



This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

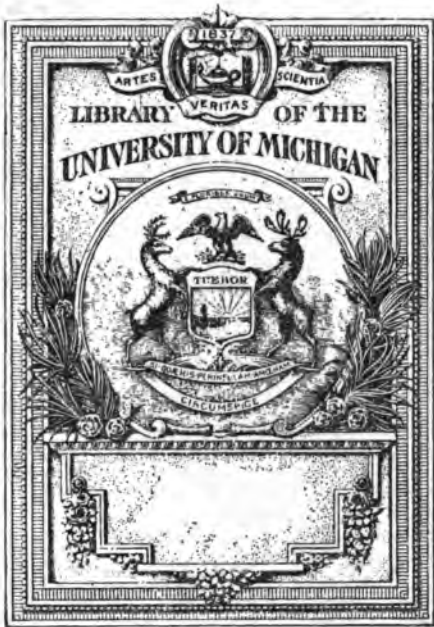
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

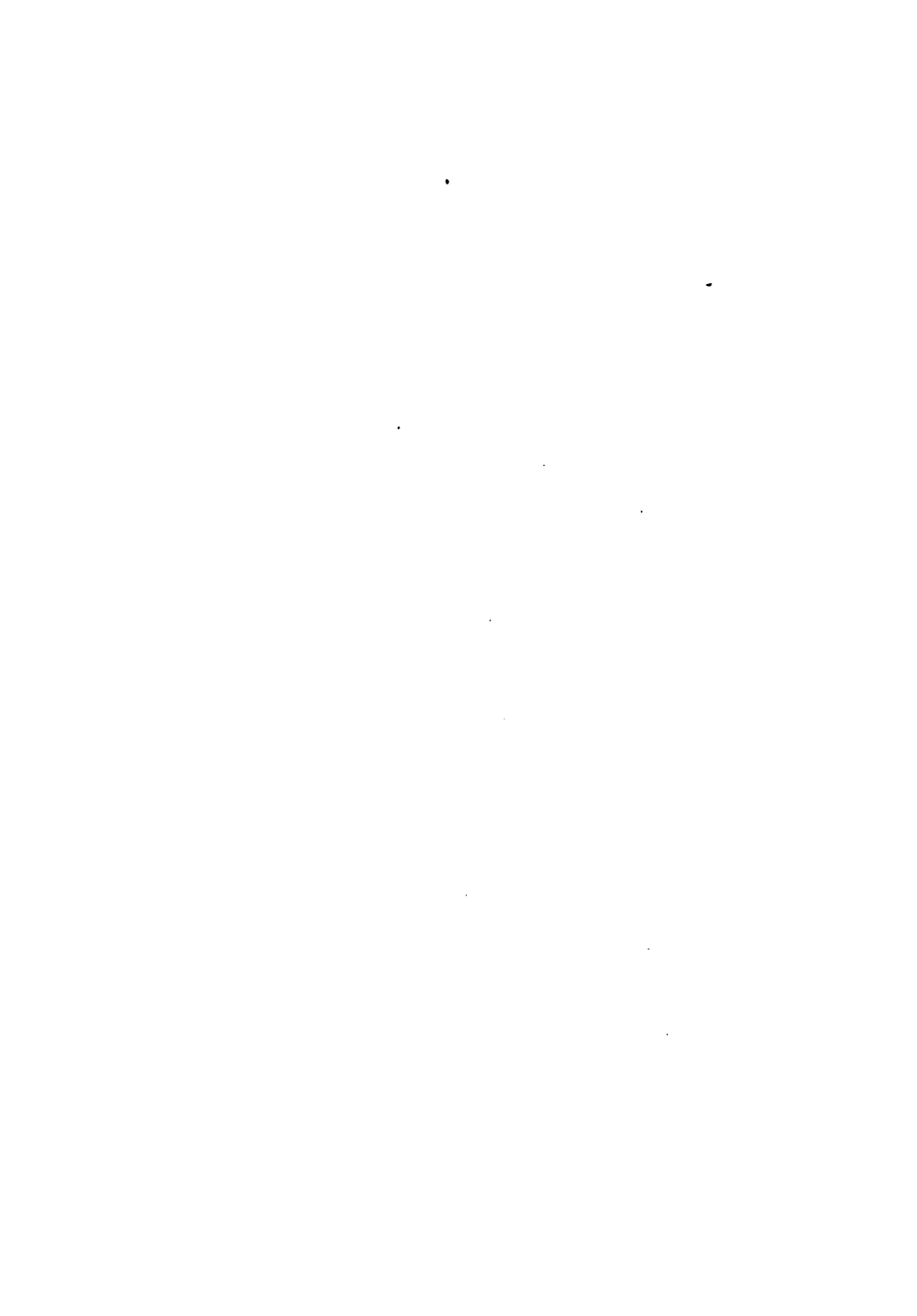
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

A

857,966



878
58
R85-
1891







Flosculis atque herbis e Prato decerptis addendam uoque iudicarem caput de vocibus animantium, i de auctoritate paulo securior essem. Solus enim Boxhornius ad Plauti Menaechmos 4, 2, 91 'Vetus grammaticus Sidonius, inquit, cuius fragmentum e vocibus animantium in aliquot Glossariis nostris mss. legitur: *noctua cucubat*'. Eiusmodi glossaria de sonis animalium duo Leidensia edidit Burmannus in Anthologia, etustissimum exemplum Aldhelmus, qui a. 709 mortuus est, servavit apud A. Maium in Classicis 5 p. LII et 569. Sed Sidonium⁹⁸⁾ grammaticum praeter Boxhornium, levis auctoritatis hominem, in hac re nemo appellavit; alioquin haec verborum de sonis animalium enumeratio non niucundum Pratorum caput videri posset implevisse.

Denique paucis dicendum est de iis libris, quos in arria quidam a Suetonio scriptos esse opinati sunt.

Pseudepigrapha.

Ac primum quidem commemorandus est error vix redibilis ac tamen longe diuque vagatus, quo Caesariani belli Gallici ceterorumque eius corporis bellorum scriptor Suetonius Tranquillus habitus est. Eum errorem de Caesarianis codicibus, ut aliquot exemplis testatur, Bongarsianus antiquissimus et optimus statim primo bro ineunte prae se fert, tum Hamburgensis libro VII et VIII extremo, Colbertinus 2957 apud Montfaucon, Mediceus LXVIII, 7 de quo supra p. XXIV dictum est. Accedat Vindobonensis codex 60, historiam miscellaneam condidit formis impressam continens, in qua bella deinceps Gallicum Civile Africanum Alexandrinum Hispaniense a Suetonio milite Caesaris et forsitan proavo eius qui de ita Caesarum scripsit' composita esse traduntur. Sed idem error antiquissimus est, cum quinto saeculo ineunte prosius in Hispania, medio Sidonius Apollinaris in Gallia i obnoxius fuerit. Ille enim suo Caesarianorum bello-um summario, quod ex superstitionibus Divi Iulii commen-

Commentarii
Caesariani.

98) Supra vidimus p. XCIV Suetonii nomen frequenter in Sitionium et Sidonium abisse. De Sidonio Citerio Syacusano, qui Ausonii aequalis fuisse dicitur, res admodum suspecta est, an umquam vixerit.

tariis contractum Historiis 6, 7 sqq. inseruit, haec verba praeposuit: 'Hanc historiam Suetonius Tranquillus plenissime explicuit, cuius nos competentes portiucales decerpimus'. Eadem verba Paulus Diaconus in Historiam suam miscellam recepit multique scriptores mediae aetatis repetiverunt, donec a. 1544 Robertus Stephanus hanc scilicet 'Eutropii⁹⁹⁾ epitomen belli Galliae ex Suetonii Tranquilli monumentis quae desiderantur' separato libello ederet, quam posteriores nonnulli cum Caesarianis commentariis coniunxerunt. Neque minus Sidonius Apollinaris epistolarum 9, 12, ubi difficillimam rem esse ait Iulii Caesaris laudes celebrare, cum Livii volumina, 'opera Suetonii', Iuvenci Martialis historia, Balbi ephemeris¹⁰⁰⁾ fando adaequanda sint, bellorum et ipsius scriptorem videtur Suetonium existimavisse. Quodsi quis quaerat, quo modo tam turpis error oriri potuerit, hoc mihi omnino maxime probatur, ut codicum quorundam Caesarianorum principio praescriptum fuisse putem Suetonii vel integrum Divum Iulium vel eum locum qui infra p. 24, 21 de commentariis Gallici civilisque belli Pompeiani legitur. Ita fieri potuit, ut Suetonii nomen in principio grandibusque litteris scriptum pro titulo universi corporis haberetur. Ceterum vel post renatas litteras eidem errori obstrinxisse se Ludovicum nescio quem Caduccum cognovi.

de Viris
Illustribus.

Satis notus est libellus de Viris illustribus, qui hodie Andreae Schotti auctoritate et exemplo cum Aurelio Victore edi solet; nec latet quantum is negotii doctis hominibus creaverit. Scripti enim libri omnes Plinium auctorem demonstrant, hunc fere titulum praeferentes: *Gaii Plinii Secundi oratoris Veronensis de viris illustribus liber* sive *libellus*. Verum exigua est librorum auctoritas, cum ita recentes omnes sint ut ne ad XIII

99) Eutropii enim nomine illo tempore Miscella historiae Pauli circumferebatur.

100) Balbi ephemeridem Carolus Nipperdey p. 36 de octavo belli Gallici libro intelligit, qui liber ad Balbum missus est.

Harry D. Nutt

SUETONI TRANQUILLI

QUAE SUPERSUNT OMNIA.

RECENSUIT

CAROLUS LUDOVICUS ROTH

BRISIGAVUS.



LIPSIAE

• IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.

MDCCCXCI.

Mitt. (Coll.)

Grad # 1

7-31-1922

gen.

ERNESTO RENAN

INSTITUTI FRANCICI SOCIO

B. M.

403885

AD LECTOREM PRAEFATIO.

Suetoniana studia, splendidissimis olim commendata nominibus Politiani Erasmi Lipsii, deinde Casauboni Gro-noviorum patris et filii Graevii Burmanni Oudendorpii Ernesti laboribus nobilitata, nostro saeculo valde refri-gescere coeperunt. Nam qui proximis temporibus Sue-tonio edendo manum admoverunt, scholarum commodis consulere satis habuerunt et ipse Fridericus Augustus Wolf, quamvis criticis subsidiis non deficeretur, do-ctorum hominum expectationi impar visus est. Prae-terea nonnulli de fide rerum a Tranquillo conscriptarum laudabili studio exposuerunt; de verbis emendandis libri-que specie universa ad pristinam integritatem revocanda omnia acta esse visa sunt. Neque id prorsus falso; nam ab egregiis illis editoribus tam libri veteres magno nu-mero inquisiti et ad emendationem adhibiti sunt, quam emendationes ingeniosae corruptis locis inventae, ut sane qui vel acervum variae lectionis augere elaboraret vel ha-riolando operam daret, paucorum, sicut mea fert opinio, gratiam esset consecuturus.

Verum hoc nondum satis perfectum esse videtur, ut ex infinito librorum numero optimi et antiquissimi eli-gantur ac tamquam duces fidi, quos nusquam nisi in aper-tos errores inciderint ipsi deserere liceat, observentur. Multis in rebus, quae leviores videntur, ut est vocabu-lorum collocatio aut scribendi ratio aut capitum distinctio, editionum priorum curatores morem semel receptum vul-gatumque sequi quam ex libris immutare maluerunt. Sed nostra aetate intellectum est, nullam esse rationem vul-gatae lectionis ac ne in minimis quidem rebus habendam, nisi optimorum librorum accederet auctoritas. Itaque

postquam tali aequabilitate complures scriptores antiqui felici eventu ad optimos libros exacti sunt, eandem constantiam in hoc scriptore non diutius desiderari passus sumus, et nisi voluntatem vires defecerunt, hoc praestare conati sumus, ut antiquissimos eosdemque optimos libros nostra editio ubique et in omnibus rebus aequaliter referret. Id quem ad modum instituendum existimaverimus, docebimus, postquam de vita et scriptis Suetonii breviter exposcerimus.

onh
a.

C. Suetonius Tranquillus quo oppido, quo genere¹⁾, quo anno natus sit, nec ipse in iis quidem libris qui aetatem tulerunt tradidit, neque apud alios scriptores memoriae proditum reperio. Ad Cisalpinam Galliam referendum existimat Vossius de hist. Lat. 1, 31 argumento haud ita firmo usus, quod familiaris fuerit Plinii hominis Transpadani. Ipse commemorat patrem Suetonium Laetum nomine et legionis XIII G. P. F. tribunum angusticlavium interfuisse Betriacensi bello Aprili mense anni 69. Laetum mox militia perfunctum matrimonio operam dedisse putarim, cum filius ei natus sit Tranquillus primis Vespasiani annis. Puer et patrem et avum audivit de rebus quibus ipsi interfuerant narrantes p. 127, 27. 213, 24. cfr. p. 300, 5. Adulescentiam Domitiano imperante a. 81—96 egit Romae p. 248, 36. 259, 18. 198, 6; quorum locorum postremus ad annum fere 91 pertinere videtur, quo anno mortuus est Vologaesus Parthorum rex.

De virili aetate Tranquilli non adeo tenuis memoria superest in Plinianis epistulis. Earum scripti sunt novem libri priores post Domitiani mortem et ante Plinii

1) Huius gentis antiquiorem non novi quam C. Suetonium Paulinum sub Claudio et Nerone bellica laude clarum itemque rerum a se gestarum scriptorem (Plin. n. h. 5 §. 14), qui postremo in Betriacensi acie Othonianis copiis interque eas legioni XIII praefuit, ut refert Tacitus hist. 2, 24. 44. Omnium postremus esse videtur Suetonius Optatianus, qui Taciti imperatoris a. 275 et 276 vitam scripsit, ut Vopiscus tradit in Tacito 11. Tranquillinus quidam Sanctus est ecclesiae Romanae.

proconsulatum Bithynicum, id est intra annos 97 et 108; qui enim decimus inscribi solet, liber singularis est epistularum ad Traianum et a Traiano datarum, isque post proconsulatum circiter annum 112 editus est paucis mensibus ante Plinii mortem, ut docet Henzen ad Orellianas Inscriptiones 3 p. 124. Spectat igitur Plinii epistularum Tranquillo inscriptarum vetustissima annos XXVI egressum, novissima quadragesimum nondum ingressum. Sunt vero hae 1, 18 et 24. 3, 8. 5, 10. 9, 34. 10, 94 et 95 ed. Keil. In his epistulis Plinius honori et commodis rei quae familiari Suetonii in contubernium suum recepti omnibus modis et diligentissime consultit. Tribunatum militarem petenti impetravit rursusque petentis gratia in propinquum aliquem transtulit, modico pretio praediolum urbi vicinum multisque rebus commendatum comparavit, causam apud centumviros acturum et somnio perterritum non modo verbis consolatus est, sed etiam dilatione aliquot dierum expetita confirmavit, in expoliendis libellis quos dudum absolverat nimium cunctantem blanditiis ad edendum exhortatus est. Neque minus Tranquillus Plinio decem fere annis maiori honoribusque multum antecedenti omnem reverentiam praestabat et consilio, si usu venerat, adiuvabat, denique a. 109 cum extraordinario imperio in Bithyniam ac Pontum missum comitatus est. Operae pretium est audire quibus verbis ex Bithynia a. 110 scriptis Plinius amico parum felix matrimonium experto ius trium liberorum a Traiano Caesare impetraverit: *Suetonium Tranquillum*, inquit, *probissimum honestissimum eruditissimum virum, et mores eius secutus et studia, iam pridem in contubernium adsumpsi tantoque magis diligere coepi, quanto hunc propius inspexi.*

Quantum ex his Plinianis locis intelligere licet, Tranquillus nullis muneribus aut militaris aut publicae rei functus privatam ac scholasticam vitam exegit, dum Plinium epistulis scribendis adiuvat otiumque vel litteris impendit vel discipulis vel clientibus. Hinc fit ut scholasticum hominem (i. e. rhetoricum professorem cfr. infra p. 271, 17) Plinius 1, 24 appellet, *γραμματικὸν* et

φιλόλογον p. 275, 6. 303, 15 Graeci. Libros non ante qua dragesimum aetatis annum edidit, sed dudum scribere instituerat libellos quosdam a Plinio admodum desideratos; qui fuerintne de Viris illustribus an alii non decerne certe de vita Caesarum aliquanto post edidit.

Plinio mortuo Tranquillus ad C. Septicii Clari amicitiam atque officia transiit, cui iam pridem ut amicissimo Plinii carus esse debuit. Is anno 119 praefectus praetorio factus Tranquillum ita promeritus est, ut de vita Caesarum libros VIII ei mitteret p. 286, 3; quippe Septicio maxime intercedente factum esse videtur et epistularum magistrum simulque non mediocri gratiae locum apud Hadrianum principem p. 40, 22 obtineret, unde mox una cum amico defectus est. Refert enim Spartianus cap. 11, Hadrianum e Britannia, ubi ann 121 muro per LXXX milia passuum ducendo intentus fuerit, Septicio Claro praefecto praetorii et Suetonio Tranquillo epistularum magistro multisque aliis, quos apud Sabinam uxorem iniussu suo familiariter se tunc egisset cognosset, quam reverentia domus aulicae postulare successores dedisse. Morosam enim et asperam mulierem perosus, quia dimittere principem se non satis dignum existimabat, et omni extraneorum coetu prohibuit ne tamen despiciatui esse aulicis passus est. Suetonius quo tempore hanc acerbitatem principis expertus est quinque genarius fuit, vitaeque quod fuit reliquum litterarum studio conscribendisque libris dedisse videtur.

Novissimam vivi mentionem factam video a M. Frontone in epistula ad M. Aurelium adolescentem data, editionis Mediolanensis p. 103. Romanae p. 174, Berolinensis p. 16. Eam epistolam postremis Hadriani annis scriptam statuit Niebuhrus, fortasse rectius primis Pii temporibus tribuisset. Fuit quidem vetusti codicis pagina illa adoblitterata, ut pauca legi potuerint eaque parum interscohaerentia. Verum cum verba reputo * *Tranquilli industriae, qui nisi sciret quanto opere me diligeres, voluntarium hoc negotium sibi numquam expetisset*, itemque e quae praecedunt *Invenit autem me Tranquillus, cum fr*

eret, eliamnunc vetantem, satis clare cognoscere mihi ideor, haud ita benevole quidem sensisse de Tranquillo rontonem, sed Marcus credo iniuriam ab avo illatam upidiior fuit reparandi quam continuandi. Licebit igitur xistimare, non defuisse optimo seni per extremam se- ectutem gratiam Antoninorum.

De scriptis Suetonii expositurus eum ordinem se- uar, ut primum de iis dicam quae supersunt, dein de missis. Prioris generis duo sunt, sed ne ea quidem ab mni parte integra; nam de vita Caesarum libri princi- io carent, libellus de Grammaticis et rhetoribus sine.

De vita Caesarum libros octo Hadriano impe- ante editos esse, iam olim e locis p. 254, 8 et 40, 22 stellectum est; sed invento demum Lydi libro, qui est e magistratibus Romanorum, Parisiis editus a. 1812, iri potuit non alio anno quam 120 vulgatos esse. ydus enim, studiosissimus Tranquilli (verbâ repetivi . 286, 2) Caesarum vitas dicatas ait Septimio prae- ecto cohortium praetorianarum. Eo loco pro Septimio epticium reponendum esse eum de quo supra diximus, rimus I. D. Fuss in epistola ad Hasium Leodii 1820 edita ocuit, postea multi certatim demonstrarunt; ac fortasse e peccavit quidem librarius, cum Lydi codex Parisinus uppl. graec. n. 257. tam foede commaculatus ac dilace- atus sit, ut ea litterula essetne κ an μ equidem discer- ere non quiverim. Is Septicius cum per biennium . 119—121 praefectura functus sit, iam nullus dubitandi ocus relictus est.

Sed Lydianus locus non minus commode in lucem ἀπέφαλοι mersit ad aliam doctorum hominum controversiam diri- endam, quae de principio Caesarum a misso an xtante agitabatur. Mutilum esse primum librum docti udum viderunt et primi quidem commemorati ab Ra- haele Volaterrano commentariorum urbanorum Romae . 1506 editorum libro 19, cuius haec sunt verba: *Optimo rammaticorum nonnullorum est primam vitam Caesaris aud integram reperiri, cum verisimile non sit ipsius in- unabula generis tacuisse adeoque ex abrupto exorsum*

esse, cum ceterorum omnium, etiam ignobilium, altius quidem repetierit; itaque 'Iulius Caesar' in principio dita esse verba. Eandem sententiam cum doctissimi quisque tulisset ut Turnebus Ursinus Glandorpius, et mederi ei iacturae studuisset a. 1521 Io. Lud. Vives c positis supplementi instar aliquot capitibus, quae po Laevinus Torrentius ampliora fecit, solus Isaacus Ca: bonus, ceterum Tranquilli interpretum facile princ extitit qui Caesaris vitam illaesam ad nos pervenisse persuaderet, mire commentus potuisse scriptorem in libro de Iulia gente Caesarisque adolescentia ex sisse. Recentium satis erit duos appellasse Fr. A. V fium qui initio Caesaris aliquot stellulas defectus gnificandi causa apposuit, et Niebuhrium qui plane mina lacuna Plutarchi Caesarem laborare animadve lam postquam Lydi locus innotuit, dubitare nemo sa potest. Sed ut omnem rem complectar, haec fere d derantur:

1) exterior libri titulus. Vetustissimi enim libri M mianus et Vaticanus Lipsii, praeterea Parisinus 580: Haganus (?) Wolfi, denique commemorati a Volaterr et Vive ita incipiunt: *annum agens sextum decimum trem amisit sequentibusque consulibus*, nusquam adit Divi Iulii nomine. Temptaverunt quidem reliquorum brorum scribae multis modis hiatum explere, dum: un nomen *Caesar* vel duo *Iulius Caesar* primo, secundo, : tio loco adiciunt, quin etiam trina nomina *Divus Iu Caesar* vel *Iulius Caesar Divus* vel *Caius Iulius Cai* primo loco praetexunt, verum eo magis suam inscit produnt consulam nominibus non suppletis. Neque mi de vano haustae sunt vulgares operis inscriptiones *de Caesaribus*, *de vita XII Caesarum*, *de vita et mor duodecim Caesarum* aliaque similes, cum in Memmi libro omnino nulla appareat (nam barbaram manum : culi XIV non curo) verusque libri titulus antiquitus nonnullis librariis, nunc a nobis debuerit ex insegu tium vitarum clausulis et inscriptionibus tamquam p liminii iure reciperari.

2) praefatio ad C. Septicium Clarum praefectum praetorio vel praefectum praetorianarum cohortium, in qua de consilio suo scriptorem docuisse suspicor quae lectorum scire intererat.

3) Caesarum gentile stemma, *στέμμα συγγενικον Καισάρων* (uti scriptum fuisse iudicavi p. 283, 8 et 287, 25 vel a Suida vel Suidae auctore). Desiderari a lectoribus talem generis Caesarum descriptionem, vulgaria exempla Suetonii documento sunt eius modi stemmatis instructa. Neque ignorasse veteres id artificium, testis est Tranquillus ipse p. 188, 8.

4) Libri primi, qui de Divo Iulio est, initium. Necessario enim Tranquillus, quem ad modum in reliquis vitis facere consuevit, de Iuliae familiae origine Albana ac Troiana eiusdemque incrementis, tum de Caesarum nomine et genere, postremo de ipsius Divi Iulii ortu futuraeque magnitudinis signis, de puerili institutione et magistris exposuerat. Inde superesse arbitror frustulum p. 286, 9 relatum, quod perperam Broukhusius ex p. 79, 35, Casaubonus adeo ex p. 226, 31—33 derivatum voluerat. De Caesarum nomine Spartianus quoque in Aelio Vero cap. 2 et Servius ad Verg. Aen. 1, 286 Tranquillo auctore usi esse videntur. De magistro ipse mentionem fecit p. 260, 15.

Omnia haec quae modo enumeravimus complectenti facile videbitur integer quaternio deperisse eius exempli, unde nostra omnia propagata sunt. Facta esse ea iactura debet post Lydum qui saeculo VI medio scripsit, et ante IX saeculum quo Memmianus liber scriptus est, omnium ut integerrimus ita et vetustissimus, sed capite et ipse truncatus et tamquam res salva esset, maiuscula littera initiali et versiculo rubricato ornatus.

Distribuit Suetonius opus de Caesarum vita in libros ^{distincti in} octo; certe nulla videtur esse idonea causa, cur veteri ^{libros VIII.} testimonio p. 283, 8 fidem derogemus. Librorum enim Suetonianorum hac in re nulla auctoritas esse potest, postquam titulo una cum principio operis deperdito ipsa quoque descriptio obscurari coepta est. Itaque factum

est ut in antiquissimo Memmiano codice duodecim vitae nominibus imperatorum distinguerentur omnes, sed non ultra quinque primas Divi Iulii, Divi Augusti, Tiberii, C. Caligulae²⁾, Divi Claudii vitas numerandi vocabula servarentur liber primus, liber secundus, liber tertius, liber quartus, liber quintus. Ac ne hoc quidem praetermittendum est, quod in eodem libro Caesares sex primi singulis versiculis litterarum maiorum et rubricatarum incipiunt, sex posteriorum tantum duo, Galba et Vitellius. Procedente tempore malum latius serpsit, cum interruptum numerorum ordinem librarius aliquis ita resarciendum existimaret, ut singulis vitis singulos libros tribueret, id est libros distingueret duodecim. Ea labes iam codicem Mediceum tertium (pl. 68, 7) qui inter minus integros de antiquissimis est, occupavit, ut mirum videri non debeat, quod Vincentius Bellovacensis et Iacobus Magni et alii mediae aetatis scriptores cum vestustissimis editoribus hunc ordinem secuti sint. Sed cum reputaverimus tres Flavios coniunctos librum efficere minorem quam vel unum Tiberium, tresque 'aestivos' imperatores ne Caligulam quidem aequare magnitudine, comparatis etiam aliorum scriptorum ut Diogenis Laertii rationibus, recte ac merito Isaacum Casaubonum anno 1595 iudicabimus Suidae auctoritati concessisse.

ⁱ in ca-
pita.

Capitum quoque distinctionem ne silentio trans-eam, nolui eum quidem ordinem numerandique morem perturbare, quem a scribis quinto decimo saeculo inductum primisque editionibus receptum Erasmus numeris in margine editionis Basiliensis a. 1518 appositis sanxisse videtur in perpetuum; neque is tam ineptus est ut abiici debuerit. Sed nolui tamen nescius esses, lector benevole, reperisse me in Memmiano codice aliam capitum divisionem tam commodam tamque luculentam, ut ipsius Tranquilli manu instituta esse videatur. Eam igitur, paucis modo aliter administratis quae necessario refigenda

2) *Tranquilli librum vitam Caligulae continentem* Lampridius quoque commemorat in *Commodo* cap. 10.

erant, in hac editione accurate expressam esse scito versiculorum initiis reductis.

De vita Caesarum libri octo quo tempore editi, quo principio praediti, qua ratione in libros et capita divisi fuerint, exposuimus; iam dicendum est, quo consilio et quo scribendi genere compositi, denique quibus iudiciis a posteris excepti sint.

Amisso operis initio cum auctorem ipsum de consilio suo laborisque adiumentis disserentem non habeamus, hoc mihi videtur ante omnia ac probe tenendum esse, ut in vitarum scriptoribus, non in historiarum auctoribus collocari se voluerit³⁾. Itaque inique faceret, qui prooemia, orationes, morum adumbrationes et si quae solent huius generis altiora et ampliora ab historicis cum rerum gestarum memoria coniungi, a Tranquillo desideraret; talia neque scripsit neque se scripturum recepit, hoc unum secutus ut Caesarum duodecim vitam neque quicquam praeter ea componeret. Tale consilium haudquaquam improbandum duco, cum res enarrandae sunt, quarum summa ad unum principem regio quidem nomine carentem sed potestate plus quam regia praeditum delata est; immo laudandum esse existimo, cum scriptorem aliquem video intellexisse hoc se scribendi genere, quod in vitis exponendis versetur, facilius quam historica arte, rara illa et praeclara, et sibi et aliis satis esse facturum.

Sed hoc tamen concedendum est, Suetonianum genus *Operis vitae* neque ad Taciti Agricolam neque ad Plutarchaeas vitas accedere. Primum enim temporum nimium indiligens est, cum non modo ad annorum numeros praeter natalem fatalemque diem nihil fere retulerit, sed ne per aetatis quidem gradus distinxerit eius hominis cuius vitam persequitur, mores corroboratos, immutatos, corruptos; hinc fit ut illius morum tam honorum quam malorum singula documenta inveniamus multa, sed universi ingenii mox in

3) Id ne Vopiscum quidem latuit, qui in Probo cap. 2 non ut Sallustios, inquit, Livios Tacitos Trogos... imitaver, sed Martium Maximum, Suetonium Tranquillum etc

melius mox in peius mutati, denique perfecti ac consummati nusquam plenam imaginem videamus adumbratam. Deinde hoc in Suetonio reprehendendum est, quod rerum publicarum minus diligens fuit quam Caesarum personis dignum videtur. De re publica pace belloque vel aucta vel deminuta, de civium provincialiumque statu, de legibus et magistratibus pauca quaedam et disiecta adnotavit, totus fere in id intentus, ut a Caesaribus suis nihil humani alienum fuisse doceret. Hinc factum est ut in Divi Augusti vita Agrippae et Maecenatis laudes, in Tiberio Seiani scelera verbis vel nullis vel parcissimis illustrarentur; hinc C. Caligulae spurcissimum illud quadriennium integri libri spatium explevit; hinc trium principum rebellio, nisi Taciti historias fortuna servasset, obscurissima foret.

Laborat igitur Suetonianum genus vitiis quibusdam non exiguis, quae cum vitae studiorumque genere scriptoris videntur coniuncta fuisse. Publicis enim muneribus numquam functus nec magis animi quadam magnitudine naturali adiutus, sed libros indefesso studio legere excerpere inter se conferre solitus, facilius singularia et aliquo modo exstantia facta vel dicta animadvertere ac per capita componere quam aequabilem copiosumque rerum ordinem, qui quasi vitae humanae decursum aliquem imitaretur, pertexere potuit. Inde explicare licet, quod quae de eius Illustribus viris supersunt, quoniam sunt hominum litteris deditorum vitae, accedente etiam insigni singularum brevitate, perfectionis speciem habent maiorem; Caesares vero, sive nati sunt et educati ad spem imperandi, sive provecta aetate ad principatum accesserunt, ad unam eandemque fere capitum formulam descripti sunt, ut grammaticum hominem agnoscere tibi videare, qui ex auctorum infinita multitudine notabilia quaeque decerpta et in discretos adversariorum forulos disposita interiecto tempore componere et stilo formare aggressus est.

ut virtutes.

Sunt tamen his ipsis vitiis laudes coniunctae, quas prudens historicarum rerum iudex maximi faciet: in col-

ligendis rebus eximia ac plane singularis fides et diligentia, in conscribendis prudentia et verborum elegantia rara. De fontibus, ut nunc loquimur, Suetonii nostra memoria multi egerunt vel omnium vel singularum vitam, ut Schweiger Golbéry Krause Prutz Egger Hirzel Wiedemann, quos honoris causa appello, sed inter omnes convenit, ubique idoneos secutum auctores, numquam consilio, rarissime errore falsa tradidisse. Frequenter scriptores a se consultos nominatim affert, Acta quoque populi et senatus, ipsas Caesarum epistolas autographas p. 76, 22. 197, 1 ad quas ipsi aditus patebat, inspexit, ne libellis quidem sine nomine vulgaris famosisque versiculis neglectis, sed optimos quosque auctores et quantum fieri potuit rebus gestis aequales secutus. Quanta cura in diversitate tradentium vel minutas res tractaverit, exemplo esse potest p. 121 sq. disputatio de loco ubi C. Caligula natus sit. Quam diligenter primarios auctores sequi soleat, documento est Divi Augusti index rerum a se gestarum, quem monumentum Ancyranum dicere consuevimus, non modo commemoratus p. 85, 29, sed per totam Augusti vitam collatus et in usum conversus, ut non raro vel eadem verba remanserint, ut p. 46, 32. 47, 13—17. 57, 37—58, 7. Nonnumquam nimium brevitatis studium fraudi fuit, ut quae discerni et poterant et debebant in unum coniungeret. De iis historicis, quorum libri aetatem tulerunt, Velleium Iosephum Plutarchum nusquam consuluisse videtur, Tacitum si per aetatem legere potuit et legit, id quod p. 186, 26. 196, 37 credibile fit⁴⁾, certe duces neque in Tiberii rebus tradendis, quod Sievers putabat, neque in rebellionem trium principum enarranda secutus est.

In componendis rebus eum fere morem tenet, ut repetitis ex antiquitate familiae vel gentis originibus, ipsius imperatoris, cuius vitam scribit, pueritiam virilem-

4) Multa parum idonea affert Krause de Suetonii fontibus p. 4. 5. 70. Berol. 1831. Male et Niebuhr in praelect. hist. Rom. 3 p. 204 (aliter p. 28) et Boetticher in lexico Taciteo p. XXII Tacitum putarant post Suetonium scripsisse.

que aetatem usque ad imperii initia annorum ordine exponat, tum vero mores per universum imperii spatium publice privatimque proditos singillatim neque per tempora sed per species virtutum vel vitiorum exsequatur (p. 20, 13. 41, 18; 65, 17) denique rursus temporum ordinem sequens indicia mox futurae mortis ipsumque obitum cum testamenti quibusdam capitibus enarret. Neque tamen eundem semper ordinem in explicandis moribus servavit, sed ubi res postulare visa est, vel a publicis vel a privatis moribus initium sumpsit primumque locum vel minoribus vel maioribus rebus dedit. Per omnia hanc sibi legem scripsisse videtur, ne ulla in re incertam aut suam aut aliorum opinionem sequeretur neque interpositis disputationibus lectorum animos praepararet, sed ubique exempla luculenta proponeret resque rebus coniungeret. Adde miram scribendi brevitatem verborumque parcimoniam, et intelliges recte dici solere, nullam fere scriptorem tam exiguo libro tantam rerum multitudinem ac tot exquisita veteris historiae et vitae documenta comprehendisse.

Dicendi genere usus est simplici ac puro, nullam fere elegantiae laudem affectante nisi singulis in verbis proprietatem, in iunctis perspicuitatem. Praesenti tempore de praeteritis rebus rarissime usus est, ut p. 9, 11. 207, 27. Sed nulli virtuti aequae ac brevitati inservit ob eamque causam eius Caesaris, cuius vitam scribit, nomen rarissime ponit et participia unus omnium maxime non contemnenda arte frequentat.

te-
1a- His igitur virtutibus cum Suetonianae Caesarum vitae commendarentur, mirandum non est magno omnium plausu esse exceptas. Nam non modo frequenter lectitatae et a posterioribus historicis, sive pristinae sive Christianae religioni addicti fuerunt, excerptae et imitando expressae sunt, sed vel ad Graecos pervenerunt et per totam mediam aetatem in usu esse non desierunt. Colligenti veterum scriptorum locos vel nominatim vel tacite Tranquillo debitos apparebit, nullam fere Caesarum paginam testimoniis insequentium scriptorum destitui.

Antiquissimus est Polyænus, qui excerpta e Divi Iulii et Divi Augusti vitis quadraginta fere annis postquam editæ sunt in suis Strategematis 8, 23. 24 reposit. Cassium quoque Dionem Suetonio studiose usum esse, etsi non confitetur, arguit locus 64, 11—13 quo loco ea quæ Suetonius p. 213, 23 patris sui fide in litteras retulerat, tamquam apud historicos inventa repetivit. De Latinis antiquissimus est Tertullianus, Christianus Afer; quo non multo posteriores Spartianus, Lampridius, Capitolinus, Vopiscus Augustæ historiæ scriptores, si non prorsus contemnendi sunt, Tranquilli imitationi debent. Quarti sæculi scriptores Eutropius, S. Aurelius Victor, Hieronymus et Paulus Orosius tantam copiam verborum Suetonianorum descripserunt, ut vel ad emendationem illorum adhibendi sint; Decimus Ausonius hexametris ter duodecim Caesarum nomina, annos, mortes complexus est.

Omitto Vergilii Lucani Iuvenalis commentatores, sed hoc prætereundum non est, sexto sæculo Ioannem Laurentium Lydum et Ioannem Antiochenum laudabilem operam Suetonii vitis ceterisque scriptis impendisse, Graecos homines; quo tempore in Occidente tanta Latinarum litterarum incuria incesserat, ut cum ingenti aliorum librorum honorum multitudine etiam Suetoniana opera pleraque perirent et vel de vita Caesarum libri octo, de quibus agimus, non multum abesset quin intercederent.

Unum exemplar tantæ ruinæ superfuit, idque vitis minoribus maioribusque, hic illic lacunis quoque et interpolationibus foedatum⁵⁾, quin etiam integro quater-

Diversorum
exemplorum
origo.

5) Exempla infra ponuntur. Ne tituli quidem vitarum incorrupti manserunt (certe C. Caligula non esse a manu scriptoris constat) quamquam multo peiora ab editoribus admissa sunt, ut Caesar, Octavianus etc. Ceterum scriptum fuisse videtur id exemplar binis laterculis, versiculis litterarum XVIII vel XIX, quod conicio e loco p. 197, 5 ubi omnes libri habeant:

*maxime non mediocre studium
maxima etc.*

nione ab initio mutilatum. Id exemplar, conservatum ut ego existimo in Francia imperante Carolo Magno, quo principe veterum litterarum novum studium exarsit, multiplicatis exemplis describi coeptum, eorum quae ad nos pervenerunt omnium communis origo et quasi parens factum est. Itaque saeculo nono⁶⁾ prima post migrationem gentium reperiuntur vestigia operis de vita Caesarum lecti et in usum conversi. Et circiter annum quidem 830 Einhardus in recessu Seligenstadensi in saltu Odanwald vitam Caroli Magni conscripsit, Suetonii Caesaribus et praecipue Divi Augusti vita tam strenue usus, ut non modo omnem libelli descriptionem sed etiam integras haud raro sententias inde repetiverit, et nonnumquam, ut iam Casaubonus iudicavit, imitandi studio suae historiae veritatem transgressus esse videatur. Eodem saeculo VIII medio Servatus Lupus epist. 91 p. 137 ed. Baluz. Suetonium Tranquillum de vita Caesarum, qui apud Fuldenses in duos nec magnos codices divisus exstaret, sibi mitti iussit, quoniam in sua vicinitate (fuit autem abbas Ferrariae in dioecesi Galliae Senonensi) nullum inveniretur exemplum. Postremo superest hodie quoque Memmianus codex omnium qui inventi sunt et antiquissimus et optimus, qui nunc Parisiis asservatur numero 6115 distinctus, sed olim in Tironensi S. Martini coenobio Alcuini doctrina nobilitate exstabat, saeculo VIII exeunte scriptus.

Insequentium scriptorum digni sunt qui propter familiaritatem Suetonii nominentur Ioannes Saresberien-
sis in Policratico S. XII, Vincentius Bellovacensis in

et p. 105, 24 ubi in Memmiano libro sic scribitur:

aucorum senatorum ino-

P pia etc.

Illic integrum vocabulum, hic unam litteram primo loco versiculi motam arbitror.

6) Maxime notabile est Paulum Diaconum Suetonii plane ignarum videri; (Hist. misc. 6, 16. 7, 20. 9, 2 ex Orosio descripta) neque enim dubito quin si hunc novisset, in consarcinanda sua anno circiter 780 Historia Miscella uberrimos hinc fructus decerpisset.

speculo historiali S. XIII, Iacobus Magni in Sophilogio
l. XIV.

Exemplorum typographica arte multiplicatorum, Editiones
principes.
quas editiones appellare usu receptum est, antiquissima
aut Romana duo, anno 1470 emissa (alterum Sextili
iense et Ioannis Antonii Campani cura, foliorum 125
alterum Decembri ex recognitione Ioannis Andreae Aleri-
nensis episcopi foliorum 107) et Venetum unum foliorum
62 anno 1471 vulgatum. Hae tres editiones, principes
appellandae, cum ex scriptis codicibus pro se quaeque
expressa sit, etsi in multis rebus inter se differunt, cum
exempli causa in Veneta editione Graeca verba ubique
missa sint, in Romanis capitum descriptio a vulgari
iscrepet, in universum tamen iudicanti simillimae in-
ter se et recentissimorum pessimorumque librorum, quae
sunt Perizonianus et Harlemensis, propago dicen-
dae sunt.

Posteriorum editorum prae ceteris propter re-
ceptas e melioribus libris emendationes laudem consecuti
sunt Philippus Beroaldus a. 1493 et 1506, Desiderius
Erasmus a. 1518, Robertus Stephanus a. 1543, Isaacus
Jasaeus a. 1595 et 1610, Ioannes Augustus Ernesti
a. 1748 et 1775, Franciscus Oudendorpius a. 1751. Etsi
editiones non correxerunt, tamen vel in commentariis
Iuetonianis vel aliis opusculis bonas librorum lectiones
prolatas commendaverunt hi fere: Angelus Politianus,
Ioannes Baptista Pius, Henricus Glareanus, Hadrianus
Turnebus, Theodorus Pulmannus, Laevinus Torrentius,
Iustus Lipsius, Ianus Gruterus, Caspar Barthius, Claudius
Salmasius, Ioannes Georgius Graevius, Iacobus Grono-
rius, Petrus Burmannus. Corrigendi officio, cum vete-
ribus libris destituerentur, plerumque non male functi
sunt divinando Marcus Antonius Sabellicus a. 1490,
Ioannes Baptista Egnatius a. 1516, Sigismundus Gelenius
a. 1533 et 1546 (hunc enim repetitionibus Erasmianae
editionis Basiliae factis praefuisse existimo).

Scriptorum librorum per universam Germaniam et
Galliam et Italiam ingens numerus reperitur, eorumque

multi ab editoribus vel leviter inspecti vel diligenter collati sunt. Sic ut exemplis utar, Parisiis in Imperiali bibliotheca libri XXIV numero servantur, per Alamaniam Basilienses, Friburgenses, Turicenses singulos, Bernenses (non Bremenses) duos habent. Sed in tanto numero pauci sunt, quorum collatione hodie Suetonianus liber adiuvari posse videatur. Et antiquitate et integritate reliquos, quotquot adhuc innotuerunt, omnes longe superat et quasi obscurat Memmianus liber Parisinus 6115. Itaque paulo copiosius de eo dicendum existimo.

^{1em} Prodiit, ut iam diximus, e Turonensi bibliotheca (in-
^{2.} scripsit enim saec. XIII bibliothecarius aliquis: iste liber est de armario bY martini tūr) anno circiter 1562 per turbas, ut ego existimo, Hugenicolas pervenitque in bibliothecam Henrici Memmii (de Mesmes) supplicum libellorum in regia magistri. Nam quod Robertum Stephanum in emendanda editione Parisina anni 1543 Memmiano codice usum esse Graevius aliique voluerunt, id falsum est⁷⁾. Primus, quantum investigare potui, Memmiano codici operam dedit Hadrianus Turnebus a. 1564, qui in Adversariorum parte media lib. 13—24 Errico Memmio dedicata, neque tamen eius nomine librum appellare ausus, multa inde prolata commendavit. Similiter et Petrus Pithoeus⁸⁾ et Ioannes⁹⁾ Obspoeus, cum

7) Lectiones consideranti, quas Stephanus primus in ordinem verborum recepit, apparebit ad manum ei duos libros scriptos fuisse, quorum alterum codicem Parisinum 6116 vel 5802 fuisse arbitror, alterum similem aliquem Medicei primi et Copesiani et Hulsiani, fortasse Parisinum regium 5801. Ad illud genus haec pertinent: p. 63, 26 *et ut unus*; p. 85, 4 *iam tunc*; p. 213, 6 *tamen* omissum; p. 218, 12 *lactassent*; p. 237, 1 *et statuarum*; p. 252, 4 *conatur*. Ad posterius haec: p. 11, 36 *fluminibusque*; p. 37, 1 *et* omissum: p. 142, 6 *caperent*; p. 244, 19 *et methodium*. Memmiani codicis apud Stephanum ego ne vestigium quidem reperi.

8) Pithoeus iam in Subsecivis suis Octobri mense a. 1564 editis nonnulla e 'vetusto et optimo libro' prodidit; plura Casaubonus, qui Pithoeana excerpta a. 1594 per Iacobum Bongarsium acceperat.

9) Barthius aliquoties Vincentium Obspoeum adiungit, sa-

ad Stephaniana exemplaria Memmiani codicis discrepantiam adnotarent, quorum exemplorum alterum ad Casaubonum pervenit, alterum per manus Casp. Barthii, Gottliebii Kortte, P. D. Longolii et Fr. Augusti Wolf postremo Berolinum delatum est, Memmii possessoris nomen prodere nondum sustinuerunt¹⁰⁾. Itaque factum est, ut vel Pithoei et Obsopoei codices commemorarentur qui nulli fuerunt, vel pro diversis auctoritatibus numerarentur codices Turonensis, Pithoeanus, Memmianus, qui unus fuit. Postea Casaubonus ad secundam suam editionem corrigendam Iacobi Memmii, Henrici filii, beneficio ipsum Memmianum librum utendum accepit, pauloque post eundem ad Casauboni exemplum a. 1610 impressum Claudius Salmasius contulit, quod exemplum¹¹⁾ ad manus fuit Schildio a. 1647, Graevio a. 1672, Iacobo Gronovio a. 1698, Oudendorpio a. 1751, nunc Leidae servatur. Ex Memmiorum possessione quando egregius ille liber in Emerici Bigot, qui a. 1689 mortuus est, bibliothecam no. 196 transierit, non comperi; sed a. 1706 cum reliquis Bigotianis emptus et no. 5984 (ita apud Montfaucon) notatus in Regiam bibliothecam illatus est. Ibi Richardi Bentleii iussu (quem Suetonii editionem praeparatam habuisse noramus e Diario Veneto 18 p. 458, pluribus intelleximus editis a. 1842 Bentleii epistolis, de quibus expositum est in Museo Rhenano 8 p. 13. 21.) Memmianum codicem anno circiter 1719 inspexerunt Ioannes Walkerus et Thomas Bentleius, Richardi ex fratre filius, cuius rei ille mentionem fecit in adnotatis ad Ciceronem de deorum natura 2, 57 in Davisiana editione, hic ad Caesarem de bello civili 1, 1 anno 1742 a se editum.

tis inepte, qui Parisiis non vixerit et Gesnero teste ante a. 1539 mortuus sit.

10) Solus, quantum scio, XV saeculo Dionysius Lambinus in adnotationibus ad Aemilium Probum a. 1568 conscriptis (Cim. I. Dat. 86. Hann. 51) Erricum Memmium egregium Suetonii codicem ms. domi habere aperte professus est.

11) Inde Salmasiani codicis mentio; ne apud ipsum quidem Salmasium aliter scriptum reperi quam *V. C. vel optimus codex.*

Posteriorum qui hunc pretiosissimum librum tractaverit neminem novi. Actum igitur egisse non videbor, quod per caniculares ferias a. 1855 Parisios profectus hunc librum diligentia quantum fieri potuit maxima contuli. Qua in re magnopere me iuvat bibliothecariorum ac praecipue Ernesti Renan humanitas, contubernalis mei amicissimi Eduardi Wölfflin comitas. Quodsi iterum collato Memmiano libro Suetoniani operis emendationem promovere mihi contigit, his viris eius rei maxima gratia habenda est.

Ut de externa specie libri pauca dicam, distinctus est hodie numero 6115 et 'Codex Memmianus' a bibliothecariis inscriptus, ut illis quidem de libri origine et proventu dubium fuisse non potuerit. Constat foliis quaternariis pergamenis 126 per quaterniones complicatis, et ita quidem ut bibliopecti stupore is quaternio qui in Divo Augusto p. 52, 33—69, 36 verba continet *titulis restituit* et quae sequuntur usque ad *vasa Corinthia* post duos insequentibus quaterniones collocatus sit. Titulo primore caret, sed falsum est id quod Thomas Benteleus tradiderat, ne maiuscula quidem littera incipere vocabulum omnium primum quod est *Annum*. Quinque enim verba *Annum agens sextum decimum patrem* liquore rubro et maiusculis litteris scripta sunt et principe quidem littera A reliquarum altitudinem aliquantum superante; ut vel hac re eluceat, non in hoc ipso exemplo iacturam prim quaternionis factam esse. Scriptura saeculi VIII luculenta est, compendiis admodum paucis impedita. Varias manus emendatrices expertus est, quae vel ex alio exemplo vel coniectando pristinam scripturam immutarent. Scribam initio legendi satis imperitum primo produnt vocabula integra compendiis superscripta, cum super L. *lucio* vel *lucii*, super M. *marcus* vel *marci* vel *marco*, super P. R. *populi romani*, aliquando super C. *curtius* additum sit. Nonnumquam grammaticum agere conatus est, ut p. 4, 32 ubi ad vocabulum quod est *nutantis* in margine adnotavit *ubique suetonius accusativum III^e declinationis pluralem in is ponit*.

Memmianum codicem omnium qui aetatem tulerunt integerrimum esse, ab initio omnes intellexerunt et praedicaverunt. Sed tamen cavendum est ne nimiam de eo expectationem concipiamus et reliquos prae eo omnes contemnamus. Errant enim cum Richardo Bentleio qui Suetonianos codices ad unum omnes ex hoc tamquam primario parente natos voluerunt. Ea opinio adeo falsa est ut ne unum quidem librum, certe eorum de quibus constat, liceat ex eo descriptum dicere. Laborat enim vitiiis quibusdam, quorum ceteri libri omnes expertes sunt. Sic verborum plus minusve p. 38, 16 *vallo per*: p. 58, 14 *ipsum*; p. 169, 19 *imperii quarto decimo*; p. 193, 38 *magna iam ordinum frequentia vix repertae Capitolii claves, cum ex oratione*; p. 211, 17 *statim*; p. 236, 20 *ac magis*; p. 249, 31 *conspiratione desideratur* in hoc libro, comparet in reliquis omnibus, quod fieri nullo pacto potuisset, si hic liber omnium origo communis esset. Ac si quis non ex ipso Memmiano codice, sed ex gemino aliquo eiusque simillimo reliquos descendisse diceret, ne is quidem recte iudicaret. Magnus enim est locorum numerus, ubi cum Memmiano multi alii eadem corruptela affecti sunt. Sic versiculum qui p. 22, 6 de tribus mediis est, non Memmianus modo sed Parisini quoque 5801 et 5804, Mediceus tertius et a prima manu Mediceus secundus (*primum* puto scriptum oportuit) omiserunt, eundem vetustissimus quidam epitomator et Ioannes Saresberiensis 3, 14 ignoraverunt, frustra quoque fuit Bentleius cum ad margines Memmiani libri alicubi delitescere speraret. Verum nec desiderari potest ille versiculus et alii librorum generi debetur. E diverso verba insiticia *in bonam partem*, quae p. 131, 33 addita sunt ad vocabulum *notos*, Memmianus itemque multi alii libri admiserunt, sed carent eo additamento cum Mediceo primo et tertio aliisque multis libris editiones omnes.

His exemplis satis demonstratum esse videtur, Memmianum codicem non eum esse, unde tamquam e simplici radice reliquorum librorum suboles enata sit. Fuerunt enim iam nono saeculo quo ille scriptus est etsi non toti-

dem librorum discrimina quot temporum decursa facta sunt, at eadem certe genera ac familiae.

c. Medi-
tertius

In optimis et antiquissimis codicibus post Memmianum iure censetur Florentinus Mediceus plutei 68 numero 7 (ap. Montfaucon 10) Saec. XI. binis columnis scriptus. Tertium vulgo nominant Mediceorum¹²⁾ eorum, quos Iacobus Friderici f. Gronovius ad margines Gryphiani exempli a. 1544 editi collatos possidebat, sed aliqua conscientia praepeditus neque ipse in sua editione adhibuit neque aliis utendos permisit; donec Abrahamus Gronovius patre suo mortuo eas copias Oudendorpio tradidit. Non male collati esse videntur, sed frequenter numeri quibus distinguuntur 1. 2. 3. nescio cuius vitio confusi sunt, qua re eorum librorum auctoritas minus certa fide nititur. Huius igitur tertii praestantiam iam Politianus cognoverat ideoque contulerat a. 1480; nam is Florentinus codex ex D. Marci bibliotheca quem contulisse se ait non alius fuit atque Mediceus 3, id quod ex vitiis illi propriis intelligitur; verba p. 129, 21 *ut quidam putant*; p. 249, 7 *illos sibi reddidisse*; p. 250, 22 *iusserat* deesse Politianus et Gronovius prodiderunt soli. Is igitur liber ad Memmianum proxime¹³⁾ accedit ac saepe solus cum eo vel recta servavit vel corruptus est, cfr. p. 21, 30 *et vi Nicomedi* scriptum; p. 32, 26 et 76, 12 et 92, 31 *libris et ingenium et eius* omissa. Sed multo saepius a Memmiano desciscit et ad alterum genus, cuius est Mediceus primus, deflectit, ut vel cum eo solo peccet, ut p. 19, 36 *in dies* et p. 104, 14 *umquam* omittens, vel cum multitudine deteriorum librorum Mediceo primo affinium eadem corruptela laboret: Tornacensem

12) Novem Suetonii exempla Medicea enumerant et Montfaucon et Bandini, plut. 64, 3—9. 66, 39. 68, 7 (Montf. 10) pleraque saec. XV.

13) Eos dico qui constanter comparati sunt. Nam Parisinum 5804 saec. XV. ubique fere cum Memmiano facere deprehendi. Certe Parisinorum solus cum Memmiano p. 3, 8 *Annus agens sextum*; p. 53, 3 *exempli in perniciem*; p. 107 18 *eam amplius* scriptum habet.

ico, Copesianum, Hulsianum, Bernensem, Patinos tres, Viterbiensem, Guelferbytanum rimum¹⁴). Hi omnes p. 128, 16 *de caelo venit nois rex* et p. 168, 33 *rectas facite* quasi interpretandi causa interponunt, p. 224, 7 *incertum sponte an vocatus* scribunt, p. 245, 9 *in provinciis* omittunt.

14) Medicus primus, plutei 66 numero 39, saeculi XI Ironovio videbatur; Bandini saec. XIII ineuntis docet. — Tornacensem codicem pervetustum e monasterio S. Martini blatum Gulielmus Montioius Anglus anno circiter 1515 Erasmo, Erasmus a. 1530 Glareano dono dedit. Postea tamen a Tornacensibus recipere est, cum et Delrio (ad Seecam tragicum p. 239) eum viderit et Torrentius nova eius collatione usus sit. Desiderabatur in eo Domitiani maxima ars a cap. 2. — Henrici Copesii librum nitidissime scriptum iraevis contulit eademque collatione usus est Burmannus. Id saeculum XIII retulerunt, sed ad XV vel unum illud *quod ro cui* scribi solitum trahit. — Hulsii consulis Hagensis librum, qui item recentioris aetatis fuit, Burmannus adhibuit Stavereno collatum. Hulsiana bibliotheca cum a. 1730 Hagae venierit, Haganus ille codex, quem in auctione Longonus emit, postea Harlessius possedit et Wolfus, nunc Berolienensis bibliotheca habet, membraneus foliorum 46 maximorum, sem esse videri potest atque Hulsianus. Mirum tamen quod Wolfus dicit, prima verba esse *Annum agens sextum decimum* et per omnia codicem Memmiano simillimum esse (intelligat credo Obsopoei collationem, qua et ipsa utebatur) cum Hulsianus *Annum agens Caesar s. d.* habuerit. — Bernenses Bremenses nulli sunt) duo saeculi XIV, alter olim Danielis et Bongarsii, nunc numero 104 distinctus, alter no. 206 et originis incertae, a Bremio et Ochsnero Wolfi gratia collati sunt, certe per Divi Iulii vitam. Ego cum Steigeri V. C. benignolentia utrumque domi haberem, priore propter incredibilem litterarum exilitatem prorsus abstinui, posteriorem sic illic inspexi. Is Graeca ubique praetermittit in lacuna. — Palatinorum trium codicum, qui illo tempore Heidelbergae fuerunt, nunc Romae custodiuntur numeris Palat. 896 sqq. distincti, excerpta quaedam edidit Ianus Gruterus a. 1611, paene inutilia, cum non aequabili diligentia percucurrerit, sed in locis controversis et suspectis modo inspexerit; fuerunt nisi fallor saec. XIV et XV. — Viterbiensis libri, quem Italus quidam, cuius nomen elutum est, *Perusini aeris fugiens intemperiem . . . Viterbii in propriis aedibus annum agens aetatis XXVIII*

Vat.
ipeti. Difficillima res est de Vaticano codice quodam, e quo paucas lectiones a Lipsio collectas Pulmannus a. 1574 edidit. Eiusdem libri Lipsius ipse in Antiquis lectionibus et in Electis mentionem fecit, tresque lectiones a Pulmanno non positas Torrentius protulit¹⁵⁾. Fertur sine distinctione capitum scriptus esse, cum notis (?) et tres priores tantum libros, Divum Iulium Divum Augustum et Tiberium, continuisse, amisso ut videtur altero tomo. Quamquam Lipsiana excerpta tam negligenter facta sunt,

a. 1460 transcripsit, postea I. Ang. Hemandus, tum Io. Manesserus, nunc Parisina bibliotheca no. 5806 possidet, collationem Casaubonus a. 1595 Genevae instituit miroque eius amore captus supparem dicere ausus est Memmiano. Sed convenit ei omnium maxime cum Palatinorum primo; nam p. 3, 8 *Iulius Caesar Divus annum agens*; p. 151, 19 *copreis XL trophæis*; p. 201, 36 *per tres menses*; p. 234, 32 *e Caesaris ministris*, hi soli codices scriptum habuerunt. Eundem tamen Palatinum Gruterus quoque plurimi fecit et nominavit aliquando librum simplicem et innocentem. Fuit tamen secundus aliquanto sincerior. Tertius ad codicem aliquem propaginis Paris. 6116. Med. 2. etc. contaminatus esse videtur, e. gr. p. 214, 16. — Guelferbytani primi, Gudiani 268. saec. XI (?) paucas quasdam lectiones Wolfius prodidit a Langero submissas. Sed desidia sensim obrepente in C. Caligulae et Divi Claudii vitis rarissime, in Neronis semel, in posterioribus ne semel quidem vel huius libri vel aliorum mentionem fecit. — Torrentianorum codicum unus alterve hic foret commemorandus, si Torrentio codices suos quatuor saepius nominatim distinguere placuisset; iam vero ita loqui solet: 'codex unus, haud malus, optimus, noster, pervetustus, libri duo, quatuor' et similiter, ut eius labor hodie paene inutilis sit. — Parisinorum codicum praeter Viterbiensem hic nominandi sunt no. 5801 saec. XII optimus, quem Casaubonus quoque inspexisse probant omissa p. 182, 20 verba *alteri pluris uliquanto rosaria*; tum Notre-Dame 188 saec. XIII, excerpta continens; postremo no. 5805. 5810. 6117. saec. XV.

15) Pauca adnotationes e Vaticano codice a Politiano a. 1480 factae hunc Vaticanum an alium spectent eisdem ignoro. Fulvii Ursini e V. C. excerpta, quae dicit, plerumque commenticia sunt, ex Erasmi Stephani Torrentii editionibus confecta. Nimis timide de eius fide dubitarunt Iac. Gronovius et Oudendorpius. Raro non mentitur, ut cum *capita* commemorat p. 71, 16.

ut saepe per decem vel duodecim deinceps capita ne una quidem varietas proferatur, in secundo et tertio libro integrae p. 59—85 et p. 110—118 silentio transeantur, tamen vel in his miseris speciminibus vestigia praeclarae indolis insunt manifesta. Sic p. 38, 16 et 25 *magno intervallo per* et *Aemilio Papo* solus utrumque recte habet; omnium maximum sit, quod p. 12, 1 lacunam explere videtur numero *CCCC* addito, qui et ipse apud Vaticanum exstat. Operae igitur pretium faceret qui hunc Vaticanum codicem requireret inventique apices omnes rimaretur et cum vulgatis componeret. Bibliothecae Vaticanae numeri ad Suetonium spectantes hi sunt: 1860. 1904—1915. 2966. 3335. 3336.

Interim non negligendum est tertium codicum genus, ad quod referendi sunt codex Parisinus 6116 a me diligenter examinatus et Mediceus secundus apud Oudendorpium, tum incertae originis excerpta Lislæana, Cuiaciana, Bongarsiana, Vossiana¹⁶⁾.

Codex Parisinus 6116 eiusque similes.

16) Codex Parisinus numero nunc 6116, in XII libros divisus, nullis capitum intervallis, incipiens sic: *Gaii Suetonii tranquillii de vita cesarum lib. I. Incipit divus Iulius. Annum agens cesar*, in fine *Sidonii* (i. e. Ausonii) *versus. Caesareos* etc. continens, saeculo XII scriptus, supra versus et in marginibus secunda manu multifariam correctus, ad manum fuisse videtur iam Stephano a. 1543 et Turnebo qui per tota *Adversaria* multa inde protulit, certe Casaubono, qui ad *Divi Iulii* cap. 78 perantiquum appellavit. Contuli ego mense Augusto 1855, cum de vetustioribus Parisinis hunc Memmiano dissimillimum esse expertus essem. — Codicem Mediceum secundum, plutei 64 numero 8, foliorum quaternariorum 72, variis lectionibus marginalibus oppletum, saec. XIII ineunte scriptum, Iacobus Gronovius contulit, adhibuit Oudendorpius. — De Excerptis impedita res est. Primum nominandus est Hier. Groslotius Lislæus Aurelianensis. Is igitur excerpta e codice aliquo ad Lipsium mittenda curavit, quae ille accepisse negavit a. 1587, vide *Syllogem Burmannianam* 1 p. 347. 359. Idem Casaubono a. 1595 schedas tradidit, ex eodem ut videtur vetere codice decerptas. Eum codicem Cuiacianum fuisse et a Bongarsio collatum, certis argumentis probari posse confido. Lipsius enim in adnotatis ad Suetonium a Burmanno editis Cuiacii MS. saepius commemorat et superest in Lei-

Hoc genus haud dubie vehementer corruptum est, cum intra paucas paginas, ut exemplo utar, p. 244, 23 verba sponte in *Cathos* et quae sequuntur usque ad *duas*; p. 249, 5 et p. 250, 3. 4 Graeca omnia; p. 250, 32 *commendanti* omittat; p. 248, 34 *intra urbem* interpolet; p. 243, 24 *in thermis*; p. 247, 34 *e remotioribus* et *tribunos*; p. 248, 28 *et accusati et accusatores* scriptum ostendat. Nihilo minus tamen non plane spernendum est, immo cum antiquissimo per se cohaesisse intelliges, postquam reputaveris non modo Memmiani libri scripturam saepe eo solo confirmari, sed vel Memmiano et

densi bibliotheca Cuiaciani codicis collatio Lipsii manu ad margines editionis 1574 apposita, ut collationem a Groslotio Lipsio transmissam appareat non perisse. Iam et Groslotius (in Burmanni sylloge I p. 358) Bongarsium ait pro *senatumque* p. 175, 24 coniecisse *scenamque*, et Casaubonus *citharae* p. 175, 26 dicit Bongarsium e codice Cuiaciano enotasse (itemque p. 224, 7). Atqui reperio *scenamque* et *citharae* scriptum et *incertum sponte* deletum in Excerptis Bongarsianis, id est in Bernensi exemplo editionis 1574, cuius ad margines Bongarsius perpetuam collationem codicis alicuius adscripsit. Eum codicem in Bernensi exemplo Bongarsius saepe obscure significat *Sic V. C.* adscribens, bis tantum ad p. 164, 14 et 24 *proxima et gestatone* adnotat *Sic Cu.* Cuiacianum igitur codicem a Bongarsio anno circiter 1580 collatum eiusque collationis exempla ad Groslotium, Lipsium, Casaubonum pervenisse existimo. In tanto testium numero nonnulla turbata esse non est mirandum, sed alter altero propius ad Bongarsiana mea accedere solet. Sic p. 240, 33 Bongarsius e codice excerpterat *pellibus al. paludibus*; id ipsum refert vetus Lipsii, *pedibus vel paludibus* habere fertur Cuiacianus, Lislai codd. pars *pellibus* pars *paludibus*. Item p. 139, 23 *speculatoribus* habet Bongarsii autographon et Cuiacianus apud Casaubonum, *saepeculatoribus* habere dicuntur excerpta Groslotiana apud Casaubonum et Cuiaciana apud Burmannum. Quidquid id est, is codex multis nominibus nobilitatus simillimus est Parisino 6116 et magis etiam Mediceo secundo. — Eademque res est cum excerptis Vossianis, quae Isaacus Vossius ad editionem a. 1592 in Leidensi bibliotheca servatam adscripsit. Ea sive e Mediceo aliquo codice ut Oudendorpius existimavit, sive ut equidem putare malo ex Anglico aliquo desumpta sunt, pertinet ad id tertium genus, de quo dicere instituimus.

reliquis omnibus corruptis in hoc solo recta superesse. Hoc ut compluribus exemplis demonstrarem, huic generi librorum debetur p. 22, 6 integer versiculus, p. 108, 2 verbum *creditur*; p. 164, 6 pronomem *qui*; idem additamenti liberum est p. 45, 21 *patre*; p. 141, 1 *omnem*; p. 150, 23 *domo*; p. 204, 24 *sui*¹⁷⁾; Graeca optime servavit p. 84, 3 *προπέμψατε*; 168, 33 *τρώσας*; singula verba integra praebuit p. 16, 12 *et fugientem*; p. 34, 20 *Cascae*; p. 38, 25 *Papo*; p. 56, 10 *recensum*; p. 56, 37 *circove*¹⁸⁾; p. 97, 11 *sinistra*¹⁹⁾; p. 103, 32 *remotus*; p. 147, 13 *novi*; p. 159, 10 *exciente*; p. 176, 21 *admissis a*; p. 183, 27 *rete*; p. 183, 31 *alia*; p. 209, 10 *Ferentio*; p. 242, 32 *initia*; p. 247, 22 *Paeti*; p. 252, 4 *conatur*.

Hi igitur libri, de quibus exposui, ad emendationem ut idonei ita necessarii esse videntur. Reliqui quorum ingens est multitudo, novicii et a grammaticis correcti, auctoritatem habent nullam. Nusquam enim ex antiquitate ullam lectionem servarunt quae non in Memmiano aut in duorum generum vetustioribus exemplis scripta exstet. Fit tamen nonnumquam, ut feliciter coniectando vel in uno libro novicio vel in compluribus aliquod vitium sublaturum sit, ideoque ab eo qui singularum correctionum auctoritates persequitur pro Sabellico aut Beroaldo appellandus sit codex Cortianus vel Basiliensis, id est ignotus quidam grammaticus saeculi XV, cuius haud improbabile commentum in hunc vel illum librum devenit.

Hoc ut exemplis aliquot illustrem, primum lacunas commemoro per Divum Iulium in omnibus libris bonis et antiquis repertas. Unum vocabulum p. 14, 37 excidit, quod e Cicerone recipere debuit et recipere denique est a. 1596, verbum *regnandi*; verum XV saeculo

Codices
saec. X

17) Huc fortasse aliquis referat etiam p. 11, 21 *perfectique utrumque*; p. 62, 15 *solere*.

18) Id nunc praefero propter p. 287, 14.

19) Ita enim scribi oportuit secundum Monum. Ancyranum 2, 44 ubi Augustus *quos* inquit *sinistra fortuna mihi eripuit*.

magistri aliquot de coniectura vel *regni* vel *imperii* supplere maluerunt, quod utrumque in principes quoque editiones transiit. Eam lacunam quae p. 26, 19 complura verba absorpsit, grammaticus quidam saeculo XV tam commode resarsit, ut in eius coniectura acquiesci potuerit. Receperunt codices Perizonianus, Parisini 5809. 5811. 5814 et editiones Romanae principes. Difficilior visus hiatus p. 36, 20; explere studuerunt sex septem magistri alter altero probabilius, omnium pessime is cuius commentum in Parisino 5809, Turicensi, Cortiano inventum postremo in editionibus subsegit. Contra fauillima res fuit in restituendo eo loco, qui p. 24, 34—36 lacuna hiabat, supersunt enim verba elapsa in commentariis Caesarianis. Tamen non comparant nisi in Parisinis quattuor 5803. 5812. suppl. Lat. 140. Sorbonne 914, in Basiliensi et Vindobonensi 183, itemque cum levi varietate in margine Medicei primi et in Parisino 5810, ex editionibus in Lugdunensi a. 1508. Alius quidam magister pauciora verba haec *ceteri quam bene atque emendate* satis esse ratus Parisino 5805, a. 1453 scripto, et Bealdo a. 1506 persuasit.

Neque minus noviciorum librorum auctoritas eo infringitur, quod non certa et constanti aliqua affinitate cum antiquis exemplis coniunguntur, sed diversorum exemplorum collatione contaminati modo ad hanc modo ad illam librorum stirpem pertinere videntur. Sic Basiliensis codex F I 12 et Vindobonensis 183 (Vind. 1. appellavit Oudendorpius) qui libri inter se tam similes sunt ut pro uno haberi possint, accedentibus reliquis similibus, Perizoniano, Harlemensi, Corsendonciano, Nonniano, Lindenbrogiano, Ferrariensi, Vratislaviensibus duobus²⁰⁾, Parisinis 5812. suppl. Lat. 140. Sorb. 914. tribus-

20) Perizonianus codex notis marginalibus oppletus a. 1545 Roma Vesaliam delatus est, tum a Guil. Noomsio ad Iacobum Perizonium, postremo in Leidensem bibliothecam pervenit. Usi sunt Burmannus et Oudendorpius. — Ut Perizonianus codex ad Romanam editionem Io. Andreae proxime accedit, ita editioni principi Venetae nullus similior est Harlemensi in bibl.

ne editionibus principibus plerumque cum tertio genere sciunt, quod supra Par. 6116. Med. 2 etc. efficere dixi, et cum p. 207, 10 *maiora et tristiora*; p. 208, 34 *gibbus et caro*; p. 214, 16 *et apud Culiternam* scriptum habent; p. 229, 21 *sedentem*; p. 236, 26 *ad extemporalitatem usue* omittunt. Iidem tamen libri quod p. 217, 27 *factiois suae*; p. 238, 11 *adverso rumore*; p. 243, 20 *quid sibi* abent; quod p. 248, 34 *intra urbem* omittunt; p. 117, 4 *praecipitandum*; p. 240, 1 *in servos* addunt, ad secundum librorum genus, cuius sunt Mediceus 1, Tornanensis etc. correcti sunt, non aequaliter quidem omnes, sed ut fors ferebat modo plures modo pauciores, tum rarus tum crebrius.

Plane eadem res de his quinque codicibus Pinelliano, Foucaultiano et Friburgensi, tum de Cortiano et Vindobonensi 2²¹) dicenda est, nisi quod aliis locis et ab aliis

1) quem Phil. Rullaeus et Franc. Oudendorpius Graevii Burannique gratia contulerunt; sub finem Divi Iulii deest tota pagina. — Corsendoncensis collegii itemque Alvari Nonnii edici codicibus usus est Theodorus Pulmannus a. 1574. — id. Lindenbrogii codicis nescio cuius specimina Casauino donavit a. 1596. — Librum Ferrariensem i. e. qui fuit olim Io. Bapt. Panaeti Ferrariensis, Torrentius a. 1578 consuluit. — Vratislaviensium librorum in bibl. Rehdigeriana visitorum C. E. Chr. Schneider in programme a. 1817 excerptas quasdam lectiones edidit, sed (nescio cur tam sinistro consilio usus) tantum eas quas nemodum in aliis libris observasset.

21) Ferd. Pinelli Itali librum a. 1569 Obertus Gifanius enetiis contulit; eius collationis rarissima specimina Torrentius dedit, paulo plura Ioannes Schefferus in Miscellaneis observationibus t. IX p. 328 sqq. — Codicis cuiusdam Roae a. 1444 scripti, qui Nic. Jos. Foucaulti († 1721) fuit, ex 1737 bibliothecae senatus Lipsiensis Rep. I. fol. 9. est, non diligentem collationem Baumgarten Crusius repeti iussit I.

XV. — Friburgensem codicem eum dico, quem olim signo P. 60^o distinctum senilis manus Ios. P... Mog. 23 Nov. 1818 *dubie prorsus manu saec. duodecimi* scriptum persuadere sinit, tum Iosephus Lassberg Moguntiaci emit, postea (anno recter 1830, cf. Golbéry notice sur Suétone p. 11) Io. Leon. ug celeberrimus theologus suo sibi aere comparavit et testa-

magistris correcti sunt. Interdum cum secundo, nonnumquam cum tertio librorum genere ita consentiunt, ut ex utroque conflati esse debeant. Verba *iactavit* p. 68, 27; *defuit stanti* p. 163, 28; omissum *Catuli* p. 199, 22 et *in provinciis* p. 245, 9; additum p. 237, 5 *natum secundum genus* produnt; omissa p. 11, 21 *perfectique utrumque*; p. 20, 21 *diligenter ac raderetur*; p. 48, 8 *delictorum*; p. 62, 15 *solere*; p. 102, 30 *Archelaum Cappadocem* exempla sint cum tertio genere affinitatis.

Codices ex
scriptorum.

Postquam exemplorum et formulis et calamo scriptorum mentionem fecimus non nimium levem, paucis commemoranda sunt *Excerpta* quaedam e Caesaribus facta; videntur enim vel haec ad criticen facitandam aliquod momentum conferre posse, tantoque maius quanto antiquiora sunt. Eius igitur generis tria exempla novi, Lipsiense a Theod. Moebio in Schneidewini Philologo I p. 636 sqq. descriptum, Parisina duo a me a. 1855 inspecta. Et Lipsiensis quidem codex, senatorius ille Rep. I. 4. 48 saeculo XIV scriptus et initio mutilus, eadem *Excerpta* continet, quae in Parisinorum altero no. 8818 saec. XI. integra et emendate scripta reperiuntur. Initium hoc est: *Ex Libris Suetonii Tranquilli de vita Caesarum. Iulius Caesar questor adhuc gades hispaniarum cum venisset visa apud herculis etc.* p. 5, 20. Sequuntur ex omnium Caesarum vitis, praeter Claudii

mento a. 1846 Friburgensi bibliothecae legavit. Eum codicem Theodori Bergk benivolentia ad me missum examinavi et reliquis sui generis paulo meliorem esseprehendi. Scriptus est caractere Romano, qui imperitos facile fallat, saec. XV. — Cortianus codex uno folio mutilatus, in quo scriptae erant p. 239, 29 — 242, 8, ceterum picturis numismatisque eleganter ornatus quin item saec. XV scriptus sit noli dubitare. Tales multos Parisiis vidi. Fuerat Lyseri contulitque ad exemplum Genevense a. 1611 Gottlieb Kortte, cuius labore et Ernesti et Oudendorpius usi sunt. Quo delatus sit et codex et collatio, ignoro. — Vindobonensem 2, ut Oudendorpius appellavit, 184 ut bibliothecarii distinxerunt, saec. XVI ineunte scriptum, contulit Oudendorpiⁱ gratia van Swieten nobilissimus medicus ad exemplum Iunckerianum a. 1722.

albae Othonis, narratiunculae quaedam dictorum vel actorum memorabilium. Postremo adduntur de Traiano et Ioviano pauci versiculi ex Orosio²²⁾ descripti. Codice Suetoniano usus est is qui hoc florilegium compilavit antiquissimo, qui plerumque cum Memmiano et Irtutibus et Vitiis conspirabat, verum nonnumquam ingrior illo fuisse videtur. Sic quod legitur in hac pitome *turpius pereo* pro *turpiter* p. 195, 38, id codici ondu lacunoso debetur; fortasse etiam omissum *quo* . 72, 18 nondum interpolato. — Alter codex Parisinus, Notre-Dame 188⁷ inscriptus et a multis inspectus, aec. XIII conscriptus est multorumque tam poetarum uam oratorum Latinorum modo continua capita modo ecerptos flosculos continet. Ac Suetoniana compilatio ulto uberior quidem est superiore, sed haud aequaleganter facta, cum nunc pleni instar apographi esse ossit, nunc multarum paginarum, ut p. 3—18; 38—46; 8—97; 118—124; 155—162; 167—173 nulla aut vix enua quaedam vestigia reliquerit. Adhibuit scriptor odicem in XII libros distributum et Medicei primi similmum, ut haec exempla demonstrant: p. 5, 27. 28 *conitaverunt* et *potiundi*; 30, 10 *mirabilem*; 75, 35 *eloquentae*; 195, 26 *coram se*. Illud quoque non indignum memoria duco, haec utraque exserpta pro integro Suetonio²³⁾ ad manus scriptoribus duobus mediae aetatis qu-

22) Praeter Suetonium et Orosium non video cur plures bros is scriptor adhibuisse dicatur, neque ulla est causa cur uetonii exemplum status ei ad manum fuisse miro quodam odo conclinnatum, quo et ipso Orosius usus sit. Quaecumne a Tranquillo aliena sunt, Orosio debentur. Maximum sit . 183, 27 *retibus aureis quae fimbriis purpureis vel coccineis xtrahebantur*, ubi Orosiana *retibus aureis quae purpureis fimbriis extrahebantur* necessario substituenda fuerunt, quod in uetontiano exemplo corrupte *veste aurato* scriptum exstabat, le enim Memmianus. Item p. 22, 6 versiculum integrum gnorat cum Memmiano.

23) Ceterum non nego Orosio quoque auctore Saresbensensem Suetonii verba afferre ut 8, 18 et 19. Semel ne ne sine cautione per se nominatim appellavit Suetonium.

λολογικωτάτοις fuisse, et illa quidem Ioanni Saresberienſi, qui Policraticum ſuum a. 1161 ſcripſit, haec Vincentio Bellovacenſi, qui a. 1244 Speculum ſuum hiftoricale abſolvit²⁴) et in libris VI—X dimidiam fere partem illorum excerptorum repetivit.

Eutropius,
Victor, Oro-
ſius, Lydus.

Postremo loco commemorandi ſunt ii ſcriptores, qui Romano imperio nondum everso Suetonianum opus legerunt atque inde tamquam ex copioſo flumine canales ſuos derivaverunt. Qui cum multo antiquiores ſint omnibus libris ſuperſtitibus, dubiis lectionibus nonnumquam ſua auctoritate magnum pondus conferre poſſunt, Eutropium dico, Victorem, Oroſium et Lydum. Id ut aliquot exemplis demonſtrem, Eutropius lectionem *duodecim* p. 237, 18 confirmat per aliquot ſaecula vitii typographici gratia ab editoribus ſpretam, verborum ordinem p. 241, 10 *congeſſit quantas* vindicat, p. 12, 1 Vaticano codici lacunam explenti patrocinatur; Aurelius Victor p. 238, 6 *virum* recte omitti docet et p. 195, 38 vetuſtis Excerptis *pereo* praebentibus calculum adiicit; Oroſius vocabulum *omnium* p. 109, 9 aliena manu inculcatum eſſe docet; Lydus in ſuo exemplo p. 56, 37 *circove* lectum eſſe prodit. Quaedam lectiones ex hiſ ſcriptoribus vel nulla Suetoniano- rum librorum auctoritate accedente videbantur recipien-

de Fortuna Galbae ſcribens 5, 4; et mirabere credo mecum enumeratos 8, 18 extr. deinceps *Suetonium*, Q. Curtium, Cornelium Tacitum, T. Livium, Serenum et *Tranquillum*. De Vincentio quaerere operae non fuit.

24) Ioannis Saresberienſis conferenda ſunt capita 1, 7, 1, 13, 2, 10, 3, 14, 4, 8, 8, 7, 8, 19. Epitoma illa uſum eſſe, multis rebus probatur ut defectu verſiculi p. 22, 6 et nominis *Crassus* p. 171, 2; tum lectionibus hiſ p. 72, 18, 25 *loco stomachus* et *buccatas*; p. 182, 35 *testiculis*; p. 229, 21 ſqq. *debilis*; *orantibus*; *defuit eventus*; p. 240, 35 *factum quod ſibi eſſet paenitendum*. Vincentium Bellovacenſem alteris excerptis uſum eſſe arguunt ſcriptionis differentiae hae: p. 23, 33 *Eloquentia mirabili*; 27, 31 *laſciviendi paſſim*; 62, 29 *ſuis ſerio*; 63, 32 *ita amicos*; 72, 33 *bibit*. *Sed pro portione*; 104, 7. 9 *in quaestura et ſextertia decem*; 106, 12 *animum vertit*. *Satis*; 111, 33. 37 et *Cassium et non ſolum*; 128, 26 *inter duos fratres* etc.

ae esse, ut p. 234, 4 *sahutatur* e Victore, p. 154, 8 *aqui-*
e ex Orosio. Addent fortasse alii p. 11, 37 *centena*
 c Eutropio, p. 154, 9 *moverive*, p. 161, 6 *Christo*, p. 189,
 3 *milia funerum* ex Orosio.

Enumeravi quibus adiumentis criticis ad emendan-
 os Caesares critico uti liceat; sed ne sic quidem vulne-
 bus vel omnibus vel gravioribus medendi copia facta
 sit. Restant multa, quae nulla umquam ars humana sa-
 rare posse videtur, lacunas dico et interpolationes vetu-
 issimis temporibus factas et in omnia exempla nostra
 ansmisissas. Lacunas complures supra indicavi, praeterea
 idendae sunt hae maiores et minores p. 10, 15. 58, 2.
 12. 89, 18. 108, 4. 130, 36. 131, 32. 163, 28. 168, 21.
 2, 13. 187, 17. 27. 202, 3. 220, 30. 231, 25. 232, 23.
 9, 1. 242, 37. 250, 36. Ad eas explendas sensus re-
 riri possunt plus minusve probabiles, verba recipiari
 ma possunt. Multo facilius interpolationes inventae
 nt hae p. 14, 33. 40, 31. 109, 31. 123, 19. 132, 36.
 8, 24.

Multa inseri poterant huic prologo de singularibus
 ribusdam rebus ad syntaxin et orthographian Tranquilli
 rtinentia, sed cum festinandum sit, pauca modo et quasi
 r saturam addo. In subiungendis temporibus orationis
 iliquae interdum praesenti utitur, ubi imperfectum ex-
 ectabas. Sic p. 10, 31 *elegit — ut sit*; p. 61, 27 *visum*
t, ut qui perferunt — exigant, possint; p. 63, 20 *cen-*
it — de iis qui — edant; p. 97, 25 *recusavit — ut*
us proclamaret: aut agat aut desistat! alter coram ex-
obrarer — polliciti sint — praestet: p. 135, 4 *iactavit ne*
possint. Sed magis etiam est mirandum, quod tempore
 rfecto et imperfecto non raro miscue usus esse vi-
 tur: p. 11, 1 *non temperavit quin — iactaret ac — re-*
onderit; p. 18, 10 *confluxit, ut — manerent — ac saepe*
si exanimatique sint; p. 107, 36 *obtreclavit ut — eleva-*
t et — increparet; p. 115, 36 *experiebatur quae —*
isset, quid — sint; p. 146, 21 *consensit ut — convoca-*
nt, quidam — censuerint; p. 150, 17 *nec dubium est*
uin) reliquerit ac — nuncuparet; p. 226, 20 *redit —*

Omnium co-
 dicum vitis.

De conlin-
 ctivo obser-
 vatio.

ut qui — obligaret — et descenderit. Sic enim libri. Quae exempla eo libentius conguessi, quod nonnulla temere in hac quoque editione ad regulam artis correctae sunt.

gra-
-a.

In orthographicis rebus non vulgarem rationem observavi, ut certum aliquem scribendi modum vel vetustiorum vel recentiorum mordicus retinerem et ludimagistri instar per totam editionem inculcarem (hoc enim legentibus relinquendum duco, qui quidquid oculos offenderit emendare scilicet poterunt) sed ubique librorum auctoritati obsecutus sum. Quodsi negari non potest, unum eundemque scriptorem intra unius paginae spatium *deum* et *deorum*, *vectigalium* et *vectigaliorum*, *quibus* et *quis*, *aedes* et *aedis*, *tres* et *tris*, *vetere* et *veteri*, *dextra* et *dextera*, *adolescere* et *adulescentes* et multa similia ad idem exemplum scripsisse, quidni *nactus* quoque et *nactus*, *sed* et *set*, *conlega* et *collegium*, *adferre* et *allatus*, *comparavi* et *conponantur*, *coloniis* et *colonis*, *obit* et *obit* et innumerabilia id genus alia idem scriptor admisit, vel auribus vel iudicio vel casui obtemperans? Nam admodum pauca in his rebus scimus et plura discendi facultas tamdiu adempta erit, quamdiu consequentes esse, ut hodierno verbo utar, id est opiniones et praeiudicia sequi, quam vetustatem explorare malemus. Numquam perspecta esset Notkeri et Sangallensium illa regula, qua modo *bruader dohter got*, modo *pruader tohter cot* scripserunt, nisi summa cum fide eorum scripta expressa essent. Est igitur vehementer optandum, ut tandem aliquando puerile illud consequentiae studium valere iubeamus et has quoque minutias ad libros exigamus. Fidissimum ducem habemus in Suetonio Memmiano codicem, cuius orthographica consuetudo ad libros palimpsestos proxime accedit; eum igitur ducem, ubicumque fieri posse²⁵⁾ vi-

25) Sequi noluit in aperte falsis ut *provincia*, quod Niebuhr probavit, nummi lapidesque damnant. Admittere ausus non sum, fortasse iniuria, *hrinocerotem Hrianum Hrodum* et *Hrodios*; sic enim in Memmiano aliisque libris scriptum reperio, qui lidem *rhetorem Rhenum Rhodanum* solito more prae-

debatur, secutus sum e. gr. in scribendis Graecis vocabulis litteris vel Graecis vel Latinis²⁵).

Restat ut adnotationis criticae rationem exponam. Brevitati ut consulerem, earum tantum lectionum auctoritates apposui, quae vel ex libris correctis vel ex doctorum hominum coniectura receptae sunt. Sciat igitur lector harum rerum studiosus, ubi nihil adnotatum invenit, Memmianum aliosve veteres ac bonos libros nobiscum consentire; ubi ii vitiosi esse ac necessario deserendi videbantur, nominatim afferri vel codicum saec. XV vel grammatici alicuius posterioris emendationem. Ita brevem quandam universae rei criticae conspectum habebit et non minus de librorum bonitate quam de doctorum hominum per quattuor fere saecula meritis iudicare poterit. Ab hac tamen consuetudine nonnumquam in partem ut spero potiore discessi, ita ut et bonorum librorum quam secutus eram auctoritatem appellarem et coniecturam ingeniosi critici non satis certam nec receptam commemorarem.

Adnotati
criticae.

4, 17 *triumphalem* Vatic. Memm. Med 3. pro *triumphalem virum*, cfr. 187, 9. 238, 6. 248, 4 | 23 *dignatione* Ursinus || 5, 4 et in Casaubonus pro *sed in* || 6, 16 *Ambrosas* Oudendorpius || 8, 5 *administratione* cod Basil. Edd. *ab administratione* cod Cort. Guelf 1. 2. Bern 1, pro *ab ministracione* | 19 *Veltio Iudice* Lambinus Ursinus | 32 *ornarentur* Lambinus pro *ordinarentur* || 10, 3 *ad viginti* Casaubonus pro *ac viginti* | 15 *inductum quendam pr.* Guelf 1. *induxit* Stephanus. *induxit Veltium pr.* Ursinus. *subornasse inductum pr.* Oudendorpius. *indicem subornavit Veltium inductum pr.* ego | 30 *civis* — *ido-*

bent. Addendus est *Hrascypolis* Thrax p. 102, 30 quem librarii in *Thrascypolim* corruerunt. Varronis is mos fuit etiam alias observatus, cfr. Cornutus p. 2285 P. Priscianus 1, 5, 25.

26) Sic dedi *geronticos*; *Apragopolim*; *dialectos*; *artius* — *holocleros*; *Tyrrhenicon*; *Carchedoniacon*; *Hecatebeletes*; *Halostin Ilii*; *eutacto*; *clinopalen* et similia. Hac quoque in re ad vetustos libros redeundum existimo, nam apud veteres, ut apud nos in immiscendis vocabulis Gallicis, alii aliter facere consueverant.

neas et materia Iacobus Gronovius, cfr. supra p. XXXV ||
 11, 1 *responderet* Torrentius pro *responderit*, cfr. supra
 p. XXXV | 21 *per utrumque* Vratial 2. Casaubonus pro
utrumque, cfr. supra p. XXIX | 37 *centena* Eutropius ||
 12, 1 *eique CCCC* Vatic. *eique sestertium quadringenties*
Eutropius. eique annum imperavit sestertium Historia
miscella. φόρον Paeanius. *eique sestertium quater millies*
 Lipsius | 33 *e praeda* ego. *ex praeda* Ursinus pro *et*
praedia || 13, 19 *obrogasset* Stephanus pro *abrogasset* ||
 14, 33 interpolationem proscriptis Casaubonus | 37 *re-*
gnandi Scriverius, cfr. supra p. XXIX || 15, 22 *esto, inquit*
 Erasmus || 17, 32 *e scaena* Turnebus pro *scaena* || 18, 18
novis Ursinus pro *nobis* | 28 *edidisset* Stephanus pro *de-*
disset || 19, 2 *his* Egnatius pro *his* | 6 *quadraginta* ed Ba-
 siliensis 1533. *quinguaenta* Casaubonus pro *decem* | 9 *ū*
 Egnatius pro *hi* || 22, 17 *primo* Torrentius pro *proximo* |
sestertio Oudendorpius pro *sestertium* | 30 *Naso* Mancinel-
 lus pro *vasa* || 23, 33 *militarique* re Lipsius. *militari quo-*
que re cod Basil. Vindob 1. *militarique arte* Nic. Hein-
 sius pro *militari quare* || 24, 25 *Caesaris* omittunt Paris
 6116. Med 2. Exc Voss. ed Rom 2. | 34 *Cuius — emen-*
date omittunt libri, cfr. supra p. XXX || 25, 11 *primum*
 Ursinus pro *primum* | 17 *volet* Stephanus. *velit* Ernesti
 pro *vellet* || 26, 19 de lacunae supplemento cfr. supra
 p. XXX | 32 *aquilifer* Egnatius pro *aquilifero* || 27, 7
forma ego. *fortuna* Memm. *fortuna* reliqui | 15 *se subtra-*
hebat ego pro *subtrahebat* || 29, 2 *in* delet Burmannus |
 18 *deversoriolo eo* Casaubonus pro *deversorio loco* || 30, 25
rebellaverant Stephanus pro *rebellaverunt* || 31, 26 *Ampius*
 Vatic. pro *Amprius* || 32, 18 *valuit* cod Viterb. Vindob 1.
 Basil. Cort. ed Basil 1533 pro *voluit* | 26 *libris* omittunt
 Memm. Med 3. item Med 1 a prima manu, cfr. p. 192, 29 ||
 34, 15 *Tullius* Manutius pro *Tullius* | 19 *Cascis* Beroaldus
 pro *Cassius* || 35, 6 *reliquo* Lipsius pro *reliquos* | 32 *ad*
manum Beroaldus. *ad munus* Faehse. *idoneum* Nic. Hein-
 sius. *odorum* Oudendorpius || 36, 20 *sollicitum* maluisse.
Quidam dicere etiam ego, cfr. p. XXX | 36 *primos con-*
secrato ed Basil 1546 pro *primo consecratos* || 38, 14 *mi-*

norcs cod Copes. Vindob 1. Basil. al. Sabellicus. *minos*
 Memm. *minis* Med 1. 3. al. *romanas* Paris 6116. al. Edd. |
 16 *intervallo per* Vatic. Med 1. 3. al. *inter* Memm. *magna*
vi per Paris 6116. al. Edd. || 39, 18 *profiteri* cod Viterb.
 Stephanus pro *confiteri* | 31 *farinast* Politianus pro *fa-*
rina est vel *farina si* || 40, 22 *cubiculi Lares* Lipsius pro
cubiculares | 31 *quod* — *Roma est delenda* censet Guyet
 et Cannegieter, cfr. Lydus p. 101, 12 Bonn. || 42, 21 *par-*
tibus Beroaldus pro *atribus* || 43, 28 *compecto* IoFr Gron-
 novius. *compacto* Lipsius pro *conspecto* || 44, 31 *Cleopa-*
tra Memm. Io Fr Gronovius pro *Cleopatrae* | 34 *CN. Do-*
mitium oportuit, cfr. p. 201, 37 || 45, 4 *repetita Italia*
 Scheffer pro *repetit alia* | 28 *Ptolemaeeum* Bernegger ||
 46, 29 *Ubios* Pithoeus, sed cfr. Tacitus ann. 2, 26. Victor
 epit. 1, 7 || 48, 28 *Sicilia* cod Basil. Edd. pro *Cilicia* |
 32 *perfecto* ego pro *inperfecto* || 49, 30 *Iulius* Memm. ||
 50, 21 *primum* Memm. pro *primo* || 52, 6 *sestertii* IoFr Gron-
 novius pro *sestertium* | 35 *professus* Exc Notre Dame,
 Vindob 2. Gruterus pro *professus est* || 53, 3 *exempli in*
 Memm. Paris 5804; item Paris 5801 a prima manu pro
exempli correxit quae in | 10 *grassaturas* Salsmasius.
grassaturad Memm. pro *grassatores* | 13 *excussit* Guelf 1.
 Beroaldus pro *excussit* | 21 *addidit* Stephanus pro *ad-*
dixit | 23 *vicesimo* Cuiacius pro *tricensimo* vel *tricesimo* ||
 55, 23 *protinus a* quidam apud Torrentium pro *protinus* |
 36 *ex improbat* Edd. pro *in exprobratis* || 56, 12 *mensum*
 ego. *quaternuum mensuum* Memm. *mensium* reliqui |
 13 *sui quisque* Egnatius. *suam cuiusque* Duker, cfr. ta-
 bula Heracleensis cap. 6 et 7 | 15 *Scaptiensibus tribulibus*
 Beroaldus pro *Scaptiensibus tribubus* | 20 *civitatem Roma-*
nam cod Basil. Vindob 1. 2. Cort. ed Rom 1. Beroaldus
 pro *civitates Romanas*, cfr. p. 205, 37 | 37 *circove* Paris
 6116. Med 2. Frib. Basil. alii, Lydus infra p. 287, 14; cfr.
 supra p. XXIX || 57, 7 *sestertio* Ernesti pro *sestertium* |
 9 *trecenos* Torrentius pro *tricenos* | 33 *post se* cod Basil.
 Vindob 1 pro *posse*; cfr. p. 96, 38 | 34 *posthac* Med 2.
 Frib. Fouc. Stephanus pro *post hanc* | 35 *duceret* Ste-
 phanus || 58, 2 *Munera* supplet Perizonius. *Circensibus*

ludis gladiatorisq̄ue muneribus frequentissime editis interiecit plerumq̄ue bestiarum Africanarum venationes vel similia, cfr. p. 158, 10 sqq. ego | 22 L. Icium Torrentius pro Licium vel Lycium vel Litium || 59, 21 aberat cod Nonn. Cort. ed Basil 1533 pro aderat || 60, 1 loco ed Basil 1533 pro longo | 2 ludis et scena Stephanus. ludis et scena Memm. pro ludos et scenam | 12 ab se Beroaldus. ad se Paris 6116. Med 2. Exc Voss. Frib. pro se || 62, 10 sed violentius Pithoeus pro sedulo lentius | 33 adaperta Beroaldus pro adoperta || 63, 12 vir virum Torrentius ut p. 54, 20 pro triumvirum, sed cfr. p. 55, 13 | 17 nec magna Torrentius | 26 tribu Erasmus. tribubus cod Palat 1. Edd. pro tribus | 37 eripere Iuncker pro eriperet || 64, 11 consensu ed Rom 1. 2 pro concessu | 31 huic urbi Oudendorpius pro huic || 66, 20 Vinicio Gifanius, sed cfr. Orellii inscriptt. no. 3309 | 23 notare Lipsius pro natate | 30 mensum ego. mensuum Memm. pro mensium || 67, 2; 3 Phoebe; Phoebes Gifanius pro foede; foedes | 25 Salvidenium ed Basil 1533 pro Salvidenium | 35 sui ed Basil 1533 pro suae | 38 frigoris Lipsius pro rigoris || 68, 2 hic Torrentius pro et hic | 16 Licinum Torrentius pro Licinium | et Celadum Casaubonus pro Enceladum || 69, 4 viro cod Basil. Vindob 1. Beroaldus pro viri || 71, 6 technyphon ego || 72, 2 ludios Beroaldus pro ludos | 18 quo omittunt vetusta Excerpta et Egnatius, cfr. supra p. XXXIII || 73, 10 evigilandum Casaubonus pro vigilandum | 32 et a memoria Lipsius pro etiam memoriam || 74, 22 subucula et Beroaldus pro subuculae | 32 aut ego pro at || 75, 1 segestria ego. segestro Cuiacius pro sestertio | 17 scriptos cod Cort. Burmannus pro scriptis || 76, 2 urbibus, cfr. Priscianus 10, 8, 43 | 14 Verrius Beroaldus, adversus temporum rationes. Granius Casaubonus | 16 inanis Io Fr Gronovius pro inanibus | 28 bacelum Erasmus | et pro pullo Edd. ut pullum pullaceum ego || 77, 4 per Arei Salmasius pro sperarei || 79, 2 Hierosolyma Burmannus pro Hierosolymam | 21 matronae convenirent Ernesti. matronae domum irent Graevius || 80, 8 Caesarem Drusum Müller apud Baumg. Crusium | 21 in eius sinum remp. quam ego, cfr

p. 84, 25. 153, 2. *in eius signum reip. quam Memm. in sinum eius signum Med 1. 3. in eius sinum signum reip. quam Par 6116. Exo Bong. Frib. Pinell. Basil. in eius sinu signum reip. quod Edd. || 81, 3 significari Stephanus, cfr. p. 26, 26. 203, 6 | 34 et exitum ego. ac exitum vel atque exitum Edd. pro at exitum | 35 praesagiente. Philippis ed Iuntina 1510 pro praesagiente Philippo || 83, 12 similitum supplet Oudendorpius || 84, 1 εἰ δέ τι ἔχει ego. ἐπειδή τι ἔχει Iac Gronovius. ΕΤΙΔΙΔΕΤΙΑΧΟΙ Memm. ΕΥΔΕΤΙΑΧΟΙ Paris 6116. ΕΤΙΔΙΔΕΤΙΑΧΟΙ Med 1. || 84, 2 τὸ παιγνιον, κρότον δότε ego. τῷ παιγνίῳ δότε κρότον Iac Gronovius pro ΤΟΠΑΙΟΝΙΟΔΟΤΕΚΡΟΤΟΝ | 3 ἡμᾶς et προπέψατε ego. ὑμεῖς et τι ποιεῖτε vel κτυπήσατε vel ποππύσατε Edd. ΕΜΑC et ΤΙΠΟΠΑΙΨΑΤΕ Memm. ΗΕΜΑC et ΡΟΠΜΨΑΤΗ Paris 6116 | 35 pro rostris sub veteribus Egnatius || 85, 21 vicies sestertium quidam apud Casaubonum pro vicena sestertia || 86, 14 triumphos septem ed Rom 1. 2 | 18 quo cod Huls. Vindob 1. Beroaldus pro quod | 27 Inregillensis Fasti Capitolini et Livius 8, 15, 5 || 87, 8 Glician Sigonius pro Ilycian | 31 intersertus Memm. || 88, 9 Pater Tiberii Nero quaestor Med 3. et plurimi | 36 L. que ego pro q. cfr. p. 41, 13. 14 | 37 laboriosam Pithoeus. laxoriosam Memm. a prima manu pro luxuriosam | exercitam Egnatius pro exercitatum || 89, 2 iterum Ursinus pro item | 3 ab his Egnatius pro ab his | 18 Troiam Memm. pro Troianis; deesse videtur lussit | 36 et umentibus Lipsius. et mentibus Memm. a prima manu pro et tumentibus || 91, 20 gymnasia ed Lugd 1508 || 92, 29 Nemausenses cod Perizon. Beroaldus. Resainenses Iac Gronovius pro Remausenses || 94, 22 est multique ed Gryph. 1548. et multi Stephanus pro est multi || 95, 14 ac maioribus ed Ven 1. Erasmus | 30 ageret Edd. pro auget || 96, 13 ΜΟΥΙCΑCΑΔΙCΤΕΤΡΑΤΗΨΩΝ Memm. Paris 6116. Μούσαις τε Med 1. 2. 3. Μούσαις Edd. Μούσαις καλὰ vel ἄριστε Turnebus. Μούσαις ἄριστα Casaubonus. τοῖς ἐμοῖς ᾧ ἄριστε Iac Gronovius. τοῖς σοῖς σοῖ τε Oudendorpius. ταῖς μου Ἰσα σαῖς τε ego | 18 Ii ego. hii Memm. pro hi | 24 γ' ego. δ' Edd. pro τ || 97, 11 si-*

nistra fortuna, cfr. supra p. XXIX | 20 *mimo* Io Fr Gronovius pro *animo* || 98, 1 *quidem* Stephanus pro *quidam* | 2 *iis* Casaubonus. *hiis* Memm. pro *his* || 99, 23 *senatui semper servire* Bergk || 100, 2 *adsuescerent* Duker; cfr. p. 109, 17 || 101, 8 *mullos* Beroaldus pro *mulos* | 20 *ab iis* Egnatius pro *ab his* || 102, 24 *meruerant* Beroaldus pro *meruerunt* | 30 *Rhascypolim* Beroaldus. *Hrascypolim* ego pro *Thrascypolim*; cfr. supra p. XXXVII || 103, 2 *Callippides* ed Basil 1533 pro *Gallipides* | 8 et Erasmus pro *sed* | 17 *mari* Stephanus pro *maris* || 104, 3 *Gallo* pro *Gallio* Torrentius. *Cestio Gallo* ego || 105, 5 et *quicquam* cod Vindob 2. Cort. Periz. ed Rom 1. 2, *sed* cfr. p. 192, 9. 193, 18 | 18 *gratorum* Turnebus. *gretorum* Paris 6116 pro *Graecorum* | 22 *iis* ed Rom 2. pro *his* | 32 *sestertio* Gla-reanus pro *sestertium* || 107, 26 *iis* ego pro *his* | 28 *dilexit*, *alterius virtutibus alterius vitiis* Lipsius || 108, 4 *secreto ostentant quae* Memm. Med 3. Paris 5801 et 5804. Copos. Huls. Haganus Wolfii. *secreto vel secreta obstant per quae plurimi. nisi ea secreto ostentanti auferenda ipsumque iugulandum curassel. Propter quae vel similia supplenda censeo* | 5 *creberrime* Beroaldus pro *celeberrime* | 16 *exitium* Beroaldus pro *exitum* || 109, 9 *Horum* Memm. a prima manu, Orosius 7, 4 pro *Horum omnium* | 31 *id est lutum a sanguine maceratum* proscrisit ed Iuntina 1510 || 110, 26 *Tam bibit* Gruterus | 33 *remediorum* Graevius pro *remedium* || 111, 11 *praetoriarum* Lipsius | 27 *libertis* ego pro *liberis* | *etiam uxoribus suis* cod Bern. Periz. ed Rom 2 || 112, 1 et Beroaldus pro *sed* | 26 *evocarat* Beroaldus pro *evocabat* || 114, 10 *tali* Muretus pro *talis* || 115, 38 *Minois* ed Rom 2 pro *Minonis*, cfr. p. 199, 25 || 116, 15 *subvectus* ego pro *subvectus est* || 117, 20 *inlatis* cod Basil. Vindob 1. marg Periz. pro *inlatus* || 120, 15 *divexanti* Torrentius pro *diu vexanti* || 122, 21 *sola restat publici* Scriverius pro *sola auctor restat et publici* | 26 *ioco* Beroaldus pro *loco* | 31 et *conspetu* ego. *conspectu* Paris 6116. Edd. pro *ex conspectu* | 32 *ablegari* Beroaldus pro *oblegari* || 123, 1 *uno et vicesimo* Oudendorpius | 11 *ne* cod Basil. Erasmus pro *nec* | 19 *serpentis* id

genus proscrispsit Graevius | 25 *iam tunc* Politianus. *vero tunc* Erasmus. *hoste tunc* Med 1. 2. Copes. Cort. al. Beroaldus. *hoste* Paris 6116. Exc Cuiac. al. *ne tunc* Med 3. *uete* Memm. | 28 *Enniam*, *Naevii Macronis* Casaubonus || 125, 6 *is* Memm. *pro his* | 16 *habeo et* cod Cort. Vindob 2. ed Rom 1. *pro et habeo* || 126, 4 *Liviae Augustae* Beroaldus | 8 *adiicit* Beroaldus *pro adfecit* | 29 *fascias* Beroaldus *pro fasces* || 127, 12 *ad Puteolanas* Torrentius *pro Puteolanas* | 18 *quercea* ego. *quercica* Memm. *quercica* Paris 6116. Edd. *quercina* cod Basil. Vindob 1. *querquea* Historia miscella. *aerea* Med 1. 3. Aur Victor. *aurea* Politianus. *quernea* cod Cort. Vindob 2 || 128, 23 *e Graecia* ed Argent 1515. Egnatius *pro egregia* || 129, 12 *Siculasque* Sabellicus *pro singulasque* | 18 *Lurconem* Lipsius *pro Lyrgonem* | 28 *oboluisse* Beroaldus *pro obolevisset* vel *abolevisset* || 130, 12 *prostraverit* Beroaldus. *prostravit* Burmannus *pro prostravit* | 36 *non prius excidisse* videtur. *quam enicam uxorio nomine dignatus est* Paris 6116. Med 2. al. Edd. || 131, 28 *serens* cod Basil. al. ed Rom 1. 2. *pro ferens* | 32 *gladiatoribus deesse* videtur | 33 *paegniaris* ego. *pegniaries* Memm. *pegmaris* Med 1. 3. *pegmares* Paris 6116. al. Edd. | 34 *obiciebat* Burmannus *pro subiciebat* || 132, 36 *hoc est inverecundiam* delevit Egnatius | 38 *et in omnes* cod Palat 3. Sabellicus *pro et hominis* || 134, 3 *et miles* Ruhnkenius | 24 *demeletur* Graevius || 135, 4 *ne qui r. p. p. reum* Rutgersius | 16 *hoplomacho* Sabellicus *pro aplomacho* | 20 *Nemorensi* Sabellicus *pro Nemoressi* | 29 *neque suae* omittunt omnes praeter Exc Notre Dame, Periz. ed Rom 2 || 136, 18 *symphonias* Exc Notre Dame, cod Basil. al. *pro symphro.* vel *simpfro.* || 137, 19 *sestertio* Ernesti *pro sestertium* | 21 *libertos* Beroaldus. *liberos* Memm. *pro liberos* || 138, 16 *distinctisque* ed Basil 1533. *discretisque* Oudendorpius. *districtisque* Memm. *a prima manu* *pro distructisque* vel *destructisque* || 139, 5 *antea iter* Iac Gronovius *pro ante alter* | 18 *sex milium* Lipsius. *senum milium* Casaubonus || 141, 1 *urbem omnem petit* Memm. Med 1. 3. Copes. | 2 *avertendos* Sabellicus *pro vertendos* | 30 *efferebat* Edd. *pro efferebat* || 142, 2 *in-*

somnia ed Rom 1. pro *insomnio* | 3 iis cod Frib. ed Rom 1. 2
 pro *his* | 12 *at vero maiore* Med 3. Iuncker. *ad vero maiore*
 Memm. *ad vero maiora* Paris 6116. plurimi. *ad maiora*
vero Exc Paris 8818. Exc Notre Dame, cod Basil. Beroal-
 dus. *at vero ad maiora* Heinsius | 20 *propere reversus*
 Cannegieter pro *prope reversus* vel *propere versus* || 143,
 18 *Thrax* Torrentius pro *Thrax* || 144, 29 *ut* ed Rom 1. 2
 pro *et* || 145, 17 *actor* Beroaldus pro *auctor* | 34 *iratum*
 Lipsius || 146, 21 *convocarint* Oudendorpius pro *convoca-*
rent, cfr. supra p. XXXV || 148, 20 *Iulo* Pulmannus propter
 Horatii carm. 4, 2, 2. cfr. p. 265, 9 || 149, 17 *artius* et
holocleros Augustus scribere maluit quam ἄρτιος et ὀλο-
 κλήρωος, cfr. supra p. XXXVII | 20 ἡλατῶσθαι Beroaldus
 pro ἔλατῶσθαι | 29 *Silani* Beroaldus pro *Silvani* | 33
montem omittunt Med 2. 3. Paris 6116 || 150, 7 *nam* ego.
 NAM Memm. Paris 6116. al. πάνυ vel λίαν Edd. | 17 *e*
 ed Rom 2. pro *ne* | *nuncuparit* ed Rom 1. pro *nuncupa-*
ret, cfr. supra p. XXXV | 17 *quoque* Ernesti pro *que* | 31
exposceret cod Huls. Vindob 1. Basil. Casaubonus pro
exposcerent || 151, 1 *resarturum* Beroaldus pro *resarsu-*
rum | 3 *sestertii* Iac Gronovius pro *sestertium* || 152, 36
Liviae omittit Memm. || 153, 3 *ab viva* Lipsius pro *ab*
avia || 154, 2 *Polionis* Memm. | 8 *aquilae* Torrentius ex
 Orosio pro *aquila* | 9 *moverive* Orosius | 34 *an* Step-
 hanus pro *in* || 156, 16 *principali* Sabellicus pro *principa-*
lem | 21 *Stoechadas* ed Ven 1. pro *Stochadas* || 157, 9 *civi*
 Ursinus pro *civis* | 10 *Poppaeae* Egnatius pro *Pompeae*
 vel *Popeae* | 12 *potiusque* ed Rom 2. pro *potius quam* |
 24 *exfosso* ego pro *exfosso* | 28 *salo* Stephanus pro *solo* ||
 158, 12 *et delet* Madvig ad Cic. de finibus p. 288 | 24 *datu-*
rus edixerat ed Basil 1533 pro *daturum se dixerat* || 159, 4
aut non Memm. Med 3. Paris 6116. *aut vos* Med 1. *autem non*
 vel *avete vos* codd. et edd. saec. XV. | 7 *vacillatione* cod
 Basil. al. Edd. pro *bacillatione* | 18 *dira ave* ego. *dira avi*
 Turnebus. *dira aut* Memm. Paris 5801 et 5805. *dira aut in*
urbe aut reliqui | 19 *pro rostris* Memm. Paris 5801. Med 3.
commonito vel *commonente* pro *rostris* reliqui | 28 ii Ste-
 phanus pro *hi* vel *hii* || 160, 11 *communi* ed Basil 1533 pro

munis | 36 *Esquilino* cod Basil. al. Edd. pro *Esqu-*
io || 161, 6 *Christo Orosius, Beroaldus* | 12 *Dryidarum*
o. Druidarum Exc Notre Dame, cod Basil. al. Erasmus
o Driadarum vel Dryadarum | 17 *icit Sabellicus pro*
it || 162, 15 *Pompeius impuberem Torrentius. Pompeius*
berem Lipsius pro Pompeium puberem | 16 *cum ei*
psius pro cui et || 163, 28 *vel stanti* Paris 6116. Med 1. 2.
 Edd. *stanti* Exc Notre Dame, Copes. Frib. Vindob 2.
rt. et veterum stanti Memm. Med 3. *ei, verum stanti*
idendorpius. et veteri vel stanti Vindob 1. Basil. *ceterum*
nti Exc Cuiac. || 164, 2 *sexageni* Lipsius | 6 *qui — ves-*
entur Paris 6116. al. Edd. *vescerentur* Memm. *vescenti*
d 1. 3. Frib. Vindob 2. Cortianus | 19 *evigilabat* Ca-
arbonus pro vigilabat | 20 *interdiu* Beroaldus pro *inter-*
m || 166, 13 *scriberet* ego | 14 *modo veniam* cod Gan-
nsis, Torrentius pro veniam modo | 26 *nec tamen* Ur-
ius pro nec ante | 32 *iis Egnatius pro his* || 167, 8 *de-*
ripsitque Torrentius. *ac descripsit* Oudendorpius pro
scripsit | 10 *quaesturae* Beroaldus pro *quaestore* | 20
λει και μη θίγγανε Turnebus pro *λαι και μη θιν-*
να || 168, 18 *ανδρ' απαμύνασθαι* ego pro *ανδρα*
αμύνασθαι | 21 *alterum* supplet Ursinus, *et Casaubo-*
s, Claudieum ego | 33 *και λάσεται* Victorius pro *πει-*
ται vel *πεισεται* || 169, 13 *chystera* cod Copes. Salma-
is. chysteram Memm. Med 1. 3 pro *chystere* vel *chyste-*
n, cfr. p. 177, 32. 178, 27. 180, 3. 193, 19. || 171, 23
 26 *iis Egnatius pro his* || 172, 8 *repentem* quidam apud
saubonum | 13 *ioco* Sabellicus pro *loco* | 13 *quae que-*
ritibus Casaubonus pro *quaerentibus* | 19 *Anti* ego. An-
Turnebus pro ante || 173, 3 *at* ego. ad Memm. Med 3
o et vel est || 174, 2 *et consecravit* cod Vindob 2. Frib.
uc. consecravitque ed Rom 1. 2 pro *consecravit* | 34 *ca-*
lromum cod Basil. al. Beroaldus pro *gatastromum* | 35
scribitur Erasmus pro *scribitur* | 38 *avium* cod Basil. al
d. pro aulum || 175, 7 *quadragenos senatores sexage-*
sque Lipsius | 11 *C numero* Oudendorpius | 22 *toti*
d Basil. al. Edd. || 176, 4 *tiara deducta* Beroaldus pro
triam deductam | 9 *tamquam nullo residuo* Lipsius ||

177, 26 *dispicere* cod Periz. ed Rom 1. 2 pro *despicere* ||
 178, 16 *sufferti* Sabellicus pro *sufferri* vel *sufferi* | 24
pueris — *laevius* Memm. *pueris* — *velis* Med 1. 3. *pueri*
 — *levis* Paris 6116. *purpureis* — *laenis* ego || 179, 2 *Non*
dubitavit — *dare* Exc Notre Dame, cod Basil. al. Edd. |
 2 *an* Io Fr Gronovius pro *in* | 15 *prasinum* Beroaldus
 pro *prasini* | 37 *Casii* Sabellicus pro *Cassii* || 182, 17 *gane-*
ae Salmasius pro *ganaeae* | *institorio* Turnebus pro *insti-*
torio | 19 *sestertio* Salmasius pro *sestertium* | 26 *sollemnia*
 cod Vindob 2. Cort. Oudendorpius. *sollemne* Turnebus pro
sollemni | 38 *affirmabant* Memm. || 183, 22 *Spiculum* Be-
 roaldus pro *Speculum* | 29 *falerataque* Salmasius. *et*
phalerata Paris 6116. al. Edd. *falerata* Memm. Med 1. 3.
 al. | *cimazacum* Memm. Exc Cuiac. *cymazacum* Med 1. 2. 3.
cymzymazacum Paris 6116. *Mazacum* Edd. *Mazycum* ego ||
 184, 31 *fuissent, quo essent* Casaubonus || 185, 19 *maceria*
 Gutherius pro *materia* | 23 *venen. inclyta* cod Vindob 2.
 Cort. Ernesti || 186, 22 *L. Agerinum* Edd. *Agerinum* Tur-
 nebus pro *lagerinum* || 187, 6 *Poppaeam* Sabellicus pro
Pompeiam. Et sic in seqq. | 17 *fingeret* omittunt cod Ba-
 sil. al. Edd. *fingeret et* Med 1. 3. al. | 27 *inter* omittit
 Torrentius. *item* cod Periz. Harl. Edd. *interemit* cod Frib. ||
 188, 9 *Barbillo* Vater e Dione | 29 *quam duarum hora-*
rum cod Bern. *quam III horarum* cod Guelf. || 190, 4 *μη-*
τροκτόνοι Sabellicus, Dio, Philostrat. Soph. init. | 5 ΝΕΟ-
 ΥΗΦΟΝ Memm. Paris 6116. Turnebus | 17 *πάτερ* — *μη-*
τερ Edd. pro *πατηρ* — *μητηρ* | 20 *notarat* Oudendorpius
 pro *notaret* | 30 *διατρέφει* Turnebus, Dio. *διατρέσφει*
 Memm. *διατρέφει* Paris 6116 || 191, 10 *gaudentis* Beroal-
 dus pro *gaudentibus* vel *gaudenti* | 27 *elaboratae* Burman-
 nus pro *laboratae* || 192, 30 *a se consule* cod Vindob 2.
 Cort. Ernesti pro *a consule* || 193, 14 *lucranti* Oudendor-
 pius pro *lucrancia* | 19 *raderet* Turnebus | 20 *ascomera*
 Politianus. *ascoma* Turnebus pro *ascopa* | 21 *egi quod*
 Gruterus | 35 *exaudita uxoris vox* cod Frib. || 194, 6 *de-*
sisse cod Lovaniensis, Torrentius pro *dedisse* vel *deci-*
disse || 195, 11 *aversum* Io Fr Gronovius pro *versum* | 19
pallio instratum Exc Notre Dame, Torrentius | 28 *Phaontii*

Memm. pro *Phaontis* vel *Phaonte* | 38 *turpiter* omittunt
 Med 3. Bern. *turpius pereo* Exc 8818. Io Saresb. H Canne-
 gieter. *turpius peream* Victor || 196, 12 *Icelus* Turne-
 bus pro *hic eius* | 16 *Eclogae* ed Basil 1533 pro *Eglogae* |
 17 *Acte* Beroaldus pro *acti* vel *actia* | 19 *colli* cod Bern-
 nensis, Stephanus pro *collo* vel *colle* || 197, 5 *non medio-*
cre studium. Maxime Sabellicus pro *maxime non me-*
diocre studium maxima | 29 *icunculam* Egnatius pro
acunculam || 199, 25 *Minonis* Memm. cfr. p. 115, 38 || 200,
 32 *Livii* cod Harlem. Beroaldus pro *Livia* | *Ocellae* ed Ba-
 sil 1533 pro *Ocellare* || 201, 15 *aulem* omittunt Paris 6116
 a prima manu, Med 2. Periz. Harl. ed Ven 1 | 37 *CN. Do-*
mitio oportuit, cfr. p. 44, 34 || 202, 3 *in locum Gaetulici*
ego. Gaetulico Stephanus pro *lici* | 5 *paenula* Salmasius.
paenulis cod Basil. al. ed Rom 2 pro *paenulas* || 205, 19
exorsis Beroaldus pro *exorsus* | *venit Onesimus* Ant Au-
 gustinus. *venit Dorsennus* Lachmann pro *venitione simus* |
 27 *Ii* cod Bernensis pro *Hi* | 37 *civitates* Memm. Med 1. 3.
 al. cfr. p. 56, 20 || 207, 9 *terrae tremor* Erasmus pro *terra*
et tremor vel *terra tremore* | 10 *maiora et tristiora* Pa-
 ris 6116. Med 2. Basil. al. Edd. || 208, 13 *Germaniciano-*
rum Turnebus pro *Germaniciorum* | 13 *Ii* cod Bern. pro
Hi | 18 *capillo prae calvitie arripere* Paris 6116. Med 2.
 Frib. Basil. Harl. Periz. Edd. | 19 *addidit* Paris 6116 pro
abdedit | 26 *Patrobii* Sabellicus pro *Patrobil* | 29 *Aurelia*
via Torrentius pro *Aureliae viae* | 36 *abundantis* Graevius
 pro *abundanti* vel *abundans* | 38 *pronioris* Stephanus ||
 210, 24 *Id* Casaubonus pro *Et* || 211, 1 *militem* ed Basil
 1546. *milites* Burmannus | 17 *statim* omittit Memmianus ||
 212, 2 *ratione* Erasmus pro *oratione* | 16 *prolapsus* Paris
 6116. al. cfr. p. 214, 23 | 18 *αὐλοῖς* cod Periz. Pius pro
 ΔΟΥΔΟΙC vel ΑCΥΔΟΙC | 26 *Placuerat* Torrentius pro
Et placuerat || 213, 38 *et Oudendorpius* pro *sed* || 214, 19
scambusque Turnebus pro *cambusque* Memm. || 215 *Q.*
Clodii Muretus. *Q. Longini* Lipsius. *Q. Eulogii* Casaubonus
 pro *que elogii* | 216, 33 *statim* omittunt Paris 6116. Med 2.
 Exc Cuiac. || 217, 26 *Vini* Torrentius pro *Iuni* | 27 *factio-*
nis suae Med 1. 3. al. Edd. || 218, 32 *lustratisque* cod Pe-

riz. ed Rom 2 pro *lustravitque* || 220, 7 *solvit* ed Basil 1533 pro *coluit* | 9 *circumforaneo* Sabellicus pro *circumforano*, cfr. Cic. pro Cluentio 14, 40 | 25 *phoenicopterorum* ego pro *phoenicopterum* | 30 *farra* cod Frib. Basil. al. ed Rom 1. 2. *farris frusta* Exc Cuiac. *farris grana* Oudendorpius. *liba farris* ego || 221, 38 *reclamantibus* cod Palat 3. Huls. Bern. Beroaldus pro *declamantibus* || 222, 30 *is* cod Frib. Bern. al. | 38 *subiecto* cod Frib. Vindob 2. al. ed Rom 1. 2. Ven 1. Eutropius, Victor || 225, 10 *Sabinis* Sabellicus pro *Sannis* vel *Sannis* | 24 *tribunus* quidam apud Glareanum, Torrentius; cfr. p. 236, 33. 297, 8 | 26 *illam* Torrentius pro *etiam* | 27 *hanc* Duker pro *ac* | 28 *infensum* Lipsius pro *infensus* || 226, 15 *amicos* cod Cort. Vindob 2. Harl. Periz. ed Rom 1. 2 | 20 *obligarit* Egnatius pro *obligaret*, cfr. supra p. XXXV | 23 *cui* cod Basil. Vindob 1. Sabellicus pro *qui* || 227, 12 *quae* omittunt Memm. Med 1. 3. item Paris 6116 a prima manu. *quae erat* omittit codex Torrentii, Ernesti || 228, 10 *statuam* — *conversam* cod Periz. ed Rom 1. 2 pro *statua* — *conversa* | 36 *V. Kl. Iul.* Paris 6116 a sec. manu, Vindob 1. Basil. *V. Non. Iul.* Ernesti e Tacito hist. 2, 79 || 231, 25 *et* supplet ed Ven 1. *que* cod Bern. *aut* ego | 33 *clausulam* Duker pro *clausulae* || 232, 13 *reperiretur* Scriverius pro *reperiretur* | 23 *laetatus* supplet cod Bern. item Med 2. a sec. manu, al. Edd. sed oportuit *laetatus est et* || 233, 4 *quadragies* Budaeus | 12 *Coae Veneris* Graevius pro *coevenerit* | 19 *Apollinari* Edd. *Apelli* cod Frib. a sec. manu, Torrentius pro *appellari* | 24 *pristina* Memm. pro *pristinæ* | 25 *Cybiosacten* Torrentius pro *Cybiotanten* | 30 *sestertio* Io Fr Gronovius pro *sestertium* || 234, 2 *evigilabat* Graevius pro *vigilabat* | 4 *salutatur* ego ex Aurelio Victore pro *salutabatur* || 235, 1 *et pactus est* lae Gronovius. *pactusque est* cod Periz. ed Rom 1. 2 pro *pactus est* | 7 *ponere et* ego pro *poneret* vel *ponerent* | 16 *Cutillas* Beroaldus pro *Cutillas* || 236, 6 *IIII* Memm. a prima manu | 20 *ac magis* omittit Memm. | 34 *summa industriae* — *modestiae fama* cod Periz. ed Rom 1. 2 pro *summae industriae* — *modestia et fama* || 237, 4 *Arrecinam* scribendum, cfr.

relli-Henzen inscriptt. no. 5429 | 9 *Taricheas* cod Frib. sec. manu, Ursinus. *Taricheam* Herm Barbarus pro *Trachias* vel *Thracias* | 18 *VII propugnatores* ed Iuntina 510 | 19 *ea* Memm. Guyetus pro *eam* | 36 *ad se* omittit aris 6116 a prima manu || 238, 18 *cognitionibus* Torren- tius pro *contionibus* | 33 *celeriter* Calderinus pro *celebriter* || 239, 1 *rata* supplet Egnatius | 30 *publice* cod Torren- ti. *publice nisi* Memm. Med 3. Pal 2. *nisi sibi publice* cod Iern. Pal 1. Egnatius pro *nisi sibi perisse testatus est pu- lice* || 240, 33 *pallulis* Memm. Med 3. al. cfr. Seneca de a 3, 22, 2. *paludibus* Paris 6116. Med 2. al. *paludas- centis* Med 1. Copes. Bern. Basil. al. || 241, 10 *quantas- connessit* ed Ven 1 | 26 *variae* Memm. Med 3. Paris 6116. l. *vanae* Med 1. Huls. al. Edd. | 31 *nam* Iac Gronovius. *uia vel quam* Exc Cuiac. *quoniam* Oudendorpius pro *uam* || 242, 9 *opibus* Memm. Paris 6116. al. pro *operi- us*, cfr. p. 67, 35 | 27 *palamque* cod Bern. Frib. Bas. al. dd. cfr. p. 32, 32. *et palam* Med 3 pro *palam* | 32 *sibi- mpus horarum* cod Bern. | 38 *consulatavi* ego. *consu- ltu filium uit* Memm. Bern. *consulatus filium et* Paris 6116. Med 2. al. *consulataverat ut* cod Frib. Basil. al. Edd. *ocabulo filium* quod ex superiore versiculo repetitum est e- cete deleto || 243, 21 *Maecium* Oudendorpius pro *Me- um* | 27 *iis* cod Bern. Frib. pro *his* | 34 *virgines* Lipsius pro *virginis* || 244, 3 *ederentque* Memm. Torren- tius pro *adderentque* | 8 *sacro* Torren- tius. *sacro cum* Iac Grono- tius. *sacrorum quidem die* Sabellicus pro *sacrorum* | 19 *odium* Memm. Paris 6116. Beroaldus pro *methodium* vel *exmethodium* || 241, 1 *communi rerum usu* Memm. Paris 6116. Beroaldus pro *communes rerum usus* | 3 *gregum* Beroaldus pro *grecum* | 36 *Scantina* Sabellicus pro *cant- nia* vel *catinia* || 246, 1 *Ocellatis* Beroaldus | 17 *e di- verso* delet Ernesti | 21 *iis* cod Bern. Egnatius pro *his* | 7 *impuberem* ed Basil 1533 pro *puberem* || 247, 9 *in ex- io* Torren- tius pro *exilio* | 12 *abductam* Beroaldus pro *eductam* | 16 *Pomposianum* ego pro *Pomposianum*, cfr. . 232, 9 | 18 *membrana* Scriverius. *membranis* Beroal- us pro *membranas* | 32 *investigat* Stephanus pro *in-*

vestigato || 248, 1 *actorem* cod Lislæi, *Torrentius pro auctorem* | 4 *Arrecinum* scribendum, cfr. *Urelli-Henzen* inscriptt. no. 5429 | 29 *dictumve* *Torrentius pro dictumque* | 34 *vel* IoFr *Gronovius pro velut* | 249 9 *revocatam* *Salmasius pro vocatam vel evocatam* | 22 *arci* *Memm. arti* Paris 6116. al. *arcui* *Med* 1. 3. al. *Edd.* ἀρχεῖ *Turnebus* | 23 *quot* cod *Basil. ed Rom* 1. 2 *pro quod* | 31 *conspiratione* omittit *Memm.* || 250, 2 *namque quod* *Memm. Paris* 6116. al. | 2. 3 *Graeca* habent *Memm. Med* 1. 3. *Politianus* (*Beroaldus*) soli | *κᾶν* ego. *κῆν* *Politianus.* *KAI* *Memm.* | *sol* *ῥᾶγε* ego. *Καὶσαρι* *Politianus.* *COIKAPΘE* *Memm.* | 10 *tempore* *Memm.* a prima manu *pro tempore vero vel tempore quoque* | 16 *audendam* *Edd.* *pro audiendam* | 36 *negantem* *Stephanus* || 251, 13 *circa* libri omnes, cfr. p. 148, 35 | 30 *obvoluto ad* Paris 6116. al. *Edd.* *obvoluto in* *Med* 1. 3. al. *obvolutam* *Memm.* | *dolonem* *Iac Ferrarius pro dolum* | 34 *et Saturius* Paris 6116. al. *Edd.* *est et Satur* *Memm. Med* 3 | 35 *arae* *Ernesti pro curae* || 252, 5 *conatur* Paris 6116. *Exc Cuiac.* *Stephanus pro conatum* | 8 *Phyllis* cod *Vindob2. ed Rom* 2. *pro Phyllis* | 19 *ad hoc* *Memm. Med* 1. 3. al. | 19 *et animum* *Med* 1. 3. al. *animum* *Memm. Paris* 6116. al. *Edd.* | 33 *effingeret* *Beroaldus* | 34 *scopo* *Stephanus* | 38 *reparari* *Duker*, cfr. p. 107, 20. 267, 14 || 253, 5 *alieno* cod *Frib. Palat* 3. *ed Rom* 2. *Ven* 1. *alfeno* *Memm. Paris* 6116. al. *alieno alfeno* *Med* 3. al. *alieno alphabeto* *Med* 1. al. | 6 *et dictorum* *Exc Notre Dame, Torrentius* | 9 *et canum* *Med* 1. 3. al. | *et condicionem* ego | 21 *develleret* *Guyet pro divelleret* || 254, 7 *rei p. statum* Paris 6116. al. *Edd.* *statum rei p.* *Med* 1. 3. al. *rerum statum publice* *Memm.*

amma-
t rhe-
us li-
lus.

Iam dicendum est de *Tranquilli* libello, exiguo illo et mutilato, qui de *Grammaticis et Rhetoribus* inscribitur. Eum libellum partem olim fuisse maioris operis, quod de *Illustribus* viris *Suetonius* scriptum reliquit, infra docebimus, cum de *deperditis* eius libris dicetur. Nunc de hoc libello solo, ut separatim inventus et vulgatus est, agam, hoc tantum praefatus, unum libellum fuisse de *grammaticis et rhetoribus*, non duos. No-

vum enim caput, non librum, prima scriptoris verba p. 268 *Rhetorica quoque apud nos perinde atque grammatica* etc. aperte produunt. Sed ne in codicibus quidem satis idonea argumenta diversae opinionis invenias. Interponit quidem Berolinensis liber verba haec: *Eiusdem de rhetoricis* (sic) *libellus incipit*, Harleianus et Parisinus haec: *Suetonii Tranquilli de grammaticis liber primus explicit. sequitur eiusdem de rhetoribus liber (secundus)* Vaticanus 4498 haec: *Liber primus finit. Suetonii Tranquilli historici de Rhetoribus Liber II.* Verum hi libri levi sunt auctoritate, ac fides potius iis habenda, qui vel nihil tituli vel *de rhetoribus* tantum interserunt, quales sunt Leidensis, Gudianus, Farnesianus, Vaticani 1518 et 1862, alii. Is quoque titulus, qui vulgares editiones inde ab Aldina anni 1508 occupavit: *C. Suetonii Tranquilli libri duo, de illustribus grammaticis et claris rhetoribus*, prostremis modo verbis vetustiorum aliquot editionum auctoritatem sequitur, maiorem partem ab Aldo concinnatus est.

Hunc libellum post Hieronymum²⁷⁾ qui legerit aut commemoraverit, neminem novi. Multis igitur saeculis pro deperdito haberi debuit, donec circiter a. 1452 Enoch Asculanus, Germania Daniaque peragrata, cum alia antiquitatis monumenta (de quibus videndi Orellius ad Ciceronis epistolas ed. 2 p. XLIII, Massmann ad Taciti Germanium p. 11 et T. Mommsen in Museo Rhenano 6 p. 627) tum Taciti duos libellos, de Germania et de Oratoribus, cum hoc Suetoniano, uno ut videtur codice comprehensos, reperit in Italiamque attulit. Vide Iovianum Pontanum a. 1460 haec tradentem infra p. 288. Cui auctori assentiendum existimo referenti *mendosos iam tum et imperfectos* i. e. extrema parte mutilatos fuisse hos grammaticos et rhetoras; sed fidem denegandam, cum a Polentono Patavino alterum Suetonii codicem, in quo alia Illustrium virorum pars inesset, concrematum arguit.

27) Gellium quoque huic libello debere arbitror, quae 15, 11 non nimium diligenter de philosophis et rhetoribus reulit.

Nam in Polentonianis scriptis, quorum gratia scelus illud commissum esse fertur, nullas Suetonii lacinias ac plane nulla veterum scriptorum vestigia nisi vulgatorum extare demonstravit Ritschl in *Parergis Plautinis* 1 p. 632.

Omnes igitur qui inveniuntur codices novicii sunt, i. e. altera parte saeculi XV scripti²⁸⁾ ut sane mirandum sit tam brevi tempore tantam lectionum diversitatem in exemplis ex uno propagatis subnasci potuisse. Haec exempla nulli usui forent, nisi liber ille ab Henocho inventus vel perisset vel ignoto loco lateret. Nunc ut res se habet, boni libri a corruptis distinguendi sunt et critico diligenter sequendi.

scri- Libelli de Grammaticis et rhetoribus codices scripti, quantum ego comperi, universi reperiuntur numero XV²⁹⁾. Ex iis aequabili diligentia ad emendationem collati sunt quinque: Leidensis, quem singulari de causa Perizonianum appellant, Gudianus, Berolinensis, Harleianus, Parisinus. De iis statim uberius dicitur. Nondum diligenter examinati vel ne inspecti quidem sunt libri Italici novem, quorum quinque Romae in Pontificia bibliotheca, singuli Venetiis, Mediolanii, Florentiae, Neapoli servantur; unum Havniensis bibliotheca possidet in Dania³⁰⁾.

28) Annorum notas hi praeferunt: 1460 Leidensis, 1462 Harleianus, 1464 Venetus, 1477 Berolinensis.

29) Inde ne specie quidem veri ornari potuit verbum ab homine doctissimo eodemque bibliothecario Amadeo Peyron lactatum, qui in *Notitia librorum a Valperga bibl. Taurin. donatorum* Lips. 1820 p. 85 Inclinat, inquit, animus ut credam Suetonium de grammaticis, cuius teste Casaubono vestigium quidem nullum in librariis vel locupletissimis apparet, ab impostoribus philologis Italiae saec. XV esse profectum.

30) Romanorum tituli hi sunt: Vaticani tres 1518. 1862. 4498, Ottobonianus 1455, Urbinas 1194. Eorum Achilles Statius, cum hunc libellum a. 1565 Romae ederet, duos, non tres, consuluit et quidem, ut opinor, primo loco enumeratos. — Venetus codex in Marciana bibliotheca Class. XIV, 1 notatus, olim Patavii in bibl. S. Ioannis in Viridiario repositus, scriptus est Bononiae a. 1464; cfr. Massmann ad Taciti Germaniam, Thomas in Münchner gel. Anz. 1853 no. 1. 2. — Mediolanii Ambrosianum codicem commemorat Montfaucon

In hac raritate scriptorum exemplorum typis quoque Editiones
principes impressorum ratio habenda est, eoque magis quod scriptis aetate supparia sunt et ex scriptis codicibus fideliter repetita. Diligentissima igitur investigatione per plurimas bibliothecas facta ego et amici tres editiones invenimus principum nomine appellandas, quod suum quaeque scriptum librum sequitur, rarissimas omnes. Nominamus Incertam, Venetam, Florentinam.

Incertae editionis, quae urbem annum typographum nusquam prodit, exempla foliis XV constant quaternariis versiculorum XXIV. Titulus maiusculis litteris hic est: *Suetonii Tranquilli de | grammaticis et rhetorij bus clarissimis libellus foeliciter incipit.* postremus versiculus hic: *cibo. FINIS AMEN.* Göttingense exemplar Osann comparavit, Stuttgartinum Francisci Pfeiffer V. C. benivolentia transmissum ego; praeterea exstat Venetiis in bibl. Marciana. Prodisse bibliographi Venetiis circiter a. 1472 ex officina Nicolai Ienson opinantur, mavult humanissimus Iosephus Valentinelli Mediolanensem arbitrari³¹).

Venetam editionem cum Modesto de re militari et libello de magistratibus coniunctam impresserunt Barth. Cremonensis ac Barth. de Carlo Vercellensis consocii Venetiis a. 1474³²), inscripsit *Reverendissimo domino do-*

bibl. bibl. 1 p. 524. — Florentinus in Laurentiana plut. 89 cod. 8 Caesares quoque Suetonii continet, sed in Grammaticis p. 265, 1 post *Hic initio* deficit. — Neapolitanus, olim Farnesianus 121, hodie inscribitur Bibl. Reg. IV. c. 21. — De Havniensi, qui olim Ioannis Grammi fuit, cfr. Arntzen praef. ad Aur. Victorem.

31) Venetum enim exemplum Class. XIV, 176 uno volumine colligatum est cum Mediolanensi aliqua editione (Hain no. 6964) cuius typographicam quoque speciem refert. Ceterum repetivit et emendavit Incertam editionem Beroaldus, ut ferunt Bononiae a. 1504; neque enim novi nisi Friburgi inventam repetitionem, quam M. Schurerius Argentorati a. 1510 emisit *ex castigatione Philippi Beroaldi*; cfr. Schröter ad Aur. Victorom de viris illustribus p. XII. Beroaldi igitur emendationes a nemine commemoratas ex hac repetitione cognovi.

32) Idem exemplum Maittaire descripsit, P. Pithoeus nisi

mino Iohāni etc. *Iohēs Aloisius Tuscanus advocatus consistorialis*, invenerunt Parisiis (Incunab. no. 1133) meaque gratia diligentissime contulerunt Iacobus Hünziker Helvetius et Andreas Frigell Suecus. Tranquilli libellus folia XV quaternaria 29^a—43^b complectitur, incipit *Suetonius de grammaticis*, desinit *abstinuit cibo*. | *LAVS DEO*.

^{ina} Tertia est Florentina editio a. 1478 impressa et foliis quaternariis XIV constans. Initium est *C. Suetonii Tranquilli*. | *de grammaticis. et rhetori* | *bus. claris. liber. incipit. finis cibo*: | *Nil. amplius. reperitur.* | *Impressum Florentiae a* | *pud Sanctum Iacobum de* | *Ripoli. MCCCCLXXVIII*⁸³). Duo exempla Lipsiae bibl.

fallor tamquam codicem contulit. Germanum typothetam *fol-gares* p. 267, 19 et *victas* p. 269, 36 produunt. De quibusdam rebus bibliographicis videndi Schweiger 2 p. 615. Hain no. 11443. Nescio vetustiorne sit an posterior ea impressio, quam prodisse putant ex Romana officina vel Ioannis Gensberg vel Ioannis Schurener de Boppardia.

33) Principem dico hanc Florentinam editionem non tam certis rationibus inductus, quam quod antiquiorem eius generis non novi. Collatis enim similibus exemplis aetate inferioribus, suspicari licet de vetustiore aliqua editione nondum inventa, unde et Florentina et reliquae derivatae esse videantur. Verum cum eam rem nunc ad liquidum perducere non queam, satis habeo trium posteriorum editionum notitiam addere. Hoc enim exemplum, ut bonitate sua meruit, omnium saepissime recusum est.

1. In bibl. univ. Lipsiensis (Hist. lat. 146) itemque Vratislaviensis editio servatur folia quaternaria VIII versuum XXX continens, urbis anni typographi indiciis destituta, ita incipiens *C. Suetonii Tranquilli de grammaticis: et rhetoribus claris libellus*. ita desinens *abstinens cibo*. | *Suetonii Tranquilli de claris Grammaticis: & rhetoribus*. *Finis*. Bibliographi docent adiunctam olim fuisse Apicio de re coquinaria circiter a. 1500 Venetiis per Bernardinum Venetum impresso. Lipsiense exemplum a Moebio missum conferens vitia quaedam Florentinae editionis sublata, pauca nova illata cognovi ope ut videtur editionis Incertae a. 1474; ita p. 267, 27 habet *Scriptura vero ex variis*; p. 269, 28 *porta*.

2. Veteris editionis Mediolanensis Iac. Bongarsius a. 1595 Casaubono spem fecerat, sed non inventam mittere non pot

Senatoria possidet, unde nonnulla excerpit Ernesti, plura Baumgarten-Crusius 1 p. XVI. XLII prodidit, omnia amicissimus Theodorus Moebius mecum communicavit.

Vulgatae lectionis principium Aldina est editio, ab Aldo Pio Manutio et Ioanne Baptista Egnatio Venetiis a. 1508 curata et Plinii epistolis adiuncta. Ad eam praeparandam editores non scripto quodam libro usos esse existimo, verum tribus editionibus quas modo principes dixi, diversissimis inter se, comparatis et quasi in unum collatis libellum emendatiorem reddiderunt, quam usque eo editus fuerat. Et fundamentum impressionis Venetam a. 1474 esse voluerunt, id quod ex quibusdam rebus exiguis quae oculos fallere solent, litteras dico vel minusculas vel minusculas, interpungendi signa, vitia quoque

Aldina
editio.

uerat, cfr. Casauboni epistolae ed. Graev. p. 31. Verum a. 1610 Casaubonus ad manum sibi fuisse testatur editionem cum Aurelii Victoris viris illustribus coniunctam et Mediolani per Alex. Minutianum *ante centum et octo annos* i. e. anno 1502 excusam, quae sibi scripti libri instar fuisset. Plerasque lectiones ab eo commemoratas pluresque omissas Bongarsii manu adscriptas reperi in exemplo Antverpiensis editionis a. 1574, quod Bernae servatur. In eo exemplo littera *M* quae ex editione, littera *P* quae e Petaviano, nunc Parisino codice scripto excerpta sunt distinguuntur. Bernensi exemplo Casaubonum usum esse, fidem faciunt coniecturae aliquot Bongarsianae *ex Bongarsii codice* ab illo prolatae, convincunt hic illic notae *M* et *P* confusae vel Pithoei codex pro Petaviano ex compendio *P* factus. Praeterea eam editionem nemo vidit, neque hodie bibliographi aliam Virorum illustrum editionem Mediolanensem ab Alex. Minutiano impressam norunt nisi de a. 1509 eamque Grammaticis carentem. Ceterum fuit illa mera repetitio Florentinae vel similis alicuius, sine ullis vestigiis manus emendatricis.

3. Achilles Statius Romae a. 1565 veterem quandam editionem consuluit cum Florentina ubique fere consentientem, nonnumquam Venetae Bernardini accedentem, ut p. 259, 22 *e ludendo*; p. 269, 28 *porta*; sed haud ita raro nunc in omittendis vocabulis (p. 261, 14 et 16 *Varrone et Murena*; p. 264, 9 *que*; p. 271, 19 *dum*) nunc in nominibus mutandis (p. 258. 6 *L. Aelius*; p. 263, 16 *Taberius*; 21. 31 *Hirtius et Hirtio*) suo quoque arbitrio agentem.

nonnulla typographica, intelligitur. Tum e Florentina editione a. 1478, quae veterum omnium longe optima est, lectionibus ferme CCLXX receptis totidem fere emendationes intulerunt. Sed ne Incertam quidem neglexerunt, circiter XXV locis, ut p. 260, 22 *reperi*; p. 266, 7 *quoad*: p. 269, 21. 28 *adiectis et infuit*; p. 271, 10 *actaque ita ad illam editionem sive potius Beroaldinam eius repetitionem refectis*; Beroaldum enim emendationes quaedam, ut p. 258, 6 *Praeconinus*; p. 266, 30 *praesagiente*, prodere videntur. His si addideris pauca suo arbitrio administrata, ut Graecis litteris vocabula Graeca scripta, Ciceronis locum p. 263, 25 sqq. e Cicerone suppletum, praenomen *Q* pro *M* p. 258, 9 correctum, in p. 257, 17 et *etsi* p. 265, 19 additum, deletum p. 261, 25 corruptum vocabulum (*natum, natus, nominatus*) et p. 266, 27 *vero*: omnem Aldinam editionem explicatam et quasi in luce positam habebis. Restant tamen, non est enim celandum, etiam nunc obscura haec: *oratores* additum p. 257, 6; *Satrii* p. 264, 14 et *quidam* p. 269, 36 scriptum quorum primum et tertium in Berolinensi, medium in Leidensi libro exstat, impressum ante Aldum non cognovi.

His igitur virtutibus excellens Aldina recensio digna et habita est et fuit, quae ab insequentibus vel per omnia vel paucis mutatis repeteretur. Inter criticos proximae aetatis laudandi sunt Robertus Stephanus, Elias Vinetus, Achilles Stadius, et inde a Casaubono ii qui de universo Suetonio bene meruerunt. Nam coniunctim cum libris de vita Caesarum primi Antonius Gryphius Lugduni a. 1566 et Theodorus Pulmannus Antverpiae a. 1574 edere instituerunt.

Novum edendi fundamentum iecit Ludovicus Tross Hammone a. 1841 eiusque exemplum imitatus Fridericus Osann Gissae 1854, Leidensi libro ubicumque fieri salva ratione potuit typis expresso. Qua in re cum non satis considerate illi egisse videantur, certa iam quaerenda sunt argumenta, quibus boni libri a corruptis, singulae lectiones probae a falsis distinguantur.

Meliora igitur ea exempla dico, quae Indicem praescriptum habent eorum grammaticorum et rhetorum, quorum vitas libellus integer continebat. Is index necessario antiquissimus et vel Henochiano libro antiquior est, cum et deperditae partis nomina servaverit, cfr. infra p. 272, et ad superstitem partem emendationis³⁴⁾ non nihil conferat. Fortasse ne erraret quidem, si quis Plinii maioris, Gellii, Hygini, Polyaeni exemplis usus ipsi Suetonio tribueret.

Libri 2
liores

Hunc igitur nominum indicem in capite libelli scriptum habent libri hi:

1. Vaticani duo ab Achille Statio a. 1565 inspecti, hodie nisi fallor numeris 1518 et 1862 distincti, quorum uterque Taciti quoque Germaniam et de Oratoribus, praeterea prior Porphyronis scholia Horatiana continet. Varietates a Statio proditas plerasque in Leidensi quoque vel Gudiano libro invenias, sed uter utri similior sit in illa distinguendi negligentia non dixeris³⁵⁾. Verum cum in Tacito illi secundum Leidensem optimi existimentur, utique dignissimi sunt qui Suetonii quoque gratia diligenter examinentur.

2. Leidensis XVIII Periz. c. 21 cum duobus Taciti libellis coniunctus. Scriptus est a. 1460 ab Ioviano Pontano, fortasse Neapoli, cfr. p. 288, tum a. 1742 incertum unde a Leidensibus et aere quidem quod Perizonius le-

34) Praenomina grammaticorum, quae iam in Henochiano libro effluxerant noto illo scribarum more capitales litteras omittendi, ut ab miniatore ornatiores addantur, Indicis ope recuperata sunt p. 260, 34. 261, 24. 262, 15. 264, 26. 270, 21; ac de postremorum duorum veritate aliunde quoque constat. Item nomen *Voltacilius* p. 270, 13 indici debetur, ab Hieronymo confirmatur. Ceterum vitia quoque index sua habet, ut cum p. 267, 6 praenomen, p. 263, 16 integrum nomen omittit, p. 265, 18 *fruginum* offert pro *hygino*; nam p. 265, 29 praenomen *C.* in Gudiano quidem indice corruptum non est.

35) Forsitan priorem Gudiano, posteriorem Leidensi similiorem suspicari licet, cum in libello de Germania Leidensis et Vaticanus 1862 concludere soleant.

gaverat emplus. Librum omnium optimum et integerrimum (etiam nunc, postquam Gudianus accessit) diligenter descripserunt et contulerunt Ludovicus Tross in editione Hammone a. 1841 vulgata, Frid. Ritschl in Parergis Plautinis I p. 609, Io. Ferd. Massmann ad Taciti Germaniam.

3. Gudianus 93, Guelferbyti repositus cfr. Ebert bibl. Guelferb. p. 159, foliorum quaternariorum septem, optimus. Mea gratia diligentissime contulit amicissimus vir Theodorus Moebius Lipsiensis.

Praeterea in Vaticano 4498, in quo volumine super duos Taciti libellos eiusdem Agricola, item Plinius de viris illustribus multaque alia scripta continentur, Massmann eundem nominum indicem praefixum inveniri refert. Nec minus in Neapolitano sive Farnesiano idem videri poterit scriptus esse, cum certe in Taciteis libellis exemplar illud superiorum et maxime Vaticani 1518 comes sit perpetuus. Contra omissus est, consilio puto editoris, in Florentina editione a. 1478; namque ea cum libris modo enumeratis alioqui conspirare solet.

ari dete-
iores.

Iam his libris alterum librorum genus opponitur indice illo destitutum, numero maius, bonitate inferius. Diligenter collati sunt hi:

1. Berolinensis, simul cum Caesarum vitis ab Antonio Sinibaldo Neapoli a. 1477 scriptus. Eius collationem non indiligenter factam Frid. Osann acceperat, multo accuratiorem mihi dono dedit Rudolphus Burckhardt Basiliensis, nostrae disciplinae non ita pridem alumnus. Non esse hunc codicem exscriptum e Veneta editione a. 1474, cum qua mira ei necessitudo intercedit, multa comprobant, ut una eademque pagina 258 has lectiones: *viveret, atque magis, pretia vero, ingressu, epistola ostendit, rigida*, quarum loco editio illa has praefert: *vixerit, ac magis, pretia, gressu, epistola, tigida*.

2. Harleianus 2639, Londinii in museo Britannico repositus, scriptus ut videtur a. 1462 et cum Tacito de Oratoribus coniunctus. Examinavit a. 1851 Frid. Osann.

3. Parisinus 7773, quondam Petavianus, cum eodem Taciti libello cohaerens, omnium librorum et pessimus et

et plurimis inspectus. Primus enim P. Pithoeus ad Taciti dialogum a. 1580 editum hunc librum (*exemplar Italicum licit*) consuluit, cfr. A. E. Egger in Zimmermanni Zeitschr. l. d. AW. 1836 p. 337 sqq. sed Suetonianae quoque parti eodem anno operam datam lectio *incipere* p. 271, 14 persuadet, a Pithoeo in praefatione ad Quintiliani declamationes e *vet. suo exemplari* prodita³⁶⁾. Secundus est Iacobus Bongarsius, cuius collationem ad margines Pulmanianae editionis adscriptam Casaubonus a. 1595 accepit et ego beneficio C. L. Steigeri V. C. bibliothecae Bernensis praefecti domi habui. Deinde a. 1610 Casaubonus librum ipsum a Paulo Petavio commodatum inspexit. Postea Isaaci Vossii collatio, quae Leidae asservatur, et Burmanno et Oudendorpio praesto fuit. Nostro saeculo Frederici Aug. Wolf precibus obsecutus Lécluse, deinde eam editionem praeparans Osann, denique a. 1855 ego et amicissimus Iacobus Hunziker diligentissime comparavimus.

His scriptis libris editiones impressae addantur Inerta et Veneta a. 1474, in quibus et ipsis Index desideratur.

36) Difficillima quaestio visa est de Pithoei codice aliquo, quem N. Faber ad M. Senecam rhetorem, Casaubonus in utraque editone, Andreas Schottus in Observationibus humanis p. 28 sqq. Bongarsius in exemplo Bernensi commemoraverunt, nemo vidit. Ea difficultas iam soluta est, postquam Veneta editio a. 1474 e tenebris emerit. Nam ut saucis absolvam rem multis verbis non dignam, a Pithoeo exemplum aliquod impressum conscribillum fuit collationibus tuabus, altera libri Parisini 7773, altera editionis Venetae a. 1474. Eae duae collationes cum a Pithoeo obscure significatae essent, factum est ut qui illo exemplo uterentur modo notas confunderent (sicut cum p. 257, 23 *recitarent*, p. 266, *animos*, quae lectiones in Parisino reperiuntur, e Pithoei libro attulerunt) modo Pithoei membranas appellarent quae vetus editio dicenda fuit. De universa re non falso nos iudicasse, comprobent lectiones p. 259, 18 *principem Romae*, 20 *lecturare*, 32 *infantiam*; p. 262, 8 *rerum Romanarum*; p. 266, 9 *militaris verna*; p. 267, 9 *Sic cum Romae* nusquam nisi pud Pithoeum et in Veneta editione inventae.

Iam collatis inter se libris indice vel praeditis vel destitutis si quis inquisierit, utri universam scriptionem fidelius et integrius referant, hos posteriores multis locis reperiet pariter omnes corruptos ita, ut necessario corrigi debeant et plerumque possint ex prioribus, illos vero, etsi non incorruptos, at tam egregios cognoscet, ut ex alteris certe corrigi possint nusquam³⁷⁾. Distingui- mus igitur duo librorum genera, quorum alterum indice praefixo notabile codices Vaticanos 1518 et 1862, Leiden- sem, Gudianum, Neapolitanum, praeterea Florentinam editionem complectitur simulque interna sua praestantia commendatur, alterum libros continens Vaticanum 4498, Florentinum, Venetum, Berolinensem, Harleianum, Parisinum cum editionibus Incerta ac Veneta a. 1474 et indice caret et auctoritate. Et indicem quidem per se specta- tum ad librorum bonitatem nihil facere, Florentina editio et Vaticanus liber 4498 convincunt, quorum illa indice carens meliori librorum generi, hic indice praeditus deteriori assignandus fuit. Sed facilius hoc argumento tibi persuadebis, deteriores libros omnes ex aliquo exemplo melioris generis iam satis depravato, qualis Vati- canus 4498 est, facta insuper indicis iactura, esse de- rivatos.

Rem ut paulo diligentius exemplis illustremus, libri Berolinensis Harleianus Parisinus, itemque nisi fallor Vati- canus 4498 et Florentinus, postremo Veneta editio ac pierumque Incerta³⁸⁾ vocabula omittunt *scilicet* p. 257, 3 et 259, 15; *ita* p. 264, 20; *eo* p. 265, 23; *quae* p. 268, 17; corrupte praebent p. 263, 15 *nuper factum*, 26 *praesente scire*, 31 *habuero*; p. 264, 30 *liberalis antiquus*; p. 265,

37) Nam p. 271, 14 *incipere*, quod solus Parisinus co- dex habet pro *in opere*, felici coniecturae deberi Harleianus aperte demonstrat. Obstat videtur locus p. 270, 26 ubi Leid. Gud. ed Flor. a C. habent pro *ab*; atqui de Vaticanis et Neapolitano nondum constat.

38) Duobus codicibus is qui Incertam editionem paravit usus esse videtur.

4) *Scribonia uxoris filia*; p. 266, 14 *auctoritatem*, 37 *inde allium* vel *inde carniun*; p. 268, 10 *interrupto*.

Sed praeter ea vitia, corruptione ut fit latius ser-
vente, libri Harleianus et Parisinus cum editionibus Ve-
neta et fere Incerta haec habent communia: omiserunt
p. 259, 20 *remoto*, p. 261, 24 *est*; addiderunt p. 268, 31
et 269, 21 *et*; corrupte scripserunt p. 260, 23 *non impen-
sius*; p. 261, 8 *omni sermone*; p. 262, 12 *noto celeri et*;
p. 267, 11 *quamvis se*; p. 268, 21 *ostendamus*; p. 270, 10
*ut Veneta editio*³⁹⁾, quam Harleianus et Parisinus codex,
qui propter similitudinem pro uno haberi possunt, vel
una cum editionibus Veneta et Incerta⁴⁰⁾ vel soli⁴¹⁾ gra-
vissimos errores admiserunt.

Satis demonstratum esse videtur, id quod docere in-
tituimus, nullam esse posterioris generis auctoritatem.
Restant prioris familiae libri bene collati tres, Leidensis
Judianus et Florentina editio, quibus quatenam ratio cum
posteriore genere intercedat et quomodo inter se ipsi co-
aereant iam videndum est. Et deteriores quidem libri
cum nullo bonorum saepius⁴²⁾ conspirant quam cum Gu-

De libris me-
lioribus iu-
diciun.

39) E. c. omiserunt p. 257, 15 *in urbem*, 17 *Palatii*;
p. 265, 11 *philosophi*, 35 *Augusto etiam insinuatus est*; p. 268,
3 *maiorum et neque*; addiderunt p. 257, 21 *sunt*; p. 263, 3
sem, 14 *dicebat*; p. 264, 3 *aedem* etc.

40) Omittunt e. c. *inde* p. 260, 38; *Romam* p. 261, 1;
Romam p. 261, 32; praebent p. 261, 22 *exemplum pro filium*
etc.

41) Exemplis non opus est. Hoc tantum demonstro,
Parisinum librum Harleiano aliquanto peiorem esse. Parisi-
nus enim omisit haec: p. 261, 25 *notus*, p. 264, 22 *Latine*,
p. 265, 33 *permansit*, p. 266, 31 *omnium*, p. 267, 7 *donec*
medio ad studia se contulit, 20 *quaedam*, p. 270, 11 *appel-*
lat; idem corrupte exhibet p. 259, 35 *patrio*, p. 260, 30
incipium, p. 266, 27 *variis ac*, p. 267, 6 *Valerius quibus*,
p. 270, 6 *virorum*. Quibus vitis omnibus, si Osanno fides
habenda est, Harleianus codex inquinatus non est.

42) Ceterum notabile exemplum est p. 260, 15 *pueri*
ihuc, quae interpolatio de bonis libris solam editionem Floren-
tinam occupavit.

diano, ut ex simillimo aliquo eius descendisse illi debeant. Namque is solus de tribus p. 260, 25 *grammatica*, p. 264, 36 *superiore*, p. 266, 14 *verbo*, quae vera sunt, cum deterioribus libris servavit; item solus cum illis haec corrupta p. 259, 11 *tam*, 13 *ipsis*, 15 *alias*, p. 264, 5 *improbi*, p. 271, 16 *adoranter*, et interpolata p. 262, 38 *et*, p. 264, 11 *domino*, et omissum p. 265, 19 *puerum* ostendit; denique p. 267, 11 omissio in ordine et suppleto ad marginem vocabulo *omnes*, et p. 268, 14 ubi *Latinos* habet in ordine, *Latine* .f. in margine, deteriorum librorum diversitatem facilem reddit explicatu.

De ipsis libris probatae fidei tribus Leidensis minime saepe erroribus turbatus est, sed ne is quidem tam sincerus ut, ubi solus contra reliquos omnes stat, ei maxime concedendum esse videatur. Nam qui eum pro primario habeant et tamquam reliquorum omnium parentem reverentur, iam nullos hodie esse video, et sane deponenda talis opinio fuit de codice ne semel quidem exscripto. Pontanus igitur omne vitiorum genus librariis consuetum sed raro commisit. Nonnulla festinando depravata ipse emendavit, ut p. 257, 4. 259, 21; 34. 260, 5; 35. 262, 5. 264, 12; 24; 27. 266, 20. 269, 28; quibus locis *discipulis*, *parentum nostrorum*, *Opimius*, *duas litteras*, *peremptorum*, *cogimus*, *et doctrinam*, *versiculis*, *exercitanda docentium genera*, *filium comitatus*, *absoluta* proferente calamo scripta ipse ita restituit uti apud nos leguntur. Alia non correxit aperte ab ipso peccata, ut p. 258, 26 *Laccus*, p. 260, 9 *Dionis*, p. 261, 14 *Varone*, p. 263, 10 *Crateri*, p. 269, 15 *anascenas et catascenas*, p. 270, 10 *Atracino*, nec omissum p. 267, 3 *qui cum* supplevit. Tum coniectando quoque Pontanum indulsisse producit supra pristinae scripturam addita haec: p. 257, 7 *notum est ac*, 23 *retrectarent*, 28 *Vectius et Q.* p. 262, 36 *Miretur*, p. 265, 9 *et in iis*, p. 266, 20 *textrinus*, p. 271, 17 *adornate ut ne*, et p. 262, 31 ubi *georgustio a γεωργῶν colo terram* reponendum esse existimavit. Etiam in libelli titulo verba *De viris illustribus liber et Grammatici illustres* quin idem addiderit, dubitare non sinunt ea quae infra p. 288 praec-

fatus est. Hinc fit ut reliquas quoque diversitates in solo Leidensi libro repertas scribentis vel errore vel arbitrio ortas putem, ideoque in ordinem non receperim. Sunt vero hae: p. 258, 14 *Post hos*, 29 *valuit*, 32 *diligenter aliquid*, p. 259, 13 *apparandam*, 22 *e ludo*, p. 260, 37 *moxque equo*, p. 263, 6 *Mirati summum*, p. 264, 37 *publicaverat*, p. 266, 33 *pepercisse*, p. 268, 3 *paululo*, 14 *convenient*, p. 269, 6 *non una*, 10 *et presse*, p. 270, 5 *idem mihi*, 15 *studia*, 26 *Mancino*. Recepti tamen quae vel sine libro recipienda erant: p. 258, 4 *generque*, 8 *optimatium*, p. 262, 38 *cauliculi*, p. 270, 38 *salsum*.

Ad confirmandam codicis Leidensis fidem non raro dubiam atque ancipitem multum Florentina editio confert, multo plus Gudianus codex. Quippe editioni, cuius singularia enumerare non attinet, tam propinqua cum Leidensi libro origo est, ut non raro easdem maculas traxerit, ut p. 257, 24 *et ceteris*, p. 260, 10 *Scytobachionis*, p. 263, 11 *quasi*, 17 *litterarum* omissum, p. 264, 36 *inferiore*, p. 266, 26 *nec ni*, p. 267, 17 *unum vel*, p. 270, 10 *ordinarium*, 14 *et*, p. 271, 27 *Pisonem personalem*, 31 *in ispeum erat*⁴³⁾.

At vero Gudianus codex, idem et optimus et plurima singularia⁴⁴⁾ continens, tam longe a Leidensi distat, ut numquam in vitiis, nisi antiquissimis, conspirent nec nisi vera communia habeant. Gudianum codicem cum ante nos nemo consuluisset, cavendum fuit ne nova⁴⁵⁾ eius

43) Etiam cum Berolinensi libro, quod mirandum est, Leidensis lapsus quosdam communes habet, ut p. 260, 38 *non omissum*, p. 263, 24 *et magister Ciceronis*, p. 268, 10 *non essent*.

44) Exempla haec sint: p. 257, 17 *cum in regione*, p. 258, 23 *conductum ut multos*, 27 *quidem docuit ad*, p. 261, 13 *cum in iudicio*, 17 *aetatis* omissum, p. 262, 2 *censebatur. Sic philologus. Quod*, 16 *cuius*, 20 *vel ex his*, 22 *κατὰ γραμματικὸς* supra versum, 38 *et libra*, in margine *una*, p. 263, 35 *consuetudinemque*, p. 264, 4 *fuit*, p. 265, 11 *Q. atque Sexti*, 21 *grammaticum quendam Graecum*, p. 268, 4 *cui* omissum, p. 270, 17 *eius* omissum, p. 271, 26 *sua magna invitia*.

45) Non dubito quin inventa nunc primum in Gudiano

bonitate occaecati nimium ei obsequeremur. Eandem igitur legem quam in Leidensi nobis scripseramus, ut ne singularia captaremus, sed communia teneremus, hic quoque servavimus. Itaque consensum Gudiani libri cum Leidensi pro firmissimo pignore lectionis pristinae, id est in Henochiano archetypo inventae, habuimus; ubi dissentire videbamus, in neutrum proniores, vel reliquorum librorum vel ipsius rei ratione habita veterem lectionem assequi studuimus.

Haec ut aliquot exemplis confirmem, consensu codicum Leidensis et Gudiani stabilita existimavi: p. 258, 26 *Iaccus* non aspiratum, p. 260, 15 *adhuc* omissum, 30 *suum annalium Ennii*, p. 262, 24 *Is scripsit*, p. 264, 33 *Catulinae*, p. 266, 1 *inscribuntur*, p. 268, 21 *ostenderemus*, p. 271, 23 *optulisset*. Eodem consensu p. 265, 34 *conditionem*, p. 271, 25 *conditionem* posui. In dissensu librorum plerumque auctoritati Leidensis⁴⁶⁾ obsecutus (e. c. p. 259, 37 *simul*, p. 262, 29 *Dictynna*, 37 *sit sapientiam*, p. 269, 10 *consuerant*, 28 *affuit*) nonnumquam tamen Gudiano oboediendum putavi, ut in his: p. 257, 7 *adnotatum*, p. 258, 14 *Posthac*, 19 *Laevius*, p. 259, 18 *repeto*, p. 260, 25 *grammatica*, p. 263, 16 *Eros*, p. 264, 36 *superiore*, p. 265, 1 *Pasicles*, 3 et 5 *Zmyrnae et Zmyrna* (p. 259, 37 *Smyrnae* Suetonius ab se dedit) p. 266, 14 *verbo*, p. 269, 24 *Ostiam*, 32 *imposuerunt*, p. 270, 10 *ordearium*, p. 272, 11 *Verginius*. Rarissime ab utroque recedendum fuit, sicut p. 263, 22 *Memmi* scripsi pro *Memmia*, p. 270, 26 *ab pro a C.* Semel p. 269, 10 ubi alter *atque alter et* praebat, uterque solus, e Florentina editione et deterioribus libris *ac* recipiendum duxi.

similiter in Vaticano 1518 aliisque libris insint. Namque e Vaticanis quoque suis Achilles Statius haec prodidit: p. 259, 31 *Servius post hoc*, p. 261, 6 *neglegentia*, p. 263, 16 *Straberius*, p. 264, 33 *Catulinae*, 36 *superiore*, 37 *perite*, p. 269, 28 *infuit*, p. 272, 4 *Caestius*, 11 *Verginius*.

46) Eiusdem libri auctoritate p. 261, 25 *Epirota*, 27 *claruit* ninitur, illic vocabulo *et* subnotato, hic *inclaruit* a correctore scripto. Item p. 270, 25 *Epidi* a prima manu est.

Denique beneficio Gudiani codicis, et optimi et a Moebio accuratissime collati, factum est ut orthographica ratlo paulo diligentius quam adhuc factum erat institui posset. Eius enim auctoritate *Nicia*, *Crassicius*, *Porcius* (addendus fuit *Albucius*) *c* littera, tum *Dionysi*, *Pompei*, *venalici*, *Brundusi*, etiam *repetit* p. 260, 38 simplicii *i*, deinde praenomina⁴⁷⁾ et numeralia vel omnibus litteris vel compendiis, postremo *auctor*, *ceteri*, *causa*, *milia*, *litterae*, *nummum* et similia sic ut vides scripta sunt.

Ceterum quaestio haec orthographica ad deperditum illum codicem Henochianum, cuius quandam speciem et adumbrasse et restituisse nobis videmur, revocanda erit. Ac si recte disputatum est, codicum adhuc collatorum omnium proxime ad illud exemplum accedere Leidensem et Gudianum, opinionem nobis quidem assensu comprobare non licebit, quam docti quidam homines de aetate illius concepisse videntur. Nos intra XIII saeculum consistemus, idque duabus potissimum rationibus inducti, orthographica et tachygraphica.

Henochianus liber.

Nostram de vita Caesarum editionem si quis cum libello de grammaticis conferre voluerit, in hoc admodum diversum genus scribendi vocabula animadvertet. Rarissime enim veteris scripturae vestigia, et quidem ea fere quae librariorum odium quasi subterfugerunt, deprehendet, praepositionum in verbis compositis sincere scriptarum exemplum nullum⁴⁸⁾, accusativi pluralis tertiae declinationis in *is* terminati unum⁴⁹⁾, simplicis *i* lit-

47) Namque hac in parte Pontanus, qui Leidensem codicem excerpserit, uni legendi facilitati inserviens, non raro imprudenter egit, dum v. c. pro CN. *Gn.* reponit, C. et L. in *Caïum* et *Lutium* resolvit, Cornelium et Augustum in *Corn.* et *Aug.* coartat, quin etiam pro M. Ciceronis p. 263, 24 *magister Ciceronis* scribit.

48) Excipiendum p. 257, 7 *adnotatum*, olim in *ad notum* et *at notum* corruptum; nam p. 267, 14 boni libri omnes *annotare* habent.

49) p. 268, 26 *grandis*; nam p. 263, 8 *omnis* non habent nisi Parisinus codex et Incerta editio, qui libri antiquitatis affectatione etiam *quom* pro *cum* scribere solent. Ac-

terae pro duplici positae⁵⁰⁾ pauca inueniet; contra saepissime *Antonii*, *Sallustii* etc. et vel *obūcere* et *subūciam* scriptum et de singulis vocabulis *adolescentes*⁵¹⁾, *epistola*, *pene*, *tentare*, *concionari*, *quatuor*, *vendicavi*, *Brundusi*, *quanguam*, *unquam*, *nunquam* sic ut vides scripta offendet. Omnia haec reputans codici Henochiano maiorem quam saeculi XIII aetatem tribuere non audebit.

Eodem altera quaestionis pars, quam tachygraphicam dixi, spectare videtur. Henochianus liber, si recte statuimus Leidensem et Gudianum codicem duo quasi apographa eius esse, necessario omni genere compendiorum et siglorum refertus fuit, quorum lectio persaepe difficilis atque ambigua esset. Passim compendia agnoscas, quibus vocabula *et et etiam*, *hoc et haec*, *nihil et nil*, terminationes in perfectis *erunt et ere* et similia aegre distinguenterentur. In singulis vocabulis tria exempla pono inventa pagina 271 dimidiata. Versu enim 18 pro eo quod est *tantum non* alter scriba *tamen non*, alter *tantum modo* dedit; versu 27 quoddam compendium ille *personalem*, hic *proconsulem* explicavit; versu 31 ille *in ispeum*, hic *in conspectu* inuenisse sibi visus est. At vero haud scio an quisquam rei peritus genus scripturae tam compendiarium antiquius saeculo XIII habiturus sit.

Quarundam diversitatum per codices inventarum causas in ipso Henochiano libro quaerendas esse puto; fit enim nonnumquam tam in Leidensi quam Gudiano libro, ut duae lectiones altera supra alteram scriptae sint. Sic p. 261, 21 in utroque *marmoreo* legitur supra posterioris o littera *a* addita; p. 264, 33 ille *Catulinæ u* imposito, hic *Catulinæ* imposito *i* ostendit; p. 269, 33 ille *recogniti sunt* deleto tamen priore *s*, hic *recogniti sunt et*

cedant tamen Graeca *acroasis*, *paraphrasis*, *thesis*, *synthesis*.

50) cfr. supra p. LXV. Adde *Sexti*, *Spoleti*, *Mediolani*, *Brundusi*.

51) Semel *adulescentibus* et *neglegentia* inuenitur. Adde *antiquos* p. 263, 29.

upra *res cognita est* habet⁵²). Apparet puto eius
modi varietates in ipso archetypo a librariis esse in-
entas.

Postremo vitii quoque et lacunis Henochianus liber
corruptus fuit non paucis. Ad quae tollenda doctorum
omnium iudicium et divinatio quid valuerit, haec ad-
notatio docebit:

Adnotatio
critica.

257, 6 *qui iidem* Stephanus pro *quidem* | 7 *adnotatum*
iud. et Beroaldus pro *ad notum* vel *at notum* | 8 *Graeca*
Bongarsius | 21 *tamen sunt imitati* Berol. ed Ven. *imitatis*
quidam apud Wolfium, Th Mommsen | 28 *L. Aelius* Egger,
ed cfr. Charisius p. 114 P. | 28 *Vectiusque* Iac Gronovius,
Vectiusque Oudendorpius pro *Vectius Q.*

258, 4 *generque* Leid. et Carrio pro *gener Q.* | 6 *Prae-*
conius Beroaldus pro *Praeconius*, cfr. Plinius n. h. 33
, 29. 37 § 9. Caesar b. G. 3, 20 | 7 *Stilo* Berol. et Ste-
hanus pro *Istilo* | 8 *tantus* Berol. ed Ven. mss Statii pro
intum | 8 *optimatium* Leid. pro *optimum*, cfr. p. 3, 25.
, 37. 7, 38. 42, 22 | 3 *Metellum* ego, *Q. Metellum* Aldus
pro *M. Metellum* | 13 *praemortua* Stephanus pro *prae-*
mortui | 14 *Posthac* Gudianus. *Post haec*, *Post hoc*, *Post*
os reliqui | 14 *ars* Bongarsius | 19 *Laevius* Gud. *Levius*
Berol. *Laeneus*, *Leneus*, *Lenaeus* reliqui. *Cilnius* Grae-
sius, *Maecenas* Osann | 20 *agasma* (*ΑΓΑΣΜΑ*) Baum-
arten-Crusius pro *agacema*. *ἀγασμα* Aldus, *ἀγαλαμα* Iac
ronovius, *ἀγαπημα* Toupius | 21 *a Calvisio* Sabino Th
Mommsen, cfr. Seneca epist. 27, 5—8. *ab Titio* Beroaldus,
b L. Sextio Oudendorpius | 23 *conductum* multos *edo-*
uisse Berol. ed Ven. *conductum* ut Gud. Casaubonus.
scunam ita fere *tot annis L. Titium et Romae et in pro-*
vinciis multos edocuisse explet Th Mommsen | 26 *Pescen-*
ius Osann. *Fescennius* Leid. *Sescennius* Gud. | 31 *libello*
quodam Bongarsius | 37 *Ticida* Leid. et Gyraldus. *Tigida*,
ligida, *Sigida* reliqui.

52) Adde p. 259, 6 *titulo et titulos*, p. 260, 23 *ut hoc*
ut hic, p. 264, 27 *claruit et inclaruit*, 37 *parieti et perite*,
. 268, 14 *Latinos et Latine* .f. p. 269, 35 *synthesis et syn-*
thesis etc.

259, 14 *ethologias* Beroaldus pro *aethologias, ethiologias, ethimologias* | 30 *negavit* Stephanus, *negabat* Schotus | 31 *post huius* Leid. Par. Harl. ms Statii. *postinus, postunus, posthumus, post hoc, post hic* reliqui. *Saccius Postumus idem ABC Marcus docebit* Th Bergk, cfr. Aratus ap. Stephanum Byz. *Γάρφαρα* | 37 *simul* Leid. Berol. *simulque* reliqui.

260, 1 *quia* Ernesti pro *qui quia* | 2 *inscripsisse* Wolf | 4 *L litteram* I Fr Gronovius pro *litteram* | 9 *Alexandriae (et quidem* Th Mommsen | 15 *pueri* Leid. Gud. Berol. *pueri adhuc* reliqui | 23 *ut hoc vel ut hic* omnes praeter ed Flor. | 25 *grammatica* Gud. Harl. Paris. ed Inc. cfr. p. 261, 22. *grammaticae* reliqui | 30 *sum* et *Ennii* omittit ed Ven. | 38 *repetit* Leid. ed Inc. | 38 *non* omittit Leid. Berol.

261, 5 *peri alogon* Beroaldus, *περιαλγής* Toupius | 21 *marmorea* Leid. et Gud. supra versum, Bongarsius pro *marmoreo* | 32 *L. Aelium* Gros | 34 *filium* supplet Statius, *discipulum* Casaubonus, *servum* Oudendorpius | 34 *hermam*, in marg. *aere* Gud.

262, 1 *vindicavit* Paris. et Statius pro *vindicavit* | 14 *Sallustii* delet Bongarsius | 15 *Bursini* Gud. | 24 *Is scripsit* Leid. Gud. ed Mediol. pro *Inscripsit* | 29 *saecula per maneat* Mommsen | 29 *Diana* Gud. ed Flor. | 34 *assulas* Beroaldus pro *assylas* | 36 *Miretur* Leid. supra versum et Guyetus.

263, 1 *pergula* sub Mommsen | 8 *omnis* Paris. ed Inc. | 12 *filio quoque* Gud. Harl. Paris. ed Inc. pro *filioque* | 16 *Eros* Gud. et Scaliger pro *heros* | 16 *suomet aere* ego pro *uometre vel nametra* | 17 *litterarum* omittit Leid. ed Flor. | 22 *Memmi* ego. *Memmia* Leid. Gud. pro *Memmi* | 28 *Niciae* addidit ed Flor. | 30 *ποιητοῦ an παρεμβεβλημένοι* et 36 *velim cum mihi ille iucundus esse non* addidit Aldus | 36 *possit* Aldus pro *possem, possum, possim* | 37 *Santra* Statius pro *satyra*.

264, 9 *Catonis verborum* vet ed Statii, Vinetus, Mommsen | 10 *Athenis* N Heinsius pro *cathenis* vel *calenis* | 11 *suum* Leid. mss Statii, ed Flor. pro *suum domino* vel *domino suo* | 14 *Attici* Beroaldus pro *Satti (Attici Sati* Berol. ed Ven.) | 20 *ita ut* Leid. Gud. ed Flor. Inc. pro *ut* | 23 *Ver-*

gilium Gud. | 31 *eius* delet NHeinsius | 32 *ne quem* S Gelenius et Statius pro *neque* | 33 *Catulinae* ms Statii, Gud. in ordine, Leid. supra versum pro *Catilinae* | 36 *inferiore* Leid. ed Flor. | 36 *hemicyclium* Gud. ms Statii pro *hemicyclum* | 38 *Crassicus* Gud. pro *Crassitius*.

265, 3 *pergula* ed Ven. et Beroaldus pro *parcula* vel *percula* | 3 et 5 *Zmyrnae* et *Zmyrna* Gud. Harl. Paris. pro *Smyrnae* et *Smyrna* | 9 *Iulum* Wolf, sed cfr. ad p. 148, 20 | 11 *Sextii* NFaber | 19 *puerum* Leid. edd Flor. Inc. omittunt reliqui | 25 *Licino* Bergk pro *Licino*, cfr. Orelli-Henzen inscriptt. no 644. 3124. 3260. 3 p. 316 | 35 *Quo delegante* Statius pro *Quod elegantem*.

266, 1 *inscribuntur* Leid. Gud. Vinetus pro *scribuntur* | 14 *verbo* Gud. Harl. Paris. pro *verba* | 17 *deicit* S Gelenius, quidam apud Casaubonum | 19 *Remmius* Statius. *Reminius* Leid. in ordine pro *Rhemmius* | 19 *Palaemon* Aldus pro *Palemon* | 19 *Vicetinus* Vinetus ex Hieronymo pro *Vicentinus* | 30 *praesagente* ed Ven. *praesagente* Beroaldus | 31 *Vergilio* Gud. | 33 *pepercisse* Leid. | 38 *insitam* ed Inc. et S Gelenius et Mommsen pro *institutam* | 38 *CCCLX uvas* Ursinus pro *CCCLXV vasa*.

267, 10 *repeteret* Schottus pro *repetere* | 11 *omnes contemni* Leid. Berol. ed Flor. *contemni*, in margine *omnes* Gud. *se contemni* Harl. Paris. edd Inc. Ven. | 17 *unum vel alterum* Leid. ed Flor. sed cfr. p. 113, 11. 227, 6. 269, 22. 297, 34 | 18 *pomeridianis* Aldus | 20 *perraro*. *Nimis pauca* Vinetus et Statius pro *perraro nimis*. *Pauca*

268, 2 *grammatica sero* Beroaldus | 3 *paululo* Leid. | 5 *S. C.* et *C.* omittunt libri, addidit Stephanus ex Gellio 15, 11. *S. Cōf.* post *rhetoribus* v. 8 addiderat ed Ven. | 11 *ita edixerunt* Berol. ed Ven. pro *ita dixerunt, item dixerunt, item edixerunt* | 12 *renuntiatum* ed Ven. pro *nae (ne) renuntiatum* | 14 *convenient* Leid. | 14 *Latinos* Gud. Berol. ed Ven. *Latine .f.* vel *scilicet* Gud. in margine, Leid. Harl. Paris. edd Inc. Flor. | 20 *consuerunt* Berol. ed Flor. pro *consueverunt* | 20 *visum est* Stephanus e Gellio 15, 11 | 21 *nostra sententia* Gud. secunda manu et Guyetus | 25 *consulibus* delet NFaber | 31 *bis quoque* Gud.

269, 6 *non una* Leid. | 13 *tum ... tum* Berol. ed Inc. Stephanus, Vinetus pro *dum ... dum* | 14 *aut historii demere* Stephanus | 16 *exoleverunt* Beroaldus pro *exoluerunt* | 18 *tradebantur* Harl. Paris. | 24 *Ostiam* Gud. pro *hostiam* | 28 *affuit* Leid. Berol. ms Statii, ed Flor. *infuit* Gud. ms Statii, ed Inc. *fuit* Harl. Paris. ed Ven. | 32 *imposuerunt* Gud. Paris. pro *imposuere* | 34 *liber* delet Stephanus | 34 *libertatem* Vinetus pro *libertate* | 35 *appellatione Graeca* Schottus, sed cfr. v. 20 | 35 *syntaxis* Gud. ed Flor. *theses* Ernesti. ὑποθέσεις NFaber.

270, 5 *mihidem* Leid. | 9 *significat* Muretus pro *significabat* cfr. p. 261, 9. 297, 19. | 10 *ordinarium* Leid. ms Statii, ed Flor. | 13 *Vollacilius* Harl. Paris. ed Inc. Index, Hieronymus. *Volcatus* Berol. ed Ven. *Otacilius* Leid. Gud. ed Flor. | 13 *Plautus* sive *Plotus* Hieronymus. *Plutius* ed Ven. *Pilitus* Aldus | 13 *ostiarius* Berol. pro *hostiarius* | 14 *et studia* Leid. | 20. 21 *ad id tempus*. *M. Epidius* ego pro *Ad id tempus Epidius*, cfr. p. 125, 11. 162, 8. 238, 1. *M. Epidius* Index | 23 *C.* delet Dion Vossius quia *Ti.* oportuit | 26 *se ab* Berol. Harl. Paris. edd Inc. Ven. *se a C.* Leid. Gud. ed Flor. | 26 *Nucerino* Beroaldus pro *Nuncino, Nuncino, Nunciono, Nuntio, Mancino, Minemo* | 32 *extrisse* pro *extricte* Statius. *extitisse* Harl. Paris. ed Inc. | 32 *in eiusdem* Guyetus | 36 *Adhibes* Beroaldus pro *tibi et* | 37 *compotorum* Stephanus pro *competitorum* | 38 *cui addidit* Beroaldus | 38 *in te quae* Beroaldus pro *in quem* | 38 *salsum* Leid. (?) et Beroaldus pro *falsum*.

271, 1 *in te* addidit Beroaldus | 1 *dicta* addidit Stephanus | 5 *immunia* Beroaldus pro *immuni* | 6 *Albucius* NFaber pro *Albutius* | 13 *demittere* Iac Gronovius pro *dimittere* | 14 *incipere* Harl. manu secunda, Paris. et Faernus pro *in opere* | 16 *autem* Berol. ed Ven. pro *aut* | 16 *genere* Stephanus, Vinetus pro *gemere* | 18 *tantum non* NFaber et Pithoeus pro *tamen non vel tantum modo* | 28 *cohibente lictore* Stephanus | 28 *et ita* ego pro *ita*.

Pro subscriptione habent *Amplius repertum non est adhuc. desunt rhetores XI.* Leid. *vacat in exemplari* Neapolitanus, *nil amplius reperitur* ed Flor.

Deperditorum Suetonii librorum reliquias pri- Fragmenta.
 mus Isaacus Casaubonus in priore editione sua a. 1595
 collegit addiditque nonnullas in secunda a. 1610 vul-
 gata⁵³⁾. Ei syllogae postquam Schildius Terentii vitam
 et Iacobus Gronovius a. 1698 tria fragmenta p. 281, 25.
 302, 17. 304, 32 adiecit, posteriores editores nihil quod
 adderent habuisse videntur. Nostra aetate cum de sin-
 gulis quibusdam partibus complures, tum de universis
 Suetonii scriptis laudabiliter Iosephus Regent Vratisla-
 viae a. 1856 commentatus est. Equidem in disponendis
 Tranquilli libris Suidam ducem sequendum esse existi-
 mavi, qui etsi auctore ignoto usus est tamen nulla in re
 falsa tradidisse videtur; in ordinandis vero librorum par-
 ticulis internam quandam probabilitatem sectari necessa-
 rio satis habui.

Suetonium libros non conscripsisse nisi Latina lin- Libri ludert.
 gua omnes adhuc credidisse video; neque ego si aliter
 statuo, certo aliquo vel testimonio vel argumento utor.
 Sed mirum tamen videtur, quod aliquot librorum mentio-
 nem a Latinis nullam, contra satis frequentem a Graecis
 scriptoribus factam animadverto. Possit hoc aliquis ita
 explicare velle, ut insignia quaedam loca, sicut haud
 dubie in libris de vita Caesarum factum est, aut libellos
 etiam quosdam integros a Graecis sermonis Latini peri-
 tis conversos dicat. Verum talis opinio rei expediendae
 non videtur satis facere posse. Tanta enim est inter-
 dum allatorum a Suetonio e veteribus Graecorum scri-
 ptoribus multitudo vel versuum vel proverbiorum, tanta
 in explicandis Graecorum moribus ac vocabulorum origi-
 nibus rimandis diligentia atque ubertas, ut quibus lecto-
 ribus nisi Graecis haec scripta arbitrere, quo sermone
 nisi Graeco composita dicas vix reperias. Perlegat mihi

53) In secunda accesserunt p. 276, 9. 280, 8 et 33.
 282, 8. 287, 38. 299, 13. 303, 31. 304, 4. 306, 24. Harum
 aliquam partem Petro Pithoeo deberi puto, cfr. Casauboni
 epist. ed. Graev. p. 110. Lucani vitam a Theodoro Cantero
 accepit a. 1596, ut ex Casauboni epistolis ed. Almelo. p. 648
 intelligitur.

aliquis ea quae p. 275 — 278 de ludis Graecorum oblectamentisque convivalibus, tum quae p. 282 de conviviiis et maledictis apud eosdem usitatis relata sunt, neque dubito quin mihi assensus sit, cum illos libellos Graeco sermone scriptos fuisse iudico. Nec per se improbable est, utroque sermone scripsisse hominem ab aetate Frontonis, Favorini, Marci Antonini haud ita longe remotum.

In libris ludorum hoc quoque addi posse videtur. Si ut Romanorum ita Graecorum quoque ludos Tranquillus Latine exposuit, cur non potius quattuor libros ludicrae rei coniunctim edidit, quorum duo Graecorum, totidem Romanorum ludos, et alter quidem pueriles convivalesque iocos, alter certamina ac spectacula publica contineret? Sed clare traditum est, nec causam ambigendi video, uno libro Graecorum iocos, duobus Romanorum spectacula et certamina fuisse exposita, i. e. ab originibus repetita et veterum scriptorum testimoniis illustrata. Neque ullum reperio spectaculorum Graeciae tractatorum vestigium. Inde conficio, ut hi tituli non pro unius corporis partibus habeantur, quod multis placuit, sed probe distinguantur. Alterum opus monobiblon Graece scriptum Graecorum lusus iocosque tractabat, alterum Latinum Romanorum primo libro rem scenicam, secundo circenses explicabat. Titulum p. 278, 36 qui est in libro de puerorum lusibus suspectum habeo, nec solis puerilibus ludis librum de duobus alterum repletum fuisse credo. Sed utrum Servio pro *in libro* scribendum fuerit *in capite*, an diversum omnino a superioribus hoc opus tertiumque de re ludicra Tranquillus scripserit, non decerno. Casaubonus de *Graecorum lusibus* reponebat. Ceterum opus multa rerum varietate conspicuum Tertuliano et Diomedii etiam non momentibus usui fuit. Sed nonnulla, ut ea quae p. 279, 27 de *congiariis* a Numa rege populo datis et p. 280, 28 de origine vocabuli *sica* nimis nugatorie traduntur, falso ad Suetonium auctorem relata arbitror. In ultimo frusto p. 280, 36 vocabulum *virus* excidisse videtur; nec minus epigramma excidit, qualia Martialis 8, 43. 9, 78. 10, 43 lusit.

Ex eo libro, qui sexto loco ponitur de nominibus⁵⁴) et genere vestium, haud scio an Nonius Marcellus capite XIV, quod est de genere vestimentorum cum testimoniis, particulas decerpserit non contemnendas; solet enim ille auctorum suorum ut Gellii scrinia tacite expilare. Sed eum locum, qui p. 281, 25 legitur de trabearum generibus a Numa Pompilio inventis, Suetonii ut credam, Byzantini fabulatores non persuadent; certe Servio potius fidem habeo non nimium dissimilia p. 282, 3 e Suetonio proferenti, nec ignoraverunt illi Graeculi Servianum commentarium. Habet quidem Ioannes Lydus illis similia, et Chrysostomus quoque ad 1 Corinth. homilia XXVI non licere ait sine cingulo et chlamyde ad Caesarem ingredi; sed ante Diocletianum, de quo Eutropius 9, 26 videndus est, talia scribi potuisse nego.

De genere
vestium.

De maledictis librum Graece scriptum videri, paulo ante significavi. De sordidiore argumenti genere comparare licet cum aliorum scriptiones, tum ipsius Tranquilli libellum qui fuit de meretricibus p. 302, 15.

De
maledictis

Ad Romana instituta referri ea quae de triumpho agunt, instituto mere Romano neque usquam nisi Romae agi solito, mirum commentum dixit Bernhardt, mire sane miratus. De vocabulo quod est triumphus eiusque origine similia eorum quae Tranquillus docuisse fertur, Zonaras quoque tradit 12, 32 t. 2 p. 619 Bonn.

Romana in
stituta.

De libris de vita Caesarum supra singulatim dictum est.

De Romanorum viris illustribus qui olim scripserant, Varro Santra Nepos Hyginus⁵⁵), eos Sue-

De viris
illustribus

54) Ineptum *κυρίων*, quod apud Suidam post *ὀνομαίων* legitur, me invito typhotheta omisit. Sed certe hac in re plane divinum hominem dixeris, qui cum sagacissimo Bernhardt casu in idem incidit.

55) Hos ita Hieronymus coniungit infra p. 287, 35. Verbo commemorandus etiam est 'Tarquitijs de illustribus viris disserens' apud Lactantium div. inst. 1, 10, 1 eoque magis quod fuerunt qui Tranquilli nomen reponerent. Sed

lonius ita secutus est, ut viros rebus bellicis civili que virtute claros excluderet⁵⁶⁾ et solos eos, qui litteris id est libris scribendis inclaruissent, perscriberet⁵⁷⁾. Et quantum iudicare hodie licet, opus condidit fide brevitate rerumque varietate sic excellens, ut non mediocrem doctorum hominum plausum ferret. Nam et integras nonnumquam vitas inde decerptas codicibus poetarum aliorumque scriptorum commentatores solebant praefigere, et Hieronymus Stridonensis, qui de doctissimis veteris ecclesiae doctoribus fuit, has vitas tanti fecit, ut non modo a. 380 in convertendo augendoque Eusebii chronico multas inde particulas 'curiosissime excerptas' admisceret, sed etiam a. 392 in catalogo suo ecclesiasticorum scriptorum componendo hunc potissimum quem imitaretur ducem et exemplum sibi sumeret. Denique aliquot paginas eius operis integras anno circiter 1452 Enoc Asculanus ex Germaniae partibus in Italiam attulit. Libellum enim de Grammaticis et rhetoribus superstitem libri de Viris illustribus particulam esse, et statim intellectum est, ut a Pontano p. 288, et Hieronymi excerptis abunde confirmatur.

Itaque speciem eorum librorum communem hanc fuisse dicas, ut in singulorum principiis Suetonius de arte vel disciplina exponeret nonnulla coniunctim, quas

de Tarquitiis iam G. I. Vossius bene exposuit. Antiquissima memoria apud Vergilium exstat Catalecton 7, 3 sive Anthologiae Meyer. no. 90.

56) Id est Hieronymi verba et ipsa fragmenta docent. Iniuria igitur loco p. 283, 1 qui de Ventidio Basso est Vinetus et alii abusi sunt, ut de ducibus quoque illustribus librum fuisse persuaderent. Ne de regibus quidem librum in illustribus fuisse, locus Ausonii declarat infra p. 303, 19 alatus. De Viris illustribus, qui Plinii nomine circumferuntur, Suetonio tributis infra p. CII sq. dicam.

57) Scriptorum illustrium potius quam Virorum illustrium libros inscriptos fuisse Vinetus arbitrabatur (isque sui ipse immemor, qui de Ducibus quoque librum statuisset) et Casaubonus libros Virorum in litteris illustrium appellavit, uterque Hieronymi de ducibus...

nitia, quae incrementa, quas mutationes habuerit, tum le claris scriptoribus (cfr. p. 259, 24. 269, 37) singulim ageret, temporumque ordinem secutus eorum vitam ut scripta breviter perscriberet. Quam vero diligenter ingula⁵⁸⁾ perscrutatus sit auctorumque testimoniis conlrmaverit, praeclaro exemplo Terentii vita demonstrat.

Hac editione libellum quidem de Grammaticis et rhetoribus, ut adhuc fuit, separatim reliquimus; ceteras autem reliquias ita inter se composuimus, ut vitas quae suversunt integrae cum brevibus illis chronici Hieronymiani notationibus coniungeremus ac pro librorum et temporum ratione disponeremus. Meminerit igitur lector, a loca Hieronymi singula pro tenui quadam umbra coiosarum vitarum, quales nonnullas fortuna servavit, esse abenda, universa vero ne dimidia quidem partis operis Tranquillo scripti nomina prodere ac memoriam. Nam um grammaticorum XXII superstitem Hieronymus non mplius quinque, rhetorum autem XVI tantum decem mentione dignos iudicaverit, itaque de vitis XXXVIII undecim reddat aliquo modo in epitomen contractas: lus quam dimidiam partem Illustrium virorum, quorum itas a Suetonio plene scriptas manibus tenebat, praeterisisse et quod in eo fuit oblivioni tradidisse dici potest⁵⁹⁾. Sed iniqui ne simus, gratia ei potius habenda rit eorum quae servavit quam irascendum propter ea uae suppressit.

Et vere Suetonio reddenda esse omnia fere quae de Romanis scriptoribus⁶⁰⁾ apud Hieronymum leguntur, ost Pontacum et Scaligerum, Eusebiani chronici edito-

58) Ita quae p 258, 12 leguntur, Varroni debentur, cfr. Iulius n. h. 25 § 24.

59) Vide modo oratores p. 289 et historicos p 300, uorum non antiquiores commemoravit Cicerone et Cornelio epote.

60) Non omnino omnia; nam aliunde petatum est v. c. id uod Remmio Palaemoni subiunxit: *qui quondam interrogatus vid inter stillam et guttam interesset, gutta inquit stat illa cadit*. Vide etiam infra adnot. 63.

res, tot docti homines intellexerunt et in ea aetate Fridericus Ritschl in Parergis 1 p. 619, Carolus Fridericus Hermann in programme Göttingae a. 1848 edita, Theodorus Mommsen in dissertationibus societatis Saxonicae 1 p. 673 tam luculente demonstraverunt, ut res pro confecta haberi debeat. Itaque excusatione opus non erit, quod illa Hieronymi additamenta in hoc Suetonianarum reliquiarum corpus recepi. Cum tamen vel illis egregiis iudiciis dubitationes aliquot relictas sint, p. 272, 28 et p. 301, 18 ea sepositi, quorum auctor Suetonius utrum sit necne etiam nunc incertum est. Recipere ausus non sum, quamquam fortasse eidem Suetonio debitas, notationes nonnullas a Cassiodorio ad annos ab urbe condita 515. 568. 639. 769 Varr. adscriptas, de quibus Theodorus Bergk benevole me commenefecerat.

Singulis particulis numeros annorum ab u. c. subdidi, quos Hieronymo addere placuit; eosque simplices, ubi editiones conspirare, complures, ubi variare inter se videbam. Eius modi numeros consulatibus finitos Tranquillus, ut integrae vitae demonstrant, raro prodiderat ipse; plerosque Hieronymus adscripsit, suis rationationibus usus persaepe vel errore vel festinatione vitiosis. Qua de re Ritschl in Parergis p. 623 et van Heusde in Epistola de Lucilio p. 7 egerunt.

Quot libris Tranquillus illustres viros perscripserit, neque a Suida proditum est neque coniecturis investigatum. Hoc tantum pro certo affirmare licet, praeter superstitem libellum qui de Grammaticis et rhetoribus est, singulos libros fuisse de Oratoribus, de Poetis⁶¹⁾, de Historicis. Neque tamen causam video idoneam, cur reliquos scriptores, ut iurisconsultos ac maxime philosophos Illustrium virorum appellatione et honore private a Tranquillo ex-

61) Poetas duobus libris expositos fuisse Mommsen opinatur, altero epicos et lyricos, altero comoediarum et tragomediarum et mimorum scriptores.

istinem. Me quidem contradicentem non habebit, qui totum corpus Latinarum litterarum historiae Suetonianae septem vel octo libellis constituisse sibi persuaserit.

Fortasse quaerat aliquis eequid exstet indicii, unde eluceat quo potissimum tempore Suetonius hos libros edidisse videatur; neque praetermittenda sunt quae ad eam rem diiudicandam pertineant. Quod si illustrium virorum ab illo scriptorum aetate postremos contulerimus cum iis quos non scripsit, probabile iudicium facere videbimur; vivorum enim nominibus et vitis abstinuit necessario.

Commemoravit igitur p. 272 Quintilianum, Isaeum, Iulium Tironem rhetores, quos antequam libri de Illustribus viris ederentur diem obisse oportet. Iam Quintilianus vel Domitiano vel Nerva imperante fato concessit⁶²⁾, Isaeus sub initia principatus Traiani annum sexagesimum excesserat teste Plinio epist. 2, 3, 5. cfr. Iuvenalis 3, 74; Iulium Tironem, quem nonnulli imperite cum Ciceronis liberto (cfr. p. 289, 14) confuderunt, idem Plinius epist. 6, 31 mortuum esse tradit cum Traianus in Dacia esset, i. e. anno 105 vel 106. Hinc certissime sequitur, ut post annum 106 hi libri editi sint.

Nunc videndum de iis quos Tranquillus non scripsit. Eorum tres nomino, Iuvenalem Tacitum Plinium⁶³⁾. Iuvenalis vitarum, quas editas vide apud Ottonem Iahn p. 386, nullam Suetonii ac ne satis quidem vetustam esse, iam inter omnes constat; singulae enim plus minusve fabulosae sunt et nulla fide dignae, cum de ipsa poetae aetate taceant aut falsa tradant, quem a. 127 in vivis

62) Falso viventem nonnulli a Plinio et Iuvenale commemorari voluerunt. Pliniana epistola 6, 32 si vere ad Quintilianum data est, nihil causae apparet cur de Fabio magis quam de Nonio capiatur; rhetorem omnia excludunt, cfr. 2, 14, 9. 6, 6, 3. Iuvenalis locus 7, 189 de mortuo agit, cum ille non soleat nisi mortuos carpere.

63) Nam de Salvio Iuliano et Frontone et Ulpiano, quos Hermann, credo ut centenarium numerum completeret, postremos fecit, Hieronymus Eusebium lib. VIII, auctorem habuit

fuisse compertum est. Hinc patet quam male superiorum nonnulli ut Salmasius unam earum vitarum Suetonio tribuerint; praeterea nulla librorum auctoritate hoc fecerunt, et redarguit eos Hieronymi in chronico et Diomedis in satiricorum enumeratione de Iuvenale silentium. Deinde Tacitum scimus a. 116 Annalibus scribendis (Annal. 2, 61. 4, 4) operam dedisse, cuius de vita ac morte nec Hieronymus nec alius quisquam prodidit. Sed ne Plinii quidem amicissimi hominis et optime de se meriti ullam mentionem Tranquillus in suis Illustribus fecerat, ut nondum mortui. Alioquin fieri non potuisset, ut Hieronymus⁶⁴) cum omnibus fere posterioribus ex duobus Pliniis unum faceret et quae apud Tertullianum apolog. 2. de Plinii ad Traianum epistola meminerat scripta, ea cum Suetoniana vita Plinii maioris tam misere coniungeret quam factum videmus p. 300, 27. Atqui ex inscriptione testamentaria (Orelli-Henzen inscriptt. 3 p. 124) Plinium ante a. 114 mortuum esse intelligitur.

Ex iis quae disputavi sequitur ut Suetonius Viros suos illustres intra annos 106 et 113 scripserit. Ac nisi animus me fallit, illa Tranquilli volumina sive libelli, quos perfectos iam et absolutos Plinius epist. 5, 10 sed nimia cunctatione edendi nondum vulgatos queritur, non alii sunt atque Illustrium libelli, quos amici admonitione impulsus ante iter in Bithyniam susceptum videri potest emisisse.

De singulis Hieronymi locis quaerere nostri instituti non est, et commodius ab C. Fr. Hermanno quae rerum veritatem spectant petentur. Neque tamen de Livio Andronico p. 291, 12 Cassiodorii verba praetermittam, qui ad a. 515 *His consulibus inquit ludis Romanis primum tragoedia et comoedia a L. Livio ad scaenam data.*

Terentii
vita.

P. Terentii vitam p. 292, 1—295, 1 Aelius Donatus quod in prologum commenti sui Terentiani recepit, integram nobis servavit. Vetustissimas editiones inde

64) Numeros p. Chr. n. 107—109 Hieronymus, 113 Cassiodorius, 117 Prosper Plinio dederunt.

ab a. 1472 impressas Hain enumerat no. 6382 sqq.. De emendanda bene meruerunt Robertus Stephanus⁶⁵⁾ a. 1529 et Fridericus Lindembrogius a. 1602, uterque Parisiis et Parisinis subsidiis usus. Et plurima, nisi omnia fallunt, codici Regio 7920 Saec. XI. debuerunt, quem ego quoque benevolentia Iacobi Hunziker diligentissime collatum habui. Eius libri tanta est praestantia, ut vel post Stephanum et Lindembrogium bonarum lectionum mihi quoque spicilegium relictum fuerit haudquaquam paenitentium. Non nulli usui fuit et Lindembrogio, ut suspicor, et mihi alter codex Parisinus 7921 Saec. XV. chartaceus, ab eodem amico examinatus; sed is veterum editionum⁶⁶⁾ tam similis est, ut emendantis studium parum adiuvet. Eandemque Leidensis codicis rationem esse ab Ritschelio certior factus sum; nam de Theodori Boendermakeri Ultraiectini exemplo nihil ad Terentianam vitam Westerhovius attulit. Ceterum hic brevitati eo magis studero licebit, quod et de summa re critica et de singulis plerisque copiosius exposui in Museo Rhenano 12 p. 174, quo studiosos lectores delego. Meminerit igitur qui hoc exemplum cum prioribus conferre volet, nusquam Parisinorum codicum ac praecipue vetustioris auctoritatem a me desertam esse nisi lectore monito.

292, 2 *serviit* ego pro *servit* vel *servivit* | 7 *sit* Aldus a. 1517 pro *est* | 7 *ad dominum Romanum* Iac Gronovius. *adduci Romam ibique venire* Schopen, cfr. p. 265, 20. Gellius 5, 14, 26 | 17 *vocem divinam* Muretus a. 1555 pro *vocem dum et* vel *voce divina* | 18 *Philum* ego pro *frum* vel *furium* | 19 *ab hisce* Aldus. Ad lacunam explendam *propter* (vel *ob*) *morum elegantiam: Redis* addiderim, cfr. Mus. Rhen. 12 p. 187 | 23 *Mortuust Styphalo* ego

65) Nam quod in Museo Rhenano 12 p. 174 modo suspicatus eram videri Erasmus nihil nisi Stephanianam editionem repetisse, id postea ita se habere cognovi. Stephanus enim ex veteri codice Donati commentum multis locis castigavit, Erasmus paucula modo et ex ingenio mutavit.

66) Quibus in conferendis me adiuverunt amicissime Ioannes Zündel Bernas et Gustavus Becker Lübecensis

pro *Mortuus est in falo (phalo)* | 23 *in oppido* ego pro *oppido* | 24 *nil ter Wolf pro nihil* | 25 *id Wolf pro idem* | 29 et 34 *Caecilio et Caecilii Crinitus et Muretus pro Caerio et Caerii* ex p. 291, 38; etiam p. 294, 25 Parisinus prior *Celio* habet | 30 *dicitur* Th Mommsen; totus versus et amplius a Parisino priore abest | 35 *dinumeratione* Schopen pro *denumeratione* vel *de enumeratione* | 37 *Hecyra summota* Th Mommsen | 38 *die* omittunt veteres edd. pro *nova* Ritschl.

293, 6 *eamque* Schopen pro *namque* vel *eandem* | 8 *isti* edd. pro *ipsi* | 11 *cum* Aldus pro *quod* | 14 *tempore* omittunt Parisini | 19 *domui* ego pro *demu* vel *domi* | 28 *Santra* Erasmus pro *Satra* | 32 *Popillio* Muretus pro *Popilio*, *Pompilio*, *Popillo* | 34 *dicantur* ego pro *dicuntur* vel *dicerentur* | 37 *qua* Ascensius a. 1504 et Hare pro *qui* vel *quia*, cfr. p. 59, 23.

294, 1 *percipiendi* edd. pro *percipienda*; addi quoque potuit *ad* | 3 *egressus urbem est* Stephanus | 6 *et navem* ut pro *navem (navim)* ut ego. *navim cum* edd. | 9 *e Menandro* Schildius a. 1656, sed cfr. Cicero de finibus 1, 3, 7. Gellius 2, 23, 6. Donatus in appendice huius vitae | 10 *Arcadiae Stymphalo sive Leucadia* Erasmus. *sinu Leucadiae* Parisinus posterior, Edd. | 12 *ex* ego pro *ac ex* vel *acri* | 16 *in via* Burmannus, sed cfr. p. 116, 15. 147, 28. 208, 29. 231, 19. 252, 9. 291, 25. 295, 14 | 16 *villam* delet Schopen, sed cfr. p. 113, 28 | 16 *Quo magis miror* etc. delet Bothe, sed cfr. p. 162, 17. 262, 10 | 18 *nihil Publius Scipio profuit, nihil ei Laelius* Aldus ex p. 292, 23 | 19 *id Wolf pro idem* | 24 *dices* Ascensius, Aldus | 25 *Vulcatius* Seb Brant a. 1503 pro *Vulcanus* | 33 *tu in summis o* Stephanus pro *tu in summisso* vel *tam summisso* | 37 *neve* pro *neque* ego. *neque in* edd. | 37 *despectus* edd. pro *despecta ex* vel *despecta* | 38 *ac* ego pro *au* vel *et*.

ii vlt. Q. Horatii Flacci vitam ab aliquo⁶⁷⁾ veterum

67) Fortasse Acrone, cum Porphyrio ipsum se dicat de vita poetae narrationem scripsisse, ad Satir. 1, 6, 41.

commentatorum Horatii servatam primum⁶⁸) a. 1548 Petrus Nannius Alcmariensis miscellaneorum p. 72, tum in Horatianis editionibus Muretus a. 1555, Lambinus a. 1567 et Cruquius a. 1578 vulgaverunt. Haec exempla tam multis rebus inter se differunt, ut sane mirandum sit qua ratione omnia ex uno eodemque vetere libro hausta esse dicantur; quippe codice, qui Gandavi in bibliotheca S. Petri Blandinia asservabatur, antiquissimo Nannius per se et Mureti gratia Antonius Morillonus, denique Cruquius usi esse volunt. Et Cruquius quidem minimum negotii facessit, cum totus fere ex Mureto et Lambino pendeat, interdum ad Nannium inclinet, semel tantummodo scripto libro aliquid debeat⁶⁹). Porro Lambinus ne tantillum quidem e vetere libro desumpsit, sed is compositis Nannii et Mureti exemplis 'emendatiorem' ut ipse ait, ut mihi videtur corruptiorem scriptionem reddidit sui ingenii placitis. At Muretus tot lectiones proprias Nannioque ignoratas habet easque tam diversa natura, ut alter quidam codex Morillono qui eius auctor est praesto fuisse debeat, cuius ille collatione emendatum Nannianum exemplum e Flandria Venetias miserit⁷⁰).

68) Diu ante Nannium Petrus Crinitus eam vitam sibi notam fuisse significavit, de poetis Lat. 3, 38. Memoria non indignum est, quae a Suetonio referuntur Augusti ad Flaccum epistolae 'confictas illi visas esse neque dignas tanto principe eiusque summa eruditione'. Criniti librum editum vidi a. 1508, sed antiquior editio exstare dicitur de a. 1500.

69) Vocabulum *quosdam* p. 298, 2 et in scriptis exstat neque a quoquam ante Cruquium typis impressum est. Sed p. 297, 3 *Quintus*, 4 *quidem*, 10 *in gratiam*, 12 *demonstratur*, 15 *hinno me*, 18 *ut hoc*, 24 *suggerere*, 33 *putissimum*, p. 298, 15 *ne accusam brevitatem* Lambino obsecutus, p. 297, 5 *exprobrasset in altercatione*, 16 *extremis Esquilis*, 29 *habeo*, p. 298, 27 *epistola obscura* suo genio indulgens, utraque sine librorum auctoritate scripsit. Praeterea p. 297, 36 deprehendisse se 'in Blandiniis manuscriptis' lacunam ait, de qua explenda desperaret.

70) Hoc aliquot exemplis demonstrandum esse intelligo. Multa quidem ab Nannio nimia festinatione corrupta Morillonus ex eodem libro diligentius inspecto correxisse potest, ut

De meis libris Gandavensi exemplo Nannii simillimum esse video Parisinum 8214, in quo pariter p. 297, 10 *deinde et locum in amborum amicitia, 21 a te, 22 tuabil*, p. 298, 19 *οικωαυαταω*, 24 *tiburtini scripta* reperio; ad Morilloni sive Mureti Gandavensem proxime accedit Parisinus 7972.

Scripta exempla Horatianae vitae, quantum ego pertum habeo, XI numero exstant, Parisiis quinque, Bonnae Guelferbyti Vratislaviae Monachii Venetiis Romae singula⁷¹⁾. Eorum novem ita cognita sunt ut vel de

cum vocabula rectius ordinat, vel cum p. 297, 6 *brachio* et pro *cubito*, 26 *convictor* pro *victor* scribit, 12 *ubi inquit* et p. 298, 12 *Item Horatius* omittit, p. 297, 31 *enim*, 32 *eam*, 38 *suorum*, p. 298, 2 *vero*, 17 *corpusculum non*, 24 *meas* addit; potest inquam, si Nannio insignem in describendo socordiam imputare volumus. Sed non potest p. 297, 10 *mox* pro *deinde* et p. 298, 19 *οικωαυαταω* pro *οικωαυαταω* in eodem libro invenisse, cum etiam meorum librorum pars hoc, pars illud ostendat. Apparet igitur alter quidam codex; quem tamen ne descriptum a Morillono sed tantummoda collatum existimes, lectiones nonnullae argumento sunt ex Nanniano superstites, quas, si vitam exscripsisset integram, correctas oportuit. Sic p. 297, 12 *monstratur* et 298, 17 *sed si tibi*, 23 *domusque eius relicta*, p. 297, 16 *iudicis* et 298, 6 *ad se* omissa, maxime p. 297, 36 *credidit* receptum, quae omnia in nullo praeterea libro exstant, certissima sunt exempli Nanniani vestigia.

71) Parisini codices regii hi sunt: 7971 olim Floriacensis, 7972 olim Ioannis Iacobi Mentell, 7974 a Dionysio Gothofredo Puteanis fratribus dono datus, 7977 olim Nicolai de Clemangiis, 8214 Colbertinus, omnes Saec. X. Post Rutgersium et Vanderburgium ego cunctos contuli a. 1855, vid. Philologus Schneidewini 10 p. 310 sqq. — Bonnae in bibliotheca Eduardi Heine liber Barcinone in Hispania comparatus servatur, saec. X scriptus et a Francisco Ritter in edito a. 1856 Horatio collatus. — Guelferbytanum codicem Helmst. 338 Ferrariae a. 1461 scriptum ait Ebert p. 91. — Vratislaviensem Rehdigeranum Sect. 1. 5. 4 chartaceum satisque recentem C. E. Gläser excerptis in Museo Rhenano a. 1848 p. 440. — Monacensis 375 saec. XII. Carolus Kirchner Novarum quaestionum n. 43. 46 mentionem fecit. — Venetum S. Marci class. XIV n. 105 Iacobus Valentinelli in litteris ad me datis a. 1855 dicitur a Vaticano Reginae

singulis verbis vel de universo genere iudicare liceat. Distinguendi enim sunt ab integris libris quos impressa exempla referunt ii codices, qui amplius dimidia parte breviores sunt, Parisinum dico 7977, Bonnensem, Monacensem, Vaticanum⁷²). Ii enim libri de 69 versiculis, quos in nostro exemplo Horatii vita complectitur, non plus quam 30 servaverunt, excidere passi verba p. 297, 15 *Augustus* et quae sequuntur usque ad p. 298, 11 *Caesar*, tum 23 *domusque* — 27 *tenebatur*, postremo 30 *post* — 33 *tabulas*. Tam brevem Horatii vitam fortasse aliquis interpolationum quarundam memor antiquissimam et genuinam putet; verum si proprius rem inspexerit, omnia deprehendet ea quae omnium minime abesse possunt⁷³), contra suspecta omnia tenacissime servata. Itaque ea brevis librario alicui debetur, qui inutili scilicet verborum prolixitati omitendo medendum existimavit.

Sequuntur ea loca, quae in libris minus bene se habere visa sunt.

1701 Carolus Fea nonnulla protulit. — Non numeravi collegii Gemblacensis codicem antiquissimum, in quo Pulmannus eandem vitam reperisse se ait.

72) Haec ita plane uti perscribo in Parisino libro se habere scito. Nam de reliquis res paulo obscurior est. In Bonnensi magna illa lacuna omnino eadem indicatur, sed extrema inde a vocabulo *domusque* pauca illa et erasa abesse omnia dicuntur. In Monacensi libro 'deficere mediam fere partem' Kirchner p. 43 testatus est. De Vaticani lacunis Fea nihil tradidit, sed tam allatae ex parte superstite lectiones quam non allatae in partibus interceptis (sine auctore p. 297, 24 *ingerere* commemoravit Ritter) eum librum mutilatis accensendum esse arguunt.

73) Nam eorum quae in prima lacuna exciderunt (non improbane Crinito, cfr. adnot. 68.) Horatiana scholia supra p. 296, 35 et 39 bis nominatim mentionem fecerunt. Ne postremus quidem locus excipiendus est, cui non omissione sed emendatione subveniendum esse iudico. Vitiosum enim illud *nonum* scribae non Suetonio imputo, cum et Hieronymus *LVII* recte habeat et in alia Horatii vita, quae ex Suetoniana excerpta est (Kirchner nov. quaest. p. 44) *septuagesimum* *septimo* scriptum sit.

297, 4 *vero* Muretus. *fere* Casaubonus | 5 *traditum est* Lambinus. Totum locum *ut vere* — *emungentem* Christianus Iani deleri vult collato Auctore ad Herennium 4, 64. Adde Macrobius Saturn. 7, 3, 6. Plutarchum Moral. p. 631 D. Diogenem Laertium 4, 46. Suidam s. v. ἀγκών. Proverb. Schott. 1, 9. | 10 *Augusto in gratiam insinuatus* Lambinus | 11 *dilexerit* Par 7977. Bonn. Muretus et Viretus pro *dilexit* | 14 *tu tuum* Muretus pro *tutum* | 15 *innulo* ego. *hinnulo* Oudendorpius, cfr. Nonius p. 122, 6. Plinius n. h. 8 § 172. *hinno me* Lambinus. *mulo me* Baumgarten-Crusius. *Ninnio* P. Pithoeus. *mimo, minio, nimio, muno, ninio* libri | 18 *obtulit, ut hoc* Lambinus | 21 *a te* Par 8214, Nannius pro *te* | *adducere* Par 8214, Muretus | *igitur* Muretus | 24 *suggerere destitit* Lambinus | 32 *ἀνθυπερηφανοῦμεν* Casaubonus. *ἀνθυπερηφανεύομεν* Nannius. *ὑπερηφανεύομεθα* Lambinus. *ἀνθυπερηφανοῦμεν* Muretus pro *ΑΝΕΠΕΡΕΦΑΝΟΥΜΕΝ* | 33 *puttissimum* Lambinus | *penem* Muretus pro *paene, poenae, pene* | 36 *perpetuo* Edd. cfr. Gellius 2, 12, 1.

298, 3 *mentionem factam* Lambinus | *Iratum* Lambinus | 4 *loqueris* Henr Stephanus | 6 *ad se* omittunt Edd. | 12 *Item Horatius habitu* ms Nannii | *brevis fuit* Edd. | 14 *Dionysius* Nannius. *Onesimus* Gläser. *Anysius* est apud Lydum p. 61, 20 Bonn. | *ut a causante ego. ut accusem te* Bentley. *ne accusem te* Casaubonus. *ut non accusem brevitatem* Nannius. *ut accusantem* libri | 17 *sed si tibi* Bonn. (?) Edd. | 18 *ut* Par 7977. Vatic. Bonn. quo Salmasius pro *cum* | 19 *ὀγκωδέστατος* Nannius pro *ΟΤΚΩΔΗΧΤΑΤΟΣ* | 20 *Venereas* Edd. | 21 *scortum d. h. depositum* — *coitus obviaret* Par 7977. Bonn. *specula in* (vel *toto*) *cubiculo scortans* Oudendorpius, Lessing, Gläser. Totum locum *Ad res* — *referretur* proscribunt Dacier, Bentley, Lessing; cfr. *ita ut cubiculo speculato uteretur quo se coeuntem videret* in alia vita Horatii. *ut cubiculum suum speculis adornaret quatenus et coitum suum spectare posset* de Cratino in Scholiis ad Horatii epist. 1, 19, 1. Similia de Hostio habet Seneca quaest. natur. 1, 16. de Tiberio Suetonius supra

p. 104, 18 | 23 *aut Tarentini Lambinus* | 29 *Marcio Bongarsius ad Iustinum 12, 15 et Casaubonus pro Mario* | 30 *post septimum Vinetus, cfr. supra adnot. 73* | 33 *Hu-matus* omittit HenrStephanus.

Persii vitam eam quae ad nos pervenit alienam Persii v esse a Suetonio et veteres libri docent, 'de commentario Probi Valerii sublatam' testantes⁷⁴⁾, et scriptio ipsa misere perturbata nullaque in re luculentam Tranquilli orationem referens. Commentatorem aliquem produnt auctorem verba quae in illa vita exstant haec 'hunc ipsum librum imperfectum reliquit', imperitum hominem haec 'Neronem illius temporis principem'. Ac ne quis Hieronymi loco p. 299, 5 posito abutatur ad patrocinandum Suetonio, sive Casaubono potius et Barthio qui primi Persianam vitam Suetonii esse voluerunt, ille loco nihil efficitur, nisi quod unusquisque per se intelligit, de Persio quoque in Illustribus viris actum fuisse; nam quo anno aliquis et ubi natus sit mortuusque, id certe ne postremus quidem vitae scriptor praetermiserit.

Verum alia res est de Lucani vita p. 299, 13 re- Lucani v lata, unde re vera⁷⁵⁾ Hieronymus ea verba quae prae-
posuimus exscripsit. Accedunt Suetoniani ingenii⁷⁶⁾ ac
stili tam aperta vestigia, ut docti homines post Scali-
gerum⁷⁷⁾ Casaubonum Salmasium ad unum omnes de Il-
lustribus viris excerptam esse consenserint. Neque ta-
men pro integra haberi debet. Desiderantur enim initio

74) Recentiores libri et impressi Cornuti nomen prae-
scriptum habent.

75) Nam diversa satis ea sunt quae in altera Lucani vita
leguntur: *venas sibi praecidit*.

76) Iniquior Tranquilli in Lucanum animus eiusdemque
de Seneca iudicium acrius (supra p. 196, 35) a scriptore
non abhorrent antiquorum studiosissimo et Quintiliani si non
disciplina at certe iudicio admiratore.

77) In Appendice Virgiliana sive Catalectis Lugduni
a. 1573 editis, ad Culicis initium. Iacobus quoque Bongar-
sius in codice Bernensi 45 adnotavit: *puto a Suetonio Tran-
quillo hanc vitam esse descriptam*.

cum ipso nomine ea quae ad genus Annaeorum ipsiusque poetae aetatem accuratius definiendam pertinebant, quae consulto scholiasten omisisse crediderim, postquam alteram vitam quae Vaccae fertur integram perscripsit⁷⁸⁾ has res diligentissime exsecutam. Tum in posterioribus quoque nonnulla minus levigata sunt, ut pristina elegantia omittendo contrahendoque obscurata esse videatur. At p. 299, 21 non scholiastae consilio, sed librarii lapsu ea excidisse apparet quae de fuga Lucani et itinere Athenas facti studiisque philosophiae scripta fuerunt.

Haec vita post editionem principem a. 1475 factam toties cum Lucani carmine vulgata est, ut sane mirandum sit et Scaligerum formis non excusam putavisse et Casaubonum secundae suae editioni⁷⁹⁾ addidisse tamquam ineditam⁸⁰⁾. Scripti libri inspecti sunt adhuc VIII numero, quorum bini Bernae et Parisiis, singuli Montepessuli Cassellis Berolini asservantur, unus incertum ubi la-

78) Superest eius generis codex Bernensis 370 idemque omnium emendatissimus. In eo enim post vocabulum *accessio*, quod ultimum est vitae a Vacca conscriptae, continuo sequuntur *Prima ingenii* etc. parvulo relicto intervallo nulloque titulo interposito.

79) A. 1610. Sed iam a. 1596 acceperat, a Theodoro Cantero Ultraiectino e veteri codice descriptam, cfr. Casauboni epistolae p. 646 Almel. quod exemplum Almeloveenus ad vulgatas editiones reflexisse videtur. Desumptam a Cantero C. Fr. Weber opinabatur ex aliqua priscarum editionum cum quibus nonnulla communia habet, ut p. 299, 15 interpolata verba *Qui tantae levitatis et immoderatae linguae fuit*. At eadem verba Berolinensis quoque liber habet; et haec certe p. 299, 12 *M. Annaeus Lucanus Cordubensis*, 21 *ruri*, p. 300, 1 *parricidam*, 3 *suis*, 5 sqq. *Poemata etiam eius* etc. utique in scriptis libris reperta, nemo typhothetae tradiderat ante Casaubonum. Dubitare igitur noli quin codice ms. Cantoratus usus sit, et tali quidem qui ad Bernensem 45 proxime accedebat, cfr. p. 299, 20 *Hic in initio*, 21 *longe*, p. 300, 2 *libero arbitrio*, 5 *etiam eius*.

80) Primum ad vetusta exempla accessisse Hugonem Grotium video, qui in sua editione a. 1614 emissa Casaubonum alioquin referens, uncis ea inclusit quae ab antiquis editionibus abesse animadverterat.

tet⁸¹). Omnium optimus et ex antiquissimo derivatus es liber Bernensis 370, qui raro reliquorum ope emendari potest, nonnulla solus recte servavit⁸²). Ad id exemplum duo librorum genera satis inter se diversa et fluxa fide alterum altero melius quasi alternis vicibus accedere solent. Priore Cassellanus Wittianus Berolinensis cum editione principe continetur, alterum Montepessulanus et Parisinus 7502 longiusque haud raro aberrantes Parisinus 8039 et Bernensis 45 cum Canteri libro constituunt. Cum priore igitur genere Bernensis ille 370 ab initio additamento nominum liber est, cum posteriore nullum vocabulum desiderari passus est p. 299, 20. 21. 36. Singula notabilia haec fere sunt:

299, 15 a Baumgarten-Crusius, a Cn. Weber pro cum | cum Pompeio a Caesare Grotius | 24 recitante se Canterus pro recitante, recitantes, recitantem | 25 recessisse Bern 370. recessit Par 8039. Neronem recessisse Canterus. cum recessisset Omnibonus. recessisset reliqui | 26 posthac Par 7502 | 28 emisso Edd. (male. Similiter abus deici et descendere dicitur, equi ventrem facere) | 33 multus Omnibonus pro multis | 36 parem omittunt omnes praeter Bern 370. Montep. Par 7502.

81) De Bernensibus no. 45 et 370 olim Bongarsianis saec. X. scriptis copiosius exponit Sinner p. 507. 510. Eiusdem aetatis dicuntur esse Parisini Regii, alter no. 7502 olim Colbertinus, alter 8039 olim Thuani. Illos mea gratia C. L. de Steiger, hos Iac. Hunziker contulerant, cum postea eosdem in scriptione academica Caroli Fr. Weber Marburgi a. 1856 edita tam diligenter collatos reperi, ut admodum pauca mihi relicta sint vel addenda vel emendanda. — De Montepessulano no. 113, olim Buharii Divionensis, saec. IX exeunte scripto cfr. Catalogue général des manuscrits des départements I p. 325. Collatum habuit Oudendorpius a Dorvillio. — Cassellanus liber saec. XII. et Berolinensis no. 35 saec. XIV. apud Weberum collati reperiuntur. — Deperditus esse videtur codex saec. X. ab Oudendorpio non satis diligenter collatus, quem olim Sixtinus et Sixius, a. 1727 Ioannes de Witt possidebat senator Amstelodamensis.

82) Male p. 299, 37 et, p. 300, 6 venalia omisit solus, p. 299, 34 praedicenda habet cum plerisque. Idem solus recte p. 299, 25 recessisse, p. 300, 3 exaravit ostendit.

300, 3 *corrigendis* Bern 370. Montep. Par 7502 pro *corrigendos*, cfr. p. 193, 1. 195, 26. *de corrigendis* Salmasius | 4 *Poemata* — *quoque* omittit Omnibonus | 5 *etiam* omittit Grotius; sed locus lacunosus esse videtur | 6 *venalia* omittit Bern 370, supra versum habet Berol. cfr. p. 101, 13.

De vita Iuvenalis quod satis sit, supra p. LXXVII sq. dictum erit.

Se-
vita.

Plinii Secundi vitam codices Naturalis historiae permulti ac vetustissimi servaverunt scriptam inter testimonia de utroque Plinio ex antiquis scriptoribus collecta. Duo enim Plinii, quorum alter Vespasiani alter Traiani familiaris fuit, non per tenebras mediae demum aetatis pro uno haberi coepti sunt, sed iam inde ab ineunte tertio saeculo homines non indocti, ut Serenus Samonicus ipseque Macrobius, eum errorem admiserant. Gravius etiam est, Hieronymum⁸³) quoque tam in commentario Iesaeiae cap. 54 t. 4 p. 637 Vallars. Plinium Secundum 'eundem oratorem et philosophum' libro de naturali historia XXXVII auctorem citavisse, quam in Chronico 'Plinium Secundum Novocomensem oratorem et historicum, qui periit dum visit Vesuvium' in medio Traiani principatu⁸⁴) collocavisse. Sed is Hieronymi error quamvis Pliniorum memoriae obfuerit, tamen paene

83) Is Plinianas epistolas prorsus ignorasse videtur; neque enim umquam commemoravit et quae de Christianis inde affert, ea ex Eusebii chronico et hist. eccl. desumpsit cum ipsa Tertullianei apologetici mentione.

84) Ad a. 107 vel 109 apud Hieronymum, ad a. 117 apud Prosperum, ad a. 113 apud Cassiodorium. Ita per manus quasi chronographorum usque ad Bedam et Marianum Scotum et Hermannum Contractum idem error traditus est, donec circiter a. 1313 Ioannes presbyter mansionarius ecclesiae Veronensis perlectis Plinii epistolis duos Plinius fuisse docuit, quorum tamen maiorem temere suae civitati vindicare studuit. De hoc Ioanne Mansionario post Vossium et Maffei et Tartarollium (cfr. Th. Mommsen in Schneidewini Philologo 1 p. 180) diligentissime Antonius Rezzonici egit in Disquisitionum Plinianarum duobus voluminibus Parmae 1763 et 1767 editis, quod opus grande et confusum hodie in oblivionem fere venit.

opportunos eventus Tranquillo vel nobis vitam p. 300, 29 relatam ei auctori adserentibus. Hieronymus enim adversus Scaligerum Casaubonum Salmasium Vossium, qui ab imperito homine saeculo VI illam vitam scriptam opinati sunt, pro Tranquillo sponsor producendus est. Qui nisi apud bonum aliquem auctorem invenisset scriptum, Plinium Secundum Novocomensem historicum perisse, dum viseret Vesuvium: certe in eius modi oblivionem et inconsiderantiam non incurrisset, ut ad a. 79 montem Vesuvium scriberet regiones vicinas et urbes cum hominibus exussisse, et XXX annis post unum de iis hominibus traderet insignem habitum esse historicum. Deleri volunt verba 'periit dum visit Vesuvium' ab omnibus libris chronographicisque servata, sed ne 'historicus' quidem in minorem Plinium convenit⁸⁵⁾. Falsi arguunt in maiore 'Novocomensem' patriam, sed Veronae suae auctorem non habent aut vetustiore aut certiore Mansionario Veronensi. Maneat igitur verbis ab Hieronymo tamquam invito positus sua auctoritas. At quem auctorem de vitis Illustrium virorum habuit praeter Tranquillum?

Sed ut mittamus Hieronymum, ipsa Plinii vita nihil sane habet quo Suetonium auctorem suspectum reddat. Inscriptus est titulus 'Ex catalogo virorum illustrium Tranquilli' aut 'Suetonius Tranquillus in libro de viris illustribus', reperitur in multis codicibus et vel saec. XI scriptis, nihil inest aperte falsum aut ineptum, nonnulla tam in principio quam in fine propria sunt ac nusquam alibi scripta, denique sermo non abhorret. Et debuisse utique in Illustribus viris locum Plinio assignari, neminem latet⁸⁶⁾.

85) Eum quoque historicum fuisse demonstrare vult Vallarsius ad eum locum chronici. Ceterum quos codices idem Vallarsius liberos esse ait additamento illo, quod est de Vesuvio, timo ne saeculo XV. non vetustiores sint.

86) Intellexit hoc Casaubonus quoque, sed mira iudicandi perversitate vitam p. 301, 5 positam, quam Mansionarius ille e Suetoniana et Plinii epistolis 3, 5, 6, 16 et suis ineptis concinnavit, vetustiore existimavit.

Nihilo minus tamen qualis ad nos transmissa est, non a Tranquillo scriptam sed ab aliquo scholiaste breviorē factam existimo. Desidero enim ut maxime necessaria annorum vitae numerum LVI et historicorum operum pleniorē memoriā. Amplius non addo, cum e. gr. notationem natalis fatalisque anni consulum nominibus factam Hieronymi lapsus excludat. Et ne tantum quidem deesse crederem, nisi veterum librorum lacunae et corruptelae ad id credendum inducerent. Initio enim vitae ab aliquot codicibus, qui de antiquissimis sunt, duo vocabula, plane ut in Lucani vita factum vidimus, absunt; tum in media, ubi edidimus 'cum Germanis gesta sunt, XX voluminibus' plerique libri *cum Romanis*, fortasse omnes *XXXVII* vel *XXXVIII voluminibus* habent, ut duorum operum tituli 'bellorum Germaniae lib. XX' et 'A fine Aufidii Bassi lib. XXXI' in unum coaluisse videntur⁸⁷⁾.

Descripsit vitam circiter a. 1244 Vincentius Bellovacensis Spec. hist. 11, 67 (eumque secutus Walter Burley) item Franciscus Petrarcha circiter a. 1348 de viris illustribus ed. Basil. 1563 p. 427. Formis excuderunt Naturalis historiae editores inde a principe Veneto a. 1469 plurimi; quod ignorans⁸⁸⁾ Elias Vinetus a. 1556 Suetonii de grammaticis libello addidit ut ineditam, missam sibi ab Arnaldo Ferron, qui Tolosae ex vetusto codice bibl. Petri Fuxensis (de Foix) Cardinalis descriperat. Denique eiusdem gratia, ut qua potissimum Novocomensium ambitio niteretur, Rezzonicus duo maxima volumina conscripsit, sed critico parum adiumenti subministravit.

300, 29. 30 Titulum et verba *Plinius Secundus* non habent Toletanus, Vindobon. 9, Paris 6796 A, Barberinus

87) Vinetus quoque huic *Plinianaē vitae loco aliquid accidisse* putat.

88) Eum errorem libere confessus est in secunda editione a. 1570 vel 1571 facta, quam bibliographis incognitam esse miror. Certe in Casauboniana repetitione p. 32 errorem excusat 'abhinc annos quindecim' commissum.

2503 | 30 pro *Novocomensis* libri nonnulli *novecomensis*, *novemcomenses*, *novem quo menses*, *novem menses*, *novem mensibus* habent | 30 de *equestribus militiis* cfr. infra p. 160, 18. Plinius epist. 7, 25, 2. Orelli - Henzen inscriptt. no. 6930 | 33 *liberalibus artibus* Rezzonicus | 35 *Romanis* plurimi libri. *Germanis* Toletanus, Escorialenses, al. Edd. | 35 *XX* Edd. pro *XXXVII* vel *XXXVIII* | 37 *clade* Hermolaus Barbarus. *Stabius* Vinetus a. 1556 pro *gades* vel *grades* || 300, 1 *liburnica* Toletanus, ed. Tarvis. 1479 pro *liburnicas*, vel *liburnicam* | 1 *pertendisset* Burmannus, cfr. p. 4, 31, 15, 20, 116, 22, 139, 24 | 3 *existimat* Vinetus | 4 *oraverit* Vinetus.

De Lucani patre p. 301, 38 iniuria Lipsium arbitror emendandi causa *ob bona* — *perimitur* proposuisse, cum Tacitus quoque Ann. 16, 17 Melam tradat rem familiarem filii interfecti acriter requisisse. Sed praenomen rectius *M.* scribitur apud Vaccam.

Quae de Institutione officiorum p. 302, 31 supersunt, ubi 'diversos ponens usus' i. e. varia componens e veteribus poetis testimonia Suetonius infertur, tum ea quae de Regibus p. 303, 27 exempli causa afferuntur regum nomina nusquam alibi prodita, documento esse possunt quam litterate peritus et patrii sermonis et historiae exterarum gentium Tranquillus fuerit quamque gravem iacturam in singulis eius libellis fecerimus.

De Rebus variis locum a Charisio servatum librarii negligentia corruptum puto; neminem enim latebit p. 303, 35 in enumerandis secundum litterarum ordinem praepositionibus turbas datas esse, et maximam partem eius summae quae XVIII Graecarum numerum superaret intercidisse. Nam restituendum est *Graecae*, quod ante Keilium edebatur.

P. 304, 6 in eo quod est *isto vilius hominis erit caena* multi vocabulum *hominis* corruptum putaverunt, reponebantque *hodie* Palmerius, *hodie nobis* Casaubonus, *domini* Scriverius, *haec mihi* Passeratius, *hoc est* Bentleius; sed fortasse vicarium est cuiuslibet nominis proprii. Equidem in soloecismo *vilius erit caena* magis offendo.

5. Ad loca ab Isidoro ex Prato sive libris Pratorum Tranquilli excerpta egregium nuper subsidium accessit sollertia Gustavi Becker Lübecensis, cui libelli de Natura rerum debetur editio non modo in verbis emendatior quam Arevaliana fuit, sed in auctoritatibus etiam colligendis multo diligentior. Is igitur non satis habuit ad Suetonium referre quae Isidorus nominatim inde attulit, sed et quae proxime vel praecederent vel insequerentur, ut cap. 37 et 38, quin etiam nonnulla a Tranquilli nomine longe remota, sicut in primis sex capitibus, eidem auctori tribuenda esse satis probabiliter docuit. Cuius argumentationis summa haec est, ut caput 37, quo venti enumerantur quater terni, totum eodemque ordine versibus leoninis⁸⁹⁾ infra p. 305, 27 citatis includi ibique Tranquillo tribui moneret, tum de signis tempestatum cap. 38 Varronis et Nigidii auctoritates reconditoris doctrinae quam pro Isidoro esse demonstraret, denique ad prima capita, quae sunt de diebus et mensibus et annis, duo Suetonii frustula p. 305, 36 et 306, 18 proxime accedere doceret. Nos tamen, ut in re non plane certa, intra manifestam nomineque finitam auctoritatem consistendum duximus.

Collati ad p. 304, 18 codices X sunt antiquissimi omnes, Basilienses tres, Bernenses⁹⁰⁾ quattuor, Bambergenses duo, Bruxellanus unus, quorum titulos scripturaeque discrepantiam studiosus lector apud Beckerum inve-

89) Addi potuit hoc quoque, videri illi versificatori praeter librum de Natura rerum ad manus fuisse carmen de Ventis (cfr. Meyer Anthol. no. 1056. Wernsdorf 5 p. 523) quod Arevalus ab Eugenio Toletano, qui a. 657 mortuus est, conscriptum existimat, Wernsdorfus vel Isidoro antiquius iudicat. At ille carminis scriptor Suetonio haud dubie usus est, cum tria ventorum nomina Graeca solus subministret, ab Isidoro et recentiore versificatore ommissa, a Tranquillo necessario posita. Cum Suetonio facit ventorum rota in museo Pio-Clementino marmorea.

90) Quos nostra gratia inspexit Ioannes Zünde V. C.

niet integram. Horum p. 304, 19 *Pratis* servarunt Basilienses duo et a prima manu Bambergensis posterior, *partis* vel *parthis* vel *partes* vel *partibus* sex, *partes non libertis*⁹¹⁾ unus habet | 21 *lulligines* Cicero quoque de divin. 2, 145 et Plinius n. h. 18, 361 norunt | 28 *litora* soli Basil 1. et Bamb 2, reliqui *litore* habent | 29 *Numquid* ex Basil 2. recepi, cum *Ecquid* Bamb 2, *Quid* reliqui offerant.

Caput quod perscribitur p. 304, 32 non habent nisi pauci libri, Basilienses duo, Bambergensis prior, Bruxellanus. Primus e Bodleiano codice protulit Iacobus Gronovius a. 1698, emendavit quinque libris Italicis usus Arevalus Romae a. 1803. Argumenti causa comparari possunt Isidorus etymol. XIII, 17. 18. 21. XIV, 8, 41; 43. et Festus s. v. *flustra*, *tullii*, *torrens*. Notabilia haec sunt: 32 *Pratis* omnes | 33 *Externum* Arevalus pro *Extremum* | 36 et *Adriaticum* Bodl. Brux. Bamb 1. || 305, 3 *Vada* Basil 1. 3. *vaga*, *vuga*, *vuaga* reliqui | 5 *brachea* i. e. βραχέα Odofredus Müller pro *brachia* | 9 *Poenico* Iac Gronovius pro *ponico*, *punico*, *pontico*, *pontifico* | 11 *sub laetu* Bodl. *sublata* Arevalus | 12 *abstrusas* Bodl. Brux. Bamb 1. *omnes latebras subluta mole abstruos sinus* Ribbeck. *omnes latebras obiecta mole obstruas sinus* ego | 13 *Alta* Iac Gronovius pro *aota*, *cato*, *alita* | 13 *pro polo* Basil 2. *populo* Bodl. *porro* *populo* ego | 17 *qui* Arevalus | 18 *torrens terrae* Arevalus ex Varrone de l. l. 6, 6. de re r. 1, 2, 5 et Festo s. v. *torrens*, invito Isidoro, cfr. etymol. 13, 21, 2. differ. 1, 244 | 19 *Tulli* Becker | 20 *Aniene* Iac Gronovius pro *aniense*, *animensae*, *asiense* | 21 *praecipiti* ego pro *praecipite*, *praecipitia*, *praecipitio*; cfr. Horatius carm. 1, 7, 13. Statius silv. 1, 5, 25.

Ad p. 305, 22 decem libri, terni Basilienses et BERNENSES, bini Bambergenses et Monacenses, collati sunt:

91) Id ex glossemate *nomen libri* accrevisse puto. Similiter enim p. 304, 32 ad *Pratis* complures libri in *annalibus* vel in *annatibus libris patrum*, et p. 305, 9 ad *in bello Poenico* additum habent in *inscriptione*.

23 certis omnes, propriis Arevalus | 25 Thracias ego, tracias Basil3. Bamb2. *tracidas* reliqui octo. *Thrascias* Grialus, sed is fuit in XII. Thraciam ventum nominant Aristoteles p. 979 Weise, Galenus, Philargyrius ad Verg. Ge. 4, 298, marmor Pio-Clementinum; cfr. Zimmermann Zeitschr. f. d. AW. 1841 p. 131. 136 | 25 Gallia Bamb2. et a secunda manu Monac1. *gallicia*, *gallaecia*, *galatia* reliqui; eadem variatio Etymol. 13, 11.

In Prisciani tribus locis quod Dorvillius coniecit *Praetorum*, probavi, quamquam libri constanter *Praetorum* retinent, ultimo loco excepto, ubi codex unus et alter *praetorum* habet vel *paetorum*. Sed cum de Pratorum libris res extra dubitationem posita sit, Praetorum vix⁹²⁾ Latine dicantur, cum praesertim unum Praetorum locum Isidorus de Pratis decerpserit, vel ne nimium dicam in libello ubi Pratis usus est perscripserit, excellentem emendationem non diutius excludendam existimavi. Ceterum Priscianusne an librarius erroris arguendus sit, non magis decerno quam utri *Plaetoria* lex, de qua Heraeleensis tabula cap. VIII fidem facit, in *Laetoriam* corrupta imputetur.

P. 306, 1 *galbeoli* alias non nominantur; *galbulos* Martialis, *galganos* Plinius novit | 3 in libro X. Prati puto | 6 Suetonius Tranquillus scripsi pro eo quod in codice legitur *Sitonius* (vel *Sidonius*) *Crancillus*; similiter p. 282, 3 et 8 *Sitonius* et *Sytonius* Petrus Daniel ediderat, et p. 306, 11 codex Bernensis *Stanio* habet | 8 *existimatur* ego pro *aestimatur* | 16 *scriba librarius* a Varrone de re r. 3, 2, 14 commemoratur | 18 *conluviales* olim fuisse videntur, a conluvie rerum dicti | 21 *fugit* ego pro *sugit* | 25 *Verrius Flaccus* . . probavit . . huic *adsentiens* Scaliger; de Verrio Flacco et Granio Flacco intelligit Odofr. Müller |

92) Neque enim in censum veniunt magistratuum sacerdotumque commentarii, ut *Augurum libri* apud Varronem de l. l. 5, 21; Varronis vero *Augurum libri* (vel *liber* potius) apud Macrobius Saturn. 1, 16, 19, *Tribuumque liber* ab ipso de l. l. 5, 56 appellatus Rerum divinarum humanarumque partes fuerunt.

28 libello suo non intelligo. Ceterum aedem . . inchoatam supra quoque p. 65, 10 habemus.

Libellum Differentiarum Semonum, qui ex Suetonii Tranquilli Prato excerptus esse dicitur, ab hac editione excludere nolui, quamquam sponte confiteor talem qualis est a Suetonio neque scribi neque a Remmio Palaemone desumi potuisse. Sed cum semel tantum formis impressus sit eiusque editionis exempla et rarissima sint et corruptissima, nolui lectori harum rerum studioso quasi abscondere libellum nuper aliquoties in disceptationem vocatum et saltem titulo de meliore nota commendatum, denique a nobis, nisi animus fallit, aliquanto emendationem factum.

Exstat libellus quantum explorare potui, non amplius semel manu scriptus, in codice Saec. IX, qui olim Ioannis Bouhier Divione fuit, nunc Montepessulanus est, numero 306 distinctus. In eo codice, ut singulatim exponitur in Catalogue général des manuscrits des départements 1 p. 409, Synonymica opuscula complura insunt, non tantum Agroecii et Isidori genuina, sed Probi Valerii quoque et Virgilio et Ciceronis vel subditiq̄a vel suspecta, praeterea eiusdem generis alia sine auctorum nominibus. Ex eo codice cum alia tum hanc particulam descripsit Philippus d'Orville ediditque a. 1749 in Miscellaneis observationibus novis 9 p. 977 sqq. Eiusdem antiquissimi codicis copiam a Friderico Dübner factam doneque sibi datam Fridericus Ritschl mihi utendam permisit, cuius beneficii maximas egregio viro gratias ago. Titulus⁹³) est: INCIPIVNT differentiae sermonum Remi Palemonis ex libro Suetonii, subscriptio

93) Ipsi titulo quasi prologi instar haec praemissa sunt: 'Palemon Vicetinus insignis grammaticus Romae habetur; qui quondam interrogatus quid inter stillam et guttam interesset, Gutta inquit stat, stilla cadit' quae verba ex Hieronymi chronico descripta supra adnot. 60 commemoravimus. Sed errore factum est ut Dorvillius eumque secutus Handius hunc prologum libello proxime praescripto tamquam epilogum subiungerent.

haec: **Explicit praescriptae verborum differentiae ex libro Suetonii Tranquillini qui inscribitur Pratum. Inde ego integrum titulum composui p. 306, 35.**

Ad emendandum libellum vehementer depravatum contulerunt nonnihil duae differentiarum scriptiones simillimae, quae eodem codice Montepessulano continentur. Altera superiori proxime praecedens ita incipit: 'Inter auxilium et praesidium et subsidium' ita desinit: 'Inter ultorem et vindicem hoc interest, quod ulciscimur nos accepta iniuria, vindicamus ne accipiamus'. Maiorem eius scriptionis partem edidit a. 1605 Elias Putsche in Grammaticis suis p. 2203 sqq. Postremam partem supplevit ex ipso codice editor catalogi supra citati p. 412 sq. et ex apographo Dorvilliano Ferdinandus Hand in programme Ienensi a. 1848. Alteram differentiarum syllogen, quae ita incipit: 'Inter polliceri et promittere' et Isidori Hispalensis esse fertur, primi ediderunt Iacobus du Breul cum Isidoro Paris. 1601 et Dionysius Gothofredus in Grammaticis suis a. 1602, isque Bongarsiano codice usus. .Eius libelli ego quoque maiorem partem reperi in codice Basiliensi F III 15^a Saec. VIII. Nonnulla Arealus contulit.

Iam si quis de auctoritate huius libelli quaerat, hoc primum moneo, qualis est talem neque a Suetonio neque ab ullo vetere scriptore compositum esse posse: tanta est rerum perscriptarum commixtio ac perturbatio. Titulus differentias quidem sermonum pollicetur et est sane maior pars eius argumenti, sed interponuntur permulta plane diversi generis, de declinationibus nominum et verborum vel ad communem loquendi usum vel ad magistrorum praecepta dirigendis, de generibus nominum, de originibus vocabulorum, de recte intelligendis verbis quibusdam rarioribus, eaque tam disiecta et quasi fortuito passim sparsa, tum repetita quoque bis terve atque etiam repugnantia inter se, ut certum quoddam scribendi genus certumque scriptoris consilium non agnoscas, sed adversaria quaedam perlustrare tibi videare privatum in

usum confecta et ex variis libris inter legendum excerpta. Incipit tandem post mediam ferme partem p. 314, 3 integer differentiarum libellus alienis rebus non permixtus et litterarum ordine ab A ad V deductus⁹⁴). Sed vel ea pars, per se satis aequabilis, eo suspicionem movet quod aliae scriptiones eius generis complures circumferuntur, plane geminae huius, neque tamen Remmii et Suetonii sed vel Isidori vel nullius nomine inscriptae. Auget suspicionem quod Ciceronis quoque et Vergilii in eodem codice inveniuntur similes libelli, quorum sane nullam esse cum illis auctoribus necessitudinem inter omnes constat⁹⁵). Denique is libellus tantopere destituitur omni eruditione solidiore, contra ea adeo ineptiis scatet, ut non modo Suetonii sed ne Romani quidem hominis esse possit. Vide modo quae p. 307, 6 de nomine quod est *honos*, p. 308, 11 de adiectivo *aeneus* vel potius *æneus*, p. 309, 24 de numeralibus *duo* et *ambo*, p. 310, 18 et 24 de nomine *cors* et de adverbio *rursus*, p. 318, 27 de *seriis* rebus nugatur misellus ille grammatista, et statim de scriptore vetustatis cogitare desieris. Nam de absurdis vocabulorum originibus dicere praetermitto, cum in hoc genere vel apud antiquissimos nihil fere incredibile sit.

Nihilo minus tamen vestigia quaedam melioris doctrinae agnosco, quae tenui saltem filo ostendant cum antiquitate Romana hanc scriptionem coniungi. Tale est Nigidii p. 318, 21 frustulum nusquam alibi oblatum, talis auctoritas p. 310, 28 allata Procelli, quem eundem existimare licebit qui 'Porcellus grammaticus' apud Senecam rhetorem in secunda Suasoria p. 14, 19 Burs. dicitur, talia quae de *lustris* p. 315, 13 et de adverbio quod est *simitu*

94) Magnum hiatum p. 314, 10 significatum probabiliter explebit, qui duarum scriptionum, quas modo in subsidium critico vocandas diximus, competentes particulas conquisierit.

95) Video tamen Ciceronis synonyma, itemque Plinii Secundi sive Frontonis differentias verborum et nominum olim perscriptas fuisse in extremo libro Charisii; cfr. A. Mai ad Frontonem p. 416 ed. Rom.

p. 319, 20 traduntur. Nec pauca apud bonos artis doctores, Festum dico et Charisium⁹⁶), similiter invenies perscripta atque hic scribuntur. Postremo ad vindicandam titulo aliquam auctoritatem Hieronymi locus qui de Palaemone eiusque distinguendorum vocabulorum studio est facere poterit⁹⁷).

Haec si recte in utramque partem disputata esse videntur, vere Suetonius homonymica quaedam ex Palaemonis libro decerpta in Pratum suum intulit, idque caput posterior aliquis magister descripsit similibusque differentiis adauctum et observationibus grammaticis diversis generis interpolatum haud sane feliciter amplius fecit. Sed quae sint antiquae genuinaeque libelli partes, quae noviciae, id neque facile est explorare et a consilio huius editionis alienum. Emendationum autemstrarum et brevissime et commodissime rationem reddemus, si mutatam a nobis codicis lectionem quae quidem memoria digna videatur, hic apposuerimus.

307, 4 terra | 7 fit honotes ul dotes sacerdotes | 8 honores ul arbores | 13 possit esse absconsum nam cum | 18 habundat | 21 opus | 22 quod et animus, supra s addito m | 27 pomerium ubi pome | 28 et sacer | 29 ales sunt | 32 velum lineae | 36 et 37 absunt a Dübneri apographo.

308, 4 amstitiae | 7 vincli | 11 aenes fieret | 19 ita dater et | 22 circumdatur | 24 annua vota | 30 cui usus.

96) Cfr. Festus s. v. ad, apud, lacerare, lustra, miseratur, monstrum, obsecrare, properare, supervacaneum, tuor. Charisii comparanda sunt ea verba quibus p. 75 P. pugillares, p. 85 pometa, p. 86 mi et mihi, p. 100 plurium an plurum, p. 102 ficus an ficos illustrat. Eorum quae p. 319, 7. 320, 30 leguntur, in Veronensibus scholiis ad Verg. Aen. 1, 1 et 8, 106 gemina invenies.

97) Desideratur in nostro quidem libello illa differentia Palaemonis nomine nobilitata, et alia legitur p. 319, 27. Sed et illam et hanc ea collectio servavit quae Isidori fertur, apud Arevalum et Gothofredum itemque in Basiliensi codice scripta. Itaque nostram farraginem qui compilavit, non ignoratione omisit, sed consulto prologi instar praeposuit illam Palaemonis differentiam.

309, 5 *qui huc* | 7 *Quodsi huc* | 17 *Inter vellere* |
24 *Duobus an* | 27 *hos duos* | 28 *locus* | *ut ambi* | 29 *duo*
ut ambo | 32 *Currit an* | *eaque nunc audi vel eaque nun-*
ciandi | 33 *p̄t ip̄r. Nam* | 37 *verbum erit.*

310, 2 *saturnalis facit ut subsellis* | 3 *feri saturnatio* |
6 *Inter gnavum et ignarum et gnarum* | 16 *nec late inī*
littera | 24 *Rursus an* | 31 *tribunalis* | *animalis* | 32 *mo-*
nosy, abam in | *fortasse quia sal vel quia sol* | 38 *enim*
phyieton.

311, 3 *Pugil. pugil an pugillares an pugilaria nec*
pugillar dici | 4 *neutraliter suppleo* | *codicis* | 16 *et de*
hoc | *quia integer em hoc pane quia cum fractur dici-*
mus | 19 *Plurimum an* | 20 *plurimum deberi* | 22 *pro*
dunt | *debere di* | 27 *Huiusquemodi, semper sic* | 34 *dix*
erunt qua | 37 *caeruleum est.*

312, 7 *eniēna fruētia* | 8 *Inter timorem metum pavo*
rem et formidinem: timor suppleo | 9 *animus* | 10 *sepes*
sine | 11 *et ei equus* | 13 *animus* | 16 *summe* | 22 *terre*
minuat | 23 *circa quam* | 26 *seorsum seponitur 2 manu* |
29 *fortasse pertinet, non ad rem* | 33 *horat* | 35 *rationem* |
37 *quod d'o* | 38 *pullicus.*

313, 2 *ot illi vel ét illi* | *vindentur* | 3 *locis* | 6 *trats*
addit post arbitrii | 9 *aliquid* | *aliquid* | 10 *veluti p;*
merium | 11 *pus murum* | 14 *inicientem* | 16 *iniciens* |
20 *etim* | 21 *quod iab* | 22 *quod ad lanugi et quod* | 25 *est*
quia licilo | 28 *inlicitatis saepius* | 29 *fortasse dici inlici-*
tatores | 34 *noxae* | 37 *fortasse comminus duorum.*

314, 3 *venit* | 4 *cogitit* | *laborare* | 5 *idem quod* |
8 *locum* | *persona* | 13 *Imbrem et imber suppleo* | *vis* |
14 *idem pulso* | *a nubibus* | 15 *aliqua* | 16 *serena* | 18 *et*
peccatoris | 20 *de ea* | 25 *Inter et itener* | *quod qui* |
27 *unum est suppleo* | 28 *totius* | 31 *Invenitur* | 32 *natu-*
ram | *fortasse tamen principia et speciem initii.*

315, 3 *Inducia* | *inducie nomine numero* | 5 *pacem* |
pepigessem | 6 *ut in* | 7 *imbecilliozem allero* | 11 *fortasse*
cum membratim discerpit | 18 *id Hand pro in id* |
20 *numero singulari* | 22 *omnes condiciones* | 25 *iura-*
que reperta | 28 *artius legent* | 30 *fortasse* *VI. DC* |

31 *maximus* | *filio parentes cognato* | 32 *et ludricum* |
33 *ludricum quod*

316, 1 *alterius ut melice at casum miserari tantum affectum insonantis amicitia* | 2 *mutilati versus Verg. Georg. 1, 466 et 41* | 3 *opus si ipsius* | 5 *futura prospicit Isidorus Arevali* | 12 *opera* | 15 *alterio* | 19 *quantitatis* | 21 *hominem quidem* | 23 *noctis ut interdiu diei Bondam* | 25 *omniam noticiam* | 26 *aliquis scit* | 29 *Nefarius et* | 34 *et oliva et olium et vol'a fructus* | 35 *olivetum unde olivum liquorem appellant ut querquetum prynetum. verum*

317, 3 *ovata aut super aequum* | 7 *quam oris* | 8 *precatum aut* | 14 *oculi* | 15 *interdum tenebrae nox* | 16 *corporibus in caelo conspicitur ut comeete* | 17 *cognitu. fortasse modum naturae cognitae* | *egreditur serpens cum pedibus aut cum* | 23 *peccora bis* | 29 *vasa Hand pro bacha. Alii libri vaga, vacua, virga habent* | 30 *amaleta* | 35 *dominus proprius est locus* | 37 *spicatur.*

318, 2 *dubiae rei prospicit foramā spicatur. Prohiberet* | 4 *porro iubere* | 8 *fortasse obesorum hominum* | 12 *et regale* | 14 *relinquimur* | 16 *dicimus olea fructus est oliva arbor multitudo dicitur relictos, cfr. p. 316, 34* | 18 *Recidivum et Redivivum olim fuit* | *v literis* | 20 *defructis. Addendum paratur* | 27 *servus et iasper* | 29 *sceleratus autem est suo* | 31 *infamis autem scerum.*

319, 1 *dissimilare* | *dissimilamus* | 7 *cruhorem* | 8 *est eo quod* | 14 *ine celeris* | 15 *inopiam multorum id* | 16 *in sensus* | 19 *subtractum* | *immineat* | 20 *simitu Arevalus pro similitum* | 21 *similitum loci* | 22 *tamquam similitum* | 24 *monstrator sanguinis* | 25 *qui quod dicit* | 29 *voluntatis* | 30 *tergora — hominis absunt ab apographo Dübneriano* | 31 *et terga animalis* | 33 *Tum et tur. tum ordinis signif c temporis* | 37 *a nb' accipimus.*

320, 6 *vades qui vas ipsum aut aliut* | 8 *praedes qui praesenti du et idem dat* | 12 *umidum ponitur infectum et madidum* | 13 *a medium* | 17 *Vis vires* | 21 *Verecor et reverecor bis* | 23 *plaga* | *exiit* | 25 *plaga* | 27 *Voluptatem et voluptatem. voluntas* | 30 *quod virtutibus modis* | 32 *differtur.*

Flosculis atque herbis e Prato decerptis addendam quoque iudicarem caput de vocibus animantium, si de auctoritate paulo securior essem. Solus enim Boxhornius ad Plauti Menaechmos 4, 2, 91 'Vetus grammaticus Sidonius, inquit, cuius fragmentum de vocibus animantium in aliquot Glossariis nostris mss. legitur: *noctua cucubat*'. Eiusmodi glossaria de sonis animalium duo Leidensia edidit Burmannus in Anthologia, vetustissimum exemplum Aldhelmus, qui a. 709 mortuus est, servavit apud A. Maium in Classicis 5 p. LII et 569. Sed Sidonium⁹⁸⁾ grammaticum praeter Boxhornium, levis auctoritatis hominem, in hac re nemo appellavit; alioquin haec verborum de sonis animalium enumeratio non iniucundum Pratorum caput videri posset implevisse.

Denique paucis dicendum est de iis libris, quos iniuria quidam a Suetonio scriptos esse opinati sunt.

Pseudepligrapha.

Ac primum quidem commemorandus est error vix credibilis ac tamen longe diuque vagatus, quo Caesariani belli Gallici ceterorumque eius corporis bellorum scriptor Suetonius Tranquillus habitus est. Eum errorem de Caesarianis codicibus, ut aliquot exemplis utar, Bongarsianus antiquissimus et optimus statim primo libro ineunte prae se fert, tum Hamburgensis libro VII et VIII extremo, Colbertinus 2957 apud Montfaucon, Medicus LXVIII, 7 de quo supra p. XXIV dictum est. Accedat Vindobonensis codex 60, historiam miscellaneam nondum formis impressam continens, in qua bella deinceps Gallicum Civile Africanum Alexandrinum Hispaniense 'a Suetonio milite Caesaris et forsitan proavo eius qui de vita Caesarum scripsit' composita esse traduntur. Sed idem error antiquissimus est, cum quinto saeculo ineunte Orosius in Hispania, medio Sidonius Apollinaris in Gallia ei obnoxius fuerit. Ille enim suo Caesarianorum bellorum summario, quod ex superstitionibus Divi Iulii commem-

Commentarii Caesariani.

98) Supra vidimus p. XCIV Suetonii nomen frequenter in Sitonium et Sidonium abisse. De Sidonio Citerio Syracusano, qui Ausonii aequalis fuisse dicitur, res admodum suspecta est, an umquam vixerit.

tariis contractum Historiis 6, 7 sqq. inseruit, haec verba praeponit: 'Hanc historiam Suetonius Tranquillus plenissime explicuit, cuius nos competentes portiunculas decerpimus'. Eadem verba Paulus Diaconus in Historiam suam miscellam recepit multique scriptores mediae aetatis repetiverunt, donec a. 1544 Robertus Stephanus hanc scilicet 'Eutropii⁹⁹⁾ epitomen belli Gallici ex Suetonii Tranquilli monumentis quae desiderantur' separato libello ederet, quam posteriores nonnulli cum Caesarianis commentariis coniunxerunt. Neque minus Sidonius Apollinaris epistolarum 9, 14, ubi difficillimam rem esse ait Iulii Caesaris laudes celebrare, cum Livii volumina, 'opera Suetonii', Iuveni Martialis historia, Balbi ephemeris¹⁰⁰⁾ fando adaequanda sint, bellorum et ipse scriptorem videtur Suetonium existimavisse. Quodsi quis quaerat, quo modo tam turpis error oriri potuerit, hoc mihi omnium maxime probatur, ut codicum quorundam Caesarianorum principio praescriptum fuisse putem Suetonii vel integrum Divum Iulium vel eum locum qui infra p. 24, 21 de commentariis Gallici civilisque belli Pompeiani legitur. Ita fieri potuit, ut Suetonii nomen in principio grandibusque litteris scriptum pro titulo universi corporis haberetur. Ceterum vel post renatas litteras eidem errori obstrinxisse se Ludovicum nescio quem Caduccum cognovi.

Satis notus est libellus de Viris illustribus, qui hodie Andreae Schotti auctoritate et exemplo cum Aurelio Victore edi solet; nec latet quantum is negotii doctis hominibus creaverit. Scripti enim libri omnes Plinium auctorem demonstrant, hunc fere titulum praeferentes: *Gaii Plinii Secundi oratoris Veronensis de viris illustribus liber sive libellus*. Verum exigua est librorum auctoritas, cum ita recentes omnes sint ut ne ad XIII

99) Eutropii enim nomine illo tempore Miscella historia Pauli circumferebatur.

100) Balbi ephemeridem Carolus Nipperdey p. 36 de octavo belli Gallici libro intelligit, qui liber ad Balbum misus est.

quidem saeculum ullus referri possit¹⁰¹). Itaque postquam intellectum est nullum umquam Plinium oratorem Veronensem fuisse, at de duobus Pliniis qui vere scriptis nobilitati sunt neutrum tale opusculum reliquisse, alios auctores quos de Illustribus viris scripsisse constabat substituere coeperunt, virgula quasi divina Suetonium, deinde Cornelium Nepotem, denique nostra aetate Hyginum significantes¹⁰²). Et Suetonium quidem recens inventa Virorum illustrium particula, quae de Grammaticis et rhetoribus est, adeo commendare videbatur, ut iam a. 1474 Angelus Sabinus in paradoxis in Iuvenalem Romae editis ‘Suetonium de viris illustribus’ aliquoties auctorem appellaret eodemque tempore ‘Suetonius Tranquillus de preclare gestis Romanorum’ Mediolani prodierit non semel, ut Hain docet no. 2132 sq. 15133 sq. Insequenti quoque saeculo non pauca eius generis exempla impressa sunt, postremum quod norim Cracoviae a. 1524. De Suetonio cogitare desierunt, postquam Hieronymo duce intellexerunt nullum in eius Illustrius viris regibus et imperatoribus locum fuisse.

Dialogum de oratoribus esse qui mallet Suetonio quam Tacito tribuere Baluzius in Miscellaneis 2 p. 451 Paris. 1678 significavit; quinam illi essent quibusque argumentis usi, neque apud Baluzium neque alias tra-

Dialogo
orato

101) Antiquissima nisi fallor libelli memoria apud Ioannem Mansionarium Veronensem reperitur, qui in commentariolo de duobus Pliniis anno circiter 1213 scripto, cfr. supra adnot. 84, *Plinius iunior*, inquit, — *fecit etiam — librum Virorum illustrium a Phoca rege Albanorum usque ad Cleopatram in XCVIII capitulis secundum ipsorum virorum numerum; in quo vitas ipsorum et merita mirabili et aperta brevitate describit.* Meminerit lector hunc Ioannem omnium primum Plinium maiorem Novocomensibus adimere et Veronae suae vindicare studuisse. Non raro Franciscus quoque Petrarca in Viris suis illustribus circiter a. 1348 scriptis Plinii huius verba nominatim affert, v. c. ea quae cap. 5, 5. 10, 2. 42, 1. 76, 1 leguntur.

102) De primis Cornelii Nepotis patronis, ut Hermolao Barbaro et Iano Parrhasio videndus est Machanaeus ad Vi. ill. cap. 45. De Hygino carissimus mihi Eduardus Wölfflin cogitavit in Ampelianis quaestionibus p. 38 sqq.

ditum reperi. Eam coniecturam temere iactam bene refutavit Eckstein in commentatione de illo dialogo edita p. 45 sq.

iman
turis.

Suetonius de Animantium naturis quando vixerit et quo modo scripserit, citatus ille a Guilelmo Malmesburiensi de gestis pontificum Anglorum 1, 2 et a Giraldo Cambrensi in Itinerario Hiberniae 1, 7, quorum ille anno circiter 1125, hic 1180 scripsit, explorare mihi non licuit.

Itaque postquam omnia fere quae Suetonianam oris spectant pro ingenii facultate illustrare studui, restat ut hanc meam curam lectorum benevolentiae commendem errorumque veniam petam. Vitia typographica ne supersessent, et a me et ab amicissimo Eduardo Wolfllin sedulo opera data est, sed in plagulas iam expurgatas nescio quo miro postliminii iure nonnulla furtim illata sunt. Ea quae vel ipse admisi vel antiquitus commissa non sustuli, laetabor si a doctioribus emendabuntur.

Scripsi Basiliae Kal. Dec. 1837.

Carolus Ludovicus Roth.

CORRIGENDA.

5, 34	setius	248, 4	Arrecinum
44, 9	hostium	275, 1	TRANQUILLI
49, 35	ἀμείνων	2	RELIQUIAE
53, 5	grassatorum	279, 9	initio Neptunum
83, 15	κτίστην	10	vocabant. Dehine
20	κτίστω	280, 20	invenimus:
90, 21	inursionibus	281, 16	Alexandrinus
98, 35	satis facientem	282, 16	λιπαιόμενος· οὕτω
108, 22	diem	Τράγκυλλος	
154, 38	togatunne	303, 15	φιλόλογος
157, 9	cuiusque:	304, 33	adserit
160, 23	publicavit; ingratos	316, 27	Natum
183, 38	pascuis	324, a,	Agamemnon 111, 32.
187, 35	filium	331, b,	18 Drusus 148, 22. 148, 1a
190, 6	magna		150, 3; 10.
213, 38	exaravit		19 123, 4.
237, 4	Arrecinam		20 172, 27.
			22 190, 18.

C. SÜETONI TRANQUILLI
DE VITA CAESARUM

AD C. SEPTICIUM CLARUM PRAEFECTUM PRAETORIO

LIBRI VIII.

Τράγκυλλος, ὁ Σουητάκιος χρηματίσας, γραμματικὸς Ῥωμαῖος, ἔγραψε . . . συγγενικὸν Καισάρων· περιέχει δὲ βίους καὶ διαδοχὰς αὐτῶν ἀπὸ Ἰουλίου ἕως Διομετιανοῦ, βιβλία ἡ.

Suidas s. v. Τράγκυλλος.

Τράγκυλλος τοὺς τῶν Καισάρων βίους ἐν γράμμασιν ἀποτίκων Σεπτικίῳ, ὃς ἦν ὑπαρχος τῶν πραιτωριανῶν σπειρῶν ἐπ' αὐτοῦ, πραιφευτον αὐτὸν τῶν πραιτωριανῶν ταγμάτων καὶ φαλάγγων ἡγεμόνα τυγχάνειν ἐδήλωσεν.

Ioannes Laurentius Lydus de magistrat.

Rom. II, 6.

C. SUETONI TRANQUILLI
DE VITA CAESARUM

LIBER I.

DIVUS IULIUS.

* * *

Suetonius ait in vita Caesaris, responsa esse data per totum orbem, nasci invictum imperatorem.

Servius ad Verg. Aen. 6, 799.

* * *

Annum agens sextum decimum patrem amisit; sequenti-
busque consulibus flamen Dialis destinatus, dimissa Cossutia,
10 quae familia equestri sed admodum dives praetextato despon-
sata fuerat, Corneliam Cinnae quater consulis filiam duxit
uxorem, ex qua illi mox Iulia nata est; neque ut repudiaret
compelli a dictatore Sulla ullo modo potuit. Quare et sacer-
dotio et uxoris dote et gentilicis hereditatibus multatus, diver-
15 sarum partium habebatur, ut etiam discedere e medio et quam-
quam morbo quartanae adgravante prope per singulas noctes
commutare lateras cogere, seque ab inquisitoribus pe-
cunia redimeret; donec per virgines Vestales, perque Ma-
mercum Aemilium et Aurelium Cottam propinquos et adfines
20 suos veniam impetravit. Satis constat Sullam, cum deprecanti-
bus amicissimis et ornatissimis viris aliquandiu denegasset
atque illi pertinaciter contenderent, expugnatum tandem pro-
clamasse, sive divinitus sive aliqua coniectura, *vincerent
ac sibi haberent, dum modo scirent eum, quem incolumem
tanto opere cuperent, quandoque optimatium partibus,*

quas secum simul defendissent, exilio futurum; nam Caesari multos Marios inesse.

2 Stipendia prima in Asia fecit Marci Thermi praetoris contubernio; a quo ad accersendam classem in Bithyniam missus, desedit apud Nicomedem, non sine rumore prostratae regi pudicitiae; quem rumorem auxit, intra paucos rursus dies repetita Bithynia per causam exigendae pecuniae, quae deberetur cuidam libertino clienti suo. Reliqua militia secundario fama fuit et a Thermo in expugnatione Mytilenarum corona
3 civica donatus est. Meruit et sub Servilio Isaurico in Cilicia, sed brevi tempore. Nam Sullae morte comperta, simul spe novae dissensionis, quae per Marcum Lepidum movebatur, Romam propere redit. Et Lepidi quidem societate, quamquam magnis condicionibus invitaretur, abstinuit, cum ingenio eius diffusus tum occasione, quam minorem opinione
4 offenderat. Ceterum composita seditione civili Cornelium Dolabellam consularem et triumphalem repetundarum postulavit; absolutoque Rhodum secedere statuit, et ad declinandam invidiam et ut per otium ac requiem Apollonio Moloni clarissimo tunc dicendi magistro operam daret. Huc dum hi-
bernis iam mensibus traicit, circa Pharmacussam insulam a praedonibus captus est, mansitque apud eos, non sine summa indignatione, prope quadraginta dies cum uno medico et cubicularis duobus. Nam comites servosque ceteros initio statim ad expediendas pecunias, quibus redimeretur, dimiserat. Numeratis deinde quinquaginta talentis, expositus in litore non distulit quin e vestigio classe deducta persequeretur abeuntis, ac redactos in potestatem supplicio, quod saepe illis minatus inter iocum fuerat, adficeret. Vastante regiones proximas Mithridate ne desidere in discrimine sociorum videretur, ab Rhodo, quo pertenderat, transiit in Asiam, auxiliisque contractis et praefecto regis provincia expulso nutantis ac dubias civitates retinuit in fide.

5 Tribunatu militum, qui primus Romam reverso per suffragia populi honor optigit, actores restituendae tribuniciae potestatis, cuius vim Sulla diminuerat, enixissime iuvat. L. etiam Cinnae uxoris fratri, et qui cum eo civili discordia Lepidum secuti post necem consularis adstant, reditum

am rogatione Plotia confecit, habuitque et ipse su-
contionem.

stor Iuliam amitam uxoremque Corneliam defunctas 6
more pro rostris. Et in amitae quidem laudatione
patris sui utraque origine sic refert: *Amitae
maternum genus ab regibus ortum, paternum
immortalibus coniunctum est. Nam ab Anco Mar-
Marcii Reges, quo nomine fuit mater; a Venere
ius gentis familia est nostra. Est ergo in genere
tas regum, qui plurimum inter homines pollent,
onia deorum, quorum ipsi in potestate sunt reges.*
liae autem locum Pompeiam duxit Quinti Pompei
Sullae neptem; cum qua deinde divortium fecit,
m opinatus a Publio Clodio, quem inter publicas
as penetrasse ad eam muliebri veste tam constans
, ut senatus quaestionem de pollutis sacris decre-

tori ulterior Hispania obvenit; ubi cum mandatu 7
Ticcundo conventus circumiret Gadisque venisset,
rsa apud Herculis templum Magni Alexandri imagine,
et quasi pertaesus ignaviam suam, quod nihil dum
orabile actum esset in aetate, qua iam Alexander
rarum subegisset, missionem continuo efflagitavit,
idas quam primum maiorum rerum occasiones in
iam confusum eum somnio proximae noctis (nam
t per quietem stuprum matri intulisse) coiectores
simam spem incitaverunt, arbitrium terrarum orbis
interpretantes, quando mater, quam subiectam sibi
non alia esset quam terra, quae omnium parens ha-
Decedens ergo ante tempus colonias Latinas de pe- 8
itate agitantes adiit, et ad audendum aliquid con-
nisi consules conscriptas in Ciliciam legiones pau-
id ipsum retinuisent.

o secius maiora mox in urbe molitus est. Siquidem 9
os dies quam aedilitatem iniret, venit in suspicionem
se cum Marco Crasso consulari, item Publio Sulla
onio post designationem consulatus ambitus condem-
principio anni senatum adorirentur, et trucidatis

quos placitum esset, dictaturam Crassus invaderet, ipse ab eo magister equitum diceretur, constitutaque ad arbitriam republica, Sullae et Autronio consulatus restitueretur. Meminerunt huius coniurationis Tanusius Geminus in historia, Marcus Bibulus in edictis, C. Curio pater in orationibus. De hac significare videtur et Cicero, in quadam ad Axium epistula referens, Caesarem in consulatu confirmasse regnum, de quo aedilis cogitavit. Tanusius adicit, Crassum paenitentia vel metu diem caedi destinatum non obisse, et idcirco ne Caesarem quidem signum, quod ab eo dari convenerat, dedisse; convenisse autem Curio ait, ut togam de umero deiceret. Idem Curio sed et M. Actorius Naso auctores sunt, conspirasse eum etiam cum Gnaeo Pisone adolescente, cui ob suspicionem urbanae coniurationis provincia Hispania ultro extra ordinem data sit; pactumque, ut simul foris ille, ipse Romae ad res novas consurgerent, per Ambranos et Transpadanos; destitutum utriusque consilium morte Pisonis.

10 Aedilis praeter comitium ac forum basilicasque etiam Capitolium ornavit porticibus ad tempus extractis, in quibus abundante rerum copia pars apparatus exponeretur. Venationes autem ludosque et cum collega et separatim edidit, quo factum est, ut communium quoque inpensarum solus gratiam caperet, nec dissimularet collega eius Marcus Bibulus, *evenisse sibi quod Polluci: ut enim geminis fratribus aedes in foro constituta tantum Castoris vocaretur, ita suam Caesarisque munificentiam unius Caesaris dici.* Adiecit insuper Caesar etiam gladiatorium munus, sed aliquanto paucioribus quam destinaverat paribus; nam cum multiplici undique familia comparata inimicos exterruisset, cautum est de numero gladiatorum, quo ne maiorem cuiquam habere Romae liceret.

11 Conciliato populi favore temptavit per partem tribunorum, ut sibi Aegyptus provincia plebi scito daretur, nactus extraordinarii imperii occasionem, quod Alexandrini regem suum socium atque amicum a senatu appellatum expulerant, resque vulgo inprobabatur. Nec obtinuit adversante optimatione factione, quorum auctoritatem ut quibus posset modis in vicem deminueret, tropaea Gaii Marii de Iugurtha deque

Cimbris atque Teutonibus, olim a Sulla disiecta, restituit, atque in exercenda de sicariis quaestione eos quoque sicariorum numero habuit, qui proscriptione ob relata civium Romanorum capita pecunias ex aerario acceperant, quamquam exceptos Cornelis legibus. Subornavit etiam qui Gaio Rabirio 12 perduellionis diem diceret, quo praecipuo adiutore aliquot ante annos Luci Saturnini seditiosum tribunatum senatus coercuerat, ac sorte iudex in reum ductus tam cupide condemnavit, ut ad populum provocanti nihil aequae ac iudicis acerbitas profuerit. Deposita provinciae spe pontificatum maximum 13 petit, non sine profusissima largitione; in qua reputans magnitudinem aeris alieni, cum mane ad comitia descenderet, praedixisse matri osculanti fertur, *domum se nisi pontificem non reversurum*. Atque ita potentissimos duos competitores 15 multumque et aetate et dignitate antecedentes superavit, ut plura ipse in eorum tribubus suffragia quam uterque in omnibus tulerit.

Praetor creatus, detecta coniuratione Catilinae senatus- 14 que universo in socios facinoris ultimam statuente poenam, 20 solus municipatim dividendos custodiendosque publicatis bonis censuit. Quin et tantum metum iniecit asperiora suadentibus, identidem ostentans quanta eos in posterum a plebe Romana maneret invidia, ut Decimum Silanum consulem designatum non piguerit sententiam suam, quia mutare turpe 25 erat, interpretatione lenire, velut gravius atque ipse sensisset exceptam. Obtinisset adeo, transductis iam ad se pluribus et in his Cicerone consulis fratre, nisi labantem ordinem confirmasset M. Catonis oratio. Ac ne sic quidem impedire rem destitit, quoad manus equitum Romanorum, quae 30 armata praesidii causa circumstabat, inmoderatus perseveranti necem comminata est, etiam strictos gladios usque eo intentans, ut sedentem una proximi deseruerint, vix pauci complexu togaque obiecta protexerint. Tunc plane deterritus non modo cessit, sed et in reliquum anni tempus curia abstinuit. 35 Primo praeturae die Quintum Catulum de refectione Capitoli ad disquisitionem populi vocavit, rogatione promulgata, qua curationem eam in alium transferebat; verum impar optatum conspersioni, quos relicto statim novorum consulum

officio frequentes obstinatosque ad resistendum concucurrisse
 16 cernebat, hanc quidem actionem deposuit. Ceterum Caecilio Metello tribuno plebis turbulentissimas leges adversus collegarum intercessionem ferenti auctorem propugnatoremque se pertinacissime praestitit, donec ambo administratione rei publicae decreto patrum submoverentur. Ac nihilo minus permanere in magistratu et ius dicere ausus, ut comperit paratos, qui vi ac per arma prohiberent, dimissis lictoribus abiectaque praetexta domum clam refugit, pro conditione temporum quieturus. Multitudinem quoque biduo post sponte et ultro confluentem operamque sibi in adserenda dignitate tumultuosius pollicentem conpescuit. Quod cum praeter opinionem evenisset, senatus, ob eundem coetum festinato coactus, gratias ei per primores viros egit, accitumque in curiam et amplissimis verbis conlaudatum in integrum restituit, inducto priore decreto.

17 Recidit rursus in discrimen aliud, inter socios Catilinae nominatus et apud Novium Nigrum quaestorem a Lucio Vettio indice et in senatu a Quinto Curio, cui, quod primus consilia coniuratorum detexerat, constituta erant publice praemia. Curius e Catilina se cognovisse dicebat, Vettius etiam chiographum eius, Catilinae datum, pollicebatur. Id vero Caesar nullo modo tolerandum existimans, cum inplorato Ciceronis testimonio quaedam se de coniuratione ultro ad eum detulisse docuisset, ne Curio praemia darentur effecit; Vettium pignoribus captis, et direpta supellectile male mulcatum ac pro rostris in contione paene discerptum, coiecit in carcerem; eodem Novium quaestorem, quod compelli apud se maiorem potestatem passus esset.

18 Ex praetura ulteriorem sortitus Hispaniam, retinentes creditores interventu sponсорum removit, ac neque more neque iure, ante quam provinciae ornarentur, profectus est incertum, metune iudicii, quod privato parabatur, an quo maturius sociis inplorantibus subveniret; pacataque provincia, pari festinatione, non expectato successore, ad triumphum simul consulatumque decessit. Sed cum, edictis iam comitis, ratio eius haberi non posset nisi privatus introisset urbem, et ambienti ut legibus solveretur multi contradice-

rent, coactus est triumphum, ne consulatu excluderetur, dimittere. E duobus consulatus competitoribus, Lucio Lucio Marcoque Bibulo, Lucceium sibi adiunxit, pactus ut is, quoniam inferior gratia esset pecuniaque polleret, nummos de suo, communi nomine, per centurias pronuntiaret. Qua cognita re optimates, quos metus ceperat nihil non ausurum eum in summo magistratu concordi et consentiente collega, auctores Bibulo fuerunt tantundem pollicendi, ac plerique pecunias contulerunt, ne Catone quidem abnuente eam largitionem e re publica fieri.

Igitur cum Bibulo consul creatur. Eandem ob causam opera ab optimatibus data est, ut provinciae futuris consulibus minimi negotii, id est silvae callesque, decernerentur. Qua maxime iniuria instinctus, omnibus officiis Gnaeum Pompeium adsectatus est, offensum patribus, quod, Mithridate rege victo, cunctantius confirmarentur acta sua; Pompeioque Marcum Crassum reconciliavit, veterem inimicum ex consulatu, quem summa discordia simul gesserant; ac societatem cum utroque iniiit, ne quid ageretur in re publica, quod displicisset ulli e tribus. Inito honore primus omnium instituit, ut tam senatus quam populi diurna acta confierent et publicarentur. Antiquum etiam retulit morem, ut quo mense fasces non haberet, accensus ante eum iret, lictores pone sequerentur. Lege autem agraria promulgata, obnuntiantem collegam armis foro expulit, ac postero die in senatu conquestum, nec quoquam reperto qui super tali consternatione referre aut censere aliquid auderet, qualia multa saepe in levioribus turbis decreta erant, in eam coegit desperationem, ut, quoad potestate abiret, domo additus nihil aliud quam per edicta obnuntiaret.

Unus ex eo tempore omnia in re publica et ad arbitrium administravit, ut nonnulli urbanorum, cum quid per iocum testandi gratia signarent, non Caesare et Bibulo, sed Iulio et Caesare consulibus actum scriberent, bis eundem praeposcentes, nomine atque cognomine; utque vulgo mox ferrentur hi versus:

*Non Bibulo quicquam nuper sed Caesare factum est:
Nam Bibulo fieri consule nil memini.*

Campum Stellatam, maioribus consecratum, agrumque Campanum, ad subsidia rei publicae vectigalem relictum, divisit extra sortem ad viginti milibus civium, quibus terni pluresve liberi essent. Publicanos remissionem petentis tertia mercedum parte relevavit, ac, ne in locatione novorum vectigalium inmoderatus licerentur, propalam monuit. Cetera item, quae cuique libuissent, dilargitus est, contradicente nullo, ac, si conaretur quis, absterrito. Marcum Catonem interpellantem extrahi curia per lictorem ducique in carcerem iussit. Lucio Lucullo liberius resistenti tantum calumniarum metum iniecit, ut ad genua ultro sibi accideret. Cicerone in iudicio quodam deplorante temporum statum, Publium Clodium inimicum eius, frustra iam pridem a patribus ad plebem transire nitentem, eodem die horaque nona transduxit. Postremo in universos diversae factionis *** indictum praemiis, ut se de inferenda Pompeio nece sollicitatum a quibusdam profiteretur, productusque pro rostris auctores ex compacto nominaret; sed uno atque altero frustra nec sine suspicione fraudis nominatis, desperans tam praecipitis consilii eventum, interceptisse veneno indicem creditur. :

21 Sub idem tempus Calpurniam, L. Pisonis filiam successuri sibi in consulatu, duxit uxorem, suamque, Iuliam, Gnaeo Pompeio conlocavit, repudiato priore sponso Servilio Caepione, cuius vel praecipua opera paulo ante Bibulum impugnaverat. Ac post novam adfinitatem Pompeium primum rogare sententiam coepit, cum Crassum soleret, essetque consuetudo, ut quem ordinem interrogandi sententias consul Kal. Ianuariis instituisset, eum toto anno conservaret.

22 Socero igitur generoque suffragantibus, ex omni provinciarum copia Gallias potissimum elegit, cuius emolumentum et opportunitate idonea sit materia triumphorum. Et initio quidem Galliam Cisalpinam, Illyrico adiecto, lege Vatinia accepit; mox per senatum Comatam quoque, veritis patribus ne, si ipsi negassent, populus et hanc daret. Quo gaudio elatus non temperavit, quin paucos post dies frequenti curia iactaret, *invitis et gementibus adversariis adeptum se quae concupisset, proinde ex eo insultaturum omnium capitibus*; ac negante quodam per contumeliam facile hoc

lli feminae fore, responderet quasi adludens, *in Syria quoque regnasse Semiramis, magnamque Asiae partem Amas tenuisse quondam.*

Functus consulatu, Gaio Memmio Lucioque Domitio praefectis de superioris anni actis referentibus, cognitionem suam detulit; nec illo suscipiente, triduoque per inris altercationes absumpto, in provinciam abiit; et statim auctor eius in praeiudicium aliquot criminibus arreptus est. Mox et ipse a Lucio Antistio TR. PL. postulatus, appellato demum collegio optinuit, cum rei publicae causa besset reus ne fieret. Ad securitatem ergo posteris temporibus in magno negotio habuit obligare semper annuos magistratus, et e petitoribus non alios adiuvare aut ad honorem suum pervenire, quam qui sibi recepissent propugnatos absentiam suam; cuius pacti non dubitavit a quibusdam ius iurandum atque etiam syngrapham exigere. Sed cum Lucius Domitius consulatus candidatus palam minaretur, consulem effecturum quod praetor nequisset adempturumque ei exercitum, Crassum Pompeiumque in urbem provinciae suae Lucium extractos compulit, ut detrudendi Domitii causa consulum alterum peterent, perfecitque per utrumque, ut in quinquennium sibi imperium prorogaretur. Qua fiducia ad regiones, quas a re publica acceperat, alias privato sumptu contulit, unam etiam ex Transalpinis conscriptam, vocabulo quoque Gallico (Alauda enim appellabatur) quam disciplina atque Romano institutam et ornatam, postea universam civitati donavit. Nec deinde ulla belli occasione, ne in istis quidem ac periculosi abstinuit, tam foederatis quam in istis ac feris gentibus ultro lacessitis, adeo ut senatus quoniam legatos ad explorandum statum Galliarum mittendos deeret, ac nonnulli dedendum eum hostibus censuerint. Sed prospere decedentibus rebus, et saepius et plurium quam unquam unquam dierum supplicationes impetravit. Gessit item novem annis, quibus in imperio fuit, haec fere.

Omnem Galliam, quae saltu Pyrenaeo Alpiusque et monte Gebenna, fluminibus Rheno ac Rhodano continetur, atetque circuitu ad bis et tricies centum milia passuum, praeter socias ac bene meritas civitates, in provinciae for-

mam redegit, eique *** in singulos annos stipendii nomine inposuit; Germanos, qui trans Rhenum incolunt, primus Romanorum ponte fabricato adgressus, maximis adfecit cladibus; adgressus est et Britannos ignotos antea, superatisque pecunias et obsides imperavit: per tot successus ter, nec amplius, adversum casum expertus: in Britannia classe vi tempestatis prope absumpta, et in Gallia ad Gergoviam legione fusa, et in Germanorum finibus Titurio et Aurunculeio 26 legatis per insidias caesis. Eodem temporis spatio matrem primo, deinde filiam, nec multo post nepotem amisit. Inter quae, consternata Publi Clodi caede re publica, cum senatus unum consulem nominatimque Gnaeum Pompeium fieri censuisset, egit cum tribunis plebis collegam se Pompeio destinantibus, id potius ad populum ferrent ut absentem sibi, quandoque imperii tempus expleri coepisset, petitio secundi consulatus daretur, ne ea causa maturius et imperfecto adhuc bello decederet. Quod ut adeptus est, altiora iam meditans et spei plenus nullum largitionis aut officiorum in quemquam genus publice privatimque omisit. Forum de manubiis inchoavit, cuius area super sestertium milies constitit. Munus populo epulumque pronuntiavit in filiae memoriam, quod ante eum nemo. Quorum ut quam maxima expectatio esset, ea quae ad epulum pertinerent, quamvis macellaris ablocata, etiam domesticatim apparabat. Gladiatores notos, sicubi infestis spectatoribus dimicarent, vi rapiendos reservandosque mandabat. Tirones neque in ludo neque per lanistas, sed in domibus per equites Romanos atque etiam per senatores armorum peritos erudiebat, precibus enitens, quod epistulis eius ostenditur, ut disciplinam singulorum susciperent ipsique dictata exercentibus darent. Legionibus stipendium in perpetuum duplicavit. Frumentum, quotiens copia esset, etiam sine modo mensurae praebuit, ac singula interdum 27 mancipia e praeda viritim dedit. Ad retinendam autem Pompei necessitudinem ac voluntatem Octaviam sororis suae neptem, quae Gaio Marcello nupta erat, condicionem ei detulit, sibi quae filiam eius in matrimonium petit, Fausto Sullae destinatam. Omnibus vero circa eum atque etiam parte magna senatus gratuito aut levi foenore obstrictis, ex reliquo quo-

que ordinum genere vel invitatos vel sponte ad se commentis uberrimo congiario prosequeretur, liberos insuper servulosque cuiusque, prout domino patronove gratus qui esset. Tum reorum aut obaeratorum aut prodigae iuventutis subsidium unicum ac promptissimum erat, nisi quos gravior criminum vel inopiae luxuriaeve vis urgeret, quam ut subveniri posset a se; his plane palam *bello civili opus esse* dicebat. Nec minore studio reges atque provincias per terrarum orbem adiciebat, aliis captivorum milia dono offerens, aliis citra senatus populique auctoritatem, quo vellent et quotiens vellent, auxilia submittens, superque Italiae Galliarumque et Hispaniarum, Asiae quoque et Graeciae potentissimas urbes praecipuis operibus exornans; donec, attonitis iam omnibus, et quorsum illa tenderent reputantibus, Marcus Claudius Marcellus consul edicto praefatus, de summa se re publica acturum, rettulit ad senatum, ut ei succederetur ante tempus, quoniam bello confecto pax esset ac dimitti deberet victor exercitus; et ne absentis ratio comitiis haberetur, quando nec plebi scito Pompeius postea obrogasset. (Acciderat autem, ut is legem de iure magistratum ferens eo capite, quo petitione honorum absentis submovebat, ne Caesarem quidem exciperet, per oblivionem; ac mox, lege iam in aes incisa et in aerarium condita, corrigeret errorem.) Nec contentus Marcellus provincias Caesari et privilegium eripere, retulit etiam, ut colonis, quos rogatione Vatinia Novum Comum deduxisset, civitas adimeretur, quod per ambitionem et ultra praescriptum data esset.

Commotus his Caesar, ac iudicans, quod saepe ex eo auditum ferunt, *difficilius se principem civitatis a primo ordine in secundum quam ex secundo in novissimum detrudi*, summa ope restitit, partim per intercessores tribunos, partim per Servium Sulpicium alterum consulem. Insequenti quoque anno Gaio Marcello, qui fratri patrueli suo Marco in consulatu successerat, eadem temptante, collegam eius Aemilium Paulum, Gaiumque Curionem violentissimum tribunorum ingenti mercede defensores paravit. Sed cum obstinatius omnia agi videret et designatos etiam consules e parte diversa, senatum litteris deprecatus est, ne sibi beneficium

populi adimeretur, aut ut ceteri quoque imperatores ab exercitibus discederent; confisus, ut putant, facilius se, simul atque libuisset, veteranos convocaturum quam Pompeium novos milites. Cum adversariis autem pepigit, ut, dimissis octo legionibus Transalpinaeque Gallia, duae sibi legiones et Cisalpina provincia, vel etiam una legio cum Illyrico concederetur, quoad consul fieret. Verum neque senatu interveniente et adversariis negantibus, ullam se de re publica facturos pactionem, transiit in citeriorem Galliam, conventibusque peractis Ravennae substitit, bello vindicaturus, si quid de tribunis plebis intercedentibus pro se gravius a senatu constitutum esset.

Et praetextum quidem illi civilium armorum hoc fuit; causas autem alias fuisse opinantur. Gnaeus Pompeius ita dictitabat, quod neque opera consummare quae instituerat, neque populi expectationem, quam de adventu suo fecerat, privatis opibus explere posset, turbare omnia ac permiscere voluisse. Alii timuisse dicunt, ne eorum, quae primo consulatu adversus auspicia legesque et intercessionem gessisset, rationem reddere cogeretur; cum M. Cato identidem nec sine iure iurando denuntiaret, delaturum se nomen eius simul ac primum exercitum dimisisset; cumque vulgo fore praedicerent, ut si privatus redisset, Milonis exemplo circumpositis armatis causam apud iudices diceret. Quod probabilius facit Asinius Pollio, Pharsalica acie caesos profligatosque adversarios prospicientem haec eum ad verbum dixisse referens: *Hoc voluerunt; tantis rebus gestis Gaius Caesar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petissem.* Quidam putant captum imperii consuetudine pensitatisque suis et inimicorum viribus, usum occasione rapiendae dominationis, quam aetate prima concupisset. Quod existimasse videbatur et Cicero, scribens de Officiis tertio libro semper Caesarem in ore habuisse [est in Phoenissis: *εἶπερ γὰρ ἀδικεῖν χρὴ, τυραννίδος περὶ κάλλιστον ἀδίκημα· τὰ δ' ἄλλα εὐσεβεῖν χρῶν*]. Euripidis versus, quos sic ipse convertit:

*Nam si violandum est ius, regnandi gratia
Violandum est: aliis rebus pietatem colas.*

Cum ergo sublatam tribunorum intercessionem ipsosque 31
 urbe cecissee nuntiatum est, praemissis confestim clam cohorti-
 bus, ne qua suspicio moveretur, et spectaculo publico per
 dissimulationem interfuit et formam, qua ludum gladiatorum
 erat aedificaturus, consideravit et ex consuetudine convivio se
 frequenti dedit. Dein post solis occasum, mulis e proximo
 pistrino ad vehiculum iunctis, occultissimum iter modico comi-
 tatu ingressus est; et cum luminibus extinctis decessisset
 via, diu errabundus, tandem ad lucem duce reperto, per
 angustissimos tramites pedibus evasit; consecutusque cohorti-
 tis ad Rubiconem flumen, qui provinciae eius finis erat, paulum
 constitit, ac reputans quantum moliretur, conversus ad
 proximos *Etiam nunc inquit regredi possumus; quod si ponticulum transierimus, omnia armis agenda erunt.*
 Cunctanti ostentum tale factum est. Quidam eximia magni-32
 tudine et forma in proximo sedens repente apparuit, harundine
 canens; ad quem audiendum cum praeter pastores pluri-
 rimi etiam ex stationibus milites concurrissent interque eos
 et aeneatores, rapta ab uno tuba prosilivit ad flumen et in-
 genti spirita classicum exorsus pertendit ad alteram ripam.
 Tunc Caesar *Eatur inquit, quo deorum ostenta et inimicorum iniquitas vocat. Jacta alea est,* inquit. Atque ita 33
 traiecto exercitu, adhibitis tribunis plebis, qui pulsati super-
 venerant, pro contione fidem militum flens ac veste a pectore
 discissa invocavit. Existimatur etiam equestres census pol-
 licitus singulis; quod accidit opinione falsa. Nam cum in
 adloquendo exhortandoque saepius digítum laevae manus
 ostentans affirmaret, se ad satis faciendum omnibus, per
 quos dignitatem suam defensurus esset, anulum quoque aequo
 animo detracturum sibi, extrema contio, cui facilius erat vi-
 dere contionantem quam audire, pro dicto accepit, quod visu
 suspicabatur; promissumque ius anulorum cum milibus qua-
 dringenis, fama distulit.

Ordo et summa rerum, quas deinceps gessit, sic se ha- 34
 bent. Picenum Umbriam Etruriam occupavit, et Lucio Do-
 mitio, qui per tumultum successor ei nominatus Corfinium
 praesidio tenebat, in dicionem redacto atque dimisso, secun-
 dum Superum mare Brundisium tetendit, quo consules Pom-

peiusque confugerant, quam primum transfretaturi. Hos frustra per omnis moras exitu prohibere conatus, Romam iter convertit appellatisque de re publica patribus, validissimas Pompei copias, quae sub tribus legatis M. Petreio et L. Afranio et M. Varrone in Hispania erant, invasit, professus ante inter suos, *ire se ad exercitum sine duce, et inde reversurum ad ducem sine exercitu.* Et quamquam obsidione Massiliae, quae sibi in itinere portas clauserat, summaque frumentariae rei paenuria retardante, brevi tamen omnia subegit. Hinc urbe repetita, in Macedoniam transgressus, Pompeium, per quattuor paene menses maximis obsessum operibus, ad extremum Pharsalico praelio fudit et fugientem Alexandriam persecutus, ut occisum deprehendit, cum Ptolemaeo rege, a quo sibi quoque insidias tendi videbat, bellum sane difficillimum gessit, neque loco neque tempore aequo, sed hieme anni et intra moenia copiosissimi ac sollertissimi hostis, inops ipse omnium rerum atque inparatus. Regnum Aegypti victor Cleopatrae fratrique eius minori permisit, veritus provinciam facere, ne quandoque violentiorem praesidem nacta novarum rerum materia esset. Ab Alexandria in Syriam et inde Pontum transiit, urgentibus de Pharnace nuntiis, quem Mithridatis Magni filium ac tunc occasione temporum bellantem iamque multiplici successu praeferoce, intra quintum quam adfuerat diem, quattuor quibus in conspectum venit horis, una profligavit acie; crebro commemorans Pompei felicitatem, cui praecipua militiae laus de tam inbelli genere hostium contigisset. Dehinc Scipionem ac Iubam reliquias partium in Africa refoventis devicit, Pompei liberos in Hispania. Omnibus civilibus bellis nullam cladem nisi per legatos suos passus est, quorum C. Curio in Africa periit, C. Antonius in Illyrico in adversariorum devenit potestatem, P. Dolabella classem in eodem Illyrico, CN. Domitius Calvinus in Ponto exercitum amiserunt. Ipse prosperrime semper ac ne ancipiti quidem umquam fortuna, praeterquam bis, dimicavit: semel ad Dyrrachium, ubi pulsus, non instante Pompeio, negavit eum vincere scire, iterum in Hispania ultimo proelio cum desperatis rebus etiam de consciscenda nece cogitavit.

Confectis bellis quinquiens triumphavit, post devictum 37
 Scipionem quater eodem mense, sed interiectis diebus, et
 rursus semel post superatos Pompei liberos. Primum et ex-
 cellentissimum triumphum egit Gallicum, sequentem Alexan-
 5 drinum, deinde Ponticum, huic proximum Africanum, novis-
 simum Hispaniensem, diverso quemque apparatu et instru-
 mento. Gallici triumphi die Velabrum praetervehens paene
 curru excussus est, axe diffracto, ascenditque Capitolium ad
 lumina, quadraginta elephantis dextra atque sinistra lychnu-
 10 chos gestantibus. Pontico triumpho inter pompae fercula
 trium verborum praetulit titulum veni, vidi, vici non acta
 belli significantem, sicut ceteris, sed celeriter confecti nota-
 15 tam. Veteranis legionibus praedae nomine in pedites sin-
 gulos super bina sestertia, quae initio civilis tumultus nume-
 raverat, vicena quaterna milia nummum dedit. Adsignavit et
 agros, sed non continuos, ne quis possessorum expelleretur.
 Populo praeter framenti denos modios ac totidem olei libras
 20 trecentos quoque nummos, quos pollicitus olim erat, viritim
 divisit, et hoc amplius centenos pro mora. Annuam etiam ha-
 bitationem Romae usque ad bina milia nummum, in Italia non
 ultra quingenos sestertios remisit. Adiecit epulum ac visce-
 rationem, et post Hispaniensem victoriam duo prandia; nam
 cum prius parce neque pro liberalitate sua praebitum iudicaret,
 quinto post die aliud largissimum praebuit. Edidit spectacula 39
 25 varii generis: munus gladiatorum, ludos etiam regionatim urbe
 tota et quidem per omnium linguarum histriones, item circen-
 ses, athletas, naumachiam. Munere in foro depugnavit Fu-
 rius Leptinus stirpe praetoria et Q. Calpenus, senator quon-
 dam actorque caesarum. Pyrricham saltaverunt Asiae Bithy-
 30 niaeque principum liberi. Ludis Decimus Laberius eques
 Romanus mimum suum egit, donatusque quingentis sestertiis
 et anulo aureo, sessum in quattuordecim e scaena per or-
 chestram transiit. Circensibus, spatio circi ab utraque parte
 producto et in gyrum euripo addito, quadrigas bigasque et
 35 equos desultorios agitaverunt nobilissimi iuvenes. Troiam
 lusit turma duplex, maiorum minorumque puerorum. Venat-
 iones editae per dies quinque, ac novissime pugna divisa in
 duas acies, quingenis peditibus, elephantis vicenis, tricenis

equitibus hinc et inde commissis. Nam quo laxius dimicaretur, sublatae metae inque earum locum bina castra exadverso regione Marti campi, certaverunt per triduum. Navali proelio, in minore Codeta defosso lacu biremes ac triremes quadriremesque Tyriae et Aegyptiae classis magno pugnatorum numero conflixerunt. Ad quae omnia spectacula tantum undique confluit hominum, ut plerique advenae aut inter vicos aut inter vias tabernaculis positae manerent; ac saepe praeturba elisi exanimatique sint plurimi et in his duo senatores.

10 Conversus hinc ad ordinandum rei publicae statum, fastos correxerat, iam pridem vitio pontificum per intercalandi licentiam adeo turbatos, ut neque messium feriae aestate neque vindemiarum autumno competerent; annumque ad cursum solis accommodavit, ut trecentorum sexaginta quinque dierum esset, et intercalario mense sublato unus dies quarto quoque anno intercalaretur. Quo autem magis in posterum ex Kalendis Ianuariis novis temporum ratio congrueret, inter Novembrem ac Decembrem mensem interiecit duos alios: fuitque is annus, quo haec constituebantur, quindecim mensium cum intercalario, qui ex consuetudine in eum annum incidit. 11 rat. Senatum supplevit, patricios adlegit, praetorum aedilium quaestorum, minorum etiam magistratuum numerum ampliavit; nudatos opere censorio aut sententia iudicum de ambitu condemnatos restituit. Comitia cum populo partitus est ut, exceptis consulatus competitoribus, de cetero numero candidatorum pro parte dimidia quos populus vellet pronuntiarentur, pro parte altera quos ipse edidisset. Et edebat per libellos circum tribum missos scriptura brevi: *Caesar dictator illi tribui. Commendo vobis illum et illum, ut vestro suffragio suam dignitatem teneant.* Admisit ad honores et proscriptorum liberos. Iudicia ad duo genera iudicum redegit, equestris ordinis ac senatorii; tribunos aerearios, quod erat tertium, sustulit.

Recensum populi nec more nec loco solito, sed vicatim: per dominos insularum egit, atque ex viginti trecentisque milibus accipientium frumentum e publico ad centum quinquaginta retraxit; ac ne qui novi coetus recensiois causa

moveri quandoque possent, instituit, quot annis in demortuorum locum ex iis, qui recens non essent, subsortitio a praetore fieret. Octoginta autem civium milibus in transmarinas colonias distributis, ut exhaustae quoque urbis frequentia suppeteret, sanxit, ne quis civis maior annis viginti minorve quadraginta, qui sacramento non teneretur, plus triennio continuo Italia abesset, neu qui senatoris filius nisi contubernalis aut comes magistratus peregre proficisceretur; neve ii, qui pecuariam facerent, minus tertia parte puberum ingenuorum inter pastores haberent. Omnisque medicinam Romae professos et liberalium artium doctores, quo libentius et ipsi urbem incolerent et ceteri adpeterent, civitate donavit. De pecuniis mutuis, disiecta novarum tabularum exspectatione, quae crebro movebatur, decrevit tandem, ut debitores creditoribus satis facerent per aestimationem possessionum, quanti quasque ante civile bellum comparassent, deducto summae aeris alieni, si quid usurae nomine numeratum aut perscriptum fuisset; qua condicione quarta pars fere crediti deperibat. Cuncta collegia, praeter antiquitus constituta, distraxit. Poenas facinorum auxit; et cum locupletes eo facilius scelere se obligarent, quod integris patrimoniis exulabant, parricidas, ut Cicero scribit, bonis omnibus, reliquos dimidia parte multavit. Ius laboriosissime ac severissime dixit. Repetundarum convictos etiam ordine senatorio movit. Diremit nuptias praetorii viri, qui digressam a marito post biduum statim duxerat, quamvis sine probri suspitione. Peregrinarum mercium portoria instituit. Lecticarum usum, item conchyliatae vestis et margaritarum, nisi certis personis et aetatibus perque certos dies, ademit. Legem praecipue sumptuariam exercuit, dispositis circa macellum custodibus, qui obsonia contra vetitum retinerent deportarentque ad se, submissis nonnumquam lictoribus atque militibus, qui, si qua custodes fefellissent, iam adposita et triclinio auferrent.

Nam de ornanda instruendaque urbe, item de tuendo ampliandoque imperio plura ac maiora in dies destinabat: in primis Martis templum, quantum nusquam esset, extruere, repleto et conplanato lacu, in quo naumachiae spectaculum

ediderat, theatrumque summae magnitudinis Tarpeio monti accubans; ius civile ad certum modum redigere, atque ex immensa diffusaque legum copia optima quaeque et necessaria in paucissimos conferre libros; bibliothecas Graecas Latinasque quas maximas posset publicare, data Marco 5 Varroni cura comparandarum ac digerendarum; siccare Pomptinas paludes; emittere Fucinum lacum; viam manire a mari Supero per Appennini dorsum ad Tiberim usque; perfodere Isthmum; Dacos, qui se in Pontam et Thraciam effuderant, coercere; mox Parthis inferre bellum per Ar- 10 meniam minorem, nec nisi ante expertos adgredi proelio.

Talia agentem atque meditantem mors praevenit. De qua prius quam dicam, ea quae ad formam et habitum et cultum et mores, nec minus quae ad civilia et bellica eius studia pertineant non alienum erit summam exponere. 15

45 Fuisse traditur excelsa statura, colore candido, teretibus membris, ore paulo pleniore, nigris vegetisque oculis, validudine prospera; nisi quod tempore extremo repente animo linqui atque etiam per somnum exterreri solebat. Comituali quoque morbo bis inter res agendas correptus est. Circa 20 corporis curam morosior, ut non solum tonderetur diligenter ac raderetur, sed velleretur etiam, ut quidam exprobraverunt; calvitii vero deformitatem iniquissime ferret, saepe obtrectatorum iocis obnoxiam expertus. Ideoque et deficientem capillum revocare a vertice adsueverat, et ex 25 omnibus decretis sibi a senatu populoque honoribus non aliud aut recepit aut usurpavit libentius quam ius laureae coronae perpetuo gestandae.

Etiam cultu notabilem ferunt; usum enim lato clavo ad manus fimbriato, nec ut umquam aliter quam super eum 30 cingeretur, et quidem fluxiore cinctura; unde emanasse Sullae dictum optimates saepius admonentis, *ut male prae-* 46 *cinctum puerum caverent.* Habitavit primo in Subura modicis aedibus; post autem pontificatum maximum in Sacra via domo publica. Munditiarum lautitiarumque studiosissi- 35 mum multi prodiderunt: villam in Nemorensi a fundamentis inchoatam magnoque sumptu absolutam, quia non tota ad animum ei responderat, totam diruisse, quamquam tenuem

adhuc et obaeratum; in expeditionibus tessellata et sectilia pavimenta circumtulisse; Britanniam petisse spe margaritarum, quarum amplitudinem conferentem interdum sua manu exegisse pondus; gemmas, toreumata, signa, tabulas operis antiqui semper animosissime comparasse; servitia rectora politioraque immenso pretio, et cuius ipsum etiam puderet, sic ut rationibus vetaret inferri; convivatam assidue per provincias duobus tricliniis, uno quo sagati palliative, altero quo togati cum inlustrioribus provinciarum discumberent. Domesticam disciplinam in parvis ac maioribus rebus diligenter adeo severaque rexit, ut pistorem, alium quam sibi panem convivis subicientem, compedibus vinxerit; libertum gratissimum ob adulteratam equitis Romani uxorem, quamvis nullo querente, capitali poena adfecerit.

15 Pudicitiae eius famam nihil quidem praeter Nicomedis 49 contubernium laesit, gravi tamen et perenni obprobrio et ad omnium convitia exposito. Omitto Calvi Licini notissimos veras:

Bithynia quicquid

20 *Et praedicator Caesaris umquam habuit.*

Praetereo actiones Dolabellae et Curionis patris, in quibus eum Dolabella *pelicem reginae, spondam interioram regiae lecticae*, ac Curio *stabulum Nicomedis et Bithynicum fornicem* dicunt. Missa etiam facio *edicta Bibuli*, 25 quibus proscrispsit *collegam suam Bithynicam reginam, eique antea regem fuisse cordi, nunc esse regnum*. Quo tempore, ut Marcus Brutus refert, Octavius etiam quidam, validudine mentis liberius dicax, conventu maximo, cum Pompeium regem appellasset, ipsum reginam salutavit.

30 Sed C. Memmius etiam ad cyathum et vinum Nicomedi stetit obicit, cum reliquis exoletis, pleno convivio, accubantibus nonnullis urbicis negotiatoribus, quorum refert nomina. Cicero vero non contentus in quibusdam epistulis scripsisse, a satellitibus eum in cubiculum regium eductum 35 in aureo lecto veste purpurea decubuisse, floremque aetatis a Venere orti in Bithynia contaminatum, quondam etiam in senatu defendenti ei Nysae causam, filiae Nicomedis, beneficiaque regis in se commemoranti *Remove*, inquit,

istaec, oro te; quando notum est, et quid ille tibi et quid illi tute dederis. Gallico denique triumpho milites eius inter cetera carmina, qualia currum prosequentes ioculariter canunt, etiam illud vulgatissimum pronuntiaverunt:

Gallias Caesar subegit, Nicomedes Caesarem:

Ecce Caesar nunc triumphat qui subegit Gallias,

Nicomedes non triumphat qui subegit Caesarem.

- 50 Pronum et sumptuosum in libidines fuisse constans opinio est, plurimasque et illustres feminas corrupisse, in quibus Postumiam Servi Sulpicii, Lolliam Auli Gabini, Tertullam Marci Crassi, etiam CN. Pompei Muciam. Nam certe Pompeio et a Curionibus patre et filio et a multis exprobratum est, quod cuius causa post tres liberos exegisset uxorem et quem gemens Aegisthum appellare consuisset, eius postea filiam potentiae cupiditate in matrimonium recepisset. Sed ante alias dilexit Marci Bruti matrem Serviliam, cui et primo suo consulatu sexagens sesterio margaritam mercatus est et bello civili super alias donationes amplissima praedia ex auctionibus hastae minimo addixit; cum quidem, plerisque vilitatem mirantibus, facetissime Cicero *Quo melius*, inquit, *emptum sciatis, Tertia deducta*; existimabatur enim Servilia etiam filiam suam Tertiam Caesari conciliare. Ne provincialibus quidem matrimoniis abstinuisse, vel hoc disticho apparet iactato aequae a militibus per Gallicum triumphum:

Urbani, servate uxores, moechum calvom adducimus.

Aurum in Gallia effutuisti, hic sumpsisti mutuum.

- 52 Dilexit et reginas, inter quas Eunoen Mauram Bogudis uxorem, cui maritoque eius plurima et immensa tribuit, ut Naso scripsit, sed maxime Cleopatram, cum qua et convivia in primam lucem saepe protraxit et eadem nave thalamego paene Aethiopia tenus Aegyptum penetravit, nisi exercitus sequi recusasset, quam denique accitam in urbem nonnisi maximis honoribus praemisque auctam remisit, filiumque natum appellare nomine suo passus est. Quem quidem nonnulli Graecorum similem quoque Caesari et forma et incessu tradiderunt. M. Antonius adgnitum etiam ab eo senatui adfirmavit, quae scire C. Matium et C. Oppium reli-

quosque Caesaris amicos; quorum Gaius Oppius, quasi plane defensione ac patrocinio res egeret, librum edidit, non esse Caesaris filium, quem Cleopatra dicat. Helvius Cinna TR. PL. plerisque confessus est habuisse se scriptam
 5 paratamque legem, quam Caesar ferre iussisset cum ipse abesset, uti uxores liberorum quaerendorum causa quas et quot vellet ducere liceret. Ac ne cui dubium omnino sit, et impudicitiae et adulteriorum flagrasse infamia, Curio pater quadam eum oratione omnium mulierum virum et omnium
 10 virorum mulierem appellat.

Vini parcissimum ne inimici quidem negaverunt. Marci 53
 Catonis est, *unum ex omnibus Caesarem ad evertendam rem publicam sobrium accessisse*. Nam circa victum Gaius Oppius adeo indifferentem docet, ut quondam ab hospite
 15 conditum oleum pro viridi adpositum, aspernantibus ceteris, solum etiam largius appetisse scribat, ne hospitem aut neglegentiae aut rusticitatis videretur arguere. Abstinentiam 54
 neque in imperiis neque in magistratibus praestitit. Ut enim quidam monumentis suis testati sunt, in Hispania procon-
 20 sule et a sociis pecunias accepit emendicatas in auxilium aeris alieni et Lusitanorum quaedam oppida, quamquam nec imperata detrectarent et adveniendi portas patefacerent, diripuit hostiliter. In Gallia fana templaque deum donis re-
 ferta expilavit, urbes diruit saepius ob praedam quam ob
 25 delictum; unde factum, ut auro abundaret ternisque milibus nummum in libras promercale per Italiam provinciasque divenderet. In primo consulatu tria milia pondo auri furatus e Capitolio, tantundem inaurati aeris reposuit. Societates ac regna pretio dedit, ut qui uni Ptolemaeo prope sex milia
 30 talentorum suo Pompeique nomine abstulerit. Postea vero evidentissimis rapinis ac sacrilegis et onera bellorum civilium et triumphorum ac munerum sustinuit impendia.

Eloquentia militarique re aut aequavit praestantissimo- 55
 rum gloriam aut excessit. Post accusationem Dolabellae
 35 haud dubie principibus patronis adnumeratus est. Certe Cicero ad Brutum, oratores enumerans, negat se videre, cui debeat Caesar cedere, atque eum elegantem, splendidam quoque atque etiam magnificam et generosam quodam modo

rationem dicendi tenere, et ad Cornelium Nepotem de eodem ita scripsit: *Quid? oratorum quem hanc antepones eorum, qui nihil aliud egerunt? quis sententias aut acutior aut crebrior? quis verbis aut ornatior aut elegantior?* Genus eloquentiae dum taxat adulescens adhuc Strabonis Caesaris secutus videtur, cuius etiam ex oratione, quae inscribitur *pro Sardis*, ad verbum nonnulla transtulit in divinationem suam. Pronuntiasset autem dicitur voce acuta, ardenti motu gestuque, non sine venustate. Orationes aliquas reliquit, inter quas temere quaedam feruntur. *Pro Quinto Metello* non immerito Augustus existimat magis ab actuaris exceptam male subsequentibus verba dicentis, quam ab ipso editam; nam in quibusdam exemplaribus invenio ne inscriptam quidem *pro Metello*, sed quam scripsit Metello, cum ex persona Caesaris sermo sit Metellum seque ad-¹⁵ versus communium obtrektorum criminationes purgantis. *Apud milites* quoque in *Hispania* idem Augustus vix ipsius putat, quae tamen duplex fertur: una quasi priore habita proelio, altera posteriore, quo Asinius Pollio ne tempus quidem contionandi habuisse eum dicit subita hostium in-²⁰ cursione. Reliquit et rerum suarum commentarios Gallici civilisque belli Pompeiani. Nam Alexandrini Africique et Hispaniensis incertus auctor est: alii Oppium putant, alii Hirtium qui etiam Gallici belli novissimum imperfectumque librum suppleverit. De commentariis Caesaris Cicero in²⁵ eodem Bruto sic refert: *Commentarios scripsit valde quidem probandos: nudi sunt, recti et venusti, omni ornatu orationis tamquam veste detracta; sed dum voluit alios habere parata, unde sumerent qui vellent scribere historiam, ineptis gratum fortasse fecit qui illa volent calamistris inurere, sanos quidem homines a scribendo deterruit.* De isdem commentariis Hirtius ita praedicat: *Adeo probantur omnium iudicio, ut praerepta, non praebita facultas scriptoribus videatur. Cuius tamen rei maior nostra quam reliquorum est admiratio; ceteri enim,*³⁰ *quam bene atque emendate, nos etiam, quam facile atque celeriter eos perscripserit, scimus.* Pollio Asinius parum diligenter parumque integra veritate compositos pu-

cum Caesar pleraque et quae per alios erant gesta te-
 e crediderit, et quae per se, vel consulto vel etiam me-
 ia lapsus perperam ediderit; existimatque rescriptorum
 orrecturum fuisse. Reliquit et *de Analogia* duos libros
laticationes totidem, ac praeterea poema quod inscribitur

Quorum librorum primos in transitu Alpium, cum ex
 riore Gallia conventibus peractis ad exercitum rediret,
 tentes sub tempus Mundensis proelii fecit; novissimum,
 ab urbe in Hispaniam ulteriorem quarto et vicensimo die
 venit. Epistolae quoque eius ad senatum extant, quas
 us videtur ad paginas et formam memorialis libelli con-
 isse, cum antea consules et duces nonnisi transversa
 ta scriptas mitterent. Extant et ad Ciceronem, item ad
 liares domesticis de rebus, in quibus, si qua occultius
 erenda erant, per notas scripsit, id est sic structo lit-
 rum ordine, ut nullum verbum effici posset: quae si quis
 stigare et persequi volet, quartam elementorum litteram,
 st D pro A et perinde reliquas commutat. Feruntur et a
 ro et ab adolescentulo quaedam scripta, ut *Laudes Her-*
s, tragoedia *Oedipus*, item *Dicta collectanea*: quos
 is libellos vetuit Augustus publicari in epistula, quam
 rem admodum ac simplicem ad Pompeium Macrum, cui
 nandas bibliothecas delegaverat, misit.

Armorum et equitandi peritissimus, laboris ultra fidem 57
 ens erat. In agmine nonnumquam equo, saepius pedibus
 ibat, capite detecto, seu sol seu imber esset; longissi-
 vias incredibili celeritate confecit, expeditus, merito-
 reda, centena passuum milia in singulos dies; si flumina
 arentur, nando traiciens vel innixus inflatis utribus, ut
 saepe nuntios de se praevenerit. In obeundis expeditio- 58
 s dubium cautior an audentior, exercitum neque per in-
 ota itinera duxit umquam nisi perspeculatus locorum si-
 neque in Britanniam transvexit, nisi ante per se portus
 navigationem et accessum ad insulam explorasset. At
 1, obsessione castrorum in Germania nuntiata, per sta-
 es hostium Gallico habitu penetravit ad suos. A Brun-
 o Dyrrachium inter oppositas classes hieme transmisit
 antibusque copiis, quas subsequi iusserat, cum ad accer-

- sendas frustra saepe misisset, novissime ipse clam noctu parvulum navigium solus obvoluto capite conscendit, neque aut quis esset ante detexit aut gubernatorem cedere adversae tempestati passus est, quam paene obrutus fluctibus. Ne religione quidem ulla a quoquam incepto absterritus umquam vel retardatus est. Cum immolanti aufugisset hostia, profectionem adversus Scipionem et Iubam non distulit. Prolapsus etiam in egressu navis, verso ad melius omine *Teneo te*, inquit, *Africa*. Ad eludendas autem vaticinationes, quibus felix et invictum in ea provincia fataliter Scipionum nomen ferebatur, despectissimum quendam ex Corneliorum genere, cui ad opprobrium vitae Salvitoni cognomen erat, in castris secum habuit.
- 60 Proelia non tantum destinato, sed ex occasione sumebat ac saepe ab itinere statim, interdum spurcissimis tempestibus, cum minime quis moturum putaret; nec nisi tempore extremo ad dimicandum cunctatior factus est, quo saepius vicisset, hoc minus experiendos casus opinans, nihilque se tantum adquisiturum victoria, quantum *** [*auferre calamitas posset. Nullum umquam*] hostem fudit, quin castris 20 quoque exeret: ita nullum spatium perterritis dabat. Ancipiti proelio equos dimittebat et in primis suum, quo maior permanendi necessitas imponeretur auxilio fugae erepto.
- 61 Utebatur autem equo insigni, pedibus prope humanis et in modum digitorum unguis fissis, quem natum apud se, cum haruspices imperium orbis terrae significare domino pronuntiassent, magna cura aluit nec patientem sessoris alterius primus ascendit; cuius etiam instar pro aede Veneris Genetricis postea dedicavit. Inclinatam aciem solus saepe restituit obsistens fugientibus retinensque singulos et contortis 30 faucibus convertens in hostem et quidem adeo plerumque trepidos, ut aquilifer moranti se cuspide sit comminatus,
- 63 alius in manu detinentis reliquerit signum. Non minora illa constantiae eius, immo maiora etiam indicia fuerint. Post aciem Pharsalicam cum praemissis in Asiam copiis per angustias Hellesponti vectoria navicula traiceret, L. Cassium partis adversae cum decem rostratis navibus obvium sibi neque refugit et comminus tendens, ultro ad deditionem horta-

us dominatione et iure caesus existimetur. Non enim honores modo nimios recepit: continuum consulatum, perpetuam dictaturam, praefecturamque morum, insuper praenomen Imperatoris, cognomen Patris patriae, statuam inter reges, suggestum in orchestra; sed et ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est: sedem auream in curia et pro tribunali, tensam et ferculum circensi pompa, templas, simulacra iuxta deos, pulvinar, flaminem, lupercos, expellationem mensis e suo nomine; ac nullos non honores et libidinem cepit et dedit. Tertium et quartum consulatum tulio tenus gessit, contentus dictaturae potestate decretaeque consulatibus simul, atque utroque anno binos consules substituit sibi in ternos novissimos menses, ita ut medio tempore comitia nulla habuerit praeter tribunorum et aedilium levis, praefectosque pro praetoribus constituerit, qui apertente se res urbanas administrarent. Pridie autem Kalendas Ianuarias repentina consulis morte cessantem honorem in aucas horas petenti dedit. Eadem licentia spreto patrio more, magistratus in pluris annos ordinavit, decem praetoris viris consularia ornamenta tribuit, civitate donatos, et quosdam e semibarbaris Gallorum, recepit in curiam. Praeterea monetariae publicisque vectigalibus peculiare servos praeposuit. Trium legionum, quas Alexandreae relinquebat, curam et imperium Rufini liberti sui filio, exsoleto suo, demandavit. Nec minoris in potentiae voces propalam edebat, ut Titus 77 impius scribit, *Nihil esse rem publicam, appellationem modo sine corpore ac specie. Sullam nescisse litteras, nisi dictaturam deposuerit. Debere homines consideratius ut loqui secum, ac pro legibus habere quae dicat.* Eoque arrogantiae progressus est, ut, haruspice tristia et sine orde exta quondam nuntiante, *futura diceret laetiora, cum vellet; nec pro ostento ducendum, si pecudi cor defuisset.*

Verum praecipuam et exitiabilem sibi invidiam hinc ma- 78 time movit. Adeuntis se cum plurimis honorificentissimisque secretis universos patres conscriptos sedens pro aede Veneris Genetricis exceptit. Quidam putant retentum a Cornelio Balbo, cum conaretur assurgere: alii, ne conatum quidem mino, sed etiam admonentem Gaium Trebatium ut assur-

geret minus familiari vultu respexisse. Idque factum eius tanto intolerabilius est visum, quod ipse triumphanti et subsellia tribunicia praetervehenti sibi unum e collegio Pontium Aquilam non assurrexisse adeo indignatus sit, ut proclamaverit: *Repete ergo a me Aquila rem publicam tribunus!* et nec destiterit per continuos dies quicumque cuiquam nisi sub exceptione polliceri, *si tamen per Pontium Aquilam* 79 *licuerit*. Adiecit ad tam insignem despecti senatus contumeliam multo arrogantius factum. Nam cum in sacrificio Laenarum revertente eo inter immodicas ac novas populi acclamationes quidam e turba statuae eius coronam lauream candida fascia praeligata inposuisset, et tribuni plebis Epidius Marullus Caesetiusque Flavius coronae fasciam detrahi hominemque duci in vincula iussissent; dolens seu parum prospere motam regni mentionem, sive ut ferebat, ereptam sibi gloriam recusandi, tribunos graviter increpitos potestate privavit. Neque ex eo infamiam affectati etiam regii nominis discutere valuit, quamquam et plebei regem se salutanti, *Caesarem se, non regem esse* responderit, et Lupercalibus pro rostris a consule Antonio admotum saepius capiti suo diadema reppulerit atque in Capitolium Iovi Optimo Maximo miserit. Quin etiam varia fama percrebruit, migraturum Alexandream vel Ilium, translatis simul opibus imperii exhaustaque Italia dilectibus et procuratione urbis amicis permessa, proximo autem senatu Lucium Cottam quindecimvirum sententiam dicturum, ut, quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos nisi a rege non posse vinci, Caesar rex appellaretur. Quae causa coniuratis maturandi fuit destinata negotia, ne assentiri necesse esset.

Consilia igitur, dispersim antea habita et quae saepe bini ternive ceperant, in unum omnes contulerunt, ne populo quidem iam praesenti statu laeto, sed clam palamque detrectante dominationem atque assertores flagitante. Peregrinis in senatum allectis, libellus propositus est: *Bonum factum: ne quis senatori novo curiam monstrare velit!* et illa vulgo canebantur:

*Gallos Caesar in triumphum ducit, idem in curiam.
Galli bracas deposuerunt, latum clavum sumpserunt.*

Quinto Maximo suffecto trimenstrique consule theatrum introeunte, cum lictor animadverti ex more iussisset, ab universis conclamatum est, non esse eum consulem. Post remotos Caesetium et Marullum tribunos reperta sunt proximis comitiis complura suffragia consules eos declarantium. Subscripsere quidam Luci Bruti statuae: *Utinam viveres!* item ipsius Caesaris:

Brutus, quia reges eiecit, consul primus factus est:

Hic, quia consules eiecit, rex postremo factus est.

10 Conspiratum est in eum a sexaginta amplius, Gaio Cassio Marcoque et Decimo Bruto principibus conspirationis. Qui primum cunctati, utrumne in Campo per comitia tribus ad suffragia vocantem partibus divisis e ponte deicerent atque exceptum trucidarent, an in Sacra via vel in aditu theatri
15 adorirentur: postquam senatus Idibus Martiis in Pompei curiam edictus est, facile tempus et locum praetulerunt.

Sed Caesari futura caedes evidentibus prodigiis denun- 81
tiata est. Paucos ante menses, cum in colonia Capua deducti lege Iulia coloni ad extruendas villas vetustissima
20 sepulchra dissicerent, idque eo studiosius facerent, quod aliquantum vasculorum operis antiqui scrutantes reperiebant, tabula aenea in monumento, in quo dicebatur Capys conditor Capuae sepultus, inventa est, conscripta litteris
25 verbisque Graecis hac sententia, *Quandoque ossa Capiis detecta essent, fore ut Iulo prognatus manu consanguineorum necaretur magnisque mox Italiae cladibus vindicaretur.* Cuius rei, ne quis fabulosam aut commenticiam
30 putet, auctor est Cornelius Balbus, familiarissimus Caesaris. Proximis diebus equorum greges, quos in traiciendo
35 Rubicone flumine consecrarat ac vagos et sine custode dimiserat, comperit pertinacissime pabulo abstinere ubertimque flere. Et immolantem haruspex Spurinna monuit, *caveret periculum, quod non ultra Martias Idus proferretur.* Pridie autem easdem Idus avem regaliolum, cum
40 laureo ramulo Pompeianae curiae se inferentem, volucres varii generis ex proximo nemore persecutae ibidem disperserunt. Ea vero nocte, cui inluxit dies caedis, et ipse sibi visus est per quietem interdum supra nubes volitare,

alias cum Iove dextram iungere; et Calpurnia uxor imagi nata est, conlabi fastigium domus maritumque in gremio suo confodi; ac subito cubiculi fores sponte patuerunt.

Ob haec simul et ob infirmam validitudinem diu cunctatus an se contineret et quae apud senatum proposuerat agere differret, tandem Decimo Bruto adhortante, ne frequentius ac iam dudum opperientis destitueret, quinta fere hora progressus est libellumque insidiarum indicem, ab obvio quodam porrectum, libellis ceteris, quos sinistra manu teneba quasi mox lecturus, commiscuit. Dein pluribus hostiis caesis, cum litare non posset, introiit curiam spreta religionis Spurinnamque irridens et ut falsum arguens, quod sine ulli sua noxa Idus Martiae adessent: quamquam is venisse qui **82** dem eas diceret, sed non praeterisse. Assidentem conspirati specie officii circumsteterunt; ilicoque Cimber Tillius qui primas partes susceperat, quasi aliquid rogaturus proptius accessit, renuentique et gestu in aliud tempus differenti ab utroque umero togam adprehendit; deinde clamantem: *Ista quidem vis est*, alter e Cascais aversum vulnerat paulum infra iugulum. Caesar Cascae brachium arreptum graphio traiecit, conatusque prosilire alio vulnere tardatus est; utque animadvertit undique se strictis pugionibus peti toga caput obvolvitur, simul sinistra manu sinum ad ima crurum deduxit, quo honestius caderet etiam inferiore corpori parte velata. Atque ita tribus et viginti plagis confossus est, uno modo ad primum ictum gemitu sine voce edito etsi tradiderunt quidam Marco Bruto irruenti dixisse: *Καὶ σὺ τέκνον*; Exanimis, diffugientibus cunctis, aliquandiu iacuit, donec lecticae impositum, dependente brachio, treservoli domum retulerunt. Nec in tot vulneribus, ut Antistius medicus existimabat, letale ullum repertum est, nisi quod secundo loco in pectore acceperat.

Fuerat animus coniuratis corpus occisi in Tiberim trahere, bona publicare, acta rescindere, sed metu Marci Antonii consulis et magistri equitum Lepidi destiterunt. Postulante ergo Lucio Pisone socero testamentum eius aperitur recitaturque in Antoni domo, quod Idibus Septembribus proximis in Lavicano suo fecerat demandaveratque virgini

Vestali maximae. Quintus Tubero tradit, heredem ab eo scribi solitum ex consulatu ipsius primo usque ad initium civilis belli CN. Pompeium, idque militibus pro contione recitatum. Sed novissimo testamento tres instituit heredes sororum nepotes, Gaium Octavium ex dodrante, et Lucium Pinarium et Quintum Pedium ex quadrante reliquo; in ima cera Gaium Octavium etiam in familiam nomenque adoptavit; plerosque percussorum in tutoribus fili, si qui sibi nasceretur, nominavit, Decimum Brutum etiam in secundis hereditibus. Populo hortos circa Tiberim publice, et viritim trecentos sestertios legavit.

Funere indicto rogos exstructus est in Martio campo iuxta Iuliae tumulum et pro rostris aurata aedes ad simulacrum templi Veneris Genetricis collocata; intraque lectus eburneus auro ac purpura stratus, et ad caput tropaeum cum veste, in qua fuerat occisus. Praeferentibus munera, quia suffecturus dies non videbatur, praeceptum, ut omissio ordine, quibus quisque vellet itineribus urbis, portaret in Campum. Inter ludos cantata sunt quaedam ad miserationem et invidiam caedis eius accommodata ex Pacuvi Armorum iudicio:

Men servasse, ut essent qui me perderent?

et ex Electra Atili ad similem sententiam. Laudationis loco consul Antonius per praeconem pronuntiavit senatus consultum, quo omnia simul ei divina atque humana decreverat, item ius iurandum, quo se cuncti pro salute unius astrinxerant; quibus perpauca a se verba addidit. Lectum pro rostris in forum magistratus et honoribus functi detulerunt. Quem cum pars in Capitolini Iovis cella cremare pars in curia Pompei destinaret, repente duo quidam, gladiis succincti ac bina iacula gestantes, ardentibus cereis succenderunt, confestimque circumstantium turba virgulta arida et cum subselliis tribunalia, quicquid praeterea ad donum aderat, congressit. Deinde tibicines et scenici artifices vestem, quam ex triumphorum instrumento ad praesentem usum induerant, detractam sibi atque discissam iniecere flammae, et veteranorum militum legionarii arma sua, quibus exculi funus celebrabant; matronae etiam pleraeque ornamenta sua, quae gerebant, et liberorum bullas atque praetextas.

- In summo publico luctu exterarum gentium multitudo circulatim suo quaeque more lamentata est, praecipueque Iudaei, qui etiam noctibus continuis bustum frequentarunt.
- 85 Plebs statim a funere ad domum Bruti et Cassii cum facibus tetendit atque aegre repulsa, obvium sibi Helvium Cinnam per errorem nominis, quasi Cornelius is esset, quem graviter pridie contionatum de Caesare requirebat, occidit caputque eius praefixum hastae circumtulit; postea solidam columnam prope viginti pedum lapidis Numidici in foro statuit scripsitque: Parenti Patriae. Apud eam longo tempore sacrificare, vota suscipere, controversias quasdam interposito per Caesarem iure iurando distrahere perseveravit.
- 86 Suspicionem Caesar quibusdam suorum reliquit, neque voluisse se diutius vivere, neque curasse quod valitudine minus prospera uteretur, ideoque et quae religiones moneant et quae renuntiarent amici neglexisse. Sunt qui putent, confisum eum novissimo illo senatus consulto ac iure iurando etiam custodias Hispanorum cum gladiis adinspectantium se removisse. Alii e diverso opinantur, insidias undique imminentis subire semel quam cavere *** [*sollicitum maluisse. Quidam dicere etiam*] solitum ferunt, *Non tam sua quam rei publicae interesse, uti salvus esset: se iam pridem potentiae gloriaeque abunde adeptum; rem publicam, si quid sibi eveniret, neque quietam fore et aliam*
- 87 *quanto deteriore conditione civilia bella subituram.* Illud plane inter omnes fere constitit, talem ei mortem paene ex sententia obtigisse. Nam et quondam, cum apud Xenophontem legisset Cyrum ultima valitudine mandasse quaedam de funere suo, aspernatus tam lentum mortis genus subitam sibi celeremque optaverat; et pridie quam occideretur, in sermone nato super caenam apud Marcum Lepidum, quisnam esset finis vitae commodissimus, repentinum inopinatumque praetulerat.
- 88 Periit sexto et quinquagesimo aetatis anno atque in deorum numerum relatus est, non ore modo decernentium sed et persuasione volgi. Siquidem ludis, quos primos consecrato ei heres Augustus edebat, stella crinita per septem continuos dies fulsit, exoriens circa undecimam horam, credi-

tumque est animam esse Caesaris in caelum recepti; et hac de causa simulacro eius in vertice additur stella.

Curiam, in qua occisus est, obstrui placuit Idusque Martias parricidium nominari, ac ne umquam eo die senatus ageretur. Percussorum autem fere neque triennio quisquam amplius supervixit, neque sua morte defunctus est. Dammati omnes alius alio casu periit, pars naufragio, pars proelio; nonnulli semet eodem illo pugione, quo Caesarem violaverant, interemerunt.

C. SUETONI TRANQUILLI
DE VITA CAESARUM

LIBER II.

DIVUS AUGUSTUS.

1 Gentem Octaviam Velitris praecipuam olim fuisse, multa 5
declarant. Nam et vicus celeberrima parte oppidi iam pri-
dem Octavius vocabatur et ostendebatur ara Octavio conse-
crata, qui bello dux finitimo, cum forte Marti rem divinam
faceret, nuntiata repente hostis incursione, semicruda exta
rapta foco prosecuit, atque ita proelium ingressus victor 10
redit. Decretum etiam publicum extabat, quo cavebatur ut
in posterum quoque simili modo exta Marti redderentur, re-
2 liquiaeque ad Octavios referrentur. Ea gens a Tarquinio
Prisco rege inter minores gentis adlecta in senatum, mox
a Servio Tullio in patricias traducta, procedente tempore 15
ad plebem se contulit, ac rursus magno intervallo per Di-
vum Iulium in patriciatum redit. Primus ex hac magistratum
populi suffragio cepit C. Rufus. Is quaestorius CN. et C.
procreavit, a quibus duplex Octaviorum familia defluxit
conditione diversa. Siquidem Gnaeus et deinceps ab eo reli- 20
qui omnes functi sunt honoribus summis. At C. eiusque po-
steri, seu fortuna seu voluntate, in equestri ordine con-
stituerunt usque ad Augusti patrem. Proavus Augusti se-
cundo Punico bello stipendia in Sicilia tribunus militum fecit
Aemilio Papo imperatore. Avus municipalibus magisteriis 25
contentus abundante patrimonio tranquillissime senuit.

Sed haec alii; ipse Augustus nihil amplius quam eque-
stri familia ortum se scribit vetere ac locuplete, et in qua
primus senator pater suus fuerit. M. Antonius libertinum ei

proavum exprobrat, restionem e pago Thurino, avum argentarium. Nec quicquam ultra de paternis Augusti, maioribus repperi.

C. Octavius pater a principio aetatis et re et existimatione magna fuit, ut equidem mirer hunc quoque a nonnullis argentarium atque etiam inter divisores operasque campestris proditum; amplis enim innutritus opibus, honores et adeptus est facile et egregie administravit. Ex praetura Macedoniae sortitus, fugitivos, residuam Spartaci et Catilinae manum, Thurinum agrum tenentis, in itinere delevit, negotio sibi in senatu extra ordinem dato. Provinciae praefuit non minore iustitia quam fortitudine; namque Bessis ac Thracibus magno proelio fuis, ita socios tractavit, ut epistolae M. Ciceronis extent quibus Quintum fratrem, eodem tempore parum secunda fama proconsulatum Asiae administrantem, hortatur et monet, imitetur in promerendis sociis vicinum suum Octavium. Decedens Macedonia, prius quam profiteri se candidatum consulatus posset, mortem obiit repentinam, superstitibus liberis Octavia maiore, quam ex Ancharia, et Octavia minore item Augusto, quos ex Atia tulerat. Atia M. Atio Balbo et Iulia, sorore C. Caesaris, genita est. Balbus, paterna stirpe Aricinus, multis in familia senatoriis imaginibus, a matre Magnum Pompeium artissimo contingebat gradu functusque honore praeturae inter viginti viros agrum Campanum plebi Iulia lege divisit. Verum idem Antonius, despiciens etiam maternam Augusti originem, proavum eius Afri generis fuisse et modo unguentariam tabernam modo pistrinum Ariciae exercuisse obicit. Cassius quidem Parmensis quadam epistola non tantum ut pistoris, sed etiam ut nummulari nepotem sic taxat Augustum: *Materna tibi farinast ex crudissimo Ariciae pistrino: hinc finxit manibus collybo decoloratis Nerulonensis ansarius.*

Natus est Augustus M. Tullio Cicerone C. Antonio cons. VIII. Kal. Octob., paulo ante solis exortum, regione Palati, ad Capita bubula, ubi nunc sacrarium habet, aliquanto post quam excessit constitutum. Nam ut senatus actis continetur, cum C. Laetorius, adulescens patricii ge-

neris, in deprecanda graviore adulterii poena praeter aetatem atque natales hoc quoque patribus conscriptis allegaret, esse possessorem ac velut aedituum soli, quod primum Divus Augustus nascens attigisset, peteretque donari quasi proprio suo ac peculiari deo, decretum est ut ea pars domus consecraretur. Nutrimentorum eius ostenditur adhuc locus in avito suburbano iuxta Velitras permodicus et cellae penuriae instar, tenetque vicinitatem opinio tamquam et natus ibi sit. Huc introire nisi necessario et caste religio est, concepta opinione veteri, quasi temere adeuntibus horror quidam et metus obiciatur, sed et mox confirmata. Nam cum possessor villae novus seu forte seu temptandi causa cubitum se eo contulisset, evenit ut post paucissimas noctis horas exturbatus inde subita vi et incerta paene semianimis cum strato simul ante fores inveniretur.

7 Infanti cognomen Thurino inditum est, in memoriam maiorum originis, vel quod regione Thurina recens eo nato pater Octavius adversus fugitivos rem prospere gesserat. Thurinum cognominatum satis certa probatione tradiderit, nactus puerilem imagunculam eius aeream veterem, ferreis et paene iam exolescentibus litteris hoc nomine inscriptam, quae dono a me principi data inter cubiculi Lares colitur. Sed et a M. Antonio in epistolis per contumeliam saepe Thurinus appellatur, et ipse nihil amplius quam mirari se rescribit, pro obprobrio sibi prius nomen obici. Postea Gai Caesaris et deinde Augusti cognomen assumpsit, alterum testamento maioris avunculi, alterum Munati Plancii sententia, cum, quibusdam censentibus Romulum appellari oportere quasi et ipsum conditorem urbis, praevaluisset, ut Augustus potius vocaretur, non tantum novo sed etiam ampliore cognomine, [quod loca quoque religiosa et in quibus augurato quid consecratur augusta dicantur, ab auctu vel ab avium gestu gustave, sicut etiam Ennius docet scribens.

Augusto augurio postquam incluta condita Roma est.]

8 Quadrimus patrem amisit. Duodecimum annum agens aviam Iuliam defunctam pro contione laudavit. Quadriennio post virili toga sumpta, militaribus donis triumpho Caesaris Africano donatus est, quanquam expers belli propter aeta-

sm. Profectum mox avunculum in Hispanias adversus CN. Pompei liberos, vixdum firmus a gravi valitudine, per instas hostibus vias paucissimis comitibus naufragio etiam icto subsecutus, magnopere demeruit, approbata citotiam morum indole super itineris industriam.

Caesare post receptas Hispanias expeditionem in Dacos t inde in Parthos destinante, praemissus Apolloniam studiis acavit. Utque primum occisum eum heredemque se competit, diu cunctatus an proximas legiones imploraret, id quies consilium ut praeceptum in maturumque omisit, ceterum urbe petita hereditatem adiit, dubitante matre, vitrico vero Marcio Philippo consulari multum dissuadente. Atque ab eo tempore exercitibus comparatis primum cum M. Antonio M. et Lepido deinde tantum cum Antonio per duodecim fere annos, novissime per quattuor et quadraginta solus rem peravit.

Proposita vitae eius velut summa, partes singillatim neque per tempora sed per species exsequar, quo distinctius demonstrari cognoscique possint.

Bella civilia quinque gessit: Mutinense, Philippense, Perusinum, Siculum, Actiacum; e quibus primum ac novissimum adversus M. Antonium, secundum adversus Brutum et Cassium, tertium adversus L. Antonium triumviri fratrem, quartum adversus Sextum Pompeium CN. F. Omnium bello-
10
rum initium et causam hinc sumpsit: nihil convenientius dumens quam necem avunculi vindicare tuerique acta, confestim ut Apollonia rediit, Brutum Cassiumque et vi necopiantis et (quia provisum periculum subterfugerant) legibus degredi reosque caedis absentis deferre statuit. Ludos autem victoriae Caesaris, non audentibus facere quibus opterat id munus, ipse edidit. Et quo constantius cetera quae exequeretur, in locum TR. PL. forte demortui candidam se ostendit, quanquam patricius necdum senator. Sed diversante conatibus suis M. Antonio consule, quem vel raecipuum adiutorem speraverat, ac ne publicum quidem t translativum ius ulla in re sibi sine pactione gravissimae mercedis impertiente, ad optimates se contulit, quibus eum visum sentiebat, maxime quod D. Brutum obsessum Muti-

nae provincia a Caesare data et per senatum confirmata expellere armis niteretur. Hortantibus itaque nonnullis percussores ei subornavit, ac fraude deprehensa periculum in vicem metuens veteranos simul in suum ac rei p. auxilium quanta potuit largitione contraxit; iussusque comparato exercitui pro praetore praeesse et cum Hirtio ac Pansa, qui consulatum susceperant, D. Bruto opem ferre, demandatum bellum tertio mense confecit duobus proeliis. Priore Antonius fugisse eum scribit ac sine paludamento equoque post biduum demum apparuisse, sequenti satis constat non modo ducis, 10 sed etiam militis functum munere atque in media dimicatione, aquilifero legionis suae graviter saucio, aquilam umeris sub-

11 isse diuque portasse. Hoc bello cum Hirtius in acie, Pansa paulo post ex vulnere perissent, rumor increbruit ambos opera eius occisos, ut Antonio fugato, re p. consulibus orbata 15 solus victores exercitus occuparet. Pansae quidem adeo suspecta mors fuit, ut Glyco medicus custoditus sit, quasi venenum vulnere indidisset. Adicit his Aquilius Niger, alterum e consulibus Hirtium in pugnae tumultu ab ipso inter-

12 emptum. Sed ut cognovit Antonium post fugam a M. Lepido receptum ceterosque duces et exercitus consentire pro partibus, causam optimatum sine cunctatione deseruit, ad praetextum mutatae voluntatis dicta factaque quorundam calumniatus, quasi alii se puerum, alii ornandum tollendumque iactassent, ne aut sibi aut veteranis par gratia referretur. Et quo 20 magis paenitentiam prioris sectae approbaret, Nursinos grandi pecunia et quam pendere nequirent multatos extorres oppido egit, quod Mutinensi acie interemptorum civium tumulto publice extracto ascripserant, pro libertate eos occubuisse.

13 Inita cum Antonio et Lepido societate, Philippense quo- 25 que bellum, quamquam invalidus atque aeger, duplici proelio transegit, quorum priore castris exutus vix ad Antoni cornu fuga evaserat. Nec successum victoriae moderatus est, sed capite Bruti Romam misso, ut statuæ Caesaris subiceretur, in splendidissimum quemque captivum non sine verborum contumelia saeviit; ut quidem uni suppliciter sepul- 30 turam precanti respondisse dicatur, *iam istam volucrem fore potestatem*; alios, patrem et filium, pro vita rogantis

sortiri vel micare iussisse, ut alterutri concederetur, ac spectasse utrumque morientem, cum patre, quia se optulerat, occiso filius quoque voluntariam occubisset necem. Quare ceteri, in his M. Favonius ille Catonis aemulus, cum catenati producerentur, imperatore Antonio honorifice salutato, hunc foedissimo convitio coram prosciderunt.

Partitis post victoriam officiis, cum Antonius Orientem ordinandum, ipse veteranos in Italiam reducendos et municipalibus agris conlocandos recepisset, neque veteranorum neque possessorum gratiam tenuit, alteris pelli se, alteris non pro spe meritorum tractari querentibus. Quo tempore L. Antonium fiducia consulatus, quem gerebat, ac fraternae potentiae res novas molientem confugere Perusiam coegit et ad deditionem fame compulit, non tamen sine magnis suis et ante bellum et in bello discriminibus. Nam cum spectaculo ludorum gregarium militem in quattuordecim ordinibus sedentem excitari per apparitorem iussisset, rumore ab obtretractoribus dilato quasi eundem mox et discruciatum necasset, minimum a fuit, quin periret concursu et indignatione turbae militaris. Saluti fuit, quod qui desiderabatur repente comparuit incolumis ac sine iniuria. Circa Perusinum autem murum sacrificans paene interceptus est a manu gladiatorum, quae oppido eruperat. Perusia capta in plurimos animadvertit, orare veniam vel excusare se conantibus una voce occurrens, *moriendum esse*. Scribunt quidam, trecentos ex deditionibus electos utriusque ordinis ad aram Divo Iulio extractam Idibus Martiis hostiarum more mactatos. Extiterunt qui traderent, conpecto eum ad arma isse, ut occulti adversarii et quos metus magis quam voluntas contineret, facultate L. Antoni ducis praebita, detegerentur devictisque is et confiscatis, promissa veteranis praemia persolverentur.

Siculum bellum inchoavit in primis, sed diu traxit intermissum saepius, modo reparandarum classium causa, quas tempestatibus duplici naufragio et quidem per aestatem amiserat, modo pace facta, flagitante populo ob interclusos commentus famemque ingravescentem; donec navibus ex integro fabricatis ac viginti servorum milibus manumissis et ad remum datis, portum Iulium apud Baias, inmisso in Lucrinum et Aver-

num lacum mari, effecit. In quo cum hieme tota copias exercuisset, Pompeium inter Mylas et Naulochum superavit, sub horam pugnae tam arto repente somno devinctus, ut addandum signum ab amicis excitaretur. Unde praebitam Antonio materiam putem exprobrandi, *ne rectis quidem oculis eum aspicere potuisse instructam aciem, verum supinum, caelum intuentem, stupidum cubuisse, nec prius surrexisse ac militibus in conspectum venisse quam a M. Agrippa fugatae sint ostium naves.* Alii dictum factumque eius criminantur, quasi classibus tempestate perditis exclamaverit, *etiam invito Neptuno victoriam se adepturum*, ac die circensium proximo sollemni pompae simulacrum dei detraxerit. Nec temere plura ac maiora pericula ullo alio bello adiit. Traiecto in Siciliam exercitu, cum partem reliquam copiarum continenti repeteret, oppressus ex inproviso a Demochare et Apollophane praefectis Pompei, uno demum navigio aegerime effugit. Iterum cum praeter Locros Regium pedibus iret et prospectis biremibus Pompeianis terram legentibus, suas ratus, descendisset ad litus, paene exceptus est. Tunc etiam per devios tramites refugientem servus Aemili Pauli comitis eius, dolens proscriptum olim ab eo patrem Paulum et quasi occasione ultionis oblata, interficere conatus est.

Post Pompei fugam collegarum alterum M. Lepidum, quem ex Africa in auxilium evocarat, superbientem viginti legionum fiducia summasque sibi partes terrore et minis vindicantem spoliavit exercitu supplicemque concessa vita Circios in perpetuum relegavit.

- 17 M. Antonii societatem semper dubiam et incertam reconciliationibusque variis male fociatam abruptit tandem, et quo magis degenerasse eum a civili more approbaret, testamentum, quod is Romae, etiam de Cleopatra liberis inter heredes nuncupatis, reliquerat, aperiendum recitandumque pro catione curavit. Remisit tamen hosti iudicato necessitudines amicosque omnes, atque inter alios C. Sositium et T. Domitium tunc adhuc consules. Bononiensibus quoque publice, quod in Antoniorum clientela antiquitus erant, gratiam fecit coniurandi cum tota Italia pro partibus suis. Nec multo post navali proelio apud Actium vicit, in serum dimicatione protra-

cta, ut in nave victor pernoctaverit. Ab Actio cum Samum in hiberna se recepisset, turbatus nuntiis de seditione praemia et missionem poscentium, quos ex omni numero confecta victoria Brundisium praemisera, repetita Italia, tempestate in traiectu bis confictatus (primo inter promuntoria Peloponnesi atque Aetoliae, rursus circa montes Ceraunios, utrobique parte liburnicarum demersa, simul eius, in qua vehebatur, fisis armamentis et gubernaculo diffracto) nec amplius quam septem et viginti dies, donec desideria militum ordinarentur, Brundisii commoratus, Asiae Syriaeque circuitu Aegyptum petit obsessaque Alexandria, quo Antonius cum Cleopatra confugerat, brevi potitus est. Et Antonium quidem, seras conditiones pacis temptantem, ad mortem adigit viditque mortuum. Cleopatrae, quam servatam triumpho magnopere cupiebat, etiam psyllus admovit, qui venenum ac virus exugerent, quod perisse morsu aspidis putabatur. Ambobus communem sepulturae honorem tribuit ac tumulum ab ipsis inchoatum perfici iussit. Antonium iuvenem, maiorem de duobus Fulvia genitis, simulacro Divi Iuli, ad quod post multas et irritas preces confugerat, abreptum interemit. Item Caesarionem, quem ex Caesare Cleopatra concepisse praedicabat, retractum e fuga supplicio adfecit. Reliquos Antonii reginaeque communes liberos non secus ac necessitudine iunctos sibi et conservavit et mox pro conditione cuiusque sustinuit ac fovit. Per idem tempus conditorium et cor-
18 pus Magni Alexandri, cum prolatum e penetrali subiecisset oculis, corona aurea imposita ac floribus aspersis veneratus est, consultusque, num et Ptolemaeum inspicere vellet, *regem se voluisse ait videre, non mortuos*. Aegyptum in provincia formam redactam ut feraciorem habiliorisque anno-
10 nae urbanae redderet, fossas omnis, in quas Nilus exaestuat, oblimatas longa vetustate militari opere deterisit. Quoque Actiacae victoriae memoria celebratior et in posterum esset, urbem Nicopolim apud Actium condidit ludosque illic quin-
15 quennales constituit et ampliato vetere Apollinis templo locum castrorum, quibus fuerat usus, exornatum navalibus spoliis Neptuno ac Marti consecravit.

Tumultus posthac et rerum novarum initia coniurationes-19

que complures, prius quam invalescerent indicio detectas, compressit alias alio tempore: Lepidi iuvenis, deinde Varronis Murenæ et Fanni Caepionis, mox M. Egnati, exin Plauti Rufi Lucique Pauli progneri sui, ac praeter has L. Audasi, falsarum tabularum rei ac neque aetate neque corpore integri, item Asini Epicadi ex gente Parthina ibridae, ad extremum Telephi, mulieris servi nomenclatoris. Nam ne ultimae quidem sortis hominum conspiratione et periculo caruit. Audasius atque Epicadus Iuliam filiam et Agrippam nepotem ex insulis, quibus continebantur, rapere ad exercitus, Telephus quasi debita sibi fato dominatione et ipsum et senatum adgredi destinarent. Quin etiam quondam iuxta cubiculum eius lixa quidam ex Illyrico exercitu, ianitoribus deceptis, noctu deprehensus est cultro venatorio cinctus, imposte mentis an simulata dementia, incertum; nihil enim exprimi quaestione potuit.

- 20 Externa bella duo omnino per se gessit, Delmaticum adulescens adhuc, et Antonio devicto Cantabricum. Delmatico etiam vulnera excepit, una acie dextrum genu lapide ictus, altera et crus et utrumque brachium ruina pontis con-sauciatus. Reliqua per legatos administravit, ut tamen quibusdam Pannonicis atque Germanicis aut interveniret aut non longe abesset, Ravennam vel Mediolanium vel Aquileiam 25
- 21 usque ab urbe progrediens. Domuit autem partim ductu partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Del-25 matiam cum Illyrico omni, item Raetiam et Vindelicos ac Salassos, gentes Inalpinas. Coercuit et Dacorum incursiones, tribus eorum ducibus cum magna copia caesis, Germanosque ultra Albi fluvium summovit, ex quibus Suebos et Sigambros dedentis se traduxit in Galliam atque in proximis 30 Rheno agris conlocavit. Alias item nationes male quietas ad obsequium redegit. Nec ulli genti sine iustis et necessariis causis bellum intulit, tantumque auit a cupiditate quoquo modo imperium vel bellicam gloriam augendi, ut quorundam barbarorum principes in aede Martis Ultoris iurare 35 coegerit mansuros se in fide ac pace quam peterent, a quibusdam vero novum genus obsidum, feminas, exigere temptaverit, quod neglegere marum pignera sentiebat; et tamen

potestatem semper omnibus fecit, quotiens vellent obsides recipiendi. Neque aut crebrius aut perfidiosius rebellantis graviore umquam ultus est poena, quam ut captivos sub lege venundaret, ne in vicina regione servirent neve intra tricenisimum annum liberarentur. Qua virtutis moderationisque fama Indos etiam ac Scythas, auditu modo cognitos, pellexit ad amicitiam suam populique Rom. ultro per legatos petendam. Parthi quoque et Armeniam vindicanti facile cesserunt et signa militaria, quae M. Crasso et M. Antonio ademerant, reposita reddiderunt obsidesque insuper optulerunt, denique, pluribus quondam de regno concertantibus, non nisi ab ipso electum probaverunt.

Ianum Quirinum, semel atque iterum a condita urbe ante 22 memoriam suam clausum, in multo breviori temporis spatio 15 terra marique pace parta ter clusit. Bis ovans ingressus est urbem, post Philippense et rursus post Siculum bellum. Curulis triumphos tris egit, Delmaticum, Actiacum, Alexandrinum, continuo triduo omnes. Graves ignominias cladesque 23 duas omnino nec alibi quam in Germania accepit, Lollianam 20 et Varianam, sed Lollianam maioris infamiae quam detrimenti, Varianam paene exitiabilem, tribus legionibus cum duce legatisque et auxiliis omnibus caesis. Hac nuntiata excubias per urbem indixit, ne quis tumultus existeret, et praesidibus provinciarum propagavit imperium, ut a peritis et 25 assuetis socii continerentur. Vovit et magnos ludos Iovi Optimo Maximo, si res p. in meliorem statum vertisset: quod factum Cimbrico Marsicoque bello erat. Adeo denique consternatum ferunt, ut per continuos menses barba capilloque summisso caput interdum foribus illideret, vociferans: *Quinti 30 tili Vare, legiones redde!* diemque cladis quot annis maestum habuerit ac lugubrem. In re militari et commutavit 24 multa et instituit, atque etiam ad antiquum morem nonnulla revocavit.

Disciplinam severissime rexit: ne legatorum quidem cuiusquam, nisi gravate hibernisque demum mensibus, permisit uxorem intervisere. Equitem R., quod duobus filiis adolescentibus causa detrectandi sacramenti pollices amputasset, ipsum bonaque subiecit hastae; quem tamen, quod imminere

emptioni publicanos videbat, liberto suo addixit, ut relegatum in agros pro libero esse sineret. Decimam legionem contumacius parentem cum ignominia totam dimisit, item alias immodeste missionem postulantes citra commoda ementorum praemiorum exauctoravit. Cohortes, si quae cessissent loco, decimatas hordeo pavit. Centuriones statione deserta, itidem ut manipulares, capitali animadversione punit, pro cetero delictorum genere variis ignominis adfecit, ut stare per totum diem iuberet ante praetorium, interdum tunicatos discinctosque, nonnumquam cum decempedis, vel 25 etiam cespitem portantes. Neque post bella civilia aut in contione aut per edictum ullos militum commilitones appellabat, sed milites, ac ne a filiis quidem aut privignis suis imperio praeditis aliter appellari passus est, ambitiosius id existimans, quam aut ratio militaris aut temporum quies aut suadomusque suae maiestas postulare. Libertino milite, praeterquam Romae incendiorum causa et si tumultus in graviore annona metueretur, bis usus est: semel ad praesidium coloniarum Illyricum contingentium, iterum ad tutelam ripae Rheni fluminis; eosque, servos adhuc viris feminisque pecuniosioribus indictos ac sine mora manumissos, sub priore vexillo habuit, neque aut commixtos cum ingenuis aut eodem modo armatos.

Dona militaria, aliquanto facilius phaleras et torques, quicquid auro argentoque constaret, quam vallares ac muralles coronas, quae honore praecellerent, dabat; has quam parcissime et sine ambitione ac saepe etiam caligatis tribuit. M. Agrippam in Sicilia post navalem victoriam caeruleo vexillo donavit. Solos triumphales, quamquam et socios expeditionum et participes victoriarum suarum, numquam donis impertiendos putavit, quod ipsi quoque ius habuissent tribuendi ea quibus vellent. Nihil autem minus perfecto duci quam festinationem temeritatemque convenire arbitrabatur. Crebro itaque illa iactabat: *Πεῦδε βραδέως! Ἀσφαλὴς γὰρ ἐστ' αμείνων ἢ θρασὺς στρατηλάτης.* Et, *Satis celeriter fieri quidquid fiat satis bene.* Proelium quidem aut bellum suscipiendum omnino negabat, nisi cum maior emolumentum spes quam damni metus ostenderetur. Nam minima

commoda non minimo sectantis discrimine similes aiebat esse aureo hamo piscantibus, cuius abrupti damnum nulla captura pensari posset.

Magistratus atque honores et ante tempus et quosdam 26
 5 novi generis perpetuosque cepit. Consulatum vicesimo
 aetatis anno invasit, admotis hostiliter ad urbem legionibus,
 missisque qui sibi nomine exercitus deposcerent; cum qui-
 dem cunctante senatu Cornelius centurio, princeps legatio-
 nis, reiecto sagulo ostendens gladii capulum, non dubitasset
 10 in curia dicere: *Hic faciet, si vos non feceritis*. Secundum
 consulatum post novem annos, tertium anno interiecto gessit,
 sequentis usque ad undecimum continuavit, multisque mox,
 cum deferrentur, recusatis duodecimum magno, id est se-
 ptemdecim annorum, intervallo et rursus tertium decimum
 15 biennio post ultro petiit, ut C. et Lucium filios amplissimo praedi-
 dit magistratu suo quemque tirocinio deduceret in forum.
 Quinque medios consulatus a sexto ad decimum annuos ges-
 sit, ceteros aut novem aut sex aut quattuor aut tribus mensi-
 bus, secundum vero paucissimis horis. Nam die Kal. Ian.
 20 cum mane pro aede Capitolini Iovis paululum curuli sella
 praesedisset, honore abiit suffecto alio in locum suum. Nec
 omnes Romae, sed quartum consulatum in Asia, quintum in
 insula Samo, octavum et nonum Tarracone init.

Triumviratum rei p. constituendae per decem annos ad-27
 ministravit; in quo restitit quidem aliquandiu collegis ne
 qua fieret proscripio, sed inceptam utroque acerbius exer-
 cuit. Namque illis in multorum saepe personam per gratiam
 et preces exorabilibus, solus magnopere contendit ne cui
 parceretur, proscripsitque etiam C. Toranium tutorem suum,
 eundem collegam patris sui Octavi in aedilitate. Iunius Sa-
 turninus hoc amplius tradit, cum peracta proscriptione M.
 Lepidus in senatu excusasset praeterita et spem clementiae
 in posterum fecisset, quoniam satis poenarum exactum es-
 set, hunc e diverso professum, *ita modum se proscribendi*
 25 *statuisse, ut omnia sibi reliquerit libera*. In cuius tamen
 pertinaciae paenitentiam postea T. Vinium Philopoemenem,
 quod patronum suum proscriptum celasse olim diceretur,
 equestri dignitate honoravit. In eadem hac potestate mul-

tiplici flagravit invidia. Nam et Pinarium equitem R. cutionante se admissa turba paganorum, apud milites subscbere quaedam animadvertisset, curiosum ac speculatorem ius, coram confodi imperavit; et Tedium Afrum consule designatum, quia factum quoddam suum maligno sermo carpsisset, tantis conterruit minis, ut is se praecipitaverit; Quintum Gallium praetorem, in officio salutationis tabell duplices veste tectas tenentem, suspicatus gladium occidit: nec quidquam statim, ne aliud inveniretur, ausus inquirere paulo post per centuriones et milites raptum e tribunali, se vilem in modum torsit ac fatentem nihil iussit occidi, pri oculis eius sua manu effossis; quem tamen scribit conloquitito insidiatum sibi coniectumque a se in custodiam, c inde urbe interdicta dimissum, naufragio vel latronum in diis perisse. Tribuniciam potestatem perpetuam recepit, qua semel atque iterum per singula lustra collegam sibi optavit. Recepit et morum legumque regimen aequè per tuum, quo iure, quamquam sine censurae honore, censi tamen populi ter egit: primum ac tertium cum collega, r dium solus.

- 28 De reddenda re p. bis cogitavit: primum post oppressi statim Antonium, memor obiectum sibi ab eo saepius, qu: per ipsum staret ne redderetur; ac rursus taedio diuturn valitudinis, cum etiam magistratibus ac senatu domum ac tis rationarium imperii tradidit. Sed reputans, et se privati non sine periculo fore et illam plurium arbitrio temere co mitti, in retinenda perseveravit, dubium, eventu meliore voluntate. Quam voluntatem, cum prae se identidem ferr quodam etiam edicto his verbis testatus est: *Ita mihi salva ac sospitem rem p. sistere in sua sede liceat, atque ei rei fructum percipere, quem peto, ut optimi status auct dicar, et moriens ut feram mecum spem, mansura in e stigio suo fundamenta rei p. quae iecero.* Fecitque ip se compotem voti, nisus omni modo, ne quem novi stat paeniteret.

Urbem, neque pro maiestate imperii ornatam et inund tionibus incendiisque obnoxiam, excoluit adeo, ut iure gloriatus, *marmoream se relinquere, quam latericiam a*

cepisset. Tutam vero, quantum provideri humana ratione potuit, etiam in posterum praestitit. Publica opera plurima extruxit, e quibus vel praecipua: Forum cum aede Martis Ultoris, templum Apollinis in Palatio, aedem Tonantis Iovis in Capitolio. Fori extruendi causa fuit hominum et iudiciorum multitudo, quae videbatur non sufficientibus duobus etiam tertio indigere; itaque festinatus necdum perfecta Martis aede publicatum est, cautumque ut separatim in eo publica iudicia et sortitiones iudicum fierent. Aedem Martis bello Philippensi, pro ultione paterna suscepto, voverat; sanxit ergo, ut de bellis triumphisque hic consuleretur senatus, provincias cum imperio petitori hinc deducerentur, qui victores redissent, huc insignia triumphorum conferrent. Templum Apollinis in ea parte Palatinae domus excitavit, quam fulmine ictam desiderari a deo haruspices pronuntiabant; addidit porticus cum bibliotheca Latina Graecaque, quo loco iam senior saepe etiam senatum habuit decuriasque iudicum recognovit. Tonanti Iovi aedem consecravit liberatus periculo, cum expeditione Cantabrica per nocturnum iter lecticam eius fulgur praestrinxisset servumque praelucentem exanimasset. Quaedam etiam opera sub nomine alieno, nepotum scilicet et uxoris sororisque, fecit, ut porticum basilicamque Gai et Luci, item porticus Liviae et Octaviae theatrumque Marcelli. Sed et ceteros principes viros saepe hortatus est, ut pro facultate quisque monumentis vel novis vel relictis et excultis urbem adornarent. Multaque a multis tunc extracta sunt, sicut a Marcio Philippo aedes Herculis Musarum, a L. Cornificio aedes Dianae, ab Asinio Pollione atrium Libertatis, a Munatio Planco aedes Saturni, a Cornelio Balbo theatrum, a Statio Tauro amphitheatrum, a M. vero Agrippa complura et egregia.

Spatium urbis in regiones vicosque divisit instituitque, ut 30 illas annui magistratus sortito tuerentur, hos magistri e plebe cuiusque viciniae lecti. Adversus incendia excubias nocturnas vigilesque commentus est; ad coercendas inundationes alveum Tiberis laxavit ac repurgavit, completum olim rudibus et aedificiorum prolotionibus coartatum. Quo autem facilius undique urbs adiretur, desumpta sibi Flaminia via

Arimino tenus munienda, reliquas triumphalibus viris ex 1
nubiali pecunia sternendas distribuit.

Aedes sacras vetustate conlapsas aut incendio absump
refecit easque et ceteras opulentissimis donis adornavit,
qui in cellam Capitolini Iovis sedecim milia pondo auri ge
masque ac margaritas quingenties sestertii una donati
31 contulerit. Postquam vero pontificatum maximum, qu
numquam vivo Lepido auferre sustinuerat, mortuo dem
suscepit, quidquid fatidicorum librorum Graeci Latinique
neris nullis vel parum idoneis auctoribus vulgo fereba
supra duo milia contracta undique cremavit ac solos retii
Sibyllinos, hos quoque dilectu habito; condiditque duo
forulis auratis sub Palatini Apollinis basi. Annum a D
Iulio ordinatum, sed postea neglegentia conturbatum at
confusum, rursus ad pristinam rationem redegit; in cuius
dinatione Sextilem mensem e suo cognomine nuncupa
magis quam Septembrem quo erat natus, quod hoc sibi
primus consulatus et insignes victoriae optigissent. Sac
dotum et numerum et dignitatem sed et commoda auxit, pr
cipue Vestalium virginum. Cumque in demortuae loc
aliam capi oporteret, ambirentque multi ne filias in sorti
darent, adiuravit, si cuiusquam neptium suarum compete
aetas, oblaturum se fuisse eam. Nonnulla etiam ex anti
caerinionis paulatim abolita restituit, ut Salutis augurii
Diale flaminium, sacrum Lupercale, ludos Saeculares et Cu
pitalicios. Lupercalibus vetuit currere inberbes, item S
cularibus ludis iuvenes utriusque sexus pronibuit ullum
cturnum spectaculum frequentare nisi cum aliquo maiore n
propinquorum. Compitales Lares ornari bis anno instit
vernibus floribus et aestivis.

Proximum a dis immortalibus honorem memoriae duc
praestitit, qui imperium P. R. ex minimo maximum reddi
sent. Itaque et opera cuiusque manentibus titulis restituit
statuas omnium triumphali effigie in utraque fori sui por
dedicavit, professus edicto *commentum id se, ut ad i
rum velut exemplar et ipse, dum viveret, et insequen
tium aetatum principes exigerentur a civibus.* Pom
quoque statuam contra theatri eius regiam marmoreo I

uperposuit, translatam e curia, in qua C. Caesar fuerat occisus.

Pleraque pessimi exempli in perniciem publicam aut³² x consuetudine licentiaque bellorum civilium duraverant ut per pacem etiam extiterant; nam et grassa torum plumi palam se ferebant succincti ferro, quasi tuendi sui ausa, et rapti per agros viatores sine discrimine liberi ervique ergastulis possessorum supprimebantur, et plurimae actiones titulo collegi novi ad nullius non facinoris societatem coibant. Igitur grassaturas dispositis per opportuna loca tationibus inhiabit, ergastula recognovit, collegia praeter antiqua et legitima dissolvit. Tabulas veterum aerari debitorum, vel praecipuam calumniandi materiam, exussit; loca in re publica iuris ambigui, possessoribus adiudicavit; diurnorum reorum et ex quorum sordibus nihil aliud quam voluptas inimicis quaereretur nomina abolevit, condicione proposita, ut si quem quis repetere vellet, par periculum poenae ubiret. Ne quod autem maleficium negotiumve impunitate el mora elaboretur, triginta amplius dies, qui honorarius luis occupabantur, actui rerum accommodavit. Ad tris iudicium decurias quartam addidit ex inferiore censu, quae duenariorum vocaretur iudicaretque de levioribus summis. Iudices a vicensimo aetatis anno adlegit, id est quinquennio iustitius quam solebant. Ac plerisque iudicandi munus detractantibus, vix concessit ut singulis decuriis per vices annua vacatio esset, et ut solitae agi Novembri ac Decembriense res omitterentur. Ipse ius dixit assidue et in noctem³³ onnumquam, si parum corpore valeret, lectica pro tribunali collocata vel etiam domi cubans. Dixit autem ius non diligentia modo summa sed et lenitate, siquidem manifesti paricidii reum, ne culleo insueretur, quod non nisi confessi adiciuntur hac poena, ita fertur interrogasse: *certe patrem um non occidisti?* Et cum de falso testamento ageretur mnesque signatores lege Cornelia tenerentur, non tantum uas tabellas, damnatoriam et absolutoriam, simul cognoscantibus dedit, sed tertiam quoque, qua ignosceretur iis, uos fraude ad signandum vel errore inductos constitisset. pellationes quot annis urbanorum quidem litigatorum prae-

tori delegabat urbano, ac provincialium consularibus viris, quos singulos cuiusque provinciae negotiis praeponisset.

34 Leges retractavit et quasdam ex integro sanxit, ut sumptuariam et de adulteriis et de pudicitia, de ambitu, de maritandis ordinibus. Hanc cum aliquanto severius quam ceteras emendasset, prae tumultu recusantium perferre non potuit, nisi adempta demum lenitave parte poenarum et vacatione trienni data auctisque praemiis. Sic quoque abolitionem eius publico spectaculo pertinaciter postulante equite, accitos Germanici liberos receptosque partim ad se partim in patris gremium ostentavit, manu vultuque significans ne gravarentur imitari juvenis exemplum. Cumque etiam immaturitate sponsarum et matrimoniorum crebra mutatione vim legis eludi sentiret, tempus sponsas habendi coartavit, divortiis modum imposuit.

35 Senatorum affluentem numerum deformi et incondita turba (erant enim super mille, et quidam indignissimi et post necem Caesaris per gratiam et praemium adlecti, quos orcinos vulgus vocabat) ad modum pristinum et splendorem redegit duabus lectionibus: prima ipsorum arbitrato, quo vir virum legit, secunda suo et Agrippae; quo tempore existimatur lorica sub veste munitus ferroque cinctus praesedissee, decem valentissimis senatorii ordinis amicis sellam suam circumstantibus. Cordus Cremutius scribit, ne admissum quidem tunc quemquam senatorum nisi solum et praetemptato sinu. Quosdam ad excusandi se verecundiam compulsi servavitque etiam excusatis insigne vestis et spectandi in orchestra epulandique publice ius. Quo autem lecti probatique et religiosius et minore molestia senatoria munera fungerentur, sanxit, ut prius quam consideret quisque ture ac mero supplicaret apud aram eius dei, in cuius templo coiretur, et ne plus quam bis in mense legitimus senatus ageretur, Kal. et Idibus, neve Septembri Octobrive mense ullos adesse alios necesse esset quam sorte ductos, per quorum numerum decreta confici possent; sibi que instituit consilia sortiri semenstria, cum quibus de negotiis ad frequentem senatum referendis ante tractaret. Sententias de maiore negotio non more atque ordine sed prout libuisset perrogabat, ut perinde

quisque animum intenderet ac si censendum magis quam ad-sentiendum esset.

Auctor et aliarum rerum fuit, in quis: ne acta senatus 36 publicarentur, ne magistratus deposito honore statim in provincias mitterentur, ut proconsulibus ad mulos et tabernacula quae publice locari solebant certa pecunia constitueretur, ut cura aerari a quaestoribus urbanis ad praetorios praetoresve transiret, ut centumviralem hastam quam quaesturam functi consueverant cogere decemviri cogere. Quoque 37 plures partem administrandae rei p. caperent, nova officia excogitavit: curam operum publicorum, viarum, aquarum, alvei Tiberis, frumenti populo dividendi, praefecturam urbis, triumviratum legendi senatus, et alterum recognoscendi turmas equitum, quotiensque opus esset. Censores creari de-sitos longo intervallo creavit. Numerum praetorum auxit. Exegit etiam, ut quotiens consulatus sibi daretur, binos pro singulis collegas haberet, nec optinuit, reclamantibus cun-ctis satis maiestatem eius imminui, quod honorem eum non solus sed cum altero gereret. Nec parciorem in bellica virtute 38 honoranda, super triginta ducibus iustos triumphos et alio-quantum pluribus triumphalia ornamenta decernenda curavit.

Liberis senatorum, quo celerius rei p. assuescerent, pro-tinus a virili toga latum clavum induere et curiae interesse permisit, militiamque auspiciantibus non tribunatum modo legionum, sed et praefecturas alarum dedit; ac ne qui expertus castrorum esset, binos plerumque laticlavios praeposuit sin-gulis alis.

Equitum turmas frequenter recognovit, post longam in-tercapedinem reducto more travectionis. Sed neque detrahi quemquam in travehendo ab accusatore passus est, quod fieri solebat, et senio vel aliqua corporis labe insignibus per-misit, praemisso in ordine equo, ad respondendum quotiens citarentur pedibus venire; mox reddendi equi gratiam fecit eis, qui maiores annorum quinque et triginta retinere eum nollet; impetratisque a senatu decem adiutoribus, unum 39 quemque equitum rationem vitae reddere coegit atque ex in-probatis alios poena, alios ignominia notavit, plures admonitione, sed varia. Lenissimum genus admonitionis fuit tra-

ditio coram pugillarum, quos taciti et ibidem statim legerent; notavitque aliquos, quod pecunias levioribus usuris
 40 mutuati graviore foenore collocassent. Ac comitiis tribuni-
 ciiis si deessent candidati senatores, ex equitibus R. creavit,
 ita ut potestate transacta, in utro vellent ordine manerent.
 Cum autem plerique equitum attrito bellis civilibus patrimo-
 nio spectare ludos e quattuordecim non auderent metu poe-
 nae theatrialis, pronuntiavit non teneri ea, quibus ipsis pa-
 rentibusve equester census umquam fuisset.

Populi recensum vicatim egit, ac ne plebs frumentatio-
 num causa frequentius ab negotiis avocaretur, ter in annum
 quaternum mensum tesseras dare destinavit; sed desideranti
 consuetudinem veterem concessit rursus, ut sui cuiusque men-
 sis acciperet. Comitiorum quoque pristinum ius reduxit ac
 multiplici poena coercito ambitu, Fabianis et Scaptiensibus 11
 tribulibus suis die comitiorum, ne quid a quoquam candidato
 desiderarent, singula milia nummum a se dividebat.

Magni praeterea existimans sincerum atque ab omni collu-
 vione peregrini ac servilis sanguinis incorruptum servare
 populum, et civitatem Romanam parcissime dedit et manu 20
 mittendi modum terminavit. Tiberio pro cliente Graeco pe-
 tenti rescripsit, non aliter se daturum, quam si praesens
 sibi persuasisset, quam iustas petendi causas haberet; et Li-
 viae pro quodam tributario Gallo roganti civitatem negavit,
 immunitatem optulit affirmans, facilius se passurum fisco de- 25
 trahi aliquid, quam civitatis Romanae vulgari honorem. Ser-
 vos non contentus multis difficultatibus a libertate et multo
 pluribus a libertate iusta removisse, cum et de numero et de
 conditione ac differentia eorum qui manumitterentur curiose
 cavisset, hoc quoque adiecit, ne victus umquam tortusve 30
 quis ullo libertatis genere civitatem adipisceretur.

Etiam habitum vestitumque pristinum reducere studuit,
 ac visa quondam pro contione pullatorum turba, indignabun-
 dus et clamitans:

En Romanos, rerum dominos, gentemque togatam! 35
 negotium aedilibus dedit, ne quem posthac paterentur in foro
 circave nisi positis lacernis togatum consistere.

41 Liberalitatem omnibus ordinibus per occasiones frequen-

er exhibuit. Nam et invecta urbi Alexandrino triumpho regia gaza tantam copiam nummariae rei effecit, ut foenore deninuto plurimum agrorum pretiis accesserit, et postea quotiens ex damnatorum bonis pecunia superflueret, usum eius gratuitum iis qui cavere in duplum possent ad certum tempus indulisit. Senatorum censum ampliavit ac pro octingentorum milium summa duodecies sestertio taxavit, supplevitque non habentibus. Congiaria populo frequenter dedit, sed diversae fere summae: modo quadringenos, modo trecenos, nonnumquam ducenos quinquagenosque nummos; ac ne minores quidem pueros praeteriit, quamvis nonnisi ab undecimo aetatis anno accipere consuissent. Frumentum quoque in annonae difficultatibus saepe levissimo, interdum nullo pretio viritim admensus est tesserarumque nummarias duplicavit. Sed ⁴² ut salubrem magis quam ambitiosum principem scires, querentem de inopia et caritate vini populum severissima coercuit voce, *salis provisum a genero suo Agrippa perductis pluribus aquis, ne homines sitirent*. Eidem populo promissum quidem congiarium reposcenti, *bonae se fidei esse* respondit; non promissum autem flagitanti turpitudinem et impudentiam edicto exprobravit affirmavitque, *non daturum se quamvis dare destinaret*. Nec minore gravitate atque constantia, cum proposito congiario multos manumissos insertosque civium numero comperisset, negavit accepturos quibus promissum non esset, ceterisque minus quam promiserat dedit, ut destinata summa sufficeret. Magna vero quondam sterilitate ac difficili remedio, cum venalicias et lanistarum familias peregrinosque omnes, exceptis medicis et praceptoribus, partimque servitiorum urbe expulisset; ut tandem annona convaluit, *impetum se cepisse scribit frumentationes publicas in perpetuum abolendi, quod earum fiducia cultura agrorum cessaret: neque tamen perseverasse, quia certum haberet post se per ambitionem quandoque restitui*. Atque ita posthac rem temperavit, ut non minorem aratorum ac negotiantium quam populi rationem deduceret.

Spectaculorum et assiduitate et varietate et magnificentia ⁴³ omnes antecessit. *Fecisse se ludos ait suo nomine quater, pro aliis magistratibus, qui aut abessent aut non suffice-*

rent, ter et vicies. Fecitque nonnumquam vicatim ac pluribus scaenis per omnium linguarum histriones * * * non in foro modo, nec in amphitheatro, sed et in circo et in Septis, et aliquando nihil praeter venationem edidit; athletas quoque, extractis in campo Martio sedilibus ligneis; item navale proelium, circa Tiberim cavato solo, in quo nunc Caesarum nemus est. Quibus diebus custodes in urbe disposuit, ne raritate remanentium grassatoribus obnoxia esset. In circo aurigas cursoresque et confectores ferarum, et nonnumquam ex nobilissima iuventute, produxit. Sed et Troiae lusum edidit frequentissime maiorum minorumque puerorum, prisci decorique moris existimans, clarae stirpis indolem sic notescere. In hoc ludicro Nonium Asprenatem lapsu debilitatum aureo torque donavit passusque est ipsum posterosque Torquati ferre cognomen. Mox finem fecit talia edendi, Asinio Pollione oratore graviter invidioseque in curia questo Aesernini nepotis sui casum, qui et ipse crus fregerat.

Ad scenicas quoque et gladiatorias operas et equitibus Romanis aliquando usus est, verum prius quam senatus consulto interdiceretur. Postea nihil sane praeterquam adulescentulum L. Icium honeste natum exhibuit, tantum ut ostenderet; quod erat bipedali minor, librarum septemdecim ac vocis immensae. Quodam autem muneris die Parthorum obsides, tunc primum missos, per mediam arenam ad spectaculum induxit superque se subsellio secundo collocavit. Solebat etiam citra spectaculorum dies, si quando quid invisitatum dignumque cognitu advectum esset, id extra ordinem quolibet loco publicare: ut rhinocerotem apud Septa, tigrim in scaena, anguem quinquaginta cubitorum pro comitio.

Accidit votivis Circensibus, ut correptus validudine lectica cubans tensas deduceret; rursus commissione ludorum, quibus theatrum Marcelli dedicabat, evenit ut laxatis sellae curulis compagibus caderet supinus. Nepotum quoque suorum munere cum consternatum ruinae metu populum retinere et confirmare nullo modo posset, transiit e loco suo atque in ea parte consedit, quae suspecta maxime erat.

44 Spectand... solutissimum morem correxit

avitque, motus iniuria senatoris, quem Puteolis per certimos ludos consessu frequenti nemo receperat. Facto decreto patrum ut, quotiens quid spectaculi usquam ederetur, primus subselliorum ordo vacaret senatorum, Romae legatos liberarum sociarumque gentium vetuit chestra sedere, cum quosdam etiam libertini generis deprendisset. Militem secrevit a populo. Maritis e proprios ordines assignavit, praetextatis cuneum suum, maximum paedagogis, sanxitque ne quis pullatorum mevea sederet. Feminis ne gladiatores quidem, quos prope spectari sollemne olim erat, nisi ex superiore loco are concessit. Solis virginibus Vestalibus locum in foro, separatim et contra praetoris tribunal, dedit. Athlevero spectaculo muliebri secus omne adeo summovit, ntficalibus ludis pugilum par postulatam distulerit in mentis diei matutinum tempus, edixeritque, *mulieres horam quintam venire in theatrum, non placere*. Ipse 45 uses ex amicorum fere libertorumque caenaculis spectavit, interdum ex pulvinari, et quidem cum coniuge accumbens sedens. Spectaculo plurimas horas, aliquando totos dies, abibat, petita venia commendatisque qui suam vicem gerendo fungerentur. Verum quotiens adesset, nihil secreta agebat, seu vitandi rumoris causa, quo patrem rem vulgo reprehensum commemorabat, quod inter ceterum epistolis libellisque legendis aut rescribendis occuparet, seu studio spectandi ac voluptate, qua teneri se dissimulavit umquam et saepe ingenue professus est. Praeterea corollaria et praemia in alienis quoque muneribus ac donis et crebra et grandia de suo offerebat, nullique Graecorum inihi interfuit, quo non pro merito quemque certantium praerant. Spectavit autem studiosissime pugiles et maxime gladiatores, non legitimos atque ordinarios modo, quos etiam in Italia cum Graecis solebat, sed et catervarios oppidanter cum Graecis vicorum pugnantis temere ac sine arte. Praeterea denique genus operas aliquas publico spectaculo spectantium etiam cura sua dignatus est: athletic et conscripserunt privilegia et ampliavit; gladiatores sine missione edidit; coercionem in histriones magistratibus, 777

tempore et loco lege vetere permissam, ademit praeterquam ludis et scena. Nec tamen eo minus aut xysticorum certationes aut gladiatorum pugnas severissime semper exegit. Nam histrionum licentiam adeo compescuit, ut Stephanionem togatarium, cui in puerilem habitum circumtonsam matronam 5 ministrasse compererat, per trina theatra virgis caesum relegaverit, Hylan pantomimum, querente praetore, in atrio domus suae nemine excluso flagellis verberarit, et Pyladen urbe atque Italia summovertit, quod spectatorem, a quo exhibebatur, demonstrasset digito conspicuumque fecisset. 10

46 Ad hunc modum urbe urbanisque rebus administratis, Italiam duodetriginta coloniarum numero, deductarum ab se, frequentavit operibusque ac vectigalibus publicis plurifariam instruxit, etiam iure ac dignatione urbi quodam modo pro parte aliqua adaequavit, excogitato genere suffragiorum, 15 quae de magistratibus urbis decuriones colonici in sua quisque colonia ferrent et sub die comitorum obsignata Romam mitterent. Ac necubi aut honestorum deficeret copia aut multitudinis suboles, equestrem militiam petentis etiam ex commendatione publica cuiusque oppidi ordinabat; at iis, 20 qui e plebe regiones sibi revisenti filios filiasve approbarent, singula nummorum milia pro singulis dividebat.

47 Provincias validiores et quas annuis magistratuum imperiis regi nec facile nec tutum erat, ipse suscepit, ceteras proconsulibus sortito permisit; et tamen nonnullas commu- 25 tavit interdum atque ex utroque genere plerasque saepius adiit. Urbium quasdam, foederatas sed ad exitium licentia praecipites, libertate privavit, alias aut aere alieno laborantis levavit, aut terrae motu subversas denuo condidit, aut merita erga populum R. adlegantes Latinitate vel civitate do- 30 navit. Nec est, ut opinor, provincia, excepta dum taxat Africa et Sardinia, quam non adierit. In has fugato Sex. Pompeio traicere ex Sicilia apparantem continuatae et inmodicae tempestates inhiuerunt, nec mox occasio aut causa traicendi fuit. 35

48 Regnorum quibus belli iure potitus est, praeter pauca, aut isdem quibus ademerat reddidit, aut alienigenis contulit. Reges socios etiam inter semet ipsos necessitudinibus

mutuis iunxit, promptissimus affinitatis cuiusque atque amicitiae conciliator et fautor; nec aliter universos quam membra partisque imperii curae habuit, rectorem quoque solitus apponere aetate parvis aut mente lapsis, donec adolescerent s aut resipiscerent; ac plurimorum liberos et educavit simul cum suis et instituit.

Ex militaribus copiis legiones et auxilia provinciatim dis-49 tribuit, classem Miseni et alteram Ravennae ad tutelam Superi et Inferi maris conlocavit, ceterum numerum partim in 10 urbis partim in sui custodiam adlegit, dimissa Calagurritanorum manu, quam usque ad devictum Antonium, item Germanorum, quam usque ad cladem Varianam inter armigeros circa se habuerat. Neque tamen umquam plures quam tres cohortes in urbe esse passus est easque sine castris, reli-15 quas in hiberna et aestiva circa finitima oppida dimittere assuerat. Quidquid autem ubique militum esset, ad certam stipendiorum praemiorumque formulam adstrinxit, definitis pro gradu cuiusque et temporibus militiae et commodis missionum, ne aut aetate aut inopia post missionem sollicitari 20 ad res novas possent. Utque perpetuo ac sine difficultate sumptus ad tuendos eos prosequendosque suppeteret, aerarium militare cum vectigalibus novis constituit.

Et quo celerius ac sub manum adnuntiari cognoscique posset, quid in provincia quaque gereretur, iuvenes primo 25 modicis intervallis per militaris vias, dehinc vehicula disposuit. Commodius id visum est, ut qui a loco perferunt litteras, interrogari quoque, si quid res exigant, possint. In diplomatibus libellisque et epistolis signandis initio sphinge usus est, mox imagine Magni Alexandri, novissime sua, 30 Dioscuridis manu sculpta, qua signare insecuti quoque principes perseverarunt. Ad epistolas omnis horarum quoque momenta nec diei modo sed et noctis, quibus datae significarentur, addebat.

Clementiae civilitatisque eius multa et magna documenta 51 35 sunt. Ne enumerem, quot et quos diversarum partium venia et incolumitate donatos principem etiam in civitate locum tenere passus sit: Iunium Novatum et Cassium Patavinum e plebe homines alterum pecunia, alterum levi exilio punire

satis habuit, cum ille Agrippae iuvenis nomine asperrimam de se epistolam in vulgus edidisset, hic convivio pleno proclamasset, neque votum sibi neque animum deesse confidendi eum. Quadam vero cognitione, cum Aemilio Aeliano Cordubensi inter cetera crimina vel maxime obiceretur quod male opinari de Caesare soleret, conversus ad accusatorem commotoque similis *Velim*, inquit, *hoc mihi probes; faciam sciat Aelianus et me linguam habere, plura enim de eo loquar*; nec quicquam ultra aut statim aut postea inquisiit. Tiberio quoque de eadem re, sed violentius, apud se per epistolam conquerenti ita rescripsit: *Aetati tuae, mi Tiberi, noli in hac re indulgere et nimium indignari quemquam esse, qui de me male loquatur; satis est enim, si hoc habemus ne quis nobis male facere possit.*

52 Templā, quamvis sciret etiam proconsulibus decerni solere, in nulla tamen provincia nisi communi suo Romaeque nomine recepit (nam in urbe quidem pertinacissime abstinuit hoc honore) atque etiam argenteas statuas olim sibi positas conflavit omnis exque iis aureas cortinas Apollini Palatino dedicavit.

Dictaturam magna vi offerente populo, genu nixus de-
53 iecta ab umeris toga nudo pectore deprecatus est. Domini appellationem ut maledictum et obprobrium semper exhorruit. Cum, spectante eo ludos, pronuntiatum esset in mimo: *O dominum aequum et bonum!* et universi quasi de ipso dictum exultantes comprobassent, et statim manu vultuque indecoras adulationes repressit et insequenti die gravissimo corripuit edicto; dominumque se posthac appellari ne a liberis quidem aut nepotibus suis vel serio vel ioco passus est, atque eius modi blanditias etiam inter ipsos prohibuit. Non temere urbe oppidove ullo egressus aut quoquam ingressus est nisi vespera aut noctu, ne quem officii causa inquietaret. In consulatu pedibus fere, extra consulatum saepe ad aperta sella per publicum incessit. Promiscuis salutationibus admittebat et plebem, tanta comitate adeuntium desideria excipiens, ut quendam ioco corripuerit, quod *sic sibi libellum porrigere dubitaret, quasi elephantō stipem*. Die senatus numquam patres nisi in curia salutavit et quidem sedentis,

ac nominatim singulos nullo submonente; etiam discedens eodem modo sedentibus valere dicebat. Officia cum multis mutuo exercuit, nec prius dies cuiusque sollemnes frequentare desiit, quam grandi iam natu et in turba quondam sponsaliorum die vexatus. Gallum Terrinium senatorem minus sibi familiarem, sed captum repente oculis et ob id inedia mori destinantem praesens consolando revocavit ad vitam.

In senatu verba facienti dictum est: *Non intellexi*, et ab alio: *Contradicerem tibi, si locum haberem*. Interdum ob immodicas disceptantium altercationes e curia per iram se proripienti quidam ingesserunt, *licere oportere senatoribus de re p. loqui*. Antistius Labeo senatus lectione, cum vir virum legeret, M. Lepidum hostem olim eius et tunc exultantem legit, interrogatusque ab eo an essent alii digniores, *suum quemque iudicium habere* respondit. Nec ideo libertas aut contumacia fraudi cuiquam fuit. Etiam sparsos de se in curia famosos libellos nec expavit et magna cura redarguit ac ne requisitis quidem auctoribus, id modo censuit, cognoscendum posthac de iis, qui libellos aut carmina ad infamiam cuiuspiam sub alieno nomine edant.

Iocis quoque quorundam invidiosis aut petulantibus lacesitus, contradixit edicto. Et tamen ne de inhibenda testamentorum licentia quicquam constitueretur, intercessit. Quotiens magistratum comitiis interesset, tribus cum candidatis suis circuibat supplicabatque more sollemni. Ferebat et ipse suffragium in tribu, ut unus e populo. Testem se in iudiciis et interrogari et refelli, aequissimo animo patiebatur. Forum angustius fecit, non ausus extorquere possessoribus proximas domos. Numquam filios suos populo commendavit ut non adiceret: *Si merebuntur*. Eisdem praetextatis adhuc resurrectum ab universis in theatro et a stantibus plausum, gravissime questus est. Amicos ita magnos et potentes in civitate esse voluit, ut tamen pari iure essent quo ceteri legibusque iudicialiis aequo tenerentur. Cum Asprenas Nonius artius ei iunctus causam veneficii, accusante Cassio Severo, diceret, consuluit senatum, *quid officii sui putaret; cunctari enim se, ne si superesset, eripere legibus reum, sin deesset, destituere ac praedamnare amicum exi-*

retur; et consentientibus universis sedit in subselliis per aliquot horas, verum tacitus et ne laudatione quidem iudiciali data. Affuit et clientibus, sicut Scutario cuidam, evocato quondam suo, qui postulabatur iniuriarum. Unum omnino e reorum numero, ac ne eum quidem nisi precibus eripuit, exorato coram iudicibus accusatore, Castricium, per quem de coniuratione Murenæ cognoverat.

- 57 Pro quibus meritis quantopere dilectus sit, facile est aestimare. Omitto senatus consulta, quia possunt videri vel necessitate expressa vel verecundia. Equites R. natalem eius sponte atque consensu biduo semper celebrarunt. Omnes ordines in lacum Curti quot annis ex voto pro salute eius stipem iaciebant, item Kal. Ian. strenam in Capitolio, etiam absenti, ex qua summa pretiosissima deorum simulacra mercatus, vicatim dedicabat, ut Apollinem Sandaliarium et Iovem Tragoedum aliaque. In restitutionem Palatinae domus incendio absumptae veterani, decuriae, tribus, atque etiam singillatim e cetero genere hominum libentes ac pro facultate quisque pecunias contulerunt, delibante tantum modo eo summarum acervos neque ex quoquam plus denario auferente. Revertentem ex provincia non solum faustis omnibus, sed et modulatis carminibus prosequabantur. Observatum etiam est, ne quotiens introiret urbem, supplicium de quoquam sumeretur. Patris patriae cognomen universi repentino maximoque consensu detulerunt ei: prima plebs, legatione Antium missa; dein, quia non recipiebat, ineunti Romae spectacula frequens et laureata; mox in curia senatus, neque decreto neque adclamatione, sed per Valerium Messalam. Is mandantibus cunctis, *Quod bonum, inquit, faustumque sit tibi domuique tuae, Caesar Auguste! sic enim nos perpetuam felicitatem rei p. et laeta huic urbi precari existimamus: senatus te consentiens cum populo R. consulat patriae patrem.* Cui lacrimans respondit Augustus his verbis (ipsa enim, sicut Messalae, posui): *Compos factus votorum meorum, P. C. quid habeo aliud deos immortales precari, quam ut hunc consensum vestrum ad ultimum finem vitae mihi perferre liceat?*
- 59 Medico Antonio Musae cuius opera ex ancipiti morbo

convalescerat, statuam aere conlato iuxta signum Aesculapii statuerunt. Nonnulli patrum familiarum testamento caventur, ut ab heredibus suis praelato titulo victimae in Capitolium ducerentur votumque pro se solveretur, quod superstitem Augustum reliquissent. Quaedam Italiae civitates diem, quo primum ad se venisset, initium anni fecerunt. Provinciarum pleraeque super templa et aras ludos quoque quinquennales paene oppidatim constituerunt. Reges amici atque socii et 60 singuli in suo quisque regno Caesareas urbes condiderunt et cuncti simul aedem Iovis Olympii Athenis, antiquitus inchoatam, perficere communi sumptu destinaverunt Genioque eius dedicare; ac saepe regnis relictis, non Romae modo sed et provincias peragranti cotidiana officia togati ac sine regio insigni, more clientium praestiterunt.

5 Quoniam, qualis in imperis ac magistratibus regendaque 61 per terrarum orbem pace belloque re p. fuerit, exposui: referam nunc interiorem ac familiarem eius vitam, quibusque moribus atque fortuna domi et inter suos egerit a iuventa usque ad supremum vitae diem.

o Matrem amisit in primo consulatu, sororem Octaviam quinquagensimum et quartum agens aetatis annum. Utrique cum praecipua officia vivae praestitisset, etiam defunctae honores maximos tribuit.

Sponsam habuerat adolescens P. Servili Isaurici filiam, 62 sed reconciliatus post primam discordiam Antonio, expostulantibus utriusque militibus ut et necessitudine aliqua iungerentur, privignam eius Claudiam, Fulviae ex P. Clodio filiam, duxit uxorem vixdum nubilem, ac simultate cum Fulvia socru orta dimisit intactam adhuc et virginem. Mox Scriboniam in o matrimonium accepit, nuptam ante duobus consularibus, ex altero etiam matrem. Cum hac quoque divortium fecit, pertaesus, ut scribit, morum perversitatem eius, ac statim Liviam Drusillam matrimonio Tiberi Neronis et quidem praegnans abduxit, dilexitque et probavit unice ac perseveranter. 5

Ex Scribonia Iuliam, ex Livia nihil liberorum tulit, cum 63 maxime cuperet. Infans, qui conceptus erat, immaturus est editus. Iuliam primum Marcello, Octaviae sororis suae filio

tantum quod pueritiam egresso, deinde, ut is obiit, M. Agrippae nuptum dedit, exorata sorore, ut sibi genero cederet; nam tunc Agrippa alteram Marcellarum habebat et ex ea liberos. Hoc quoque defuncto, multis ac diu, etiam ex equestri ordine, circumspectis condicionibus, Tiberium privignum suum elegit coegitque praegnantem uxorem, et ex qua iam pater erat, dimittere. M. Antonius scribit, primum eum Antonio filio suo despondisse Iuliam, dein Cotisoni Getarum regi, quo tempore sibi quoque in vicem filiam regis in matrimonium petisset.

- 64 Nepotes ex Agrippa et Iulia tres habuit C. et L. et Agrippam, neptes duas Iuliam et Agrippinam. Iuliam L. Paulo censoris filio, Agrippinam Germanico sororis suae nepoti collocavit. Gaium et L. adoptavit, domi per assem et libram emptos a patre Agrippa, tenerosque adhuc ad curam rei publicae admovit et consules designatos circum provincias exercitusque dimisit. Filiam et neptes ita instituit, ut etiam lanificio assuefaceret, vetaretque loqui aut agere quicquam nisi propalam et quod in diurnos commentarios referretur; extraneorum quidem coetu adeo prohibuit, ut L. Vicinio, clario decoroque iuveni, scripserit quondam, *parum modeste fecisse eum, quod filiam suam Baias salutatum venisset*. Nepotes et litteras et notare aliaque rudimenta per se plerumque docuit ac nihil aeque elaboravit quam ut imitarentur chirographum suum; neque caenavit una, nisi ut in imo lecto assiderent, neque iter fecit, nisi ut vehiculo anteirent aut
- 65 circa aedequarent. Sed laetum eum atque fidentem et subole et disciplina domus Fortuna destituit. Iulias, filiam et neptem, omnibus probris contaminatas relegavit; C. et L. in duodeviginti mensum spatio amisit ambos, Gaio in Lycia, Lucio Massiliae defunctis. Tertium nepotem Agrippam simulque privignum Tiberium adoptavit in foro lege curiata; ex quibus Agrippam brevi ob ingenium sordidum ac ferox abdicavit seposuitque Surrentum.

Aliquanto autem patientius mortem quam dedecora suorum tulit. Nam C. Lucique casu non adeo fractus, de filia absens ac libello per quaestorem recitato notum senatui fecit abstinuitque congressu hominum diu prae pudore, etiam de

necanda deliberavit. Certe cum sub idem tempus una ex consciis liberta Phoebe suspendio vitam finisset, *maluisse se ait Phoebes patrem fuisse*. Relegatae usum vini omnemque delicatorem cultum ademittit neque adiri a quopiam libero servove, nisi se consulto, permisit, et ita ut certior fieret, qua is aetate, qua statura, quo colore esset, etiam quibus corporis notis vel cicatricibus. Post quinquennium demum ex insula in continentem lenioribusque paulo condicionibus transtulit eam. Nam ut omnino revocaret, exorari nullo modo potuit, deprecanti saepe P. R. et pertinacius instanti tales filias talesque coniuges pro contione inprecatus. Ex nepte Iulia post damnationem editum infantem adgnosci alique vetuit. Agrippam nihilo tractabiliorem, immo in dies amentiozem in insulam transportavit sepsitque insuper custodia militum. Cavet etiam S. C. ut eodem loci in perpetuum contineretur, atque ad omnem et eius et Iuliarum mentionem ingemiscens, proclamare etiam solebat:

Αἰδ' ὄφελον ἄγαμός τ' ἔμειναι ἄγονός τ' ἀπολέσθαι!
nec aliter eos appellare, quam tris vomicas ac tria carcinomata sua.

Amicitias neque facile admisit et constantissime retinuit, 66 non tantum virtutes ac merita cuiusque digne prosecutus, sed vitia quoque et delicta, dum taxat modica, perpessus. Neque enim temere ex omni numero in amicitia eius afflicti reperientur praeter Salvidienum Rufum, quem ad consulatum usque, et Cornelium Gallum, quem ad praefecturam Aegypti, ex infima utrumque fortuna provexerat. Quorum alterum res novas molientem damnandum senatui tradidit, alteri ob ingratum et malivolum animum domo et provinciis suis interdixit. Sed Gallo quoque et accusatorum denuntiationibus et senatus consultis ad necem compulso, laudavit quidem pietatem tantopere pro se indignantium, ceterum et inlacrimavit et vicem suam conquestus est, *quod sibi soli non liceret amicis, quatenus vellet, irasci*. Reliqui potentia atque opibus ad finem vitae sui quisque ordinis principes floruerunt, quanquam et offensis intervenientibus. Desideravit enim nonnumquam, ne de pluribus referam, et M. Agrippae patientiam et Maecenatis taciturnitatem, cum ille ex levi frig-

ris suspitione et quod Marcellus sibi anteferretur, Mytilenas se relictis omnibus contulisset, hic secretum de comperta Murenae coniuratione uxori Terentiae prodidisset.

Exegit et ipse in vicem ab amicis benivolentiam mutuum, tam a defunctis quam a vivis. Nam quamvis minime appeteret hereditates, ut qui nunquam ex ignoti testamento capere quicquam sustinuerit, amicorum tamen suprema iudicia morosissime pensavit, neque dolore dissimulato, si parcius aut citra honorem verborum, neque gaudio, si grate pieque quis se prosecutus fuisset. Legata vel partes hereditarium, a quibuscumque parentibus relicta sibi, aut statim liberis eorum concedere, aut si pupillari aetate essent, die virilis togae vel nuptiarum cum incremento restituere consuevit.

67 Patronus dominusque non minus severus quam facilis et clemens, multos libertorum in honore et usu maximo habuit, ut Licinum et Celadum aliosque. Cosmum servum, gravissime de se opinantem non ultra quam compedibus coercuit. Diomedem dispensatorem, a quo simul ambulante incurrenti repente fero apro per metum obiectus est, maluit timiditatis arguere quam noxae, remque non minimi periculi, quia tamen fraus aberat, in iocum vertit. Idem Polum ex acceptissimis libertis mori coegit compertum adulterare matronas; Thallo a manu, quod pro epistola prodita denarios quingentos accepisset, crura ei fregit; paedagogum ministrosque C. filii, per occasionem valitudinis mortisque eius superbe avareque in provincia grassatos, oneratos gravi pondere cervicibus praecipitavit in flumen.

68 Prima iuventa variorum dedecorum infamiam subiit. Sextus Pompeius ut effeminatum insectatus est; M. Antonius adoptionem avunculi stupro meritum; item L. Marci frater quasi pudicitiam, delibatam a Caesare, Aulo etiam Hirtio in Hispania trecentis milibus nummum substraverit, solitusque sit crura suburere nuce ardenti, quo mollior pilus surgeret. Sed et populus quondam universus ludorum die et accepit in contumeliam eius et adsensu maximo comprobavit verum in scaena pronuntiatum de gallo Matris deum tympanizante:

69 *Videsne, ut cinaedus orbem digito temperat?* Adulteria quidem exercuisse ne amici quidem negant, excusantes sane

non libidine, sed ratione commissa, quo facilius consilia adversariorum per cuiusque mulieres exquireret. M. Antonius super festinatas Liviae nuptias obiecit et *feminam consularem e triclinio viro coram in cubiculum abductam, rursus in convivium rubentibus auriculis incomptiore capillo reductam; dimissam Scriboniam, quia liberius doluisset nuntiam potentiam pelicis; condiciones quaesitas per amicos, qui matres familias et adultas aetate virgines denudarent atque perspicerent, tamquam Thoranio mangone vendente.* Scribit etiam ad ipsum haec, familiariter adhuc necdum plane inimicus aut hostis: *Quid te mutavit, quod reginam in eo? uxor mea est. Nunc coepi, an abhinc annos novem? Tu deinde solam Drusillam inis? ita valeas, uti tu, hanc epistolam cum leges, non inieris Tertullam aut Terentillam aut Rufillam aut Salviam Titiseniam aut omnes. An refert, ubi et in qua arrigas?*

Caena quoque eius secretior in fabulis fuit, quae vulgo $\delta\omega\delta\epsilon\kappa\acute{\alpha}\theta\epsilon\omicron\varsigma$ vocabatur; in qua deorum dearumque habitu discubuisse convivas et ipsum pro Apolline ornatum, non Antoni modo epistolae singulorum nomina amarissime enumerantis exprobrant, sed et sine auctore notissimi versus:

Cum primum istorum conduit mensa choragum,

Sexque deos vidit Mallia sexque deas;

Impia dum Phoebi Caesar mendacia ludit,

Dum nova divorum caenat adulleria:

Omnia se a terris tunc numina declinarunt,

Fugit et auratos Iuppiter ipse thronos.

Auxit caenae rumorem summa tunc in civitate penuria ac fames, adclamatumque est postridie, *omne frumentum deos comedisse et Caesarem esse plane Apollinem, sed Tortorem*: quo cognomine is deus quadam in parte urbis colebatur. Notatus est et ut pretiosae suppellectilis Corinthiorumque praecipudus, et aleae indulgens. Nam et proscriptionis tempore ad statuum eius ascriptum est:

Pater argentarius, ego Corintharius,

cum existimaretur quosdam propter vasa Corinthia inter proscriptos curasse referendos; et deinde bello Siciliensi epigramma vulgatum est:

*Postquam bis classe victus naves perdidit,
Aliquando ut vincat, ludit assidue aleam.*

71 Ex quibus sive criminibus sive maledictis infamiam impudicitiae facillime refutavit et praesentis et posteræ vitæ castitate; item lautitiarum invidiam, cum et Alexandria capta nihil sibi præter unum murrinum calicem ex instrumento regio retinuerit, et mox vasa aurea assiduissimi usus conflaverit omnia. Circa libidines haesit; postea quoque, ut ferunt, ad vitandas virgines promptior, quæ sibi undique etiam ab uxore conquirentur. Aleæ rumorem nullo modo expavit, lusitque simpliciter et palam oblectamenti causa etiam senex, ac, præterquam Decembri mense, aliis quoque festis et profestis diebus. Nec id dubium est. Autographa quadam epistula Caenavi, ait, *mi Tiberi, cum isdem; accesserunt convivæ Vinicius et Silius pater. Inter caenam lusimus geronticos et heri et hodie; talis enim iactatis, ut quisque canem aut senionem miserat, in singulos talos singulos denarios in medium conferebat, quos tollebat universos, qui Venerem iecerat. Et rursus aliis litteris: Nos, mi Tiberi, Quinquatrus satis iucunde egimus; lusimus enim per omnis dies forumque aleatorium calcificimus. Frater tuus magnis clamoribus rem gessit; ad summam tamen perdidit non multum, sed ex magnis detrimentis præter spem paulatim retractus est. Ego perdidit viginti milia nummum meo nomine, sed cum effuse in lusu liberalis fuissem, ut soleo plerumque. Nam si quas manus remisit cuique exegissem, aut retinuissem quod cuique donavi, vicissem vel quinquaginta milia. Sed hoc malo; benignitas enim mea me ad caelestem gloriam efferet. Scribit ad filiam: Misi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos singulis convivis dederam, si vellent inter se inter caenam vel talis vel par impar ludere.*

2 In ceteris partibus vitæ continentissimum fuisse constat ac sine suspitione ullius vitii. Habitavit primo iuxta Romanum forum, supra Scalas anularias, in domo quæ Calvi oratoris fuerat; postea in Palatio, sed nihilo minus aedibus modicis Hortensianis, et neque laxitate neque cultu conspicuis, ut in quibus porticus breves essent Albanarum columnarum,

ne marmore ullo aut insigni pavimento conclavia. Ac per
 us amplius quadraginta eodem cubiculo hieme et aestate
 sit, quamvis parum salubrem valitudini suae urbem hieme
 exiretur, assidueque in urbe hiemaret. Si quando quid
 esto aut sine interpellatione agere proposuisset, erat illi
 s in edito singularis, quem Syracusas et technophyon
 ibat: huc transibat, aut in alicuius libertorum suburbanum;
 r autem in domo Maecenatis cubabat. Ex secessibus
 cipue frequentavit maritima insulasque Campaniae, aut
 cima urbi oppida, Lanuvium, Praeneste, Tibur, ubi etiam
 orticibus Herculis templi persaepe ius dixit. Ampla et
 rosa praetoria gravabatur. Et neptis quidem suae Iuliae,
 use ab ea extracta, etiam diruit ad solum, sua vero
 avis modica non tam statuarum tabularumque pictarum
 tu, quam xystis et nemoribus excoluit rebusque vetustate
 aritate notabilibus: qualia sunt Capreis immanium bellua-
 ferarumque membra praegrandia, quae dicuntur Gigan-
 ossa et arma Heroum. Instrumenti eius et supellectilis 73
 imonia apparet etiam nunc residuis lectis atque mensis,
 um pleraque vix privatae elegantiae sint. Ne toro qui-
 cubuisse aiunt nisi humili et modice instrato. Veste non
 re alia quam domestica usus est, ab sorore et uxore et
 neptibusque confecta; togis neque restrictis neque fuisis,
 o nec lato nec angusto, calciamentis altiusculis, ut pro-
 or quam erat videretur. Et forensia autem et calceos
 quam non intra cubiculum habuit ad subitos repentinos
 casus parata.

onvivabatur assidue nec umquam nisi recta, non sine 74
 no ordinum hominumque dilectu. Valerius Messala tra-
 neminem umquam libertinorum adhibitum ab eo caenae
 pto Mena, sed asserto in ingenuitatem post proditam
 i Pompei classem. Ipse scribit, invitasse se quendam,
 ius villa maneret, qui speculator suus olim fuisset. Con-
 nonnumquam et serius inibat et maturius relinquebat,
 convivae et caenare inciperent prius quam ille discum-
 t, et permanerent digresso eo. Caenam illis ferculis,
 cum abundantissime senis praebebat, ut non nimio sum-
 ita summa comitate. Nam et ad communionem sermonis

tacentis vel summissim fabulantis provocabat, et aut acroamata et histriones aut etiam triviales ex circo ludios interponebat ac frequentius aretalogos.

- 75 Festos et sollemnes dies profusissime, nonnumquam tantum ioculariter celebrabat. Saturnalibus, et si quando alias libuisset, modo munera dividebat, vestem et aurum et argentum, modo nummos omnis notae, etiam veteres regio ac peregrinos, interdum nihil praeter cilicia et spongas et rutabula et forpices atque alia id genus, titulis obscuris et ambiguis. Solebat et inaequalissimarum rerum sortes et aversas tabularum picturas in convivio venditare incertoque casu spem mercantium vel frustrari vel explere, ita ut per singulos lectos licitatio fieret et seu iactura seu lucrum communicaretur. Cibi (nam ne haec quidem omiserim) minimi erat atque vulgaris fere. Secundarium panem et pisciculos minutos et caseum bubulum manu pressum et ficos virides biferas maxime appetebat; vescebaturque et ante caenam quocumque tempore et loco, quo stomachus desiderasset. Verba ipsius ex epistolis sunt: *Nos in essedo panem et palmulas gustavimus.* Et iterum: *Dum lectica ex regia domum redeo, panis unciam cum paucis acinis vvae duracinae comedi.* Et rursus: *Ne Iudaeus quidem, mi Tiberi, tam diligenter sabbatis ieiunium servat quam ego hodie servavi, qui in balineo demum post horam primam noctis duas buceas manducavi prius quam ungui inciperem.* Ex hac inobservantia nonnumquam vel ante jnitum vel post dimissum convivium solus caenitabat, cum pleno convivio
- 77 nihil tangeret. Vini quoque natura parcissimus erat. Non amplius ter bibere eum solitum super caenam in castris apud Mutinam, Cornelius Nepos tradit. Postea quotiens largissime se invitaret, senos sextantes non excessit, aut si excessisset, reiciebat. Et maxime delectatus est Raetico, neque temere interdum bibit. Pro potionem sumebat perfusum aqua frigida panem, aut cucumeris frustum vel lactuculae thyrsum, aut recens aridumve pomum suci vinosioris.
- 78 Post cibum meridianum, ita ut vestitus calciatusque erat, reiectis pedibus paulisper conquiescebat, opposita ad oculos manu. A caena in lecticulam se lucubratoriam recipiebat;

ibi, donec residua diurni actus aut omnia aut ex maxima parte conficeret, ad multam noctem permanebat. In lectum inde transgressus, non amplius cum plurimum quam septem horas dormiebat, ac ne eas quidem continuas, sed ut in illo temporis spatio ter aut quater expergisceretur. Si interruptum somnum recipere, ut evenit, non posset, lectoribus aut fabulatoribus accessitis resumebat, producebatque ultra primam saepe lucem. Nec in tenebris vigilavit umquam nisi assidente aliquo. Matutina vigilia offendeatur; ac si vel officii vel sacri causa maturius evigilandum esset, ne id contra commodum faceret, in proximo cuiuscumque domesticorum caenaculo manebat. Sic quoque saepe indigens somni, et dum per vicos deportaretur et deposita lectica inter aliquas moras condormiebat.

75 Forma fuit eximia et per omnes aetatis gradus venustis-79
sima; quamquam et omnis lenocinii neglegens et in capite comendo tam incuriosus, ut raptim compluribus simul tonsoribus operam daret, ac modo tonderet modo raderet barbam, eoque ipso tempore aut legeret aliquid aut etiam scriberet. Vultu erat vel in sermone vel tacitus adeo tranquillo serenoque, ut quidam e primoribus Galliarum confessus sit inter suos, eo se inhibitum ac remollitum, quo minus, ut destinarat, in transitu Alpium per simulationem conloqui propius admissus, in praecipitium propelleret. Oculos habuit 25
claros ac nitidos, quibus etiam existimari volebat inesse quiddam divini vigoris, gaudebatque, si qui sibi acrius contenti quasi ad fulgorem solis vultum summitteret; sed in senecta sinistro minus vidit; dentes raros et exiguos et scabros; capillum leviter inflexum et subflavum; supercilia con-30
iuncta; mediocres aures; nasum et a summo eminentiorem et ab imo deductiorem; colorem inter aquilum candidumque; staturam brevem, (quam tamen Iulius Marathus, libertus et a memoria eius, quinque pedum et dodrantis fuisse tradit) sed quae commoditate et aequitate membrorum occuleretur, ut 35
nonnisi ex comparatione astantis alicuius procerioris intellegi posset.

Corpore traditur maculoso, dispersis per pectus atque 80
alvum genitivis notis in modum et ordinem ac numerum

stellarum caelestis ursae, sed et callis quibusdam, ex prurigine corporis adsiduoque et vehementi strigilis usu plurifariam concretis ad impetiginis formam. Coxendice et femore et crure sinistro non perinde valebat, ut saepe etiam inclaudicaret; sed remedio harenarum atque harundinum confirmabatur. Dextrae quoque manus digitum salutarem tam imbecillum interdum sentiebat, ut torpentem contractumque frigore vix cornei circuli supplemento scripturae admoveret. Questus est et de vesica, cuius dolore calculis demum per urinam eiectis levabatur.

81 Graves et periculosas valitudines per omnem vitam aliquot expertus est; praecipue Cantabria domita, cum etiam distillationibus iocinere vitiato ad desperationem redactus, contrariam et ancipitem rationem medendi necessario subiit: quia calida fomenta non proderant, frigidis curari coactus auctore Antonio Musa.

Quasdam et anniversarias ac tempore certo recurrentes experiebat; nam sub natalem suum plerumque languebat; et initio veris praecordiorum inflatione temptabatur, austrinis autem tempestatibus gravedine. Quare quassato corpore, 82 neque frigora neque aestus facile tolerabat. Hieme quaternis cum pingui toga tunicis et subucula et thorace laneo et feminalibus et tibialibus muniebatur, aestate apertis cubiculi foribus, ac saepe in peristylo saliente aqua atque etiam ventilante aliquo cubabat. Solis vero ne hiberni quidem patiens, domi quoque non nisi petasatus sub divo spatiabatur. Itinera lectica et noctibus fere, eaque lenta ac minuta faciebat, ut Praeneste vel Tibur biduo procederet; ac si quo pervenire mari posset, potius navigabat. Verum tantam infirmitatem magna cura tuebatur, in primis lavandi raritate (unguebatur enim saepius). Aut sudabat ad flammam, deinde perfunde-
batur egelida aqua vel sole multo tepefacta; aut quotiens nervorum causa marinis albulisque calidis utendum esset, contentus hoc erat ut insidens ligneo solio, quod ipse Hispanico verbo duretam vocabat, manus ac pedes alternis iactaret.

83 Exercitationes campestris equorum et armorum statim post civilia bella omisit et ad pilam primo folliculumque transiit, mox nihil aliud quam vectabatur et deambulabat, ita

it in extremis spatiis subsultim decurreret, segestia vel locula involutus. Animi laxandi causa modo piscabatur hamo, nodo talis aut ocellatis nucibusque ludebat cum pueris minutis, quos facie et garrulitate amabilis undique conquirebat, praecipue Mauros et Syros. Nam pumilos atque distortos et omnis generis eiusdem, ut ludibria naturae malique ominis abhorrebat.

Eloquentiam studiaque liberalia ab aetate prima et cupide et laboriosissime exercuit. Mutinensi bello in tanta mole rerum et legisse et scripsisse et declamasse cotidie traditur. Nam deinceps neque in senatu neque apud populum neque apud milites locutus est umquam nisi meditata et composita ratione, quamvis non deficeretur ad subita extemporali facultate. Ac ne periculum memoriae adiret aut in ediscendo empus absumeret, instituit recitare omnia. Sermones quoque cum singulis atque etiam cum Livia sua graviore notis nisi scriptos et e libello habebat, ne plus minusve loqueretur ex tempore. Pronuntiabat dulci et proprio quodam oratione, dabatque assidue phonasco operam; sed nonnumquam, firmatis faucibus, praeconis voce ad populum concionatus est.

Multa varii generis prosa oratione composuit, ex quibus nonnulla in coetu familiarium velut in auditorio recitavit, sicut *Rescripta Bruto de Catone*, quae volumina cum iam senior ex magna parte legisset, fatigatus Tiberio tradidit peregranda; item *Hortationes ad philosophiam*, et aliqua *De vita sua*, quam tredecim libris, Cantabrico tenuis bello nec ultra, exposuit. Poetica summatis attigit. Unus liber extat, scriptus ab eo hexametris versibus, cuius et argumentum et titulus est *Sicilia*; extat alter aequae modicus *Epigrammatum*, quae fere tempore balinei meditabatur. Nam tragoe-liam magno impetu exorsus, non succedenti stilo, abolevit quaerentibusque amicis, quidnam Ajax ageret, respondit, Aiaceum suum in spongeam incubuisse.

Genus eloquendi secutus est elegans et temperatum, vitiosis sententiarum ineptiis atque concinnitate et *reconditorum verborum*, ut ipse dicit, *foetoribus*; praecipuamque curam iuxit, sensum animi quam apertissime exprimere. Quod quo

facilius efficeret aut necubi lectorem vel auditorem obturbaret ac moraretur, neque praepositiones urbibus addere neque coniunctiones saepius iterare dubitavit, quae detractae afferunt aliquid obscuritatis, etsi gratiam augment. Cacozelos et antiquarios, ut diverso genere vitiosos, pari fastidio sprevit, exagitabatque nonnumquam; in primis Maecenatem suum, cuius *myrobrechis*, ut ait, *cincinnos* usque quaque persequitur et imitando per iocum irridet. Sed nec Tiberio parci et exoletas interdum et reconditas voces aucupanti. M. quidem Antonium ut insanum increpat, quasi ea scribentem, quae mirentur potius homines quam intellegant; deinde ludens malum et inconstans in eligendo genere dicendi ingenium eius, addit haec: *Tuque dubitas, Cimberne Annius an Veranius Flaccus imitandi sint tibi, ita ut verbis, quae Crispus Sallustius excerpit ex Originibus Catonis, utaris? an potius Asiaticorum oratorum inanis sententiis verborum volubilitas in nostrum sermonem transferenda?* Et quadam epistola Agrippinae neptis ingenium conlaudans, *Sed opus est, inquit, dare te operam, ne moleste scribas et loquaris.*

37 Cotidiano sermone quaedam frequentius et notabiliter usurpasse eum, litterae ipsius autographae ostentant, in quibus identidem, cum aliquos numquam soluturos significare vult, *ad Kal. Graecas soluturos* ait; et cum hortatur ferenda esse praesentia, qualiacumque sint, *contentusimus hoc Catone*; et ad exprimendam festinatae rei velocitatem, *celerius quam asparagi cocuntur*; ponit assiduum et pro stulto *baceolum apud pullum pulleiaceum*, et pro cerrito *vacerosum*, et *vapide* se habere pro male, et *betizare* pro languere, quod vulgo *lathanizare* dicitur; item *simus* pro sumus, et *domos* genitivo casu singulari pro domus. Nec umquam aliter haec duo, ne quis mendam magis quam consuetudinem putet.

Notavi et in chirographo eius illa praecipue: non dividit verba nec ab extrema parte versuum abundantis litteras in alterum transfert, sed ibidem statim subicit circumducitque. 38 Orthographiam, id est formulam rationemque scribendi a grammaticis institutam, non adeo custodit ac videtur eorum

potius sequi opinionem, qui perinde scribendum ac loquamur existiment. Nam quod saepe non litteras modo sed syllabas aut permutat aut praeterit, communis hominum error est. Nec ego id notarem, nisi mihi mirum videretur tradidisse aliquos, legato eum consulari successorem dedisse ut rudi et indocto, cuius manu *ixi* pro *ipsi* scriptum animadverterit. Quotiens autem per notas scribit, B pro A, C pro B ac deinceps eadem ratione sequentis litteras ponit; pro X autem duplex A.

Ne Graecarum quidem disciplinarum levio studio tenebatur. In quibus et ipsis praestabat largiter, magistro dicendi usus Apollodoro Pergameno, quem iam grandem natu Apolloniam quoque secum ab urbe iuvenis adhuc eduxerat, deinde eruditione etiam varia repletus per Arei philosophi filiorumque eius Dionysi et Nicanoris contubernium; non tamen ut aut loqueretur expedite aut componere aliquid auderet; nam et si quid res exigeret, Latine formabat verendumque alii dabat. Sed plane poematum quoque non imperitus, delectabatur etiam comoedia veteri et saepe eam exhibuit spectaculis publicis. In evolvendis utriusque linguae auctoribus nihil aequae sectabatur, quam praecepta et exempla publice vel privatim salubria, eaque ad verbum excerpta aut ad domesticos aut ad exercituum provinciarumque rectores aut ad urbis magistratus plerumque mittebat, prout quique monitione indigerent. Etiam libros totos et senatui recitavit et populo notos per edictum saepe fecit, ut orationes Q. Metelli *de prole augenda* et Rutili *de modo aedificiorum*, quo magis persuaderet utramque rem non ab se primo animadversam, sed antiquis iam tunc curae fuisse.

Ingenia saeculi sui omnibus modis fovit; recitantis et benigne et patienter audiit, nec tantum carmina et historias, sed et orationes et dialogos. Componi tamen aliquid de se nisi et serio et a praestantissimis, offendebar admonebatque praetores, ne paterentur nomen suum commissionibus obsolefieri.

Circa religiones talem accepimus. Tonitrua et fulgura paulo infirmius expavescebat, ut semper et ubique pellem vituli marini circumferret pro remedio, atque ad omnem ma-

ioris tempestatis suspicionem in abditum et concamaratum locum se reciperet, consternatus clim per nocturnum iter transcurso fulguris, ut praediximus.

- 91 Somnia neque sua neque aliena de se neglegebat. Philippensi acie quamvis statuisset non egredi tabernaculo propter valitudinem, egressus est tamen amici somnio monitus: cessitque res prospere, quando captis castris lectica eius, quasi ibi cubans remansisset, concursu hostium confossa atque lacerata est. Ipse per omne ver plurima et formidulosissima et vana et irrita videbat, reliquo tempore rariora et minus vana. Cum dedicatam in Capitolio aedem Tonanti Iovi assidue frequentaret, somniavit, queri Capitolinum Iovem cultores sibi abduci, seque respondisse, Tonantem pro ianitore ei appositum; ideoque mox tintinnabulis fastigium aedis redimit, quod ea fere ianuis dependebant. Ex nocturno visu etiam stipem quot annis die certo emendicabat a populo, cavam manum asses porrigentibus praebens.
- 92 Auspicia et omina quaedam pro certissimis observabat: si mane sibi calceus perperam ac sinister pro dextro induceretur, ut dirum; si terra marive ingrediente se longinquam profectionem forte rorasset, ut laetum maturique et prosperi reditus. Sed et ostentis praecipue movebatur. Enatam inter iuncturas lapidum ante domum suam palmam in compluvium deorum Penatum transtulit, utque coalesceret magno opere curavit. Apud insulam Capreas veterrimae ilicis demissos iam ad terram languentisque ramos convaluisse adventu suo, adeo laetatus est, ut eas cum re p. Neapolitanorum permutaverit, Aenaria data. Observabat et dies quosdam, ne aut postridie nundinas quoquam proficisceretur, aut Nonis quicquam rei seriae inchoaret; nihil in hoc quidem aliud devitans, ut ad Tiberiam scribit, quam *δυσφημίαν* nominis.
- 93 Peregrinarum caerimoniarum sicut veteres ac praeceptas reverentissime coluit, ita ceteras contemptui habuit. Namque Athenis initiatus, cum postea Romae pro tribunali de privilegio sacerdotum Atticae Cereris cognosceret et quaedam secretiora proponerentur, dimisso consilio et corona circumstantium solus audiit disceptantes. At contra non modo in peregrinatione vacante variis reflectere ad visendum

Apin supersedit, sed et Gaium nepotem, quod Iudaeam praetervehens apud Hierosolyma non supplicasset, conlaudavit.

Et quoniam ad haec ventum est, non ab re fuerit subtexere, ⁹⁴ quae ei prius quam nasceretur et ipso natali die ac deinceps venerint, quibus futura magnitudo eius et perpetua felicitas sperari animadvertique posset.

Velitris antiquitus tacta de caelo parte muri, responsum est eius oppidi civem quandoque rerum potiturum; qua fiducia Veliterni et tunc statim et postea saepius paene ad exitium sui cum populo R. belligeraverant; sero tandem documentis apparuit, ostentum illud Augusti potentiam portendisse.

Auctor est Iulius Marathus, ante paucos quam nasceretur menses prodigium Romae factum publice, quo denuntiabatur, ¹⁵ regem P. R. naturam parturire; senatum exterritum censuisse, ne quis illo anno genitus educaretur; eos qui gravidas uxores haberent, quod ad se quisque spem traheret, curasse ne senatus consultum ad aerarium deferretur.

In Asclepiadis Mendetis Theologumenon libris lego, ²⁰ Atiam, cum ad sollemne Apollinis sacrum media nocte venisset, posita in templo lectica, dum ceterae matronae dormirent, obdormisse; draconem repente irrepsisse ad eam pauloque post egressum; illam expergefactam quasi a concubitu mariti purificasse se; et statim in corpore eius exitisse ²⁵ maculam velut picti draconis, nec potuisse umquam exigi, adeo ut mox publicis balineis perpetuo abstinerit; Augustum natum mense decimo et ob hoc Apollinis filium existimatum. Eadem Atia prius quam pareret somniavit, intestina sua ferri ad sidera explicarique per omnem terrarum et caeli ambitum. ³⁰ Somniavit et pater Octavius, utero Atiae iubar solis exortum.

Quo natus est die, cum de Catilinae coniuratione ageretur in curia et Octavius ob uxoris puerperium serius affuisset, nota ac vulgata res est P. Nigidium, comperta morae causa, ³⁵ ut horam quoque partus acceperit, affirmasse dominum terrarum orbi natum. Octavio postea, cum per secreta Thraciae exercitum duceret, in Liberi patris luco barbara caerimoniæ de filio consulenti, idem affirmatum est a sacerdotibus, quod

infuso super altaria mero tantum flammae emicuisset, ut supergressa fastigium templi ad caelum usque ferretur, unique omnino Magno Alexandro apud easdem aras sacrificanti simile provenisset ostentum. Atque etiam sequenti statim nocte videre visus est filium mortali specie amplioŕem, cum fulmine et sceptro exuviisque Iovis Optimi Maximi ac radiata corona, super laureatum currum, bis senis equis candore eximio trahentibus. Infans adhuc, ut scriptum apud C. Drusum extat, repositus vespere in cunas a nutricula loco plano, postera luce non comparuit, diuque quaesitus tandem in altissima turri repertus est, iacens contra solis exortum.

Cum primum fari coepisset, in avito suburbano obstrepentis forte ranas silere iussit, atque ex eo negantur ibi ranas coaxare. Ad quartum lapidem Campanae viae in nemore prandenti ex inproviso aquila panem ei e manu rapuit, et cum altissime evolasset, rursus ex inproviso leniter delapsa reddidit.

Q. Catulus post dedicatum Capitolium duabus continuis noctibus somniavit: prima, Iovem Optimum Maximum e praetextatis compluribus circum aram ludentibus unum secrevisse, atque in eius sinum rem p. quam manu gestaret reposuisse; at insequenti, animadvertisse se in gremio Capitolini Iovis eundem puerum, quem cum detrahi iussisset, prohibitum monitu dei, tamquam is ad tutelam rei p. educaretur; ac die proximo obvium sibi Augustum, cum incognitum alias haberet, non sine admiratione contuitus, simillimum dixit puero, de quo somniasset. Quidam prius somnium Catuli aliter exponunt, quasi Iuppiter compluribus praetextatis tutorem a se poscentibus, unum ex eis demonstrasset ad quem omnia desideria sua referrent, eiusque osculum delibatum digitis ad os suum retulisset.

M. Cicero C. Caesarem in Capitolium proŕecutus, somnium pristinae noctis familiaribus forte narrabat: puerum facie liberali, demissum e caelo catena aurea, ad fores Capitoli constitisse eique Iovem flagellum tradidisse; deinde repente Augusto viso, quem ignotum plerisque adhuc avunculus Caesar ad sacrificandum acciverat, affirmavit ipsum esse, cuius imago secundum quietem sibi obŕersata sit.

Sumentem virilem togam tunica lati clavi, resuta ex utraque parte, ad pedes decidit. Fuerunt qui interpretarentur, non aliud significare, quam ut is ordo cuius insigne id esset, vandoque ei subiceretur.

Apud Mundam Divus Iulius, castris locum capiens cum ilvam caederet, arborem palmae repertam conservari ut men victoriae iussit; ex ea continuo enata suboles adeo in auctis diebus adolevit, ut non aequiperaret modo matricem, erum et obtegeret frequentareturque columbarum nidis, uamvis id avium genus durum et asperam frondem maxime itet. Illo et praecipue ostento motum Caesarem ferunt, ne uem alium sibi succedere quam sororis nepotem vellet.

In recessu Apolloniae Theogenis mathematici pergulam omite Agrippa ascenderat; cum Agrippae, qui prior conulebat, magna et paene incredibilia praedicerentur, reticere se genituram suam nec velle edere perseverabat, metu ac udore ne minor inveniretur. Qua tamen post multas adhortitiones vix et cunctanter edita, exilivit Theogenes adoravitue eum. Tantam mox fiduciam fati Augustus habuit, ut iema suum vulgaverit nummumque argenteum nota sideris apricorni, quo natus est, percusserit.

Post necem Caesaris reverso ab Apollonia et ingrediente 96 o urbem, repente liquido ac puro sereno circulus ad speciem caelestis arcus orbem solis ambiit, ac subinde Iuliae Caesaris filiae monumentum fulmine ictum est. Primo autem consulatu et augurium capienti duodecim se vultures ut Romulo ostenderunt, et immolanti omnium victimarum iocinera applicata intrinsecus ab ima fibra paruerunt, nemine peritorum liter coiectante quam laeta per haec et magna portendi.

Quin et bellorum omnium eventus ante praesensit. Con-96 tractis ad Bononiam triumvirorum copiis, aquila tentorio eius persedens duos corvos hinc et inde infestantis afflixit et ad rram dedit; notante omni exercitu, futuram quandoque inter ollegas discordiam talem qualis secuta est, et exitum praegigente. Philippis Thessalus quidam de futura victoria nuntiavit auctore Divo Caesare, cuius sibi species itinere avicurrisset.

Circa Perusiam, sacrificio non litanti cum augeri host

imperasset, ac subita eruptione homines omnem rei divini apparatus abstulissent, constitit inter haruspices, quae perculosa et adversa sacrificanti denuntiata essent, cuncta ipsos recasura qui exta haberent; neque aliter evenit. Pridquam Siciliensem pugnam classe committeret, deambulanti in litore piscis e mari exilivit et ad pedes iacuit. Apud Actium descendenti in aciem asellus cum asinario occurrit, homini Eutychnus, bestiae Nicon erat nomen; utriusque simulacrum aeneum victor posuit in templo, in quod castrorum suorum locum vertit.

- 97 Mors quoque eius, de qua hinc dicam, divinitasque post mortem evidentissimis ostentis praecognita est. Cum lustrum in campo Martio magna populi frequentia conderet, aquam eum saepius circumvolavit, transgressaque in vicinam aedem super nomen Agrippae ad primam litteram sedit; quo animam verso vota, quae in proximum lustrum suscipi mos est, collegam suum Tiberium nuncupare iussit: nam se, quandoque conscriptis paratisque iam tabulis, negavit suscepturum qui non esset soluturus. Sub idem tempus ictu fulminis ex inscriptione statuae eius prima nominis littera effluxit; responsum est, centum solos dies posthac victurum, quem numerum C littera notaret, futurumque ut inter deos referretur, quo aesar, id est reliqua pars e Caesaris nomine, Etrusca linguae deus vocaretur.

- Tiberium igitur in Illyricum dimissurus et Beneventum usque prosecuturus, cum interpellatores alios atque aliam causam in iure dicendo detinerent, exclamavit, quod et ipsum mox inter omnia relatam est, *non, si omnia morarentur amplius se posthac Romae futurum*; atque itinere inchoat Asturam perrexit, et inde, praeter consuetudinem de nocte ad occasionem aurae evectus causam valitudinis contraxit et 98 profluvio alvi. Tunc Campaniae ora proximisque insulis circumcuisit, Caprearum quoque recessui quadriduum impendit, remississimo ad otium et ad omnem comitatem animo.

Forte Puteolanum sinum praetervehenti vectores nautaeque de navi Alexandrina, quae tantum quod appulerat, carceri didati coronatique et tura libantes fausta omnia et eximias laudes congesserant, *per illum se vivere, per illum navem*

are, libertate atque fortunis per illum frui. Qua re admodum exhilaratus, quadragenos aureos comitibus divisit iusue iurandum et cautionem exegit a singulis, non alio datam ammam quam in emptionem Alexandrinarum mercium absumpturos. Sed et ceteros continuos dies inter varia munucula togas insuper ac pallea distribuit, lege proposita ut iomani Graeco, Graeci Romano habitu et sermone uterentur. Spectavit assidue exercentes epehos, quorum aliqua dhuc copia ex vetere instituto Capreis erat; isdem etiam epum in conspectu suo praebuit, permessa, immo exacta iomandi licentia diripiendique pomorum et obsoniorum rerumque missilia. Nullo denique genere hilaritatis abstinuit.

Vicinam Capreis insulam Apragopolim appellabat, a didia secedentium illuc e comitatu suo. Sed ex dilectis unum, Iasgaban nomine, quasi conditorem insulae *κτιστήν* vocare onsuerat. Huius Masgabae ante annum defuncti tumulum um e triclinio animadvertisset magna turba multisque lumibus frequentari, versum compositum ex tempore clare protiaavit:

Κτιστοῦ δὲ τύμβον εἰσορῶ προοῦμενον.

onversusque ad Thrasyllum Tiberi comitem, contra accu-
antem et ignarum rei, interrogavit cuiusnam poetae putaret
sse; quo haesitante, subiecit alium:

Ὅρξ φάσσι Μασγάβαν τιμῶμενον;

c de hoc quoque consuluit. Cum ille nihil aliud responde-
et quam, cuiuscumque essent optimos esse, cachinnum sus-
illit atque in iocos effusus est. Mox Neapolim traiecit,
nanquam etiam tum infirmis intestinis morbo variante; tamen
t quinquennale certamen gymnicum honori suo institutum
erspectavit et cum Tiberio ad destinatum locum contendit.
ed in redeundo adgravata valitudine, tandem Nolae succu-
uit revocatumque ex itinere Tiberium diu secreto sermone
etinuit, neque post ulli maiori negotio animum accomodavit.

Supremo die identidem exquirens, an iam de se tumultus 99
oris esset, petito speculo, capillum sibi comi ac malas la-
antes corrigi praecepit, et admissos amicos percontatus,
equid iis videretur mimum vitae commode transegisse,
dicit et clausulam:

αὶ δὲ τι

ἔχοι καλῶς τὸ παλγνιον, κρότον δότι
καὶ πάντες ἡμᾶς μετὰ χαρᾶς προσέμεψαν.

Omnibus deinde dimissis, dum advenientes ab urbe de Drusi filia aegra interrogat, repente in osculis Liviae et in hac voce defecit: *Livīa, nostri coniugi memor vives, ac vale!* sortitus exitum facilem et qualem semper optaverat. Nam fere quotiens audisset cito ac nullo cruciatu defunctum quempiam, sibi et suis *εὐθανασίαν* similem (hoc enim et verbo uti solebat) precabatur. Unum omnino ante efflatam animam signum alienatae mentis ostendit, quod subito pavefactus a quadraginta se iuvenibus abripi questus est. Id quoque magis praesagium quam mentis deminutio fuit, siquidem totidem minus 100 lites praetoriani extulerunt eum in publicum. Obiit in cubiculo eodem, quo pater Octavius, duobus Sextis, Pompeio et Appuleio, cons. XIII. Kal. Septemb. hora diei nona, septuagesimo et sexto aetatis anno, diebus V. et XXX. minus.

Corpus decuriones municipiorum et coloniarum a Novae Bovillis usque deportarunt, noctibus propter anni tempus, cum interdiu in basilica cuiusque oppidi vel in aedium sacrarum maxima reponeretur. A Bovillis equester ordo susceptus, urbi intulit atque in vestibulo domus collocavit. Senatus et in funere ornando et in memoria honoranda eo studio certatim progressus est, ut inter alia complura censuerint quaedam, funus triumphali porta ducendum, praecedente Victoriae quae est in curia, canentibus neniai principum liberis utriusque sexus; alii, exequiarum die ponendos anulos aureos ferreosque sumendos; nonnulli, ossa legenda per sacerdotum summorum collegiorum. Fuit et qui suaderet, appellationem mensis Augusti in Septembrem transferendam, quod hoc genus Augustus, illo defunctus esset; alius, ut omne tempus a primo die natali ad exitum eius saeculum Augustum appellaretur et ita in fastos referretur. Verum adhibito honoribus modo, bifariam laudatus est: pro aede Divi Iulii a Tiberio et pro rostris veteribus a Druso Tiberi filio, ac senatorum umbris delatus in Campum crematusque. Nec defuit vir praetorius, qui se effigiem cremati euntem in caelum vidisse iurare. Reliquias legerunt primores equestris ordinis, tunicati et

discincti pedibusque nudis, ac Mausoleo condiderunt. Id opus inter Flaminiam viam ripamque Tiberis sexto suo consulatu extruxerat circumiectasque silvas et ambulationes in usum populi iam tum publicarat.

3 Testamentum, L. Planco C. Silio cons. III. Non. Apriles, 101
ante annum et quattuor menses quam decederet, factum ab
eo ac duobus codicibus, partim ipsius partim libertorum Poly-
lybi et Hilarionis manu, scriptum depositumque apud se vir-
gines Vestales cum tribus signatis aequae voluminibus protu-
10 lerunt. Quae omnia in senatu aperta atque recitata sunt.
Heredes instituit primos: Tiberium ex parte dimidia et sex-
tante, Liviam ex parte tertia, quos et ferre nomen suum
iussit, secundos: Drusum Tiberi filium ex triente, ex partibus
reliquis Germanicum liberosque eius tres sexus virilis, tertio
15 gradu: propinquos amicosque compluris. Legavit populo R.
quadringenties, tribus tricies quinquies sestertium, prae-
torianis militibus singula milia nummorum, cohortibus urbanis
quingenos, legionaris trecenos nummos: quam summam re-
praesentari iussit, nam et confiscatam semper repositamque
20 habuerat. Reliqua legata varie dedit produxitque quaedam
ad vicies sestertium, quibus solvendis annum diem finiit, ex-
cusata rei familiaris mediocritate, nec plus perventurum ad
heredes suos quam milies et quingenties professus, quamvis
25 viginti proximis annis quaterdecies milies ex testamentis ami-
corum percepisset, quod paene omne cum duobus paternis
patrimoniis ceterisque hereditatibus in rem p. absumsisset.
Iulias filiam neptemque, si quid iis accidisset, vetuit sepulcro
suo inferri. Tribus voluminibus, uno mandata de funere suo
30 complexus est, altero indicem rerum a se gestarum, quem
vellet incidi in aeneis tabulis, quae ante Mausoleum statue-
rentur, tertio breviarium totius imperii, quantum militum sub
signis ubique esset, quantum pecuniae in aerario et fiscis et
35 vectigaliorum residuis. Adiecit et libertorum servorumque
nomina, a quibus ratio exigi posset.

C. SUETONI TRANQUILLI
DE VITA CAESARUM

LIBER III.

TIBERIUS.

1 Patricia gens Claudia (fuit enim et alia plebeia, nec potentia minor nec dignitate) orta est ex Regillis, oppido Sabinorum. Inde Romam recens conditam cum magna clientium manu conmigrauit, auctore Tito Tatio consorte Romuli, vel, quod magis constat, Atta Claudio gentis principe, post reges exactos sexto fere anno; atque in patricias cooptata, agrum insuper trans Anienem clientibus locumque sibi ad sepulturam sub Capitolio publice accepit. Deinceps procedente tempore duodetriginta consulatus, dictaturas quinque, censuras septem, triumphos sex, duas ovationes adepta est. Cum praeonomini- bus cognominibusque variis distingueretur, Luci praeenomine consensu repudiavit, postquam e duobus gentilibus praeditis eo alter latrocinii, caedis alter convictus est. Inter cognomina autem et Neronis assumpsit, quo significatur lingua Sabina fortis ac strenuus.

2 Multa multorum Claudiorum egregia merita, multa etiam sequius admissa in rem p. extant. Sed ut praecipua commorem, Appius Caecus societatem cum rege Pyrro ut parum salubrem iniri dissuasit. Claudius Caudex primus freto classe traiecto Poenos Sicilia expulit. Tib. Nero aduenientem ex Hispania cum ingentibus copiis Hasdrubalem, prius quam Annibali fratri coniungeretur, oppressit. Contra Claudius Regillianus, decemvir legibus scribendis, virginem ingenuam per vim libidinis prope in se vitam asserere conatus, causam

plebi fuit secedendi rursus a patribus. Claudius Drusus, statua sibi diademata ad Appi Forum posita, Italiam per clientelas occupare temptavit. Claudius Pulcher apud Siciliam, non pascentibus in auspicando pullis ac per contemptum religionis mari demersis, quasi *ut biberent quando esse nolent*, proelium navale iniit; superatusque, cum dictatorem dicere a senatu iuberetur, velut iterum inludens discrimini publico, Glician viatorem suum dixit.

Extant et feminarum exempla diversa aequae, siquidem gen-
 10 tis eiusdem utraque Claudia fuit, et quae navem cum sacris Matris deum Idaeae obhaerentem Tiberino vado extraxit, precata propalam, *ut ita demum se sequeretur, si sibi pudicitia constaret*; et quae novo more iudicium maiestatis apud populum mulier subiit, quod in conferta multitudine
 15 aegre procedente carpento palam optaverat; *ut frater suus Pulcher revivesceret atque iterum classem amitteret, quo minor turba Romae foret*. Praeterea notatissimum est, Claudios omnis, excepto dum taxat P. Clodio, qui ob expellendum urbe Ciceronem plebeio homini atque etiam natu mi-
 20 nori in adoptionem se dedit, optimates adsertoresque unicos dignitatis ac potentiae patriciorum semper fuisse, atque adversus plebem adeo violentos et contumaces, ut ne capitis quidem quisquam reus apud populum mutare vestem aut deprecari sustinuerit; nonnulli in altercatione et iurgio tribunos
 25 plebi pulsaverint. Etiam virgo Vestalis fratrem, iniussu populi triumphantem, ascenso simul curru, usque in Capitolium prosecuta est, ne vetare aut intercedere fas cuiquam tribunorum esset.

Ex hac stirpe Tiberius Caesar genus trahit, et quidem
 30 utrumque: paternum a Tiberio Nerone, maternum ab Appio Pulchro, qui ambo Appi Caeci filii fuerunt. Insertus est et Liviorum familiae, adoptato in eam materno avo. Quae familia, quanquam plebeia, tamen et ipsa admodum floruit, octo consulatibus, censuris duabus, triumphis tribus, dicta-
 35 tura etiam ac magisterio equitum honorata; clara et insignibus viris, ac maxime Salinatore Drusisque. Salinator universas tribus in censura notavit levitatis nomine, quod, cum se post priorem consulatum multa inrogata condemnasset,

consulem iterum censoremque fecissent. Drusus, hostium duce Drauso comminus trucidato, sibi posterisque suis cognomen invenit. Traditur etiam pro praetore ex provincia Gallia retulisse aurum, Senonibus olim in obsidione Capitolii datum, nec, ut fama est, extortum a Camillo. Eius abnepos, ob eximiam adversus Gracchos operam patronus senatus dictus, filium reliquit, quem in simili dissensione multa varie molientem diversa factio per fraudem interemit.

4 Pater Tiberi, quaestor C. Caesaris Alexandrino bello classi praepositus, plurimum ad victoriam contulit. Quare et pontifex in locum P. Scipionis substitutus et ad deducendum in Galliam colonias, in quibus Narbo et Arelate erant, missus est. Tamen Caesare occiso, cunctis turbarum metu abolitionem facti decernentibus, etiam de praemiis tyrannidarum referendum censuit. Praetura deinde functus, cum exitu anni discordia inter triumviros orta esset; retentis ultra iustum tempus insignibus L. Antonium consulem, triumviri fratrem, ad Perusiam secutus, deditione a ceteris facta, solus permansit in partibus ac primo Praeneste, inde Neapolim evasit, servisque ad pilleum frustra vocatis in Siciliam profugit. Sed indigne ferens, nec statim se in conspectum Sexti Pompei admissum et fascium usu prohibentem, ad M. Antonium traiecit in Achaiam. Cum quo, brevi reconciliata inter omnes pace, Romam redit, uxoremque Liviam Drusillam, et tunc gravidam et ante iam apud se filium enixam, petenti Augusto concessit. Nec multo post diem obiit, utroque liberorum superstite, Tiberio Drusoque Neronibus.

5 Tiberium quidam Fundis natum existimaverunt, secuti levem coniecturam, quod materna eius avia Fundana fuerit, et quod mox simulacrum Felicitatis ex S. C. publicatum ibi sit. Sed ut plures certioresque tradunt, natus est Romae in Palatio XVI. Kal. Dec. M. Aemilio Lepido iterum, L. Munatio Planco cons. per bellum Philippense. Sic enim in fastis actaque in publica relatum est. Nec tamen desunt, qui partim antecedente anno, Hirti ac Pansae, partim insequenti, Servili Isaurici L. que Antonii consulatu, genitum eum scribant.

6 Infantiam pueritiamque habuit laboriosam et exercitam, comes usque quaque parentum fugae; quos quidem apud Nea-

polim sub inruptionem hostis navigium clam petentis vagitu suo paene bis prodidit, semel cum a nutricis ubere, iterum cum a sinu matris raptim auferretur ab iis, qui pro necessitate temporis mulierculas levare onere temptabant. Per Siciliam quoque et per Achaiam circumductus, ac Lacedaemoniis publice, quod in tutela Claudiorum erant, demandatus, digrediens inde itinere nocturno discrimen vitae adiit, flamma repente e silvis undique exorta, adeoque omnem comitatum circumplexa, ut Liviae pars vestis et capilli amburerentur.

210 Munera, quibus a Pompeia, Sex. Pompei sorore, in Sicilia donatus est, clamis et fibula item bullae aureae, durant ostendunturque adhuc Bais. Post reditum in urbem a M. Gallio senatore testamento adoptatus, hereditate adita mox nomine abstulit, quod Gallius adversarum Augusto partium fuerat.

215 Novem natus annos defunctum patrem pro rostris laudavit. Dehinc pubescens Actiaco triumpho currum Augusti comitatus est sinistrore funali equo, cum Marcellus Octaviae filius dexteriore veheretur. Praesedit et asticis ludis, et Troiam* circensibus, ductor turmae puerorum maiorum.

220 Virili toga sumpta, adulescentiam omnem spatiumque insequentis aetatis usque ad principatus initia per haec fere transegit. Munus gladiatorium in memoriam patris et alterum in avi Drusi dedit, diversis temporibus ac locis, primum in foro, secundum in amphitheatro, rudiariis quoque quibusdam revocatis auctoramento centenum milium; dedit et ludos, sed absens: cuncta magnifice, inpensa matris ac vitrici.

Agrippinam, Marco Agrippa genitam, neptem Caecili Attici equitis R. ad quem sunt Ciceronis epistolae, duxit uxorem; sublatoque ex ea filio Druso, quanquam bene convenientem 230 rursusque gravidam dimittere, ac Iuliam Augusti filiam confestim coactus est ducere, non sine magno angore animi, cum et Agrippinae consuetudine teneretur et Iuliae mores improbare; ut quam sensisset sui quoque sub priore marito appetentem, quod sane etiam vulgo existimabatur. Sed Agrippinam et abegisse post divortium doluit, et semel omnino ex 240 occurso visam adeo contentis et umentibus oculis prosecutus est, ut custoditum sit ne umquam in conspectum ei posthac veniret. Cum Iulia primo concorditer et amore mutuo vivit:

mox dissedit, et aliquanto gravius, ut etiam perpetuo sequebaret, intercepto communis filii pignore, qui Aquileiae natus infans extinctus est. Drusum fratrem in Germania amisit cuius corpus, pedibus toto itinere praegrediens, Romam usque pervexit.

8 Civiliū officiorum rudimentis regem Archelaum Trallianum et Thessalos, varia quosque de causa, Augusto cognoscente defendit; pro Laodicenis Thyatirensis Chiiis, terrae motu afflictis opemque implorantibus, senatum deprecatus est; Fannium Caepionem, qui cum Varrone Murena in Augustum conspiraverat, reum maiestatis apud iudices fecit et condemnavit. Interque haec duplicem curam administravit, annonae quae artior inciderat, et repurgandorum tota Italia ergastulorum, quorum domini in invidiam venerant quasi exceptos superprimerent, non solum viatores sed et quos sacramenti metu ad eius modi latebras compulisset.

9 Stipendia prima expeditione Cantabrica tribunus militum fecit, dein ducto ad Orientem exercitu regnum Armeniae Tigrani restituit ac pro tribunali diadema imposuit. Recepitque signa, quae M. Crasso ademerant Parthi. Post hoc Comata Galliam anno fere rexit, et barbarorum incursionibus et principum discordia inquietam. Exin Raeticum Vindelicumque bellum, inde Pannonicum, inde Germanicum gessit. Raeticam atque Vindelicam gentis Alpinas, Pannonico Breucos et Dalmatas subegit, Germanico quadraginta milia dediticiorum traiecit in Galliam iuxtaque ripam Rheni sedibus adsignatis conclavit. Quas ob res et ovans et curru urbem ingressus est prius, ut quidam putant, triumphalibus ornamentis honoratum novo nec antea cuiquam tributo genere honoris.

Magistratus et maturius inchoavit et paene iunctim percurrit, quaesturam, praeturam, consulatum; interpositoque tempore consul iterum etiam tribuniciam potestatem in quindecim annis accepit. Tot prosperis confluentibus, integra aetate ac validudine statuit repente secedere seque e mediocritate quam longissime amovere: dubium, uxorisne taedio, quae neque criminari aut dimittere auderet neque ultra perferri posset, an ut vitato assiduitatis fastidio auctoritatem absente tueretur atque etiam augetet, si quando indignisset sui res |

Quidam existimant, adultis iam Augusti liberis, loco et quasi possessione usurpati a se diu secundi gradus sponte cessisse, exemplo M. Agrippae qui, M. Marcello ad munera publica admoto, Mytilenas abierit, ne aut obstare aut obtractare praesens videretur. Quam causam et ipse, sed postea, reddidit. Tunc autem honorum satietatem ac requiem laborum praetendens, commeatum petit; neque aut matri suppliciter precanti, aut vitrico deseri se etiam in senatu conquerenti veniam dedit. Quin et pertinacius retinentibus, cibo per quatrimum abstinuit. Facta tandem abeundi potestate, relictis Romae uxore et filio confestim Ostiam descendit, ne verbo quidem cuiquam prosequentium reddito paucosque admodum in digressu exosculatus. Ab Ostia oram Campaniae legens, inbecillitate Augusti nuntiata, paulum substitit. Sed increbescente rumore quasi ad occasionem maioris spei commoraretur, tantum non adversis tempestatibus Rhodum enavigavit, amoenitate et salubritate insulae iam inde captus cum ad eam ab Armenia rediens appulisset. Hic modicis contentus aedibus nec multo laxiore suburbano, genus vitae civile admodum instituit, sine lictore aut viatore gymnasio interdum obambulans, mutuaque cum Graeculis officia usurpans prope ex aequo.

Forte quondam in disponendo die mane praedixerat, quidquid aegrorum in civitate esset visitare se velle; id a proximis aliter exceptum, iussique sunt omnes aegri in publicam porticum deferri ac per valitudinum genera disponi. Perculsus ergo inopinata re diuque quid ageret incertus, tandem singulos circuit, excusans factum etiam tenuissimo cuique et ignoto. Unum hoc modo neque praeterea quicquam notatum est, in quo exseruisse ius tribuniciae potestatis visus sit: cum circa scholas et auditoria professorum assiduus esset, moto inter antisophistas graviore iurgio, non defuit qui eum intervenientem et quasi studiosiorem partis alterius convitio inceseret. Sensim itaque regressus domum, repente cum apparitoribus prodiit citatumque pro tribunali voce praeconis convitiatorem rapi iussit in carcerem.

Comperit deinde Iuliam uxorem ob libidines atque adulteria damnatam, repudiumque ei suo nomine ex auctoritate Augusti remissum; et quamquam laetus nuntio, tamen officii

duxit, quantum in se esset, exorare filiae patrem frequentibus litteris et vel utcumque meritaë, quidquid umquam dono dedisset, concedere. Transacto autem tribuniciae potestatis tempore, confessus tandem, nihil aliud secessu devitasse se quam aemulationis cum C. Lucioque suspicionem, petit ut sibi securo iam ab hac parte, conroboratis his et secundum locum facile tutantibus, permitteretur revisere necessitudines, quarum desiderio teneretur. Sed neque impetravit ultroque etiam admonitus est, *dimitteret omnem curam suorum, quos tam* 12 *cupide reliquisset.* Remansit igitur Rhodi contra voluntatem, 14 vix per matrem consecutus, ut ad velandam ignominiam quasi legatus Augusto abesset.

Enimvero tunc non privatum modo, sed etiam obnoxium et trepidum egit, mediterraneis agris abditus vitansque praeternavigantium officia, quibus frequentabatur assidue, nemine 15 cum imperio aut magistratu tendente quoquam quin deverteret Rhodum. Et accesserunt maioris sollicitudinis causae. Namque privignum Gaium Orienti praepositum, cum visendi gratia traiecisset Samum, alieniorem sibi sensit ex criminationibus M. Lolli comitis et rectoris eius. Venit etiam in sus- 16 spitionem, per quosdam beneficii sui centuriones a comite castra repetentis mandata ad complures dedisse ambigua et quae temptare singulorum animos ad novas res viderentur. De qua suspicione certior ab Augusto factus, non cessavit efflagitare aliquem cuiuslibet ordinis custodem factis atque 17 dictis suis. Equi quoque et armorum solitas exercitationes omisit redegitque se, deposito patrio habitu, ad pallium et crepidas, atque in tali statu biennio fere permansit, contem- 18 tor in dies et invisior, adeo ut imagines eius et statuas Nemausenses subverterint, ac familiari quondam convivio mentione eius orta, extiterit qui Gaius polliceretur, confestim se, si iuberet, Rhodum navigaturum caputque exulis (sic enim appellabatur) relaturum. Quo praecipue non iam metu sed discrimine coactus est, tam suis quam matris inpensissimis precibus redditum expostulare, impetravitque, adiutus aliquan- 19 tum etiam casu. Destinatum Augusto erat, nihil super ea re nisi ex voluntate maioris sibi statuere; is forte tunc M. Lollio offensam facile exorabilem, permissit. Permittente

ergo Gaio revocatus est, verum sub conditione ne quam partem curamve rei p. attingeret.

Rediit octavo post secessum anno, magna nec incerta spe futurorum, quam et ostentis et praedictionibus ab initio aetatis conceperat.

Praegnans enim Livia cum, an marem editura esset, variis captaret ominibus, ovum incubanti gallinae subductum nunc sua nunc ministrarum manu per vices usque fovit, quoad pulvis insigniter cristatus exclusus est. Ac de infante Scribonius mathematicus praeclara spondit, etiam regnaturum quandoque, sed sine regio insigni, ignota scilicet tunc adhuc Caesarum potestate. Et ingresso primam expeditionem ac per Macedoniam ducente exercitum in Syriam, accidit ut apud Philippos sacrae olim victricium legionum arae sponte subitis conlucerent ignibus; et mox, cum Illyricum petens iuxta Patavium adisset Geryonis oraculum, sorte tracta, qua monebatur ut de consultationibus in Aponi fontem talos aureos iaceret, evenit ut summum numerum iacti ab eo ostenderent; hodieque sub aqua visuntur hi tali. Ante paucos vero quam revocaretur dies aquila, numquam antea Rhodi inspecta, in culmine domus eius assedit; et pridie quam de reditu certior fieret, vestimenta mutanti tunica ardere visa est. Thrasyllum quoque mathematicum, quem ut sapientiae professorem contubernio admoverat, tum maxime expertus est, affirmantem, nave provisa gaudium afferri; cum quidem illum, durius et contra praedicta cadentibus rebus, ut falsum et secretorum temere conscium, eo ipso momento, dum spatiaur una, praecipitare in mare destinasset.

Romam reversus, deducto in forum filio Druso, statim e Carinis ac Pompeiana domo Esquilias in hortos Maecenatianos transmigravit totumque se ad quietem contulit, privata modo officia obiens ac publicorum munerum expers.

Gaio et Lucio intra triennium defunctis, adoptatur ab Augusto simul cum fratre eorum M. Agrippa, coactus prius ipse Germanicum fratris sui filium adoptare. Nec quicquam postea pro patre familias egit aut ius, quod amiserat, ex ulla parte retinuit. Nam neque donavit neque manumisit, ne hereditatem quidem aut legata perceptit ulla aliter quam ut

peculio referret accepta. Nihil ex eo tempore praetermissum est ad maiestatem eius augendam, ac multo magis post quam, Agrippa abdicato atque seposito, certum erat, uni spem successu-
 16 cessionis incumbere; data rursus potestas tribunicia in quin-
 quennium, delegatus pacandae Germaniae status, Parthorum legati, mandatis Augusto Romae redditis, eum quoque adire in provincia iussi. Sed nuntiata Illyrici defectione, transit ad curam novi belli, quod, gravissimum omnium externorum bellorum post Punica, per quindecim legiones paremque auxiliorum copiam triennio gessit, in magnis omnium rerum dif-
 ficultatibus summaque frugum inopia. Et quanquam saepius revocaretur, tamen perseveravit, metuens ne vicinis et praevalens hostis instaret ultro cedentibus. Ac perseverantiae grande pretium tulit, toto Illyrico, quod inter Italiam regnumque Noricum et Thraciam et Macedoniam interque Danubium flumen et sinum maris Hadriatici patet, perdomito et in dicio-
 17 nem redacto. Cui gloriae amplior adhuc ex opportunitate cumulus accessit. Nam sub id ferè tempus Quintilius Varus cum tribus legionibus in Germania perit, nemine dubitante quia victores Germani iuncturi se Pannoniis fuerint, nisi de bellatam prius Illyricum esset. Quas ob res triumphus ei decretus est, multique et magni honores. Censuerunt etiam quidam ut Pannonicus, alii ut Invictus, nonnulli ut Pius cognominaretur. Sed de cognomine intercessit Augustus, eo contentum repromittens, quod se defuncto suscepturus esset. Triumphum ipse distulit, maesta civitate clade Variana; nihilo minus urbem praetextatus et laurea coronatus intravit positumque in Saepis tribunal, senatu astante, conscendit, ac medius inter duos consules cum Augusto simul sedit; unde, populo consalutato, circum templa deductus est.

18 Proximo anno repetita Germania, cum animadverteret Varianam cladem temeritate et negligentia ducis accidisse, nihil non de consilii sententia egit; semper alias sui arbitrii contentusque se uno, tunc praeter consuetudinem cum pluribus de ratione belli communicavit. Curam quoque solito exactiorem praestitit. Traiecturus Rhenum, comteatum omnem ad certam formulam adstrictum non ante transmisit, quam consistens apud ripam explorasset vehiculorum onera.

ne qua deportarentur nisi concessa aut necessaria. Trans Rhenum vero eum vitae ordinem tenuit, ut sedens in caespite nudo cibum caperet, saepe sine tentorio pernoctaret, praecpta sequentis diei omnia (et si quid subiti muneris iniungendum esset, per libellos) daret; addita monitione ut, de quo quisque dubitaret, se nec alio interprete quacumque vel notis hora uteretur. Disciplinam acerrime exegit, animadver-¹⁹ sionum et ignominiarum generibus ex antiquitate repetitis, atque etiam legato legionis, quod paucos milites cum liberta suo trans ripam venatum misisset, ignominia notato. Proelia, quamvis minimum fortunae casibusque permetteret, aliquanto constantius inibat quotiens lucubrante se, subito ac nullo propellente, decideret lumen et exstingueretur, confidens, ut aiebat, ostento sibi a maioribus suis in omni ducatu expertissimo. Sed re prospere gesta, non multum a fuit quin a Bructero quodam occideretur, cui inter proximis versanti et trepidatione detecto tormentis expressa confessio est cogitata facinoris. A Germania in urbem post biennium regres-²⁰ sus triumphum, quem distulerat, egit, prosequentibus etiam legatis, quibus triumphalia ornamenta impetrarat. Ac prius quam in Capitolium flecteret, descendit e curru seque praesidenti patri ad genua summisit. Batonem Pannonium ducem, ingentibus donatum praemiis, Ravennam transtulit, gratiam referens, quod se quondam cum exercitu iniquitate loci circumclusum passus esset evadere. Prandium dehinc populo mille mensis, et congiarium trecentos nummos viritum dedit. Dedicavit et Concordiae aedem, item Pollucis et Castoris suo fratrisque nomine, de manubiis. Ac non multo post,²¹ lege per consules lata ut provincias cum Augusto communiter administraret simulque censum ageret, condito lustro in Illyricum profectus est. Et statim ex itinere revocatus iam quidem adfectum, sed tamen spirantem adhuc Augustum reperit fuitque una secreto per totum diem.

Scio vulgo persuasum quasi, egresso post secretum sermonem Tiberio, vox Augusti per cubicularios excepta sit: *Miserum populum R. qui sub tam lentis maxillis erit!* Ne illud quidem ignoro aliquos tradidisse, Augustum palam nec dissimulanter morum eius diritatem adeo improbasse, ut non-

numquam remissiores hilarioresque sermones superveniente eo abrumperet; sed expugnatum precibus uxoris adoptionem non abnuisse, vel etiam ambitione tractum, ut tali successore desiderabilior ipse quandoque fieret. Adduci tamen nequeo quin existimem, circumspectissimum et prudentissimum principem, in tanto praesertim negotio, nihil temere fecisse; sed vitis Tiberii virtutibusque perpensis potiores duxisse virtutes, praesertim cum et rei p. causa adoptare se eum pro contione iuraverit, et epistolis aliquot ut peritissimum rei militaris utque unicum P. R. praesidium prosequatur. Ex quibus in exemplum pauca hinc inde subieci.

Vale, iucundissime Tiberi, et feliciter rem gere, ἐμολ καὶ ταῖς * μου ἰσα κακτε στρατηγῶν. Iucundissime et ita sim felix, vir fortissime et dux νομιμῶτατε, vale.

Ordinem aestivorum tuorum! Ego vero, mi Tiberi, et inter tot rerum difficultates καὶ τοσάντην ἀποδυμίαν τῶν στρατευομένων non potuisse quemquam prudentius gerere se quam tu gesseris, existimo. Ii quoque qui tecum fuerunt omnes confitentur, versum illum in te posse dici:

Unus homo nobis vigilando restituit rem.

Sive quid incidit de quo sit cogitandum diligentius, sive quid stomachor valde, medius Fidius Tiberium meum desidero, succurratque versus ille Homericus

Τούτου γ' ἐσπομένοιο, καὶ ἐκ πυρὸς αἰδομένοιο
"Ἀμφω νοστήσαιμεν, ἐπεὶ περλοιδε νοῆσαι.

Attenuatum te esse continuatione laborum cum audio et lego, di me perdant nisi cohorrescit corpus meum; teque oro ut parcas tibi, ne si te languere audierimus, et ego et mater tua expiremus et de summa imperi sui populus R. periclitetur.

Nihil interest valeam ipse necne, si tu non valebis.

Deos obsecro, ut te nobis conservent et valere nunc et semper patientur, si non P. R. perosi sunt.

22 Excessum Augusti non prius palam fecit, quam Agrippa iuvene interempto. Hunc tribunus militum custos appositus occidit, lectis codicillis, quibus ut id faceret iubebatur; quos codicillos dubium est Augustusne moriens reliquisset, quo materiam hunc ultimum abdicare ar nomine Augusti

Livia et ea conscio Tiberio an ignaro, dictasset. Tiberius renuntianti tribuno, factum esse quod imperasset, *neque imperasse se et redditurum eum senatus rationem* respondit, invidiam scilicet in praesentia vitans. Nam mox silentio rem 5 oblitteravit. Lure autem tribuniciae potestatis coacto senatu 23 inchoataque adlocutione, derepente velut impar dolori congemuit, utque non solum vox sed et spiritus deficeret optavit ac perlegendum librum Druso filio tradidit. Inlatum deinde Augusti testamentum, non admissis signatoribus nisi senatorii 1) ordinis, ceteris extra curiam signa agnoscentibus, recitavit per libertum. Testamenti initium fuit: *Quoniam atrox fortuna Gaium et Lucium filios mihi eripuit, Tiberius Caesar mihi ex parte dimidia et sextante heres esto.* Quo et ipso aucta suspitio est opinantium, successorem ascitum eum 5 necessitate magis quam iudicio, quando ita praefari non abstinerit.

Principatum, quamvis neque occupare confestim neque 24 agere dubitasset, et statione militum, hoc est vi et specie dominationis assumpta, diu tamen recusavit, impudentissimo 3) mimo nunc adhortantis amicos increpans ut *ignaros, quanta bellua esset imperium*, nunc precantem senatum et procumbentem sibi ad genua ambiguus responsis et callida cunctatione suspendens; ut quidam patientiam rumperent atque unus in tumultu proclamaret: *Aut agat, aut desistat!* alter coram 4) exprobraret, ceteros, quod polliciti sint tarde praestare, sed ipsum, quod praestet tarde polliceri. Tandem quasi coactus, et querens *miseram et onerosam iniungi sibi servitutem*, recepit imperium; nec tamen aliter, quam ut depositurum se quandoque spem faceret. Ipsius verba sunt: *Dum veniam ad 5 id tempus, quo vobis aequum possit videri dare vos aliquam senectuti meae requiem.*

Cunctandi causa erat metus undique imminentium discriminum, ut saepe *lupum se auribus tenere* diceret. Nam et servus Agrippae Clemens nomine non contemnendam manum 5 in ultionem domini compararat, et L. Scribonius Libo vir nobilis res novas clam moliebatur, et duplex seditio militum in Illyrico et in Germania exorta est. Flagitabant ambo exercitus multa extra ordinem, ante omnia ut aequarentur stipendio

praetorianis. Germaniciani quidem etiam principem detrabant non a se datum, summaque vi Germanicum, qui tum praerat, ad capessendam rem p. urgebant, quamquam obmate resistentem. Quem maxime casum timens, *partes si quas senatui liberet, tuendas in re p.* depoposcit, *quam universae sufficere solus nemo posset, nisi cum altero et etiam cum pluribus.* Simulavit et valitudinem, quo aequo animo Germanicus celerem successionem vel certe societati principatus opperiretur. Compositis seditionibus Clementi quoque, fraude deceptum, redegit in potestatem. Libone ne quid in novitate acerbius fieret, secundo demum anno senatu coarguit, medio temporis spatio tantum cavere contentus; nam et inter pontifices sacrificanti simul pro secesp plumbeum cultrum subiciendum curavit, et secretum pete non nisi adhibito Druso filio dedit, dextramque obambulan veluti incumbens, quoad perageretur sermo, continuit.

26 Verum liberatus metu, civilem admodum inter initia paulo minus quam privatum egit. Ex plurimis maximisque honoribus praeter paucos et modicos non recepit. Natus suum, plebeis incurrentem circensibus, vix unius bigae et iectione honorari passus est. Tempia, flamines, sacerdotum decerni sibi prohibuit, etiam statuas atque imagines nisi permittente se poni: permisitque ea sola conditione, ne inter simulacra deorum sed inter ornamenta aedium ponerentur. Intercessit et quo minus in acta sua iuraretur, et ne mensis September Tiberius, October Livius vocarentur. Praenomina quoque imperatoris cognomenque patris patriae, civicam in vestibulo coronam recusavit; ac ne Augustus quidem nomen, quamquam hereditarium, ullis nisi ad reges ac dynastas epistolis addidit. Nec amplius quam mox triens consulatus, unum paucis diebus, alterum tribus mensibus tertium absens usque in Idus Maias gessit.

27 Adulationes adeo aversatus est, ut neminem senatori aut officii aut negotii causa ad lecticam suam admiserit, consulari vero, satisfacientem sibi ac per genua orare conatam, ita suffugerit ut caderet supinus; atque etiam, si qui in sermone vel in contumacitate ratione blandius de se diceretur non inhiberet interitus, sed reprehendere et commutari

continuo. Dominus appellatus a quodam, denuntiavit ne se amplius contumeliae causa nominaret. Alium dicentem sacras eius occupationes et rursus alium, auctore eo senatum se adisse, verba mutare et pro auctore suasorem, pro sacris laboriosas dicere coegit. Sed et adversus convicia malosque rumores et famosa de se ac suis carmina firmus ac patiens, subinde iactabat, *in civitate libera linguam mentemque liberas esse debere*; et quondam senatu cognitionem de eius modi criminibus ac reis flagitante, *Non tantum*, inquit, *otii habemus, ut implicare nos pluribus negotiis debeamus; si hanc fenestram aperueritis, nihil aliud agi sinetis: omnium inimicitiae hoc praetexto ad nos deferentur.* Extat et sermo eius in senatu percivilis: *Siquidem locutus aliter fuerit, dabo operam ut rationem factorum meorum dictorumque reddam; si perseveraverit, in vicem eum otero.*

Atque haec eo notabiliora erant, quod ipse in appellandis venerandisque et singulis et universis prope excesserat humanitatis modum. Dissentiens in curia a Q. Haterio, *Ignoscas*, inquit, *rogo, si quid adversus te liberius sicut senator dixero.* Et deinde omnis adloquens: *Dixi et nunc et saepe alias P. C. bonum et salutarem principem; quem vos tanta et tam libera potestate instruxistis, senatui servire debere et universis civibus saepe, et plerumque etiam singulis; neque id dixisse me paenitet, et bonos et aequos et favescentes vos habui dominos et adhuc habeo.*

Quin etiam speciem libertatis quandam induxit, conservatis senatui ac magistratibus et maiestate pristina et potestate. Neque tam parvum quicquam neque tam magnum publici privatique negotii fuit, de quo non ad patres conscriptos referretur: de vectigalibus ac monopoliiis, de extruendis refectendisve operibus, etiam de legendo vel exactorando milite ac legionum et auxiliorum descriptione, denique quibus imperium prorogari aut extraordinaria bella mandari, quid et qua forma regum litteris rescribi placeret. Praefectum alae, de vi et rapinis reum, causam in senatu dicere coegit. Numquam curiam nisi solus intravit; lectica quondam introlatus aeger, comites a se removit. Quaedam adversus sententiam suam 31

decerni, ne questus quidem est. Negante eo destinatos magistratus abesse oportere, ut praesentes honori adquiescerent, praetor designatus liberam legationem impetravit. Iterum censente, ut Trebianis legatam in opus novi theatrum pecuniam ad munitionem viae transferre concederetur, optinere non potuit quin rata voluntas legatoris esset. Cum senatus consultum per discessionem forte fieret, transeuntem eum in alteram partem, in qua pauciores erant, secutus est nemo.

Cetera quoque non nisi per magistratus et iure ordinari agebantur, tanta consulum auctoritate ut legati ex Africa adierint eos querentes, trahi se a Caesare ad quem missi forent. Nec mirum, cum palam esset, ipsum quoque eis **32** et assurgere et decedere via. Corripuit consulares exercitibus praepositos, quod non de rebus gestis senatui scriberent quodque de tribuendis quibusdam militaribus donis ad se referrent, quasi non omnium tribuendorum ipsi ius haberent. Praetorem conlaudavit, quod honore inito consuetudine antiquam retulisset de maioribus suis pro contione memorandi. Quorundam illustrium exequias usque ad rogam fruentavit.

Parem moderationem minoribus quoque et personis rebus exhibuit. Cum Rhodiorum magistratus, quod litteras publicas sine subscriptione ad se dederant, evocasset, iure verbo quidem insectatus ac tantum modo iussos subscribere remisit. Diogenes grammaticus, disputare sabbatis Rhodolitus, venientem eum, ut se extra ordinem audiret, non amiserat ac per servolum suum in septimum diem distulera hunc Romae, salutandi sui causa pro foribus adstantem, nihil amplius quam ut post septimum annum rediret admonuit. Praesidibus onerandas tributo provincias suadentibus rescipit, *boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere.*

33 Paulatim principem exeruit, praestititque etsi varium dicit commodiorem tamen saepius et ad utilitates publicas pronior rem. Ac primo eatenus interveniebat, ne quid perperam fieret. Itaque et constitutiones senatus quasdam rescidit, et magistratibus pro tribunali cognoscentibus plerumque se offerebat consiliarium, quibusdamque iuxta vel exadversum in partem



primori; et si quem reorum elabi gratia rumor esset, subito aderat iudicesque aut e plano aut e quaesitoris tribunali legum et religionis et noxae, de qua cognoscerent, admonebat; atque etiam, si qua in publicis moribus desidia aut mala consuetudine labarent, corrigenda suscepit. Ludorum ac munerum impensas corripuit, mercedibus scenicorum recisis paribusque gladiatorum ad certum numerum redactis. Corinthiorum vasorum pretia in immensum exarsisse tresque mullos triginta milibus nummum venisse graviter conquestus, adhibendum supellectili modum censuit annonamque macelli senatus arbitratu quot annis temperandam, dato aedilibus negotio popinas ganeasque usque eo inhibendi, ut ne opera quidem pistoria proponi venalia sinerent. Et ut parsimoniam publicam exemplo quoque iuaret, sollemnibus ipse caenis pridiana saepe ac semesa obsonia apposuit dimidiatumque aprum, affirmans, *omnia eadem habere, quae totum.*

Cotidiana oscula edicto prohibuit, item strenarum commercium ne ultra Kal. Ian. exerceretur. Consuerat quadriplam strenam, et de manu, reddere; sed offensus interpellari se toto mense ab iis qui potestatem sui die festo non habuissent, ultra non tulit. Matronas prostratae pudicitiae, quibus accusator publicus deesset, ut propinqui more maiorum de communi sententia coercerent auctor fuit. Eq. R. iuris iurandi gratiam fecit, uxorem in stupro generi compertam dimitteret, quam se numquam repudiaturum ante iuraverat. Feminae famosae, ut ad evitandas legum poenas iure ac dignitate matronali exolverentur, lenocinium profiteri coeperant, et ex iuventute utriusque ordinis profligatissimus quisque, quo minus in opera scaenae harenaeque edenda senatus consulto teneretur, famosi iudicii notam sponte subibant; eos easque omnes, ne quod refugium in tali fraude cuiquam esset, exilio adfecit. Senatori latum clavum ademit, cum cognosset, sub Kal. Iul. demigrasse in hortos, quo vilius post diem aedes in urbe conduceret. Alium et quaestura removit, quod uxorem pridie sortitionem ductam postridie repudiasset. Externas caerimonias, Aegyptios Iudaicosque ritus compescuit, coactis qui superstitione ea tenebantur religiosas vestes cum instrumento omni comburere. Iudaeorum iuventutem per spe-

ciem sacramenti in provincias gravioris caeli distribuit, reliquos gentis eiusdem vel similia sectantes urbe summovit, sub poena perpetuae servitutis nisi obtemperassent. Expulit et mathematicos, sed deprecantibus ac se artem desituros promittentibus veniam dedit.

- 37 In primis tuendae pacis a grassaturis ac latrociniis seditio- numque licentia curam habuit. Stationes militum per Italiam solito frequentiores disposuit. Romae castra constituit, quibus praetorianae cohortes, vagae ante id tempus et per hospitia dispersae, continerentur.

Populares tumultus et ortos gravissime coercuit et ne orerentur sedulo cavuit. Caede in theatro per discordiam admissa, capita factionum et histriones, propter quos dissidabatur, relegavit, nec ut revocaret unquam ullis populis precibus potuit evinci. Cum Pollentina plebs funus cuiusdam primipilaris non prius ex foro misisset, quam extorta pecunia per vim heredibus ad gladiatorium munus, cohortem ab urbe et aliam a Cotti regno, dissimulata itineris causa, detectis repente armis concinentibusque signis per diversas portas in oppidum immisit, ac partem maiorem plebei ac decurionum in perpetua vincula coiecit. Abolevit et ius moremque asylo- rum, quae usquam erant. Cyzicenis in cives Romanis violentius quaedam ausis publice libertatem ademit, quam Mithridatico bello meruerant.

Hostiles motus, nulla postea expeditione suscepta, per legatos compescuit, ne per eos quidem nisi cunctanter et necessario. Reges infestos suspectosque comminationibus magis et querellis quam vi repressit; quosdam per blanditias atque promissa extractos ad se non remisit, ut Marobodum Germanum, Rhascypolim Thracem, Archelaum Cappadocem, cuius etiam regnum in formam provinciae redegit.

- 38 Biennio continuo post adeptum imperium pedem portu non extulit; sequenti tempore praeterquam in propinqua oppida et, cum longissime, Antio tenus nusquam a fuit, idque perraro et paucos dies; quamvis provincias quoque et exercitus revisurum se saepe pronuntiasset et prope quot annis profectionem praepararet, vehiculis comprehensis, commercibus per municipia et colonias dispositis, ad extremum votu

pro itu et reditu suo suscipi passus, ut vulgo iam per iocum Callipides vocaretur (quem cursitare ac ne cubiti quidem mensuram progredi proverbio Graeco notatum est). Sed oratus utroque filio, quorum Germanicus in Syria, Drusus Romae obierat, secessum Campaniae petit; constanti et opinione et sermone paene omnium quasi neque rediturus umquam et cito mortem etiam obiturus. Quod paulo minus utrumque evenit; nam neque Romam amplius rediit, et paucos post dies iuxta Tarracinam in praetorio, cui Speluncae nomen est, incaenante eo complura et ingentia saxa fortuito superne delapsa sunt, multisque convivarum et ministrorum elisis, praeter spem evasit.

Peragrata Campania, cum Capuae Capitolium, Nolae templum Augusti, quam causam profectionis praetenderat, dedicasset, Capreas se contulit, praecipue delectatus insula, quod uno parvoque litore adiretur, septa undique praeruptis immensae altitudinis rupibus et profundo mari. Statimque revocante assidua obtestatione populo propter cladem, qua apud Fidenas supra viginti hominum milia gladiatorio munere amphitheatri ruina perierant, transiit in continentem potestatemque omnibus adeundi sui fecit: tanto magis, quod urbe egrediens ne qui se interpellaret edixerat ac toto itinere aduentis submoverat.

Regressus in insulam, rei p. quidem curam usque adeo abiecit, ut postea non decurias equitum umquam supplerit, non tribunos militum praefectosque, non provinciarum praesides ullos mutaverit, Hispaniam et Syriam per aliquot annos sine consularibus legatis habuerit, Armeniam a Parthis occupari, Moesiam a Dacis Sarmatisque, Gallias a Germanis vastari neglexerit: magno dedecore imperii nec minore discrimine. Ceterum secreti licentiam nactus et quasi civitatis oculis remotus, cuncta simul vitia male diu dissimulata tandem profudit: de quibus singillatim ab exordio referam. In castris tiro etiam tum propter nimiam vini aviditatem pro Tiberio Biberius, pro Claudio Caldus, pro Nerone Mero vocabatur. Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco et L. Pisone noctem continuumque biduum epulando potandoque consumpsit, quorum alteri Syriam

- provinciam, alteri praefecturam urbis confestim detulit, codicillis quoque iucundissimos et omnium horarum amicos professus. Sestio Gallo, libidinoso ac prodigo seni, olim ab Augusto ignominia notato et a se ante paucos dies apud senatum increpito, caenam ea lege condixit, ne quid ex consuetudine immutaret aut demeret, utque nudis puellis ministrantibus caenaretur. Ignotissimum quaesturae candidatum nobilissimis anteposuit ob epotam in convivio, propinante se, vini amphoram. Asellio Sabino sestertia ducenta donavit pro dialogo, in quo boleti et ficedulae et ostreae et turdi certamen induxerat. Novum denique officium instituit a voluptatibus, praeposito equite R. T. Caesonio Prisco. **43** *Secessu* vero Capreensi etiam sellaria excogitavit, sedem arcanarum libidinum, in quam undique conquisiti, puellarum et exoletorum greges monstrosique concubitus repertores, quos spintriam appellabat, triplici serie conexi, in vicem incestarent coram ipso, ut aspectu deficientis libidines excitaret. Cubicula plurifariam disposita tabellis ac sigillis lascivissimarum picturarum et figurarum adornavit librisque Elephantidis instruxit, ne cui in opera edenda exemplar imperatae schemae deesset. In silvis quoque ac nemoribus passim Venerios locos commentus est, prostantisque per antra et cavas rupes ex utriusque sexus pube Paniscorum et Nympharum habitu, quae palam iam et vulgo, nomine insulae abutentes, *Caprineum* dictitabant.
- 44** Maiore adhuc ac turpiore infamia flagravit, vix ut referri audirive, nedum credi fas sit, quasi pueros primae terneritudinis, quos pisciculos vocabat, institueret, ut natanti sibi inter femina versarentur ac luderent, lingua morsuque sensim adpetentes; atque etiam quasi infantes firmiores, necdum tamen lacte depulsos, inguini ceu papillae admooveret; prior sane ad id genus libidinis et natura et aetate. Quare Parrasi quoque tabulam, in qua Meleagro Atalanta ore morigeratur, legatam sibi sub conditione, ut si argumento offereretur decies pro ea sestertium acciperet, non modo praetulit, sed et in cubiculo dedicavit. Fertur etiam in sacrificando quondam captus facie ministri acerram praefereantis nequissime abstinere, quin paene vixdum re divina peracta ibidem statim

seductum constupraret, simulque fratrem eius tibicinem; atque utrique mox, quod mutuo flagitium exprobrarant, crura fregisse. Feminarum quoque, et quidem illustrium, capitibus 45 quanto opere solitus sit inludere, evidentissime apparuit Maloniae cuiusdam exitu, quam perductam nec quicquam amplius pati constantissime recusantem delatoribus obiecit, ac ne ream quidem interpellare desiit, ecquid paeniteret; donec ea relicto iudicio domum se abripuit ferroque transegit, obscaenitate oris hirsuto atque olido seni clare exprobrata. Unde 10 mora in Atellanico exhodio, proximis ludis adsensu maximo excepta, percrebruit, *hircum vetulum Capreis naturam ligurrine*.

Pecuniae parcus ac tenax, comites peregrinationum expeditionumque numquam salario, cibariis tantum sustentavit, 15 una modo liberalitate ex indulgentia vitrici prosecutus, cum tribus classibus factis pro dignitate cuiusque, primae sescenta sestertia, secundae quadringenta distribuit, ducenta tertiae, quam non amicorum, sed gratorum appellabat.

Princeps neque opera ulla magnifica fecit (nam et quae 47 sola susceperat, Augusti templum restitutionemque Pompeiani theatri, imperfecta post tot annos reliquit) neque spectacula omnino edidit; et iis, quae ab aliquo ederentur, rarissime interfuit, ne quid exposceretur, utique postquam comoedum Actium coactus est manumittere. Paucorum senatorum 25 inopia sustentata, ne pluribus opem ferret, negavit se aliis subventurum, nisi senatui iustas necessitatum causas probassent. Quo pacto plerosque modestia et pudore deterruit, in quibus Hortalum, Quinti Hortensi oratoris nepotem, qui permodica re familiari auctore Augusto quattuor liberos tulerat. 30

Publice munificentiam bis omnino exhibuit, proposito 48 milies sestertio gratuito in trienni tempus, et rursus quibusdam dominis insularum, quae in monte Caelio deflagrarant, pretio restituito. Quorum alterum magna difficultate nummaria, populo auxilium flagitante, coactus est facere, cum per 35 senatus consultum sanxisset, ut foeneratores duas patrimonii partes in solo collocarent, debitores totidem aeris alieni statim solverent, nec res expediretur; alterum ad mitigandam

temporum atrocitatem. Quod tamen beneficium tanti aestimavit, ut montem Caelium appellatione mutata vocari Augustum iusserit. Militi post duplicata ex Augusti testamento legata nihil umquam largitus est, praeterquam singula milia denariorum praetorianis, quod Seiano se non accommodassent, et quaedam munera Syriacis legionibus, quod solae nullam Seiani imaginem inter signa coluissent. Atque etiam missiones veteranorum rarissimas fecit, ex senio mortem, ex morte compendium captans. Ne provincias quidem liberalitate ulla sublevavit, excepta Asia, disiectis terrae motu civitatibus.

49 Procedente mox tempore etiam ad rapinas convertit animum. Sat constat, CN. Lentulum augurem, cui census maximus fuerit, metu et angore ad fastidium vitae ab eo actum et ut ne quo nisi ipso herede moreretur; condemnatam et generosissimam feminam Lepidam, in gratiam Quirini consularis praedivitis et orbi, qui dimissam eam e matrimonio post vicensimum annum veneni olim in se comparati arguebat; praeterea Galliarum et Hispaniarum Syriaeque et Graeciae principes confiscatos ob tam leve ac tam inpudens calumniarum genus, ut quibusdam non aliud sit obiectum, quam quod partem rei familiaris in pecunia haberent; plurimis etiam civitatibus et privatis veteres immunitates et ius metallorum ac vectigalium adempta; sed et Vononem regem Parthorum, qui pulsus a suis quasi in fidem P. R. cum ingenti gaza Antiochiam se receperat, spoliatum perfidia et occisum.

50 Odium adversus necessitudines in Druso primum fratre detexit (proditam eius epistola, qua secum de cogendo ad restituendam libertatem Augusto agebat) deinde et in reliquis. Iuliae uxori tantum a fuit ut relegatae, quod minimum est, officii aut humanitatis aliquid impertiret, ut ex constitutione patris uno oppido clausam domo quoque egredi et commercio hominum frui vetuerit; sed et peculio concessa a patre praebitisque annuis fraudavit, per speciem publici iuris, quod nihil de his Augustus testamento cavisset. Matrem Liviam gravatus velut partes sibi aequas potentiae vindicantem, et congressum eius assiduum vitavit et longiores secretioresque sermones, ne consiliis, quibus tamen interdum et egere et

ti solebat, regi videretur. Tulit etiam perindigne actum in enatu, ut titulis suis quasi Augusti, ita et Liviae filius diceretur. Quare non parentem patriae appellari, non illum insignem honorem recipere publice passus est; sed et reuenter admonuit, maioribus nec feminae convenientibus egotiiis abstinere, praecipue ut animadvertit, incendio iuxta edem Vestae et ipsam intervenisse populumque et milites, uo enixius opem ferrent, adhortatam, sicut sub marito solita sset. Dehinc ad similitudinem usque processit hac, ut ferunt, 51 e causa. Instanti saepius, ut civitate donatum in decurias dlegeret, negavit alia se conditione adlecturum, quam si ateretur ascribi albo, *extortum id sibi a matre*. At illa ommota veteres quosdam ad se Augusti codicillos de acertate et intolerantia morum eius e sacrario protulit atque ecitavit. Hos et custoditos tam diu et exprobratos tam in-este adeo graviter tulit, ut quidam putent, inter causas ecessus hanc ei vel praecipuam fuisse. Toto quidem trienio, quo vivente matre auit, semel omnino eam nec amlius quam uno die paucissimis vidit horis; ac mox neque egrae adesse curavit defunctamque et, dum adventus suipem facit, complurium dierum mora corrupto demum et ibido corpore funeratam prohibuit consecrari, quasi id usa mandasset. Testamentum quoque eius pro irritum habuit, mnisque amicitias et familiaritates, etiam quibus ea funeris ui curam moriens demandaverat, intra breve tempus affixit, no ex iis, equestris ordinis viro, et in antliam condemnato.

Filiorum neque naturalem Drusum neque adoptivum Ger- 52 manicum patria caritate dilexit, alterius vitis infensus. Nam Drusus fluxioris remissiorisque vitae erat. Itaque ne mortuo videm perinde adfectus est, sed tantum non statim a funere d negotiorum consuetudinem rediit, iustitio longiore inibito. Quin et Iliensium legatis paulo serius consolantibus, uasi oblitterata iam doloris memoria, irridens *se quoque espondit vicem eorum dolere, quod egregium civem Hectorem amisissent*. Germanico usque adeo obtrectavit, ut t praecleara facta eius pro supervacuis elevarit et gloriosissimas victorias ceu damnosas rei p. increparet. Quod ero Alexandream propter immensam et repentinam famem

Inconsulto se adisset, questus est in senatu. Etiam causa mortis fuisse ei per CN. Pisonem legatum Syriae creditur, quem mox huius criminis reum putant quidam mandata prolaturum, nisi ea secreto ostentant *** quae multifariam inscriptum et per noctes creberrime adclamatum est: *Redde Germanicum!* Quam suspicionem confirmavit ipse postea, coniuge etiam ac liberis Germanici crudelem in modum afflictis.

53 Nurus Agrippinam, post mariti mortem liberius quiddam questam, manu apprehendit Graecoque versu *Si non dominaris*, inquit, *filiola, iniuriam te accipere existimas?* nec ullo mox sermone dignatus est. Quondam vero inter caenam porrecta a se poma gustare non ausam etiam vocare desiit, simulans veneni se crimine accersi; cum praestructum utrumque consulto esset, ut et ipse temptandi gratia offerret et illa quasi certissimum exitium caveret. Novissime calumniatus modo ad statuum Augusti modo ad exercitus confugere velle, Pandatarium relegavit, convitiantique oculum per centurionem verberibus excussit. Rursus mori inedia destinanti, per vim ore diducto, infulciri cibum inssit. Sed et perseverantem atque ita absumptam criminosis insectatus est, cum diem quoque natalem eius inter nefastos referendum suasisset. Imputavit etiam, quod non laqueo strangulatam in Gemonias abiecerit: proque tali clementia interponi decretum passus est, quo sibi gratiae agerentur et Capitolino Iovi donum ex auro sacraretur.

54 Cum ex Germanico tres nepotes, Neronem et Drusum et Gaium, ex Druso unum Tiberium haberet, destitutus morte liberorum maximos natu de Germanici filiis, Neronem et Drusum, patribus conscriptis commendavit diemque utriusque tirocinii congiario plebei dato celebravit. Sed ut comperit, ineunte anno pro eorum quoque salute publice vota suscepta, egit cum senatu, *non debere talia praemia tribui nisi expertis et aetate provectis*: atque ex eo, patefacta interiore animi sui nota, omnium criminationibus obnoxios reddidit, variaque fraude inductos, ut et concitarentur ad convitia et concitati proderentur, accusavit per litteras amarissime congestis etiam probris, et iudicatos hostis fame necavit: Nero-

nem in insula Pontia, Drusum in ima parte Palatii. Putant Neronem ad voluntariam mortem coactum, cum ei carnifex quasi ex senatus auctoritate missus laqueos et uncos ostentaret, Druso autem adeo alimenta subducta ut tomentum e
 5 culcita temptaverit mandere, amborum sic reliquias dispersas ut vix quandoque colligi possent.

Super veteres amicos ac familiares viginti sibi e nu-55
 mero principum civitatis depoposcerat, velut consiliarios in negotiis publicis. Horum vix duos anne tres incolumis
 10 praestitit, ceteros alium alia de causa percudit, inter quos cum plurimorum clade Aelium Seianum; quem ad summam potentiam non tam benivolentia provexerat, quam ut esset cuius ministerio ac fraudibus liberos Germanici circumveniret, nepotemque suum ex Druso filio naturalem ad successionem
 15 imperii confirmaret.

Nihilo lenior in convictores Graeculos, quibus vel ma-56
 xime adquiescebat. Xenonem quendam exquisitius sermocinantem cum interrogasset, quaenam illa tam molesta dialectos esset, et ille respondisset Doridem, relegavit Cinariam, existimans exprobratum sibi veterem secessum, quod Dorice
 20 Rhodii loquantur. Item cum soleret ex lectione cotidiana quaestiones super caenam proponere et comperisset Seleucum grammaticum a ministris suis perquirere, quos quoque tempore tractaret auctores, atque ita praeparatum venire,
 25 primum a contubernio removit, deinde etiam ad mortem compulit.

Saeva ac lenta natura ne in puero quidem latuit: quam 57
 Theodorus Gadareus rhetoricae praeceptor et perspexisse primus sagaciter et assimilasse aptissime visus est, subinde
 30 in obiurgando appellans eum *πηλὸν αἵματι πεφουραμένον* [id est lutum a sanguine maceratum.] Sed aliquanto magis in principe eluxit, etiam inter initia cum adhuc favorem hominum moderationis simulatione captaret. Scurram, qui praeter-
 eunte funere clare mortuo mandaratum, ut nuntiaret Augusto,
 35 *nondum reddi legata quae plebei reliquisset*, adtractum ad se recipere debitum ducique ad supplicium imperavit, et patri suo verum referre. Nec multo post in senatu Pompeio cuidam equiti R. quiddam perneganti, dum vincula minatur,

affirmavit fore, *ut ex Pompeio Pompeianus fieret*, acerba cavillatione simul hominis nomen incessens veterumque partium fortunam. Sub idem tempus, consulente praetore an iudicia maiestatis cogi iuberet, exercendas esse leges respondit et atrocissime exercuit. Statuae quidam Augusti caput demserat, ut alterius imponeret; acta res in senatu et, quia ambigebatur, per tormenta quaesita est. Damnato reo paulatim genus calumniae eo processit, ut haec quoque capitalia essent: circa Augusti simulacrum servum cecidisse, vestimenta mutasse, nummo vel anulo effigiem impressam latrinae aut lupanari intulisse, dictum ullum factumve eius existimatione aliqua laesisse. Perit denique et is, qui honorem in colonia sua eodem die decerni sibi passus est, quo decreti et Augusto olim erant.

59 Multa praeterea specie gravitatis ac morum corrigendorum, sed et magis naturae optemperans, ita saeve et atrociter facitavit, ut nonnulli versiculis quoque et praesentia exprobrarent et futura denuntiarent mala:

*Asper et immitis, breviter vis omnia dicam?
Dispeream, si te mater amare potest.*

*Non es eques; quare? Non sunt tibi milia centum:
Omnia si quaeras, et Rhodus exilium est.*

*Aurea mutasti Saturni saecula, Caesar:
Incolumi nam te ferrea semper erunt.*

*Fastidit vinum, quia iam silit iste cruorem:
Tam bibit hunc avide, quam bibit ante merum.*

*Aspice Felicem (sibi, non tibi) Romule, Sullam,
Et Marium, si vis, aspice, sed reducem,*

*Nec non Antoni civilia bella moventis
Non semel infectas aspice caede manus,
Et dic: Roma perit, regnavit sanguine multo,
Ad regnum quisquis venit ab exilio.*

Quae primo, quasi ab impatientibus remediorum ac non tam ex animi sententia quam bile et stomacho fingerentur, vole-

bat accipi, dicebatque identidem: *Oderint, dum probent!*
Dein vera plane certaue esse ipse fecit fidem.

In paucis diebus quam Capreas attigit piscatori, qui sibi 60
secretum agenti grandem mullum inopinanter obtulerat, per-
5 fricari eodem pisce faciem iussit, territus, quod is a tergo
insulae per aspera et devia erepsisset ad se; gratulanti autem
inter poenam, quod non et lucustam, quam praegrandem ce-
perat, obtulisset, lucusta quoque lacerari os imperavit. Mi-
litem praetorianum ob subreptum e viridiario pavonem capite
10 punit. In quodam itinere lectica, qua vehebatur, vepribus
impedita, exploratorem viae, primarum cohortium centu-
rionem, stratum humi paene ad necem verberavit. Mox in 61
omne genus crudelitatis erupit, numquam deficiente materia,
cum primo matris, deinde nepotum et nurus, postremo Seiani
15 familiares atque etiam notos persequeretur; post cuius inter-
itum vel saevissimus extitit. Quo maxime apparuit, non tam
ipsum ab Seiano concitari solitum, quam Seianum quaerenti
ocasiones sumministrasse; etsi commentario, quem de vita
sua summatim breviterque composuit, ausus est scribere,
20 *Seianum se punisse, quod comperisset furere adversus*
liberos Germanici filii sui: quorum ipse alterum suspecto
iam, alterum oppresso demum Seiano interemit.

Singillatim crudeliter facta eius exequi longum est: ge-
nera, velut exemplaria saevitiae, enumerare sat erit. Nullus
25 a poena hominum cessavit dies, ne religiosus quidem ac
sacer; animadversum in quosdam ineunte anno novo. Accu-
sati damnatique multi cum libertis atque etiam liberis suis.
Interdictum ne capite damnatos propinqui lugerent. Decreta
accusatoribus praecipua praemia, nonnumquam et testibus.
30 Nemini delatorum fides abrogata. Omne crimen pro capitali
receptum, etiam paucorum simpliciumque verborum. Obie-
ctum est poetae, quod in tragoedia Agamemnonem prius
laccessisset; obiectum et historico, quod Brutum Cassiumque
ultimos Romanorum dixisset; animadversum statim in aucto-
35 res scriptaque abolita, quamvis probarentur ante aliquot
annos, etiam Augusto audiente recitata. Quibusdam custo-
diae traditis non modo studendi solatium ademptum, sed etiam
sermonis et colloqui usus. Citati ad causam dicendam par-

tim se domi vulneraverunt certi damnationis et ad vexationem ignominiamque vitandam, partim in media curia venenum hauerunt; et tamen conligatis vulneribus ac semianimes palpitanterque adhuc in carcerem rapti. Nemo punitorum non in Gemonias abiectus uncoque tractus, viginti uno die abiecti tractique, inter eos feminae et pueri. Immaturae puellae, quia more tradito nefas esset virgines strangulari, vitiatæ prius a carnifice, dein strangulatae. Mori volentibus vis adhibita vivendi. Nam mortem adeo leve supplicium putabat, ut cum audisset unum e reis, Carnulum nomine, anticipasse eam, exclamaverit: *Carnulus me evasit*. Et in recognoscendis custodiis precanti cuidam poenae maturitatem respondit: *Nondum tecum in gratiam redii*. Annalibus suis vir consularis inseruit, frequenti quondam convivio, cui et ipse affuerit, interrogatum eum subito et clare a quodam nomen astante mensae inter copreas, cur Paconius maiestatis reus tam diu viveret, statim quidem petulantiam linguae obiurgasse, ceterum post paucos dies scripsisse senatui ut de poena Paconi quam primum statueret.

- 62 Auxit intenditque saevitiam, exacerbatus indicio de morte filii sui Drusi. Quem cum morbo et intemperantia perisse existimaret, ut tandem veneno interemptum fraude Livillae uxoris atque Seiani cognovit, neque tormentis neque supplicio cuiusquam pepercit, soli huic cognitioni adeo per totos dies deditus et intentus, ut Rhodiensem hospitem, quem familiaribus litteris Romam evocarat, advenisse sibi nuntiatum, torqueri sine mora iusserit, quasi aliquis ex necessariis quaestioni adesset, deinde errore detecto, et occidi, ne vulgaret iniuriam. Carnificinae eius ostenditur locus Capreis, unde damnatos post longa et exquisita tormenta praecipitari coram se in mare iubebat, excipiente classiariorum manu et contis atque remis elidente cadavera, ne cui residui spiritus quicquam inesset. Excogitaverat autem inter genera cruciatum etiam, ut larga meri potione per fallaciam oneratos, repente veretris deligatis, ficularum simul urinaeque tormento distenderet. Quod nisi eum et mors praevenisset et Thrasyllus consulto, ut aiunt, differre quaedam spe longioris vitae compulisset, plures aliquanto necaturus ac ne reliquis quidem

nepotibus parsurus creditur, cum et Gaium suspectum haberet, et Tiberium ut ex adulterio conceptum aspernaretur. Nec abhorret a vero; namque identidem *felicem Priamum* vocabat, quod *superstes omnium suorum extitisset*.

Quam inter haec non modo invisus ac detestabilis, sed ⁶³ praetrepidus quoque atque etiam contumeliis obnoxius vixerit, multa indicia sunt. Haruspices secreto ac sine testibus consuli vetuit. Vicina vero urbi oracula etiam dissicere conatus est, sed maiestate devectasque Romam non repperisset in arca nisi relata rursus ad templum. Unum et alterum consulares, oblatis provinciis non ausus a se dimittere, usque eo detinuit, donec successores post aliquot annos praesentibus daret; cum interim manente officii titulo etiam delegaret plurima assidue, quae illi per legatos et adiutores suos exequenda curarent. Nurus ac nepotes numquam aliter post damnatio- ⁶⁴ nem quam catenatos obsutaque lectica loco movit, prohibitis per militem obviis ac viatoribus respicere usquam vel consistere.

Seianum res novas molientem, quamvis iam et natalem ⁶⁵ eius publice celebrari et imagines aureas coli passim videret, vix tandem et astu magis ac dolo quam principali auctoritate subvertit. Nam primo, ut a se per speciem honoris dimitteret, collegam sibi adsumpsit in quinto consulatu, quem longo ⁶⁶ intervallo absens ob id ipsum susceperat. Deinde spe affinitatis ac tribuniciae potestatis deceptum inopinantem criminatus est pudenda miserandaque oratione, cum inter alia patres conscriptos precaretur, mitterent alterum e consulibus, qui se senem et solum in conspectum eorum cum aliquo militari ⁶⁷ praesidio perduceret. Sic quoque diffidens tumultumque metuens, Drusum nepotem, quem vinculis adhuc Romae continebat, solvi, si res posceret, ducemque constitui praeceperat. Aptatis etiam navibus ad quascumque legiones meditabatur fugam, speculabundus ex altissima rupe identidem ⁶⁸ signa, quae, ne nuntii morarentur, tolli procul, ut quidque factum foret, mandaverat. Verum et oppressa coniuratione Seiani nihilo securior aut constantior, per novem proximos menses non egressus est villa, quae vocatur Iovis.

66 Urebant insuper anxiam mentem varia undique convitia, nullo non damnatorum omne probri genus coram vel per libellos in orchestra positos ingerente. Quibus quidem diversissime addebatur, modo ut prae pudore ignota et celata cuncta cuperet, nonnumquam eadem contemneret et proferret, ultro atque vulgaret. Quin et Artabani Parthorum regis laceratus est litteris, parricidia et caedes et ignaviam et luxuriam obicientis, monentisque ut voluntaria morte maximo iustissimi-
67 moque civium odio quam primum satis faceret. Postremo semet ipse pertaesus, tali epistolae principio tantum non summam malorum suorum professus est:

Quid scribam vobis P. C. aut quo modo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, dii me deaque peius perdant quam cotidie perire sentio, si scio.

Existimant quidam praescisse haec eum peritia futurorum ac multo ante, quanta se quandoque acerbitas et infamia merneret, prospexisse; ideoque, ut imperium inierit, et patriae appellationem et ne in acta sua iuraretur obstinatis sime recusasse, ne mox maiore dedecore impar tantis honoribus inveniretur. Quod sane ex oratione eius, quam de utraque re habuit, colligi potest; vel cum ait, *similem se semper sui futurum nec unquam mutaturum mores suos, quam diu sanae mentis fuisset; sed exempli causa cavendum esse, ne se senatus in acta cuiusquam obligaret, qui aliquo casu mutari posset.* Et rursus

Si quando autem, inquit, de moribus meis devotoque vobis animo dubitaveritis, (quod prius quam eveniat, opto ut me supremus dies huic mutatae vestrae de me opinioni eripiat) nihil honoris adiciet mihi patria appellatio, vobis autem exprobrabit aut temeritatem delati mihi eius cognominis aut inconstantiam contrarii de me iudicii.

68 Corpore fuit amplo atque robusto, statura quae iustam excederet; latus ab humeris et pectore, ceteris quoque membris usque ad imos pedes aequalis et congruens; sinistra manu agiliore ac validiore, articulis ita firmis, ut recens et integrum malum digito terebraret, caput pueri vel etiam adulescentis talitro vulneraret. Colore erat candido, capillo

i pone occipitium missiore ut cervicem etiam obtegeret,
 e quod gentile in illo videbatur; facie honesta, in qua tamen
 t crebri et subiti tumores, cum praegrandibus oculis et qui,
 i quod mirum esset, noctu etiam et in tenebris viderent, sed
 f ad breve et cum primum a somno patuissent; deinde rur-
 sum hebescebant. Incedebat cervice rigida et obstipa, ad-
 ducto fere vultu, plerumque tacitus, nullo aut rarissimo
 etiam cum proximis sermone eoque tardissimo, nec sine
 molli quadam digitorum gesticulatione. Quae omnia ingrata
 d atque arrogantiae plena et animadvertit Augustus in eo et
 excusare temptavit saepe apud senatum ac populum, pro-
 fessus naturae vitia esse, non animi. Valitudine prosper-
 rima usus est, tempore quidem principatus paene toto
 prope inlaesa, quamvis a tricesimo aetatis anno arbitrati
 e eam suo rexerit sine adiumento consiliove medicorum.

Circa deos ac religiones neglegentior, quippe addictus 69
 mathematicae plenusque persuasionis, cuncta fato agi. To-
 nitrua tamen praeter modum expavescebat et turbatiore
 caelo numquam non coronam lauream capite gestavit, quod
 o fulmine afflari negetur id genus frondis.

Artes liberales utriusque generis studiosissime coluit. 70
 In oratione Latina secutus est Corvinum Messalam, quem
 senem adulescens observarat. Sed adfectione et morosi-
 tate nimia obscurabat stilum, ut aliquanto ex tempore quam
 e a cura praestantior haberetur. Composuit et carmen lyri-
 cum, cuius est titulus *Conquestio de morte L. Caesaris*.
 Fecit et Graeca poemata imitatus Euphorionem et Rhianum
 i et Parthenium, quibus poetis admodum delectatus, scripta
 e omnium et imagines publicis bibliothecis inter veteres et
 p praecipuos auctores dedicavit, et ob hoc plerique erudito-
 rum certatim ad eum multa de his ediderunt. Maxime tamen
 curavit notitiam historiae fabularis usque ad ineptias atque
 i derisum; nam et grammaticos, quod genus hominum prae-
 e cipue, ut diximus, appetebat, eius modi fere quaestionibus
 p experiebatur, *quae mater Hecubae, quod Achilli nomen
 i inter virgines fuisset, quid Sirenes cantare sint solitae?*
 Et quo primum die post excessum Augusti curiam intravit,
 quasi pietati simul ac religioni satis facturus, Minois

- exemplo, ture quidem ac vino verum sine tibicine supplicavit,
 71 ut ille olim in morte filii. Sermone Graeco quamquam alio-
 qui promptus et facilis, non tamen usque quaque usus est,
 abstinuitque maxime in senatu; adeo quidem, ut monopolium
 nominaturus veniam prius postularret, quod sibi verbo pere-
 grino utendum esset; atque etiam cum in quodam decreto
 patrum *ἐμβλημα* recitaretur, commutandam censuit vocem,
 et pro peregrina nostratam requirendam aut si non reperire-
 tur, vel pluribus et per ambitum verborum rem enuntiandam.
 Militem quoque, Graece testimonium interrogatum, nisi Latine
 respondere vetuit.
- 72 Bis omnino toto secessus tempore Romam redire conatus
 (semel triremi usque ad proximos naumachiae hortos sub-
 vectus, disposita statione per ripas Tiberis, quae obviam
 prodeuntis submoveret, iterum Appia usque ad septimum
 lapidem) sed prospectis modo nec aditis urbis mœnibus
 rediit; primo incertum qua de causa, postea ostento territus.
 Erat ei in oblectamentis serpens draco, quem ex consuetu-
 dine manu sua cibaturus cum consumptum a formicis invenis-
 set, monitus est ut vim multitudinis caveret. Rediens ergo
 prope Campaniam, Asturae in languorem incidit, quo pau-
 lum levatus Circeios pertendit. Ac ne quam suspicionem in-
 firmitatis daret, castrensibus ludis non tantum interfuit, sed
 etiam missum in harenam aprum iaculis desuper petit; statim-
 que latere convulso et, ut exaestuarat, afflatus aura in gra-
 viorem recidit morbum. Sustentavit tamen aliquandiu, quam-
 vis Misenum usque devectus nihil ex ordine cotidiano praeter-
 mitteret, ne convivia quidem aut ceteras voluptates, partim
 intemperantia partim dissimulatione. Nam Chariclen medi-
 cum, quod comœatu afuturus e convivio egrediens manum
 sibi osculandi causa apprehendisset, existimans temptatas ab
 eo venas, remanere ac recumbere hortatus est, caenamque
 protraxit. Nec abstinuit consuetudine quin tunc quoque in-
 stans in medio triclinio, astante lictore, singulos valere di-
 73 centis appellaret. Interim cum in actis senatus legisset, di-
 missos ac ne auditos quidem quosdam reos, de quibus stric-
 tim et nihil aliud quam nominatos ab indice scripserat, pro
 contempto se habitum fremens repetere Capreas quoquo

modo destinavit, non temere quicquam nisi ex tuto ausurus. Sed tempestatibus et ingravescente vi morbi retentus, paulo post obiit in villa Lucullana, octavo et septuagesimo aetatis anno, tertio et vicesimo imperii, XVII. Kl. Ap. CN. Acronio Proculo C. Pontio Nigrino cons. s.

Sunt qui putent, venenum ei a Gaio datum lentum atque tabificum; alii, in remissione fortuitae febris cibum desideranti negatum; nonnulli, pulvinum iniectum, cum extractum sibi deficienti anulum mox respiscens requisisset. Seneca eum scribit, intellecta defectione, exemptum anulum quasi alicui traditurum parumper tenuisse, dein rursus aptasse digito, et compressa sinistra manu iacuisse diu immobilem; subito vocatis ministris ac nemine respondente, consurrexisse, nec procul a lectulo deficientibus viribus concidisse.

Supremo natali suo Apollinem Temenitem et amplitudinis 74 et artis eximiae, advectum Syracusis ut in bibliotheca templi novi poneretur, viderat per quietem affirmantem sibi, non posse se ab ipso dedicari. Et ante paucos quam obiret dies turris Phari terrae motu Capreis concidit. Ac Miseni cinis e favilla et carbonibus ad calfaciendum triclinium inlatis, extinctus iam et diu frigidus, exarsit repente prima vespera atque in multam noctem pertinaciter luxit.

Morte eius ita laetatus est populus, ut ad primum nuntium discurrentes pars: *Tiberium in Tiberim!* clamitarent, pars Terram matrem deosque Manes orarent, *ne mortuo se-dem ullam nisi inter impios darent*, alii unum et Gemonias cadaveri minarentur, exacerbati super memoriam pristinae crudelitatis etiam recenti atrocitate. Nam cum senatus consilio sulto cautum esset ut poena damnatorum in decimum semper diem differretur, forte accidit ut quorundam supplicii dies is esset, quo nuntiatum de Tiberio erat. Hos implorantis hominum fidem, quia absente adhuc Gaio nemo extabat qui adiri interpellarique posset, custodes, ne quid adversus constitutum facerent, strangulaverunt abieceruntque in Gemonias. Crevit igitur invidia, quasi etiam post mortem tyranni saevitia permanente. Corpus ut moveri a Miseno coepit, conclamantibus plerisque *Atellam potius deferendum et in amph-*

facti et testamentum. hunc per milites depectatum est,
 testamentumque publici iure.

- 71 Testamentum duplex esse iuribus fecerat, alterum sua,
 alterum liberi manu, sed eodem exemplo, coësignaveratque
 etiam inuillimentum signis. Et testamentis heredes acquis
 paribus reliquit Caium et Germanicum et Tiberium ex Druso
 nepotes, substitutione in vicem: haec et legata plerisque,
 nec quis virginibus Vestalibus, sed et matribus universis
 paterisque Romanæ stirpis, atque etiam separatim vicorum
 magistris.

C. SUETONI TRANQUILLI DE VITA CAESARUM

LIBER III.

C. CALIGULA.

Germanicus, C. Caesaris pater, Drusi et minoris Antoniae filius, a Tiberio patruo adoptatus, quaesturam quinquennio ante quam per leges liceret et post eam consulatum statim gessit, missusque ad exercitum in Germaniam, excessu Augusti nuntiato, legiones universas, imperatorem Tiberium pertinacissime recusantis et sibi summam rei p. deferentis incertum pietate an constantia maiore conspexit, atque hoste mox devicto triumphavit. Consul deinde iterum creatus ac prius quam honorem iniret ad componendum Orientis statum expulsus, cum Armeniae regem devicisset, Cappadociam in 15 provinciae formam redegisset, annum agens aetatis quartum et tricensimum diuturno morbo Antiochiae obiit, non sine veneni suspitione. Nam praeter livores, qui toto corpore erant, et spumas, quae per os fluebant, cremati quoque cor inter ossa incorruptum repertum est: cuius ea natura existimatur, ut tinctum veneno igne confici nequeat. Obiit autem, ut opinio fuit, fraude Tiberi, ministerio et opera CN. Pisonis, qui sub idem tempus Syriae praepositus, nec dissimulans offendendum sibi aut patrem aut filium, quasi plane ita necesse esset, etiam aegrum Germanicum gravissimis verborum 20 ac rerum acerbitatibus nullo adhibito modo adfecit; propter quae, ut Romam rediit, paene discerptus a populo, a senatu capitis damnatus est. Omnes Germanico corporis animique 3 virtutes, et quantas nemini cuiquam, contigisse satis constat: formam et fortitudinem egregiam, ingenium in utroque elo-

quantiae doctrinaeque genere praecellens, benivolentiam
 singularem, conciliandaeque hominum gratiae ac promerendi
 amoris mirum et efficax studium. Formae minus congruebat
 gracilitas crurum, sed ea quoque paulatim repleta assidua
 equi vectatione post cibum. Hostem cominus saepe per-
 cussit. Oravit causas etiam triumphalis; atque inter ceteri
 studiorum monumenta reliquit et comoedias Graecas. Domi-
 forisque civilis, libera ac foederata oppida sine lictoribus
 adibat. Sicubi clarorum virorum sepulcra cognosceret, in-
 ferias Manibus dabat. Caesarum clade Variana veteres ac
 dispersas reliquias uno tumulo humaturus, colligere sua manu
 et comportare primus adgressus est. Obtrectatoribus etiam,
 qualescumque et quantacumque de causa nactus esset, lenis
 adeo et innoxius, ut Pisoni decreta sua rescindentem, cliente-
 las divexanti non prius suscipere in animum induxerit, quam
 beneficiis quoque et devotionibus impugnari se comperisset;
 ac ne tunc quidem ultra progressus, quam ut amicitiam ei
 more maiorum renuntiaret mandaretque domesticis ultionem,
 † si quid sibi accideret. Quarum virtutum fructum uberrimum
 tulit, sic probatus et dilectus a suis, ut Augustus, (omitto
 enim necessitudines reliquas) diu cunctatus an sibi successo-
 rem destinaret, adoptandum Tiberio dederit; sic vulgo favo-
 rabilis, ut plurimi tradant, quotiens aliquo adveniret vel si-
 cunde discederet, prae turba occurrentium prosequentiumve
 nonnumquam eum discrimen vitae adisse, e Germania veros
 post compressam seditionem revertenti praetorianas cohortes
 universas prodisse obviam, quamvis pronuntiatum esset
 ut duae tantum modo exirent, populi autem Romani sexum,
 aetatem, ordinem omnem usque ad vicesimum lapidem effu-
 disse se. Tamen longe maiora et firmiora de eo iudicia in
 morte ac post mortem extiterunt. Quo defunctus est die,
 lapidata sunt templa, subversae deum arae, Lares a quibus-
 dam familiares in publicum abiecti, partus coniugum expositi.
 Quin et barbaros ferunt, quibus intestinum quibusque adver-
 sus nos bellum esset, velut in domestico communique maes-
 rore, consensisse ad indutias; regulos quosdam barbaram
 posuisse et uxorum capita rasisse ad indicium maximi luctus;
 regum etiam regem et exercitatione venandi et convictu me-

gistanum abstinuisse, quod apud Parthos iustiti instar est. Romae quidem, cum ad primam famam valitudinis attonita et maesta civitas sequentis nuntios opperiretur, et repente iam vesperi incertis auctoribus convaluisse tandem precrebruisset, passim cum luminibus et victimis in Capitolium concursus est ac paene revolsae templi fores, ne quid gestientis vota reddere moraretur, expergefactus e somno Tiberius gratulantium vocibus atque undique concinentium:

Salva Roma, salva patria, salvus est Germanicus.

Et ut demum fato functum palam factum est, non solatiis ullis, non edictis inhiberi luctus publicus potuit, duravitque etiam per festos Decembris mensis dies. Auxit gloriam desideriumque defuncti et atrocitas insequentium temporum, cunctis nec temere opinantibus reverentia eius ac metu repressam Tiberi saevitiam, quae mox eruperit. Habuit in matrimonio Agrippinam, M. Agrippae et Iuliae filiam, et ex ea novem liberos tulit: quorum duo infantes adhuc rapti, unus iam puerascens insigni festivitate, cuius effigiem habitu Cupidinis in aede Capitolinae Veneris Livia dedicavit, Augustus in cubiculo suo positam, quotiensque introiret, exosculabatur; ceteri superstites patri fuerunt, tres sexus feminini, Agrippina Drusilla Livilla, continuo triennio natae; totidem mares, Nero et Drusus et C. Caesar. Neronem et Drusum senatus Tiberio criminante hostes iudicavit.

C. Caesar natus est pridie Kl. Sept. patre suo et C. Fonteio Capitone coss. Ubi natus sit, incertum diversitas tradentium facit. CN. Lentulus Gaetulicus Tiburi genitum scribit, Plinius Secundus in Treveris, vico Ambitarvio supra Confluentes; addit etiam pro argumento, aras ibi ostendi inscriptas: ob Agrippinae puerperium. Versiculi imperante mox eo divulgati apud hibernas legiones procreatum indicant:

In castris natus, patriis nutritus in armis,

Iam designati principis omen erat.

Ego in actis Anti editum invenio. Gaetulicum refellit Plinius quasi mentitum per adulationem, ut ad laudes iuvenis gloriosique principis aliquid etiam ex urbe Herculi sacra sumeret, abusumque audentius mendacio, quod ante annum fer-

natus Germanico filius Tiburi fuerat, appellatus et ipse C. Caesar; de cuius amabili pueritia immaturoque obitu supra diximus. Plinium arguit ratio temporum. Nam qui res Augusti memoriae mandarunt, Germanicum exacto consulatu in Galliam missum consentiunt, iam nato Gaio. Nec Plini opinio-⁵ nem inscriptio arae quicquam adiuverit, cum Agrippina bis in ea regione filias enixa sit, et qualiscumque partus sine ullo sexus discrimine puerperium vocetur, quod antiqui etiam puellas pueras, sicut et pueros puellös dicitarent. Extat et Augusti epistula, ante paucos quam obiret menses ad Agrippinam neptem ita scripta de Gaio hoc (neque enim quisquam iam alius infans nomine pari tunc supererat:) *Puerum Gaium XV. Kl. Iun. si dii volent ut ducerent Talarium et Asilium, heri cum iis constitui. Mitto praeterea cum eo ex servis meis medicum, quem scripsi Germanico si vellet ut¹⁵ retineret. Valebis, mea Agrippina, et dabis operam ut valens pervenias ad Germanicum tuum.* Abunde parere arbitror, non potuisse ibi nasci Gaium, quo prope bimulus demum perductus ab urbe sit. Versicolorum quoque fidem eadem haec elevant et eo facilius, quod ii sine auctore sunt.² Sequenda est igitur, quae sola restat publici instrumenti auctoritas, praesertim cum Gaius Antium, omnibus semper locis atque secessibus praelatum, non aliter quam natale solum dilexerit tradaturque etiam sedem ac domicilium imperii taedio urbis transferre eo destinasse.²⁵

9 Caligulae cognomen castrensi ioco traxit, quia manipulario habitu inter milites educabatur. Apud quos quantum praeterea per hanc nutrimentorum consuetudinem amore et gratia valuerit, maxime cognitum est cum post excessum Augusti tumultuantis et in furorem usque praecipites solus haut du-³⁰ bie et conspectu suo flexit. Non enim prius destiterunt, quam ablegari eum ob seditionis periculum et in proximam civitatem demandari animadvertissent; tunc demum ad paenitentiam versi reprobo ac retento vehiculo, invidiam quae sibi
10 fieret deprecari sunt. Comitatus est patrem et Syriaca expeditione. Unde reversus primum in matris, deinde ea relegata in Liviae Augustae proaviae suae contubernio mansit; quam defunctam praetextatus etiam tunc pro rostris laudavit.

Transitque ad Antoniam aviam et undevicensimo aetatis anno accitus Capreas a Tiberio, uno atque eodem die togam sumpsit barbamque posuit, sine ullo honore qualis contigerat tirocinio fratrum eius. Hic omnibus insidiis temptatus elicientium cogentiumque se ad querelas, nullam umquam occasionem dedit, perinde obliterato suorum casu ac si nihil cuiquam accidisset; quae vero ipse pateretur, incredibili dissimulatione transmittens tantique in avum et qui iuxta erant obsequii, ut non immerito sit dictum, *nec servum meliorem ullum, nec deteriorem dominum fuisse*. Naturam tamen saevam atque probrosam ne tunc quidem inhibere poterat, quin et animadversionibus poenisque ad supplicium datorum cupidissime interesset, et ganeas atque adulteria capillamento celatus et veste longa noctibus obiret, ac scaenicas saltandi canendique artes studiosissime appeteret; facile id sane Tiberio patiente, si per has mansuefieri posset ferum eius ingenium. Quod sagacissimus senex ita prorsus perspexerat, ut aliquotiens praedicaret, exitio suo omniumque Gaium vivere et se natricem [serpentis id genus] P. R. Phaethontem orbi terrarum educare.

Non ita multo post Iuniam Claudillam M. Silani nobilissimi viri F. duxit uxorem. Deinde augur in locum fratris sui Drusi destinatus, prius quam inauguraretur ad pontificatum traductus est insigni testimonio pietatis atque indolis, cum, deserta desolataque reliquis subsidiis aula, Seiano iam tunc suspecto mox et oppresso, ad spem successionis paulatim admoveberetur. Quam quo magis confirmaret, amissa Iunia ex partu, Enniam Naeviam, Macronis uxorem, qui tum praetorianis cohortibus praeerat, sollicitavit ad stuprum, pollicitus et matrimonium suum, si potitus imperio fuisset; deque ea re et iure iurando et chirographo cavuit. Per hanc insinuat Macroni, veneno Tiberium adgressus est, ut quidam opinantur, spirantique adhuc detrahi anulum et, quoniam suspicionem retinentis dabat, pulvinum iussit iniici, atque etiam fauces manu sua oppressit, liberto, qui ob atrocitatem facinoris exclamaverat, confestim in crucem acto. Nec abhorret a veritate, cum sint quidam auctores, ipsum postea etsi non de perfecto, at certe de cogitato quondam parricidio professum;

gloriatum enim assidue in commemoranda sua pietate, ad ulciscendam necem matris et fratrum introisse se cum pugione cubicalum Tiberii dormientis, et misericordia correptum abiecto ferro recessisse; nec illum, quamquam sensisset, aut inquirere quicquam aut exequi ausum.

- 13 Sic imperium adeptus, P. R. (vel dicam hominum genus?) voti compotem fecit, exoptatissimus princeps maximae parti provincialium ac militum, quod infantem plerique cognoverant; sed et universae plebi urbanae ob memoriam Germanici patris miserationemque prope afflictæ domus. Itaque ut a Miseno movit quamvis lugentis habitu et funus Tiberi prosequens, tamen inter altaria et victimas ardentisque taedas densissimo et laetissimo obviorum agmine incessit, super fausta nomina sidus et pullum et pupum et alumnum
 14 appellantium; ingressoque urbem, statim consensu senatus et irrupentis in curiam turbae, inrita Tiberii voluntate, qui testamento alterum nepotem suum praetextatum adhuc coheredem ei dederat, ius arbitriumque omnium rerum illi permissum est, tanta publica laetitia ut tribus proximis mensibus ac ne totis quidem supra centum sexaginta milia victimarum caesa tradantur.

Cum deinde paucos post dies in proximas Campaniae insulas traiecisset, vota pro reditu suscepta sunt, ne minimam quidem occasionem quoquam omittente in testificanda sollicitudine et cura de incolumitate eius. Ut vero in adversam valitudinem incidit, pernoctantibus cunctis circa Palatium, non defuerunt qui depugnatos se armis pro salute aegri quique capita sua titulo proposito voverent. Accessit ad immensum civium amorem notabilis etiam externorum favor. Namque Artabanus Parthorum rex, odium semper contemptumque Tiberi prae se ferens, amicitiam huius ultro petiit venitque ad colloquium legati consularis, et transgressus Euphratem aquilas et signa Romana Caesarumque imagines adoravit.

- 15 Incendebat et ipse studia hominum omni genere popularitatis. Tiberio cum plurimis lacrimis pro contione laudato funeratoque confestim Pandateriam et Pontias ad transferendos cineres patriæque cineres festinavit,

tempestate turbida, quo magis pietas emineret, adiitque venerabundus ac per semet in urnas condidit; nec minore scaena Ostiam, praefixo in biremis puppe vexillo, et inde Romam Tiberi subvectos, per splendidissimum quemque equestris ordinis medio ac frequenti die duobus ferculis Mausoleo intulit, inferiasque is annua religione publice instituit, et eo amplius matri Circenses carpentumque quo in pompa traduceretur; at in memoriam patris Septembrem mensem Germanicum appellavit. Post haec Antoniae aviae, quidquid umquam Livia Augusta honorum cepisset, uno senatus consulto congegit; patruum Claudium, equitem R. ad id tempus, collegam sibi in consulatu assumpsit; fratrem Tiberium die virilis togae adoptavit appellavitque principem iuventutis; de sororibus auctor fuit, ut omnibus sacramentis adiceretur: *neque me liberosque meos cariores habebam quam Gaium habeo et sorores eius*; item relationibus consulum: *quod bonum felixque sit C. Caesari sororibusque eius*.

Pari popularitate damnatos relegatosque restituit; criminum, si quae residua ex priore tempore manebant, omnium gratiam fecit; commentarios ad matris fratrumque suorum causas pertinentis, ne cui postmodum delatori aut testi maneret ullus metus, convectos in forum, et ante clare obtestatus deos neque legissē neque attingisse quicquam, concremavit; libellum de salute sua oblatum non recepit, contendens, *nihil sibi admissum cur cuiquam invisus esset*, negavitque se delatoribus aures habere. Psinthrias monstrosarum libidinum, aegre ne profundo mergeret exoratus, urbe submovit. Titi Labieni, Cordi Cremuti, Cassi Severi scripta, senatus consultis abolita, requiri et esse in manibus lecitarique permisit, *quando maxime sua interesset ut facta quaeque posteris tradantur*. Rationes imperii, ab Augusto proponi solitas set a Tiberio intermissas, publicavit. Magistratibus liberam iuris dictionem et sine suae appellatione concessit. Equites R. severe curioseque, nec sine moderatione, recognovit, palam adempto equo quibus aut probri aliquid aut ignominiae inesset, eorum qui minore culpa tenerentur nominibus modo in recitatione praeritis

Ut levior labor iudicantibus foret, ad quattuor prioris quintam decuriam addidit. Temptavit et comitiarum more revocato suffragia populo reddere. Legata ex testamento Tiberii quamquam abolito, sed et Iuliae Augustae, quod Tiberius suppresserat, cum fide ac sine calumnia repraesentata persolvit. Ducentesimam auctionum Italiae remisit; multis incendiorum damna supplevit; ac si quibus regna restituit, adiecit et fructum omnem vectigaliorum et redditum medii temporis, ut Antiocho Commageno sestertium milies confiscatum. Quoque magis nullius non boni exempli fautor videretur, mulieri libertinae octoginta donavit, quod excruciatam gravissimis tormentis de scelere patroni reticuisset. Quas ob res inter reliquos honores decretus est ei clipeus aureus, quem quot annis certo die collegia sacerdotum in Capitolium ferrent, senatu prosequente, nobilibusque pueris ac puellis carmine modulato laudes virtutum eius canentibus. Decretum autem ut dies, quo cepisset imperium, Parilia vocaretur, velut argumentum rursus conditae urbis.

17 Consulatus quattuor gessit, primum ex Kl. Iul. per duos menses, secundum ex Kl. Ian. per xxx. dies, tertium usque in Idus Ian., quartum usque septimum Idus easdem. Ex omnibus duos novissimos coniunxit. Tertium autem Lugduni imit solus, non ut quidam opinantur superbia negligentiae, sed quod defunctum sub Kalendarum diem collegam rescisse absens non potuerat. Congiarium populo bis dedit trecentos sestertios, totiens abundantissimum epulum senatui equestrique ordini, etiam coniugibus ac liberis utrorumque; posteriore epulo forensia insuper viris, feminis ac pueris fascias purpurae ac conchylii distribuit. Et ut laetitiam publicam in perpetuum quoque augetet, adiecit diem Saturnalibus appellavitque Iuvenalem.

18 Munera gladiatoria, partim in amphitheatro Tauri partim in Septis, aliquot edidit, quibus inseruit catervas Afrorum Campanorumque pugilum ex utraque regione electissimorum. Neque spectaculis semper ipse praesedit, sed interdum aut magistratibus aut amicis praesidendi munus iniunxit. Scaenicos ludos et assidue et varii generis ac multifariam fecit, quondam et nocturnos, accensis tota urbe luminibus.

Sparsit et missilia variarum rerum, et panaria cum obsonio viritum divisit; qua epulatione equiti R. contra se hilarius avidiusque vescenti partes suas misit, sed et senatori ob eandem causam codicillos, quibus praetorem eum extra ordinem designabat. Edidit et circenses plurimos a mane ad vesperam, interiecta modo Africanarum venatione modo Troiae decursione, et quosdam praecipuos, minio et chryso-colla constrato circo, nec ullis nisi ex senatorio ordine aurigantibus. Commisit et subitos, cum e Gelotiana apparatus circi prospicientem pauci ex proximis Maenianis postulassent.

Novum praeterea atque inauditum genus spectaculi ex-19 cogitavit. Nam Baiarum medium intervallum ad Puteolanas moles, trium milium et sescentorum fere passuum spatium, ponte coniunxit, contractis undique onerariis navibus et ordine duplici ad anchoras conlocatis, superiectoque aggere terreno ac directo in Appiae viae formam. Per hunc pontem ultro citro commeavit biduo continenti, primo die fale-rato equo insignisque quercea corona et caetra et gladio aureaque clamide, postridie quadrigario habitu curriculoque biugi famosorum equorum, prae se ferens Dareum puerum ex Parthorum obsidibus, comitante praetorianorum agmine et in essedis cohorte amicorum. Scio plerosque existimasse, talem a Gaio pontem excogitatum aemulatione Xerxis, qui non sine admiratione aliquanto angustiozem Hellespontum contabulaverit; alios, ut Germaniam et Britanniam, quibus imminebat, alicuius immensi operis fama territaret. Sed avum meum narrantem puer audiebam, causam operis ab interioribus aulicis proditam quod Thrasyllus mathematicus anxio de successore Tiberio et in verum nepotem proniori affirmasset, *non magis Gaium imperaturum quam per Baianum sinum equis discursurum.*

Edidit et peregre spectacula, in Sicilia Syracusis asticos 20 ludos, et in Gallia Luguduni miscellos; sed hic certamen quoque Graecae Latinaeque facundiae, quo certamine ferunt victoribus praemia victos contulisse, eorundem et laudes componere coactos; eos autem, qui maxime displicuissent, scripta sua sponges linguave delere iussos, nisi ferulis obiurgari aut flumina proximo mergi maluissent.

21 Opera sub Tiberio semiperfecta, templum Augusti theatrumque Pompei, absolvit. Inchoavit autem aquae ductum regione Tiburti et amphitheatrum iuxta Saepta, quorum operum a successore eius Claudio alterum peractum, omis-
sum alterum est. Syracusis conlapsa vetustate moenia deo-
rumque aedes refectae. Destinaverat et Sami Polycratis
regiam restituere, Mileti Didymeum peragere, in iugo Al-
pium urbem condere, sed ante omnia Isthmum in Achaia
perfordere, miseratque iam ad dimetiendum opus primipila-
22 rem. Hactenus quasi de principe; reliqua ut de monstris
narranda sunt.

Compluribus cognominibus adsumptis (nam et pius et
castrorum filius et pater exercituum et optimus
maximus Caesar vocabatur) cum audiret forte reges,
qui officii causa in urbem advenerant, concertantis apud se
super caenam de nobilitate generis, exclamavit: *Εἰς κοί-
ρανός ἔστω, εἰς βασιλεύς!* nec multum a fuit quin statim
diadema sumeret speciemque principatus in regni formam
converteret. Verum admonitus, et principum et regum se
excessisse fastigium, divinam ex eo maiestatem asserere
sibi coepit; datoque negotio ut simulacra numinum reli-
gione et arte praeclara, inter quae Olympi Iovis, appor-
tarentur e Graecia, quibus capite dempto suum imponeret,
partem Palatii ad forum usque promovit, atque aede Casto-
ris et Pollucis in vestibulum transfigurata, consistens saepe
inter fratres deos, medium adorandum se adeuntibus exhi-
bebat; et quidam eum Latiam Iovem consalutarunt.
Templum etiam numini suo proprium et sacerdotes et ex-
cogitatissimas hostias instituit. In templo simulacrum sta-
bat aureum iconicum, amiciebaturque cotidie veste, quali
ipse uteretur. Magisteria sacerdotii ditissimus quisque et
ambitione et licitatione maxima vicibus comparabant. Ho-
stiae erant phoenicopteri, pavones, tetraones, numidicae,
meleagrides, phasianae, quae generatim per singulos dies
immolarentur. Et noctibus quidem plenam fulgentemque
lunam invitabat assidue in amplexus atque concubitus, in-
terdiu vero cum Capitolino Iove secreto fabulabatur, modo
insusurrans ac verba in auribus eius modo clarius nec

sine iurgiis. Nam vox comminantis audita est: "Ἡ μὲ ἀνά-
 εἰοῦ, ἢ ἐγὼ σέ· donec exoratus, ut referebat, et in con-
 tubernium ultro invitatus, super templum Divi Augusti
 ponte transmissio, Palatium Capitoliumque coniunxit. Mox,
 quo propior esset, in area Capitolina novae domus funda-
 menta fecit.

Agrippae se nepotem neque credi neque dici ob igno-
 bilitatem eius volebat, suscensebatque, si qui vel oratione
 vel carmine imaginibus eum Caesarum insererent. Praedi-
 cabat autem matrem suam ex incesto, quod Augustus cum
 Iulia filia admisisset, procreatam; ac non contentus hac
 Augusti insectatione, Actiacas Siculasque victorias, ut fu-
 nestas P. R. et calamitosas, vetuit sollemnibus feriis cele-
 brari. Livian Augustam proaviam, Ulixem stolatum iden-
 tidem appellans, etiam ignobilitatis quadam ad senatum
 epistula arguere ausus est, quasi materno avo decurione
 Fundano ortam; cum publicis monumentis certum sit, Afi-
 dium Lurconem Romae honoribus functum. Aviae Antoniae
 secretum petenti denegavit, nisi ut interveniret Macro prae-
 fectus, ac per istius modi indignitates et taedia causa ex-
 titit mortis, dato tamen, ut quidam putant, et veneno;
 nec defunctae ullum honorem habuit, prospexitque e tri-
 clinio ardentem rogam. Fratrem Tiberium inopinantem,
 repente immisso tribuno militum, interemit; Silanum item
 socerum ad necem secandasque novacula fauces compulit:
 causatus in utroque, quod hic ingressum se turbatius mare
 non esset secutus ac spe occupandi urbem, si quid sibi per
 tempestates accideret, remansisset; ille antidotum oboluis-
 set, quasi ad praecavenda venena sua sumptum; cum et
 Silanus impatientiam nauseae vitasset et molestiam navi-
 gandi, et Tiberius propter assiduum et ingravescentem tus-
 sim medicamento usus esset. Nam Claudium patrum non-
 nisi in ludibrium reservavit.

Cum omnibus sororibus suis consuetudinem stupri fecit, 24
 plenoque convivio singulas infra se vicissim conlocabat,
 uxore supra cubante. Ex iis Drusillam vitasse virginem
 praetextatus adhuc creditur atque etiam in concubitu eius
 quondam deprehensus ab Antonia avia, apud quam simul

educabantur; mox Lucio Cassio Longino ari conlatam abduxit et in modum iustae uxo: proi um habuit; heredem quoque honorum atque imperii aeger instituit. Eadem defuncta, iustitium indixit, in quo risisse lavissee caenasse cum parentibus aut coniuge liberisve capital fuit. Ac maeroris impatiens, cum repente noctu profugisset ab urbe transcucurrissetque Campaniam, Syracusas petit, rursusque inde propere rediit, barba capilloque promisso; nec unquam postea quantiscumque de rebus, ne pro contione quidem populi aut apud milites, nisi per numen Drusillae deie-ravit. Reliquas sorores nec cupiditate tanta nec dignatione dilexit, ut quas saepe exoletis suis prostraverit; quo facilius eas in causa Aemili Lepidi condemnavit quasi adulteras et insidiarum adversus se conscias ei. Nec solum chirographa omnium, requisita fraude ac stupro, divulgavit, sed et tres gladios in necem suam praeparatos Marti Ultori, addito elogio, consecravit.

- 25 Matrimonia contraxerit turpius an dimiserit an tenuerit, non est facile discernere. Liviam Orestillam C. Pisoni nubentem, cum ad officium et ipse venisset, ad se deduci imperavit, intraque paucos dies repudiatam biennio post relegavit, quod repetisse usum prioris mariti tempore medio videbatur. Alii tradunt, adhibiti n caenae nuptiali, mandasse ad Pisonem contra accumbentem: *Noli uxorem meam premere!* statimque e convivio abduxisse secum ac proxima die edixisse, *matrimonium sibi relictum exemplo Romuli et Augusti*. Lolliam Paulinam, C. Iemio consulari exercitus regenti nuptam, facta mentione aviae eius ut quondam pulcherrimae, subito ex provincia evocavit ac perductam a marito coniunxit sibi, brevique missam fecit, interdicto cuiusquam in perpetuum coitu. Caesoniam neque facie insigni neque aetate integra matremque iam ex alio viro trium filiarum, sed luxuriae ac lasciviae perditae, et ardentius et constantius amavit, ut saepe clamide peltaque et galea ornata ac iuxta adequantem militibus ostenderit, amicti vero etiam nudam; uxorio nomine * dignatus est quam enixam, uno atque eodem die professus et maritum se eius et patrem infantis ex ea natae. Infantem autem, Iuliam

Drusillam appellatam, per omnium dearum templa circumferens, Minervae gremio imposuit alendamque et instituendam commendavit. Nec ullo firmiore indicio sui seminis esse credebat quam feritatis, quae illi quoque tanta iam tunc erat, ut infestis digitis ora et oculos simul ludentium infantium incesset. Leve ac frigidum sit his addere, quo propinquos amicosque pacto tractaverit, Ptolemaeum regis Iubae filium, consobrinum suum, (erat enim et is M. Antonii ex Selene filia nepos) et in primis ipsum Macronem, ipsam Enniam, adiutores imperii: quibus omnibus pro necessitudinis iure proque meritorum gratia cruenta mors per soluta est.

Nihilo reverentior leniorve erga senatum, quosdam summis honoribus functos ad essedum sibi currere togatos per aliquot passuum milia, et caenanti modo ad pluteum modo ad pedes stare succinctos linteo passus est; alios cum clam interemisset, citare nihilo minus ut vivos perseveravit, paucos post dies voluntaria morte perisse mentitus. Consulibus oblitis de natali suo edicere abrogavit magistratum, fuitque per triduum sine summa potestate res p. Quaestorem suum in coniuratione nominatum flagellavit, veste detracta subiectaque militum pedibus, quo firme verberaturi insisterent.

Simili superbia violentiaque ceteros tractavit ordines. Inquietatus fremitu gratuita in circo loca de media nocte occupantium, omnis fustibus abegit; elisi per eum tumultum viginti amplius equites R. totidem matronae, super innumeram turbam ceteram. Scaenicis ludis, inter plebem et equitem causam discordiarum serens, decimas maturius dabat, ut equestria ab infimo quoque occuparentur. Gladiatorio munere, reductis interdum flagrantissimo sole velis, emitti quemquam vetabat remotoque ordinario apparatu, tabidis feris vilissimos senioque confectos gladiatores, quoque paegniaris patres familiarum notos sed insignis debilitate aliqua corporis obiciebat. Ac nonnumquam, horreis praeculosis, populo famem indixit.

Saevitiam ingenii per haec maxime ostendit. Cum ad saginam ferarum muneri praeparatarum carius pecudes compararentur, ex noxiis laniandos adnotavit et custodiarum

seriem recognoscens, nullius inspecto elogio, stans tantum modo intra porticum mediam, a calvo ad calvum duci imperavit. Votum exegit ab eo, qui pro salute sua gladiatoriam operam promiserat, spectavitque ferro dimicantem, nec dimisit nisi victorem et post multas preces. Alterum, qui se periturum ea de causa voverat, cunctantem pueris tradidit; verbenatum infulatumque votum reposcentes per vicos agerent, quoad praecipitaretur ex aggere. Multos honesti ordinis, deformatos prius stigmatum notis, ad metalla et munitiones viarum aut ad bestias condemnavit, aut bestiarum more quadripedes cavea coercuit, aut medios serra dissecuit; nec omnes gravibus ex causis, verum male de munere suo opinatos, vel quod numquam per genium suum deierassent. Parentes supplicio filiorum interesse cogebat; quorum uni validudinem excusanti lecticam misit, alium a spectaculo poenae epulis statim adhibuit atque omni comitate ad hilaritatem et iocos provocavit. Curatorem munerum ac venationum, per continuos dies in conspectu suo catenis verberatum, non prius occidit quam offensus putrefacti cerebri odore. Atellanae poetam ob ambigui ioci versiculum media amphitheatri harena igni cremavit. Equitem R. obiectum feris, cum se innocentem proclamasset, re-
28 duxit, abscisaque lingua rursus induxit. Revocatum quendam a vetere exilio sciscitatus, quidnam ibi facere consuesset, respondente eo per adulationem: *Deos semper oravi ut, quod evenit, periret Tiberius, et tu imperares*, opinans sibi quoque exules suos mortem imprecari, misit circum insulas, qui universos contrucidarent. Cum discerpi senatorem concupisset, subornavit, qui ingredientem curiam repente hostem publicum appellantes invaderent, gra-
29 phisque confossum lacerandum ceteris traderent; nec ante satiatus est quam membra et artus et viscera hominis tracta per vicos atque ante se congesta vidisset. Immanissima facta augebat atrocitate verborum. Nihil magis in natura sua laudare se ac probare dicebat quam, ut ipsius verbo utar, *ἀδίατροψίαν* [hoc est inverecundiam]. Monenti Antoniae aviae tamquam parum esset non oboedire: *Memento ait omnia mihi et in omnis licere*. Trucidaturus fratrem.

quem metu venenorum praemuniri medicamentis suspicabatur: *Antidotum inquit adversus Caesarem?* Relegatis sororibus *non solum insulas habere se, sed etiam gladios* minabatur. Praetorium virum ex secessu Anticyrae, quam
 5 valitudinis causa petierat, propagari sibi commeatum saepius desiderantem cum mandasset interimi, adiecit, *necessariam esse sanguinis missionem, cui tam diu non prodesset elleborum.* Decimo quoque die numerum puniendorum ex custodia subscribens, *rationem se purgare* dicebat. Gal-
 10 lis Graecisque aliquot uno tempore condemnatis, gloriabatur, *Gallograeciam se subegisse.* Non temere in quem-30
 quam nisi crebris et minutis ictibus animadverti passus est, perpetuo notoque iam praecepto: *Ita feri ut se mori sentiat!* Punito per errorem nominis alio quam quem desti-
 15 naverat, ipsum quoque paria meruisse dixit. Tragicum illud subinde iactabat:

Oderint, dum metuant!

Saepe in cunctos pariter senatores, ut Seiani clientis, ut matris ac fratrum suorum delatores, invecus est, prolatis
 20 libellis, quos crematos simulaverat, defensaque Tiberi saevitia quasi necessaria, cum tot criminantibus credendum esset. Equestrem ordinem ut scaenae harenaeque devotum assidue proscidit. Infensus turbae faventi adversus studium suum, exclamavit: *Utinam P. R. unam cervicem haberet!*
 25 Cumque Tetrinius latro postularetur, *et qui postularent, Tetrinios esse* ait. Retiari tunicati quinque numero gregatim dimicantes sine certamine ullo totidem secutoribus succubuerant; cum occidi iuberentur, unus resumpta fuscina omnes victores interemit: hanc ut crudelissimam caedem et
 30 deflevit edicto et eos, qui spectare sustinuisent, execratus est. Queri etiam palam de conditione temporum suorum 31 solebat, quod nullis calamitatibus publicis insignirentur; Augusti principatum clade Variana, Tiberi ruina spectaculorum apud Fidenas memorabilem factum, suo oblivionem
 35 imminere prosperitate rerum; atque identidem exercituum caedes, famem, pestilentiam, incendia, hiatus aliquem terrae optabat.

Animum quoque remittenti ludoque et epulis dedito ea-32

dem factorum dictorumque saevitia aderat. Saepe in conspectu prandentis vel comissantis seriae quaestiones per tormenta habebantur, miles decollandi artifex quibuscumque e custodia capita amputabat. Puteolis dedicatione pontis, quem excogitatum ab eo significavimus, cum multos e litore¹ invitasset ad se, repente omnis praecipitavit, quosdam gubernacula apprehendentes contis remisque detrusit in mare. Romae publico epulo servum ob detractam lectis argenteam laminam carnifici confestim tradidit, ut manibus abscisis atque ante pectus e collo pendentibus, praecedente¹¹ titulo qui causam poenae indicaret, per coetus epulantium circumduceretur. Murmillonem e ludo, rudibus secum battuentem et sponte prostratum, confodit ferrea sica ac more victorum cum palma discucurrit. Admota altaribus victima, succinctus poparum habitu elato alte malleo cultrarium mactavit. Lautiore convivio effusus subito in cachinnos, consiliibus, qui iuxta cubabant, quidnam rideret blande quaerentibus *Quid, inquit, nisi uno meo nutu iugulari utrumque*
 33 *vestrum statim posse?* Inter varios locos, cum assistens simulacro Iovis Apellen tragoedum consulisset uter illi¹² maior videretur, cunctantem flagellis discidit, conlaudans subinde vocem deprecantis quasi etiam in gemitu praedulcem. Quotiens uxoris vel amicalae collum exoscularetur, addebat: *Tam bona cervix simul ac iussero demetur.* Quin et subinde iactabat, *exquisiturum se vel fidiculis de*
Caesonia sua, cur eam tanto opere diligeret.

34 Nec minore livore ac malignitate quam superbia saevitiaque paene adversus omnis aevi hominum genus grassatus est. Statuas virorum inlustrium, ab Augusto ex Capitolina area propter angustias in campum Martium conlatas, ita¹³ subvertit atque disiecit ut restitui salvis titulis non potuerint, vetuitque posthac viventium cuiquam usquam statuam aut imaginem nisi consulto et auctore se poni. Cogitavit etiam de Homeri carminibus abolendis, *cur enim sibi non licere,*
 dicens, *quod Platoni licuisset, qui eum e civitate quam*
constituebat eiecerit? Sed et Virgilii ac Titi Livi scripta et imagines paulum a fuit quin ex omnibus bibliothecis amoveret, quorum ultra im ut nullius ingenii minimaque doctri-

nae, alterum ut verbosum in historia neglegentemque car-
 pebat. De iuris quoque consultis, quasi scientiae eorum
 omnem usum aboliturus, saepe iactavit, *se mehercule ef-*
fecturum ne quid respondere possint praeter eum. Ve-
 5 tera familiarum insignia nobilissimo cuique ademit, Tor-
 quato torquem, Cincinnato crinem, CN. Pompeio stirpis
 antiquae Magni cognomen. Ptolemaeum, de quo retuli, et
 arcessitum e regno et exceptum honorifice, non alia de
 causa repente percussit, quam quod, edente se munus, in-
 10 gressum spectacula convertisse hominum oculos fulgore pur-
 pureae abollae animadvertit. Pulchros et comatos, quotiens
 sibi occurrerent, occipitio raso deturpabat. Erat Esius
 Proculus patre primipilari, ob egregiam corporis amplitu-
 dinem et speciem Colosseros dictus; hunc spectaculis de-
 15 tractum repente et in harenam deductum Threci et mox
 hoplomacho comparavit, bisque victorem constringi sine
 mora iussit et pannis obsitum vicatim circumduci ac mulierib-
 us ostendi, deinde iugulari. Nullus denique tam abiectae
 conditionis tamque extremae sortis fuit, cuius non commo-
 20 dis obtrectaret. Nemorensi regi, quod multos iam annos
 poteretur sacerdotio, validiorem adversarium subornavit.
 Cum quodam die muneris essedario Porio, ob prosperam
 pugnam servum suum manumittenti, studiosius plausum es-
 set, ita proripuit se spectaculis, ut calcata lacinia togae
 25 praeceps per gradus iret, indignabundus et clamitans *domi-*
num gentium populum ex re levissima plus honoris gla-
diatori tribuentem quam consecratis principibus aut
praesenti sibi.

Pudicitiae neque suae neque alienae pepercit. M. Lepi-
 30 dum, Mnesterem pantomimum, quosdam obsides dilexisse
 fertur commercio mutui stupri. Valerius Catullus, consu-
 laris familia iuvenis, stupratum a se ac latera sibi contuber-
 nio eius defessa etiam vociferatus est. Super sororum in-
 cеста et notissimum prostitutae Pyralidis amorem non te-
 35 mere ulla inlustriore femina abstinuit; quas plerumque cum
 maritis ad caenam vocatas praeterque pedes suos transeuntis
 diligenter ac lente mercantium more considerabat, etiam fa-
 ciem manu adlevans, si quae pudore submitterent; quotiens

deinde libuisset egressus triclinio, cum maxime placitum sevocasset, paulo post recentibus adhuc lascivias notis reversus vel laudabat palam vel vituperabat, singula enumerans bona malave corporis atque concubitibus. Quibusdam absentium maritorum nomine repudium ipse misit, insitque in acta ita referri.

37 Nepotatus sumptibus omnium prodigorum ingenia superavit, commentus novum balnearum usum, portentosissima genera ciborum atque caenarum, ut calidis frigidisque arguentis lavaretur, pretiosissima margarita aceto liquefacta sorberet, convivis ex auro panes et obsonia apponeret, aut frugi hominem esse oportere dicitans aut Caesarem. Quin et nummos non mediocris summae e fastigio basilicae Iuliae per aliquot dies sparsit in plebem. Fabricavit et deceris Liburnicas gemmatis puppibus, versicoloribus velis, magna thermarum et porticuum et tricliniorum laxitate magnaque etiam vitium et pomiferarum arborum varietate; quibus discumbens de die inter choros ac symphonias liturae Campaniae peragraret. In extractionibus praetoriorum atque villarum, omni ratione posthabita, nihil tam efficere concupiscebat quam quod posse effici negaretur. Et iactataque moles infesto ac profundo mari, et excisae rupes durissimi silicis, et campi montibus aggere aequati, et complanata fossuris montium iuga, incredibili quidem celeritate, cum morae culpa capite lueretur. Ac ne singula enumerem, immensas opes, totumque illud Ti. Caesaris viciae septies milies sestertium non toto vertente anno absumpsit.

38 Exhaustus igitur atque egens ad rapinas convertit animum, vario et exquisitissimo calumniarum et auctionum et vectigalium genere. Negabat iure civitatem Romanam usurpare eos, quorum maiores sibi posterisque eam impetrassent, nisi si filii essent, neque enim intellegi debere posteros ultra hunc gradum; prolataque Divorum Iuli et Augusti diplomata ut vetera et obsoleta deflebat. Arguebat et perperam editos census, quibus postea quacumque de causa quicquam incrementi accessisset. Testamenta primiparium, qui ab initio Tiberi principatus neque illum neque se heredem reliquissent, ut ingrata rescidit; item cetero-

rum ut irrita et vana, quoscumque quis diceret herede Caesare mori destinasse. Quo metu iniecto cum iam et ab ignotis inter familiares et a parentibus inter liberos palam heres nuncuparetur, derisores vocabat, quod post nuncupationem vivere perseverarent, et multis venenatas mattheas misit. Cognoscebat autem de talibus causis, taxato prius modo summae ad quem conficiendum consideret, confecto demum excitabatur. Ac ne paululum quidem morae patiens, super quadraginta reos quondam ex diversis criminibus una sententia condemnavit, gloriatusque est expergefacta e somno Caesonia, *quantum egisset, dum ea meridiaret.*

Aucone proposita, reliquias omnium spectaculorum subiecit ac venditavit, exquirens per se pretia et usque eo extendens, ut quidam immenso coacti quaedam emere ac bonis exuti venas sibi inciderent. Nota res est, Aponio Saturnino inter subsellia dormitante, monitum a Gaio praetorem ne praetorium virum crebro capitis motu nutantem sibi praeteriret, nec licendi finem factum, quoad tredecim gladiatores sestertio nonagies ignoranti addicerentur. In Gallia quoque, cum damnatarum sororum ornamenta et suppellectilem et servos atque etiam liberos immensis pretiis vendidisset, invitatus lucro, quidquid instrumenti veteris aulae erat ab urbe repetiit, comprehensis ad deportandum meritoriis quoque vehiculis et pistrinensibus iumentis, adeo ut et panis Romae saepe deficeret et litigatorum plerique, quod occurrere absentes ad vadimonium non possent, causa caderent. Cui instrumento distrahendo nihil non fraudis ac lenocinii adhibuit, modo avaritiae singulos increpans et quod non puderet eos locupletiores esse quam se, modo paenitentiam simulans quod principalium rerum privatis copiam faceret. Compererat provincialem locupletem ducenta sestertia numerasse vocatoribus, ut per fallaciam convivio interponeretur, nec tulerat moleste tam magno aestimari honorem caenae suae; huic postero die sedenti in aucone misit, qui nescio quid frivoli ducentis milibus traderet dice retque, caenaturum apud Caesarem vocatu ipsius.

Vectigalia nova atque inaudita primum per publicanos, deinde, quia lucrum exuberabat, per centuriones tribunos-

- que praetorianos exercuit, nullo rerum aut hominum genere omisso, cui non tributi aliquid imponeret. Pro edulibus quae tota urbe venirent, certum statumque exigebatur; pro litibus ac iudiciis ubicumque conceptis quadragesima summae, de qua litigaretur, nec sine poena, si quis composuisse vel donasse negotium convinceretur; ex gerulorum diurnis quaestibus pars octava; ex capturis prostitutarum quantum quaeque uno concubitu mereret; additumque: caput legis, ut tenerentur publico et quae meretricium quibus lenocinium fecissent, nec non et matrimonia obnoxia essent.
- 41 Eius modi vetricibus indictis neque propositis, cum pro ignorantiam scripturae multa commissa fierent, tandem flagrantate populo proposuit quidem legem, sed et minutissimis litteris et angustissimo loco, uti ne cui describere liceret. Ac ne quod non manubiarum genus experiretur, lupanaria Palatio constituit, distinctisque et instructis pro loci dignitate compluribus cellis, in quibus matronae ingenuique starent, misit circum fora et basilicas nomenclatores ad invitandos ad libidinem iuvenes senesque; praebita advenientibus pecunia fenebris, appositique qui nomina palam subnarent, quasi adjuvantium Caesaris reditus. Ac ne ex ludis quidem aleae compendium spernens, plus mendacio atque etiam periurio lucrabatur. Et quondam proximo conlucere demandata vice sua progressus in atrium domus, cum praetereuntis duos equites R. locupletis sine mora corripit corripique iussisset, exultans rediit gloriansque, nunquam se prosperiore alea usum.
- 42 Filia vero nata, paupertatem nec iam imperatoria modesta sed et patria conquerens onera, conlationes in alimonium: dotem puellae recepit. Edixit et strenas ineunte anno: recepturum stetitque in vestibulo aedium Kl. Ian. ad captandas stipes, quas plenis ante eum manibus ac sinu omnis generis turba fundebat. Novissime contractandae pecuniae cupidine incensus, saepe super immensos aureorum acervi patentissimo diffusos loco et nudis pedibus spatiatum et to corpore aliquandiu volutatum est.
- 43 Militiam resque habere non contempsit, neque ex deserto nato, sed cum ad bellum in campum fluminisque Clitumni Mev

niam processisset, admonitus de supplendo numero Bata-
 vorum, quos circa se habebat, expeditionis Germanicae
 impetum cepit; neque distulit, sed legionibus et auxiliis un-
 dique excitis, dilectibus ubique acerbissime actis, contracto
 5 et omnis generis commeatu quanto numquam antea, iter in-
 gressus est confecitque modo tam festinanter et rapide, ut
 praetorianae cohortes contra morem signa iumentis impo-
 nere et ita subsequi cogentur, interdum adeo segniter et
 delicate, ut octaphoro veheretur, atque a propin quarum
 10 urbium plebe verri sibi vias et conspergi propter pulverem
 exigeret.

Postquam castra attigit, ut se acrem ac severum ducem 44
 ostenderet, legatos, qui auxilia serius ex diversis locis ad-
 duxerant, cum ignominia dimisit; at in exercitu recensendo,
 15 plerisque centurionum maturis iam, et nonnullis ante paucis-
 simos quam consummaturi essent dies, primos pilos ademit,
 causatus senium cuiusque et imbecillitatem; ceterorum in-
 crepita cupiditate, commoda emeritae militiae ad sescento-
 rum * milium summam recidit. Nihil autem amplius quam
 20 Adminio Cynobellini Britannorum regis filio, qui pulsus a
 patre cum exigua manu transfugerat, in ditionem recepto,
 quasi universa tradita insula, magnificas Romam litteras
 misit, monitis speculatoribus, ut vehiculo ad forum usque
 et curiam pendenderent, nec nisi in aede Martis ac frequente
 25 senatu consulibus traderent.

Mox, deficiente belli materia, paucos de custodia Ger- 45
 manos traici oculique trans Rhenum iussit, ac sibi post
 prandium quam tumultuosissime adesse hostem nuntiari. Quo
 facto, proripuit se cum amicis et parte equitum praetoria-
 30 norum in proximam silvam, truncatisque arboribus et in
 modum tropaeorum adornatis, ad lumina reversus, eorum
 quidem qui secuti non essent timiditatem et ignaviam corri-
 puit, comites autem et participes victoriae novo genere ac
 nomine coronarum donavit, quas distinctas solis ac lunae
 35 siderumque specie exploratorias appellavit. Rursus obsides
 quosdam abductos e litterario ludo clamque praemissos, de-
 serto repente convivio, cum equitatu insecutus veluti pro-
 fugos ac reprehensos in catenis reduxit; in hoc quoque

mimo praeter modum intemperans. Repetita caena, renuntiantis coactum agmen sicut erant loricated ad discumbendum adhortatus est. Monuit etiam notissimo Virgili versu, *durarent secundisque se rebus servarent.*

Atque inter haec absentem senatum populumque gravissimo obiurgavit edicto, quod *Caesare proeliante et tantis discriminibus obiecto, tempestiva convivia, circum et* 46 *theatra et amoenos secessus celebrarent.* Postremo quasi perpetraturus bellum, directa acie in litore Oceani ac ballistis machinisque dispositis, nemine gnaro aut opinante quidnam coepturus esset, repente ut conchas legerent galeasque et sinus replerent imperavit, *spolia Oceani vocans Capitolio Palatioque debita*, et in indicium victoriae altissimam turrem excitavit, ex qua ut Pharo noctibus ad regendos navium cursus ignes emicarent; pronuntiatoque militum donativo centenis viritim denariis, quasi omne exemplum liberalitatis supergressus *Abite*, inquit, *laeti, abite locupletes!*

47 Conversus hinc ad curam triumphi, praeter captivos ac transfugas barbaros Galliarum quoque procerissimum quemque et (ut ipse dicebat) *ἀξιολογιάμβεπτον*, ac nonnullos ex principibus legit ac seposuit ad pompam, coegitque non tantum rutilare et summittere comam, sed et sermonem Germanicum addiscere et nomina barbarica ferre. Praecepit etiam triremis, quibus introierat Oceanum, magna ex parte itinere terrestri Romam devehī. Scripsit et procuratoribus, triumphum appararent quam minima summa, sed quantumquam alius fuisset, quando in omnium hominum bonum ius haberent.

48 Prius quam provincia decederet, consilium iniit nefandae atrocitatis, legiones, quae post excessum Augusti seditionem olim moverant, contrucidandi, quod et patrem suum Germanicum ducem et se infantem tunc obsedissent, vixque a tam praecipiti cogitatione revocatus, inhiberi nullo modo potuit quin decimare velle perseveraret. Vocatas itaque ad concionem inermes, atque etiam gladiis depositis, equitatu armato circumdedit. Sed cum videret suspecta re pleurosque dilabi ad resumenda si qua vis ferret arma, profugit

entionem confestimque urbem petit, deflexa omni acertate in senatum, cui ad avertendos tantorum dedecorum umores palam minabatur; querens inter cetera fraudatum e iusto triumpho, cum ipse paulo ante, ne quid de honoribus suis ageretur, etiam sub mortis poena denuntiasset. Aditus ergo in itinere a legatis amplissimi ordinis ut matuaret orantibus, quam maxima voce *Veniam inquit, veniam, t hic mecum!* capulum gladii crebro verberans, quo inctus erat. *Edixit et reverti se, sed iis tantum qui optarent, equestri ordini et populo; nam se neque civem neque principem senatui amplius fore.* Vetuit etiam uemquam senatorum sibi occurrere, atque omissa vel dilato triumpho ovans urbem natali suo ingressus est; intraque quartum mensem periit, ingentia facinora ausus et aliquanto maiora moliens. Siquidem proposuerat Antium, deinde Alexandream commigrare, interempto prius utriusque ordinis electissimo quoque. Quod ne cui dubium videatur, in decretis eius reperti sunt duo libelli diverso titulo, alteri gladius, alteri pugio index erat; ambo nomina et notas continebant morti destinatorum. Inventa et arca ingens arriorum venenorum plena, quibus mox a Claudio demersis infecta maria traduntur, non sine piscium exitio, quos nectos aestus in proxima litora eiecit.

Statura fuit eminenti, colore expallido, corpore enormi, 56
racilitate maxima cervicis et crurum, oculis et temporibus concavis, fronte lata et torva, capillo raro ac circa vertex nullo, hirsutus cetera. Quare transeunte eo prospicere ex superiore parte, aut omnino quacumque de causa apram nominare, crimosum et exitiale habebatur. Vultum vero natura horridum ac tetrum etiam ex industria effebat, componens ad speculum in omnem terrorem ac formidinem.

Valido ei neque corporis neque animi constitit. Puer a natali morbo vexatus, in adolescentia ita patiens laborum erat, ut tamen nonnumquam subita defectione ingredi, stare, colligere semet ac sufferre vix posset. Mentis validitatem ipse senserat ac subinde de secessu deque purgandocrebere cogitavit. Creditur potionatus a Caesonia uxore

amatorio quidem medicamento, sed quod in furorem vertit. Incitabatur insomnia maxime; neque enim plus quam tribus nocturnis horis quiescebat, ac ne iis quidem placida quiete, sed pavida miris rerum imaginibus, ut qui inter ceteras pelagi quondam speciem conloquentem secum videre visus sit. Ideoque magna parte noctis vigiliae cubandique taedio nunc toro residens, nunc per longissimas porticus vagus invocare identidem atque expectare lucem consuevit.

- 51 Non immerito mentis valitudini attribuerim diversissima in eodem vitia, summam confidentiam et contra nimium metum. Nam qui deos tanto opere contemneret, ad minima tonitrua et fulgura conivere, caput obvolvere, at vero maiore propere se e strato sub lectumque condere solebat. Peregrinatione quidem Siciliensi irrisis multum locorum miraculis, repente a Messana noctu profugit Aetnaei verticis fumo ac murmure pavefactus. Adversus barbaros quoque minacissimus, cum trans Rhenum inter angustias densumque agmen iter essedo faceret, dicente quodam non mediocrem fore consternationem sicunde hostis appareat, equum ilico conscendit ac prope reversus ad pontes, ut eos calonibus et impedimentis stipatos repperit, impatiens morae per manus ac super capita hominum translatus est. Mox etiam audita rebellione Germaniae, fugam et subsidia fugae classes apparabat, uno solatio adquiescens, transmarinas certe sibi superfuturas provincias, si victores Alpium iuga, ut Cimbri, vel etiam urbem, ut Senones quondam, occuparent; unde credo percussoribus eius postea consilium natum, apud tumultuantes milites ementiendi, ipsum sibi manus intulisse nuntio malae pugnae perterritum.

- 52 Vestitu calciatque et cetero habitu neque patrio neque civili, ac ne virili quidem ac denique humano semper usus est. Saepe depictas gemmatasque indutus paenulas, manuleatus et armillatus in publicum processit; aliquando sericatus et cycladatus; ac modo in crepidis vel cothurnis, modo in speculatoria caliga, nonnumquam socco muliebri; plerumque vero aurea barba, fulmen tenens aut fuscinam aut caduceum deorum insignia, atque etiam Veneris cultu conspectus est. Triumphans quoque etiam Veneris cultum ante ex-

peditionem assidue gestavit, interdum et Magni Alexandri thoracem repetitum e conditorio eius.

Ex disciplinis liberalibus minimum eruditioni, eloquen- 53
tiae plurimum attendit, quantumvis facundus et promptus, utique si perorandum in aliquem esset. Irato et verba et sententiae suppetebant, pronuntiatio quoque et vox, ut neque eodem loci prae ardore consisteret et exaudiretur a procul stantibus. Peroraturus, *stricturum se lucubrationis suae telum* minabatur; lenius strictiusque scribendi genus adeo contemnens, ut Senecam tum maxime placentem *commissiones meras* componere, et *harenam esse sine calce* diceret. Solebat etiam prosperis oratorum actionibus rescribere et magnorum in senatu reorum accusationes defensionisque meditari ac, prout stilus cesserat, vel onerare sententia sua quemque vel sublevare, equestri quoque ordine ad audiendum invitato per edicta.

Sed et aliorum generum artes studiosissime et diversissi- 54
mas exercuit. Threx et auriga, idem cantor atque saltator, battuebat pugnatoriis armis, aurigabat extracto plurifariam circo; canendi ac saltandi voluptate ita efferebatur, ut ne publicis quidem spectaculis temperaret quo minus et tragœdo pronuntianti concineret, et gestum histrionis quasi laudans vel corrigens palam effingeret. Nec alia de causa videtur eo die, quo periit, pervigilium indixisse quam ut initium in scenam prodeundi licentia temporis auspicaretur. Saltabat autem nonnumquam etiam noctu; et quondam tres consulares secunda vigilia in Palatium accitos multaue et extrema metuentis super pulpitum conlocavit, deinde repente magno tibiarum et scabellorum crepitu cum palla tunicaque talari prosiluit ac desaltato cantico abiit. Atque hic tam docilis ad cetera natate nesciit.

Quorum vero studio teneretur, omnibus ad insaniam fa- 55
vit. Mnesterem pantomimum etiam inter spectacula osculabatur, ac si qui saltante eo vel leviter obstreperet, detrahi iussu manu sua flagellabat. Equiti R. tumultuanti per centurionem denuntiavit, abiret sine mora Ostiam perferretque ad Ptolemaeum regem in Mauritaniam codicillos suos; quorum exemplum erat: *Ei quem istoc misi, neque boni viri*.

quam neque mali feceris! Threces quosdam Germani-
poris custodibus praeposuit. Myrmillonum armatura
dit. Columbo victori, leviter tamen saucio, vener
plagam addidit, quod ex eo Columbinum appellavi
certe inter alia venena scriptum ab eo repertum est
sinae factioni ita addictus et deditus, ut caenaret in
assidue et maneret. Agitatori Eutycho commissatione q
in apophoretis vices sestertium contulit. Incitato
cuius causa pridie circenses, ne inquietaretur, vicir
lentium per milites indicere solebat, praeter equile
moreum et praesepe eburneum praeterque purpurea
menta ac monilia e gemmis, domum etiam et famil
supellectilem dedit, quo lautius nomine eius invitati
rentur; consulatum quoque traditur destinasse.

- 56 Ita bacchantem atque grassantem non defuit ple
animus adoriri. Sed una alteraque conspiratione d
aliis per inopiam occasionis cunctantibus, duo con
communicaverunt perfeceruntque, non sine conscien
tentissimorum libertorum praefectorumque praetori;
ipsi quoque etsi falso in quadam coniuratione quasi
cipes nominati, suspectos tamen se et invisos sent
Nam et statim seductis magnam fecit invidiam, de
gladio affirmans *sponde se periturum, si et illis
dignus videretur*, nec cessavit ex eo criminari alter
teri atque inter se omnis committere.

Cum placuisset Palatinis ludis spectaculo egressu
ridie adgredi, primas sibi partes Cassius Chaerea tr
cohortis praetoriae depoposcit, quem Gaius seniore
ut mollem et effeminatum denotare omni probro consu
modo signum petenti Priapum aut Venerem dare,
ex aliqua causa agenti gratias osculandam manum
formatam commotamque in obscenum modum.

- 57 Futurae caedis multa prodigia extiterunt. Olymp
mulacrum Iovis, quod dissolvi transferrique Romam p
rat, tantum cachinnum repente edidit, ut machinis
factis opifices diffugerint; supervenitque ilico quidan
sius nomine, iussu se somnio affirmans immolare t
Iovi. Capitulum Iovis d. Mer. de caelo tactum

Romae cella Palatini atriensis. Nec defuerunt qui con-
 spectarent, altero ostento periculum a custodibus domino
 portendi, altero caedem rursus insignem, qualis eodem die
 acta quondam fuisset. Consulenti quoque de genitura sua
 Sulla mathematicus certissimam necem appropinquare affir-
 mavit. Monuerunt et Fortunae Antiatinae, ut a Cassio cave-
 ret; qua causa ille Cassium Longinum Asiae tum procon-
 sulem occidentum delegaverat, immemor Chaeream Cas-
 sium nominari. Pridie quam periret somniavit, consistere
 se in caelo iuxta solium Iovis, impulsumque ab eo dextri
 pedis pollice et in terras praecipitatum. Prodigiorum loco
 habita sunt etiam, quae forte illo ipso die paulo prius acci-
 derant. Sacrificans respersus est phoenicopteri sanguine;
 et pantomimus Mnester tragoediam saltavit, quam olim Neo-
 ptolemus tragoedus ludis, quibus rex Macedonum Philippus
 occisus est, egerat; et cum in Laureolo mimo, in quo
 actor propriens se ruina sanguinem vomit, plures secu-
 ndarum certatim experimentum artis darent, cruore scena
 abundavit. Parabatur et in noctem spectaculum, quo argu-
 menta inferorum per Aegyptios et Aethiopas explicarentur.
 VIII. Kl. Febr. hora fere septima, cunctatus an ad pran- 58
 tium surgeret marcente adhuc stomacho pridiani cibi onere,
 eadem suadentibus amicis egressus est. Cum in crypta,
 per quam transeundum erat, pueri nobiles ex Asia ad eden-
 tas in scaena operas evocati praepararentur, ut eos inspi-
 ceret hortareturque restitit, ac nisi princeps gregis algere se
 liceret, redire ac repraesentare spectaculum voluit. Du-
 dex dehinc fama est: alii tradunt adloquenti pueros a tergo
 Chaeream cervicem gladio caesim graviter percussisse, prae-
 missa voce: *Hoc age!* dehinc Cornelium Sabinum, alterum
 coniuratis, tribunum ex adverso traiecisit pectus; alii
 Sabinum, sumnota per conscios centuriones turba, signum
 more militiae petisse, et Gaio Iovem dante Chaeream ex-
 clamasse: *Accipe ratum!* respicientique maxillam ictu disci-
 lisse. Iacentem contractisque membris clamitantem *se vi-
 dere* ceteri vulneribus triginta confecerunt; nam signum
 erat omnium: *Repete!* Quidam etiam per obscena ferrum
 adegerunt. Ad primum tumultum lecticari cum asseribus in

auxilium accurrerunt, mox Germani corporis custodes, nonnullos ex percussoribus, quosdam etiam senatores innoxios interemerunt.

59 Vixit annis viginti novem, imperavit triennio et decem mensibus diebusque octo. Cadaver eius clam in hortos Lmianos asportatum, et tumultuario rogo semiambustum le caespite obrutum est, postea per sorores ab exilio reverserunt et crematum sepultumque. Satis constat, prius quam id fieret hortorum custodes umbris inquietatos; in ea quoque domo, in qua occubuerit, nullam noctem sine aliquo terrore transactam, donec ipsa domus incendio consumpsit. Perit una et uxor Caesonia gladio a centurione confossa, et filia parieti inlisa.

60 Conditionem temporum illorum etiam per haec aestimari quis possit. Nam neque caede vulgata statim creditum est fuisse suspitio, ab ipso Gaio famam caedis simulatam emissam, ut eo pacto hominum erga se mentes deprenderet; neque coniurati cuiquam imperium destinaverunt; senatus in asserenda libertate adeo consensus, ut consul primo non in curiam, quia Iulia vocabatur, sed in Capitolium convocarint, quidam vero sententiae loco abolenda Caesarum memoriam ac diruenda templa censuerint. Observatum autem notatumque est in primis, Caesares omnes quibus Gai praenomen fuerit, ferro perisse, iam inde a eo, qui Cinnanis temporibus sit occisus.

C. SÜETONI TRANQUILLI
DE VITA CAESARUM

LIBER V.

DIVUS CLAUDIUS.

Patrem Claudi Caesaris Drusum, olim Decimum mox
Heronem praenomine, Livia, cum Augusto gravida nupsis-
set, intra mensem tertium peperit, fuitque suspicio, ex
Vitrico per adulterii consuetudinem procreatum. Statim certe
vulgatus est versus:

Τοῖς εὐτυχούσι καὶ τριμνηὰ παῖδια.

Drusus in quaesturae praeturaeque honore dux Raetici,
deinde Germanici belli Oceanum septentrionalem primus
Romanorum ducum navigavit transque Rhenum fossas novi
et immensi operis effecit, quae nunc adhuc Drusinae vo-
cantur. Hostem etiam frequenter caesum ac penitus in in-
fimas solitudines actum non prius destitit insequi, quam
species barbarae mulieris, humana amplior, victorem ten-
tere ultra sermone Latino prohibuisset. Quas ob res ovandi
ius et triumphalia ornamenta percepit; ac post praeturam
confestim inito consulatu atque expeditione repetita, supre-
mum diem morbo obiit in aestivis castris, quae ex eo Sce-
lerata sunt appellata. Corpus eius per municipiorum colo-
niarumque primores, suscipientibus obviis scribarum decur-
ris, ad urbem devectum sepultumque est in campo Martio.
Ceterum exercitus honorarium ei tumulum excitavit, circa
quem deinceps stato die quot annis miles decurreret Gallia-
rumque civitates publice supplicarent. Praeterea senatus
inter alia complura marmoreum arcum cum tropaeis via Ap-

pia decrevit et Germanici cognomen ipsi posterisque ei fuisse autem creditur non minus gloriosi quam civilis animam ex hoste super victorias opima quoque spolia captas summoque saepius discrimine duces Germanorum tota ac insectatus; nec dissimulasse umquam pristinum se rei statum, quandoque posset, restitutum. Unde existit nonnullos tradere ausos, suspectum eum Augusto revocatumque ex provincia et quia cunctaretur, interceptum veneno. Quod equidem magis ne praetermitterem rettu quam quia verum aut veri simile putem, cum Augusto tanto opere et vivum dilexerit, ut coheredem semper filium instituerit, sicut quondam in senatu professus est, et de functum ita pro concione laudaverit, ut deos precatus *similes ei Caesares suos facerent, sibi que tam honestu quandoque exitum darent quam illi dedissent.* Nec contentus elogium tumulo eius versibus a se compositis insculpsisse, etiam vitae memoriam prosa oratione composuit.

- Ex Antonia minore complures quidem liberos tulit, verum tres omnino reliquit: Germanicum, Livillam, Claudium.
- 2 Claudius natus est Iulio Antonio, Fabio Africano consule Kl. Aug. Luguduni, eo ipso die quo primum ara ibi Augusto dedicata est, appellatusque Tiberius Claudius Drusus. Mox fratre maiore in Iuliam familiam adoptato, Germanici cognomen assumpsit. Infans autem relictus a patre, ac per omne fere pueritiae atque adolescentiae tempus variis et terribilibus morbis conflictatus est, adeo ut animo simul et corpore hebetato, ne progressa quidem aetate ulli publico privatoque muneri habilis existimaretur. Diu atque etiam post tutelam receptam alieni arbitrii et sub paedagogo fuit, quem barbarum et olim superiumentarium ex industria sibi appositum, ut se quibuscumque de causis quam saevissime coerceret, ipse quodam libello conqueritur. Ob hanc eandem valitudinem et gladiatorio munere, quod simul cum fratre memoriae patris edebat, palliolatus novo more praesedit; et togae virilis die circa mediam noctem sine sollemni officio lectica in Capitolium latus est. Discipulis tamen liberalibus ab aetate prima non mediocrem operam dedit, saepe experimenta culusque etiam publicavit. Verum

ic quidem quicquam dignitatis assequi aut spem de se com-
modiorem in posterum facere potuit.

Mater Antonia *portentum eum hominis* dictitabat, *nec
absolutum a natura, sed tantum inchoatum*; ac si quem
ocordiae argueret, *stultiorem aiebat filio suo Claudio*.
Livia Augusta pro despectissimo semper habuit, non affari
isi rarissime, non monere nisi acerbo et brevi scripto aut
per internuntios solita. Soror Livilla cum audisset quando-
que imperaturum, tam iniquam et tam indignam sortem
R. palam et clare detestata est. Nam avunculus maior
Augustus quid de eo in utramque partem opinatus sit, quo
ertius cognoscatur, capita ex ipsius epistulis posui.

*Collocutus sum cum Tiberio, ut mandasti mea Livia, 4
quid nepoti tuo Tiberio faciendum esset ludis Martiali-
us. Consentit autem uterque nostrum, semel nobis esse
latuendum, quod consilium in illo sequamur. Nam si
si artius (ut ita dicam) holocleros, quid est quod dubi-
mus, quin per eosdem articulos et gradus producendus
it, per quos frater eius productus sit? Sin autem
λαττώσθαι sentimus eum et βεβλάσθαι καὶ εἰς τὴν τοῦ
ώματος καὶ εἰς τὴν τῆς ψυχῆς ἀριότητα, praebenda
ateria deridendi et illum et nos non est hominibus τὰ
δικαῦτα σκώπτειν καὶ μυκτηροῦξεν εἰωθόσιν. Nam sem-
er aestuabimus, si de singulis articulis temporum deli-
erabimus, μὴ προὔποκειμένου ἡμῶν posse arbitremur
um gerere honores, necne. In praesentia tamen quibus
e rebus consulis, curare eum ludis Martialibus tricli-
ium sacerdotum non displicet nobis, si est passurus se
b Silani filio homine sibi affini admoneri, ne quid
xciat quod conspici et derideri possit. Spectare eum
ircenses ex pulvinari, non placet nobis; expositus enim
i fronte prima spectaculorum, conspicietur. In Alba-
um montem ire eum, non placet nobis, aut esse Romae
atinarum diebus. Cur enim non praeficitur urbi, si
otest sequi fratrem suum in montem? Habes nostras,
rea Livia, sententias, quibus placet semel de tota re
iliquid constitui, ne semper inter spem et metum fluctue-
nur. Licebit autem, si voles, Antoniae quoque nostrae*

ac damnum liberalitate sua resarturum pollicente. Qui tamen moriens et in tertiis heredibus eum ex parte tertia nuncupatum, legato etiam circa sestertii vicies prosecutus commendavit insuper exercitibus ac senatu populoque R. inter
5 ceteras necessitudines nominatim.

Sub Gaio demum fratris filio, secundam existimationem 7 circa initia imperii omnibus lenociniis colligente, honores auspicatus consulatum gessit una per duos menses, eventique ut primitus ingredienti cum fascibus forum praetervolans
10 aquila dexteriore umero consideret. Sortitus est et de altero consulatu in quartum annum; praeseditque nonnumquam spectaculis in Gai vicem, adclamante populo: *Felicit*
12 *ter partim patruo imperatoris partim Germanici fratri!* Nec eo minus contumeliis obnoxius vixit. Nam et si paulo 8
14 serius ad praedictam caenae horam occurrisset, nonnisi aegre et circuito demum triclinio recipiebatur, et quotiens post cibum addormisceret, quod ei fere accidebat, olearum aut palmularum ossibus incessebatur, interdum ferula flagrove velut per ludum excitabatur a copreis. Solebant et
20 manibus stertentis socci induci, ut repente expergefactus faciem sibi met confricaret.

Sed ne discriminibus quidem caruit. Primum in ipso 9 consulatu, quod Neronis et Drusi, fratrum Caesaris, status segnius locandas ponendasque curasset, paene honore sum
25 motus est; deinde extraneo vel etiam domesticorum aliquo deferente assidue varieque inquietatus. Cum vero detecta esset Lepidi et Gaetulici coniuratio, missus in Germaniam inter legatos ad gratulandum, etiam vitae periculum adiit, indignante ac fremente Gaio patrum potissimum ad se mis
30 sum quasi ad puerum regendum, adeo ut non defuerint, qui traderent praecipitatum quoque in flumen, sicut vestitus advenerat. Atque ex eo numquam non in senatu novissimus consularium sententiam dixit, ignominiae causa post omnis
interrogatus. Etiam cognitio falsi testamenti recepta est, in
35 quo et ipse signaverat. Postremo sestertium octogies pro introitu novi sacerdotii coactus impendere, ad eas rei familiaris angustias decidit, ut cum obligatam aerario fidem liberare non posset, in vacuum lege praediatrica venalis

10 penderit sub edicto praefectorum. Per haec ac talia maxima aetatis parte transacta, quinquagesimo anno imperium cepit quantumvis mirabili casu. Exclusus inter ceteros ab insidiatoribus Gai, cum, quasi secretum eo desiderante, turbam submoverent, in diaetam, cui nomen est Hermaeum, recesserat; neque multo post rumore caedis exterritus, prorepsit ad solarium proximum interque praetenta foribus vela se abdidit. Latentem discurrens forte gregarius miles, animadversis pedibus, e studio sciscitandi quisnam esset, adgnovit, extractumque et prae metu ad genua sibi accidens imperatorem salutavit. Hinc ad alios commilitones fluctuantis nec quicquam adhuc quam frementis perduxit. Ab his lecticae impositus et, quia sui diffugerant, vicissim succollantibus in castra delatus est tristis ac trepidus, miserante obvia turba quasi ad poenam raperetur insons. Receptus intra vallum, inter excubias militum pernoctavit, aliquanto minore spe quam fiducia. Nam consules cum senatu et cohortibus urbanis forum Capitoliumque occupaverant, asserturi communem libertatem; accitusque et ipse per TR. PL. in curiam ad suadenda quae viderentur, *si se et necessitate teneri* respondit. Verum postero die, et senatu segniori in exequendis conatibus per taedium ac disensionem diversa censentium, et multitudine quae circumstabat unum rectorem iam et nominatim exposcente, armatos pro contione iurare in nomen suum passus est promisitque singulis quina dena sestertia, primus Caesarum fidem militis etiam praemio pigneratus.

11 Imperio stabilito, nihil antiquius duxit quam id biduum, quo de mutando rei p. statu haesitatum erat, memoriae eximere. Omnium itaque factorum dictorumque in eo veniam et oblivionem in perpetuum sanxit ac praestitit, tribunis modo ac centurionibus paucis e coniuratorum in Gaium numero interemptis, exempli simul causa et quod suam quoque caedem depoposcisse cognoverat. Conversus hinc ad officia pietatis, ius iurandum neque sanctius sibi neque crebrius instituit quam per Augustum. Aviae Liviae divinos honores et circensi pompa currum elephantorum, Augustino similem. *secundum* *pro* *stantibus* inferias publi-

cas, et hoc amplius patri circenses annuos natali die; matri carpentum, quo per circum duceretur, et cognomen Augustae, ab viva recusatum. Ad fratris memoriam, per omnem occasionem celebratam, comoediam quoque Graecam Neapolitano certamine docuit ac de sententia iudicum coronavit. Ne Marcum quidem Antonium inhonoratum ac sine grata mentione transmisit, testatus quondam per edictum, tanto impensius petere se ut natalem patris Drusi celebrarent, quod idem esset et avi sui Antonii. Tiberio marmoreum arcum iuxta Pompei theatrum, decretum quidem olim a senatu verum omis-⁴⁰sum, peregit. Gai quoque etsi acta omnia rescidit, diem tamen necis, quamvis exordium principatus sui, vetuit inter festos referri.

At in semet augendo parcus atque civilis, praenomine Imperatoris abstinuit, nimios honores recusavit, sponsalia filiae natalemque geniti nepotis silentio ac tantum domestica religione transegit. Neminem exulum nisi ex senatus auctoritate restituit. Ut sibi in curiam praefectum praetori tribunosque militum secum inducere liceret, utque rata essent quae procuratores sui in iudicando statuerent, precario exegit. Ius nundinarum in privata praedia a consulibus petit. Cognitionibus magistratum ut unus e consiliariis frequenter interfuit; eosdem spectacula edentis surgens et ipse cum cetera turba voce ac manu veneratus est. TR. PL. adeuntibus se pro tribunali excusavit, quod propter angustias non posset audire eos nisi stantes. Quare in brevi spatio tantum amoris favorisque collegit, ut cum profectum eum Ostiam perisse ex insidiis nuntiatum esset, magna consternatione populus et militem quasi proditorem, et senatum quasi parricidam diris execrationibus incessere non ante destiterit, quam unus atque alter et mox plures, a magistratibus in rostra producti, salvum et appropinquare affirmarent.

Nec tamen expers insidiarum usque quaque permansit, sed et a singulis et per factionem et denique civili bello infestatus est. E plebe homo nocte media iuxta cubiculum eius cum pugione deprehensus est; reperti et equestris ordinis duo in publico cum dolone ac venatorio cultro praestolantes, alter ut egressum theatro, alter ut sacrificantem apud Martis

aedem adoreretur. Conspiraverunt autem ad res novas Gallus Asinius et Statilius Corvinus, Pollionis ac Messalae oratorum nepotes, assumptis compluribus libertis ipsius atque servis. Bellum civile movit Furius Camillus Scribonianus, Delmatiae legatus; verum intra quintum diem oppressus est, legionibus, quae sacramentum mutaverant, in paenitentiam religione conversis, postquam, denuntiato ad novum imperatorem itinere, casu quodam ac divinitus neque aquilae ornari neque signa convelli moverique potuerunt.

- 14 Consulatus super pristinum quattuor gessit; ex quibus duo primos iunctim, sequentis per intervallum, quarto quemque anno, semenstrem novissimum, bimenstris ceteros, tertium autem, novo circa principem exemplo, in locum demortui suffectus. Ius et consul et extra honorem laboriosissime dixit, etiam suis suorumque diebus sollemnibus, nonnumquam festis quoque antiquitus et religiosis. Nec semper praescripta legum secutus, duritiam lenitatemve multarum ex bono et aequo, perinde ut adficeretur, moderatus est; nam et iis, qui apud privatos iudices plus petendo formula excidissent, restituit actiones, et in maiore fraude convictos, legitimam poenam
- 15 supergressus ad bestias condemnavit. In cognoscendo autem ac decernendo mira varietate animi fuit, modo circumspectus et sagax, interdum inconsultus ac praeceps, nonnumquam frivolus amentique similis. Cum decurias rerum actu expungeret, eum, qui dissimulata vacatione quam beneficio liberorum habebat responderat, ut cupidum iudicandi dimisit; alium interpellatum ab adversariis de propria lite, negantemque cognitionis rem, sed ordinari iuris esse, agere causam confestim apud se coegit, *proprio negotio documentum daturum, quam aequus iudex in alieno negotio futurus esset.* Feminam non agnoscentem filium suum, dubia utrimque argumentorum fide, ad confessionem compulit indicto matrimonio iuvenis. Absentibus secundum praesentes facillime dabat, nullo delectu, culpane quis an aliqua necessitate cessasset. Proclamante quodam, praecidendas falsario manus, carnificem statim acciri cum machaera mensaque lanionia flagitavit. Peregrinitatis reum, orante advocatos levi contentione, totagumne an velles um q. portaret, quasi aequi-

atem integram ostentans, mutare habitum saepius et prout iocusaretur defendereturque, iussit. De quodam etiam negotio ta ex tabella pronuntiasse creditur, *secundum eos se sentire, qui vera proposuissent*. Propter quae usque eo evilit, ut passim ac propalam contemptui esset. Excusans quidam estem e provincia ab eo vocatum negavit praesto esse posse, lissimulata diu causa; ac post longas demum interrogationes *Mortuus est*, inquit: *puto, licuit*. Alius gratias agens, quod eum defendi pateretur, adiecit: *Et tamen fieri solet*. Illud quoque a maioribus natu audiebam, adeo caudicos patientia eius solitos abuti, ut descendantem e tribunali non solum voce revocarent, sed et lacinia togae retenta, interdum pede apprehenso detinerent. Ac ne cui haec mira sint, litigatori Graeculo vox in altercatione excidit: *Καὶ σὺ γέρον ἐλκαὶ μαρός*. Equitem quidem Romanum obscenitatis in feminas reum, sed also et ab impotentibus inimicis conficto crimine, satis constat, cum scorta meritoria citari adversus se et audiri pro testimonio videret, graphium et libellos, quos tenebat in manu, ta cum magna stultitiae et saevitiae exprobratione iecisse in faciem eius, ut genam non leviter perstrinxerit.

Gessit et censuram, intermissam diu post Plancum Paulum- 16
que censores; sed hanc quoque inaequabiliter varioque et inimo et eventu. Recognitione equitum iuvenem probri plenum, sed quem pater probatissimum sibi affirmabat, sine gnominia dimisit, *habere dicens censorem suum*; alium corruptelis adulteriisque famosum nihil amplius quam monuit, *ut aut parcius aetatulae indulgeret aut certe cautius*; adliditque: *Quare enim ego scio, quam amicam habeas?* Et cum, orantibus familiaribus, dempsisset cuidam appositam notam, *Litura tamen*, inquit, *extet!* Splendidum virum Graeciaeque provinciae principem, verum Latini sermonis ignavum, non modo albo iudicum erasit, sed in peregrinitatem edegit. Nec quemquam nisi sua voce, utcumque quis posset, sic sine patrono rationem vitae passus est reddere. Notavitque multos, et quosdam inopinantis et ex causa novi generis, quod se inscio ac sine comaeu Italia excessissent; quenlam vero et quod comes regis in provincia fuisset, referens, maiorum temporibus Rabirio Postumo, Ptolemaeum Αἰγυπτῶν

driam crediti servandi causa secuto, crimen maiestatis apud iudices motam. Plures notare conatus, magna inquisitorum negligentia sed suo maiore dedecore, innoxios fere repperit, quibuscumque caelibatum aut orbitatem aut egestatem obiceret, maritos, patres, opulentos se probantibus; eo quidem, qui sibimet vim ferro intulisse arguebatur, inlaesum corpus veste deposita ostentante. Fuerunt et illa in censura eius notabilia, quod essedum argenteum, sumptuose fabricatum ac venale ad Sigillaria, redimi concidique coram imperavit; quodque uno die XX edicta proposuit, inter quae duo, quorum altero admonerat, ut uberi vinearum proventu bene dolia picarentur; altero, nihil aequae facere ad viperæ morsum quam taxi arboris sucum.

- 17 Expeditionem unam omnino suscepit, eamque modicam. Cum, decretis sibi a senatu ornamentis triumphalibus, levio-¹⁵ rem maiestati principali titulum arbitraretur velletque iusti triumphi decus, unde acquireret Britanniam potissimum elegit, neque temptatam ulli post Divum Iulium et tunc tumultuantem ob non redditos transfugas. Huc cum ab Ostia navigaret, vehementi circio bis paene demersus est, prope Liguriam iuxtaque²⁰ Stoechadas insulas. Quare a Massilia Gesoriacum usque pedestri itinere confecto, inde transmisit, ac sine ullo proelio aut sanguine intra paucissimos dies parte insulae in deditionem recepta, sexto quam profectus erat mense Romam rediit, triumphavitque maximo apparatu. Ad cuius spectaculum com-²⁵ meare in urbem non solum praesidibus provinciarum permisit, verum etiam exulibus quibusdam; atque inter hostilia spolia navalem coronam fastigio Palatinae domus iuxta civicam fixit, traiecit et quasi domiti Oceani insigne. Currum eius Messalina uxor carpento secuta est; secuti et triumphalia ornamenta³⁰ eodem bello adepti, sed ceteri pedibus et in praetexta, Crassus Frugi equo phalerato et in veste palmata, quod eum honorem iteraverat.
- 18 Urbis annonaeque curam sollicitissime semper egit. Cum Aemiliana pertinacius arderent, in diribitorio duabus noctibus³⁵ mansit, ac deficiente militum ac familiarum turba, auxilio plebem per magistratus ex omnibus vicis convocavit ac positus ante eam pecunia faciens ad subveniendum hortatus est,

repraesentans pro opera dignam cuique mercedem. Artiore autem annona ob assiduas sterilitates, detentus quondam medio foro a turba conviciisque et simul fragminibus panis ita infestatus, ut aegre nec nisi postico evadere in Palatium
 5 valuerit, nihil non excogitavit ad invehendos etiam tempore hiberno commeatus. Nam et negotiatoribus certa lucra proposuit, suscepto in se damno, si cui quid per tempestates accidisset, et naves mercaturae causa fabricantibus magna commoda constituit pro conditione cuiusque; civi vacationem
 10 legis Papiae Poppaeae, Latino ius Quiritium, feminis ius IIII liberorum; quae constituta hodieque servantur.

Opera magna potiusque necessaria quam multa perfecit, 20 sed vel praecipua: ductum aquarum a Gaio inchoatum, item emissarium Fucini lacus portumque Ostiensem, quamquam
 15 sciret ex iis alterum ab Augusto precantibus assidue Marsis negatum, alterum a Divo Iulio saepius destinatum ac propter difficultatem omissum. Claudiae aquae gelidos et uberes fontes, quorum alteri Caeruleo, alteri Curtio et Albudigno nomen est, simulque rivum Anienis novi lapideo opere in urbem
 20 perduxit, divisitque in plurimos et ornatissimos lacus. Fucinum adgressus est, non minus compendii spe quam gloriae, cum quidam privato sumptu emissuros se repromitterent, si sibi siccati agri concederentur. Per tria autem passuum milia partim e fossa monte partim exciso, canalem absolvit aegre
 25 et post undecim annos, quamvis continuis XXX hominum milibus sine intermissione operantibus. Portum Ostiae extruxit, circumducto dextra sinistraque brachio et ad introitum profundo iam salo mole obiecta; quam quo stabilius fundaret, navem ante demersit, qua magnus obeliscus ex Aegypto
 30 fuerat advectus, congestisque pilis superposuit altissimam turrem in exemplum Alexandrini Phari, ut ad nocturnos ignes cursum navigia dirigerent.

Congiaria populo saepius distribuit. Spectacula quoque 21 complura et magnifica edidit, non usitata modo ac solitis
 35 locis, sed et commentitia et ex antiquitate repetita, et ubi praeterea nemo ante eum. Ludos dedicationis Pompeiani theatri, quod ambustum restituerat, e tribunali posito in orchestra commisit, cum prius apud superiores aedes supplicasset,

perque mediam caveam, sedentibus ac silentibus cunctis, descendisset. Fecit et Saeculares, quasi anticipatos ab Augusto nec legitimo tempori reservados, quamvis ipse in historiis suis prodat, intermissos eos Augustum multo post, diligentissime annorum ratione subducta, in ordinem redegit. Quare vox praeconis irrisa est, invitantis more sollempni ad ludos, *quos nec spectasset quisquam nec spectaturus esset*, cum superessent adhuc qui spectaverant, et quidam histriorum producti olim tunc quoque producerentur. Circenses frequenter etiam in Vaticano commisit, nonnumquam interiecta per quinos missus venatione. Circo vero maximo marmoreis carceribus auratisque metis, quae utraque et tofina ac lignea antea fuerant, exculto, propria senatoribus constituit loca promiscue spectare solitis; ac super quadrigarum certamina Troiae lusum exhibuit et Africanas, conficiente turma equitum praetorianorum, ducibus tribunis ipsoque praefecto; praeterea Thessalos equites, qui feros tauros per spatia circi agunt insiliuntque defessos et ad terram cornibus detrahunt.

Gladiatoria munera plurifariam ac multiplicia exhibuit: anniversarium in castris praetorianis sine venatione apparatusque, iustum atque legitimum in Septis; ibidem extraordinarium et breve dierumque paucorum, quodque appellare coepit sportulam, quia primum daturus edixerat, *velut ad subitam condictamque caenulam invitare se populum*. Nec ulla spectaculi genere communior aut remissior erat, adeo ut oblatos victoribus aureos prolata sinistra pariter cum vulgo voce digitisque numeraret, ac saepe hortando rogandoque ad hilaritatem homines provocaret, dominos identidem appellans, immixtis interdum frigidis et accessitis iocis; qualis est ut cum Palumbum postulantibus daturum se promisit, *si captus esset*. Illud plane quantumvis salubriter et in tempore: cum essedario, pro quo quattuor filii deprecabantur, magno omnium favore indulsisset rudem, tabulam ilico misit admonens populum, *quanto opere liberos suscipere deberet, quos videret et gladiatori praesidio gratiaeque esse*. Edidit et in Martio campo expugnationem direptionemque oppidi ad imaginem bellicae expeditionem Britanniae regum, praese-

citque paludatus. Quin et emissurus Fucinum lacum nau-
 machiam ante commisit. Sed cum proclamantibus naumachia-
 riis: *Have imperator, morituri te salutant!* respondisset:
Aut non! neque post hanc vocem quasi venia data quisquam
 5 dimicare vellet, diu cunctatus an omnis igni ferroque absu-
 meret, tandem e sede sua prosiluit ac per ambitum lacus non
 sine foeda vacillatione discurrens, partim minando partim
 adhortando ad pugnam compulit. Hoc spectaculo classis Si-
 cula et Rhodia concurrerunt, duodenarum triremium singulae,
 10 excente bucina Tritone argenteo, qui e medio lacu per
 machinam emerserat.

Quaedam circa caerimonias civilemque et militarem mo-
 rem, item circa omnium ordinum statum domi forisque aut
 correxit, aut exoleta revocavit, aut etiam nova instituit. In
 15 cooptandis per collegia sacerdotibus neminem nisi iuratus
 nominavit; observavitque sedulo, ut quotiens terra in urbe
 movisset, ferias advocata contione praetor indiceret, utque
 dira ave in Capitolio visa obsecratio haberetur, eamque ipse
 iure maximi pontificis pro rostris populo praeiret summotaque
 20 operariorum servorumque turba.

Rerum actum, divisum antea in hibernos aestivosque men-
 ses, coniunxit. Iuris dictionem de fidei commissis, quot an-
 nis et tantum in urbe delegari magistratibus solitam, in per-
 petuum atque etiam per provincias potestatibus demandavit.
 25 Capiti Pappiae Poppaeae legis a Tiberio Caesare, quasi sexa-
 genarii generare non possent, addito obrogavit. Sanxit ut
 pupillis extra ordinem tutores a consulibus darentur, utque
 ii, quibus a magistratibus provinciae interdicerentur, urbe
 quoque et Italia summoventur. Ipse quosdam novo exemplo
 30 relegavit, ut ultra lapidem tertium vetaret egredi ab urbe.

De maiore negotio acturus in curia, medius inter consu-
 lum sellas tribunicio subsellio sedebat. Commeatus a senatu
 peti solitos benefici sui fecit. Ornamenta consularia etiam
 procuratoribus ducenariis indulisit. Senatoriam dignitatem re-
 35 cusantibus equestrem quoque ademit. Latum clavum, quam-
 vis initio affirmasset non lecturum se senatorem nisi civis R.
 abnepotem, etiam libertini filio tribuit, sed sub conditione si
 prius ab equite R. adoptatus esset; ac sic quoque reprehendit.

sionem verens, et Appium Caecum censorem, generis sui proactorem, libertinorum filios in senatum adlegisse docuit, ignarus, temporibus Appi et deinceps aliquandiu libertinos dictos non ipsos, qui manu emitterentur, sed ingenuos ex his procreatos. Collegio quaestorum pro stratura viarum gladiatorum munus iniunxit detractaque Ostiensi et Gallica provincia, curam aerari Saturni reddidit, quam medio tempore praetores aut, uti nunc, praetura functi sustinuerant.

Triumphalia ornamenta Silano, filiae suae sponso, nondum puberi dedit, maioribus vero natu tam multis tamque facile, ut epistula communi legionum nomine extiterit petentium, ut legatis consularibus simul cum exercitu et triumphalia darentur, ne causam belli quoquo modo quaerent. Aulo Plautio etiam ovationem decrevit ingressoque urbem obviam progressus, et in Capitolium eunti et inde rursus revertenti latus textit. Gabinio Secundo, Cauchis gente Germanica superatis, cognomen Cauchius usurpare concessit.

25 Equestris militia ita ordinavit, ut post cohortem alam, post alam tribunatum legionis daret; stipendiaque instituit et imaginariae militiae genus, quod vocatur supra numerum, quo absentes et titulo tenus fungerentur. Milites domos senatorias salutandi causa ingredi etiam patrum decreto prohibuit. Libertinos, qui se pro equitibus R. agerent, publicavit. Ingratos et de quibus patroni quererentur revocavit in servitute advocatisque eorum negavit, se adversus libertos ipsorum ius diciturum. Cum quidam aegra et adfecta mancipia in insulam Aesculapii taedio medendi exponerent, omnes qui exponerentur liberos esse sanxit, nec redire in dicionem domini, si convaluissent; quod si quis necare quem mallet quam exponere, caedis crimine teneri. Viatores ne per Italiae oppida nisi aut pedibus aut sella aut lectica transirent, monuit edicto. Puteolis et Ostiae singulas cohortes ad arcendos incendiorum casus collocavit.

Peregrinae conditionis homines vetuit usurpare Romana nomina dum taxat gentilicia. Civitatem R. usurpantes in campo Esquilino securi percussit. Provincias Achaiam et Macedoniam, quas Tiberius ad curam suam transtulerat, senatui reddidit. Lyciis ob extitabiles inter se discordias libertatem

ademit, Rhodiis ob paenitentiam veterum delictorum reddidit. Iliensibus, quasi Romanae gentis auctoribus, tributa in perpetuum remisit, recitata vetere epistula Graeca senatus populi que R. Seleuco regi amicitiam et societatem ita demum pollicentis, si consanguineos suos Ilienses ab omni onere immunes praestitisset. Iudaeos impulsore Chresto assidue tumultuantis Roma expulit. Germanorum legatis in orchestra sedere permisit, simplicitate eorum et fiducia commotus, quod in popularia deducti, cum animadvertissent Parthos et Armenios sedentis in senatu, ad eadem loca sponte transierant, nihilo deteriore virtutem aut conditionem suam praedicantes. Dryidarum religionem apud Gallos dirae immanitatis, et tantum civibus sub Augusto interdictam, penitus abolevit; contra sacra Eleusinia etiam transferre ex Attica Romanam conatus est, templumque in Sicilia Veneris Erycinae vetustate conlapsum ut ex aerario populi reficeretur, auctor fuit. Cum regibus foedus in foro icit porca caesa ac vetere fetialium praefatione adhibita. Sed et haec et cetera totumque adeo ex parte magna principatum non tam suo quam uxorum libertorumque arbitrio administravit, talis ubique plerumque, qualem esse eum aut expediret illis aut liberet.

Sponsas admodum adulescens duas habuit: Aemiliam 26 Lepidam Augusti proneptem, item Liviam Medullinam, cui et cognomen Camillae erat, e genere antiquo dictatoris Camilli. Priorem, quod parentes eius Augustum offenderant, virginem adhuc repudiavit, posteriorem ipso die, qui erat nuptiis destinatus, ex valitudine amisit. Uxores deinde duxit Plautiam Urgulanillam triumphali, et mox Aeliam Paetnam consulari patre. Cum utraque divortium fecit, sed cum Paetina ex levibus offensis, cum Urgulanilla ob libidinum probra et homicidii suspicionem. Post has Valeriam Messalinam, Barbati Messalae consobrini sui filiam, in matrimonium accepit. Quam cum comperisset super cetera flagitia atque dedecora C. Silio etiam nupsisse dote inter auspices consignata, supplicio adfecit confirmavitque pro contione apud praetorianos, *quatenus sibi matrimonia male cederent, permansurum se in caelibatu, ac nisi permansisset, non recusaturum confodi manibus ipsorum.* Nec durare valuit

quia de condicionibus continuo tractaret, etiam de Paetinae, quam olim exegerat, deque Lolliae Paulinae, quae C. Caesari nupta fuerat. Verum inlecebris Agrippinae, Germanici fratris sui filiae, per ius osculi et blanditiarum occasiones plectus in amorem, subornavit proximo senatu qui censerent, cogendum se ad ducendum eam uxorem, quasi rei p. maxime interesset, dandamque ceteris veniam talium coniugiorum, quae ad id tempus incesta habebantur. Ac vix uno interposito die confecit nuptias; non repertis qui sequerentur exemplum, excepto libertino quodam, et altero primipilari, cuius nuptiarum officium et ipse cum Agrippina celebravit.

27 Liberos ex tribus uxoribus tulit: ex Urgulanilla Drusum et Claudiam, ex Paetina Antoniam, ex Messalina Octaviam et quem primo Germanicum, mox Britannicum cognominavit. Drusum Pompeis impuberem amisit, piro per lusum in sublime iactato et hiatu oris excepto strangulatum, cum ei ante paucos dies filiam Seiani despondisset. Quo magis miror fuisse, qui traderent fraude a Seiano necatum. Claudiam ex liberto suo Botere conceptam, quamvis ante quintum mensem divortii natam alicue coeptam, exponi tamen ad matris ianuam et nudam iussit abici. Antoniam GN. Pompeio Magno, deinde Fausto Sullae, nobilissimis iuvenibus, Octaviam Neroni privigno suo collocavit, Silano ante desponsam. Britannicum, vicesimo imperii die inque secundo consulatu natum sibi, parvulum etiam tum, et militi pro contione manibus suis gestans et plebi per spectacula gremio aut ante se retinens assidue commendabat faustisque ominibus cum adclamantium turba prosequebatur. E generis Neronem adoptavit, Pompeium atque Silanum non recusavit modo, sed et interemit.

28 Libertorum praecipue suspexit Posiden spadonem, quem etiam Britannico triumpho inter militares viros hasta pura donavit; nec minus Felicem, quem cohortibus et alis provinciaeque Iudaeae praeposuit, trium reginarum maritum; et Harpocran, cui lectica per urbem vehendi spectaculaque publice edendi ius tribuit; ac super hos Polybium ab studiis, qui saepe inter duos consules ambulabat; sed ante omnis Narcissum ab epistulis, et Pallantem a rationibus, quos decreto quoque senatus non praemiis modo ingentibus, sed et

quaestoriis praetoriisque ornamentis honorari libens passus
 est; tantum praeterea acquirere et rapere, ut querente eo
 quondam de fisci exiguitate non absurde dictum sit, *abunda-*
turum, si a duobus libertis in consortium reciperetur. His, 29
 5 ut dixi, uxoribusque addictus, non principem se, sed mini-
 strum egit, compendio cuiusque horum vel etiam studio aut
 libidine honores exercitus impunitates supplicia largitus est,
 et quidem insciens plerumque et ignarus. Ac ne singillatim
 10 dicia rescissa, suppositos aut etiam palam immutatos dato-
 rum officiorum codicillos: Appium Silanum consocerum suum,
 Iuliasque alteram Drusi, alteram Germanici filiam, crimine
 incerto nec defensione ulla data occidit, item CN. Pompeium
 maioris filiae virum, et L. Silanum minoris sponsum. Ex qui-
 15 bus Pompeius in concubitu dilecti adolescentuli confossus est,
 Silanus abdicare se praetura ante III. Kl. Ian. morique initio
 anni coactus, die ipso Claudii et Agrippinae nuptiarum. In
 quinque et triginta senatores trecentosque amplius equites
 R. tanta facilitate animadvertit, ut, de nece consularis viri
 20 renuntiante centurione factum esse quod imperasset, negaret
 quicquam se imperasse, nihilo minus rem comprobaret, affir-
 mantibus libertis officio milites functos, quod ad ultionem
 imperatoris ultro procucurrissent. Nam illud omnem fidem ex-
 25 cesserit quod nuptiis, quas Messalina cum adultero Silio fece-
 rat, tabellas dotis et ipse consignaverit, inductus, quasi de indu-
 stria simularentur ad avertendum transferendumque pericu-
 lum, quod imminere ipsi per quaedam ostenta portenderetur.
 Auctoritas dignitasque formae non deficit* vel stanti vel 30
 sedenti ac praecipue quiescenti; (nam et prolixo nec exili
 30 corpore erat, et specie canitiae pulcra, opimis cervicibus)
 ceterum et ingredientem destituebant poplites minus firmi,
 et remisse quid vel serio agentem multa dehonestabant: risus
 indecens, ira turpior spumante rictu, umentibus naribus,
 praeterea linguae titubantia, caputque cum semper, tum in
 35 quantulocumque actu vel maxime tremulum. Valitudine sicut 31
 olim gravi, ita princeps prospera usus est, excepto stomachi
 dolore, quo se correptum etiam de consciscenda morte cogi-
 tasse dixit.

causa quosdam committeret, de fabrorum quoque ac ministrorum atque id genus numero, si automatam vel pegma quid tale aliud parum cessisset. Induxit et unum ex nomenclatoribus suis, sic ut erat togatus.

5 Sed nihil aequae quam timidus ac diffidens fuit. Primis 35 imperii diebus quamquam, ut diximus, iactator civilitatis, neque convivia inire ausus est nisi ut speculatores cum lanceis circumstarent militesque vice ministrorum fungerentur, neque aegrum quemquam visitavit nisi explorato prius cubiculo calcitisque et stragulis praetemptatis et excussis. Reliquo autem tempore saluatoribus scrutatores semper apposuit, et quidem omnibus et acerbissimos. Sero enim ac vix remisit, ne feminae praetextatique pueri et puellae contrectarentur, et ne cuius comiti aut librario calamariae aut graphiariae :
15 thecae adimerentur. Motu civili cum eum Camillus, non dubitans etiam citra bellum posse terreri, contumeliosa et minaci et contumaci epistula cedere imperio iuberet vitamque otiosam in privata re agere, dubitavit adhibitis principibus viris, an optemperaret. Quasdam insidias temere delatas adeo 36
20 expavit, ut deponere imperium temptaverit. Quodam, ut supra rettuli, cum ferro circa sacrificantem se deprehenso, senatum per praecones propere convocavit lacrimisque et vociferatione miseratus est conditionem suam, cui nihil tutiusquam esset, ac diu publico abstinuit. Messalinae quoque
25 amorem flagrantissimum non tam indignitate contumeliarum quam periculi metu abiecit, cum adultero Silio adquiri imperium credidisset; quo tempore foedum in modum trepidus ad castra confugit, nihil tota via quam *essetne sibi salvum imperium* requirens. Nulla adeo suspicio, nullus auctor tam 37
30 levis extitit, a quo non mediocri scrupulo iniecto ad cavendum ulciscendumque compelleretur. Unus ex litigatoribus seducto in salutatione affirmavit, vidisse se per quietem occidi eum a quodam; dein paulo post, quasi percussorem agnosceret, libellum tradentem adversarium suum demonstravit: confestim
35 que is pro depresso ad poenam raptus est. Pari modo oppressum ferunt Appium Silanum: quem cum Messalina et Narcissus conspirassent perdere, divisim partibus, alter ante lucem similis attonito, patroni cubiculum inrupit, affirmans som-

niasse se vim ei ab Appio inlatam; altera, in admirationem formata, sibi quoque eandem speciem aliquot iam noctibus obversari rettulit; nec multo post ex composito inrumpere Appius nuntiatus, cui pridie ad id temporis ut adesset praecceptum erat, quasi plane repraesentaretur somnii fides, accessi statim ac mori iussus est. Nec dubitavit postero die Claudius ordinem rei gestae perferre ad senatum ac liberto gratias agere, quod pro salute sua etiam dormiens excuba-
 38 ret. Irae atque iracundiae conscius sibi, utramque excusavit edicto distinxitque, pollicitus *alteram quidem brevem et innoxiam, alteram non iniustam fore*. Ostiensibus, quia sibi subeunti Tiberim scaphas obviam non miserint, graviter correptis, eaque cum invidia, ut in ordinem se coactum conscriberet, repente tantum non satis facientis modo veniam dedit. Quosdam in publico parum tempestive adeuntis manu sua reppulit. Item scribam quaestorium, itemque praetura functum senatorem inauditos et innoxios relegavit, quod ille adversus privatum se intemperantius affuisset, hic in aedilitate inquilinos praediorum suorum, contra vetitum cocta vendentes, multasset vilicumque intervenientem flagellasset. Qua de causa etiam coercionem popinarum aedilibus ademit.

Ac ne stultitiam quidem suam reticuit, simulatamque a se ex industria sub Gaio, quod aliter evasurus perventurusque ad susceptam stationem non fuerit, quibusdam oratiunculis testatus est; nec tamen persuasit, cum intra breve tempus liber editus sit, cui index erat *Μωρῶν ἐπανάστασις*, argumentum autem, stultitiam neminem fingere.

39 Inter cetera in eo mirati sunt homines et oblivionem et inconsiderantiam, vel ut Graece dicam, *μετῴραν et ἀβλεψίαν*. Occisa Messalina, paulo post quam in triclinio decubuit, *cur domina non veniret* requisivit. Multos ex iis, quos capite damnaverat, postero statim die et in consilium et ad aleae lusum admoneri iussit et, quasi morarentur, ut somniculosos per nuntium increpuit. Ducturus contra fas Agrippinam uxorem, non cessavit omni oratione *filiam et alumnam et in gremio suo natam atque educatam* praedicare. Adsciturus in nomen Neronem quasi rarum reprehenderetur, quod

adulto iam filio privignum adoptaret, identidem divulgavit, *neminem unquam per adoptionem familiae Claudiae insertum.*

Sermonis vero rerumque tantam saepe negligentiam 40
 5 ostendit, ut nec quis nec inter quos, quoque tempore ac loco verba faceret, scire aut cogitare existimaretur. Cum de laniis ac vinariis ageretur, exclamavit in curia: *Rogo vos, quis potest sine offula vivere?* descripsitque abundantiam veterum tabernarum, unde solitus esset vinum olim et ipse
 10 petere. De quaesturae quodam candidato inter causas suffragationis suae posuit, *quod pater eius frigidam aegro sibi tempestive dedisset.* Inducta teste in senatu, *Haec inquit matris meae liberta et ornatrix fuit, sed me patronum semper existimavit; hoc ideo dixi, quod quidam sunt ad-*
 15 *huc in domo mea, qui me patronum non putant.* Sed et pro tribunali, Ostiensibus quiddam publice orantibus, cum excanduisset, *nihil habere se vociferatus est, quare eos demereatur; si quem alium, et se liberum esse.* Nam illa eius cotidiana et plane omnium horarum et momentorum
 20 erant: *Quid, ego tibi Telegenius videor?* et *Αάλει, και μὴ θίγγανε!* multaue talia etiam privatis deformia, nedum principi, neque infacundo neque indocto, immo etiam pertinaciter liberalibus studiis dedito.

Historiam in adolescentia, hortante T. Livio, Sulpicio 41
 25 vero Flavio etiam adiuvante, scribere adgressus est. Et cum primum frequenti auditorio commisisset, aegre perlegit, refrigeratus saepe a semet ipso. Nam cum initio recitationis, defractis compluribus subsellis obesitate cuiusdam, risus exortus esset, ne sedato quidem tumultu temperare potuit,
 30 quin ex intervallo subinde facti reminisceretur cachinnosque revocaret. In principatu quoque et scripsit plurimum et assidue recitavit per lectorem. Initium autem sumpsit historiae post caedem Caesaris dictatoris, sed et transiit ad inferiora tempora coepitque a pace civili, cum sentiret neque libere
 35 neque vere sibi de superioribus tradendi potestatem relictam, ✓ correptus saepe et a matre et ab avia. Prioris materiae duo volumina, posterioris unum et quadraginta reliquit. Composuit et *De vita sua* octo volumina, magis inepte quam ine-

leganter: item *Cicerenis defensionem adversus Asini Galli libros* satis eruditam. Novas etiam commentus est litteras tres. ac numero veterum quasi maxime necessarias addidit; de quarum ratione cum privatus adhuc volumen edidisset, mox princeps non difficulter optinuit ut in usu quoque pro-miscuo essent. Extat talis scriptura in plerisque libris ac diurnis titulisque operum.

- 42 Nec minore cura Graeca studia secutus est, amorem praestantiamque linguae occasione omni professus. Cuidam barbaro Graece ac Latine disserenti *Cum utroque*, inquit, *sermone nostro sis paratus*; et in commendanda patribus conscriptis Achaia. *gratam sibi provinciam ait communium studiorum commercio*; ac saepe in senatu legatis perpetua oratione respondit. Multum vero pro tribunali etiam Homericis locutus est versibus. Quotiens quidem hostem vel insidiatorem ultus esset, excubitori tribuno signum de more poscenti non temere aliud dedit, quam:

Ἄνδρ' ἀπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνη.

Denique et Graecas scripsit historias, Tyrrhenicon viginti, Carchedoniacon octo. Quarum causa veteri Alexandriae Musio * additum ex ipsius nomine; institutumque ut quot annis in altero Tyrrhenicon libri, in altero Carchedoniacon diebus statutis velut in auditorio recitarentur toti a singulis per vices.

- 43 Sub exitu vitae signa quaedam, nec obscura, paenitentis de matrimonio Agrippinae deque Neronis adoptione dederat. Siquidem, commemorantibus libertis ac laudantibus cognitionem, qua pridie quandam adulterii ream condemnarat, *sibi quoque in fatis esse iactavit omnia impudica, sed non impunita matrimonia*; et subinde obvium sibi Britannicum artius complexus hortatus est, *ut cresceret rationemque a se omnium factorum acciperet*; Graeca insuper voce prosecutus: *ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται*. Cumque impubi teneroque adhuc, quando statura permetteret, togam dare destinasset, adiecit: *Ut tandem populus R. verum Caesarem habeat*.
- 44 Non multoque post testamentum etiam conscripsit ac signis omnium magistratuum obsignavit. Prius igitur quam ultra progrediretur, praeventus est ab Agrippina, quam praeter haec

conscientia quoque, nec minus delatores multorum criminum arguebant.

Et veneno quidem occisum convenit; ubi autem et per quem dato, discrepat. Quidam tradunt, epulanti in arce cum sacerdotibus per Halotum spadonem praegustatorem; alii, domestico convivio per ipsam Agrippinam, quae boletum medicatum avidissimo ciborum talium optulerat. Etiam de subsequen-
 tibus diversa fama est. Multi statim hausto veneno obmutuisse aiunt, excruciatumque doloribus nocte tota defecisse prope lucem. Nonnulli inter initia consopitum, deinde cibo affluente evomuisse omnia, repetitumque toxico, incertum pul-
 tinae addito, cum velut exhaustum refici cibo oporteret, an immisso per clystera, ut quasi abundantia laboranti etiam hoc genere egestionis subveniretur. Mors eius celata est, do-
 nec circa successorem omnia ordinarentur. Itaque et quasi pro aegro adhuc vota suscepta sunt, et inducti per simulationem comoedi, qui velut desiderantem oblectarent. Excessit III. Id. Octob. Asinio Marcello, Acilio Aviola *cons.* sexagesimo quarto aetatis, imperii quarto decimo anno, funeratusque est sollempni principum pompa et in numerum deorum relatus; quem honorem a Nerone destitutum abolitumque recepit mox per Vespasianum. Praesagia mortis eius praecipua fuerunt: 46
 exortus crinitae stellae, quam cometen vocant, tactumque de caelo monumentum Drusi patris, et quod eodem anno ex omnium magistratuum genere plerique mortem obierant. Sed nec ipse ignorasse aut dissimulasse ultima vitae suae tempora videtur, aliquot quidem argumentis. Nam et cum consules designaret, neminem ultra mensem quo obiit designavit, et in senatu, cui novissime interfuit, multum ad concordiam liberos suos cohortatus, utriusque aetatem suppliciter patribus commendavit, et in ultima cognitione pro tribunali *accessisse ad finem mortalitatis*, quamquam abominantibus qui audiebant, semel atque iterum pronuntiavit.

/

C. SUETONI TRANQUILLI
DE VITA CAESARU

LIBER VI.

NERO.

- 1 Ex gente Domitia duae familiae claruerunt, Calvin et Aenobarborum. Aenobarbi auctorem originis ite cognominis habent L. Domitium, cui rure quondam reveli iuvenes gemini augustiore forma ex occurso imperasse duntur, nuntiaret senatui ac populo victoriam, de qua i tum adhuc erat; atque in fidem maiestatis adeo permul malas, ut e nigro rutilum aerieque adsimilem capillum re rent. Quod insigne mansit et in posteris eius, ac magna rutila barba fuerunt. Functi autem consulatibus seq triumpho censuraque duplici, et inter patricos adlecti p veraverunt omnes in eodem cognomine. Ac ne praeno quidem ulla praeterquam Gnaei et Luci usurparunt; e ipsa notabili varietate, modo continuantes unum quo per trinas personas, modo alternantes per singulas. primum secundumque ac tertium Aenobarborum Lucios quentis rursus tres ex ordine Gnaeos accepimus, reli nonnisi vicissim tum Lucios tum Gnaeos. Pluris e fa cognosci referre arbitror, quo facilius appareat ita deg rasse a suorum virtutibus Nero, ut tamen vitia cuiusque
- 2 tradita et ingenita retulerit. Ut igitur paulo altius repe atavus eius CN. Domitius in tribunatu pontificibus offer quod alium quam se in patris sui locum cooptassent, sacerdotum subrogandorum a collegiis ad populum tra lit, at in consule Allobrogibus Arvernisque super elephante pe tus est, turba militum c

ater sollemnia triumphi prosequente. In hunc dixit Licinius Trassus orator, *non esse mirandum, quod aeneam barbam aberet, cui os ferreum, cor plumbeum esset.* Huius filius praetor C. Caesarem abeuntem consulatu, quem adversus auspicia legesque gessisse existimabatur, ad disquisitionem senatus vocavit; mox consul imperatorem ab exercitibus fallicis retrahere temptavit, successorque ei per factionem ominatus, principio civilis belli ad Corfinium captus est. Inde dimissus Massiliensis obsidione laborantis cum adventu suo confirmasset, repente destituit, acieque demum Pharsalica occubuit; vir neque satis constans et ingenio truci, in desperatione rerum mortem timore appetitam ita expavit, ut austum venenum paenitentia evomuerit medicumque manusierit, quod sibi prudens ac sciens minus noxium temperasset. Consultante autem CN. Pompeio de mediis ac neutram partem sequentibus, solus censuit hostium numero habendos.

Reliquit filium omnibus gentis suae procul dubio praefendum. Is inter consocios Caesarianae necis quamquam insons damnatus lege Pedia, cum ad Cassium Brutumque se propinqua sibi cognatione iunctos contulisset, post utriusque interitum classem olim commissam retinuit, auxit etiam, nec nisi partibus ubique profligatis M. Antonio sponte et ingenio meriti loco tradidit; solusque omnium ex iis, qui pari lege damnati erant, restitutus in patriam, amplissimos honores percucurrit; ac subinde redintegrata dissensione civili, eidem Antonio legatus, delatam sibi summam imperii ab iis, quos Cleopatrae pudebat, neque suscipere neque recusare fidenter propter subitam valitudinem ausus, transit ad Augustum et a diebus paucis obiit, nonnulla et ipse infamia aspersus. Nam Antonio eum desiderio amicae Serviliae Naidis transfugisse iactavit.

Ex hoc Domitius nascitur, quem emptorem familiae pecuniaeque in testamento Augusti fuisse mox vulgo notatum est, non minus aurigandi arte in adolescentia clarus quam deinde ornamentis triumphalibus ex Germanico bello. Verum arrogans, profusus, immitis censorem L. Plancum via sibi decedere aedilis coegit; praeturae consulatusque honore equites in matronasque ad agendum mimum produxit in scaenam.

Venationes et in circo et in omnibus urbis regionibus dedimus etiam gladiatorium, sed tanta saevitia, ut necesse fuerit 5 Augusto clam frustra monitum edicto coercere. Ex Antonio maiore patrem Neronis procreavit, omni parte vitae detestabilem. Siquidem comes ad Orientem C. Caesaris iuvenis occiso liberto suo, quod potare quantum iubebatur recusavit, dimissus e cohorte amicorum nihilo modestius vixit. Sed et in viae Appiae vico repente puerum citatis iumentis haerens ignarus obrivit, et Romae medio foro cuidam equiti R. libertus iurganti oculum eruit; perfidiae vero tantae, ut non modo argentarios pretiis rerum coemptarum, sed et in praetura mercede palmarum aurigarios fraudaverit; notatus quoque haec et sororis ioco,* querentibus dominis factionum repraesentanda praemia in posterum sauxit. Maiestatis quoque adulteriorum incestique cum sorore Lepida sub excessu Tiberii reus, mutatione temporum evasit decessitque Pyrgo morbo aquae intercutis, sublato filio Nerone ex Agrippina Germanico genita.

- 6 Nero natus est Anti post VIII mensem quam Tiberius excessit, XVIII. Kl. Ian. tantum quod ex oriente sole, paucis ut radiis prius quam terra contingeretur. De genitura eius statim multa et formidolosa multis coiectantibus, praesagium fuit etiam Domitii patris vox, inter gratulationes amicorum *negantis quicquam ex se et Agrippina nisi detestabile malo publico nasci potuisse*. Eiusdem futurae infelicitatis signum evidens die lustrico extitit; nam C. Caesar, rogatus sorore ut infanti quod vellet nomen daret, intuens Claudium patrum suum, a quo mox principe Nero adoptatus est, *en se dixit dare*, neque ipse serio sed per iocum, et asperrans Agrippina, quod tum Claudius inter ludibria aulae erat.

Trimulus patrem amisit; cuius ex parte tertia heres, et hanc quidem integram cepit, correptis per coheredem Gaium universis bonis. Et subinde matre etiam relegata, pauper inops atque egens apud amitam Lepidam nutritus est, sed duobus paedagogis saltatore atque tonsore. Verum Claudii imperium adeptus, non solum paternas opes recipere, sed et Crispi Passieni vitrici sui hereditate ditatus est. Gratius quidem et potentia reprobatae restitutaque matris usque et

oruit, ut emanaret in vulgus, missos a Messalina uxore laudii, qui eum meridianam, quasi Britannici aemulum, strangularent. Additum fabulae, at eodem dracone e pulvino e proferente conterritos refugisse. Quae fabula exorta est, eprensis in lecto eius circum cervicalia serpentis exuviis; uas tamen aureae armillae ex voluntate matris inclusas dextro brachio gestavit aliquandiu, ac taedio tandem maternae memoriae abiecit, rursusque extremis suis rebus frustra reisiit.

Tener adhuc necdum matura pueritia circensibus ludis Troiam constantissime favorabiliterque lusit. Undecimo aetatis anno a Claudio adoptatus est Annaeque Senecae iam tunc senatori in disciplinam traditus. Ferunt, Senecam proxima nocte visum sibi per quietem C. Caesari praecipere, et fidem omnino Nero brevi fecit, prodita immanitate naturae quibus rimum potuit experimentis. Namque Britannicum fratrem, quod se post adoptionem Aenobarbum ex consuetudine satasset, ut subditivum apud patrem arguere conatus est. Imitam autem Lepidam ream testimonio coram afflixit, gratificans matri, a qua rea premebatur.

Deductus in forum tiro populo congiarium, militi donativum proposuit, indictaque decursione praetorianis scutum sua manu praetulit; exin patri gratias in senatu egit. Apud eundem consulem pro Bononiensibus Latine, pro Rhodis atque Iliensibus Graece verba fecit. Auspicatus est et iuris fictionem praefectus urbi sacro Latinarum, celeberrimis patronis non tralaticias ut assolet et brevis, sed maximas plenasque postulationes certatim ingerentibus, quamvis interdictum a Claudio esset. Nec multo post duxit uxorem Octaiam, ediditque pro Claudi salute circenses et venationem.

Septemdecim natus annos, ut de Claudio palam factum est, inter horam sextam septimamque processit ad excubitores, cum ob totius diei diritatem non aliud auspicandi tempus commodatius videretur; proque Palati gradibus imperator consalutatus, lectica in castra et inde raptim appellatis milibus in curiam delatus est, discessitque iam vesperi, ex imensis, quibus cumulabatur, honoribus tantum patris patriae nomine recusato propter aetatem.

- 9 Orsus hinc a pietatis ostentatione, Claudium ap-
 simo funere elatum laudavit et consecravit. Memori-
 mii patris honores maximos habuit. Matri summam o-
 rerum privatarum publicarumque permisit. Primo eti-
 perii die signum excubanti tribuno dedit *Optimam m-*
 ac deinceps eiusdem saepe lectica per publicum simul
 est. Antium coloniam deduxit, ascriptis veteranis e-
 torio additisque per domicilii translationem ditissimis
 pilarium; ubi et portum operis sumptuosissimi fecit.
- 10 Atque ut certiozem adhuc indolem ostenderet, *ex A-*
praescripto imperaturum se professus, neque liber
 neque clementiae, ne comitatis quidem exhibendae ull-
 casionem omisit. Graviora vectigalia aut abolevit aut
 Praemia delatorum Papiae legis ad quartas redegit.
 populo viritim quadringenis nummis, senatorum nobil-
 cuique, sed a re familiari destituto annua salaria, et
 dam quingena, constituit, item praetorianis cohortib-
 mentum menstruum gratuitum. Et cum de supplicio
 dam capite damnati ut ex more subscriberet admone-
Quam vellem, inquit, *nescire litteras!* Omnino ordine
 inde ac memoriter salutavit. Agenti senatui gratias re-
 dit: *Cum meruero*. Ad campestris exercitationes su-
 misit et plebem, declamavitque saepius publice; recit-
 carmina, non modo domi sed et in theatro, tanta uni-
 rum laetitia, ut ob recitationem supplicatio decreta sit,
 pars carminum aureis litteris Iovi Capitolino dicata.
- 11 Spectaculorum plurima et varia genera edidit: iu-
 circenses, scenicos ludos, gladiatorum munus. Iuven-
 senes quoque consulares anusque matronas recepit ad
 Circensibus loca equiti secreta a ceteris tribuit, comm-
 etiam camelorum quadrigas. Ludis, quos pro aeternit-
 perii susceptos appellari *maximos* voluit, ex utroque
 et sexu plerique ludicras partes sustinuerunt; noti
 eques R. elephanto supersidens per catadromum decu-
 inducta Afrani togata, quae *Incedium* inscribitur, c-
 sumque ut scaenici ardentis domus supellectilem diri-
 ac sibi haberent; sparsa et populo missilia omnium
 per omnes dies *singula cotid.* missilia avium cuiusque g-

multiplex penus, tesseræ frumentariæ, vestis, aurum, argen-
 tum, gemmæ, margaritæ, tabulæ pictæ, mancipia, iumenta,
 atque etiã mansuetæ feræ, novissime naves, insulæ, agri.
 Hos ludos spectavit e prosceni fastigio. Munere, quod in 12
 amphitheatro ligneo regione Martii campi intra anni spatium
 fabricato dedit, neminem occidit, ne noxiorum quidem; ex-
 hibuit autem ad ferrum etiã quadringentos senatores exscen-
 tosque equites Romanos, et quosdam fortunæ atque existima-
 tionis integræ, ex isdem ordinibus confectores quoque fera-
 rum et varia harenæ ministeria; exhibuit et naumachiam ma-
 rina aqua, innantibus beluis; item pyrrichas quasdam e nu-
 mero ephëborum, quibus post editam operam diplomata civi-
 tatis Romanæ singulis optulit. Inter pyrricharum argumenta
 taurus Pasiphaam ligneo juvencæ simulacro abditam iniit, ut
 multi spectantium crediderunt; Icarus primo statim conatu
 iuxta cubiculum eius decidit ipsumque cruore respersit. Nam
 perraro præsidere, ceterum accubans, parvis primum fora-
 minibus, deinde toto podio adaptato spectare consuerat.

Instituit et quinquennale certamen primus omnium Romæ
 more Graeco triplex, musicum gymnicum equestre, quod
 appellavit Neronia; dedicatisque thermis atque gymnasio,
 senatui quoque et equiti oleum præbuit. Magistros toto cer-
 tamini præposuit consulares sorte, sede prætorum. Deinde
 in orchestram senatumque descendit, et orationis quidem car-
 minisque Latini coronam, de qua honestissimus quisque con-
 tenderat, ipsorum consensu concessam sibi recepit, citharæ
 autem a iudicibus ad se delatam adoravit ferrique ad Augusti
 statuum iussit. Gymnico, quod in Septis edebat, inter bu-
 thysiae apparatus barbam primam posuit, conditamque in
 auream pyxidem et pretiosissimis margaritis adornatam Capi-
 tolio consecravit. Ad athletarum spectaculum invitavit et
 virgines Vestales, quia Olympiæ quoque Cereris sacerdoti-
 bus spectare conceditur.

Non immerito inter spectacula ab eo edita et Tiridatis in 13
 urbem introitum retulerim. Quem Armeniæ regem, magnis
 pollicitationibus sollicitatum, cum destinato per edictum die
 ostensurus populo propter nubilum distulisset, produxit quo
 opportunissime potuit, dispositis circa fori templis armatis

cohortibus, curuli residens apud rostra triumphantis habet inter signa militaria atque vexilla; et primo per deves pulpitem subeuntem admisit ad genua adlevatumque dextra et sculatus est, dein precanti tiara deducta diadema inposita verba supplicis interpretata praetorio viro multitudini pronuntiantem; perductum inde in theatrum ac rursus supplicitem iuxta se latere dextro conlocavit. Ob quae imperator 14 consulatus, laurea in Capitolium lata, Ianum geminum clausit, tam nullo quam residuo bello.

Consulatus quattuor gessit: primum bimenstem, secundum et novissimum semenstres, tertium quadrimenstem; et quatuor annos duos continuavit, reliquos inter annua spatia varia 15 In iuris dictione postulatoribus, nisi sequenti die ac per lictos, non temere respondit. Cognoscendi morem eum tenent ut continuis actionibus omissis singillatim quaeque per viageret. Quotiens autem ad consultandum secederet, ne in commune quicquam neque propalam deliberabat, sed conscriptas ab uno quoque sententias tacitus ac secretim legens, quod ipsi libuisset perinde atque pluribus idem vietur pronuntiabat.

In curiam libertinorum filios diu non admisit; admissi prioribus principibus honores denegavit. Candidatos, supra numerum essent, in solatium dilationis ac morae legibus praeposuit. Consulatum in senos plerumque mendedit. Defunctoque circa Kl. Ian. altero e consulibus, nem substituit, improbens exemplum vetus Canini Rebilii die consulis. Triumphalia ornamenta etiam quaestoriae dignitatis et nonnullis ex equestri ordine tribuit, nec utique causa militari. De quibusdam rebus orationes ad senatum missas, praeterito quaestoris officio, per consulem plerumque 16 recitabat. Formam aedificiorum urbis novam excogitavit, et ut ante insulas ac domos porticus essent, de quibus solariis incendia arcerentur; easque sumptu suo extruendae. Destinarat etiam Ostia tenus moenia promovere atque in fossa mare veteri urbi inducere.

Multa sub eo et animadversa severe et coercita, minus instituta. Adhibitis sumptibus modus; publicae caerum ad sportulae deductae interdictum ne quid in popinis co-

praeter legumina aut holera veniret, cum antea nullum non obsonii genus proponeretur; afflicti supplicii Christiani, genus hominum superstitionis novae ac maleficae; vetiti quadrigariorum lus, quibus inveterata licentia passim vagantibus fallere ac furari per iocum ius erat; pantomimorum factio-
 5 nes cum ipsis simul relegatae; adversus falsarios tunc pri-
 mum repertum, ne tabulae nisi pertusae ac ter lino per foramina traiecto obsignarentur; cautum ut testamentis prima-
 10 signaturis ostenderentur, ac ne qui alieni testamenti scriptor legatum sibi ascriberet; item ut litigatores pro patrociniis certam iustamque mercedem, pro subsellis nullam omnino darent, praebente aerario gratuita; utque rerum actu ab aera-
 rio causae ad forum ac reciperatores transferrentur, et ut
 15 omnes appellationes a iudicibus ad senatum fierent.

Augendi propagandique imperii neque voluntate ulla ne-
 18 que spe motus umquam, etiam ex Britannia deducere exercitum cogitavit, nec nisi verecundia, ne obtrectare parentis gloriae videretur, destitit. Ponti modo regnum concedente
 20 Polemone, item Alpium defuncto Cottio in provinciae formam redegit.

Peregrinationes duas omnino suscepit, Alexandrinam et
 19 Achaicam; sed Alexandrina ipso profectionis die destitit, turbatus religione simul ac periculo. Nam cum circumitis
 20 templis in aede Vestae resedisset, consurgenti ei primum lacinia obhaesit, deinde tanta oborta caligo est, ut dispicere non posset. In Achaia Isthmum perfodere adgressus, praetorianos pro contione ad inchoandum opus cohortatus est, tubaque signo dato primus rastello humum effodit et corbulae
 20 congestam umeris extulit. Parabat et ad Caspiae portas expeditionem, conscripta ex Italicis senum pedum tironibus nova legione, quam Magni Alexandri phalanga appellabat.

Haec partim nulla reprehensione, partim etiam non mediocri laude digna in unum contuli, ut secernerem a probris
 25 ac sceleribus eius, de quibus dehinc dicam.

Inter ceteras disciplinas pueritiae tempore imbutus et
 20 musica, statim ut imperium adeptus est, Terpnium citharœodum, vigentem tunc praeter alios, arcessiit diebusque con-

uis post caenam canenti in multam noctem assidens, pau-
 tim et ipse meditari exerceriue coepit, neque eorum quic-
 quam omittere, quae generis eius artifices vel conservandae
 artis causa vel augendae factitarent; sed et plumbeam char-
 mæ supinus pectore sustinere, et clystore vomituque pur-
 gari, et abstinere pomis cibusque officientibus; donec blan-
 dente profectu (quamquam exiguae vocis et fuscae) prodire
 scenam concupiit, subinde inter familiares Graecum pro-
 verbium iactans, *occultae musicae nullum esse respectum*.
 Et prodit Neapoli primum, ac ne concusso vel eodem repente
 motu terrae theatro ante cantare destitit, quam inchoatum ab-
 olveret nomen. Ibidem saepius et per complures cantavit
 dies; sumpto etiam ad reficiendam vocem brevi tempore, im-
 itiens secreti a balineis in theatrum transiit, mediaque in
 orchestra frequente populo epulatus, *si paulum subbibisset*,
liquid se sufferti tinniturum Graeco sermone promisit.
 aptus autem modulatis Alexandrinorum laudationibus, qui
 novo comaeatu Neapolim confluerant, plures Alexan-
 dia evocavit. Neque eo segnius adolescentulos equestris
 ordinis et quinque amplius milia e plebe robustissimae iuven-
 tis undique elegit, qui divisi in factiones, plausuum genera
 nondiscerent (bompos et imbrices et testas vocabant) ope-
 rumque navarent cantanti sibi, insignes pinguissima coma et
 excellentissimo cultu* pueris ac sine anulo laeviis, quorum
 vires quadringena milia sestertia merebant.

Cum magni aestimaret cantare etiam Romae, Neroneum
 zona ante praestitutam diem revocavit, flagitantibusque
 incitis caelestem vocem respondit quidem *in hortis* se co-
 lam volentibus facturum, sed adiuvante vulgi preces etiam
 ratione militum, quae tunc excubabat, *repraesentaturum* se
 sollicitus est libens; ac sine mora nomen suum in albo pro-
 tentium citharoedorum iussit ascribi, sorticulaque in urnam
 cum ceteris demissa, intravit ordine suo, simul praefecti prae-
 riorum citharam sustinentes, post tribuni militum, iuxtaque ami-
 corum intimi. Utque constitit, peracto principio, *Niobam se-
 antaturum* per Cluvium Rufum consularem pronuntiavit et
 una horam fere decimam perseveravit, coronamque eam et
 aliquam certaminis partem in annum sequentem distulit, ut

saepius canendi occasio esset. Quod cum tardum videretur, non cessavit identidem se publicare. Dubitavit etiam an privatis spectaculis operam inter scenicos daret, quodam praetorum sestertium decies offerente. Tragoedias quoque cantavit personatus, heroum deorumque item heroidum ac deorum personis effectis ad similitudinem oris sui et feminae, prout quamque diligeret. Inter cetera cantavit Canacem parturientem, Orestem matricidam, Oedipodem excaecatam, Herculem insanum. In qua fabula fama est, tirunculum militem positum ad custodiam aditus, cum eum ornari ac vinciri catenis, sicut argumentum postulabat, videret, accurrisse ferendae opis gratia.

Equorum studio vel praecipue ab ineunte aetate flagravit, 22 plurimusque illi sermo, quamquam vetaretur, de circensibus erat; et quondam tractum prasinum agitatore inter condiscipulos querens, obiurgante paedagogo, de Hectore se loqui ementitus est. Sed cum inter initia imperii eburneis quadrigis cotidie in abaco luderet, ad omnis etiam minimos circenses e secessu commeabat, primo clam, deinde propalam; ut nemini dubium esset, eo die utique affuturum. Neque dissimulabat velle se palmarum numerum ampliare; quare spectaculum multiplicatis missibus in serum protrahebatur, ne dominis quidem iam factionum dignantibus nisi ad totius diei cursum greges ducere. Mox et ipse aurigare atque etiam spectari saepius voluit, positoque in hortis inter servitia et sordidam plebem rudimento, universorum se oculis in circo maximo praebuit, aliquo liberto mittente mappam unde magistratus solent. Nec contentus harum artium experimenta Romae dedisse, Achaïam, ut diximus, petit, hinc maxime motus: instituerant civitates, apud quas musici agones edolent, omnes citharoedorum coronas ad ipsum mittere. Eas adeo grate recipiebat, ut legatos, qui pertulissent, non modo primos admitteret, sed etiam familiaribus epulis interponeret. A quibusdam ex his rogatus ut cantaret super caenam, exceptusque effusius, *solos scire audire Graecos, solosque se et studiis suis dignos* ait. Nec profectioe dilata, ut primum Massiopen traiecit, statim ad aram Iovis Casii cantare auspiciatus, certamina deinceps obiit omnia. Nam et quae diver- 23

sissimorum temporum sunt, cogi in unum annum, quibusdam etiam iteratis, iussit, et Olympiae quoque praeter consuetudinem musicum agona commisit. Ac ne quid circa haec occupatum avocaret detineretve, cum praesentia eius urbanae res egere a liberto Helio admoneretur, rescripsit his verbis.

Quamvis nunc tuum consilium sit et votum celeriter reverti me, tamen suadere et optare potius debes, ut Nerone dignus revertar.

Cantante eo, ne necessaria quidem causa excedere theatro licitum est. Itaque et enixae quaedam in spectaculis dicuntur, et multi taedio audiendi laudandique, clausis oppidorum portis, aut furtim desiluisse de muro aut morte simulati funere elati. Quam autem trepide anxieque certaverit, quantum adversariorum aemulatione, quo metu iudicum, vix credi potest. Adversarios, quasi plane conditionis eiusdem, observare, captare, infamare secreto, nonnumquam ex occursum maledictis incessere, ac si qui arte praecellerent, conrumperere etiam solebat. Iudices autem prius quam inciperet reverentissime adloquebatur, *omnia se facienda fecisse, se eventum in manu esse Fortunae; illos ut sapientis et doctos viros fortuita debere excludere*; atque, ut auderet horum tantibus, aequiore animo recedebat, ac ne sic quidem sine sollicitudine, taciturnitatem pudoremque quorundam pro tristitia et malignitate arguens suspectosque sibi dicens. In certando vero ita legi oboediebat, ut numquam excreare ausum, sudorem quoque frontis brachio detergeret; atque etiam in tragico quodam actu, cum elapsum baculum cito resumpsisset, pavidus et metuens ne ob delictum certamine summo veretur non aliter confirmatus est quam adiurante hypocrita, non animi adversum id inter exultationes suclamationesque populorum Victorem autem se ipse pronuntiabat; qua de causa et praefatio conio ubique contendit. Ac ne cuius alterius hieronicarum memoria aut vestigium extaret usquam, subverti et unum trahi abicque in latrinas omnium statuas et imagines imperavit. Aurigavit quoque plurifariam, Olympiis vero etiam decemvigem quamvis id ipsum in rege Mithradate carminum quodam modo apprehendisset; sed excussus curru ac rursum

neque eo setius coronatus est. Decedens deinde provinciam universam libertate donavit, simulque iudices civitate Romana et pecunia grandi. Quae beneficia e medio stadio Isthmiorum die sua ipse voce pronuntiavit.

Reversus e Graecia Neapolim, quod in ea primum artem protulerat, albis equis introiit, disiecta parte muri, ut mos hieronicarum est; simili modo Antium, inde Albanum, inde Romam; sed et Romam eo curru, quo Augustus olim triumphaverat, et in veste purpurea distinctaque stellis aureis clamide, coronamque capite gerens Olympiacam, dextra manu Pythiam, praeceunte pompa ceterarum cum titulis, ubi et quos quo cantionum quoque fabularum argumento vicisset; sequentibus currum ovantium ritu plausoribus, Augustianos militesque se triumphi eius clamitantibus. Dehinc, diruto circi maximi arcu, per Velabrum forumque Palatium et Apollinem petit. Incedenti passim victimae caesae sparso per vias identidem croco, ingestaeque aves ac lemnisci et bellaria. Sacras coronas in cubiculis circum lectos posuit, item statuas suas citharoedico habitu (qua nota etiam nummum percussit.) Ac post haec tantum afruit a remittendo laxandoque studio, ut conservandae vocis gratia neque milites umquam, nisi absens aut alio verba pronuntiante, appellaret neque quicquam serio iocove egerit, nisi astante phonasco, qui moneret, *parceret arteriis ac sudarium ad os applicaret;* multisque vel amicitiam suam optulerit vel simultatem indixerit, prout quisque se magis parciusve laudasset.

Petulantiam, libidinem, luxuriam, avaritiam, crudelitatem sensim quidem primo et occulte et velut iuvenili errore exercuit, sed ut tunc quoque dubium nemini foret, naturae illa vitia, non aetatis esse. Post crepusculum statim adrepto pilleo vel galero popinas inibat circumque vicos vagabatur ludibundus, nec sine pernicie tamen. Siquidem redeuntis a caena verberare ac repugnantes vulnerare cloacisque demergere assuerat, tabernas etiam effringere et expilare; Quintana domi constituta, ubi partae et ad licitationem dividendae praedae pretium absumeretur. Ac saepe in eius modi rixis oculorum et vitae periculum adiit, a quodam laticlavio, cuius uxorem adrectaverat, prope ad necem caesus. Quare num-

27. valescentibus vitis, iocularia et latebras omisit nul
simulandi cura ad maiora palam erupit.

Epulas a medio die ad mediam noctem protrahe
tus saepius calidis piscinis ac tempore aestivo niv
nitabatque nonnumquam et in publico, naumachia
vel Martio campo vel circo maximo, inter scortor
urbis et ambubaiarum ministeria. Quotiens Ostia
deflueret aut Baianum sinum praeternavigaret, disp
litora et ripas deversoriae tabernae parabantur
ganea et matronarum institorio copas imitantium a
inde hortantium ut appelleret. Indicebat et familia
nas, quorum uni mitellita quadragies sestertio const
pluris aliquanto rosaria.

28. Super ingenuorum paedagogia et nuptarum cor
Vestali virgini Rubriae vim intulit, Acten liberta
afuit quin iusto sibi matrimonio coniungeret, summ
sularibus viris qui regio genere ortam peierarent
Sporum exectis testibus etiam in muliebrem natur
figurare conatus, cum dote et flammeo per sollemp
rum celeberrimo officio deductum ad se pro uxo
Extatque cuiusdam non inscitus iocus, *bene agi pot
rebus humanis, si Domitius pater talem habuisset*
Hunc Sporum, Augustarum ornamentis excultum l

Suam quidem pudicitiam usque adeo prostituit, ut conta-
 29 minatis paene omnibus membris novissime quasi genus lusus
 excogitaret, quo ferae pelle contactus emitteretur e cavea
 virorumque ac feminarum ad stipitem deligatorum inguina
 5 invaderet, et cum affatim desaevisset, conficeretur a Dory-
 phoro liberto; cui etiam, sicut ipsi Sporus, ita ipse denupsit,
 voces quoque et heulatus vim patientium virginum imitatus.
 Ex nonnullis comperi persuasissimum habuisse eum, *neminem*
hominem pudicum aut ulla corporis parte purum esse, ve-
 10 *rum plerosque dissimulare vitium et callide optegere;*
 ideoque professis apud se obscenitatem cetera quoque con-
 cessisse delicta.

Divitiarum et pecuniae fructum non alium putabat quam 30
 profusionem, *sordidos ac deparcos esse quibus impensa-*
 15 *rum ratio constaret, praelautos vereque magnificos qui*
abuterentur ac perderent. Laudabat mirabaturque avuncu-
 lum Gaium nullo magis nomine, quam quod ingentis a Tibe-
 rio relictas opes in brevi spatio prodegisset. Quare nec
 largiendi nec absumendi modum tenuit. In Tiridatem, quod
 20 vix credibile videatur, octingena nummum milia diurna ero-
 gavit abeuntique super sestertium milies contulit. Menecra-
 ten citharoedum et Spiculum myrmillonem triumphalium viro-
 rum patrimoniis aedibusque donavit. Cercopithecum Pane-
 rotum feneratorum, et urbanis rusticisque praediis locupleta-
 25 tum, prope regio extulit funere. Nullam vestem bis induit.
 Quadringenis in punctum sestertiis aleam lusit. Piscatus est
 rete aurato et purpura coccoque funibus nexis. Numquam
 minus mille carrucis fecisse iter traditur, soleis mularum ar-
 genteis, canusinatis mulionibus, armillata falerataque Maza-
 30 cum turba atque cursorum.

Non in alia re tamen damnosior quam in aedificando, do- 31
 mum a Palatio Esquillas usque fecit, quam primo transito-
 riam, mox incendio absumptam restitutamque auream no-
 minavit. De cuius spatio atque cultu suffecerit haec retulisse.
 35 Vestibulum eius fuit, in quo colossus CXX pedum staret ip-
 sius effigie; tanta laxitas, ut porticus triplices miliarias ha-
 beret; item stagnum maris instar, circumsaepum aedificiis ad
 urbium speciem; rura insuper, arvis atque vinetis et pascis

silvisque varia, cum multitudine omnis generis pecudum ac ferarum. In ceteris partibus cuncta auro lita, distincta gemmis unionumque conchis erant; caenationes laqueatae tabulis eburneis versatilibus, ut flores, fistulatis, ut unguenta desuper spargerentur; praecipua caenationum rotunda, quae perpetuo diebus ac noctibus vice mundi circumageretur; balineae marinis et albulis fluentes aquis. Eius modi domum cum absolutam dedicaret, hactenus comprobavit, ut *se diceret quasi hominem tandem habitare coepisse*.

Praeterea inchoabat piscinam a Miseno ad Avernum lacum, contactam porticibusque conclusam, quo quidquid totis Bais calidarum aquarum esset converteretur; fossam ab Averno Ostiam usque, ut navibus nec tamen mari iretur, longitudinis per centum sexaginta milia, latitudinis, qua contrariae quinqueremes commearent. Quorum operum perficiendorum gratia quod ubique esset custodiae in Italiam deportari, etiam scelere convictos nonnisi ad opus damnari praeeperat.

Ad hunc impendiorum furorem, super fiduciam imperii, etiam spe quadam repentina immensarum et reconditarum opum impulsus est ex indicio equitis R. pro comperto pollicentis, thesauros antiquissimae gazae, quos Dido regina fugiens Tyro secum extulisset, esse in Africa vastissimis specubus abditos, ac posse erui parvula molientium opera. Verum ut spes fefellit, destitutus, atque ita iam exhaustus et egens ut stipendia quoque militum et commoda veteranorum protrahi ac differri necesse esset, calumniis rapinisque intendit animum.

Ante omnia instituit, ut e libertorum defunctorum bonis pro semisse dextans ei cogeretur, qui sine probabili causa eo nomine essent, quo fuissent ullae familiae quas ipse contingeret; deinde, ut ingratorum in principem testamenta ad fiscum pertinerent, ac ne impune esset studiosis iuris, qui scripsissent vel dictassent ea; tunc ut lege maiestatis facta dictaque omnia, quibus modo delator non deesset, tenerentur. Revocavit et praemia coronarum, quae umquam sibi civitates in certaminibus detulissent. Et cum interdixisset usum amethystinorum, quosdam in praesens amonestassetque qui nun-

dinarum die pauculas uncias venderet, praeclusit cunctos negotiatores. Quin etiam inter canendum animadversam matronam in spectaculis vetita purpura cultam demonstrasse procuratoribus suis dicitur, detractamque ilico non veste modo sed et bonis exuit. Nulli delegavit officium ut non adiceret: *Scis quid mihi opus sit! et Hoc agamus, ne quis quicquam habeat!* Ultimo templis compluribus dona detraxit simulacraque ex auro vel argento fabricata conflagavit, in iis Penatium deorum, quae mox Galba restituit.

▷ Parricidia et caedes a Claudio exorsus est; cuius necis 33 etsi non auctor, at conscius fuit, neque dissimulanter, ut qui boletos, in quo cibi genere venenum is acceperat, quasi deorum cibum posthac proverbio Graeco conlaudare sit solitus. Certe omnibus rerum verborumque contumeliis mortuum insectatus est, modo stultitiae modo saevitiae arguens; nam et morari eum desisse inter homines producta prima syllaba iocabatur, multaque decreta et constituta, ut insipientis atque deliri, pro irritis habuit; denique bustum eius consepi, nisi humili levique maceria, neglexit.

▷ Britannicum non minus aemulatione vocis, quae illi iucundior suppetebat, quam metu ne quandoque apud hominum gratiam paterna memoria praevaleret, veneno adgressus est. Quod acceptum a quadam Lucusta, venenariorum indice, cum opinione tardius cederet, ventre modo Britannici moto, accersitam mulierem sua manu verberavit arguens, pro veneno remedium dedisse; excusantique, minus datum ad occultandam facinoris invidiam, *Sane inquit legem Iuliam timeo!* coegitque se coram in cubiculo quam posset velocissimum ac praesentaneum coquere; deinde in aedo expertus, postquam is quinque horas protraxit, iterum ac saepius recoctum porcello obiecit; quo statim exanimato, inferri in triclinium darique caenanti secum Britannico imperavit. Et cum ille ad primum gustum concidisset, comitali morbo ex consuetudine correptum apud convivas ementitus, postero die raptim inter maximos imbres tralaticio extulit funere. Lucustae pro navata opera impunitatem praediaque ampla, sed et discipulos dedit.

Matrem, facta dictaque sua exquirentem acerbius et cor- 34

rigentem, hactenus primo gravabatur ut invidia ideoneraret, quasi cessurus imperio Rhodumque abiturus et honore omni et potestate privavit, abductaque mili Germanorum statione, contubernio quoque ac Palatio lit; neque in divexanda quicquam pensi habuit, sunqui et Romae morantem litibus et in secessu quiescenti convicia et iocos terra marique praetervehentes inquit Verum minis eius ac violentia territus perdere statuit; ter veneno temptasset sentiretque antidotis praemilacunaria, quae noctu super dormientem laxata machiciderent, paravit. Hoc consilio per conscios parum solutilem navem, cuius vel naufragio vel camarae ruiiret, commentus est, atque ita reconciliatione simulacundissimis litteris Baias evocavit ad sollemnia Quinqu simul celebranda; datoque negotio trierarchis, qui lcam qua advecta erat velut fortuito concursu confringit protraxit convivium, repetentique Baulos in locum canavigii machinosum illud optulit, hilare prosecutus at digressu papillas quoque exosculatus. Reliquum te cum magna trepidatione vigilavit, opperiens coeptorum. Sed ut diversa omnia nandoque evasisse eam corinops consilii L. Agerinum libertum eius, salvam et imem cum gaudio nuntiantem, abiecto clam iuxta pugipercussorem sibi subornatum arripi constringique iussitrem occidi, quasi deprehensum crimen voluntaria motasset. Adduntur his atrociora, nec incertis auctoribivisendum interfectae cadaver accurrisse, contrectasse ira, alia vituperasse, alia laudasse, sitique interim obo bisse. Neque tamen conscientiam sceleris, quamquam litum et senatus populique gratulationibus confirmaret, statim aut umquam postea ferre potuit, saepe confessugitari se materna specie verberibusque Furiarum ac ardentibus. Quin et facto per Magos sacro evocare Maexorare temptavit. Peregrinatione quidem Graeciae et sinis sacris, quorum initiatione impii et scelerati voce conis summoventur, interesse non ausus est.

Iunxit parricidio matris amittit vocem. Quam cum ritie alvi cubi... disteret... tractans lanuginem

it assolet, iam grandis natu per blanditias forte dixisset: *Sinul hanc excepero, mori volo*: conversus ad proximos *confestim se positurum* velut irridens ait, praecepitque melicis ut largius purgarent aegram, necdum defunctae bona nvasit, suppresso testamento, ne quid abscederet.

Uxores praeter Octaviam duas postea duxit: Poppaeam ³⁵ Sabinam, quaestorio patre natam et equiti R. antea nuptam, leinde Statiliam Messalinam, Tauri bis consulis ac triumphalis abnepsem. Qua ut poteretur, virum eius Atticum Vestium consulem in honore ipso trucidavit. Octaviae consuetudinem cito aspernatus, corripientibus amicis *sufficere illi lebere* respondit *uxoria ornamenta*. Eandem mox saepe frustra strangulare meditatus, dimisit ut sterilem, sed improbante divortium populo nec parcente convitiis, etiam relevavit, denique occidit sub crimine adulteriorum adeo inpu-
lenti falsoque, ut in quaestione pernegantibus cunctis Anietum paedagogum suum indicem subiecerit, qui fingeret * lolo stupratam a se fateretur. Poppaeam, duodecimo die post divortium Octaviae in matrimonium acceptam, dilexit unice; et tamen ipsam quoque ictu calcis occidit, quod se ex aurigatione sero reversum gravida et aegra conviciis in-
gresserat. Ex hac filiam tulit Claudiam Augustam, amisitque admodum infantem.

Nullum adeo necessitudinis genus est, quod non scelere perculerit. Antoniam Claudi filiam, recusantem post Poppaeae mortem nuptias suas, quasi molitricem novarum reum interemit. Similiter * inter ceteros aut affinitate aliqua ibi aut propinquitate coniunctos; in quibus Aulum Plautium venem, quem cum ante mortem per vim conspurcasset, *Eat nunc inquit mater mea et successorem meum osculeur!* iactans dilectum ab ea et ad spem imperii impulsus. Prignum Rufium Crispinum Poppaea natum, impuberem adhuc, quia ferebatur ducatus et imperia ludere, mergendum mari, lum piscaretur, servis ipsius demandavit. Tuscum nutricis filiam relegavit, quod in procuratione Aegypti balineis in dventum suum extractis lavisset. Senecam praeceptorem ad necem compulit, quamvis saepe comeatum petenti bo-
isque cedenti persancte irasset. suspectum se frustra per-

iturumque potius quam nociturum ei. Burro praefecto i medium ad fauces pollicitus, toxicum misit. Libertos ditos et senes, olim adoptionis mox dominationis suae fautores atque rectores, veneno, partim cibis partim potionibus: dedito, interceptit.

36 Nec minore saevitia foris et in externos grassatus est Stella crinita, quae summis potestatibus exitium portende vulgo putatur, per continuas noctes oriri coeperat. Anxia ea re, ut ex Balbillo astrologo didicit, solere reges ta ostenta caede aliqua illustri expiare atque a semet in caprocerum depellere, nobilissimo cuique exitium destinavit enimvero multo magis et quasi per iustam causam duab coniationibus provulgatis, quarum prior maiorque Pinniana Romae, posterior Viniciana Beneventi conflata atq detecta est. Coniurati e vinculis multiplicium catenarum dixerunt causam, cum quidam ultro crimen faterentur, nonnulli etiam imputarent, tamquam *aliter illi non possent nisi morte succurrere dedecorato flagitiis omnibus*. Damnatorum liberum urbe pulsique enectique veneno aut fame; constat, quosdam cum paedagogis et capsaris uno prandio pariter necatos, alios diurnum victum prohibitos quaerere.

37 Nullus posthac adhibitus dilectus aut modus interimeret quoscumque libuisset quacumque de causa. Sed ne de pleribus referam, Salvidieno Orfito obiectum est quod tabernaculum tres de domo sua circa forum civitatibus ad stationem locasset, Cassio Longino iuris consulto ac luminibus orbato, qui in vetere gentili stemmate C. Cassi percussoris Caesaris inimicus retinisset, Paeto Thraseae tristior et paedagogi vultus. Mori iussis non amplius quam horarum spatium dedit: ac ne quid morae interveniret, medicos admovebat qui cunctantes continuo curarent (ita enim vocabatur venas morbo gratia incidere). Creditur etiam polyphago cuidam Aegyptii generis, crudam carnem et quidquid daretur mandere: sueto, concupisse vivos homines laniandos absumentosque obicere. Elatus inflatusque tantis velut successibus, negavit *quemquam principum scisse quid sibi liceret*, multaque nec dubias significationes saepe iecit, ne reliquis quidem se pariterum senatoribus summa ordinem sublaturum

quandoque e re p. ac provincias et exercitus equiti R. ac libertis permissurum. Certe neque adveniens neque proficiscens quemquam osculo impertiit, ac ne resalutatione quidem; et in auspicando opere Isthmi magna frequentia clare
 5 *ut sibi ac populo R. bene res verteret* optavit, dissimulata senatus mentione.

Sed nec populo aut moenibus patriae pepercit. Dicente 38 quodam in sermone communi:

Ἐμοῦ θανάτῳ γαῖα μυχθήτω πῶσι!

10 *Immo*, inquit, *ἔμοῦ ζῶντος!* planeque ita fecit. Nam quasi offensus deformitate veterum aedificiorum et angustiis flexurisque vicorum, incendit urbem tam palam, ut plerique consulares cubicularios eius, cum stuppa taedaeque in praediis suis deprehensos, non attigerint; et quaedam horrea circa
 15 domum Auream, quorum spatium maxime desiderabat, ut bellicis machinis labefacta atque inflammata sint, quod saxeo muro constructa erant. Per sex dies septemque noctes ea clade saevitum est, ad monumentorum bustorumque diversoria plebe compulsa. Tunc praeter immensum numerum insu-
 20 larum domus priscorum ducum arserunt hostilibus adhuc spoliis adornatae, deorumque aedes ab regibus ac deinde Punicis et Gallicis bellis votae dedicataeque, et quidquid visendum atque memorabile ex antiquitate duraverat. Hoc incendium e turre Maecenatiana prospectans laetusque *flammae*,
 25 *ut aiebat, pulchritudine* Halosin Ilii in illo suo scaenico habitu decantavit. Ac ne non hinc quoque quantum posset praedae et manubiarum invaderet, pollicitus cadaverum et ruderum gratuitam egestionem, nemini ad reliquias rerum suarum adire permisit; conlationibusque non receptis modo
 30 verum et efflagitatis provincias privatorumque census prope exhausit. Accesserunt tantis ex principe malis probrisque 39 quaedam et fortuita; pestilentia unius autumnii, quo triginta funerum milia in rationem Libitinae venerunt; clades Britannica, qua duo praecipua oppida magna civium sociorumque
 35 caede direpta sunt; ignominia ad Orientem, legionibus in Armenia sub iugum missis aegreque Syria retenta. Mirum et vel praecipue notabile inter haec fuerit, nihil eum patientius quam maledicta et convitia hominum tulisse, neque "

illos leniorem quam qui se dictis aut carminibus lacessissent extitisse. Multa Graece Latineque proscripta aut vulgata sunt, sicut illa:

Νέρων Ὁρέστης Ἀλκμέων μητροκτόνος.

Νεόνυμφον Νέρων ἰδίαν μητέρα ἀπέκτεινε.

*Quis negat Aeneae magnae de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.*

*Dum tendit citharam noster, dum cornua Parthus,
Noster erit Paeon, ille Hecatebeletes.*

*Roma domus fiet: Veios migrate, Quirites,
Si non et Veios occupat ista domus.*

Sed neque auctores requisit et quosdam per indicem delatos ad senatum adfici graviore poena prohibuit. Transeuntem eum Isidorus Cynicus in publico clara voce corripuerat, quod *Naupli mala bene cantitaret, sua bona male disponeret*; et Datus Atellanarum histrio in cantico quodam *Ἔγλαινε πάτερ, ὕγλαινε μήτερ!* ita demonstraverat, ut bibentem natantemque faceret, exitum scilicet Claudii Agrippinaeque significans, et in novissima clausula *Orcus vobis ducit pedes* senatum gestu notarat. Histriorem et philosophum Nero nihil amplius quam urbe Italiaeque summovit, vel contemptu omnis infamiae vel ne fatendo dolorem irritaret ingenia.

40 Talem principem paulo minus quattuordecim annos perpressus terrarum orbis tandem destituit, initium facientibus Gallis duce Iulio Vindice, qui tum eam provinciam pro praetore optinebat.

Praedictum a mathematicis Neroni olim erat, fore, ut quandoque destitueretur; unde illa vox eius celeberrima: *Τὸ τέχνηον ἡμᾶς διαθρέψει*, quo maiore scilicet venia meditarietur citharoedicam artem, principi sibi gratam, privato necessariam. Sponponderant tamen quidam destituto Orientis dominationem, nonnulli nominatim regnum Hierosolymorum, plures omnis pristinae fortunae restitutionem. Cui spei pro-

nior, Britannia Armeniaque amissa ac rursus utraque recepta, defunctum se fatalibus malis existimabat. Ut vero, consulto Delphis Apolline, septuagensimum ac tertium annum cavendum sibi audivit, quasi eo demum obiturus, ac nihil coniectans de aetate Galbae, tanta fiducia non modo senectam sed etiam perpetuam singularemque concepit felicitatem, ut amissis naufragio pretiosissimis rebus non dubitaverit inter suos dicere, *pisces eas sibi relaturos*.

Neapoli de motu Galliarum cognovit die ipso quo matrem occiderat, adeoque lente ac secure tulit ut gaudientis etiam suspicionem praeberet, tamquam occasione nata spoliandarum iure belli opulentissimarum provinciarum; statimque in gymnasium progressus, certantis athletas effusissimo studio spectavit. Caenae quoque tempore interpellatus tumultuosioribus litteris, hactenus excanduit, ut malum iis qui descessissent minaretur. Denique per octo continuos dies non rescribere cuiquam, non mandare quid aut praecipere conatus, rem silentio oblitteravit. Edictis tandem Vindicis contumeliosis et frequentibus permotus, senatum epistula in ultionem sui rei publicae adhortatus est, excusato languore faucium, propter quem non adesset. Nihil autem aeque doluit, quam ut malum se citharoedum increpitum ac pro Nerone Aenobarbum appellatum. Et nomen quidem gentile, quod sibi per contumeliam exprobraretur, resumpturum se professus est, deposito adoptivo, cetera convitia, ut falsa, non alio argumento refellebat, quam quod etiam inscitia sibi tanto opere elaboratae perfectaeque a se artis obiceretur, singulos subinde rogitans, *nossentne quemquam praestantiorum*. Sed urgentibus aliis super alios nuntiis, Romam praetrepidus rediit; leviterque modo in itinere frivolo auspicio mente recreata, cum adnotasset insculptum monumentum militem Gallum ab equite R. oppressum trahi crinibus, ad eam speciem exiluit gaudio caelumque adoravit. Ac ne tunc quidem aut senatu aut populo coram appellato, quosdam e primoribus viris domum evocavit, transactaque raptim consultatione, reliquam diei partem per organa hydraulica novi et ignoti generis circumduxit, ostendensque singula, de ratione ac difficultate cuiusque disserens, *iam se etiam prola-*

*rum omnia in theatrum affirmavit, si per Vindicem li-
at.*

Postquam deinde etiam Galbam et Hispanias descivissimam
gnovit, conlapsus animoque male fracto diu sine voce et
ope intermortuus iacuit, utque resipuit, veste discissa, ca-
te converberato, *actum de se* pronuntiavit, consolantiqua
triculae et aliis quoque iam principibus similia accidisse
emoranti, *se vero praeter ceteros inaudita et incognita*
nti respondit, *qui summum imperium vivus amitteret.* Ne-
setius quicquam ex consuetudine luxus atque desidia
nisi vel imminuit; quin immo, cum prosperi quiddam ex
ovinciis nuntiatum esset, super abundantissimam caenam
cularia in defectionis duces carmina lasciveque modulata,
ae vulgo notuerunt, etiam gesticulatus est; ac spectaculi
eatri clam inlatus, cuidam scenico placenti nuntium misit,
nti eum occupationibus suis.

Initio statim tumultus, multa et inmania, verum non ab-
orrentia a natura sua creditur destinasse: successores per-
ssoresque summittere exercitus et provincias regentibus
nisi conspiratis idemque et unum sentientibus; quidquid
ique exulum, quidquid in urbe hominum Gallicanorum est
t contrucidare (illos ne desciscentibus adgregarentur, ho-
conscios popularium suorum atque fautores;) Gallias exer-
ibus diripiendas permittere; senatum universum veneno pe-
nivia necare; urbem incendere, feris in populum immissis
o difficilius defenderentur. Sed absterritus non tam paeni-
tia quam perficiendi desperatione, credensque expeditionem
ecessariam, consules ante tempus privavit honore atque in-
riasque locum solus iniit consulatum, quasi fatale esset
n posse Gallias debellari nisi a se consule. Ac susceptis
sibus, cum post epulas triclinio digrederetur, innixus
neris familiarium, affirmavit, *simul ac primum provin-*
am attigisset, inermem se in conspectum exercituum prod-
urum nec quicquam aliud quam fleturum, revocatisque
l paenitentiam defectoribus insequenti die laetum inte-
etos cantaturum epinicia, quae iam nunc sibi compon-
orteret.

In praeparanda expeditione primam curam habuit deligend

portandis scaenicis organis, concubinasque quas seeret tondendi ad virilem modum et securibus peltis-zonicis instruendi. Mox tribus urbanas ad sacramentum, ac nullo idoneo respondente certum dominis sermerum indixit; nec nisi ex tota cuiusque familia pros, ne dispensatoribus quidem aut amanuensibus excepit. Partem etiam census omnes ordines conferre insuper inquilinos privatarum aedium atque insulationem annuam repraesentare fisco; exegitque ingentit acerbitate nummum asperum, argentum pustulatum, obrussam, ut plerique omnem collationem palam it, consensu flagitantes, a delatoribus potius revocemia quaecumque cepissent. Ex annonae quoque 45 ucranti adcrevit invidia; nam et forte accidit, ut in ume Alexandrina navis nuntiaretur pulverem luctato-cis advexisse.

e omnium in se odio incitato, nihil contumeliarum desubiret. Statuae eius a vertice cirrus appositus est riptione Graeca, *nunc demum agona esse, et tradem!* Alterius collo ascopera deligata, simulque *Ego quid potui? sed tu culleum meruisti.* Ascri-columnis, *iam Gallos eum cantando excitasse.* ibus iurgia cum servis plerique simulantes, crebro em posebant.

ebatur ad hoc evidentibus portentis somniorum et au- 46
1 et ominum, cum veteribus tum novis. Numquam aniare solitus, occisa demum matre vidit per quietem, ibi regenti extortum gubernaculum, trahique se ab uxore in artissimas tenebras et modo pinnatarum formultitudine oppleri, modo a simulacris gentium ad heatrum dedicatarum circumiri arcerique progressu; em, quo maxime laetabatur, posteriore corporis parte speciem transfiguratum, ac tantum capite integro edere canoros. De Mausoleo, sponte foribus patefadata vox est nomine eum cientis. Kl. Ian. exornati Lato sacrificii apparatu conciderunt; auspicanti Sporun neri optulit, cuius gemmae sculptura erat Proserptus; votorum nuncupatione, magna iam ordinum fre-
vius.

quentia, vix repertae Capitolii claves. Cum ex oratione eius, qua in Vindicem perorabat, recitaretur in senatu, daturus poenas sceleratos ac brevi dignum exitum facturos, conclamatum est ab universis: *Tu facies, Auguste!* Observatum etiam fuerat, novissimam fabulam cantasse eum publice Oedipodem, exulem atque in hoc desisse versu:

Θαυελν μ' άνωγε σύγγαμος, μήτηρ, πατήρ.

47 Nuntiata interim etiam ceterorum exercituum defectione, litteras prandenti sibi redditas concerpfit, mensam subvertit, duos scyphos gratissimi usus, quos Homeros a caelatura carminum Homeri vocabat, solo inlisit, ac sumpto a Lucusta veneno et in auream pyxidem condito, transit in hortos Servilianos, ubi, praemissis libertorum fidissimis Ostiam ad classem praeparandam, tribunos centurionesque praetorii de fugae societate temptavit. Sed partim tergiversantibus, partim aperte detrectantibus, uno vero etiam proclamante: *Usque adeo mori miserum est?* varie agitavit, Parthosne an Galbam simplex peteret, an atratus prodiret in publicum proque rostris quanta maxima posset miseratione veniam praetitorum precaretur, ac ni flexisset animos, vel Aegypti praefecturam concedi sibi oraret. Inventus est postea in scrinio eius hac de re sermo formatus; sed deterritum putant, ne prius quam in forum perveniret discerneretur.

Sic cogitatione in posterum diem dilata, ad mediam fere noctem excitatus, ut comperit stationem militum recessisse, prosiluit e lecto misitque circum amicos, et quia nihil a quocquam renuntiabatur, ipse cum paucis hospitia singulorum adiit. Verum clausis omnium foribus, respondente nullo, in cubiculum rediit, unde iam et custodes diffugerant, direptis etiam stragulis, amota et pyxide veneni; ac statim Spiculum myrmillonem vel quemlibet alium percussorem, cuius manu periret, requisit, et nemine reperto, *Ergo ego, inquit, nec amicum habeo nec inimicum?* procurritque, quasi praecipitaturus se
48 in Tiberim. Sed revocato rursus impetu, aliquid secretioris latebrae ad colligendum animum desideravit, et offerente Phasonte liberto suburbanum suum inter Salariam et Nomentanum viam circa castrum miliarium, ut erat nudo pede atque tunica- tus, paenulae... caelestis coloris superinduit, adapertoque capite

faciem optento sudario equum inscendit, quattuor solis
 antibus, inter quos et Sporus erat. Statimque tremore ter-
 rulgure adverso pavefactus, audiit e proximis castris cla-
 morem militum et sibi adversa et Galbae prospera ominantium,
 ex obviis viatoribus quendam dicentem: *Hi Neronem
 sequuntur*, alium sciscitantem: *Ecquid in urbe novi de
 re?* Equo autem ex odore abiecti in via cadaveris con-
 tacto, detecta facie agnitus est a quodam missicio praeto-
 ri salutatus. Ut ad deverticulum ventum est, dimissis
 inter fruticeta ac vepres per harundineti semitam aegre
 si strata sub pedibus veste ad aversum villae parietem

Ibi hortante eodem Phaonte, ut interim in specum ege-
 renae concederet, negavit *se vivum sub terram itu-
 ac parumper commoratus*, dum clandestinus ad villam
 us pararetur, aquam ex subiecta lacuna poturus manu
 et *Haec est*, inquit, *Neronis decocta!* dein, divisa
 us paenula, traiectos surculos rasis. Atque ita quadripes
 gustias effossae cavernae receptus in proximam cellam,
 ut super lectum modica culcita, vetere pallio strato, in-
 im; fameque et iterum siti interpellante, panem qui-
 ordidum oblatum aspernatus est, aquae autem tepidae
 tantum bibit. Tunc uno quoque hinc inde instante ut quam 49
 non se impendentibus contumeliis eriperet, scrobem co-
 eri imperavit, dimensus ad corporis sui modulum, com-
 ie simul, si qua invenirentur, frusta marmoris, et aquam
 ac ligna conferri curando mox cadaveri, flens ad singula
 identidem dicitans: *Qualis artifex pereo!*

per moras perlato a cursore Phaonti codicillos praeri-
 gitque, se hostem a senatu iudicatum et quaeri, ut punia-
 re maiorum, interrogavitque quale id genus esset poet
 cum comperisset, nudi hominis cervicem inseri furcae,
 et virgis ad necem caedi, conterritus duos pugiones, quos
 extulerat, arripuit, temptataque utriusque acie rursus
 lit, causatus *nondum adesse fatalem horam*; ac modo
 m hortabatur ut lamentari ac plangere inciperet, modo
 ut se aliquis ad mortem capessendam exemplo iuaret;
 im segnitiam suam his verbis increpabat: *Vivo defor-
 turpiter** — οὐ πρόπει Νέρωνι, οὐ πρόπει — νήφειν

δαί ἐν τοῖς τοιούτοις — ἄγε ἔγριψε σεαυτόν! Iamque equites appropinquabant, quibus praeceptum erat ut vivum eum adtraherent. Quod ut sensit, trepidanter effatus:

Ἰππων μὲ ἀκνυπόδων ἀμφὶ κτύπος οὔατα βάλλει — ferrum iugulo adegit, iuvante Epaphrodito a libellis. Semianimisque adhuc irrumpenti centurioni et paenula ad vulnus adposita in auxilium se venisse simulanti non aliud respondit quam *Sero!* et *Haec est fides!* Atque in ea voce defecit, extantibus rigentibusque oculis usque ad horrorem formidinemque visentium. Nihil prius aut magis a comitibus exegerat quam ne potestas cuiquam capitis sui fieret, sed ut quoquo modo totus cremaretur. Permisit hoc Icelus, Galbae libertus, non multo ante vinculis exolutus, in quae primo tumultu coniectus fuerat.

50 Funeratus est impensa ducentorum milium, stragulis albis auro intextis, quibus usus Kl. Ian. fuerat. Reliquias Eclogae et Alexandria nutrices cum Acte concubina gentili Domitorum monumento condiderunt, quod prospicitur e campo Martio impositum colli Hortulorum. In eo monumento solium porphyretici marmoris, superstante Lunensi ara, circumseptum est lapide Thasio.

51 Statura fuit prope iusta, corpore maculoso et faetido, subflavo capillo, vultu pulchro magis quam venusto, oculis caesis et hebetioribus, cervice obesa, ventre profecto, gracillimis cruribus, valitudine prospera (nam qui luxuriae immoderatissimae esset, ter omnino per quattuordecim annos languit, atque ita ut neque vino neque consuetudine reliqua abstineret;) circa cultum habitumque adeo pudendus, ut comam semper in gradus formatam peregrinatione Achaica etiam pone verticem summiserit, ac plerumque, synthesinam indutus, ligato circum collum sudario prodierit in publicum sine cinctu et discalciatus.

52 Liberalis disciplinas omnis fere puer attigit. Sed a philosophia eum mater avertit, monens imperaturo contrariam esse: a cognitione veterum oratorum Seneca praeceptor, quo diutius in admiratione sui detineret. Itaque ad poeticam pronus, carmina libenter ac sine labore composuit nec, ut quidam putant, aliena proennis edidit. Seneca in manus meas pugillares

libellique cum quibusdam notissimis versibus, ipsius chirographo scriptis, ut facile appareret non tralatos aut dictante aliquo exceptos, sed plane quasi a cogitante atque generante exaratos; ita multa et deleta et inducta et superscripta inerant. **Habuit et pingendi fingendique non mediocre studium.** 53

Maxime autem popularitate efferebatur, omnium aemulus, qui quoquo modo animum vulgi moverent. Exiit opinio, post scaenicas coronas proximo lustro descensurum eum ad Olympia inter athletas; nam et luctabatur assidue, nec aliter certamina gymnica tota Graecia spectaverat quam brabeutarum more in stadio humi assidens ac, si qua paria longius recessissent, in medium manibus suis protrahens. Destinaverat etiam, quia Apollinem cantu, Solem aurigando aequiperare existimaretur, imitari et Herculis facta; praeparatumque leonem aiunt, quem vel clava vel brachiorum nexibus in amphitheatri arena spectante populo nudus elideret. Sub exitu quidem vitae pa- 54 lam voverat, si sibi incolumis status permansisset, proditurum se partae victoriae ludis etiam hydraulam et choraulam et utricularium, ac novissimo die histrionem saltaturumque Virgili Turnum. Et sunt qui tradant, Paridem histrionem occisum ab eo quasi gravem adversarium. Erat illi aeternitatis perpetuae- 55 que famae cupido, sed inconsulta. Ideoque multis rebus ac locis, vetere appellatione detracta, novam indixit ex suo nomine, mensem quoque Aprilem Neroneum appellavit; destinaverat et Romam Neropolim nuncupare.

Religionum usque quaque contemptor, praeter unius Deae 56 Syriae. Hanc mox ita sprexit ut urina contaminaret, alia superstitione captus, in qua sola haesit acerrime. Siquidem icunculam puellarem, cum quasi remedium insidiarum a plebeo quodam et ignoto muneri accepisset, detecta confestim coniuratione, pro summo numine trinisque in die sacrificiis coere perseveravit, volebatque credi monitione eius futura praenosceret. Ante paucos quam periret menses attendit et extispicio, nec umquam litavit.

Obiit tricensimo et secundo aetatis anno, die quo quondam 57 Octaviam interemerat, tantumque gaudium publice praebuit, ut plebs pilleata tota urbe discurreret. Et tamen non defuerunt qui per longum tempus vernis aestivisque feris sum-

lum eius ornarent, ac modo imagines praetextatas in rostris proferrent, modo edicta quasi viventis et brevi magno inimicorum malo reversuri. Quin etiam Vologaesus Parthorum rex, missis ad senatum legatis de instauranda societate, hoc etiam magno opere oravit ut Neronis memoria coleretur. Denique cum post viginti annos, adolescente me, extitisset conditionis incertae qui se Neronem esse iactaret, tam favorabile nomen eius apud Parthos fuit, ut vehementer adiutus et vix redditus sit.

C. SUETONI TRANQUILLI
DE VITA CAESARUM

LIBER VII.

GALBA. OTHO. VITELLIUS.

GALBA.

5 Progenies Caesarum in Nerone defecit: quod futurum, 1
compluribus quidem signis, sed vel evidentissimis duobus ap-
paruit. Liviae, olim post Augusti statim nuptias Veientanum
suum revisenti, praetervolans aquila gallinam albam, ramulum
lauri rostro tenentem, ita ut rapuerat, demisit in gremium;
10 cumque nutrirī alitem, pangi ramulum placuisset, tanta pullo-
rum suboles provenit, ut hodieque ea villa ad Gallinas vocetur,
tale vero lauretum, ut triumphaturi Caesares inde laurea
decerperent; fuitque mos triumphantibus, illas confestim eodem
loco pangere; et observatum est, sub cuiusque obitum ar-
15 borem ab ipso institutam elanguisse. Ergo novissimo Neronis
anno et silva omnis exaruit radicitus, et quidquid ibi gallinarum
erat interiit; ac subinde tacta de caelo Caesarum aede,
capita omnibus simul statuis deciderunt, Augusti etiam sceptrum
e manibus excussum est.

20 Neroni Galba successit nullo gradu contingens Caesarum 2
domum, sed haud dubie nobilissimus magnaue et vetere pro-
sapia, ut qui statuarum titulis pronepotem se Quinti Catuli Capito-
lini semper ascripserit, imperator vero etiam stemma in
atrio proposuerit, quo paternam originem ad Iovem, maternam
25 ad Pasiphaam Minois uxorem referret.

Imagines et elogia universi generis exequi longum est, f^a 2

miliae breviter attingam. Qui primus Sulpiciorum cognomen Galbae tulit cur aut unde traxerit, ambigitur. Quidam putant, quod oppidum Hispaniae frustra diu oppugnatum inlitis demum galbano facibus succenderit; alii, quod in diuturna valitudinae galbeo, id est remediis lana involutis, assidue uteretur; nonnulli, quod praepinguis fuerit visus, quem galbam Galli vocent; vel contra, quod tam exilis, quam sunt animalia quae in aesculis nascuntur appellanturque galbae. Familiam illustravit Servius Galba consularis, temporum suorum et eloquentissimus, quem tradunt Hispaniam ex praetura optinentem, triginta Lusitanorum milibus perfidia trucidatis, Viriathini belli causam extitisse. Eius nepos ob repulsam consulatus infensus Iulio Caesari, cuius legatus in Gallia fuerat, conspiravit cum Cassio et Bruto, propter quod Pedia lege damnatus est. Ab hoc sunt imperatoris Galbae avus ac pater: avus clarior studiis quam dignitate (non enim egressus praeturae gradum) multiplicem nec incuriosam historiam edidit; pater consulatu functus, quamquam brevi corpore, atque etiam gibber, modicaeque in dicendo facultatis, causas industrie acitavit. Uxores habuit Mummiam Achaicam, neptem Catuli proneptemque L. Mummi, qui Corinthum excidit; item Liviam Ocellinam ditem admodum et pulchram, a qua tamen nobilitatis causa appetitus ultro existimatur, et aliquanto enixius postquam subinde instanti vitium corporis secreto posita veste detexit, ne quasi ignaram fallere videretur. Ex Achaica liberos Gaium et Servium procreavit, quorum maior Gaius attritis facultatibus urbe cessit, prohibitusque a Tiberio sortiri anno suo proconsulatum voluntaria morte obiit.

- 4 Ser. Galba Imp. M. Valerio Messala, CN. Lentulo cons. natus est VIII. Kl. Ian. in villa colli superposita prope Terracinam, sinistrorsus Fundos petentibus, adoptatusque a noverca sua Livi nomen et Ocellae cognomen assumpsit, mutato praenomine; nam Lucium mox pro Servio usque ad tempus imperii usurpavit. Constat Augustum puero adhuc, salutanti se inter aequales, apprehensa buccula dixisse: *Καὶ σὺ τέκνον τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρατρέξῃ*. Sed et Tiberius, cum verisset imperatorum eum verum in senecta, *Vivat sane*, *quando* *hinc* *extinet!* Avus quoque eius ful-

gar procuranti, cum exta de manibus aquila rapuisset et in frugiferam quercum contulisset, responsum est, summum sed serum imperium portendi familiae; et ille irridens *Sane*, inquit, *cum mula pepererit*. Nihil aequae postea Galbam temptantem res novas confirmavit quam mulae partus, ceterisque ut obscenum ostentum abhorrentibus, solus pro laetissimo accepit memor sacrificii dictique avi.

Sumpta virili toga, somniavit Fortunam dicentem, stare se ante fores defessam, et nisi ocius reciperetur, cuicumque obvio praedae futuram. Utque evigilavit, aperto atrio simulacrum aeneum deae cubitali maius iuxta limen invenit, idque gremio suo Tusculum, ubi aestivare consuevit, avexit et in parte aedium consecratum menstruis deinceps supplicationibus et pervigilio anniversario coluit.

Quamquam autem nondum aetate constanti, veterem civitatis exoletumque morem ac tantum in domo sua haerentem obstinatissime retinuit, ut liberti servique bis die frequentes adessent ac mane salvere, vesperi valere sibi singuli dicerent. Inter liberales disciplinas attendit et iuri. Dedit et matrimonio operam; verum, amissa uxore Lepida duobusque ex ea filiis, remansit in caelibatu, neque sollicitari ulla condicione amplius potuit, ne Agrippinae quidem, viduae morte Domitii, quae maritum quoque adhuc necdum caelibem Galbam adeo omnibus sollicitaverat modis, ut in conventu matronarum correpta iurgio atque etiam manu pulsata sit a matre Lepidae.

Observavit ante omnis Liviam Augustam, cuius et vivae gratia plurimum valuit et mortuae testamento paene ditatus est; sestertium namque quingentes cum praecipuum inter legatarios habuisset, quia notata non perscripta erat summa, herede Tiberio legatum ad quingenta revocante, ne haec quidem accepit.

Honoribus ante legitimum tempus initis, praetor commissione ludorum Floralium novum spectaculi genus, elephantos funambulos, edidit; exin provinciae Aquitaniae anno fere praefuit; mox consulatum per sex menses ordinarium gessit, evenitque ut in eo ipse L. Domitio patri Neronis, ipsi Salvius Otho pater Othonis succederet velut praesagium in-

requentis casus, quo medius inter utriusque filios extitit imperator.

A Gaio Caesare [in locum Gaetuli] substitutus, postridie praequam ad legiones venit, sollemni forte spectaculo plaudentes exhibuit, data tessera, ut manus paenula continerent; statim quo per castra iactatum est:

Disce miles militare, Galba est, non Gaetulicus!

Pari severitate interdixit commeatus peti. Veteranum ac tirorem militem opere assiduo corroboravit, matureque barbaris, qui iam in Galliam usque proruperant, coercitis, praesentibus quoque Gaio talem et se et exercitum approbavit, ut inter innumeras contractasque ex omnibus provinciis copias neque testimonium neque praemia ampliora ulli perciperent; ipse maxime insignis, quod campestem decursionem scuto modestatus, etiam ad essedum imperatoris per viginti passuum milia occurrit.

Caede Gaii nuntiata, multis ad occasionem stimulantibus, quietem praetulit. Per hoc gratissimus Claudio receptusque a cohortem amicorum, tantae dignationis est habitus, ut cum cubita ei validudo nec adeo gravis incidisset, dilatus sit expeditionis Britannicae dies. Africam pro consule biennio optinuit; extra sortem electus ad ordinandam provinciam et intestina dissensione et barbarorum tumultu inquietam; ordinavitque magna severitatis ac iustitiae cura, etiam in parvulis rebus. Illiti, qui per expeditionem artissima annona residuum ciborum tritici modium centum denariis vendidisse arguebatur, contulit, simul atque indigere cibo coepisset, a quoquam operari; et is fame extabuit. At in iure dicendo cum de proprio lumentum quaereretur, levibus utrimque argumentis et testibus ideoque difficili coniectura veritatis, ita decrevit ut ad laudum, ubi aduari solebat, duceretur capite involuto, atque eisdem revelato eius esset, ad quem sponte se a potu recessisset.

Ob res et tunc in Africa et olim in Germania gestas ornamenta triumphalia accepit et sacerdotium triplex, inter quae sociumque Augustales cooptatus; atque ex eo tempore principatum Neronis principatum in processu plurimum videndum quidem unquam iter

ingressus quam ut secum vehiculo proximo decies sestertium in auro efferret) donec in oppido Fundis moranti Hispania Tarraconensis oblata est. Acciditque, ut cum provinciam ingressus sacrificaret intra aedem publicam, puero e ministris acerram tenenti capillus repente toto capite canesceret, nec defuerunt qui interpretarentur, significari rerum mutationem successurumque iuveni senem, hoc est ipsum Neroni. Non multo post in Cantabriae lacum fulmen decidit, repertaeque sunt duodecim secures, haud ambiguum summae imperii signum.

10 Per octo annos varie et inaequaliter provinciam rexit, primo acer et vehemens, et in coercendis quidem delictis vel immodicus. Nam et nummulario non ex fide versanti pecunias manus amputavit mensaeque eius adfixit, et tutorem, quod pupillum, cui substitutus heres erat, veneno necasset, cruce ad-
 15 fecit; implorantique leges et civem Romanum se testificantem, quasi solatio et honore aliquo poenam levaturus, mutari multoque praeter ceteras altiozem et dealbatam statui crucem iussit. Paulatim in desidiam segnitieque conversus est, ne quid materiae praeberet Neroni, et, ut dicere solebat, *quod nemo*
 20 *rationem otii sui reddere cogetur.*

Carthagine nova conventum agens tumultuari Gallias comperit, legato Aquitaniae auxilia implorante; supervenerunt et Vindicis litterae hortantis, ut humano generi assertorem ducemque se accomodaret. Nec diu cunctatus, conditionem partim metu partim spe recepit; nam et mandata Neronis de nece sua ad procuratores clam missa deprenderat, et confirmabatur cum secundissimis auspiciis et ominibus virginis honestae vaticinatione, tanto magis quod eadem illa carmina sacerdos Iovis Cluniae ex penetrali somnio monitus eruerat, ante ducentos annos similiter a fatidica puella pronuntiata. Quorum carminum sententia erat, *oriturum quandoque ex Hispania principem dominumque rerum.*

Igitur cum quasi manumissioni vacaturus conscendisset tribunal, propositis ante se damnatorum occisorumque a Nerone quam plurimis imaginibus et astante nobili puero, quem exultantem e proxima Baleari insula ob id ipsum acciverat, deploravit temporum statum, consalutatusque imperator legatum se senatus ac populi R. professus est. Dein iustitio indicto

e plebe quidem provinciae legiones et auxilia conscripsit super exercitum veterem legionis unius duarumque alarum et cohortium trium; at e primoribus prudentia atque aetate praestantibus velut instar senatus, ad quos de maiore re quotiens opus esset referretur, instituit. Delegit et equestris ordinis iuvenes, qui manente anulorum aureorum usu evocati appellarentur excubiasque circa cubiculum suum vice militum agerent. Etiam per provincias edicta dimisit, auctor singulis universis que conspirandi simul, et ut qua posset quisque opera communem causam iuarent.

- Per idem fere tempus in munitione oppidi, quod sedem bello delegerat, repertus est anulus opere antiquo, sculptura gemmae Victoriā cum tropaeo exprimente; ac subinde Alexandrina navis Dertosam appulit armis onusta, sine gubernatore, sine nauta ac vectore ullo, ut nemini dubium esset, iustum piūque et faventibus diis bellum suscipi; cum repente ex inopinato prope cuncta turbata sunt. Alarum altera castris appropinquantem paenitentia mutati sacramenti destituere conata est aegreque retenta in officio, et servi, quos a liberto Neronis ad fraudem praeparatos muneri acceperat, per angiportum in balneas transeuntem paene interemerunt; nisi cohortantibus in vicem ne occasionem omitterent, interrogatisque de qua occasione loquerentur, expressa cruciatu confessio esset.
- 11 Accessit ad tanta discrimina mors Vindicis, qua maxime consternatus destituitoque similis non multum afuit quin vitae renuntiaret. Sed supervenientibus ab urbe nuntiis ut occisum Neronem cunctosque in verba sua iurasse cognovit, deposita legati suscepit Caesaris appellationem, iterque ingressus est paludatus ac dependente a cervicibus pugione ante pectus; nec prius usum togae recipere quam oppressis qui novas res moliebantur, praefecto praetori Nymphidio Sabino Romae, in Germania Fonteio Capitone, in Africa Clodio Macro legatis.
- 12 Praecesserat de eo fama saevitiae simul atque avaritiae, quod civitates Hispaniarum Galliarumque, quae cunctantius sibi accesserant, gravioribus tributis, quasdam etiam murorum destructione punisset et praepositos procuratoresque supplicio capitis adfecisset cum coniugibus ac liberis; quodque oblatam a Tarragonensibus imperatori auream

brarum quindecim conflasset ac tres uncias, quae ponderi eerant, iussisset exigi. Ea fama et confirmata et aucta est, t primum urbem introiit. Nam cum classarios, quos Nero ex emigibus iustos milites fecerat, redire ad pristinum statum ogeret, recusantis atque insuper aquilam et signa pertinacius agitantis non modo inmisso equite disiecit, sed decimavit etim. Item Germanorum cohortem a Caesaribus olim ad custodiam corporis institutam multisque experimentis fidelissimam, dissolvit ac sine commodo ullo remisit in patriam, quasi CN. Dolabellae, iuxta cuius hortos tendebat, proniorem. Illa quoque verene an falso per ludibrium iactabantur, adposita lauiore caena ingemuisse eum; et ordinario quidem dispensatori reviarium rationum offerenti paropsidem leguminis pro seduitate ac diligentia porrexisse, Cano autem chorulae mire placenti denarios quinque donasse, prolatos manu sua e peculiaribus oculis suis.

Quare adventus eius non perinde gratus fuit, idque proximo 13 spectaculo apparuit. Siquidem Atellanis notissimum canticum xorsis: *Venit Onesimus a villa*, cuncti simul spectatores onsentiente voce reliquam partem retulerunt ac saepius versu epetito egerunt. Maiore adeo et favore et auctoritate adeptus 14 st quam gessit imperium, quamquam multa documenta egregii rincipis daret; sed nequaquam tam grata erant, quam invisa quae secus fierent.

Regebatur trium arbitrio, quos una et intra Palatium habitantis nec umquam non adhaerentis paedagogos vulgo vocant. Ii erant T. Vinus legatus eius in Hispania, cupiditatis imiensae; Cornelius Laco ex assessore praefectus praetorii, rrogantia socordiaque intolerabilis; libertus Icelus, paulo nte anulis aureis et Marciani cognomine ornatus ac iam summae equestris gradus candidatus. His diverso vitiorum genere rassantibus adeo se abutendum permisit et tradidit, ut vix sibi pse constaret, modo acerbior parciorque, modo remissior ac eglegentior quam conveniret principi electo atque illud etatis.

Quosdam claros ex utroque ordine viros suspicione minima inauditos condemnavit. Civitatem R. raro dedit, iura trium berorum vix uni atque alteri, ac ne is quidem nisi ad certum

praefinitumque tempus. Iudicibus sextam decuriam adici praecantibus non modo negavit, sed et concessum a Claudio beneficium, ne hieme initioque anni ad iudicandum evocarentur, eripuit. Existimabatur etiam senatoria et equestria officia bienni spatio determinaturus, nec daturus nisi invitis ac recusantibus. Liberalitates Neronis, non plus decimis concessis, per quinquaginta equites R. ea condicione revocandas curavit exigendasque, ut et si quid scaenici aut xystici donatum olim vendidissent, auferretur emptoribus, quando illi pretio assumpto solvere nequirent.

At contra nihil non per comites atque libertos pretio addici, aut donari gratia passus est, vectigalia immunitates, poenas innocentium impunitates noxiorum. Quin etiam, populo R. deponente supplicium Haloti et Tigillini, solos ex omnibus Neronis emissariis vel maleficientissimos incolumes praestitit atque insuper Halotum procuracione amplissima ornavit, pro Tigillino etiam saevitiae populum edicto increpuit.

Per haec prope universis ordinibus offensus, vel praecipua flagrabat invidia apud milites. Nam cum in verba eius absentis iurantibus donativum grandius solito praepositi pronuntiassent, neque ratam rem habuit et subinde iactavit, *legere se militem, non emere consuesse*; atque eo quidem nomine omnis, qui ubique erant, exacerbavit. Ceterum praetorianos etiam metu et indignitate commovit, removens subinde plerisque, ut suspectos et Nymphidi socios. Sed maxime fremebat superioris Germaniae exercitus, fraudari se praemis navatae adversus Gallos et Vindicem operae. Ergo primi obsequium rumpere ausi, Kl. Ian. adigi sacramento nisi in nomen senatus recusarunt statimque legationem ad praetorianos cum mandatis destinaverunt, *displicere imperatorem in Hispania factum; eligerent ipsi quem cuncti exercitus comprobarent*. Quod ut nuntiatum est, despectui esse non tam senectam suam quam orbitatem ratus, Pisonem Frugi Licinianum, nobilem egregiumque juvenem ac sibi olim probatissimum testamentoque semper in bona et nomen adscitum, repente e media salutantium turba adprehendit filiumque appellans perduxit in castra pro certione adoptavit, ne tunc quidem donativum sibi, pro certione faceret. Huc faciliorem occasionem M.

Salvio Othoni prae-buit perficiendi conata intra sextum adoptionis diem.

Magna et assidua monstra iam inde a principio exitum ei, 18
 qualis evenit, portenderant. Cum per omne iter dextra sini-
 19 **straque oppidatim victimae caederentur, taurus securis ictu**
consternatus rupto vinculo essedum eius invasit elatisque pe-
ditibus totum cruore perfudit; ac descendantem speculator im-
pulsu turbae lancea prope vulneravit. Urbem quoque et deinde
Palatium ingressum excepit terrae tremor et assimilis quidam
 20 **mugitus sonus. Secuta sunt aliquanto manifestiora. Monile,**
margaritis gemmisque consertum, ad ornandam Fortunam suam
Tusculanam ex omni gaza secreverat; id repente quasi augu-
stiore dignius loco Capitolinae Veneri dedicavit, ac proxima
nocte somniavit speciem Fortunae querentis fraudatam se
 21 **dono destinato, minantisque erepturam et ipsam quae dedisset.**
Cumque exterritus luce prima ad expiandum somnium, prae-
misisis qui rem divinam appararent, Tusculum excucurrisset,
nihil invenit praeter tepidam in ara favillam atratumque iuxta
senem in catino vitreo thus tenentem et in calice fictili merum.
 22 **Observatum etiam est, Kl. Ian. sacrificanti coronam de capite**
excidisse, auspicanti pullos avolasse; adoptionis die neque
milites adlocuturo castrensem sellam demore positam pro tri-
bunali, oblitis ministris, et in senatu curulem perverse collo-
catam. Prius vero quam occideretur sacrificantem mane ha-
 23 **ruspex identidem monuit, caveret periculum, non longe per-**
cussores abesse.

Haud multo post cognoscit teneri castra ab Othone, ac
 plerisque ut eodem quam primum pergeret suadentibus, (posse
 enim auctoritate et praesentia praevalere) nihil amplius quam
 24 **continere se statuit et legionariorum firmare praesidiis, qui**
multifariam diverseque tendebant. Loricam tamen induit lin-
team, quamquam haud dissimulans parum adversus tot mucro-
nes futuram. Sed extractus rumoribus falsis, quos con-
spirati, ut eum in publicum elicerent, de industria dissipant,
 25 **paucis temere affirmantibus transactum negotium, oppressos,**
qui tumultuarentur, advenire frequentis ceteros gratulabundos
et in omne obsequium paratos; iis ut occurreret prodiit, tanta
fiducia ut militi cuidam occisum a se Othonem glorianti Quo

auctore? responderit; atque in forum usque processit. Ibī equites, quibus mandata caedes erat, cum per publicum dimota paganorum turba equos adegissent, viso procul eo, parumper restiterunt; dein rursus incitati desertum a suis contrucidarunt.

- 20 Sunt qui tradant, ad primum tumultum proclamasse eum: *Quid agitis commilitones? ego vester sum, et vos mei!* donativum etiam pollicitum. Plures autem prodiderunt, optulisse ultro iugulum et *ut hoc agerent, ac ferirent, quando ita videretur*, hortatum. Illud mirum admodum fuerit, neque praesentium quemquam opem imperatori ferre conatum et omnes qui accessirentur sprevisse nuntium, excepta Germanicianorum vexillatione. Ii ob recens meritum quod se aegros et invalidos magnopere fovisset, in auxilium advolaverunt, sed serius, itinere devio per ignorantiam locorum retardati.

Iugulatus est ad lacum Curti ac relictus ita uti erat, donec gregarius miles a frumentatione rediens abiecto onere caput ei amputavit; et quoniam capillo arripere non poterat, in gremium addidit, mox inserto per os pollice ad Othonem detulit. Illic laxis calonibusque donavit, qui hasta suffixum non sine ludibrio circum castra portarunt, adclamantes identidem: *Galba Cupido, fruaris aetate tua!* maxime irritati ad talem iocorum petulantiam, quod ante paucos dies exierat in vulgus, laudanti cuidam formam suam ut adhuc floridam et vegetam respondisse eum: *Ἐτι μοι μένος ἐμπεδόν ἐστιν.* Ab is Patrobii Neroniani libertus centum aureis redemptum eo loco, ubi iussu Galbae animadversum in patronum suum fuerat, abiecit. Sero tandem dispensator Argivus et hoc et ceterum truncum in privati eius hortis Aurelia via sepulturae dedit.

- 21 Statura fuit iusta, capite praecalvo, oculis caeruleis, adunco naso, manibus pedibusque articulari morbo distortissimis, ut neque calceum perpeti nec libellos evolvere aut tenere omnino valeret. Excreverat etiam in dexteriore latere eius caro, praependebatque adeo ut aegre fascia substringeretur. Cibi plurimi traditur, quem tempore hiberno etiam antea lucem capere consuevit, inter caenam vero usque eo abundantis, ut congestas super manus reliquias circumferri iuberet spargi ad rader stenti. . . Libidinis in maras pronior, et

eos nonnisi praeduros exoletosque; ferebant in Hispania Icelum e veteribus concubinis, de Neronis exitu nuntiantem, non modo artissimis oculis palam exceptum ab eo, sed ut sine mora velleretur oratum, atque seductum.

- 5 Periit tertio et septuagesimo aetatis anno, imperii mense 2 septimo. Senatus, ut primum licitum est, statuum ei decreverat rostratae columnae superstantem in parte fori, qua trucidatus est; sed decretum Vespasianus abolevit, percussores sibi ex Hispania in Iudaeam submisisse opinatus.

OTHO.

- 10 Maiores Othonis orti sunt oppido Ferentio, familia vetere 1 et honorata atque ex principibus Etruriae. Avus M. Salvius Otho, patre equite R. matre humili incertum an ingenua, per gratiam Liviae Augustae, in cuius domo creverat, senator est factus, nec praeturae gradum excessit.

- 15 Pater L. Otho, materno genere praeclaro multarumque et magnarum propinquitatum, tam carus tamque non absimilis 3 facie Tiberio principi fuit, ut plerique procreatum ex eo crederent. Urbanos honores, proconsulatum Africae et extra- 1 ordinaria imperia severissime administravit. Ausus etiam est 20 in Illyrico milites quosdam, quod motu Camilli ex paenitentia 1 praepositos suos quasi defectionis adversus Claudium auctores 1 occiderant, capite punire, et quidem ante principia se coram, 1 quamvis ob id ipsum promotos in ampliorem gradum a Claudio sciret. Quo facto sicut gloriam auxit, ita gratiam minuit: 15 quam tamen mature recipere detecta equitis R. fraude, quem prodentibus servis necem Claudio parere compererat. Namque et senatus honore rarissimo, statua in Palatio posita, prosecutus est eum et Claudius adlectum inter patricos conlaudans amplissimis verbis, hoc quoque adiecit: *Vir, quo melio-* 10 *res liberos habere ne opto quidem.* Ex Albia Terentia splendida femina duos filios tulit, L. Titianum et minorem M. cognominem sibi; tulit et filiam, quam vixdum nubilem Druso Germanici filio despondit.

- 2 Otho imperator III. Kl. Mai. natus est Camillo Arruntio, Domitio Aenobarbo cons. A prima adolescentia prodigus ac procax, adeo ut saepe flagris obiurgaretur a patre, ferebatur et vagari noctibus solitus, atque invalidum quemque obviurum vel potulentum corripere ac distento sago impositum in sublimi iactare. Post patris deinde mortem libertinam aulicam gratiosam, quo efficacius coleret, etiam diligere simulavit quamvis anum ac paene decrepitam; per hanc insinuatns Neroni, facile summum inter amicos locum tenuit congruentia morum, ut vero quidam tradunt, et consuetudine mutui stupri. Ac tantum potentia valuit, ut damnatum repetundis consularem virum, ingens praemium pactus, prius quam plane restitutionem ei impetrasset non dubitaret in senatum ad agendas gratias introducere. 3 Omnium autem consiliorum secretorumque particeps, die, quem necandae matri Nero destinarat, ad avertendas suspiciones caenam utrique exquisitissimae comitatis dedit; item Poppaeam Sabinam tunc adhuc amicam eius, abductam marito demandatamque interim sibi, nuptiarum specie recepit, nec corrupisse contentus, adeo dilexit ut ne rivalem quidem Neronem aequo tulerit animo. Creditur certe non modo missos ad arcessendam non recepisse, sed ipsum etiam exclusisse quondam pro foribus astantem miscentemque frustra minas et preces ac depositum reposcentem. Quare diducto matrimonio, sepositus est per causam legationis in Lusitaniam. Id satis visum, ne poena acrior mimum omnem divulgaret, qui tamen sic quoque hoc disticho enotuit:

Cur Otho mentito sit, quaeritis, exul honore?

Uxor is moechus coeperat esse suae.

- 4 Provinciam administravit quaestorius per decem annos, moderatione atque abstinentia singulari. Ut tandem occasio ultionis data est, conatibus Galbae primus accessit; eodemque momento et ipse spem imperii cepit magnam quidem et ex conditione temporum, sed aliquanto maiorem ex affirmatione Seleuci mathematici. Qui cum eum olim superstitem Neroni fore spondidisset, tunc ultro inopinatus advenerat, imperaturum quoque brevi repromittens. Nullo igitur officii aut ambitionis in quemquam genere omnino, quotiens caena principem acciperet, unquam subartabat, nec ritum dividebat, nec minus

alium alia via militum demerebatur. Cuidam etiam de parte finium cum vicino litiganti, adhibitus arbiter, totum agrum redemit emancipavitque; ut iam vix ullus esset, qui non et sentiret et praedicaret solum successione imperii dignum. Spe- 5 raverat autem fore ut adoptaretur a Galba, idque in dies expectabat. Sed postquam Pisone praelato spe decidit, ad vim conversus est, instigante super animi dolorem etiam magnitudine aeris alieni. Neque enim dissimulabat, *nisi principem se stare non posse; nihilque referre ab hoste in acie an in foro sub creditoribus caderet.* Ante paucos dies servo Caesaris pro impetrata dispensatione decies sestertium expresserat; hoc subsidium tanti coepti fuit. Ac primo quinquaginta speculatoribus commissa res est, deinde decem aliis, quos singuli binos produxerant; omnibus dena sestertia repraesentata et quinquagena promissa. Per hos sollicitati reliqui, nec adeo multi, haud dubia fiducia, in ipso negotio pluris adfuturos. Tulerat 6 animus post adoptionem statim castra occupare caenantemque in Palatio Galbam adgredi, sed obstitit respectus cohortis, quae tunc excubabat, ne oneraretur invidia, quod eiusdem statione et Gaius fuerat occisus et desertus Nero. Medium quoque tempus religio et Seleucus exemit.

Ergo destinata die, praemonitis consciis ut se in foro sub aede Saturni ad Miliarium aureum opperirentur, mane Galbam salutavit, utque consueverat osculo exceptus, etiam sacrificanti interfuit audivitque praedicta haruspicias. Deinde liberto adesse architectos nuntiante, quod signum convenerat, quasi venalem domum inspecturus abscessit, proripuitque se postica parte Palati ad constitutum. Alii febrem simulasse aiunt eamque excusationem proximis mandasse, si quaereretur. Tunc abditus prope muliebri sella in castra contendit, ac deficientibus lecticariis cum descendisset cursumque cepisset, laxato calceo restitit, donec omissa mora succollatus, et a praesente comitatu imperator consalutatus, inter faustas adclamaciones strictosque gladios ad principia devenit, obvio quoque non aliter ac si conscius et particeps foret adhaerente. Ibi missis qui Galbam et Pisonem trucidarent, ad conciliandos pollicitationibus militum animos nihil magis pro contione testatus est. *quam id demum se habiturum, quod sibi illi reliquissent*

7 Dein vergente iam die ingressus senatum, positaque brevitate quasi raptus de publico et suscipere imperium vi coactus gesturusque communi omnium arbitrio, Palatium petit. Ac super ceteras gratulantium adulantiumque blanditias ab infima plebe appellatus Nero, nullum indicium recusantis dedit, immo, ut quidam tradiderunt, etiam diplomatibus primisque epistulis suis ad quosdam provinciarum praesides Neronis cognomen adiecit. Certe et imagines statuasque eius reponi passus est et procuratores atque liberos ad eadem officia revocavit, nec quicquam prius pro potestate subscripsit quam quingentis sestertium ad peragendam Auream domum.

Dicitur ea nocte per quietem pavefactus gemitus maximos edidisse, repertusque a concursantibus humi ante lectum iacens, per omnia piaculorum genera Manes Galbae, a quo deturbari expellique se viderat, propitiare temptasse; postridie quoque in augurando tempestate orta graviter prolapsus identidem obmurmurasse:

Τί γάρ μοι καὶ μακροῦς ἀύλοῦς;

8 Sub idem vero tempus Germaniciani exercitus in Vitellii verba iurant. Quod ut comperit, auctor senatui fuit mittendae legationis, quae doceret electum iam principem, quietem et concordiam suaderet; et tamen per internuntios ac litteras consortem imperii generumque se Vitellio optulit. Verum haud dubio bello, iamque ducibus et copiis quas Vitellius praemiserat appropinquantibus, animum fidemque erga se praetorianorum paene interneccione amplissimi ordinis expertus est. Placuerat per classarios arma transferri remittique navibus; ea cum in castris sub noctem promerentur, insidias quidam suspicati tumultum excitaverunt; ac repente omnes nullo certo duce in Palatium cucurrerunt caedem senatus flagitantes, repulsisque tribunorum, qui inhibere temptabant, nonnullis et occisis, sic ut erant cruenti, ubinam imperator esset requirentes, per-ruperunt in triclinium usque, nec nisi viso destiterunt.

Expeditionem autem inpigre atque etiam praepropere inchoavit, nulla ne religionum quidem cura, sed et motis necdum conditis ancilibus, (quod antiquitus infaustum habetur) et die, quo cultores deum Matris lamentari et plangere incipiunt; praeterea adversissimis auspiciis. Nam et victima Diti patri caes

litavit, cum tali sacrificio contraria exta potiora sint, et primo egressu inundationibus Tiberis retardatus, ad vicensimum etiam lapidem ruina aedificiorum praecusam viam offendit. Simili temeritate, quamvis dubium nemini esset quin trahi bellum oporteret, quando et fame et angustiis locorum urgeretur hostis, quam primum tamen decertare statuit, sive impatiens longioris sollicitudinis speransque ante Vitelli adventum profligari plurimum posse, sive impar militum ardori pugnam deponentium. Nec ulli pugnae affuit substititque Brixelli.

Et tribus quidem verum mediocribus proelis apud Alpes circaque Placentiam et ad Castoris, quod loco nomen est, vicit; novissimo maximoque apud Betriacum fraude superatus est, cum spe conloquii facta, quasi ad conditionem pacis militibus eductis, ex inproviso atque in ipsa consulatione dimicandum fuisset. Ac statim moriendi impetum cepit, ut multi nec frustra opinantur, magis pudore ne tanto rerum hominumque periculo dominationem sibi asserere perseveraret, quam desperatione ulla aut diffidentia copiarum; quippe residuis integrisque etiam nunc quas secum ad secundos casus detinuerat, et supervenientibus aliis e Dalmatia Pannoniaque et Moesia, ne victis quidem adeo afflictis ut non in ultionem ignominiae quidvis discriminis ultro et vel solae subirent.

Interfuit huic bello pater meus Suetonius Laetus, tertiae decimae legionis tribunus angusticlavius. Is mox referre crebro solebat, Othonem etiam privatum usque adeo detestatum civilia arma, ut memorante quodam inter epulas de Cassi Bruttique exitu cohorrerit; nec concursurum cum Galba fuisse, nisi consideret sine bello rem transigi posse; tunc ad despiciendam vitam exemplo manipularis militis concitatum, qui cum cladem exercitus nuntiaret nec cuiquam fidem faceret, ac nunc mendaci nunc timoris quasi fugisset ex acie argueretur, gladio ante pedes eius incubuerit. Hoc viso proclamasse eum aiebat, non amplius se in periculum talis tamque bene meritos coniecturum.

Fratrem igitur fratrisque filium et singulos amicorum cohortatus ut sibi quisque pro facultate consuleret, ab amplexu et osculo suo dimisit omnis, secretoque capto binos codicillos exaravit, ad sororem consolatorios, et ad Messalinam Neronis,

quam matrimonio destinarat, commendans reliquias suas et memoriam. Quidquid deinde epistularum erat, ne cui periculo aut noxae apud victorem forent, concremavit. Divisit et pen-
 11 cunias domesticis ex copia praesenti. Atque ita paratus intentusque iam morti, tumultu inter moras exorto ut eos, qui discedere et abire coeptabant, corripere quasi desertores detinerique sensit, *Adiciamus inquit vitae et hanc noctem!* (his ipsis totidemque verbis) vetuitque vim cuiquam fieri; et in serum usque patente cubiculo, si quis adire vellet, potestatem sui praebuit. Post hoc sedata siti gelidae aquae potione, arripuit duos pugiones et explorata utriusque acie, cum alterum pulvino subdidisset, foribus adopertis artissimo somno quievit. Et circa lucem demum expergefactus, uno se traiecit ictu infra laevam papillam, irrupentibusque ad primum gemitum modo celans modo detegens plagam, exanimatus est et celeriter (nam ita praeceperat) funeratus, tricensimo et octavo aetatis anno et nonagensimo et quinto imperii die.

12 Tanto Othonis animo nequaquam corpus aut habitus competit. Fuisse enim et modicae staturae et male pedatus scam-
 busque traditur, munditiarum vero paene muliebrum, vulso corpore, galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato et adnexo, ut nemo dinosceret; quin et faciem cotidie rasitare ac pane madido linere consuetum, idque instituere a prima lanugine, ne barbatus umquam esset; sacra etiam Isidis saepe in lintea religiosaque veste propalam celebrasse. Per quae factum putem, ut mors eius minime congruens vitae maiore miraculo fuerit. Multi praesentium militum cum plurimo fletu manus ac pedes iacentis exosculati, fortissimum virum, unicum imperatorem praedicantes, ibidem statim nec procul a rogo vim suae vitae attulerunt; multi et absentium, accepto nuntio, prae dolore armis inter se ad interneccionem concurrerunt. Denique magna pars hominum, incolumem gravissime detestata, mortuum laudibus tulit, ut vulgo iactatum sit etiam, Galbam ab eo non tam dominandi quam rei p. ac libertatis restituendae causa interemptum.

VITELLIUS.

Vitelliorum originem alii aliam et quidem diversissimam tradunt, partim veterem et nobilem, partim vero novam et obscuram atque etiam sordidam; quod ego per adultores obtretractatoresque imperatoris Vitelli evenisse opinarer, nisi aliquanto prius de familiae conditione variatum esset. Extat Q. Elogi ad Quintum Vitellium Divi Augusti quaestorem libellus, quo continetur, Vitellios Fauno Aboriginum rege et Vitellia, quae multis locis pro numine coleretur, ortos toto Latio imperasse; horum residuam stirpem ex Sabinis transisse Romanam atque inter patricios adlectam; indicia stirpis mansisse diu viam Vitelliam ab Ianiculo ad mare usque, item coloniam eiusdem nominis, quam gentili copia adversus Aequiculos tutandam olim depoposcissent; tempore deinde Samnitici belli praesidio in Apuliam misso, quosdam ex Vitellis subdisse Nuceriae, eorumque progeniem longo post intervallo repetisse urbem atque ordinem senatorium. Contra plures auctorem generis libertinum prodiderunt, Cassius Severus nec minus alii eundem et sutorem veteramentarium, cuius filius sectionibus et cognituris uberius compendium nactus, ex muliere vulgari, Antiochi cuiusdam furnariam exercentis filia, equitem R. genuerit. Sed quod discrepat, sit in medio. Ceterum P. Vitellius domo Nuceria, sive ille stirpis antiquae sive pudendis parentibus atque avis, eques certe R. et rerum Augusti procurator, quattuor filios amplissimae dignitatis cognomines ac tantum praenominebus distinctos reliquit Aul. Q. P. L. Aulus in consulatu obiit, quem cum Domitio Neronis Caesaris patre inerat, praelautus alioqui famosusque caenarum magnificentia. Quintus caruit ordine, cum auctore Tiberio secerni minus idoneos senatores removerique placuisset. P., Germanici comes, CN. Pisonem inimicum et interfectorem eius accusavit condemnavitque, ac post praeturae honorem inter Seiani conscios arreptus et in custodiam fratris datus scalpro librario venas sibi incidit, nec tam mortis pae-

venit, Gaio per aurigandi, Claudio per aleae studium familiaris, sed aliquanto Neroni acceptior, cum propter eadem haec, tum peculiari merito, quod praesidens certamini Neroneo, cupientem inter citharoedos contendere, nec quamvis flagitantibus cunctis promittere audentem ideoque egressum theatro revocaverat, quasi perseverantis populi legatione suscepta, exorandumque praebuerat.

Trium itaque principum indulgentia non solum honoribus 5
verum et sacerdotiis amplissimis auctus, proconsulatum Africae post haec curamque operum publicorum administravit, et voluntate dispari et existimatione. In provincia singularem innocentiam praestitit biennio continuato, cum succedenti fratri legatus substitisset; at in urbano officio dona atque ornamenta templorum subripuisse et commutasse quaedam ferebatur, proque auro et argento stannum et aurichalcum supposuisse.

Uxorem habuit Petroniam consularis viri filiam, et ex ea 6
filium Petronianum captum altero oculo. Hunc heredem a matre sub condicione institutum, si de potestate patris existet, manu emisit brevique, ut creditum est, interemit, insimulatum insuper parricidii et quasi paratum ad scelus venenum ex conscientia hausisset. Duxit mox Galeriam Fundanam praetorio patre, ac de hac quoque liberos utriusque sexus tulit, sed marem titubantia oris prope mutum et elinguem.

A Galba in inferiorem Germaniam contra opinionem missus est. Adiutum putant T. Vini suffragio, tunc potentissimi 7
et cui iam pridem per communem factionis Venetae favorem conciliatus esset; nisi quod Galba prae se tulit, nullos minus metuendos quam qui de solo victu cogitarent, ac posse provincialibus copiis profundam gulam eius expleri, ut cuius evidens sit contemptu magis quam gratia electum. Satis constat, exituro viaticum defuisse, tanta egestate rei familiaris, ut uxore et liberis, quos Romae relinquebat, meritorio caenaculo abditis, domum in reliquam partem anni ablocaret, utque ex aure matris detractum unionem pigneraverit ad itineris impensas. Creditorum quidem praestolantium ac detinentium turbam et in iis Sinuessanos Formianosque, quorum publica vectigalia interverterat, nonnisi terrore calu-

mniae amovit, cum libertino cuidam acerbius debitum reposcenti iniuriarum formulam, quasi calce ab eo percussus, intendisset nec aliter quam extortis quinquaginta sestertiis remisisset.

Advenientem male animatus erga principem exercitus pronusque ad res novas libens ac supinis manibus excepit, velut dono deum oblatum, ter consulis filium, aetate integra, facili ac prodigo animo. Quam veterem de se persuasionem Vitellius recentibus etiam experimentis auxerat, tota via caligatorum quoque militum obvios exosculans, perque stabula ac deversoria mulionibus ac viatoribus praeter modum comis, ut mane singulos, *iamne ientassent*, sciscitaretur seque felicis ructu quoque ostenderet. Castra vero ingressus nihil cuiquam poscenti negavit atque etiam ultro ignominiosas notas, reis sordes, damnatis supplicia dempsit. Quare vixdum mense transacto, neque diei neque temporis ratione habita, ac iam vespere, subito a militibus e cubiculo raptus, ita ut erat, in veste domestica, imperator est consalutatus circumlatusque per celeberrimos vicos, strictum Divi Iulii gladium tenens, detractum delubro Martis atque in prima gratulatione porrectum sibi a quodam; nec ante in praetorium rediit quam flagrante triclinio ex conceptu camini, cum quidem consternatis et quasi omine adverso anxiiis omnibus, *Bono*, inquit, *animo estote! nobis adluxit*; nullo sermone alio apud milites usus. Consentiente deinde etiam superioris provinciae exercitu, qui prius a Galba ad senatum defecerat, cognomen Germanici delatum ab universis cupide recepit, Augusti distulit, Caesaris in perpetuum recusavit. Ac subinde caede Galbae adnuntiata, compositis Germanicis rebus, partitus est copias, quas adversus Othonem praemitteret, quasque ipse perduceret. Praemisso agmine laetum evenit auspiciam, siquidem a parte dextra repente aquila advolavit, lustratisque signis ingressos viam sensim antecessit. At contra ipso movente, statuae equestres, cum plurifariam ei ponerentur, fractis repente curibus pariter corruerunt, et laurea, quam religiosissime circumdederat, in profluentem excidit; mox Vienna pro tribunali iure reddenti gallinaceus supra umerum ac deinde

dit exitus; nam confirmatum per legatos suos imperium per se retinere non potuit.

De Betriacensi victoria et Othonis exitu, cum adhuc in 10 Gallia esset, audiit, nihilque cunctatus, quidquid praetorianarum cohortium fuit, ut pessimi exempli, uno exauctoravit edicto iussas tribunis tradere arma. Centum autem atque viginti, quorum libellos Othoni datos invenerat exposcentium praemium ob editam in caede Galbae operam, conquiri et supplicio addici imperavit, egregie prorsus atque magnifice et ut summi principis spem ostenderet, nisi cetera magis ex natura et priore vita sua quam ex imperii maiestate gessisset. Namque itinere inchoato, per medias civitates ritu triumphantium vectus est, perque flumina delicatissimis navigiis et variarum coronarum genere redimitis, inter profusissimos obsoniorum apparatus, nulla familiae aut militis disciplina, rapinas ac petulantiam omnium in iocum vertens; qui non contenti epulo ubique publice praebito, quoscumque libuisset in libertatem asserebant, verbera et plagas, saepe vulnera, nonnumquam necem repraesentantes adversantibus. Utque campos, in quibus pugnatum est, adit, abhorrentis quosdam cadaverum tabem, detestabili voce confirmare ausus est, *optime olere occisum hostem, et melius civem*. Nec eo setius ad leniendam gravitatem odoris plurimum meri propalam hausit passimque divisit. Pari vanitate atque insolentia lapidem memoriae Othonis inscriptum intuens, *dignum eo Mausoleo* ait, pugionemque, quo is se occiderat, in Agrippinensem coloniam misit Marti dedicandum. In Appennini quidem iugis etiam pervigilium egit. Urbem denique ad 11 classicum introiit paludatus ferroque succinctus, inter signa atque vexilla, sagulatis comitibus, ac detectis commilitonum armis.

Magis deinde ac magis omni divino humanoque iure neglecto, Aliensi die pontificatum maximum cepit, comitia in decem annos ordinavit seque perpetuum consulem. Et ne cui dubium foret, quod exemplar regendae rei p. eligeret, medio Martio campo adhibita publicorum sacerdotum frequentia inferias Neroni dedit, ac sollemni convivio citharodum placentem palam admonuit, ut *aliquid et de dominico di-*

compedes utrimque serti et tarsus in dextera habuit
deinde ob nimiam contumaciam et ferocitatem gravat
cumforaneo lanistae vendidit dilatumque ad finem
repente subripuit, et provincia demum accepta manu
primo imperii die aureis donavit anulis super caena
mane, rogantibus pro eo cunctis, detestatus esset seve
talem equestris ordinis maculam.

- 13 Sed vel praecipue luxuriae saevitiaeque deditus,
trifariam semper, interdum quadrifariam dispertiebat,
tacula et prandia et caenas comissionesque, facile
sufficiens vomitandi consuetudine. Indicebat aute
alii eadem die, nec cuiquam minus singuli apparatus
genis milibus nummum constiterunt. Famosissima su
teras fuit caena data ei adventicia a fratre, in qua di
lectissimorum piscium, septem avium apposita tra
Hanc quoque exuperavit ipse dedicatione patinae, q
immensam magnitudinem *clipeum Minervae* *πολιού*
citabat. In hac scarorum iocinera, phasianarum et p
cerebella, linguas phoenicopterorum, murenarum l
Parthia usque fretoque Hispanico per navarchos ac t
petitarum, commiscuit. Ut autem homo non profunda
sed intempestivae quoque ac sordidae gulae, ne in s
quidem umquam aut itinere ullo temperavit, quin inter
ibidem statim viscus et * farris paene rapta e foco ma

5 torum publicanorumque, qui umquam se aut Romae debitum
 aut in via portorium flagitassent, vix ulli pepercit; ex quibus
 quandam in ipsa salutatione supplicio traditum statimque
 revocatum, cunctis clementiam laudantibus, coram interfici
 10 iussit, velle se dicens *pascere oculos*; alterius poenae duos
 filios adiecit deprecari pro patre conatos. Sed et equitem
 R. proclamantem, cum raperetur ad poenam: *Heres meus*
es! exhibere testamenti tabulas coegit, utque legit coheredem
 15 sibi libertum eius ascriptum, iugulari cum liberto imperavit.
 Quosdam et de plebe ob id ipsum, quod Venetae factioni
 clare male dixerant, interemit, contemptu sui et nova spe id
 ausos opinatus. Nullis tamen infensior quam vernaculis et
 mathematicis, ut quisque deferretur, inauditum capite punie-
 bat, exacerbatus, quod post edictum suum, quo iubebat intra
 20 Kl. Oct. urbe Italiaeque mathematici excederent, statim libel-
 lus propositus est, *et Chaldaeos dicere, bonum factum, ne*
Vitellius Germanicus intra eundem Calendarum diem us-
quam esset. Suspectus et in morte matris fuit, quasi aegrae
 praeberi cibum prohibuisset, vaticinante Cattha muliere, cui
 25 velut oraculo adquiescebat, ita demum firmiter ac diutissime
 imperaturum, si superstes parenti extitisset. Alii tradunt
 ipsam taedio praesentium et imminentium metu venenum a
 filio impetrasse, haud sane difficulter.

Octavo imperii mense desciverunt ab eo exercitus Moe- 15
 25 siarum atque Pannoniae, item ex transmarinis Iudaicus et
 Syriaticus, ac pars in absentis pars in praesentis Vespasiani
 verba iurarunt. Ad retinendum ergo ceterorum hominum
 studium ac favorem, nihil non publice privatimque nullo ad-
 hibito modo largitus est. Dilectum quoque ea condicione in
 30 urbe egit, ut voluntariis non modo missionem post victoriam,
 sed etiam veteranorum iustaeque militiae commoda pollice-
 retur. Urgenti deinde terra marique hosti hinc fratrem cum
 classe ac tironibus et gladiatorum manu opposuit, hinc Be-
 triacenses copias et duces; atque ubique aut superatus aut
 35 proditus, salutem sibi et milies sestertium a Flavio Sabino
 Vespasiani fratre pepigit; statimque pro gradibus Palati
 apud frequentes milites, cedere se imperio quod invitus re-
 cepisset, professus, cunctis reclamantibus rem distulit, ac

nocte interposita, primo diluculo sordidatus descendit ad rostra multisque cum lacrimis eadem illa, verum e libello, testatus est. Rursus interpellante milite ac populo et ne deficeret hortante omnemque operam suam certatim pollicente, animum resumpsit Sabinumque et reliquos Flavianos nihil iam metuentis vi subita in Capitolium compulit, succensoque templo Iovis Optimi Maximi oppressit. Cum et proelium et incendium e Tiberiana prospiceret domo inter epulas, non multo post paenitens facti et in alios culpam conferens, vocata contione iuravit coegitque iurare et ceteros, nihil sibi antiquius quiete publica fore. Tunc solutum a latere pugionem consuli primum, deinde illo recusante magistratibus ac mox senatoribus singulis porrigens, nullo recipiente, quasi in aede Concordiae positurus abscessit. Sed quibusdam adclamantibus, *ipsum esse Concordiam*, rediit nec solum retinere se ferrum affirmavit, verum etiam Concordiae recipere cognomen; suasitque senatui, ut legatos cum virginibus Vestalibus mitterent, pacem aut certe tempus ad consultandum petituros.

Postridie responsa opperienti nuntiatum est per exploratorem, hostes appropinquare. Continuo igitur abstrusus gestatoria sella, duobus solis comitibus, pistore et coco, Aventinum et paternam domum clam petit, ut inde in Campaniam fugeret; mox levi rumore et incerto, tamquam pax impetrata esset, referri se in Palatium passus est. Ubi cum deserta omnia reperisset, dilabentibus et qui simul erant, zona se aureorum plena circumdedit confugitque in cellulam ianitoris, religato pro foribus cane lectoque et culcita obiectis.

17 Irruperant iam agminis antecessores ac nemine obviorimabantur, ut fit, singula. Ab his extractus e latebra, sciscitantes, quis esset (nam ignorabatur) et ubi esse Vitellium sciret, mendacio elusit; deinde agnitus, rogare non destitit, quasi quaedam de salute Vespasiani dicturus, ut custodiretur interim vel in carcere, donec religatis post terga manibus, iniecto cervicibus laqueo, veste discissa seminudus in forum tractus est inter magna rerum verborumque ludibria per totum viae Sacrae spatium, reducto coma capite, ceu noxii solent, atque atrox vultu mucrone gladii subrecto, ut

isendam praeberet faciem neve summitteret; quibusdam tercore et caeno incessentibus, aliis incendiarium et patinatum vociferantibus, parte vulgi etiam corporis vitia exprobrante; erat enim in eo enormis proceritas, facies rubida, alterumque ex vinulentia, venter obesus, alterum femur sublebile impulsu olim quadrigae, cum auriganti Gaio ministratorem exhiberet. Tandem apud Gemonias minutissimis ictibus excarnificatus atque confectus est, et inde unco tractus in Tiberim.

Periit cum fratre et filio anno vitae septimo quinquage-
18
imo; nec fefellit coniectura eorum qui augurio, quod factum in Vienna ostendimus, non aliud portendi praedixerant, quam venturum in alicuius Gallicani hominis potestatem; siquidem ab Antonio Primo adversarum partium duce oppressus est, ut Tolosae nato cognomen in pueritia Becco fuerat: id valet gallinacei rostrum.

C. SUETONI TRANQUILLI
DE VITA CAESARUM

LIBER VIII.

DIVUS VESPASIANUS. DIVUS TITUS.
DOMITIANUS.

DIVUS VESPASIANUS.

1 Rebellionem trium principum et caede incertum diu et quasi vagum imperium suscepit firmavitque tandem gens Flavia, obscura illa quidem ac sine ullis maiorum imaginibus, sed tamen rei p. nequaquam paenitenda; constat licet, Domitianum cupiditatis ac saevitiae merito poenas luisse.

T. Flavius Petro, municeps Reatinus, bello civili Pompeianarum partium centurio an evocatus, profugit ex Pharsalica acie domumque se contulit, ubi deinde venia et missione impetrata coactiones argentarias factitavit. Huius filius, cognomine Sabinus, expertus militiae (etsi quidam eum primipilarem, nonnulli, cum adhuc ordines duceret, sacramento solutum per causam valitudinis tradunt) publicum quadragesimae in Asia egit; manebantque imagines a civitatibus ei positae sub hoc titulo: *Καλῶς τελωνήσαντι*. Postea faenus apud Helvetios exercuit ibique diem obiit, superstitibus uxore Vespasia Polla et duobus ex ea liberis, quorum maior Sabinus ad praefecturam urbis, minor Vespasianus ad principatum usque processit. Polla, Nursiae honesto genere orta, patrem habuit Vespasium Pollionem, ter tribunum militum praefectumque castrorum, fratrem senatorem praetoriae dignitatis. *Λοενο στειν* ad sextum miliarium a Nursia Spole-

tium euntibus in monte summo appellatur Vespasiae, ubi Vespasiorum complura monumenta extant, magnum indicium splendoris familiae et vetustatis. Non negaverim iactatum a quibusdam, Petronis patrem e regione Transpadana fuisse mancipem operarum, quae ex Umbria in Sabinos ad culturam agrorum quot annis commeare soleant; subsedissem autem in oppido Reatino, uxore ibidem ducta. Ipse ne vestigium quidem de hoc, quamvis satis curiose inquirerem, inveni.

Vespasianus natus est in Sabinis ultra Reate vico modico, 2 cui nomen est Phalacrine, XV. Kl. Decb. vesperi, Q. Sulpicio Camerino, C. Poppaeo Sabino cons. quinquennio ante quam Augustus excederet; educatus sub paterna avia Tertulla in praediis Cosanis. Quare princeps quoque et locum incunabulorum assidue frequentavit, manente villa qualis fuerat olim, ne quid scilicet oculorum consuetudini deperiret; et aviae memoriam tanto opere dilexit, ut sollemnibus ac festis diebus pocillo quoque eius argenteo potare perseveraverit.

Sumpta virili toga, latum clavum, quamquam fratre adepto, diu aversatus est, nec ut tandem appeteret compelli nisi a matre potuit. Ea demum extudit magis convicio quam precibus vel auctoritate, dum eum identidem per contumelliam anteambulonem fratris appellat.

Tribunatum militum in Thracia meruit; quaestor Cretam et Cyrenas provinciam sorte cepit; aedilitatis ac mox praeturae candidatus, illam non sine repulsa sextoque vix adeptus est loco, hanc prima statim petitione et in primis; praetor infensum senatui Gaium ne quo non genere demeretur, ludos extraordinarios pro victoria eius Germanica depoposcit, poenaeque coniuratorum addendum censuit ut insepulti proicerentur. Egit et gratias ei apud amplissimum ordinem, quod se honore caenae dignatus esset.

Inter haec Flaviam Domitillam duxit uxorem, Statili Caepellae equitis R. Sabratensis ex Africa delicatam olim Latinaeque condicionis, sed mox ingenuam et civem Rom. reciperatorio iudicio pronuntiatam, patre asserente Flavio Libere Ferenti genito nec quicquam amplius quam quaestorio triba. Ex hac liberos tulit Titum et Domitianum et Domi-

tillam. Uxori ac filiae superstes fuit, atque utramque adhuc privatus amisit. Post uxoris excessum Caenidem, Antoniae libertam et a manu, dilectam quondam sibi revocavit in contubernium, habuitque etiam imperator paene iustae uxoris loco.

4 Claudio principe Narcissi gratia legatus legionis in Germaniam missus est; inde in Britanniam translatus, tricies cum hoste confluxit. Duas validissimas gentes superque viginti oppida et insulam Vectem Britanniae proximam in dicionem redegit, partim Auli Plauti legati consularis partim Claudii ipsius ductu. Quare triumphalia ornamenta et in brevi spatio duplex sacerdotium accepit, praeterea consulatum, quem gessit per duos novissimos anni menses. Medium tempus ad proconsulatum usque in otio secessuque egit, Agrippinam timens potentem adhuc apud filium et defuncti quoque Narcissi amici perosam.

Exim sortitus Africam, integerrime nec sine magna dignatione administravit, nisi quod Hadrumeti seditione quadam rapa in eum iacta sunt. Rediit certe nihilo opulentior, ut qui, prope labefactata iam fide, omnia praedia fratri obligavit necessarioque ad mangonicos quaestus sustinendae dignitatis causa descenderit; propter quod vulgo multo vocabatur. Convictus quoque dicitur ducenta sestertia expressisse iuveni, cui latum clavum adversus patris voluntatem imperarat, eoque nomine graviter increpitus.

Peregrinatione Achaica inter comites Neronis, cum cantante eo aut discederet saepius aut praesens obdormisceret, gravissimam contraxit offensam, prohibitusque non contubernio modo sed etiam publica salutatione, secessit in parvam ac deviam civitatem, quoad latenti etiamque extrema metu-
30

Percrebuerat Oriente toto vetus et constans opinio, esse in fatis ut eo tempore Iudaea profecti rerum potirentur. Id de imperatore Romano, quantum postea eventu paruit, praedictum Iudaei ad se trahentes rebellarunt, caesoque praeposito legatum insuper Syriae consularem suppetias ferentem, raptam aquila, fugaverunt. Ad hunc motum comprimendum cum exercitu ampliore et non instrenuo duce, cui tamen tuto tanta res committeretur, opus esset, ipse potissimum dele-

ctus est, ut et industriae expertae nec metuendus ullo modo ob humilitatem generis ac nominis. Additis igitur ad copias duabus legionibus, octo alis, cohortibus decem, atque inter legatos maiore filio assumpto, ut primum provinciam attigit, proximas quoque convertit in se, correcta statim castrorum disciplina, unoque et altero proelio tam constanter inito, ut in oppugnatione castelli lapidis ictum genu, scuto sagittas aliquot exceperit.

Post Neronem Galbamque, Othone ac Vitellio de principi- 5
patu certantibus, in spem imperii venit, iam pridem sibi per haec ostenta conceptam.

In suburbano Flaviorum quercus antiqua, quae erat Marti sacra, per tres Vespasiae partus, singulos repente ramos a frutice dedit, haud dubia signa futuri cuiusque fati: primum 15
exilem et cito arefactum, (ideoque puella nata non perannavit) secundum praevalidum ac prolixum et qui magnam felicitatem portenderet, tertium vero instar arboris. Quare patrem Sabinum ferunt, haruspicio insuper confirmatum, renuntiasse matri, nepotem ei Caesarem genitum; nec illam quicquam aliud quam cachinnasse, mirantem, *quod adhuc se 20
mentis compote deliraret iam filius suus.*

Mox, cum aedilem eum C. Caesar, succensens curam verrendis viis non adhibitam, luto iussisset oppleri congesto per milites in praetextae sinum, non defuerunt qui interpre- 25
tarentur, quandoque proculcatam desertamque rem p. civili aliqua perturbatione in tutelam eius ac velut in gremium deventuram.

Prandente eo quondam, canis extrarius e trivio manum humanam intulit mensaeque subiecit. Caenante rursus, bos 30
arator decusso iugo triclinium irrupit, ac fugatis ministris quasi repente defessus procidit ad ipsos accumbentis pedes cervicemque summisit. Arbor quoque cupressus in agro avito sine ulla vi tempestatis evulsa radicitus atque prostrata, insequenti die viridior ac firmior resurrexit.

At in Achaia somniavit, initium sibi suisque felicitatis futurum, simul ac dens Neroni exemptus esset; eventique ut 35
requenti die progressus in atrium medicus dentem ei ostenderet, tantumque quod exemptum.

Apud Iudaeam Carmeli dei oraculum consulentem ita confirmavere sortes, ut quidquid cogitaret volveretque animo, quamlibet magnum, id esse proventurum pollicerentur; et unus ex nobilibus captivis Iosepus, cum coiceretur in vincula, constantissime asseveravit fore ut ab eodem brevi solveretur, verum iam imperatore. Nuntiabantur et ex urbe praesagia, Neronem diebus ultimis monitum per quietem, ut tensam Iovis Optimi Maximi e sacrario in domum Vespasiani et inde in circum deduceret; ac non multo post, comitia secundi consulatus ineunte Galba, statuum Divi Iuli ad Orientem sponte conversam; acieque Betriacensi, prius quam committeretur, duas aquilas in conspectu omnium conflixisse, victaque altera supervenisse tertiam ab solis exortu ac victricem abegisse. Nec tamen quicquam ante temptavit, promptissimis atque etiam instantibus suis, quam sollicitatus quorundam et ignotorum et absentium fortuito favore.

Moesiaci exercitus bina e tribus legionibus milia; missa auxilio Othoni, postquam ingressis iter nuntiatum est, victum eum ac vim vitae suae attulisse, nihilo setius Aquileiam usque perseveraverunt, quasi rumori minus crederent. Ibi per occasionem ac licentiam omni rapinarum genere grassati, cum timerent ne sibi reversis reddenda ratio ac subeunda poena esset, consilium inierunt eligendi creandique imperatoris; neque enim deteriores esse aut Hispaniensi exercitu qui Galbam, aut praetoriano qui Othonem, aut Germaniciano qui Vitellium fecissent. Propositis itaque nominibus legatorum consularium, quot ubique tunc erant, cum ceteros alium alia de causa improbarent, et quidam e legione tertia, quae sub exitu Neronis translata ex Syria in Moesiam fuerat, Vespasianum laudibus ferrent, assensere cuncti nomenque eius vexillis omnibus sine mora inscripserunt. Et tunc quidem compressa res est, revocatis ad officium numeris parumper. Ceterum divulgato facto, Tiberius Alexander praefectus Aegypti primus in verba Vespasiani legiones aedit Kl. Iul. qui principatus dies in posterum observatus est. Iudaicus deinde exercitus V. Idus Iul. apud ipsum iuravit.

Plurimum coeptis contulerunt iactatum exemplar epistulae verae viva felix Othonis ad Vespasianum, ex-

trema obtestatione ultionem mandantis et ut rei p. subveniret optantis; simul rumor dissipatus, destinasse victorem Vitellium permutare hiberna legionum et Germanicas transferre in Orientem ad securiorem mollioremque militiam. Praeterea 5 ex praesidibus provinciarum Licinius Mucianus et e regibus Vologaesius Parthus, ille deposita simultate, quam in id tempus ex aemulatione non obscure gerebat, Syriacum promisit exercitum, hic quadraginta milia sagittariorum. Suscepto 7 igitur civili bello ac ducibus copiisque in Italiam praemissis, 10 interim Alexandriam transiit, ut claustra Aegypti optineret. Hic cum de firmitate imperii capturus auspiciam aedem Serapidis summotis omnibus solus intrasset, ac propitiato multum deo tandem se convertisset, verbenas coronasque et panificia, ut illic assolet, Basilides libertus obtulisse ei visus 15 est; quem neque admissum a quoquam et iam pridem propter nervorum validitatem vix ingredi longeque abesse constabat. Ac statim advenere litterae, fusas apud Cremonam Vitelli copias, ipsum in urbe interemptum nuntiantes.

Auctoritas et quasi maiestas quaedam ut scilicet inopinato et adhuc novo principi deerat; haec quoque accessit. 20 E plebe quidam luminibus orbatus, item alius debili crure sedentem pro tribunali pariter adierunt, orantes opem valitudini demonstratam a Serapide per quietem: restitutum oculos, si inspisset; confirmatum crus, si dignaretur calce 25 contingere. Cum vix fides esset ullo modo rem successuram, ideoque ne experiri quidem auderet, extremo hortantibus amicis palam pro contione utrumque temptavit, nec eventus defuit. Per idem tempus Tegeae in Arcadia instinctu vaticinantium effossa sunt sacro loco vasa operis antiqui, atque 30 in iis assimilis Vespasiano imago.

Talis tantaque cum fama in urbem reversus, acto de Iudaeis triumpho, consulatus octo veteri addidit; suscepit et censuram, ac per totum imperii tempus nihil habuit antiquius quam prope afflictam nutantemque rem p. stabilire primo, 35 deinde et ornare.

Milites pars victoriae fiducia, pars ignominiae dolore ad omnem licentiam audaciamque processerant; sed et provinciae civitatesque liberae, nec non et regna quaedam tum!

tuosius inter se agebant. Quare Vitellianorum quidem et exactoravit plurimos et coercuit, participibus autem victoriae adeo nihil extra ordinem indulsit, ut etiam legitima praemia sero persolverit. Ac ne quam occasionem corrigendi disciplinam praetermitteret, adolescentulum fragrantem unguento, cum sibi pro impetrata praefectura gratias ageret, nutu aspernatus, voce etiam gravissima increpuit: *Maluissimem alium oboluisse!* litterasque revocavit; classarios vero, qui ab Ostia et Puteolis Romam pedibus per vices comitant, petentes constitui aliquid sibi calciarii nomine, quasi parum esset sine responso abegisse, iussit post haec ex calciatis cursitare; et ex eo ita cursitant.

Achaiam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum libertate adempta, item Thraciam, Ciliciam et Commagenen ditionis regiae usque ad id tempus, in provinciarum formam redegit. Cappadociae propter adsiduos barbarorum incursus legiones addidit, consularemque rectorem imposuit pro eq. R.

Deformis urbs veteribus incendiis ac ruinis erat; vacuas areas occupare et aedificare, si possessores cessarent, cuiuscumque permisit. Ipse restitutionem Capitolii adgressus, ruderibus purgandis manus primus admovit ac suo collo quaedam extulit; aerearumque tabularum tria milia, quae simul conflagraverant, restituenda suscepit, undique investigatis exemplaribus: instrumentum impetii pulcherrimum ac vetustissimum, quo continebantur paene ab exordio urbis senatus consulta, plebi scita de societate et foedere ac privilegio cuiuscumque concessis. Fecit et nova opera templum Pacis foro proximum, Divique Claudii in Caelio monte coeptum quidem ab Agrippina, sed a Nerone prope funditus destructum; item amphitheatrum urbe media, ut destinasse compererat Augustum.

Amplissimos ordines, et exhaustos caede varia et contaminatos veteri neglegentia, purgavit supplevitque recenseo senatu et equite, summotis indignissimis et honestissimo quoque Italicorum ac provincialium allecto. Atque uti notum esset, utrumque ordinem non tam libertate inter se quam dignitate differre, de iurgio quodam senatoris equitisque R.

ita pronuntiavit, *non oportere maledici senatoribus, remaledici civile fasque esse.*

Litium series ubique maiorem in modum excreverant, 1 manentibus antiquis intercapedine iuris dictionis, accedentibus novis ex condicione tumultuque temporum; sorte elegit per quos rapta bello restituerentur, quique iudicia centumviralia, quibus peragendis vix suffectura litigatorum videbatur aetas, extra ordinem diiudicarent redigerentque ad brevissimum numerum.

Libido atque luxuria coercente nullo invaluerat; auctor 1 senatui fuit decernendi, ut quae se alieno servo iunxisset, ancilla haberetur; neve filiorum familiarum foeneratoribus exigendi crediti ius umquam esset, hoc est ne post patrum quidem mortem.

Ceteris in rebus statim ab initio principatus usque ad exitum civilis et clemens, mediocritatem pristinam neque dissimulavit umquam ac frequenter etiam prae se tulit. Quin et conantis quosdam originem Flavii generis ad conditores Reatinos comitemque Herculis, cuius monumentum extat Salaria 1 via, referre irrisit ultro. Adeoque nihil ornamentorum extrinsecus cupide appetivit, ut triumphi die fatigatus tarditate et taedio pompae non reticuerit, *merito se plecti, qui triumphum, quasi aut debitum maioribus suis aut speratum umquam sibi, tam inepte senex concupisset.* Ac ne tribuniciam quidem potestatem * patris patriae appellationem nisi sero recepit. Nam consuetudinem scrutandi salutantes manente adhuc bello civili omiserat.

Amicorum libertatem, causicorum figuras ac philosophorum contumaciam lenissime tulit. Licinium Mucianum 0 notae impudicitiae, sed meritorum fiducia minus sui reverentem, numquam nisi clam et hactenus retaxare sustinuit, ut apud communem aliquem amicum querens adderet clausulam: *Ego tamen vir sum.* Salvium Liberalem in defensione divitis rei ausum dicere: *quid ad Caesarem, si Hipparchus 1 sestertium milies habet?* et ipse laudavit. Demetrium Cynicum in itinere obvium sibi post damnationem, ac neque assurgere neque salutare se dignantem, oblatrantem etiam nescio quid, satis habuit canem appellare.

pilum mutare, non mores. Sunt contra qui opinentur, ad manubias et rapinas necessitate compulsum summa aerarii fisci que inopia; de qua testificatus sit initio statim principatus, professus *quadringenties millies opus esse, ut res p. stare possent.* Quod et veri similis videtur, quando et male partis optime usus est. In omne hominum genus liberalissimus, explevit censum senatorium, consulares inopes quingenis sestertiis annuis sustentavit, plurimas per totum orbem civitates terrae motu aut incendio afflictas restituit in melius, ingenia et artes vel maxime fovit. Primus e fisco Latinis Graecisque rhetoribus annua centena constituit; praestantis poetas, nec non et artifices, Coae Veneris, item Colossi reffectorem insigni congiario magna que mercede donavit; mechanico quoque, grandis columnas exigua impensa perducturum in Capitolium pollicenti, praemium pro commento non mediocre optulit, operam remisit, praefatus *sineret se plebeculam pascere.* Ludis, per quos scaena Marcelliani theatri restituta dedicabatur, vetera quoque acroamata revocaverat. Apellari tragoedo quadringenta, Terpno Diodoroque citharæodis ducena, nonnullis centena, quibus minimum quadragena sestertia super plurimas coronas aureas dedit. Sed et convivabatur assidue, ac saepius recta et dapsile, ut macellarios adiuveret. Dabat sicut Saturnalibus viris apophoreta, ita per Kl. Mart. feminis; et tamen ne sic quidem pristina cupiditatis infamia caruit. Alexandrini Cybiosacten eum vocare perseveraverunt, cognomine unius e regibus suis turpissimarum sordium. Sed et in funere Favor archimimus personam eius ferens imitansque, ut est mos, facta ac dicta vivi, interrogatis palam procuratoribus, quanti funus et pompa constaret, ut audit, *sestertio centiens,* exclamavit, *centum sibi sestertia darent, ac se vel in Tiberim proicerent.*

Statura fuit quadrata, compactis firmisque membris, vultu 20 veluti nitentis; de quo quidam urbanorum non infacete: siquidem petenti, ut et in se aliquid diceret, *Dicam,* inquit, *cum ventrem exonerare desieris.* Valitudine prosperrima usus est, quamvis ad tuendam eam nihil amplius quam fauces ceteraque membra sibimet ad numerum in sphaeristerio defricaret, inediamque unius diei per singulos menses interponeret.

Primum vitae hanc fere tenuit. In principatu maturius super te te nocte evigilabat; dein perlectis epistolis officiorumque omnium breviariis, amicos admittebat, ac dum saturatur, et calciabat ipse se et amiciebat; postque decisa uacuumque obvenissent negotia, gestationi et inde quieti accubabat, accubante aliqua pallacorum, quas in locum defun-
tae Caenidis plurimas constituerat; a secreto in balineum ricliniumque transibat. Nec ullo tempore facilius aut indulgentior traditur, eaque momenta domestici ad aliquid peten-
tum magnopere captabant.

Et super caenam autem et semper alias comissimus, multa ioco transigebat; erat enim dicacitatis plurimae, etsi scurrilis et sordidae, ut ne praetextatis quidem verbis abs-
cineret. Et tamen nonnulla eius facetissima extant, in qui-
bus et haec. Mestrium Florum consularem, admonitus ab eo, 18
plostra potius quam plostra dicenda, postero die Flau-
rum salutavit. Expugnatus autem a quadam, quasi amore
suo deperiret, cum perductae pro concubitu sestertia qua-
dringenta donasset, admonente dispensatore, quem ad modum
summam rationibus vellet inferri, *Vespasiano*, inquit, *ada-*
nato. Utebatur et versibus Graecis tempestive satis et de
quodam procerae staturae improbiusque nato:

μακρὰ βιβάς, κραδάων δολιχόσκιον ἔγχος·
et de Cerulo liberto, qui dives admodum ob subterfugiendum
quandoque ius fisci ingenuum se et Lachetem mutato nomine
coeperat ferre:

ὦ Λάχης, Λάχης,
ἐπὶν ἀποθάνης, αὐθις ἐξ ἀρχῆς ἔσει
Κήρυλος.

Maxime tamen dicacitatem adfectabat in deformibus lucris, ut 30
invidiam aliqua cavillatione dilueret transferretque ad sales.

Quendam e caris ministris dispensationem cuidam quasi
fratri petentem cum distulisset, ipsum candidatum ad se vo-
cavit; exactaque pecunia, quantam is cum suffragatore suo
perpigerat, sine mora ordinavit; interpellanti mox ministro 35
Alium tibi, ait, *quaere fratrem* · *hic*, *quem tuum putas*,
meus est. Mulionem in itinere hancam suspicatus ad calci-
andas vias desiluisse, et qui litigatori spatium incram-

que praeberet, interrogavit *quanti calciasset*, et pactus est lucri partem. Reprehendenti filio Tito, quod etiam urinae vectigal commentus esset, pecuniam ex prima pensione admovit ad nares, sciscitans *num odore offenderetur*; et illo negante *Atquin* inquit *e lotio est*. Nuntiantis legatos, decretam ei publice non mediocris summae statuam colosseam, iussit vel continuo ponere, et cavam manum ostentans et *paratam basim* dicens. Ac ne in metu quidem ac periculo mortis extremo abstinuit iocis. Nam cum inter cetera prodigia Mausoleum derepente patuisset et stella crinita in caelo apparuisset, alterum ad Iuniam Calvinam e gente Augusti pertinere dicebat, alterum ad Parthorum regem qui capillatus esset; prima quoque morbi accessione *Vae* inquit, *pulo deus fio*.

Consulatu suo nono temptatus in Campania motiunculis levibus protinusque urbe repetita, Cutilias ac Reatina rura, ubi aestivare quot annis solebat, petit. Hic cum super arguentem valitudinem creberrimo frigidae aquae usu etiam intestina vitiasset, nec eo minus muneribus imperatorii ex consuetudine fungeretur, ut etiam legationes audiret cubans, alvo repente usque ad defectionem soluta, *imperatorem* ait *stantem mori oportere*; dumque consurgit ac nititur, inter manus sublevantium extinctus est VIII. Kl. Iul. annum agens aetatis sexagensimum ac nonum, superque mensem ac diem septimum.

Convenit inter omnis, tam certum eum de sua suorumque genitura semper fuisse, ut post assiduas in se coniurationes ausus sit adfirmare senatui, *aut filios sibi successuros aut neminem*. Dicitur etiam vidisse quondam per quietem stateram media parte vestibuli Palatinae domus positam examine aequo, cum in altera lance Claudius et Nero starent, in altera ipse ac filii. Nec res fefellit, quando totidem annis parique temporis spatio utrique imperaverunt.

ingent. vel artis vel fortunae superfuit. et. quo-
est. in imperio: quando privatus atque etiam s-
cipe ne odio quidem. nedum vituperatione pub-

2 Natus est III. Kl Ian. insigni anno Gaiana
Septimium. sordidis aedibus. cubiculo vero
obsuro: (nam manet adhuc et ostenditur) edu-
cum Britannico simul. ac paribus disciplinis et
magistros institutus. Quo quidem tempore aiun-
pum. a Narcisso Claudi liberto adhibitum. ut Bi-
spiceret. constantissime affirmasse. illum quide-
ceterum Titum. qui tunc prope astabat. utique.
Erant autem adeo familiares. ut de potione. qu-
hausta periit. Titus quoque iuxta cubans gust-
gravius morbo adfectatus diu. Quorum omn-
mor. statuam ei auream in Palatio posuit. et alta-
equestrem. quae Circensi pompa hodieque pra-
3 cavit prosecutusque est. In puero statim corp-
dotes explenduerunt. magisque ac magis deinceps
tis gradus: forma egregia et cui non minus auc-
set quam gratiae. praecipuum robur. quamqua-
cera statura et ventre paulo projectiore; memo-
docilitas ad omnis fere tum belli tum pacis arte
et equitandi peritissimus. Latine Graeceque.
vel in singendis poematibus. promptus et facilis
ralitatem usque; sed ne musicae quidem rudis.
ret et nsalleret incunde scienterque. E. nluri

statuarum et imaginum eius multitudine ac titulis per utramque provinciam.

Post stipendia foro operam dedit, honestam magis quam assiduam, eodemque tempore Arrecinam Tertullam, patre eq. R. sed praefecto quondam praetorianarum cohortium, duxit uxorem et in defunctae locum Marciam Furnillam splendidi generis; cum qua, sublata filia, divortium fecit.

Ex quaesturae deinde honore legioni praepositus, Tarcheas et Gamalam urbes Iudaeae validissimas in potestatem predegit, equo quadam acie sub feminibus amisso alteroque inscenso, cuius rector circa se dimicans occubuerat.

Galba mox tenente rem p. missus ad gratulandum, qua quaerit iret convertit homines, quasi adoptionis gratia arcesceretur. Sed ubi turbari rursus cuncta sensit, redit ex itinere, aditoque Paphiae Veneris oraculo, dum de navigatione consultit, etiam de imperii spe confirmatus est. Cuius brevi compos, et ad perdendam Iudaeam relictus, novissima Hierosolymorum oppugnatione duodecim propugnatores totidem sagittarum confecit ictibus, cepitque ea natali filiae suae tanto militum gaudio ac favore, ut in gratulatione imperatorem eum consulaverint et subinde decedentem provincia detinuerint, suppliciter nec non et minaciter efflagitantes, aut remaneret aut secum omnis pariter abduceret. Unde nata suspicio est, quasi desciscere a patre Orientisque regnum sibi vindicare temptasset; quam suspicionem auxit, postquam Alexandriam petens in consecrando apud Memphim bove Apide diadema gestavit, de more quidem ritumque praeae religionis; sed non deerant qui sequius interpretarentur. Quare festinans in Italiam, cum Regium, dein Puteolos oneraria nave appulisset, Romam inde contendit expeditissimus inopinantique patri, velut arguens rumorum de se temeritatem, *Veni inquit, pater, veni*. Neque ex eo destitit partem atque etiam tutorem imperii agere.

Triumphavit cum patre censuramque gessit una, eidem collega et in tribunicia potestate et in septem consulatibus fuit; receptaque ad se prope omnium officiorum cura (cum patris nomine et epistolas ipse dictaret et edicta conscriberet orationesque in senatu recitaret etiam quaestoris vice)

praefecturam quoque praetori suscepit numquam ad id tempus nisi ab eq. R. administratam, egitque aliquanto incivilius et violentius. Siquidem suspectissimum quemque sibi, summissis qui per theatra et castra quasi consensu ad poenam deposcerent, haud cunctanter oppressit. In his Aulum Caecinam consularem, vocatum ad caenam ac vixdum triclinio egressum, confodi iussit; sane arguente discrimine, cum etiam chirographum eius praeparatae apud milites contionisprehendisset. Quibus rebus sicut in posterum securitati satis cavuit, ita ad praesens plurimum contraxit invidiae, ut non temere quis tam adverso rumore magisque invitis omnibus transierit ad principatum.

- 7 Praeter saevitiam suspecta in eo etiam luxuria erat, quod ad mediam noctem comissiones cum profusissimo quoque familiarium extenderet; nec minus libido, propter exoletorum et spadonum greges propterque insignem reginae Berenices amorem, cui etiam nuptias pollicitus ferebatur; suspecta rapacitas, quod constabat in cognitionibus patris nundinari praemiarique solitum; denique propalam alium Neronem et opinabantur et praedicabant. At illi ea fama pro bono cessit conversaque est in maximas laudes, neque vitio ullo reperto et contra virtutibus summis.

Convivia instituit iucunda magis quam profusa. Amicos elegit, quibus etiam post eum principes ut et sibi et rei publicae necessariis adqueverunt praecipueque sunt usi. Berenicen statim ab urbe dimisit, invitum invitam. Quosdam e gratissimis delicatorem, quamquam tam artifices saltationis, ut mox scaenam tenuerint, non modo fovere prolixius, sed spectare omnino in publico coetu supersedit. Nulli civium quicquam ademittit; abstinet alieno, ut si quis umquam; ac ne concessas quidem ac solitas conlationes recipit. Et tamen nemine ante se munificentia minor, amphitheatro dedicato thermisque iuxta celeriter extractis, munus edidit apparatusimum largissimumque; dedit et navale proelium in veteri naumachia, ibidem et gladiatores atque uno die quinque milia: omne genus ferarum.

- 8 Natura autem benevolentissima, cum ex instituto Tiberi omnes debuerit concessas a superioribus concessa

principibus aliter * non haberent, quam si eadem isdem et ipsi dedissent, primus praeterita omnia uno confirmavit edicto, nec a se peti passus est. In ceteris vero desideriis hominum obstinatissime tenuit, ne quem sine spe dimitteret; quin et admonentibus domesticis, quasi plura polliceretur quam praestare posset, *non oportere ait quemquam a sermone principis tristem discedere*; atque etiam recordatus quondam super caenam, quod nihil cuiquam toto die praestitisset, memorabilem illam meritoque laudatam vocem edidit: **Amici, diem perdidit.**

Populum in primis universum tanta per omnis occasiones comitate tractavit, ut proposito gladiatorio munere, *non ad suum, sed ad spectantium arbitrium* editurum se professus sit; et plane ita fecit. Nam neque negavit quicquam petentibus et ut quae vellent peterent ultro adhortatus est. Quin et studium armorum Threcum prae se ferens, saepe cum populo et voce et gestu ut fautor cavillatus est, verum maiestate salva nec minus aequitate. Ne quid popularitatis praetermitteret, nonnumquam in thermis suis admissa plebe lavit.

Quaedam sub eo fortuita ac tristia acciderunt, ut conflagratio Vesvii montis in Campania, et incendium Romae per triduum totidemque noctes, item pestilentia quanta non temere alias. In iis tot adversis ac talibus non modo principis sollicitudinem sed et parentis affectum unicum praestitit, nunc consolando per edicta, nunc opitulando quatenus suppeteret facultas. Curatores restituendae Campaniae e consularium numero sorte duxit; bona oppressorum in Vesvio, quorum heredes non extabant, restitutioni afflictarum civitatum attribuit. Urbis incendio *nihil publice perisse* testatus, cuncta praetiorum suorum ornamenta operibus ac templis destinavit praeposuitque compluris ex equestri ordine, quo quaeque maturius peragerentur. Medendae valitudini leniendisque morbis nullam divinam humanamque opem non adhibuit, inuito omni sacrificiorum remediorumque genere.

Inter adversa temporum et delatores mandatoresque erant ex licentia veteri. Hos assidue in foro flagellis ac fustibus caesos ac novissime traductos per amphitheatri are-

nam, partim subici ac venire imperavit, partim in asperis insularum avehi. Utque etiam similia quandoque ausuros perpetuo coerceret, vetuit inter cetera de eadem re pluribus legibus agi, quaerive de cuiusquam defunctorum statu ultra certos annos.

9 Pontificatum maximum ideo se professus accipere ut patras servaret manus, fidem praestitit, nec auctor posthac cuiusquam necis nec conscius, quamvis interdum ulciscendae causa non deesset, sed *periturum se potius quam perditurum* adiurans. Duos patricii generis convictos in adfectione imperii, nihil amplius quam ut desisterent monuit, docens *principatum fato dari*, si quid praeterea desiderarent, promittens se tributurum; et confestim quidem ad alterius matrem, quae procul aberat, cursores suos misit, qui anxiae saluum filium nuntiarent, ceterum ipsos non solum familiari caenae adhibuit, sed et insequenti die gladiatorum spectaculo circa se ex industria conlocatis oblata sibi ferraamenta pugnantium inspicienda porrexit. Dicitur etiam, cognita utriusque genitura, *imminere amobus periculum* adfirmasse, *verum quandoque et ab alio*; sicut evenit.

Fratrem insidiari sibi non desinentem, sed paene ex professo sollicitantem exercitus, meditantem fugam, neque occidere neque seponere ac ne in minore quidem honore habere sustinuit, sed, ut a primo imperii die, consortem successoremque testari perseveravit, nonnumquam secreto precibus et lacrimis orans, *ut tandem mutuo erga se animo vellet esse*. Inter haec morte praeventus est, maiore hominum damno quam suo.

Spectaculis absolutis, in quorum fine populo coram ubertim fleverat, Sabinos petit aliquanto tristior, quod sacrificanti hostia aufugerat quodque tempestate serena tonuerat. Deinde ad primam statim mansionem febrim nactus, cum inde lectica transferretur, suspexisse dicitur dimotis pallulis caelum, multumque conquestus *eripi sibi vitam inmerenti; neque enim exta illud solum factum paenitendum, excepto dum taxat* neque ipse tunc prodidit neque cuiquam. Quaedam opinantur consuetudinem necesse esse adhibere patri uxore habuerit; sed

ullam habuisse, persancte Domitia iurabat: haud negatura, i qua omnino fuisset, immo etiam gloriatura, quod illi promissimum erat in omnibus probris.

Excessit in eadem qua pater villa Id. Septb. post bien-¹¹ium ac menses duos diesque XX. quam successerat patri, ltero et quadragesimo aetatis anno. Quod ut palam factum est, non secus atque in domestico luctu maerentibus publice nctis, senatus prius quam edicto convocaretur ad curiam oncurrit, obseratisque adhuc foribus, deinde apertis, tantas ortuo gratias egit laudesque congescit, quantas ne vivo quim umquam atque praesenti.

DOMITIANUS.

Domitianus natus est VIII. Kl. Novemb. patre consule i esignato inituroque mense insequenti honorem, regione uris sexta ad Malum Punicum, domo quam postea in templum entis Flaviae convertit. Pubertatis ac primae adulescentiae mpus tanta inopia tantaque infamia gessisse fertur, ut nulim argenteum vas in usu haberet. Satisque constat Cloium Pollionem praetorium virum, in quem est poema Nerois quod inscribitur Luscio, chirographum eius conservasse et nonnumquam protulisse noctem sibi pollicentis; nec deuerunt qui affirmarent, corruptum Domitianum et a Nerva accessore mox suo. Bello Vitelliano confugit in Capitoium cum patruo Sabino ac parte praesentium copiarum, sed rrumptentibus adversariis et ardente templo apud aedituum lam pernoctavit, ac mane Isiaci celatus habitu interque sacrificulos vanae superstitionis, cum se trans Tiberim ad conscipuli sui matrem comite uno contulisset, ita latuit, ut scruantibus qui vestigia subsecuti erant, deprehendi non potue-rit. Post victoriam demum progressus et Caesar consalutaus, honorem praeturae urbanae consulari potestate suscepit itulo tenus, (nam iuris dictionem ad collegam proximum

transtulit) ceterum omnem vim dominationis tam licenter exercuit, ut iam tum qualis futurus esset ostenderet. Ne ex-
 quar singula, contractatis multorum uxoribus, Domitiam Lon-
 ginam Aelio Lamiae nuptam etiam in matrimonium abduxit,
 atque uno die super XX. officia urbana aut peregrina distri-
 buit, *mirari se Vespasiano dicitante, quod successorem non
 2 et sibi mitteret.* Expeditionem quoque in Galliam Germa-
 niasque neque necessariam et dissuadentibus paternis amicis
 inchoavit, tantum ut fratri se et opibus et dignatione adae-
 quaret.

Ob haec correptus, quo magis et aetatis et conditionis
 admoneretur, habitabat cum patre una, sellamque eius ac fra-
 tris, quotiens prodirent, lectica sequebatur ac triumphum
 utriusque Iudaicum equo albo comitatus est. In sex consu-
 latibus nonnisi unum ordinarium gessit, eumque cedente ac
 suffragante fratre. Simulavit et ipse mire modestiam, in pri-
 misque poeticae studium, tam insuetum antea sibi quam postea
 spreum et abiectum, recitavitque etiam publice. Nec
 tamen eo setius, cum Vologaesus Parthorum rex auxilia ad-
 versus Alanos ducemque alterum ex Vespasiani liberis depo-
 scisset, omni ope contendit ut ipse potissimum mitteretur;
 et quia discussa res est, alios Orientis reges ut idem postu-
 larent donis ac pollicitationibus sollicitare temptavit.

Patre defuncto, diu cunctatus an duplum donativum militi
 offerret, numquam iactare dubitavit *relictum se participem
 imperii, sed fraudem testamento adhibitam;* neque cessa-
 vit ex eo insidias struere fratri clam palamque, quoad cor-
 reptum gravi valitudine, prius quam plane efflaret animam,
 pro mortuo deserui iussit; defunctumque nullo praeterquam
 consecrationis honore dignatus, saepe etiam carpsit obliquis
 orationibus et edictis.

3 Inter initia principatus cotidie secretum sibi horarum su-
 mere solebat, nec quicquam amplius quam muscas captare ac
 stilo praeacuto configere; ut cuidam interroganti, essetne
 quis intus cum Caesare, non absurde responsum sit a Vibio
 Crispo, *ne muscam quidem.* Deinde uxorem Domitiam, ex
 qua in secundo suo consulatu filium tulerat *** alteroque
 anno consulatus Augustam eandem. Perdis histrionis amore

deperditam, repudiavit, intraque breve tempus impatiens discidii, quasi efflagitante populo, reduxit.

Circa administrationem autem imperii aliquandiu se varium praestitit, mixtura quoque aequabili vitiorum atque virtutum; donec virtutes quoque in vitia deflexit: quantum coniectare licet, super ingenii naturam inopia rapax, metu saevus.

Spectacula assidue magnifica et sumptuosa edidit non in amphitheatro modo, verum et in circo; ubi praeter sollemnes bigarum quadrigarumque cursus proelium etiam duplex, equestre ac pedestre; commisit; at in amphitheatro navale quoque. Nam venationes gladiatorum et noctibus ad lych-nuchos; nec virorum modo pugnas, sed et feminarum. Praeterea quaestoriis muneribus, quae olim omissa revocaverat, ita semper interfuit, ut populo potestatem faceret bina paria e suo ludo postulandi, eaque novissima aulico apparatu induceret. Ac per omne gladiatorum spectaculum ante pedes ei stabat puerulus coccinatus parvo portentosoque capite, cum quo plurimum fabulabatur, nonnumquam serio. Auditus est certe, dum ex eo quaerit, *ecquid sciret, cur sibi visum esset ordinatione proxima Aegypto praeficere Maecium Rufum*. Edidit navalis pugnas paene iustarum classium, effosso et circumstructo iuxta Tiberim lacu, atque inter maximos imbres perspectavit.

Fecit et ludos Saeculares, computata ratione temporum ad annum non quo Claudius proxime, sed quo olim Augustus ediderat; in iis circensium die, quo facilius centum missus peragerentur, singulos a septenis spatiis ad quina corripuit.

Instituit et quinquennale certamen Capitolino Iovi triplex, musicum equestre gymnium, et aliquanto plurium quam nunc est coronarum. Certabant enim et prosa oratione Graecae Latinaeque, ac praeter citharoedos chorocitharistae quoque et psilocitharistae; in stadio vero cursu etiam virgines. Certamini praesedit crepidatus purpureaque amictus toga Graecanica, capite gestans coronam auream cum effigie Jovis ac Iunonis Minervaeque; adsidentibus Diali sacerdote et collegio Flavianium pari habitu, nisi quod illorum coronis inerat

et ipsius imago. Celebrabat et in Albano quot annis Quinquatria Minervae, cui collegium instituerat, ex quo sorteducti magisterio fungerentur ederentque eximias venationes et scenicos ludos, superque oratorum ac poetarum certamina.

Congiarium populo nummorum trecenorum ter dedit, atque inter spectacula muneris largissimum epulum. Septimontiali sacro quidem, senatui equitique panariis, plebei sportellis cum obsonio distributis, initium vescendi primus fecit; dieque proximo omne genus rerum missilia sparsit, et quia pars maior intra popularia deciderat, quinquagenas tesseras in singulos cuneos equestris ac senatorii ordinis pronuntiavit.

5 Plurima et amplissima opera incendio absumpta restituit, in quis et Capitolium, quod rursus arserat; sed omnia sub titulo tantum suo ac sine ulla pristini auctoris memoria. Novam autem excitavit aedem in Capitolio Custodi Iovi, et forum quod nunc Nervae vocatur, item Flaviae templum gentis et stadium et Odium et naumachiam, e cuius postea lapide maximus circus, deustis utrimque lateribus, extractus est.

6 Expeditiones partim sponte suscepit, partim necessario: sponte in Catthos, necessario unam in Sarmatas, legione cum legato simul caesa, in Dacos duas, primam Oppio Sabino consulari oppresso, secundam Cornelio Fusco, praefecto cohortium praetorianarum, eui belli summam commiserat. De Catthis Dacisque post varia proelia duplicem triumphum egit. De Sarmatis lauream modo Capitolino Iovi rettulit.

Bellum civile motum a L. Antonio, superioris Germaniae praeside, confecit absens felicitate mira, cum ipsa dimicationis hora resolutus repente Rhenus transituras ad Antonium copias barbarorum inhibuisset. De qua victoria praesagiis prius quam nuntiis comperit, siquidem ipso quo dimicatum erat die statuum eius Romae insignis aquila circumplexa pinnis clangens, aetiosissimos edidit; pauloque post occisum Antonium legatum est, ut caput quoque adportatum eius, videlicet, ad legationem contulerent.

Multa etiam in communi rerum usu novavit: sportulas publicas sustulit, revocata rectorum caenarum consuetudine; duas circensibus gregum factiones aurati purpureique panni ad quattuor pristinas addidit; interdixit histrionibus scenam, 5 intra domum quidem exercendi artem iure concesso; castrari mares vetuit; spadonum, qui residui apud mangones erant, pretia moderatus est. Ad summam quondam ubertatem vini, frumenti vero inopiam existimans nimio vinearum studio neglegi arva, edixit, ne quis in Italia novellaret, utque in provin- 10 vincijs vineta succiderentur, relicta ubi plurimum dimidia parte; nec exequi rem perseveravit. Quaedam ex maximis officiis inter libertinos equitesque R. communicavit. Geminari legionum castra prohibuit, nec plus quam mille nummos a quoquam ad signa deponi; quod L. Antonius apud duarum 15 legionum hiberna res novas moliens fiduciam cepisse etiam ex depositorum summa videbatur. Addidit et quartum stipendium militi, aureos ternos.

Ius diligenter et industrie dixit, plerumque et in foro pro tribunali extra ordinem; ambitiosas centumvirorum sen- 20 tentias rescidit; recipiatores, ne se perfusoriis assertionibus accommodarent, identidem admonuit; nummarios iudices cum suo quemque consilio notavit. Auctor et TR. PL. fuit aedilem sordidum repetundarum accusandi iudicesque in eum a senatu petendi. Magistratibus quoque urbicis provinciarumque praesidibus coercendis tantum curae adhibuit, ut ne- 25 que modestiores umquam neque iustiores extiterint; e quibus plerosque post illum reos omnium criminum vidimus. Suscepta correctione morum licentiam theatralem promiscue in equite spectandi inhiuit; scripta famosa vulgoque edita, 30 quibus primores viri ac feminae notabantur, abolevit, non sine auctorum ignominia; quaestorium virum, quod gesticulandi saltandique studio teneretur, movit senatu; probrosis feminis lecticae usum ademit iusque capiendi legata hereditatesque; equitem R. ob reductam in matrimonium uxorem, cui dimissae adulterii crimen intenderat, erasit iudicum albo; quos- 35 dam ex utroque ordine lege Scantinia condemnavit; incesta Vestalium virginum, a patre quoque suo et fratre neglecta, varie ac severe coercuit, priora capitali supplicio, posteriora

ore veteri. Nam cum Oculatis sororibus, item Varronillae berum mortis permisisset arbitrium corruptoresque earum elegasset, mox Corneliam maximam virginem, absolutam olim, dein longo intervallo repetitam atque convictam defodi peravit, stupratoresque virgis in comitio ad necem caedi, excepto praetorio viro; cui, dubia etiam tum causa et incers quaestionibus atque tormentis de semet professo, exilium adulsit. Ac ne qua religio deum impune contaminaretur, monumentum, quod libertus eius e lapidibus templo Capito- ni Iovis destinatis filio extruxerat, diruit per milites, os-¹⁸ tiae et reliquias quae inerant mari mersit.

Inter initia usque adeo ab omni caede abhorrebat, ut ab-¹⁹ sente adhuc patre recordatus Virgilii versum:

Impia quam caesis gens est epulata iuencis,
 licere destinavit, ne boves immolarentur. Cupiditatis quo-¹⁵ re atque avaritiae vix suspitionem ullam aut privatus um-¹⁶ nam aut princeps aliquandiu dedit, immo e diverso magna¹⁷ saepe non abstinentiae modo sed etiam liberalitatis experi-¹⁸ enta. Omnis circa se largissime prosecutus, nihil prius¹⁹ ut acrius monuit quam ne quid sordide facerent. Relictas²⁰ ubi hereditates ab iis, quibus liberi erant, non recepit. Le-²¹ atum etiam ex testamento Rusci Caepionis, qui caveat ut²² quot annis ingredientibus curiam senatoribus certam sum-²³ am viritim praestaret heres suus, irritum fecit. Reos, qui²⁴ ante quinquennium proximum apud aerarium pependissent,²⁵ quos²⁶ diversos discrimine liberavit, nec repeti nisi intra annum²⁷ atque conditione permisit, ut accusatori qui causam non te-²⁸ neret exilium poena esset. Scribas quaestorios negotiantis,²⁹ et consuetudine sed contra Clodium legem, venia in praeter-³⁰ itum donavit. Subsiciva, quae divisis per veteranos agris³¹ disruptim superfuerunt, veteribus possessoribus ut usu capta³² concessit. Fiscales calumnias magna calumniantium poena³³ expressit, ferebaturque vox eius: *Princeps qui delatores*³⁴
in castigat, irritat.

Sed neque in clementiae neque in abstinentiae tenore³⁵ permansit, et tamen aliquanto celerius ad saevitiam descivit³⁶ tam ad cupiditatem. Discipulum Paridis pantomimi impu-³⁷ erem adhuc et cum maxime eorum, quod arte formaque

non absimilis magistro videbatur, occidit; item Hermogenem Tarsensem propter quasdam in historia figuras, libraris etiam, qui eam descripserant, cruci fixis. Patrem familias, quod Threcem myrmilloni parem, munerario imparem dixerat, detractum spectaculis in harenam, canibus obiecit, cum hoc titulo: *Impie locutus parmularius*.

Complures senatores, in iis aliquot consulares, interemit; ex quibus Civicam Cerealem in ipso Asiae proconsulatu, Salvidienum Orfitum, Acilium Glabrionem in exilio, quasi molitores rerum novarum; ceteros levissima quemque de causa: Aelium Lamiam ob suspiciosos quidem, verum et veteres et innocios iocos, quod post abductam uxorem laudanti vocem suam euta cto dixerat, quodque Tito hortanti se ad alterum matrimonium responderat: *Μὴ καὶ σὺ γαμῆσαι θέλεις*; Salvium Cocceianum, quod Othonis imperatoris patrum sui diem natalem celebraverat; Mettium Pomposianum, quod habere imperatoriam genesim vulgo ferebatur, et quod depictum orbem terrae in membrana contionesque regum ac ducum ex Tito Livio circumferret, quodque servis nomina Magonis et Hannibalis indidisset; Sallustium Lucillum Britanniae legatum, quod lanceas novae formae appellari Luculleas passus esset; Iunium Rusticum, quod Paeti Thraseae et Helvidi Prisci laudes edidisset appellassetque eos sanctissimos viros; cuius criminis occasione philosophos omnis urbe Italiaeque summovit. Occidit et Helvidium filium, quasi scaenico exodio sub persona Paridis et Oenones divortium suum cum uxore taxasset; Flavium Sabinum alterum e patruelibus, quod eum comitorum consularium die destinatum perperam praeco non consulem ad populum, sed imperatorem pronuntiasset.

Verum aliquanto post civilis belli victoriam saevior, plerosque partis adversae, dum etiam latentis conscios investigat, novo quaestionis genere distorsit, immisso per obscaena igne; nonnullis et manus amputavit. Satisque constat, duos solos e notioribus venia donatos, tribunum lativium et centurionem, qui se, quo facilius expertes culpae ostenderent, impudicos probaverant et ob id neque apud ducem neque apud milites ullius momenti esse potuisse.

Erat autem non solum magnae, sed etiam callidae inop¹¹

nataeque saevitiae. Actorem summarum pridie quam crucifigeret in cubiculum vocavit, assidere in toro iuxta coegit, securum hilaremque dimisit, partibus etiam de caena dignatus est. Arrecinum Clementem consularem, unum e familiaribus et emissariis suis, capitis condemnaturus, in eadem vel etiam maiore gratia habuit, quoad novissime simul gestanti, conspecto delatore eius, *Vis inquit hunc nequissimum seruum cras audiamus?*

Et quo contemptius abuteretur patientia hominum, nunquam tristiores sententiam sine praefatione clementiae pronuntiavit, ut non aliud iam certius atrocis exitus signum esset quam principii lenitas. Quosdam maiestatis reos in curiam induxerat, et cum praedixisset, *experturum se illa die quam carus senatus esset*, facile perfecerat ut etiam more maiorum puniendi condemnarentur; deinde atrocitate poenae conterritus, ad leniendam invidiam, intercessit his verbis: (neque enim ab re fuerit ipsa cognoscere) *Permittite, patres conscripti, a pietate vestra impetrari, quod scio me difficulter impetraturum, ut damnatis liberum mortis arbitrium indulgeatis; nam et parcetis oculis vestris et intellegent me omnes senatus interfuisse.*

- 12 Exhaustus operum ac munerum impensis stipendioque, quod adiecerat, temptavit quidem ad relevandos castrenses sumptus, numerum militum deminuere; sed cum et obnoxium se barbaris per hoc animadverteret, neque eo setius in explicandis oneribus haereret, nihil pensi habuit quin praedaretur omni modo. Bona vivorum ac mortuorum usquequaque quolibet et accusatore et crimine corripiebantur. Satis erat, obici qualecumque factum dictumve adversus maiestatem principis. Confiscabantur alienissimae hereditates vel uno existente, qui diceret audisse se ex defuncto, cum viveret, heredem sibi Caesarem esse. Praeter ceteros Iudaicus fiscus acerbissime actus est; ad quem deferebantur, qui vel inprofessi Iudaicam viverent vitam, vel dissimulata origine imposita genti tributa non pependissent. Interfuisse me adolescentulum memini, cum a procuratore frequentissimoque consilio inspicere et non parum variis senex, an circumsecutus esse.

Ab iuventa minime civilis animi, confidens etiam, et cum herbis tum rebus immodicus, Caenidi patris concubinae, ex listria reversae osculumque ut assuerat offerenti, manum raeuit; generum fratris indigne ferens albatos et ipsum ministros habere, proclamavit: *Ὀὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη*. Principatum vero adeptus, neque in senatu iactare du-¹³ itavit, et patri se et fratri imperium dedisse, illos sibi reddidisse; neque in reducenda post divortium uxore edicere, revocatam eam in pulvinar suum. Adclamari etiam in amphitheatro epuli die libenter audit: *Domino et dominae eliciter!* Sed et Capitolino certamine cunctos ingenti consensu precantis, ut Palfurium Suram restitueret, pulsum olim in senatu ac tunc de oratoribus coronatum, nullo responso dignatus, tacere tantum modo iussit voce praeconis. Pari arrogantia, cum procuratorum suorum nomine formalem dicta et epistolam, sic coepit: *Dominus et deus noster hoc fieri iubet*. Unde institutum posthac, ut ne scripto quidem ac ermone cuiusquam appellaretur aliter. Statuas sibi in Capitolio nonnisi aureas et argenteas poni permisit ac pondus certi. Ianos arcusque cum quadrigis et insignibus triumphorum per regiones urbis tantos ac tot extruxit, ut cuiam Graece inscriptum sit: *ar ci*. Consulatus septemdecim epit, quot ante eum nemo; ex quibus septem medios contiuavit, omnes autem paene titulo tenus gessit, nec quemquam ultra Kl. Mai. plerosque ad Idus usque Ianuarias. Post utem duos triumphos, Germanici cognomine assumpto, Septembrem mensem et Octobrem ex appellationibus suis Germanicum Domitianumque transnominavit, quod altero suscepisset imperium, altero natus esset.

Per haec terribilis cunctis et invisus, tandem oppressus¹⁴ et amicorum libertorumque intimorum conspiratione, simul t uxoris. Annum diemque ultimum vitae iam pridem suspectum habebat, horam etiam, nec non et genus mortis. Adulescentulo Chaldaei cuncta praedixerant; pater quoque super caenam quondam fungis abstinentem palam irriserat ut gnarum sortis suae, quod non ferrum potius timeret. Quare avidus semper atque anxius, minimis etiam suspicionibus raeter modum commovebatur; ut edicti de excidendis vineis

propositi gratiam facere non alia magis re compulsus creditur, quam quod sparsi libelli cum his versibus erant:

*Κάν με φάγγης ἐπὶ δέξαν, ὄμως ἐτι καρποφορήσω,
Ὅσσον ἐπισπείσαι σοί, τράγε, θυομένην.*

Eadem formidine oblatum a senatu novum et excogitatum honorem, quamquam omnium talium appetentissimus, recusavit, quo decretum erat ut, quotiens gereret consulatum, eq. R. quibus sors obtigisset, trabeati et cum hastis militaribus praecederent eum inter lictores apparitoresque.

Tempore suspecti periculi appropinquante, sollicitior in dies, porticum, in quibus spatium consuevit, parietes phengite lapide distinxit, e cuius splendore per imagines quidquid a tergo fieret provideret. Nec nisi secreto atque solus plerasque custodias, receptis quidem in manum catenis, audiebat. Utque domesticis persuaderet, ne bono quidem exemplo audendam esse patroni necem, Epaphroditum a libellis capitali poena condemnavit, quod post destitutum Nero in adipiscenda morte manu eius adiutus existimabatur. Denique Flavium Clementem patruem suum, contemptissimae inertiae, cuius filios etiam tum parvulos successores palam destinaverat et, abolito priore nomine, alterum Vespasianum appellari iusserat, alterum Domitianum, repente ex tenuissima suspitione tantum non in ipso eius consulatu interemit. Quo maxime facto maturavit sibi exitium.

Continuis octo mensibus tot fulgura facta nuntiataque sunt, ut exclamaverit: *Feriat iam, quem volet!* Tactum de caelo Capitolium templumque Flaviae gentis, item domum Palatina et cubiculum ipsius, atque etiam e basi statuae triumphalis titulus excussus vi procellae in monumentum prostratum decidit. Arbor, quae privato adhuc Vespasiano eversa surrexerat, tunc rursus repente corruit. Praenestina Fortuna, toto imperii spatio annum novum commendanti laetam eandemque semper sortem dare assueta, extremo tristissimam reddidit, nec sine sanguinis mentione.

Minervam, quam superstitiose colebat, somniavit excedere sacrario * negantemque ultra se tueri eum posse, quod exarmata esset a Iove. Nulla tamen re perinde commotus est, quam respondens vanae Ascletarionis mathematici. Hunc

delatum nec infortium, iactasse se quae providisset ex arte, sciscitatus est, quis ipsum maneret exitus; et affirmantem, fore ut brevi laceraretur a canibus, interfici quidem sine mora, sed ad coarguendam temeritatem artis sepeliri quoque accuratissime imperavit. Quod cum fieret, evenit ut, repentina tempestate defecto funere, semiustum cadaver discerperent canes, idque ei caenanti a mimo Latino, qui praeteriens forte animadverterat, inter ceteras diei fabulas referretur.

Pridie quam periret, cum oblatos tuberos servari iussisset 16
 In crastinum, adiecit: *Si modo uti licuerit!* et conversus ad
 proximos affirmavit, *fore ut sequenti die luna se in aquario
 ruentaret factumque aliquid existeret, de quo loquerentur
 homines per terrarum orbem.* At circa mediam noctem ita est
 exterritus, ut e strato prosiliret. Dehinc mane haruspiciem ex
 Germania missum, qui consultus de fulgure mutationem rerum
 praedixerat, audiit condemnatumque; ac dum exulceratam in
 fronte verrucam vehementius scalpit, profluente sanguine,
Utinam inquit hactenus! Tunc horas requirenti pro quinta,
 quam metuebat, sexta ex industria nuntiata est. His velut
 ransacto iam periculo laetum, festinantemque ad corporis cu-
 ram Parthenius cubiculo praepositus convertit, nuntians esse,
 sui magnum nescio quid afferret, nec differendum. Itaque sum-
 motis omnibus, in cubiculum se recepit atque ibi occisus est.

De insidiarum caedisque genere haec fere divulgata sunt. 17
 Coniunctantibus conspiratis, quando et quo modo, id est lavan-
 tium an caenantem, adgrederentur, Stephanus, Domitillae
 procurator, et tunc interceptarum pecuniarum reus, consilium
 operamque optulit. Ac sinisteriore brachio, velut aegro, la-
 tis fasciisque per aliquot dies ad avertendam suspicionem ob-
 soluto, ad ipsam horam dolorem interiecit; professusque con-
 spirationis indicium et ob hoc admissus, legenti traditum a se
 bellum et attonito suffodit inguina. Saucium ac repugnantem
 dorti Clodianus cornicularius, et Maximus Partheni libertus,
 et Saturius decurio cubiculariorum, et quidam e gladiatorio
 modo vulneribus septem contrucidarunt. Puer, qui arae Larum
 cubiculi ex consuetudine assistens interfuit caedi, hoc amplius
 narrabat, iussum se a Domitiano ad primum statim vulnus pu-
 tionem pulvino subditum porrigere ac ministros vocare, ne-

que ad caput quidquam excepto capulo, et praeterea clausa omnia repperisse; atque illum interim arrepto deductoque ad terram Stephano, conluctatum diu, dum modo ferrum extorque, modo quamquam laniatis digitis oculos effodere conatur.

Occisus est XIII. Kl. Octb. anno aetatis quadragesimo quinto, imperii quinto decimo. Cadaver eius, populari sandapila per vespillones exportatum, Phyllis nutrix in suburbano suo Latina via funeravit; sed reliquias templo Flaviae gentis clam intulit, cineribusque Iuliae Titi filiae, quam et ipsam edecarat, commiscuit.

- 18 Statura fuit procera, vultu modesto ruborisque pleno, grandibus oculis, verum acie hebetiore; praeterea pulcher et decens, maxime in iuventa, et quidem toto corpore, exceptis pedibus, quorum digitos restrictiores habebat; postea calvitio quoque deformis et obesitate ventris et crurum gracilitate, quae tamen ei valitudine longa remacruerant. Commodari se verecundia oris adeo sentiebat, ut apud senatum si quondam iactaverit: *Usque adhuc certe et animum meum probastis et vultum.* Calvitio ita offendebatur, ut in contumeliam suam traheret, si cui alii ioco vel iurgio obieciatur, quamvis libello, quem de cura capillorum ad amicum edidit, haec etiam, simul illum seque consolans, inseruerit:

Ὅν ὀράας, οἷος καὶ καλὸς τε μέγας τε;

Eadem me tamen manent capillorum fata, et forti animo ferro comam in adolescentia senescentem. Scias nec gra-

- 19 *tius quicquam decore nec brevius.* Laboris impatiens, pedibus per urbem non temere ambulavit, in expeditione et agmine equo rarius, lectica assidue vectus est. Armorum nullas sagittarum vel praecipuo studio tenebatur. Centenas variorum generis feras saepe in Albano secessu conficientem spectare vere plerique, atque etiam ex industria ita quarundam capientem, ut duobus ictibus quasi cornua efficeret. Nonnumquam in pueri procul stantis praebentisque pro scopulo dispensans dexteræ manus palmam, sagittas tanta arte direxit, ut omnes per intervalla digitorum innocue evaderent.

- 20 Liberalia studia imperii initio neglexit, quamquam bibliothecam inopie assumptis impensissime reparare curasse

emplaribus undique petitis, missisque Alexandream qui deriberent emendarentque. Numquam tamen aut historiae carnisve noscendis operam ullam aut stilo vel necessario dit. Praeter commentarios et acta Tiberi Caesaris nihil citabat; epistolas orationesque et edicta alieno formabat in-
 nio. Sermonis tamen nec inelegantis, dictorum interdum et-
 m notabilium, *Vellem inquit tam formosus esse, quam
 aetius sibi videtur*; et cuiusdam caput varietate capilli sub-
 tilium et incanum *perfusam nivem mulso* dixit; condicio-
 21 am principum miserrimam aiebat, *quibus de coniuratione
 imperta non crederetur nisi occisis*.

Quotiens otium esset, alea se oblectabat, etiam profestis
 ebis matutinisque horis, ac lavabat de die, prandebatque ad
 tictatem, ut non temere super caenam praeter Matianum ma-
 m et modicam in ampulla potiunculam sumeret. Conviva-
 tur frequenter ac large, sed paene raptim; certe non ultra
 22 is occasum, nec ut postea comissaretur. Nam ad horam
 omni nihil aliud quam solus secreto deambulabat.

Libidinis nimiae, assiduitatem concubitus velut exercitatio-
 22 is genus clinopalen vocabat; eratque fama, quasi concubi-
 as ipse develleret naretque inter vulgatissimas meretrices.
 ratrix filiam, adhuc virginem oblatam in matrimonium sibi
 am devinctus Domitiae nuptiis pertinacissime recusasset, non
 ulto post alii conlocatam, corrumpit ultro et quidem vivo et-
 m tum Tito; mox patre ac viro orbatam ardentissime palame-
 ne dilexit, ut etiam causa mortis extiterit coactae conceptum
 se abigere.

Occisum eum populus indifferenter, miles gravissime tulit 23
 atimque Divum appellare conatus est, paratus et ulcisci, nisi
 nces defuissent; quod quidem paulo post fecit, expostulatis
 l poenam pertinacissime caedis auctoribus. Contra senatus
 leo laetatus est, ut repleta certatim curia non temperaret,
 ain mortuum contumeliosissimo atque acerbissimo adclama-
 onum genere laceraret, scalas etiam inferri clipeosque et
 agines eius coram detrahi et ibidem solo affligi iuberet, no-
 ssime eradendos ubique titulos abolendamque omnem me-
 oriam decerneret.

Ante paucos quam occideretur mangsa cornix in Capitolio

254 C. SÜETONI TRANQ. DE VITA CAESARUM LIB. VIII.

elocuta est: Ἔσται πάντα καλῶς· nec defuit qui ostentum
sic interpretaretur :

Nuper Tarpeio quae sedit culmine cornix

Est bene non potuit dicere, dixit: erit.

Ipsum etiam Domitianum ferunt somniasse, gibbam sibi pone
cervicem auream enatam, pro certoque habuisse, beatiorem
post se laetio remque portendi rei p. statum. Sicut sane brevi
evenit, abstinentia et moderatione insequentium principum.

C. SÜETONIUS TRANQUILLUS

DE

GRAMMATICIS ET RHETORIBUS.



1
2
3
4
5

DE GRAMMATICIS.

Grammatica Romae ne in usu quidem olim, nedum in ho-
re ullo erat, rudi scilicet ac bellicosa etiam tum civitate,
cedum magnopere liberalibus disciplinis vacante. Initium
loque eius mediocre extitit, siquidem antiquissimi doctorum,
si iidem et poetae et semigraeci erant, (Livium et Ennium
co, quos utraque lingua domi forisque docuisse adnotatum
t) nihil amplius quam Graecos interpretabantur, aut si quid
si Latine composuissent praelegebant. Nam quod nonnulli
adunt duos libros de litteris syllabisque, item de
etris ab eodem Ennio editos, iure arguit L. Cotta non
etae sed posterioris Ennii esse, cuius etiam de augu-
di disciplina volumina ferantur.

Primus igitur, quantum opinamur, studium grammaticae
urbem intulit Crates Mallotes, Aristarchi aequalis, qui
issus ad senatum ab Attalo rege inter secundum ac tertium
unicum bellum sub ipsam Ennii mortem, cum regione Pa-
tiii prolapsus in cloacae foramen crus fregisset, per omne
gationis simul et valitudinis tempus plurimas acroasis sub-
de fecit assidueque disseruit, ac nostris exemplo fuit ad
itandum. Hactenus tamen imitati, ut carmina parum adhuc
vulgata vel defunctorum amicorum vel si quorum aliorum
obassent, diligentius retractarent ac legendo commentan-
que etiam ceteris nota facerent; ut C. Octavius Lampadio
aevii Punicum bellum, quod uno volumine et continenti
riptura expositum divisit in septem libros; ut postea Q.
argunteius annales Ennii, quos certis diebus in magna fre-
quentia pronuntiabat; ut Laelius Archelaus Vettiusque Phi-
comus Lucilii satyras familiaris sui, quas legisse se apud

Archelaum Pompeius Lenaeus, apud Philocomum Valerius Cato praedicant.

Instruxerunt auxeruntque ab omni parte grammaticam L. Aelius Lanuvinus generque Aelii Ser. Clodius, uterque eques 3 Ro. multique ac varii et in doctrina et in re p. usus. Aelius cognomine duplici fuit; nam et Praeconinus, quod pater eius praeconium fecerat, vocabatur, et Stilo, quod orationes nobilissimo cuique scribere solebat; tantus optimatum fautor, ut Metellum Numidicum in exilium comitatus sit. Servius, cum librum soceri nondum editum fraude interceptisset, et ob hoc repudiatus pudore ac taedio secessisset ab urbe, in podagrae morbum incidit; cuius impatiens veneno sibi perunxit pedes et enecuit ita, ut parte ea corporis quasi praemortua viveret

Posthac magis ac magis et gratia et cura artis increvit, ut ne clarissimi quidem viri abstinerent quo minus et ipsi aliquid de ea scriberent, utque temporibus quibusdam super viginti celebres scholae fuisse in urbe tradantur; pretia vero grammaticorum tanta mercedesque tam magnae, ut constet Lutatium Daphnidem, quem Laevius Melissus per cavillationem nominis Panos agasma dicit, DCC. milibus nummum a Q. Catulo emptum ac brevi manumissum, L. Apuleium ab Eificio Calvino equite Romano praedivite quadringenis annuis * conductos multos edoceret. Nam in provincias quoque grammatica penetraverat, ac nonnulli de notissimis doctoribus peregre docuerunt, maxime in Gallia Togata; inter quos Octavius Teucer et Pescennius Iaccus et Oppius Chares; hic quidem ad ultimam aetatem, et cum iam non ingressu modo deficeretur sed et visu.

1 Appellatio grammaticorum Graeca consuetudine invaluit; sed initio litterati vocabantur. Cornelius quoque Nepos libello quo distinguit litteratum ab erudito, litteratos quidem vulgo appellari ait eos qui aliquid diligenter et acute scienterque possint aut dicere aut scribere, ceterum proprie sic appellandos poetarum interpretes, qui a Graecis grammatici nominantur. Eosdem litteratores vocitatos Messala Corvinus in quadam epistola ostendit, *non esse sibi dicens rem cum Furto Bibaculo, ne cum Tivida quidem aut litteratore Catone*; significat enim hanc ... Aelium Catonem poetam simul gram-

naticumque notissimum. Sunt qui litteratum a litteratore distinguant, ut Graeci grammaticum a grammatista, et illum quidem absolute, hunc mediocriter doctum existiment. Quorum opinionem Orbilius etiam exemplis confirmat; namque *apud maiores* ait, *cum familia alicuius venalis produceretur, non temere quem litteratum in titulo, sed litteratorem incribi solitum esse, quasi non perfectum litteris, sed imutum.*

Veteres grammatici et rhetoricam docebant, ac multorum le utraque arte commentarii feruntur. Secundum quam consuetudinem posteriores quoque existimo, quanquam iam discretis professionibus, nihilo minus vel retinuisse vel instituisse et ipsos quaedam genera institutionum ad eloquentiam praeparandam, ut problemata, paraphrasis, allocutiones, ethologias atque alia hoc genus; ne scilicet sicci omnino atque ridi pueri rhetoribus traderentur. Quae quidem omitti iam ideo, desidia quorundam et infantia; non enim fastidio putem. **I**e quidem adolescentulo, repeto quendam Principem nomine **I**ternis diebus declamare, alternis disputare, nonnullis vero **I**ane disserere, post meridiem remoto pulpito declamare **o**litum. Audiebam etiam, memoria patrum quosdam e grammatici statim ludo transisse in forum atque in numerum praestantissimorum patronorum receptos.

Clari professores et de quibus prodi possit aliquid dum **l**ixat a nobis, fere hi fuerunt.

Sevius Nicanor primus ad famam dignationemque docendo **o**ervenit, fecitque praeter commentarios, quorum tamen pars **l**axima intercepta dicitur, **s**atyras quoque, in qua libertinum se ac duplici cognomine esse per haec indicat:

Sevius Nicanor Marci libertus negabit:

*Sevius post huius * idem ac Marcus docebit.*

Sunt qui tradant, ob infamiam quandam eum in Sardiniam **o**cessisse ibique diem obisse.

Aurelius Opilius, Epicurei cuiusdam libertus, philosophiam primo, deinde rhetoricam, novissime grammaticam **o**ccuit. Dimissa autem schola, Rutilium Rufum damnatum in **l**isiam secutus, ibidem Smyrnae simul consenuit, composuit **e** variae eruditionis aliquot volumina, *ex quibus novem*

unius corporis, quia scriptores ac poetas sub clientela Musarum iudicaret, non absurde et fecisse et scripsisse se ait ex numero divarum et appellatione. Huius cognomen in plerisque indicibus et titulis per unam L litteram scriptum animadverto, verum ipse id per duas effert in parastichide libelli, qui inscribitur p i n a x.

M. Antonius Gnipho, ingenuus in Gallia natus sed expositus, a nutritore suo manumissus institutusque (Alexandriae quidem, ut aliqui tradunt, in contubernio Dionysi Scytobrachionis; quod equidem non temere crediderim, cum temporum ratio vix congruat) fuisse dicitur ingenii magni, memoriae singularis, nec minus Graece quam Latine doctus; praeterea comi facilitate natura, nec unquam de mercedibus pactus, eoque plura ex liberalitate discentium consecutus. Docuit primum in Divi Iulii domo pueri, deinde in sua privata. Docuit autem et rhetoricam, ita ut quotidie praecepta eloquentiae traderet, declamaret vero non nisi nundinis. Scholam eius claros quoque viros frequentasse aiunt, in iis M. Ciceronem, etiam cum praetura fungeretur. Scripsit multa, quamvis annum aetatis quinquagesimum non excesserit. Etsi Aetius Philologus duo tantum volumina de Latino sermone reliquisse eum tradit; nam cetera scripta discipulorum eius esse, non ipsius; in quibus et suum alicubi reperiri nomen, ut hoc⁴

M. Pompilius Andronicus, natione Syrus, studio Epicureae sectae desidiosior in professione grammatica habebatur minusque idoneus ad tuendam scholam. Itaque cum se in urbe non solum Antonio Gniphoni, sed ceteris etiam deterioribus postponi videret, Cumas transit ibique in otio vixit et multa composuit; verum adeo inops atque egens, ut coactus sit praecipuum illud opusculum suum annalium Ennii elenchorum XVI. milibus nummum cuidam vendere, quod libros Orbilius suppressos redemisse se dicit vulgandosque curasse nomine auctoris.

L. Orbilius Pupillus Beneventanus, morte parentum, una atque eadem die inimicorum dolo interemptorum, destitutus primo apparituram magistratibus fecit; deinde in Macedoni corniculo, mox ex ductusque militia, studia repetit, quae iam inde eviter attigerat; ac profes

us diu in patria, quinquagesimo demum anno Romam con-
 ule Cicerone transiit docuitque maiore fama quam emolu-
 mento. Namque iam persenex *pauperem se et habitare sub*
egulis quodam scripto fatetur. Librum etiam, cui est titu-
 as Perialogos, edidit continentem querelas de iniuriis, quas
 rofessores negligentia aut ambitione parentum accipe-
 ent. Fuit autem naturae acerbae, non modo in antisophi-
 tas, quos omni in occasione laceravit, sed etiam in disci-
 ulos, ut et Horatius significat *plagosum* eum appellans, et
 omitius Marsus scribens:

Si quos Orbilius ferula scuticaque cecidit.

le ne principum quidem virorum insectatione abstinuit; si-
 uidem ignotus adhuc cum iudicio frequenti testimonium di-
 eret, interrogatus a Varrone diversae partis avvocato, quid-
 am ageret et quo artificio uteretur, *gibberosos se de sole*
umbram transferre respondit; quod Murena gibber erat.
 'ixit prope ad centesimum aetatis annum, amissa iam pridem
 emoria, ut versus Bibaculi docet:

Orbilius ubinam est, litterarum oblivio?

istatus eius Beneventi ostenditur in Capitolio ad sinistrum la-
 us marmorea habitu sedentis ac palliati, appositis duobus
 criniis. Reliquit filium Orbilium, et ipsum grammaticum pro-
 essorem.

L. Ateius Philologus libertinus Athenis est natus. *Hunc* 10
 apito Ateius notus iuris consultus *inter grammaticos rhe-*
orem, inter rhetores grammaticum fuisse ait. De eodem
 asinius Pollio in libro, quo Sallustii scripta reprehendit ut
 imia priscorum verborum affectatione oblita, ita tradit: *In*
am rem adiutorium ei fecit maxime quidam Ateius Prae-
ectatus nobilis grammaticus Latinus, declamantium dein-
le auditor atque praeceptor, ad summam Philologus ab-
emet nominatus. Ipse ad Laelium Hermam scripsit, *se in*
traecis literis magnum processum habere et in Latinis
onnullum, audisse Antonium Gniphonem eiusque Her-*
nam, postea docuisse. Praecepisse autem nullis et claris
uoenibus, in quis Appio quoque et Pulchro Claudius fratri-
nis, quorum etiam comes in provincia fuerit. Philologi
 appellationem assumpsisse videtur, quia sic ut Eratosthenes.

qui primus hoc cognomen sibi vindicavit, multiplice v. doctrina censebatur. Quod sane ex commentariis eius a quanquam paucissimi extant; de quorum tamen co altera ad eundem Hermam epistola significat: *Hylem n aliis memento commendare, quam omnis generis coe uti scis, octingentos in libros.* Coluit postea familia C. Sallustium et eo defuncto Asinium Pollionem, quo riam componere aggressos, alterum breviario rerum c Romanarum, ex quibus quas vellet eligeret, instruxit, t praeceptis de ratione scribendi. Quo magis miror A credidisse, antiqua eum verba et figuras solitum esse co Sallustio; cum sibi sciat nihil aliud suadere quam ut no lique et proprio sermone utatur, vitetque maxime obs tem Sallustii et audaciam in translationibus.

- 11 P. Valerius Cato, ut nonnulli tradiderunt, Burseni dam libertus ex Gallia; ipse libello, cui est titulus gnatio, ingenuum se natum ait et pupillum relictum, facilius licentia Syllani temporis exutum patrimonio. multos et nobiles, visusque est peridoneus praecepto xime ad poeticam tendentibus, ut quidem apparere versiculis potest:

Cato grammaticus, Latina Siren,

Qui solus legit ac facit poetas.

Is scripsit praeter grammaticos libellos etiam poema quibus praecipue probantur Lydia et Diana. Lydiae meminit:

Lydia doctorum maxima cura liber;

Dianae Cinna:

Secula permaneat nostri Dictynna Catonis.

Vixit ad extremam senectam, sed in summa pauperie e inopia, abditus modico gurgustio, postquam Tusculan creditoribus cesserat, ut auctor est Bibaculus

Si quis forte mei domum Catonis,

Depictas minio assulas, et illo

custodis videt hortulos Priap

Miratu quibus ille disciplin

tantar. d. epistolam acc. ...

*Racemi duo tegula sub una
Ad summam prope nutriant senectam.*

Et rursus:

*Catonis modo, Galle, Tusculanum
Tota creditor urbe venditabat.
Mirati sumus, unicum magistrum,
Summum grammaticum, optimum poetam
Omnes solvere posse quaestiones,
Unum difficile expedire nomen.
En cor Zenodoti, en iecur Cratetis!*

Cornelius Epicadus, L. Cornelli Syllae dictatoris libertus 12
calatorque in sacerdotio augurali, filio quoque eius Fausto
gratissimus fuit; quare nunquam non utriusque se libertum
edidit. Librum autem, quem Sylla novissimum de rebus
15 suis imperfectum reliquerat, ipse supplevit.

Staberius Eros suomet aere emptus de catasta et propter 13
litterarum studium manumissus, docuit inter ceteros Brutum
et Cassium. Sunt qui tradant tanta eum honestate praeditum,
ut temporibus Syllanis proscriptorum liberos gratis et sine
20 mercede ulla in disciplinam receperit.

Curtius Nicia haesit CN. Pompeio et C. Memmio; sed cum 14
codicillos Memmi ad Pompei uxorem de stupro pertulisset,
proditus ab ea, Pompeium offendit, domoque ei interdictum
est. Fuit et M. Ciceronis familiaris; in cuius epistola ad Do-
25 labellam haec de eo legimus: *Nihil Romae geritur quod te
putem scire curare, nisi forte scire vis, me inter Niciam
nostrum et Vidium iudicem esse. Profert alter, opinor
duobus versiculis, expensum [Niciae;] alter Aristarchus
hos obelizei: ego tanquam criticus antiquos iudicaturus
30 sum, utrum sint τοῦ ποιητοῦ ἀν παρρησιαβλημένοι.* Item
ad Atticum: *De Nicia quod scribis, si ita me haberem ut
eius humanitate frui possem, in primis vellem necum il-
lum habere; sed mihi solitudo et recessus provincia est.
Praeterea nosti Niciae nostri imbecillitatem, mollitiam,
35 consuetudinem victus. Cur ergo illi molestus esse [velim,
cum mihi ille iucundus esse non] possit? Voluntas tamen
eius mihi grata est.* Auius de Lucilio libros etiam Santri
comprobat.

Lenaeus, Magni Pompei libertus et pene omnium expeditionum comes, defuncto eo filiisque eius schola se sustentavit; docuitque in Carinis ad Telluris, in qua regione Pompeiorum domus fuerat, ac tanto amore erga patroni memoriam extitit, ut Sallustium historicum, quod eum *oris probi, inimo inverecondo* scripsisset, acerbissima satyra lacererit, *lastaurum et lurconem et nebulonem popinonemque* appellans, *et vita scriptisque monstrosum, praeterea priscorum Catonisque verborum ineruditissimum furem*. Tralitur autem puer adhuc Athenis surreptus, refugisse in patriam, perceptisque liberalibus disciplinis, pretium suum reulisse, verum ob ingenium atque doctrinam gratis manunissus.

Q. Caecilius Epirota, Tusculi natus, libertus Attici equitis Romani, ad quem sunt Ciceronis epistolae, cum filiam¹⁵ patroni nuptam M. Agrippae doceret, suspectus in ea et ob hoc remotus, ad Cornelium Gallum se contulit vixitque ana familiarissime, quod ipsi Gallo inter gravissima crimina ab Augusto obiicitur. Post deinde damnationem mortemque Galli scholam aperuit, sed ita ut paucis et tantum adolescentibus²⁰ praeciperet, praetextato nemini, nisi si cuius parenti hoc officium negare non posset. Primus dicitur Latine ex tempore disputasse, primusque Virgilium et alios poetas novos praelegere coepisse, quod etiam Domitii Marsi versiculus indicat:

*Epirota, tenellorum nutricula vatum.*²⁵

M. Verrius Flaccus libertinus docendi genere maxime claruit. Namque ad exercitanda discentium ingenia aequales inter se committere solebat, proposita non solum materia quam scriberent, sed et praemio quod victor auferret. Id erat liber aliquis antiquus, pulcher aut rarior. Quare ab Augusto³⁰ quoque nepotibus eius praeceptor electus, transit in Palatium cum tota schola, verum ut ne quem amplius posthac discipulum reciperet; docuitque in atrio Catulinae domus, quae pars Palatii tunc erat, et centena sestertia in annum accepit. Decessit aetatis exactae sub Tiberio. Statuam habet Praeneste, in superiore fori parte circa hemicyclium, in quo factos a se ordinatosque normosque notati incisos publicarat.

L. Crassicius, libertus, in domo sua, quae in Palatio est, statuam libertini, cognom-

ine Pasicles, mox Pansam se transnominavit. Hic initio circa scenam versatus est, dum mimographos adiuvat; deinde in pergula docuit, donec commentario Zmyrnae edito adeo claruit, ut haec de eo scriberentur:

Uni Crassicio se credere Zmyrna probavit:

Desinite indocti coniugio hanc petere!

Soli Crassicio se dixit nubere velle,

Intima cui soli nota sua extiterint.

sed cum edoceret iam multos ac nobiles, in iis Iulium Antonium, triumviri filium, ut Verrio quoque Flacco compararetur, dimissa repente schola, transiit ad Q. Sexti philosophi lectam.

Scribonius Aphrodisius, Orbilii servus atque discipulus, 19 mox a Scribonia Libonis filia, quae prior Augusti uxor fuerat, edemptus et manumissus, docuit quo Verrius tempore, cuius tiam libris de orthographia rescripsit, non sine insectatione studiorum morumque eius.

C. Iulius Hyginus, Augusti libertus, natione Hispanus, 20 nonnulli Alexandrinum putant et a Caesare puerum Romam adductum Alexandria capta) studiose et audiit et imitatus est Cornelium Alexandrum grammaticum Graecum, quem propter antiquitatis notitiam Polyhistorem multi, quidam Historiam vocabant. Praefuit Palatinae bibliothecae, nec eo secius plurimos docuit; fuitque familiarissimus Ovidio poetae et Clodio Aelino consulari, historico, qui eum admodum pauperem decessisse tradit et liberalitate sua, quoad vixerit, sustentatum. Iulius libertus fuit Iulius Modestus, in studiis atque doctrinae vestigia patroni secutus.

C. Melissus, Spoleti natus ingenuus, sed ob discordiam 21 mentum expositus, cura et industria educatoris sui altiora studia percepit, ac Maecenati pro grammatico muneri datus est. Cui cum se gratum et acceptum in modum amici videret, nunquam asserente matre, permansit tamen in statu servitatis praesentemque condicionem verae origini anteposuit; uare cito manumissus, Augusto etiam insinuat. Quo elegante, curam ordinandarum bibliothecarum in Octaviae ortu suscepit. Atque, ut ipse tradit, sexagesimum aetatis annum agens, libellos Ineptiarum, qui nunc Iocorum

inscribuntur, componere instituit, absolvitque C et L, et aliis et alios diversi operis postea addidit. Fecit et novum genus togatarum inscripsitque trabearum.

- 22 M. Pomponius Marcellus, sermonis Latini exactor maximus, in advocacione quadam (nam interdum et cavere agebat) soloecismum ab adversario factum usque adeo quere perseveravit, quoad Cassius Severus, interpellatus iudicibus, dilationem petiit, ut litigator suus alium grammaticum adhiberet; *quando non putat is cum adversario iure sibi, sed de soloecismo controversiam futuram.* Idem, cum ex oratione Tiberium reprehendisset, affirmavit Ateio Capitone, et esse illud Latinum, et si non esset, turum certe iam inde: *Mentitur inquit Capito; tu enim, Caesar, civitatem dare potes hominibus, verbo non potest pugilem olim fuisse, Asinius Gallus hoc in eum epigramm ostendit:*

Qui caput ad levam didicit, glossemata nobis

Praecipit: os nullum, vel potius pugilis!

- 23 Q. Remmius Palaemon, Vicetinus, mulieris verna, prius ut ferunt, textrinum, deinde herilem filium dum comitatu scholam, litteras didicit. Postea manumissus docuit Roracum principem locum inter grammaticos tenuit, quanquam famis omnibus vitiis, palamque et Tiberio et mox Claudio praedicantibus, *nemini minus institutionem puerorum iuvenum committendam.* Sed capiebat homines cum materia rerum, tum facilitate sermonis; nec non etiam poemata faciebat ex tempore. Scripsit vero variis, nec vulgari metris. Arrogantia fuit tanta, ut M. Varronem porcum pellaret; *secum et natas et morituras litteras iactaret; men suum in Bucolicis non temere positum, sed praesaga Virgilio, fore quandoque omnium poetarum ac poemata Palaemonem iudicem.* Gloriabatur etiam, latrones quondam sibi propter nominis celebritatem parvisse. Luxuriae indulgit, ut saepius in die lavaret, nec sufficeret sumptibus quanquam ex schola quadringena annua caperet, ac multo minus ex re familiari; cuius diligentissimus erat, et officinas promeritorum operum exerceret, et agros a

uvas edidisse. Sed maxime flagrabat libidinibus in mulieres, usque ad infamiam oris; dicto quoque non infaceto notatum ferunt cuiusdam, qui cum in turba osculum sibi ingerentem quanquam refugiens devitare non posset, *Vis tu, inquit, magister, quotiens festinantem aliquem vides, abligurire?*

M. Valerius Probus, Berytius, diu centuriatum petiit, donec taedio ad studia se contulit. Legerat in provincia quosdam veteres libellos apud grammaticam, durante adhuc ibi antiquorum memoria, necdum omnino abolita sicut Romae. Hos cum diligentius repeteret atque alios deinceps cognoscere cuperet, quamvis omnes contemni magisque obprobrio legentibus quam gloriae et fructui esse animadverteret, nihilo minus in proposito mansit; multaque exemplaria contracta emendare ac distinguere et annotare curavit, soli huic nec ulli praeterea grammatices parti deditus. Hic non tam discipulos quam sectatores aliquot habuit. Nunquam enim ita docuit ut magistri personam sustineret; unum et alterum, vel cum plurimos tres aut quatuor postmeridianis horis admittere solebat, cubansque inter longos ac vulgares sermones legere quaedam, idque perraro. Nimis pauca et exigua de quibusdam minutis quaestiunculis edidit. Reliquit autem non mediocrem silvam observationum sermonis antiqui.

DE RHETORIBUS.

1 Rhetorica quoque apud nos perinde atque grammatic recepta est, paulo etiam difficilius, quippe quam conste nunquam etiam prohibitam exerceri. Quod ne cui dubiu vetus S. C. item censorium edictum subiiciam: *C. F. Strabone M. Valerio Messala cons. M. Pomponius pr senatum consuluit. Quod verba facta sunt de philosoꝝ rhetoribus, de ea re ita censuerunt, ut M. Pomponius pr animadverteret curaretque, ut si ei e re p. fideque si deretur, uti Romae ne essent.* De eisdem interiecto tei CN. Domitius Aenobarbus, L. Licinius Crassus censor edixerunt: *Renuntiatum est nobis, esse homines qui r genus disciplinae instituerunt, ad quos iuventus in i conveniat; eos sibi nomen imposuisse Latinos i ras; ibi homines adolescentulos dies totos desiderare iores nostri, quae liberos suos discere et quos in itare vellent, instituerunt. Haec nova, quae praeter suetudinem ac morem maiorum fiunt, neque placent recta videntur. Quapropter et iis qui eos ludos h et iis qui eo venire consuerunt, videtur faciunda ostenderemus nostram sententiam, nobis non placent.*

Paulatim et ipsa utilis honestaque apparuit, multiqu et praesidii causa et gloriae appetiverunt. Cicero ad p ram usque etiam Graece declamavit, Latine vero quoque et quidem cum consulibus Hirtio et Pansa, qu scipulos et grandis praetextatos vocabat. CN. Pom quidam historici tradiderunt sub ipsum civile bellum, q cilius C. Curioni promptissimo iuveni, causam Caesar fendenti, contradiceret, repetisse declamandi consuetud M. Antonium, item Augustum de Mutinensi quidem bell sisse. Verum in istis rebus nonnulli quibusdam liblice quoq

antea, declamavit. Plerique autem oratorum etiam declamationes ediderunt. Quare magno studio hominibus iniecto, magna etiam professorum ac doctorum profluxit copia, adeoque floruit, ut nonnulli ex infima fortuna in ordinem senatorium atque ad summos honores processerint.

Sed ratio docendi nec una omnibus, nec singulis eadem semper fuit, quando vario modo quisque discipulos exercuerunt. Nam et dicta praeclare per omnes figuras, per casus et apologos aliter atque aliter exponere, et narrationes cum
10 breviter ac presse tum latius et uberius explicare consueverunt; interdum Graecorum scripta convertere, ac viros illustres laudare vel vituperare; quaedam etiam ad usum communis vitae instituta tum utilia et necessaria, tum pernicioosa et supervacanea ostendere; saepe fabulis fidem firmare aut de-
15 mere, quod genus thesis et anasceuas et catasceuas Graeci vocant; donec sensim haec exoleverunt, et ad controversiam ventum est.

Veteres controversiae aut ex historiis trahebantur, sicut sane nonnullae usque adhuc, aut ex veritate ac re, si qua
20 forte recens accidisset; itaque locorum etiam appellationibus additis proponi solebant. Sic certe collectae editaeque se habent, ex quibus non alienum fuerit unam et alteram exempli causa ad verbum referre.

Aestivo tempore adolescentes urbani cum Ostiam venissent, litus ingressi, piscatores trahentes rete adierunt et pepigerunt, bolum quanti emerent; nummos solverunt; diu expectaverunt, dum retia extraherentur; aliquando extractis, piscis nullus affuit, sed sporta auri obsuta. Tum emptores bolum suum aiunt, piscatores suum.

30 *Venalici cum Brundusi gregem venalium e navi educerent, formoso et pretioso puero, quod portitores verebantur, bullam et praetextam togam imposuerunt; facile fallaciam celarunt. Romam venitur, res cognita est, petitur puer, quod domini voluntate fuerit liber, in libertatem.*
35 Olim autem eas appellationes Graece synthesis vocabant; mox controversias quidem, sed aut fictas aut iudiciales.

Illustres professores, et quorum memoria aliqua extet, non temere alii reperientur quam de quibus tradam.

- 2 L. Plotius Gallus. De hoc Cicero in epistola ad M. Titinium sic refert: *Equidem memoria teneo, pueris nobis primum Latine docere coepisse Plotium quendam. Ad quem cum fieret concursus, quod studiosissimus quisque apud eum exerceretur, dolebam mihi idem non licere. Continebar autem doctissimorum hominum auctoritate, qui existimabant Graecis exercitationibus ali melius ingenia posse.* Hunc eundem (nam diutissime vixit) M. Coelius in oratione, quam pro se de vi habuit, significat dictasse Atratio, accusatori suo, actionem; subtractoque nomine, *ordinarium* eum *rhetorem* appellat, deridens ut *inflatum ac levem et sordidum.*
- 3 L. Voltacilius Pilutus servisse dicitur atque etiam ostiarium vetere more in catena fuisse, donec ob ingenium ac studium litterarum manumissus, accusanti patrono subscripsit. Deinde rhetoricam professus, CN. Pompeium Magnum docuit, patrisque eius res gestas, nec minus ipsius, compluribus libris exposuit; *primus omnium libertinorum*, ut Cornelius Nepos opinatur, *scribere historiam orsus, non nisi ab honestissimo quoque scribi solitam ad id tempus.*
- 4 M. Epidius, calumnia notatus, ludum dicendi aperuit docuitque inter ceteros M. Antonium et Augustum; quibus quondam C. Cannutius, obiicientibus sibi quod in re p. administranda potissimum consularis Isaurici sectam sequeretur, *malle* respondit *Isaurici esse discipulum quam Epidi calumniatoris.* Hic Epidius ortum se ab Epidio Nucерino praedicabat, quem ferunt olim praecipitatum in fontem fluminis Sarni, paulo post cum cornibus extitisse, ac statim non comparuisse in numeroque deorum habitum.
- 5 Sextus Clodius, e Sicilia, Latinae simul Graecaeque eloquentiae professor, male oculus et dicax, *par oculorum in amicitia M. Antonii triumviri extrisse se* aiebat; eiusdem uxorem Fulviam, cui altera bucca inflatior erat, *acumen stili tentare* dixit, nec eo minus, immo vel magis ob hoc Antonio gratus. A quo mox consule irrens etiam congiarium accepit, ut ei in Philippicis *adhibes ioci causa magistrum, suffraganeum tuorum rhetorem,* etc. concessisset.

hominem, sed materia facilis in te et in tuos dicta dicere. At quanta merces rhetori est data! Audite, audite, P. C. et cognoscite rei p. vulnera. Duo milia iugerum campi Leontini Sex. Clodio rhetori assignasti et quidem immunitia, ut tanta mercede nihil sapere disceres.

C. Albucius Silus, Novariensis, cum aedilitate in patria **6** fungeretur, cum forte ius diceret, ab iis contra quos pronuntiabat pedibus e tribunali detractus est. Quod indigne ferens, statim contendit ad portam et inde Romam, receptusque in **Planci oratoris contubernium, cui declamatorio mos erat prius aliquem qui ante diceret excitare, suscepit eas partes, atque ita implevit ut Planco silentium imponeret, non audenti in comparationem se demittere. Sed ex eo clarus, propria auditoria instituit, solitus proposita controversia sedens incipere, et calore demum proventus consurgere ac perorare, declamare autem genere vario: modo splendide atque adornate, tum, ne usque quaque scholasticus existimaretur, circumcise ac sordide et tantum non trivialibus verbis. Egit et causas, verum rarius, dum amplissimam quamque sectatur, nec alium **in ulla locum quam perorandi. Postea renuntiavit foro partim pudore, partim metu; nam cum in lite quadam centumvirali, adversario, quem ut impium erga parentes incessebat, ius iurandum quasi per figuram sic optulisset: *Iura per patris matrisque cineres, qui inconditi iacent!* et alia in **hunc modum, arripiente eo conditionem, nec iudicibus aspernantibus, non sine magna sui invidia negotium afflixit. Et rursus in cognitione caedis Mediolani apud L. Pisonem proconsulem defendens reum, cum cohiberent lictores nimias laudantium voces, et ita excaudisset, ut deplorato Italiae **statu, quasi iterum in formam provinciae redigeretur, M. insuper Brutum, cuius statua in conspectu erat, invocare legem ac libertatis auctorem et vindicem, pene poenas luit. Iam autem senior ob vitium vomicae Novariam rediit, convocataque plebe causis, propter quas mori destinasset, diu ac more concionantis redditis abstineret.********

272 C. SUETONIUS TRANQUILLUS DE RHETORIBUS.

Reliqua desiderantur. Supersunt tamen in indice praemisso nomina rhetorum undecim, et post stellulam posuimus quae Hieronymus in Chronico hinc decerpit.

- 7 L. Cestius Pius * *Cestius Smyrnaeus Latinam Romae rhetoricam docuit (anno ab u. c. 741).*
- 8 M. Porcius Latro * *M. Porcius Latro, Latinus declamator, taedio duplicis quartanae semet ipsum interfecit (a. 750. 751).*
- 9 Q. Curtius Rufus *
- 10 L. Valerius Primanus *
- 11 Verginius Flavius *
- 12 L. Staius Ursulus * *Staius Ursulus (al. Sursulus, al. Surculus) Tolosanus celeberrime in Gallia rhetoricam docet (a. 810. 811).*
- 13 P. Clodius Quirinalis * *Clodius (al. Claudius) Quirinalis, rhetor Arelatensis, Romae insignissime docet (a. 797. 798).*
- 14 M. Antonius Liberalis * *M. Antonius Liberalis, Latinus rhetor, magnas inimicitias cum Palaemone exercet (a. 801. 802).*
- 15 Sex. Iulius Gabinianus * *Gabinianus celeberrimi nominis rhetor in Galliis docuit (a. 829. 830).*
- 16 M. Fabius Quintilianus * *M. Fabius Quintilianus Romam a Galba perducitur (a. 821) ... Quintilianus, ex Hispania Calagurritanus, qui primus Romae publicam scholam et salarium e fisco accepit, claruit (a. 838—842).*
- 17 Iulius Tiro *

Minus certa fide haec quoque hinc petita existimantur:

Nicetas et Hybreas et Theodorus et Plutio nobilissimi artis rhetoricae Graeci praeceptores habentur. *Hieronymus in Chronico ad annum ab u. c. 724.*

Isaeus rhetor fuit ... illius temporis, cuius et Tranquillus meminit. *Schol. ad Iurinal. 3. 74.*

C. SÜETONII TRANQUILLI
DEPERDITORUM LIBRORUM
RELIQUIAE

COLLECTAE AC DISPOSITAE.

11/11/11

11/11/11

11/11/11

8

C. SUETONII TRANQUILLI
DEPERDITORUM LIBRORUM RELIQUIAE
COLLECTAE AC DISPOSITAE.

Decem primi librorum tituli sic uti retulimus apud Suidam s. v. *τράγκυλλος* compositi reperiuntur.

Τράγκυλλος, ὁ Σουητώνιος χρηματίσας, γραμμα-
κὸς Ῥωμαῖος, ἔγραψε·

I. Περὶ τῶν παρ' Ἑλλησι παιδιῶν βιβλίου
Suidas.

*Τράγκυλλος Σουητινὸς τις ἐν παιδιαῖς Ἑλλήνων
ἀλλὰ μὲν ἄλλας παιδιαῖς καὶ συμποσιῶν λέγει·*

*Συμποσιῶν μία μὲν ἡ ἐωλοκρασία,
Ἡ δὲ ὁ κότταβος ὁμοῦ καὶ ἡ λατάγη.*

*νεοὶ γὰρ κωμάζοντες τόποις ἀφωρισμένοις,
οἱ ἐσπέραν τοὺς χοῦς καὶ τοὺς βίκους τιθέντες,
καὶ στος ἀνδριζόμενος ἔπινε τὸν οἰκεῖον·*

*Ὁ δὲ πλεῖν οὐκ ἴσχυσε τὸν ἑαυτοῦ χοῦα,
οἱεθεῖτο ἔωθεν, τῶν συμποτιῶν γελώντων.*

Ὁ δ' ἐωλοκρασία μὲν, τὸν κότταβον δὲ μάθε·

*συμποσίῳ ἴστατο ζυγὸς καὶ λεκανίσκαι
οἱ ἑκατέρω τοῦ ζυγοῦ κάτωθεν τῶν πλαστίγγων.*

*λεκανίσκαι μέσον δὲ εἶχον ἀνδριαντίσκους,
δριαντίσκους, οὓς μανάς ἀνόμαζον οἱ τότε.*

*κωμασταὶ πληροῦντες οὖν οἴνου τὸ τούτων στόμα,
λάταξ καὶ λατάγη δὴ, ἤγουν ὑγρὸν καὶ ῥυσις,*

*ἦτο ἀπεκοττάβιζον εἰς μίαν τῶν πλαστίγγων,
ἡτέστιν ἐξετίνασσον, ἀπέπτρον, ἐκένουν.*

ὁτταβον καὶ τὸ ὄργανον ἅπαν ἐκάλουν τοῦτο.

ἂν οὖν ἡ πλάστιγξ τῆ φορᾶ κατέρρηψε τοῦ οἴνου
καὶ τὸν μανᾶν εἰς κεφαλὴν ἤχησε κεκροκουῖα,
ὁ κωμαστὴς συγκωμασταῖς ἔδοκει τῶν γενναίων·
εἰ δ' οὐ, πολὺν ἐλάμβανεν ὡς ἀσθενὴς τὸν γέλων.
Ἐκ τούτων ὕβρις σύμπασα καὶ πᾶσα φλυαρία
λέγεται προφηλακισμὸς ἅμα καὶ παροιμία,
λατάγη δὲ καὶ κότταβος καὶ ἑωλοκρασία. Joannes

Tzetzes historiarum variarum 6, 874—89

Ὁ δὲ τὰ περὶ Ἑλληνικῆς παιδιᾶς γράψας, δι-
φορὰν καὶ αὐτὸς εἰδὼς κύβων καὶ πεσσῶν καὶ παλαι-
τάτην εἰπὼν τὴν κυβεντικὴν παιδιάν, παράγει Σοφι-
κλέους μὲν ἐκ Παλαμήδους, ὁμωνύμου τῷ ἥρωι δρᾶμι-
τος, τό· ἐκεῖνος ἐφεῦρε

πεσσούς κύβους τε, τερπνὸν ἀργίας ἄκος·
καὶ Εὐφορίανος τό· πεσσά Ναυπλιάδαο. Λέγει δὲ κ
ἐν μὲν Ἴλλω δεικνυσθαι λίθον, ἐφ' οὗ ἐπέσσευον
Ἀχαιοί, ἐν δὲ Ἄργει τὸν λεγόμενον Παλαμήδους πεσσό
καὶ ὅτι Πλάτων τὴν τῶν πεσσῶν εὗρεσιν Αἰγυπτίῳ
ἀνατίθησιν ἐν Φαίδρω, λέγων αὐτοὺς πρῶτον ἀριθμ
καὶ λογισμὸν εὗρεῖν καὶ γεωμετρίαν καὶ ἀστρονομία
ἔτι δὲ πεττεῖαν τε καὶ κυβείαν, καὶ δὴ καὶ γράμμα-
καὶ ὅτι οἱ τοῦ Πλάτωνος ὑπομνηματισταὶ οὐ τὴν πα-
Ἑλλησι πεττεῖαν σημαυθῆναί φασι ὑπὸ Πλάτωνος, ἀλ-
τὴν τοῦ λεγομένου πεττευτηρίου, καταγράφεσθαι γάρ
πλινθίον ὡσπερ ἐν τῇ πεττευτικῇ παιδιᾷ, δι' οὗ τὰ κ
νῆματα τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, ἔτι δὲ καὶ τὰ ἔλλε-
πτικὰ πραγματεύονται οἱ Αἰγύπτιοι. καὶ ὅτι ἐχρῶν
οἱ παλαιοὶ τρισὶ κύβοις, καὶ οὐχ ὡσπερ οἱ νῦν δυο
ὄθεν καὶ παροιμία ἐπὶ τῶν μηδὲν διὰ μέσου κινδυνεύο-
των τό· ἢ τρεῖς ἕξ ἢ τρεῖς κύβους, ἀπὸ τοῦ μεγίσ-
καὶ ἐλαχίστου ἀριθμοῦ, ἧς μέμνηται Πλάτων ἐν Νόμῳ
εἰπὼν· ἢ τρεῖς κύβους βάλλοντες, τουτέστι τρεῖς μου-
δας. κύβον γὰρ φασὶ διχῶς ἔλεγον, αὐτὸ τε τὸ ἀνα-
ριπτούμενον, ὄθεν παροιμία τραγικῇ τό·

ἀεὶ γὰρ εὐ πίπτουσιν οἱ Διὸς κύβοι·
καὶ τὴν ἐπιπέδον ἔχοντα ἔπαινον ἔχοντα ἔπαινον ἔχοντα
τὸ ζητούμενον ἔχοντα ἔχοντα ἔχοντα ἔχοντα ἔχοντα
ἔχοντα ἔχοντα ἔχοντα ἔχοντα ἔχοντα ἔχοντα ἔχοντα

βέβληκ' Ἀχιλλεύς δύο κύβω καὶ τέτταρα
καὶ ἑξῆς· λέγει γὰρ δύο μονάδας καὶ τέτταρα. ἔκειτο
δ' ὁ στίχος ἐν τῷ Εὐριπίδου Τηλέφῳ σὺν ἄλλοις λαμβι-
κοῖς, ἐνθα κυβεύοντας τοὺς ἥρωας εἰσήγαγε. περιηρέθη
5 δέ, φησιν, ὅλον ἐκεῖνο τὸ ἐπεισόδιον, χλευασθέντος
ἐπ' αὐτῷ τοῦ ποιήματος. Λέγει δὲ ὁ ταῦτα παραδιδούς
καὶ ὡς οἱ τῇ παιδιᾷ ταύτῃ χρωμένοι ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς
κύβοις τρημάτων τρηματῖται ἐλέγοντο, παράγων καὶ
χρηῖσιν Σώφρωνος τό·

10 δειπνήσας ὥστίζεταί τοις τρηματίζοντεσσι·
καὶ ὅτι ἐσπονόαζετο ἡ κυβεία οὐ μόνον παρὰ Σικελοῖς,
ἀλλὰ καὶ Ἀθηναίοις, οἱ καὶ ἐν ἱεροῖς ἀθροιζόμενοι ἐκύ-
βευον, καὶ μάλιστα ἐν τῷ τῆς Σκιράδος Ἀθηναῶν τῷ ἐπι-
σκίρω, ἀφ' οὗ καὶ τὰ ἄλλα κυβευτήρια σκιραφεία ὠνο-
15 μάζετο· ἐξ ὧν καὶ πάντα τὰ πανουργήματα διὰ τὴν
ἐν σκιραφείοις ῥαδιουργίαν σκίραφοι ἐκαλοῦντο. Ἰπ-
πώναξ·

τί με σκιραφοῖς ἀτιτάλλεις;

Πεποίηνται δέ, φησι, καὶ προστάται τοῦ οὗτω παίξιν
160 Ἐρμῆς καὶ Πάν, καθὰ τῆς μουσικῆς Ἀπόλλων καὶ Μοῦ-
σαι. Τοὺς δὲ πεσσούς λέγει ψήφους εἶναι πέντε, αἷς
ἐπὶ πέντε γραμμῶν ἔπαιζον ἐκατέρωθεν, ἵνα ἕκαστος
τῶν πεττευόντων ἔχη τὰς καθ' ἑαυτόν. Σοφοκλῆς·

καὶ πεσσά πεντάγραμμα καὶ κύβων βολαί.

165 Παρετέλνετο δέ, φησι, δι' αὐτῶν καὶ μέση γραμμὴ, ἣν
ἱερᾶν ὠνόμαζον, (ὡς ἀνωτέρω δηλοῦται) ἐπεὶ ὁ νικώ-
μενος ἐπ' ἐσχάτην αὐτὴν ἵεται. ὅθεν καὶ παροιμία· κι-
νεῖν τὸν ἀφ' ἱερᾶς, λίθον δηλαδὴ, ἐπὶ τῶν ἀπεγνω-
σμένων καὶ ἐσχάτης βοηθείας δεομένων. Σώφρων·

20 κινήσω δ' ἤδη καὶ καὶ τὸν ἀφ' ἱερᾶς·

Ἀλκαῖος δὲ φησιν ἐκ πλήρους·

νῦν δ' οὗτος ἐπικρετεῖ

κινήσας τὸν ἀφ' ἱερᾶς πυκινὸν λίθον.

Τοιοῦτον δὲ καὶ παρὰ Θεοκρίτῳ τό·

175 τὸν ἀπὸ γραμμᾶς κινήσω λίθον.

Διοδώρου δέ, φησι, τοῦ Μεγαρικοῦ ἐνάγοντος τὸν τοι-
οῦτον λίθον εἰς ὁμοιότητα τῆς τῶν ἄστρον χορείας,
Κλέαρχος τοῖς πέντε φησὶ πλάνησιν ἀναλογεῖν. Λέγει

δὲ καὶ τοὺς ἀστραγάλους, οἱ καὶ ἥστριες καὶ ἄστριχ λέγονται φησι, πῶσαις ἕκαστον ἔχειν τέσσαρας κα ἀντίθετον συγκειμέναις ὁμοίως κύβῳ. ἔχουσι δέ, φησι ἀντικείμενα μονάδα καὶ ἐξάδα, εἶτα τριάδα καὶ τετράδ ἢ γὰρ δυάς φασὶ καὶ πεντάς ἐπὶ κύβων μόνον παραλαβάνονται ὡς ἔχόντων ἐπιφανείας ἕξ. καὶ ὅτι τῶν κα τοὺς ἀστραγάλους πῶσεων αἱ μὲν θεῶν εἰσὶν ἐπῶν μοι, αἱ δὲ ἡρώων, αἱ δὲ βασιλέων, αἱ δὲ ἐνδόξων ἀδρῶν, αἱ δὲ ταιριδῶν. Λέγεται δὲ τις ἐν αὐταῖς, φησι καὶ Στησίχορος, καὶ ἕτερα Εὐριπίδης. Ἔτι λέγει ἐκινος ὁ τὰ περὶ τῆς καθ' Ἑλληνικῆς παιδίας γράψας καὶ ὅτι τῶν κατὰ τοὺς ἀστραγάλους βόλων ὁ μὲν τὰ δυνάμενος Κῶος καὶ ἐξίτης ἐλέγετο, ὁ δὲ τὸ ἐν Χίῳ ἔτι δὲ καὶ κύβων. ὄθεν καὶ τις παροιμία· Χίος παραστ Κῶον οὐκ ἐάσω, ἧς μέμνηται, φησι, Στράτιος ἐν τῷ·

Χίος παραστὰς Κῶον οὐκ ἐξέλεγειν·

Ἐνθα ἐνθυμητόν καὶ τὸ τοῦ κωμικοῦ·

πέπτωκεν ἔξω τῶν κακῶν, οὐ Χίος ἀλλὰ Κείος, καὶ νοητόν ὡς ἢ ἐσφαλταὶ ἢ γραφῆ τοῦ Κείος ἢ ἀλ. παρῶδηται ὑπὸ τοῦ κωμικοῦ. Περὶ δὲ τοῦ εἰρημένου κυνὸς κάκεινο λέγει αὐτὸς (γραφὴν καὶ ἀλλαχού) ὅτι ἰδὸς τι κυβείας καὶ πόλις, ἐν ἧ, ψήφων πολλῶν ἐν διγεγραμμέναις τισὶ χώραις κειμένων, ἐγίνετο ἀνταναρῆσις. καὶ ἐκαλοῦντο αἱ μὲν γραμμικαὶ χώραι πόλις ἀστυεῖστον, αἱ δὲ ἀντεπιβουλεύουσαι ἀλλήλαις ψῆφ κύνες διὰ τὸ δῆθεν ἀναιδῆς. Eustathius ad Homi Odyss. 1, 107.

II. Περὶ τῶν παρὰ Ῥωμαίοις θεωριῶν καὶ ἀγῶνων βιβλία β'. Suidas.

Quam rem et alii docti viri et Suetonius etiam Tranquillus in libro ludicrae historiae primo satis compertesse satisque super ea constare affirmat: nervis in sibus brumali die alias digitis pelli, alias sonare. Gellius 9, 7.

Ut ait Suetonius Tranquillus, lusus ipse quem vulgo pyricham appellant Troi vocatur, cuius originem expressit libro de antiquitate Romanae Urbis Servius ad Verg. Aet 5, 60.

Τὸν ἴσον ἄνθρωπον ἔκαστον ἔχειν ἄνω ἀπὸ τῆς Ἀσίας transven

in Etruria consedissee Timaeus refert duce Tyrreno, qui patri suo cesserat regni contentione. Igitur in Etruria inter ceteros ritus superstitionum suarum spectacula quoque religionis nomine instituunt; inde Romani arcessitos artifices mutantur, tempus, enuntiationem, ut ludi a Lydis vocarentur . . . Cum promiscue ludi Liberalia vocarentur, honorem Liberi patris manifeste sonabant; Libero enim a rusticis primo fiebant ob beneficium, quod ei adscribunt, demonstrata gratia vini. Exinde ludi Consualia dicti, qui ini io Neptunum honorabant: eundem enim et Consum vocabant. -Dehinc Equiria equis Marti Romulus dixit; quamquam alii et Consualia Romulo defendunt, quod ea Conso dicaverit, deo ut volunt consilii, eius scilicet quo tunc Sabinarum virginum rapinam militibus suis in matrimonia excogitavit . . . et nunc ara Conso illi in circo defossa est ad primas metas sub terra cum inscriptione huius modi: *Consus consilio, Mars duello, Lares coillo potentes*. Sacrificant apud eam Nonis Iuliis sacerdotes publici, XII. Kl. Septembres flamen Quirinalis et Virgines. Dehinc idem Romulus Iovi Feretrio ludos instituit in Tarpeio, quos Tarpeios dictos et Capitolinos Piso tradit. Post hunc Numa Pompilius Marti et Robigini fecit, (nam et robiginis deam finxerunt) dehinc Tullus Hostilius, dehinc Ancus Marcius et ceteri quoque per ordinem. Et quibus idolis ludos instituerint, positum est apud Suetonium Tranquillum, vel a quibus Tranquillus accepit. *Tertullianus de spectaculis cap. 5.*

Ἀσσίαρια . . . Νουμᾶς, ὁ πρῶτος βασιλεὺς μετὰ Ῥωμύλον Ῥωμαίων γεγωναίς, ἀπὸ σιδήρου καὶ χαλκοῦ πεποιημένα πρῶτος ἐχαρίσατο [γογγυάριον ἔδωκεν] Ῥωμαίοις, τῶν πρὸ αὐτοῦ πάντων διὰ σκυλίνων καὶ ὄστρακίνων τὴν χρεῖαν πληροῦντων, ἅπερ ἠνόμασεν ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος νόμια, ὡς φησι Τράγκυλλος. *Suidas s. v. ἀσσίαρια. Ioannes Antiochenus p. 553 ed. Müller. Chronicum paschale Alexandrinum p. 218 Bonn. Syncellus I p. 398 Bonn. Cedrenus I p. 260 Bonn. Anonymus Scaligeri p. 54. Chronographus Mommsenianus p. 645.*

Apud maiores theatri gradus tantum fuerunt; nam scena de ligno tantum ad tempus fiebat, unde hodieque permar-

consuetudo ut componantur pegmata a ludorum theatra editoribus. Scena autem, quae fiebat, aut versilis erat ductilis. Versilis tunc erat, cum subito tota machinis quidam convertebatur et aliam picturae faciem ostendebat. ctilis tunc, cum tractis tabulatis hac atque illac species praerudabatur interior . . . quod Varro et Suetonius conmorant. *Serius ad Verg. Georg. 3, 24.*

Primis autem temporibus, ut adserit Tranquillus, o quae in scena versantur in comoedia agebantur; nam et tomimus et pythaulles et choraules in comoedia canebant. quia non poterant omnia simul apud omnes artifices paexcellere, si qui erant inter actores comoediarum profate et arte potiores, principatum sibi artificii vindical. Sic factum est, ut nolentibus cedere mimis in artificios ceteris separatio fieret reliquorum. Nam dum potiores rioribus, qui in omni ergasterio erant, servire dedignaise ipsos a comoedia separaverunt, ac sic factum est ut ex plo semel sumpto unus quisque artis suae rem exequi coe neque in comoediam venire. Cuius rei indicia produnt bis antiquae comoediae, in quibus invenimus; acta tibiis ribus aut imparibus aut sarranis. Quando enim chorus nebat, choricis tibiis, id est choraulicis, artifex conebat; in cantico autem pythaulicis responsabat. Sed c paribus tibiis vel imparibus invenimus scriptum, hoc sig cat: quodsi quando monodio agebat, unam tibiā infla si quando synodio, utrasque. *Diomedes III. p. 489 P. c. totum caput iam inde a p. 482. Suetonio debere videt*

Sica a secundo dicta . . . Tranquillus autem dicit: cuiusdam gladiatoris in ludum emissi gladius curvatus i set ex acie recta, procurrit unus ad id corrigendum, tum a pugnante responsum est: sic hac pugnabo. Inde sicae men datum est. *Isidorus etymol. 18, 6, 8.*

Bithus et Bacchius gladiatorum nomina celebrata a Suetonium Tranquillum sub Augusto. Qui cum multos in emissum, commissi inter se mutuis vulneribus concider Et cum eodem tempore mulier cruae septem extulerat, n ret ei qui uxores septem amiserat, propositum est epigrar tale * . . .

III. Περὶ τοῦ κατὰ Ῥωμαίους ἐνιαυτοῦ βιβλίον α'. *Suidas*.

Annum vertentem Romae Licinius quidem Macer et postea Venestella statim ab initio duodecim mensum fuisse scripserunt, sed magis Iunio Gracchano et Fulvio et Varroni et Suetonio aliisque credendum, qui decem mensum putaverunt nisse, ut tunc Albanis erat, unde orti Romani. *Censorinus* 0, 2.

IV. Περὶ τῶν ἐν τοῖς βιβλίοις σημείων α'.

Inde sunt fortasse excerpta, quae de notis Probianis e codice Parisino 7530 Saec. VIII. edidit Theodorus Mommsen, commentatus et Theodorus Bergk in Zeitschrift f. d. Alterthumswissenschaft 1845. Io. 11. 15.

V. Περὶ τῆς Κικέρωνος πολιτείας α'. ἀντιλέγει δὲ τῷ Διδύμῳ. *Suidas*.

[Inter Alexandrinos] Chalcenterus eminuit Didymus, multiplici scientiae scriptis memorabilis. Qui in illis sex libris, ubi nonnumquam imperfecte Tullium reprehendit sillographos imitatus, scriptores maleficos, iudicio doctarum aurium incusatur ut immania frementem leonem putidulis vocibus canis catulus longius circumlatrans. *Ammianus Marcellinus* 22, 16, 16.

VI. Περὶ ὀνομάτων καὶ ιδέας ἐσθημάτων καὶ ὑποδημάτων καὶ τῶν ἄλλων οἷς τις ἀμυρῖννυται. *Suidas*.

Νουμάς, ὁ καὶ Πομπήλιος, . . δέξαμενος πρεσβευτὰς ἐκ τῆς χώρας τῶν λεγομένων Πελασγῶν, φοροῦντας γλαμύδας ἐχούσας ταβλία χούσεια, καθάπερ οἱ ἀπὸ τῆς Ἰσαυρίας χώρας, καὶ τερφθεῖς τοῦ σχήματος, ἐπενόησε τρωτὸς ἐν τῇ Ῥώμῃ γλαμύδας φορεῖσθαι, τὰς μὲν βασιλικὰς πορφυρᾶς ἐχούσας ταβλία χουσαῖ, τὰς δὲ τῶν ὑγκλητικῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν ἀξίαις καὶ στρατιαις γλαμύδας ἐχούσας σημαντρον τῆς βασιλικῆς φορεσίας ταβλία πορφυρᾶ, ἀξίαν δηλοῦντα Ῥωμαϊκῆς πολιτείας καὶ ὑποταγῆν, κελεύσας μηδένα συγκαρτεῖσθαι ἰσελθεῖν εἰς τὸ Παλάτιον δίχα τοῦ σχήματος τῆς αὐτῆς γλαμύδος. καὶ οὐ συνεχώρουν τινὰ εἰσελθεῖν οἱ φυλάττοντες τὸ Παλάτιον, εἰ μὴ ἐφόρει γλαμύδα ἔχουσαν φιοτιμίαν βασιλικῆς ἐσθῆτος, καθὼς ὁ σοφώτατος Σουητώνιος Τράγκυλλος Ῥωμαίων ἱστοριογράφος συνεγράψατο. *Ioannes Walchius* τ. 3^o Bonn. *Chronicon pascheali-*

Alexandrinum p. 217 Bonn. Cedrenus I p. 260 Bonn. Suidas s. v. χλαμύς.

Suetonius in libro de genere vestium dicit tria esse genera trabearum: unum diis sacratum, quod est tantum de purpura; aliud regum, quod est purpureum, habet tamen alium aliquid; tertium augurale de purpura et cocco. *Servius ad Verg. Aen. 7, 612.*

Suetonius tria genera pileorum dixit quibus sacerdotes utuntur: apicem, tutulum, galerum; sed apicem pileum sutile, circa medium virga eminente, tutulum pileum lanatum metae figura, galerum pileum ex pelle hostiae caesae. *Servius ad Verg. Aen. 2, 683.*

VII. Περὶ δυσφημιῶν λέξεων ἤτοι βλασφημιῶν καὶ πόθεν ἐκάστη. *Suidas.*

Ἀρχολίπαρος, ὁ λιπαρῶν ἵνα ἀρχῆς τύχη ἢ ἐκ τοῦ ἀρχεῖν λεπαινόμενος· οὕτω Τράγκυλλος περὶ βλασφημιῶν. *Etymologicum Magnum p. 137 Lips.*

Τριζάθλιος . . . τριζιάκαρες . . . τρισκακοδαίμων . . . τριζόλβιος. Τοιαῦτα δὲ καὶ ἄπερ τῶν τις παλαιῶν ἔθετο παραδείγματα βλασφημιῶν τῶν ἀπὸ ἀριθμοῦ, οἷον τρισεξῶλης ὁ πάνν ἐξῶλης, καὶ τριπέδων ὁ πολλάκις πεδηθεὶς κακοῦργος δοῦλος, ὃς καὶ πέδων πέδωνος ἐν ἀπλότῃ λέγεται, καὶ στίγων εἶπουν στιγματίας. Φέρει δὲ καὶ ἀπὸ χρήσεως τοῦ κωμικοῦ τὸ παλίμβολος τρίπρατος καὶ πολλάκις ἀπημπολημένος. Σοφοκλῆς δὲ τριδουλον τὸν ἐκ προγόνων δοῦλον ἔφη, Ἀνακρέων δὲ τρισκεορημένον τὸν πολλάκις ἐκσεσαρωμένον, Ἀρχιλόχος δὲ τρισοἰζυρὴν πόλιν ἔφη τὴν Θάσον, Ἰκπῶναξ δὲ τὸν τρία ὑπερναβαῖς ἀριθμὸν ἐπτάδουλον ἔφη τινά. *Eustathius ad Homeri Iliad. 8, 488.*

VIII. Περὶ Ῥώμης καὶ τῶν ἐν αὐτῇ νομιμῶν καὶ ἡθῶν βιβλία β'. *Suidas.*

Triumphus dictus est ἀπὸ τῆς θριάμβης, id est ab exultatione trina . . . Tranquillus autem triumphum Latine dicit potius appellatum, quod is qui triumphans urbem ingrederetur tripertito iudicio honoraretur; nam primum de triumpho duci concedendo exercitum iudicare solitum erat, secundo senatum . . . *Suidas etymol. 18 2, 3.*

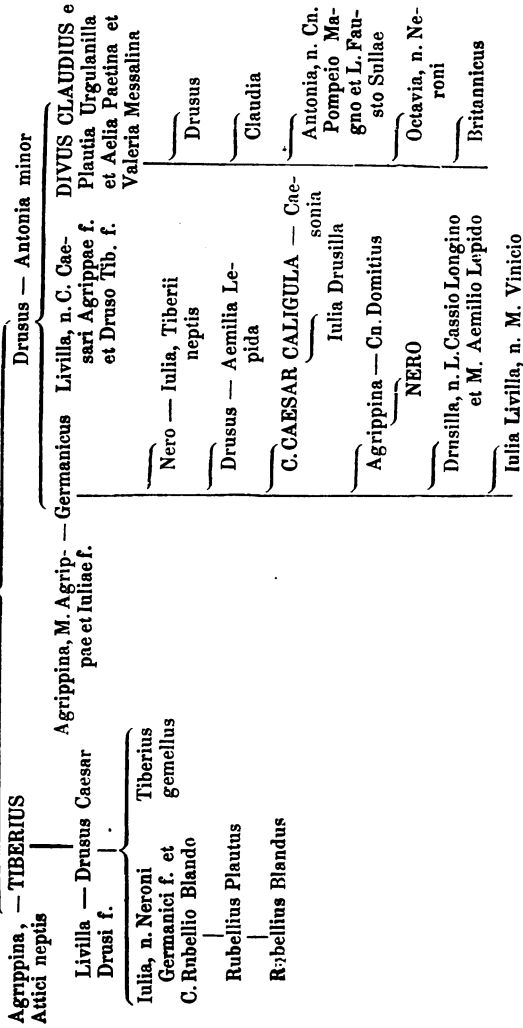
[Ventidium] Bassum Suetonius Tranquillus praepositum esse a M. Antonio provinciis orientalibus Parthosque in Syriam introrumpentis tribus ab eo proelis fusos scribit, eumque primum omnium de Parthis triumphasse, et morte obita publico funere sepultum esse. *Gellius 15, 4, 4.*

IX. Συγγενικὸν Καισάρων· περιέχει δὲ τίτους καὶ διαδοχὰς αὐτῶν ἀπὸ Ἰουλλίου ἕως Ἰουμειανοῦ βιβλία ἧ'. *Suidus.*

Scribendum arbitror *Στέμμα συγγενικὸν Καισάρων*, ut primum vocabulum *Στέμμα* ex inferiore versu retrahatur.

Caesarum gentile stemma hoc fere modo dispositum fuerit:

Livia Drusilla — Tib. Claudius Nero



Ad amissam libri praefationem pertinet :

Τράγκυλλος τοὺς τῶν Καίσαρων βίους ἐν γρά-
 ἀποτινῶν Σεπτικίῳ, ὃς ἦν ὑπαρχὸς τῶν πραιτω-
 σπειρῶν ἐπ' αὐτοῦ, πραιφεκτορ αὐτὸν τῶν πραι-
 τῶν ταγμάτων καὶ φαλάγγων ἡγεμόνα τυγχάνει-
 λῶσεν. *Ioannes Laurentius Lydus de magistrat.*
 2, 6 p. 171 Bonn.

Ad deperditum Divi Iulii initium :

Suetonius ait in vita Caesaris, responsa es
 per totum orbem, nasci invictum imperatorem. *Servi*
Verg. Aen. 6, 799.

eodemque videtur pertinere :

Καίσαρ . . . τὸν Κυντίλιον μῆνα τὴν προση-
 μετέβαλε . . . διὰ τὸ αὐτὸν ἐκείνον κατὰ τὴν πρ-
 σάρων εἰδῶν τοῦ μηνὸς τούτου τεχθῆναι. Καὶ
 ὠνομάσθη οὐ καθὼς φασιν οἱ παλαιοὶ ἐκ τῆς ἀν-
 τὴς γαστροῦς Ἀυρηλίας τῆς αὐτοῦ μητροῦ, ἧς δῆθε
 θανούσης ἐγκύμιον αὐτὸν ἀνατμηθεῖσθαι ἐκείν-
 ον φθῆναι, ἀλλ' οὕτως ἔχει τὰ τῶν ἱστοριῶν. Ἐ-
 Φοινικικοῦ πολέμου, ὅτε ὁ Σύφαξ Ἀννίβα συν-
 λέγεται Γάτον Ἰούλιον (πρόγονος δὲ οὗτος παλι-
 Καίσαρι) ἐν αὐτῇ τῇ παρατάξει μαχόμενον τοσαύ-
 τῳ ἐπαφείναι τὸ δόρυ κατὰ τοῦ Μαυρουσίου
 τὸν ἐλέφαντα ὃ ἐπωχεῖτο ὁ πολέμιος καταβαλεῖ
 κείθεν τὴν Καίσαρος ἐπωνυμίαν λαβεῖν, ἐπεὶ παρ-
 νίξιν ὁ ἐλέφας τὸ ζῶον κατσαρ λέγεται. *Ioannes I-*
lius Lydus de mensibus 4 p. 95 Bonn.

Sed male e libris de vita Caesarum afferuntur :

Adulans populus Romanus Octaviano tria ei obt-
 mina, utrum vellet Quirinus an Caesar an Augustus
 Ille, ne unum eligendo partem laederet quae aliud
 cupiebat, diverso tempore omnibus usus est, et prir-
 rinus dictus est, inde Caesar, et post, quod et obtin-
 gustus, sicut Suetonius probat. *Servius ad Verg.*
 292. Ut etiam in primo Aeneidos diximus, Suetonius
 quillu hoc de Augusto commemorat, quodam temp-
 parte consilio consentiente senatu obtulisse ei tria
 Quirinus . . . Caesaris. Ille ne unum eligendo a

anderet partes, primo Quirinus est dictus, inde Caesar, post
 1 nomine permansit Augusti. *Servius ad Verg. Georg 3, 27.*
Ioannes Laurentius Lydus de mensibus 4 p. 101 Bonn.
Suetonius supra p. 40 de Thurino, non de Quirino
rognomine commemorat.

Naturaliter Augustus igneus oculos habuisse dicitur, adeo
 it obtutum eius nemo contra aspectare posset, denique qui-
 lam eques Romanus interrogatus ab eo, cur se viso verteret
 aciem, dixerit: quia fulmen oculorum tuorum ferre non pos-
 sum; sicut ait Suetonius. *Servius ad Verg. Aen. 8, 680.*
Torum minimam partem habet Suetonius supra p. 73, ple-
aque Aurelius Victor in epitome 1, 20.

Καὶ τοῦτο Τράγκυλλος ἐν τοῖς περὶ Ἀγούστου δια-
 λέμνηται· ἰδόντα γὰρ φησι τὸν Ἀγούστου ἐν τῷ ἰπ-
 τοδρομίῳ τινὰς τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τὸ βαρβαρικὸν ἔσταλ-
 λένους ἀγανακτῆσαι, ὡς ἐν ἀκαρεῖ τοὺς καταγνωσθέν-
 τας ἀποβαλόντας τὸ βάρβαρον μόρις ἐπιγνωσθῆναι τῷ
 Καίσαρι. *Ioannes Laurentius Lydus de magistrat. Rom.*
1, 12 p. 131 Bonn. quorum postrema apud Tranquillum
1. 56, 36 non leguntur.

Sexcenta milia Iudaeorum eo bello interfecta Cornelius
 et Suetonius referunt. *Orosius 7, 9. Sane Eusebius in*
Chronico et Tacitus hist. 5, 13; Suetonius non item.

X. *Στέμμα Ῥωμαίων ἀνδρῶν ἐπισήμων. Suidas.*

Vocabulum *Στέμμα* ad superiorem titulum pertinere censeo et
 addendam hoc loco praepositionem *περὶ*. *Στέμματα* proposuit cum
 Ernestio in Fabricii bibliotheca 2, p. 464 etiam Bernhardy.

Hortaris, Dexter, ut Tranquillum sequens ecclesiasticos
 scriptores in ordinem digeram, et quod ille in enumerandis
 gentilium litterarum viris fecit illustribus, ego in nostris
 aciam, id est ut ... omnes qui de scripturis sanctis memoriae
 liquida prodiderunt tibi breviter exponam. Fecerunt quidem
 hoc idem apud Graecos Hermippus peripateticus, Antigonus
 Carystius, Satyrus doctus vir, et longe omnium doctissimus
 Aristoxenus musicus; apud Latinos autem Varro, Santra,
 Nepos, Hyginus et (ad cuius nos exemplum vis provocare)
 Tranquillus. *Hieronymus ad Dextrum l. 2 p. 821 Vallars.*
 Scripsi librum de illustribus viris ... imitatus Tran

quillum Graecumque Apollonium. *Hieronimus ad Desiderium t. 1 p. 211 Vall.* Legisti enim et Graecos et Latinos, quae vitas virorum illustrium descripserunt, quod nunquam Epitaphium titulum indiderint, sed de illustribus viris verbi gratia ducibus, philosophis, oratoribus, historicis, poetis epicis tragicis comicis (al. poetis, ethicis, physicis tragicis, comicis.) *Hieronimus ad Augustinum t. 1 p. 73 Vallars.* [In chronico Eusebiano a nobis] nunc addita nunc mixta sunt plurima, quae de Tranquillo et ceteris illustribus historicis curiosissime excerptimus. *Hieronimus praefatione ad Chronicon, t. 8 p. 7 Vallars.*

C. Suetonius scripsit de viris illustribus, cuius exemplum secutus Hieronymus ipse quoque libellum de scriptoribus christianis edidit. Nuper etiam Bartholomaeus Facius familiaris noster de viris illustribus temporis sui libros composuit, qui ne hos Suetonii illustres viros [i. e. grammaticos et rhetores] videre posset, mors immatura effecit [a. 1457]. Paulo enim post eius mortem in lucem redierunt, cum multos annos desiderati a doctis hominibus essent. Temporibus enim Nicolai quinti pontificis maximi [1447—1455] Eno Asculanus in Galliam et inde in Germaniam profectus conquirendorum librorum gratia hos quanquam mendosos et imperfectos ad nos retulit. Cui sic habenda est gratia, ut male imprecandum est Sicconio Polentono Patavino, qui cum eam partem quae est de oratoribus ac poetis invenisset, ita superpressit ut ne unquam in lucem venire posset. Quam ego cum Patavii perquirerem, tandem reperi eam ab illo fuisse combustam ipsumque arrogantia ac temeritate impulsam de vitis illustrium scriptorum loquacissime pariter et ineptissime scripsisse [a. 1433.] *Iovianus Pontanus Ueber a. 1460 in codice nunc Leidensi, cui inscripsit: C. Suetonii Tranquilli de viris illustribus liber incipit. De grammaticis et subscripsit: Amplius repertum non est adhuc. desunt rhetores XI.*

Incerto rumore accepisse videtur, quae de Sicconis Polentoni fraude narrat, quod Iovianus Pontanus intellexit, Suetoniani operis quod de Romanorum viris illustribus exstabat, particulam esse eius libellum, quem superius a. 20. no. retulimus, de grammaticis et rhetoribus, quae de hisce viris illustribus scripturae partes, quae erant de

us et de poetis. Et de Oratoribus quidem Hieronymus in
 20, adiecta insuper suis ratiocinationibus annorum ab urbe con-
 tatione, conservavit frustula haec:

Tullius Cicero Arpini nascitur matre Helvia, patre
 ris ordinis ex regio Volscorum genere; Cn. Pompeius
 is oritur *a. 648* . . . Vicesimo sexto aetatis suae anno
 Quintium defendit *a. 673* . . . Roscio contra Chryso-
 defenso Cicero Athenas secedit, deinde post trien-
 Romam regreditur *a. 674* . . . Cicero in exilio annum
 onorifice susceptus a Plancio *a. 693—697* . . . Cicero
 rmiano suo ab Herennio et Popilio occiditur LXIV.
 suae anno; Ciceronis caput cum manu dextera pro-
 positum, iuxtaque coronata imago Popilii militis, qui
 occiderat *a. 711* . . . M. Tullius Tiro Ciceronis libertus,
 imus notas commentatus est, in Puteolano praedio suo
 ad centesimum annum consenescit *a. 749. 750.*

Callidius orator clarus habetur; qui bello postea civili
 rianas partes secutus, cum Togatam Galliam regeret,
 itiae obiit *a. 697* . . . Apollodorus Pergamenus Grae-
 ator, praeceptor Callidii et Augusti, clarus habetur
a. 691.

inatus Plancus, Ciceronis discipulus, orator habetur
 is; qui cum Galliam regeret Comatam, Lugdunum con-
 t. *729. 730.*

irio promptus et popularis orator Romae habetur in-
 , qui deinceps in Africa pudore amissi exercitus mori
 quam redire *a. 701. 702.*

irni pater et filius clari oratores habentur, quorum
 consularis ante patrem moritur *a. 717. 718.*

ratinus, qui septemdecim annos natus Caelium accusa-
 clarus inter oratores habetur; ad extremum morbo-
 medio in balneo voluntate exanimatus heredem reliquit
 tum *a. 733. 734.*

inius Pollio orator et consularis, qui de Dalmatis
 haverat, in villa Tusculana anno octogesimo aetatis suae
 r *a. 757. 758.*

essala Corvinus orator nascitur et T. Livius Patavinus
 or historicus *a. 695—697.* . . . Messala Corvinus pri-
 roni.

mus praefectus urbis factus sexto die magistratu se abdicavit incivilem potestatem esse contestans *a.* 728. 729 . . . Messala Corvinus orator ante biennium quam moreretur ita memoriam et sensum amisit, ut vix pauca verba coniungeret, et ad extremum ulcere sibi circa sacram spinam nato inedia se confecit anno aetatis septuagesimo altero *a.* 763—765.

Q. Haterius promptus et popularis orator usque ad nonagesimum prope annum in summo honore consenescit *a.* 778.

Passienus pater declamator insignis diem obiit *a.* 745.

Passienus filius fraude heredis suae necatur *a.* 791. Crispus, municeps Viselliensis, tirocinio suo in senatu ita coepit. *Patres conscripti et tu Caesar!* propter quod simulata oratione plenissime a Tiberio conlaudatus est. Plurimas sponte causas apud centumviros egit, pro qua re in basilica Iulia eius statua posita est. Consulatus duos gessit. Uxores habuit duas, primam Domitiam, deinde Agrippinam, illam amitam, hanc matrem Neronis Caesaris. Possedit bis milies sestertium. Omnium principum gratiam adpetivit, sed praecipue C. Caesaris, quem iter facientem secutus est pedibus. Hic nullo audiente a Nerone [*oportuit* Gaius] interrogatus, haberetne sicut ipse cum sorore germana consuetudinem, *nondum* inquit, quantumvis decenter et caute, ne aut negando eum argueret aut adsentiendo semet mendacio dehonestaret. Periit per fraudem Agrippinae, quam heredem reliquerat, et funere publico elatus est. *Scholium ad Iuvenal. 4, 81.*

C. Asinius Gallus, Asinii Pollionis filius, cuius etiam Virgilius meminit, diris a Tiberio supplicis necatur *a.* 767.

Cassius Severus orator egregius, qui Quintianum illud proverbium luserat, vigesimo quinto exilii sui anno in summa inopia moritur, vix panno verenda contactus *a.* 785—787.

Votienus Montanus Narbonensis orator in Balearibus insulis moritur, a Tiberio ablegatus *a.* 780. 781.

Domitius Afer Nemausus orator habetur, qui postea Nemausus vocatus, a Tiberio in caena abundantia in caena moritur.

deus potuit hoc :

deus Tranquillus Cum primus

homines exuta feritate rationem vitae habere coepissent seque ac deos suos nosse, cultum modicum ac sermonem necessarium commenti sibi, utriusque magnificentiam ad religionem deorum suorum excogitaverunt. Igitur ut templa illis domibus pulchriora et simulacra corporibus ampliora faciebant, ita eloquio etiam quasi augustiore honorandos putaverunt laudesque eorum et verbis illustrioribus et iucundioribus numeris extulerunt. Id genus quia forma quadam efficitur, quae *ποιότης* dicitur, poema vocitatum est eiusque fictores poetae. *Isidorus etymol.* 8, 7.

De ipsis poetis apud Hieronymum supersunt haec:

T. Livius tragoediarum scriptor clarus habetur, qui ob ingenii meritum a Livio Salinatore, cuius liberos erudiebat, libertate donatus est *a. 567. 568.*

Naevis comicus Uticae moritur, pulsus Roma factione nobilium ac praecipue Metellorum *a. 551—553.*

Plautus ex Umbria Sarsinas Romae moritur; qui propter annonae difficultatem ad molas manuaris pistori se locaverat, ibi quotiens ab opere vacaret, scribere fabulas ac vendere solitus *a. 553. 554.*

Q. Ennius poeta Tarenti nascitur; qui a Catone quaestore Romam translatus habitavit in monte Aventino, parco admodum sumptu contentus et unius ancillae ministerio *a. 513—515 . . .* Ennius poeta septuaginta maior annis articulari morbo perit, sepultus in Scipionis monumento via Appia intra primum ab urbe miliarium. Quidam ossa eius Rudiam ex Ianiculo translata affirmant *a. 586—589.*

Statius Caecilius comoediarum scriptor clarus habetur, natione Insuber Gallus et Ennii primum contubernalis. Quidam Mediolanensem ferunt. Mortuus est anno post mortem Ennii et iuxta Ianiculum sepultus *a. 575.*

Pacuvius Brundisius tragoediarum scriptor clarus habetur, Ennii poetae ex filia nepos, vixitque Romae quoad picturam exercuit ac fabulas venditavit, deinde Tarentum transgressus prope nonagenarius diem obiit *a. 600. 601.*

P. Terentius Karthaginensis comoediarum scriptor, ob ingenium et formam libertate donatus, in Arcadia moritur; qui primam Andriam antequam aedilibus venderet, Caecili

multum se miranti legit *a. 596. 597...* Publius Terentius Afri-
 Carthagine natus, serviit Romae Terentio Lucano senato-
 a quo ob ingenium et formam non institutus modo liberalit-
 sed et mature manumissus est. Quidam captum esse exis-
 mant, quod fieri nullo modo potuisse Fenestella docet, et
 inter finem secundi Punici belli et initium tertii natus sit
 mortuus; nec si a Numidis et Gaetulis captus sit, ad duce
 Romanum pervenire potuisse, nullo commercio inter Italic
 et Afros nisi post deletam Carthaginem coepto. Hic cum mu-
 tis nobilibus familiariter vixit, sed maxime cum Scipione Afri-
 cano et C. Laelio. Quibus etiam corporis gratia conciliat
 existimatur, quod et ipsum Fenestella arguit, contende-
 utroque maiorem natu fuisse, quamvis et Nepos aequal
 omnes fuisse tradat et Porcius suspicionem de consuetudine
 per haec faciat:

*Dum lasciviam nobilium et laudes fucosas petit,
 Dum Africani vocem divinam inhiat avidis auribus,
 Dum ad Philum se cenitare et Laelium pulchrum putat,
 Dum se amari ab his credit* * * :

* crebro in Albanum rapitur ob florem aetatis suae.
 Post sublatis rebus ad summam inopiam redactus est.
 Itaque e conspectu omnium abijt Graeciam in terram ultima:
 Mortuust Stymphalo, Arcadiae in oppido. Nil Publius
 Scipio profuit, nil illi Laelius, nil Furius,
 Tres per id tempus qui agitabant nobiles facillime.
 Eorum ille opera ne domum quidem habuit conducticiam,
 Saltem ut esset quo referret obitum domini servulus.

Scrispsit comoedias sex, ex quibus primam Andria
 cum aedilibus daret, iussus ante Caecilio recitare, ad cenam
 tem cum venisset, dictus est initium quidem fabulae, quae
 erat contemptiore vestitu, subsellio iuxta lectulum resideri
 legisse, post paucos vero versus invitatus ut accumberet
 cenasse una, dein cetera percucurrisset non sine magna Caecilii
 admiratione. Et hanc autem et quinque reliquas aequaliter
 populo probavit, quamvis Vulcatius dinumeratio omnium ita
 scribat:

Sumetur Terentii verba ex his fabula.

Eunuchus quidem... meritisque pretium qua-

tum nulla antea cuiusquam comoedia, id est octo milia numerorum; propterea summa quoque titulo ascribitur. Nam Adelphorum principium Varro etiam praefert principio Menandri.

5 Non obscura fama est adiutum Terentium in scriptis a Laelio et Scipione, eamque ipse auxit numquam nisi leviter refutare conatus, ut in prologo Adelphorum:

*Nam quod isti dicunt malevoli, homines nobiles
Hunc adiutare assidueque una scribere,
10 Quod illi maledictum vehemens esse existimant:
Eam laudem hic ducit maximam, cum illis placet
Qui vobis universis et populo placent,
Quorum opera in bello, in otio, in negotio
Suo quisque [tempore] usus est sine superbia.*

15 Videtur autem se levius defendisse, quia sciebat et Laelio et Scipioni non ingrati esse hanc opinionem; quae tamen magis et usque ad posteriora tempora valuit. C. Memmius in oratione pro se ait: *P. Africanus, qui a Terentio personam mutuatus, quae domui luserat ipse, nomine illius*
20 *in scenam detulit.* Nepos auctore certo comperisse se ait, C. Laelium quondam in Puteolano Kl. Martii admonitum ab uxore temperius ut discumberet petisse ab ea ne interpelleret, seroque tandem ingressum triclinium dixisse, non saepe in scribendo magis sibi successisse; deinde rogatum ut scri-
25 pta illa proferret pronuntiasse versus qui sunt in Heautontimorumeno:

Satis pol proterve me Syri promissa huc induxerunt.

Santra Terentium existimat, si modo in scribendo adiutoribus indigerit, non tam Scipione et Laelio uti potuisse, qui
30 tunc adulescentuli fuerunt, quam C. Sulpicio Gallo, homine docto et cuius consularibus ludis initium fabularum dandarum fecerit, vel Q. Fabio Labeone et M. Popillio, consulari utroque ac poeta; ideo ipsum non iuvenes designare qui se adiu-
vare dicantur, sed viros *quorum operam et in bello et in*
35 *otio et in negotio* populus sit expertus.

Post editas comoedias nondum quintum atque vicesimum egressus annum, causa vitandae opinionis qua videbatur

aliena pro suis edere seu percipiendi Graecorum instituta moresque, quos non perinde exprimeret in scriptis, egressus est neque amplius rediit. De morte eius Vulcatius sic tradit

*Sed ut Afer populo sex comoedias dedit,
Iter hinc in Asiam fecit et, navem ut semel
Conscendit, visus numquam est; sic vita vacat.*

Quintus Cosconius redeuntem e Graecia perisse in mari cum C. et VIII. fabulis conversis a Menandro, ceteri mortuum esse in Arcadia Stymphali sive Leucadiae tradunt CN. Cornelio Dolabella M. Fulvio Nobiliore consulibus, morbo implicitum ex dolore ac taedio amissarum sarcinarum, quas in navem praemiserat, ac simul fabularum quas novas fecerat.

Fuisse dicitur mediocri statura, gracili corpore, colore fusco. Reliquit filiam, quae post equiti Romano nupsit, item 15 hortulos XX. iugerum via Appia ad Martis villam. Quo magis miror Porcium scribere:

*Scipio nihil profuit, nihil Laelius, nihil Furius,
Tres per id tempus qui agitabant nobiles facillime.
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conducticium, 20
Saltem ut esset quo referret obitum domini servulus.*

Hunc Afranius quidem omnibus comicis praefert, scribens in Compitalibus:

Terentio non similem dicens quempiam.

Vulcatius autem non solum Naevio et Plauto et Caecilio, sed 25 Licinio quoque et Atilio postponit. Cicero in Limone hactenus laudat:

*Tu quoque, qui solus lecto sermone, Terenti,
Conversum expressumque Latina voce Menandrum
In medium nobis sedatis vocibus offers, 30
Quiddam come loquens, atque omnia dulcia dicens.*

Item C. Caesar.

*Tu quoque tu in summis, o dimidiate Menander,
Poneris, et merito, puri sermonis amator.
Lenibus atque utinam scriptis adiuncta foret vis, 35
Comica ut aequata virtus polleret honore
Turn Caecis neque tuo respectus parte iaceres!
Tunc quoque magis in scriptis Terenti.*

Haec Suetonius Tranquillus. *Aelius Donatus principio commentarii in Terentium.*

Turpilius comicus senex admodum Sinuessae moritur *a.* 651.

L. Accius tragoediarum scriptor clarus habetur, natus Mancino et Serrano consulibus parentibus libertinis, et seniam Pacuvio Tarenti sua scripta recitavit; a quo et fundus Accianus iuxta Pisaurum dicitur, quia illuc ex urbe inter colonos fuerat deductus *a.* 616.

Lucilius poeta nascitur *a.* 606. 607. . . . C. Lucilius satirarum scriptor Neapoli moritur ac publico funere effertur anno aetatis quadragesimo sexto *a.* 651. 652.

T. Quintius Atta scriptor togatarum Romae moritur sepultusque via Praenestina ad miliarium secundum *a.* 676.

L. Pomponius Bononiensis Atellanarum scriptor clarus habetur *a.* 664.

M. Terentius Varro philosophus et poeta nascitur *a.* 638 . . . M. Terentius Varro philosophus prope nonagenarius moritur *a.* 726—730.

Laberius mimorum scriptor decimo mense post C. Caesarem Puteolis moritur *a.* 711.

Publius mimographus natione Syrus Romae scenam tenet *a.* 711.

M. Furius poeta cognomento Bibaculus Cremonae nascitur *a.* 653—655.

T. Lucretius poeta nascitur, qui postea amatorio poculo in furorem versus, cum aliquot libros per intervalla insaniae conscripsisset, quos postea Cicero emendavit, propria se manu interfecit anno aetatis quadragesimo quarto *a.* 656.

Cornificius poeta a militibus desertus interit, quos saepe fugientes galeatos lepores appellarat. Huius soror Cornificia, cuius insignia extant epigrammata *a.* 713. 714.

M. Bavius poeta, quem Virgilius in Bucolicis notat, in Cappadocia moritur *a.* 719—721.

P. Terentius Varro vico Atace in provincia Narbonensi nascitur, qui postea annum quintum et tricesimum agens Graecas litteras summo studio didicit *a.* 672.

C. Valerius Catullus scriptor lyricus Veronae nascitur a. 667. 668 . . . Catullus tricesimo aetatis suae anno Romae moritur a. 697. 698.

Varius et Tuca, Virgilio et Horatii contubernales, poetae habentur illustres, qui Aeneidos postea libros emendaverunt sub ea lege ut nihil adderent a. 737.

Virgilius Maro in pago qui Andes dicitur haud procul a Mantua nascitur Pompeio et Crasso cons. Idibus Octobribus a. 684. . . . Virgilius Cremonae studiis eruditur a. 696. 697 . . . Virgilius sumpta toga Mediolanum transgreditur et post breve tempus Romam pergit a. 701. 702 . . . Quintilius Cremonensis Virgilio et Horatii amicus moritur a. 730. 731 . . . Virgilius Brundisii moritur Sentio Saturnino et Lucretio Cinna cons. Ossa eius Neapolim translata in secundo ab urbe miliario sepeliuntur, titulo huius modi supra scripto, quem ipse moriens dictaverat:

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc

Parthenope; cecini pascua, rura, duces. a. 735.

Vergilianam vitam, quae Donati commentatoris esse et fertur (v. Glossarium Isidorianum s. v. *lenociniis*) et vere esse videtur, licet multi Tranquillo vindicarint, hic referre ausi non sumus. Ceterum plurima Suetoniani ingenii vestigia agnoscas in eo exemplo eius vitae, quod omnium antiquissimum e codice olim Floriacensi, nunc Bernensi 172 edidit P. Daniel et nuper (Rudolphopoli 1847) C. G. Müller.

Cornelius Gallus Foroiuliensis poeta, a quo primum Aegyptum rectam supra diximus, quadragesimo tertio aetatis suae anno propria se manu interficit a. 727. 728 . . . Aegyptus fit Romana provincia, quam primus tenuit C. Cornelius Gallus, de quo Virgilius scribit in Bucolicis a. 725. 726.

Horatius Flaccus satiricus et lyricus poeta libertino patre Venusii nascitur a. 687—689 . . . Horatius quinquagesimo septimo aetatis suae anno Romae moritur a. 744 . . . Statuerat Horatius ad tertium usque librum complere opus carminum, verum tribus libris iam editis ex maximo intervallo hunc quartum scribere compulsus est ab Augusto, ut refert Suetonius in vita Horatii, in laudem privigni sui Drusi Neronis, qui victor de Raetis Vindelicis fuerat reversus. *Scholium ad Horat. carr. 1. 1. 1* Apparet hunc librum . . . hortatu Caesaris script. . . . quibus etiam Suetonius auctor est.

Nam apud eum epistola invenitur Augusti increpantis Horatium, quod non ad se quoque plurima scribat. *Scholæ ad Horat. epist. 2, 1, 1* . . . Q. Horatius Flaccus, Venusinus, patre ut ipse tradit *libertino et exactionum coactore*, (ut vere creditum est *salsamentario*, cum illi quidam in altercatione exprobrasset: *Quotiens ego vidi patrem tuum brachio se emungentem!*) bello Philippensi excitus a Marco Bruto imperatore, tribunus militum meruit; victisque partibus venia inpetrata scriptum quaestorium comparavit. Ac primo Maecenati, mox Augusto insinuatus non mediocrem in amborum amicitia locum tenuit. Maecenas quantopere eum dilexerit satis testatur illo epigrammate:

*Ni te visceribus meis, Horati,
Plus iam diligo, tu tuum sodalem*

Innulo videas strigiosiore;

sed multo magis extremis iudiciis tali ad Augustum elogio: *Horati Flacci ut mei esto memor!* Augustus epistolarum quoque ei officium optulit. Hoc ad Maecenatem scripto significat: *Ante ipse sufficebam scribendis epistolis amicorum, nunc occupatissimus et infirmus Horatium nostrum a te cupio abducere. Veniet ergo ab ista parasitica mensa ad hanc regiam, et nos in epistolis scribendis iuvabit.* Ac ne recusanti quidem aut suscensuit quicquam aut amicitiam suam ingerere desiit. Extant epistolae, e quibus argumenti gratia pauca subieci: *Sume tibi aliquid iuris apud me, tamquam si convictor mihi fueris; recte enim et non temere feceris, quoniam id usus mihi tecum esse volui, si per validitatem tuam fieri possit.* Et rursus: *Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimio quoque nostro audire; nam incidit ut illo coram fieret a me tui mentio. Neque enim si tu superbus amicitiam nostram sprevisi, ideo nos quoque ἀνθυπερηφανοῦμεν.* Praeterea saepe eum inter alios iocos *purissimum penem et homuncionem lepidissimum* appellat, unaque et altera liberalitate locupletavit. Scripta quidem eius usque adeo probavit mansuraque perpetua opinatus est, ut non modo *Seculare* carmen componendum iniunxerit sed et *Vindelicam* victoriam Tiberii Drusique, privignorum suorum, eumque coegerit propter hoc

tribus carminum libris ex longo intervallo quartum addere; post Sermones vero quosdam lectos nullam sui mentionem habitam ita sit questus: *Irasci me tibi scito, quod non in plerisque eius modi scriptis mecum potissimum loquaris; an vereris ne apud posteros infame tibi sit, quod videaris familiaris nobis esse?* Expressitque Eclogam ad se, cuius initium est:

*Cum tot sustineas et tanta negotia solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes: in publica commoda peccem,
Si longo sermone morer tua tempora, Caesar.*

Habitu corporis fuit brevis atque obesus, qualis et a semet ipso in Satiris describitur et ab Augusto hac epistola: *Pertulit ad me Onysius libellum tuum, quem ego ut a causante, quantuluscumque est, boni consulo. Vereri autem mihi videris ne maiores libelli tui sint, quam ipse es; sed tibi statura deest, corpusculum non deest. Itaque licebit in sextariolo scribas, ut circuitus voluminis tui sit ὄγκωδέστατος, sicut est ventriculi tui.*

Ad res Venerias intemperantior traditur; [nam speculato cubiculo scorta dicitur habuisse disposita, ut quocumque respexisset ibi ei imago coitus referretur.] Vixit plurimum in secessu ruris sui Sabini aut Tiburtini, domusque ostenditur circa Tiburni luculum. Venerunt in manus meas et Elegi sub titulo eius et epistola prosa oratione quasi commendantis se Maecenati, sed utraque falsa puto; nam Elegi vulgares, epistola etiam obscura, quo vitio minime tenebatur.

Natus est VI. Idus Decembris L. Cotta et L. Torquati consulibus, decessit V. Kl. Decembris C. Marcio Censorino et C. Asinio Gallo consulibus post nonum et quinquagesimum annum, herede Augusto palam nuncupato, cum urgente vi validudinis non sufficeret ad obsignandas testamenti tabulas. Humatus et conditus est extremis Esquilii iuxta Maecenatis tumulum. *Exstat haec vita in compluribus Horati codicibus, unde primus protulit Suetonioque vindicavi Petrus Nannius a. 1548.*

Aemi^lius Macer Veronensis poeta in Asia moritur a. 738
Ovidius Naso nascitur in Pelignis a. 712. 713 . . . Ovi

dius poeta in exilio perit et iuxta oppidum Tomos sepelitur
a. 770. 771.

Philistion mimographus natione Magnesius Asianus clarus
habetur Romae a. 759—761.

Persius Flaccus satiricus poeta Volaterris nascitur a.
787. 788 . . . Persius Volaterranus satiricus poeta moritur
anno aetatis suae vigesimo nono a. 815. 816.

Vita A. Persii Flacci vulgo hic poni solita a nobis omissa est, cum
veteres libri de commentario Probi Valerii sublatam demonstrent.

M. Annaeus Lucanus Cordubensis poeta in Pisoniana con-
iuratione deprehensus brachium ad secandas venas medico
praebuit a. 817. 818.

* * * prima ingenii experimenta in Neronis laudi-
bus dedit quinquennali certamine, dein civile bellum,
quod a Pompeio et Caesare gestum est, recitavit, ut prae-
fatione quadam aetatem et initia sua cum Virgilio comparans
ausus sit dicere :

et quantum mihi restat

Ad Culicem?

Hic initio adolescentiae, cum ob infestum matrimonium patrem
suum ruri agere longissime cognovisset * * * revocatus
Athenis a Nerone cohortique amicorum additus atque etiam
quaestura honoratus, non tamen permansit in gratia. Siqui-
dem aegre ferens, recitante se subito ac nulla nisi refrige-
randi sui causa indicto senatu recessisse, neque verbis adver-
sus principem neque factis extantibus post haec temperavit,
adeo ut quondam in latrinis publicis clariore cum strepitu
ventris emissi hemistichium Neronis magna consessorum fuga
pronuntiavit:

Sub terris tonuisse putes.

Sed et famoso carmine cum ipsum tum potentissimos amico-
rum gravissime proscidit. Ad extremum paene signifer Pi-
sonianae coniurationis extitit, multus in gloria tyrannicida-
rum palam praedicanda ac plenus minarum, usque eo intem-
perans ut Caesaris caput proximo cuique iactaret. Verum
detecta coniuratione nequaquam parem animi constantiam
praestitit; facile enim confessus et ad humillimas devolutus
preces matrem quoque innoxiam inter socios nominavit, spe

rans impietatem sibi apud parricidam principem profuturam Impetrato autem mortis arbitrio libero codicillos ad patrem corrigendis quibusdam versibus suis exaravit, epulatusque largiter brachia ad secandas venas praebeuit medico. Poemata eius etiam praelegi memini, confici vero ac proponere venalia non tantum operose et diligenter sed inepte quoque *Hanc ritum initio mutilam, quae in nonnullis Lucani libri reperta et ab Omnibono a. 1475 edita est, primus Iosephu Scaliger Suetonii esse iudicavit.*

Iuvenalis vitam omittendam duximus, cum ne potuisse quidem Tranquillum per aetatem videatur de eo poeta agere.

De illustribus Historicis Hieronymus e Suetonio excerpts haec fere:

Cornelius Nepos scriptor historicus clarus habetur a. 71:

Sallustius Crispus scriptor historicus in Sabinis Amiterni nascitur a. 668. 669 . . . Sallustius diem obiit quadrienni ante Actiacum bellum a. 719.

Messala Corvinus orator nascitur et T. Livius Patavinus scriptor historicus a. 695—697 . . . T. Livius historiographus Patavii moritur a. 770.

Fenestella historiarum scriptor et carminum septuagesimo anno moritur sepeliturque Cumis a. 772.

Q. Asconius Pedianus scriptor historicus clarus habetur qui septuagesimo tertio aetatis suae anno captus luminibus duodecim postea vixit annos in summo honore omnium convescens a. 828. 829.

Plinius Secundus Novocomensis orator et historicus in signis habetur, cuius plurima ingenii opera extant. Periit dum visit Vesuvium a. 860—862 . . . Vita Plinii ex catalogo Virorum illustrium Tranquilli. Plinius Secundus Novocomensis equestribus militiis industrie functus procuraciones quoque splendidissimas et continuas summa integritate administravit, et tamen liberalibus studiis tantam operam dedit ut non temere quis plura in otio scripserit. Itaque bellum omnia, quae unquam cum Germanis gesta sunt, XX. voluminibus comprehendit, itemque naturalis historiae XXXVII libris absolvit. Periit clade Campaniae; cum enim Misenum perisset, transissetque Alpes, exagente Vesubio ad exploranda

ropius causas liburnica praetendisset, nec adversantibus entis remeare posset, vi pulveris ac favillae oppressus est, el ut quidam existimant a servo suo occisus, quem aestu deficiens ut necem sibi maturaret oraverat. *Ex libris Naturalis historiae Plinii Saec. XI—XV* . . . De hoc refert Suetonius Tranquillus quod valde miratur virum militaribus officiis editum tanta componere potuisse etiam ratione vitae; nam, et dicit idem Suetonius in libro de Viris illustribus, dum idem Plinius legiones in Siciliam duceret, eruptione favillarum ab aetna eructantium praefocatus interiit anno vitae suae quinquagesimo sexto et in Sicilia tumulatur. *Brevis adnotatio de duobus Plinius . . . collecta per Ioannem Mansionarium Veronensem (anno circiter 1313) apud Rezzonicum 1 p. 7.*

His librorum de Viris illustribus reliquiis certis addere unquam per saturam libet particulas aliquot Chronici, quas utrum Metonio an alii potius scriptori debere Hieronymus dicendus sit diverse doctis visum est.

Nigidius Figulus, Pythagoricus et magus, in exilio moritur *a. 709. 710.*

Servius Sulpicius iuris consultus et P. Servilius Isauricus publico funere elati *a. 710.*

Artorius medicus Augusti post Actiacam victoriam naufragio perit *a. 725. 726.*

Anaxilaus Larissaeus, Pythagoricus et magus, ab Augusto urbe Italiaque pellitur *a. 726.*

Pylades Cilix, pantomimus, cum veteres ipsi canerent atque saltarent, primus Romae chorum et fistulam sibi praesumere fecit *a. 732. 733.*

Servius Plautius [*al.* Plautus] corrupti filii reus semet ipse in iudicio interficit *a. 777.*

Iunius Gallio, frater Senecae, egregius declamator propria se manu interfecit *a. 817. 818.*

L. Annaeus Seneca, Cordubensis, praeceptor Neronis et patruus Lucani poetae incisione venarum et veneno hausto periit *a. 818* . . . Sotio philosophus Alexandrinus, praeceptor Senecae, clarus habetur *a. 765. 766.*

L. Annaeus Melas, Senecae frater et Gallionis, bona Lucani poetae filii sui a Nerone promeretur *a. 821. 822.*

Titus Musonium Rufum de exilio revocat *a. 833.*

u ellus puella. Lucilius in XI: *Inde venit Romam tener se etiam atque puellus*. Caecilius in Umbris: *Age age, i sere, duc me ad patrios fines decoratum opipare*. Afranus in Incendio: *O puere puere, sine prospicere me mihi. lautus in Lenonibus geminis: Dolet hic puellus sese vesum ducier*. Lucilius in IIII: *Cumque hic tam formosus mo ac te dignus puellus*. Livius in Odysssia: *Sancta puer aturni filia regina*. Naevius in II. belli Punici: *Prima inedit Cereris Proserpina puer*. Varro in satira quae inribitur *Ἄλλος οὐτος Ἡρακλῆς*: *Gravidaque mater perit Iovi puellum*. Priscianus 6, 8, 41. 42. p. 697 P. cf. *upra p. 122, 8*.

Τὸ τῶν ἔργων σκρίνιον, οὐκ ὄν ἀπ' ἀρχῆς, ὁ Ἀῦουστος προσένειμε τῇ ἀρχῇ, τὴν ἐν τῇ Πρώμῃ βασιλιῆν ἀνεγείρων, ὡς ὁ Τρόγκυλλος εἶπε φιλολόγος. *Iohnes Laurentius Lydus de magistrat. Rom. 1, 34. cf. Prelter de regionibus p. 140; nisi forte verba supra p. 55, 11 tripta spectat intricatissimus locus*.

XIV. Longe iucundissimum poema . . . de tribus Suetonii libris quos ille de Regibus dedit in epitomen coeisti . . . In his versibus ego ista cognovi:

*Europamque Asiamque, duo vel maxima terrae
Membra, quibus Libyam dubie Sallustius addit
Europae adiunctam, possit cum tertia dici,
Regnatas nullis, quos fama oblitterat et quos
Barbara Romanae non tradunt nomina linguae:
Illibanum Numidamque Avelim, Parthumque Vononem.
Et Caranum Pellaea dedit qui nomina regum,
Quique magos docuit mysteria vana Nechepsus,
Et qui regnavit sine nomine mox Sesoostris.*

Ausonius ad Paulinum, epist. 19.

XV. Suetonius Tranquillus de Rebus variis Praepositiones, inquit, omnes omnino sunt Graece duodeviginti, (qui numerus inter omnes criticos grammaticos profecto convent) nostras vero esse has: ab, ad, praeter, pro, prae, prope, i, ex, sub, super, subter. *Iulius Romanus apud Charitium p. 210 P.*

Praeverbium an adverbium dici debeat? Suetonius et-

enim Tranquillus praeverbium putat dici debere quod vel adverbium quod post verbum appellationem etiam menque ponatur. *Iulius Romanus apud Charisium p.*

Isto vilius] Rex qui vocabatur ad caenam, si sibi exhibenda indiceretur quam exhibere non posset, resque ut Tranquillus refert: isto vilius hominis erit caena.

Romanus apud Charisium p. 180 P.

Potest hic titulus, qui est de Rebus variis, cum insequens est Pratum sive Prata, ita videri coniunctus fuisse, ut inscriptum sit: C. Suetonii Tranquilli Pratum sive de Rebus variis libri. Men tutius duxi separatim ponere.

XVI. Quia variam et miscellam et quasi confusam doctrinam conquisiverant, eo titulos quoque ad eam summam exquisitissimos indiderunt. Namque alii Musarum pserunt . . . partim *Λειμῶνας* . . . Est praeterea qui tum. *Gellius praefatione 5—8. cf. supra p. 294, 26 nius nat. hist. praefatione 23. Suidas s. v. Πάμφιλ*

Signa autem tempestatum navigantibus Tranquillus Pratis sic dicit: Mutatio tempestatum expectanda est in riu, cum in nocturna navigatione scintillat ad remora gubernacula aqua. In austrum venti mutatio est, cum gines irundinesve volant, aut cum delphini totos se ostendunt aut caudis aquam feriunt; nam semper ventum oritur, quo illi feruntur. Nec mirum est muta animalia mare sub gurgite; semper enim incipientis aurae motu inclinantur, quam permutationem maris primi undarum lae sentiunt. Itaque propter impetum pugnant, sive miferantur in litora, sive natura ne aversorum cervice praecipitet. Numquid ergo delphini tantum hanc iniuriam? Immo et ceteri pisces, sed hi tantum apparent exiliunt. *Isidorus de natura rerum 38, 1.*

De nominibus maris et fluminum in Pratis Tranquillus adseruit dicens: Externum mare Oceanus est, inter quod ex Oceano fluit, superum et inferum quibus Italia luitur. Ex iis superum Adriaticum dicitur et Tuscum inferum. *Pratum angustum fervens. mare*

Adriaticum superum vocatur, Tuscum inferum, ut Iunilius et Tranquillus dicunt, quibus adluitur Italia. *S. Bernensia ad Verg. Georg. 2.*

culum et Gaditanum. Aestuaria sunt omnia, per quae mare vicissim tum accedit tum recedit. Altum proprie mare profundum dicitur. Vada sunt quibus in mari potest stari, quae Vergilius brevia appellat, quae eadem Graeci brachea. Sinus maiores recessus maris dicuntur, ut est Caspius, Arabicus, Indicus; minores autem anguli dicuntur, ut Paestanus, Amyclanus et ceteri similes. Flustra sunt motus maris sine tempestate fluctuantis. Naevius in bello Poenico sic ait: *Onerariae onustae stabant in flustris*, ut si diceret: in salo. Moles quae eminent et procurrant mari, de quibus Pacuvius: *Omnes latebras sub leto mole obstrusas sinus*. Caecus fluctus tumens necdum tamen canus, de quo Atta in Togata sic ait: *Pro populo fluctus caecos faciunt per discordiam*, et Augustus: *Nos venimus Neapolim fluctu quidem caeco*. Litus quidquid aqua adluitur. Flumen omnis humor qui vel modice fluit. Torrens fluvius quia pluvia crescit, siccitate torrescit, id est arescit; de quo Pacuvius ait: *Flammeo vapore torrens torret*. Ostia exitus fluminum in mare. Tolli aquarum proiectus, quales sunt in Aniene flumine quam maxime praecipiti. *Isidorus de natura rerum 44, 1—4 ed. Arevali*.

De nominibus ventorum] Quosdam autem Tranquillus proprios locorum flatus certis appellat vocabulis, quo ex numero sunt in Syria Syrus, Carbasus in Cilicia, in Propontide Thracias, in Attica Sciron, in Gallia Circius, in Hispania Sucronensis. *Isidorus de natura rerum 37, 5*.

Nolui hic repetere Versus de XII ventis Tranquilli physici, quos e libro Bruxellensi no. 10721 Saec. XII. Theodorus Oehler edidit in Museo Rhenano 1842 p. 130 sqq.

Stipulari] Suetonius autem passive protulit in VIII. Pratorum: *Laetoria, quae vetat minorem annis viginti quinque stipulari (ἐπερωτᾶσθαι)*. *Priscianus 8, 4, 21 p. 794 P*. Suetonius in VIII. Pratorum *minor viginti quinque annorum stipulari non potest* passive dixit. *Priscianus 18, 19, 149 p. 1164 P*.

Suetonius in VIII. Pratorum: *Fasti dies sunt quibus us fatur, id est dicitur, ut nefasti quibus non dicitur*. *Priscianus 8, 4, 20 p. 793 P*. *Isidorus de natura rerum 1, 4*.

Meropes] galbeoli, ut putat Tranquillus. Hae genitores suos recondunt iam senes et alere dicuntur in similitudinem ripariae avis, quae in specu ripae nidificat, ut in libro X ostenditur. *Scholia Bernensia ad Verg. Georg. 4, 14 ed. Müller. cf. Plinius nat. hist. 30 §. 33.*

Suetonius Tranquillus dicit Parthenopen Sirenem sepultam in Campaniae litore, a cuius nomine Neapolis Parthenope vocitata existimatur. *Scholia Bernensia ad Verg. Georg. 4, 564 ed. Müller.*

Corycium senem] per transitum tangit historiam memoratam a Suetonio. Pompeius enim victis piratis Cilicibus partim in Cilicia, partim in Graecia, partim in Calabria agros dedit. *Servius ad Verg. Georg. 4, 127.*

Homo rebellis dicitur, res ipsa rebellio, non rebellatio Sic Suetonius. *Servius ad Verg. Aen. 12, 185.*

Scriptor librarius] bibliopola, uti veteres dicebant, quod et Tranquillus affirmat. *Scholia ad Horatii artem po. 354*

Emeriti pars ultima iuris] significat congluviales dies, ut ait Suetonius, in quibus quod ante intermissum fuerat gerebatur. *Scholia ad Lucanum 5, 7 ed. Weber.*

Ponti belua] crocodilus; canis Aegyptius lambit et fugit Dicit Suetonius. *Scholia ad Lucanum 8, 764 ed. Weber cf. Phaedrus fab. 1, 25.*

Inchoavi ab inchoo] Sic dicendum putat Iulius Modestus quia sit compositum a Chao, initio rerum. At Verrius et Flaccus in postrema syllaba aspirandum probaverunt; cohū enim apud veteres mundum significat, inde tractum incohare. Tranquillus quoque his adsentiens libello suo plenissime aedem incohatam ita disseruit. *Diomedes p. 362 P.*

Non sine fastidio ac solum propter raritatem exemplorum subiunximus misella excerpta, quae splendidissima Palaemonis et Tranquilli nomina prae se ferunt, sed bonae frugis parum continent. Us sumus eodem codice Montepessulano saeculi ix, unde Dorvillius a 1749 protulit.

Differentiae sermonum Remmi Palaemonis et libro Suetoni Tranquilli qui inscribitur Pratum

Inter gnatum et natum] gnatus est qui ex aliquo generi efficit aliquem parentem ipse nascendo, natus est in saltu

quus, fructus alicuius rei; ita alterum ad parentes pertinet et ad ius liberorum, alterum ad possessionis fructum.

Inter terminum et finem] terminus est loci, finis rei; et terminus dictus est ab eo quod quasi terram minuat, finis potest esse etiam ultra terminum.

Honos, honor] si fuerit honos, ut nepos dos sacerdos, genetivo casu sit honotis, ut dotis sacerdotis; ita dicimus honor ut arbor, honoris ut arboris.

Inter fretum et mare] fretum est angusti maris fauces, mare est patens et late effusum; ita quod mare est non est retum, quod fretum utique mare est.

Inter absconsum et absconditum] absconsum, si quicquam et sublata praepositione posset esse consum; nunc cum sit conditum, melius est, quod etiam nunc servat originem suam, absconditum.

Inter potentem divitem locupletem pecuniosum beatum et opulentum] potens viribus et imperio dicitur, locuples licebatur apud antiquos qui locis plurimis abundabat, dives pecunia auro et argento a nummorum copia dictus, pecuniosi a pecoribus dicti (facilis enim erat rerum commutatio cum iis qui ea habebant;) beatus animo qui, etiamsi opes non habet, tamen quia eas non desiderat, ab hoc contemptu quoad minimum beatus dicitur; opulentus est qui indulgentia fortunae propter delicias lentior est, ideo opulentus opum indulgentia entus.

Inter pometum et pomarium] pometum est ubi poma nascuntur, pomarium ubi poma reponuntur, item pomerium locus circa muros est sacer dictus.

Inter alas et pinnas] alae sunt quibus pinnae haerent, pinnae autem in alis.

Inter lintea et lina] lintea sunt contexta, velut tunica tragulum velum, lina quae singulis positis filis habent aliqua intervalla.

Inter cocliarium et cocliare] cocliarius est qui cocleas vendit, cocleare est quod utimur.

Inter vinetum et vinarium] vinetum est ubi vina nascuntur, vinarium est quod utimur.

Firmiter et firmis nihil est, firmus et firme recte dicimus.

Lupus et lepus similem habent vocem, non similem declinationem; facit enim lepus poris et lupus pi.

Expertus et expectectus] expertus in re aliqua vel in negotio, expectectus a somno et quiete; ita illud astutiae est, hoc inertiae.

Spolia et exuviae quid differunt] spolia saucii gladiatoris et victi esse dicuntur, exuviae in bello interfecti ducis nominantur.

Certat et certatur] certatur verbum est nominandi, cum aliquis in foro aut in loco certatur; certat autem ille cum illo.

Si aeneum esset, aes aenis fieret genitivo casu; cum aes aeris faciat, aereum dicimus, ut ipse Virgilius ait: *neque Aere trabes*, et ille artifex aerarius dicitur, non aenarius.

Neutra quaecumque plurali numero in ia exeunt casu nominativo, ea genitivo casu in ium dicuntur, tamquam docilia facilia agilia forensia, facit enim singularis numerus hoc forense et docile. Item cum docilia genitivo casu docilium faciat agilium et facilium, dicimus forensium non forensiorum; ita dativo et ablativo casu fit forensibus agilibus et facilibus.

Amictus est rei quae amicitur nomen, amictus veste circumdatus.

Inter annale et annum et anniculum] annalis liber est qui annua acta continet, annuus fructus qui suo redit tempore, anniculus potest dici infans vel aliud animal.

Inter mendum et mendacium] mendum est scripto * e a mentum mentax.

Inter aut et vel] aut necessitatis est, vel voluntatis.

Inter supervacaneum et supervacuum] supervacuum cuius usus in praesenti inutilis est, necessarius autem futurus supervacaneus est cuius usus omni tempore supervacuum est.

Erga me et adversus me hoc differt, quod alterum pietatis est et benivolentiae, alterum contentionis.

Inter barbarum et barbaricum] barbarum est moribus vel sermone, barbaricum operis demonstratione facit verbum textum.

Specular an specularē] Omnia neutra quae plurali nominantur, genitivo casu in ium dicuntur, ut singulari in i.

rediguntur, sublatis ia, adposita e littera, quidquid fuerit respondebimus, ut specularia speculari, cocliaria cocliare.

Inter hoc et huc] hoc pronomen masculini et neutri generis casus ablativus, huc adverbium est loci. Sed videntur errare qui hoc adverbium loci putant esse, [quamquam dixerit Virgilius: *huc illuc vinclorum inmissa volumina versat.*] Quodsi hoc adverbium est loci, dicimus: quod est pronomen id erit adverbium.

Inter offensam et offensionem] offensa nomen est rei, offensio culpae, tamquam nota et notatio; nota enim nomen rei est, notatio actio notantis.

Inter patrem et parentem] pater est alicuius *, parens vel masculus vel femina; quod inter coniugem et virum interest, hoc inter parentem et patrem; coniux uterque dicitur, vir qui maritus est. Ita et parens uterque, alter quod causa sit partus, alter quod pariendi habeat materiam.

Inter velle et cupere] qui vult non cupit, qui cupit etiam vult.

Hic an haec grex] quaecumque monosyllaba correpta finiuntur x littera, feminina sunt ut: nix pix nux crux grex.

Complicui an complicavi] triplicavi et quadruplicavi, non triplicui et quadruplicui nec complicui, et nec dicimus complicat sed complicat.

Duobus et ambobus] ambis si dixerimus, ambigua est significatio; duis aequae aliud significabit quod est de situ; fugiendum nobis est hoc vitium ambiguitatis. Nunc etiam necesse est nobis ut dicamus hos duo, quia si dixerimus duos locos talos, necesse est dicere duis et ambi ut mali; sic adiciemus duo et ambo, ut duo duobus et ambo ambobus.

Ficus an ficos] ficus arbores, ficos poma dicimus, ficus tamquam manus anus, ficos tamquam favos.

Decurrit an decucurrit recte dicamus] ea quae geminanda erunt verba temporis praesentis, praeterito tempore unam syllabam accipient, tamquam currit cucurrit, spondet spondit. At cum praepositio accesserit, perdent syllabam, tamquam decurrit non decucurrit, et despondit non despopondit. Hoc ita verum erit, si non plus quam V. accipient praepositiones; nam cum sit mordet, et facit momordit nec tamen facit demordit.

Inter Saturnalium et Saturnaliorum] si dixerō Saturnaliorum ut subselliorum, Saturnaliis facit ut subselliis; et ideo dicimus Saturnalium, ut possit fieri Saturnalibus.

Inter alium et alterum hoc interest; quod alter ex duobus, alius ex turba.

Inter gnavum et gnarum] ignarus est inscius, gnarus trahit significationem; [gnavus] quod si is qui celer est navus est, qui piger est ignavus; gnarus autem dicitur sciens, ex contrario colligimus ignarum esse inscientem.

Cornu, cornum, cornus quid differunt. Cornum pomum significat, facit enim corna; cornu telum significat, tamquam genu, facit enim cornua tamquam genua; cornus autem est arbor.

Inter lac lact et lacte] lac et lact non recte dicimus, quia nullum nomen in c littera desinit, [ita nec duc nec factum rectum est nec lac:] nec (lact) in t littera aliquid nomen finitur; ergo quod superest, dicimus lacte.

Cor an cors] Omnia quae consuetudo vitiosa fecit, antiquitas emendavit. Cor assuevimus dicere; an recte dicamus, ex composito intellegimus et his quae mutari non poterunt; dicimus enim excors et vecors, non excor et vecor; et si esset cor, coris faceret. Nunc cum cor cordis faciat, existimo ita posse dici.

Rusus an rursus] si rursus iterum significat, debemus rursus sic scribere tamquam iterum per r litteram; non dicimus enim iteum, et dicimus tamquam quorsum et seorsum, non quosum et seosum.

Tribunal an tribunale et animal an animale] Procellus ait: *quae l littera finiuntur in declinatione, geminant eandem litteram, tamquam mel mellis et fel fellis, facit ita tribunal tribunallis et animal animallis.* Sed erravit, primum quia monosyllaba in exemplo posuit, deinde quaquiere l non geminat nec vigil nec pugil. Ita dicimus hoc tribunale tamquam agile facile docile, agilia facilia docilia tribunalia. Quae ia in plurali numero finiuntur, ea cum ad singularem veniunt, e littera terminantur.

Cervical an cervicale] nec cervical nec cervicale recte dicitur; est enim epitheton et genus ab eo quod accessit ac-

cipit. Dicitur autem pulvinus, dicatur necesse est cervicalis ut cubicularis tricliniaris.

Pugillares an pugillaria] Nec pugillaria nec pugillar dici potest * aliter, quia proprium nomen est huius rei codices inde per diminutionem codicilli, ut puta codicilli triplices [sic dicuntur codicilli, id est quia tam parvi sunt ut pugilli teneri possint. Cicero quoque libellos quos plures in manu habebat vocabat pugillares.]

Inter decus et decor] decus est gloria, decor forma. Utrum ²⁰ que genitivo casu discernitur, nam quod virtutis decus est corripimus o et dicimus decus decōris, quod formae, producimus et dicimus decor decōris.

Inter mihi et mi] utrumque pronomen est, sed alterum invocantis alterum poscentis; dicimus enim o mi pater, cum ¹⁵ invocamus, et dicimus da mihi, cum poscimus.

Inter hic panis et hoc pane] hic panis, qui integer est hoc pane, cum fractus est, dicimus, ex uno pane cum pluribus facta sunt. hi panes sed hoc pane.

Plurium an plurum] Aiunt quidam plurum debere dici, quum ²⁰ non dicimus meliorum nec doctiorum, ita nec plurium debere dici. Sed alii aiunt, quaecumque plurali accusativo in i et s veniunt et i producunt, genitivo per ium debere dici tamquam montis tium fontis tium, non montum nec fontum ita plurium dicimus, non plurum.

²⁵ Uterque an utrique] uterque ex duobus, utrique ex pluribus.

Huiuscemodi an eiuscemodi] eiuscemodi barbarum est, e superest ut huiuscemodi dicamus.

Inter librarium et manuarium] librarium est quod librum ³⁰ sustinet, manuarium est quod manu tangitur aut sustinetur.

Inter promere et proferre] promimus ea quae in promptis sunt, proferimus recondita, quasi porro ferimus.

Hic alvus an haec alvus] Omnes hanc alvum dixerunt aqua alvum citam facit, non citum. Sed temporibus emendatur ³⁵ tur facundia, ita dicimus hic alvus hoc tempore, quasi hic uterus.

Caerulum an caeruleum] caerulum est tamquam aurum

eruleum tamquam aureum; ita illud rei nomen est, hoc denominative dicitur.

Lar an singulariter dicatur] Ea quae in nominativo casu exeunt, genetivo per is declinantur et quem ad modum Lar paris, sic Lar Laris facit.

Inter Anio et Anien] Utrumque ab auctoribus traditum; dictum est enim: *Aniena fluvia*.

* *] * instans periculum efficit quod aut videt aut metuit; item metus est motus animi ex periculo certo; pavore subita mentis consternatio quae facit trepidos saepe sine causa, ut puta in silva subitus avium motus facit pavidos, et in equis dicitur pavidus qui tactu subito exhorrescit; formido nomen est quae aspectu oculorum terret animos, ut in circo positae bestiae terrent spectantes.

Accipe qui dicit, aliquid tradit; qui dicit tene, ammonet; me qui dicit, permittit.

Animal an animale] Quaecumque neutra plurali numero exeunt, ea singulari finiuntur, ut torale tribunale finale.

Meta terminus finis quid differunt] finis tollit labores, finis officii muneris potestatis, et terrae finis dicitur; terminus quoque quod terram minuat et terrae finis statuatur; meta est quae incoat spatium et revocat et citra quam labor est et ultra quam non est.

Elige et selige quid differant] eligitur id quod extra potestatem legendo, seligitur quod lectum seorsum ponitur; ita selectio est cuiuslibet rei, electio non nisi rerum optimarum.

Nemo et nullus quid differant] nemo ad personam pertinet praesentem, at nullus in utroque genere, id est nullus in futuro, nullus homo.

Inter obsecrat obtestatur et orat] obsecrat qui per opes et precas rogat; obtestatur qui fide aliqua interposita rogat, quasi testem habiturus aliquem precum suarum; orat qui sic rogat ut moveat affectu animum. Unde et oratores, qui quasi ratione oris exponant.

Inter delubrum templum sacellum fanum et adytum] delubrum est quod deo debitum luitur; templum quod contemptis aedibus intramus; sacellum locus publicus sacra habens.

ypocorisma, quasi **sacrarium**; **fanum** Fauno regi dictum est a **fando**, ut illi qui futura videntur canere **fanatici** dicuntur; **adytum** templi interior locus, quo nulli fas fuit accedere **isi** sacerdoti.

Arbitri an **arbitrii**] cum de arbitro loquimur, **arbitri** dicitur gen. casu, cum de arbitrio **arbitrii**.

Pomerium] **Locus** apud antiquos circum muros relinquatur, non interius, ne iungeretur aedificiis; sed ut esset aliud vacui ad instruendas acies, extra muros aliquid relinquatur. Hunc locum appellabant **pomerium** veluti **postmerium**, id quod esset post murum.

Garrit loquitur et dicit] **garrire vitii** est, loqui naturae, **icere** vel **facundiae** est vel **iudicantis** aut **criminantis**.

Inter praegnantem et **gravidam**, **incipientem** et **fetam** quid est **inter**] **praegnans commune animalium** est, **gravida hominum**, **incipiens in partu**, **feta post partum**.

Inter laniat **lacerat** **lancinat** et **scindit**] **lacerat membra**, **inde etiam lacernae vestes**, quod sunt extrema sui parte **laceratae**; **laniat** qui membra in proprias dividit partes, **inde etiam dicitur**, etiam **laniat capillos**. **Quidam putaverunt laniat vestem**, quasi **laniciat** quod ab **laniciis** dicitur; alii **laniciat** quoad **lanuginem**, quod ex lana sit **confectum**.

Inter amplectitur et **amplexatur**] **amplectitur semel**, **amplexatur saepius**.

Nec licite latinum est **nec licitate**; **nihil est licito**, quia **omnino non dicitur**. **Debet ergo dici** **[in]liciti** et **[in]licitati**, quia est et **inlicere**, **insidiando in id quod velis deducere**] ergo **[in]liciti sumus semel**, **[in]licitati saepius**. **Quidam putaverunt hoc dici licitatores emptores fictos**, id est qui non essent **empturi**, sed **adiectis pretiis per fraudem emptores acciperent**.

Inter praelium **bellum pugnam** et **rixam**] **praelium turmae** et **exercitus**, dictum a **prole iuvenum**; (quare ergo **gladiatores** dicimus **bene praeliatos**? quia etiam **noxiae virtuti honestius nomen inponimus**) **bellum per antifrasi** dicimus, quod **minime sit bellum** et **multa habeat praelia**; **pugna certamen est ē. unu duorum**; **rixa humilior** et **seditionis** est.

Status, statutus] *statutus est collocatus, status habitus stantis.*

Accidit, contigit, evenit, incidit] *accidit grave et triste contigit quod petatum et bonum est, quasi contiguum labor acto; evenit quod quasi extra venit, id est quod nec cogitavimus nec petivimus nec timuimus; incidit qui in rem insperatam cecidit.*

Ad] *nonnumquam loco convenit, nonnumquam personae. Inter apud et penes] apud personam significat * **

* * *

Innocentem et innocuum] *innocens sanctitate morum intellegitur, innocuus qui non habet vim nocendi.*

* nimbium et pluviam] *** pluvia est quam vi ventorum nubes pluvare coguntur, id est pulsu violento exprimentur e nubibus venti; nimbus interdum erumpit ut aliquam caeli partem minorem occupet, maiorem serenam relinquit.*

Iram et iracundiam] *ira ex causa nascitur, iracundia perpetuum vitium mentis et pectoris est.*

Iuventam iuventutem et iuventatem] *iuventus est multitudo iuvenum, Iuventa dea iuvenibus praesidens, iuventus ipsa aetas.*

Immolare et mactare] *immolari dicitur hostia, cum mola salsa in caput adiecta est; mactatum autem quasi magis actum, id est ampliatur.*

Iter et itiner] *iter quo quid agitur, itiner via dicitur.*

Initium et principium hoc differt] *principium totius operis cuiuscumque *, quasi primum operis caput; initium frequentius intellegimus, et toties accipimus quoties persona aut res mutatur, quasi initus in alteram rem; et principium semel, initium saepius; principium ut *Arma virumque cano*, initium *Musa mihi causas memora*. Inveniuntur tamen initia, quae natura sui carent et speciem principii habent, ut *At regina gravi iam dudum saucia* ... et *Sic fatur lacrimans classicae immittit haber*...*

Inivium, devium, avium] *inivium sine via, avium flexuosum devium, avium per quod comitatur*

Innocens, innoxius] innocens est nemini nocens, innoxius culpa cuiuslibet criminis vacuus.

Inducias foedus et pacem hoc interest, quod induciae umero dierum finiuntur, quod et sequestram pacem appellant t: *pace sequestra Bis senos pepigere dies*; foedus in perpetuum aut in annorum certum numerum fertur; pax cum eo opulo componitur, qui imbecillior est altero praevalente, ut existimet tutius esse sibi descendere in condiciones pacis uam dubiam belli fortunam experiri.

Laniat, lancinat, lacerat hoc differt, quod laniat lanius, um membra decerpit; lacerat qui partibus suis membra detrahit; lancinat qui inutiliter membra discerpit.

Lustra producte et lustra correpte hoc interest, quod lustra certa tempora sunt, lústra latibula ferarum vel turpium ominum receptacula.

Legatum et oratorem] legatus legitur ad officium a ciuitate; orator ad orandum missus, uti oris ratione exponat l quod petit.

Liberos et filios] filii masculino genere ponuntur, liberi a utroque sexu; et quod filii in numerum singularem reuocari possunt, liberi non possunt; (nemo enim dicit qui habet num filium: unum liberum habeo) item quod filii omnis conditionis intelleguntur, tam serui quam ingenui, liberi autem non dicuntur nisi qui ab ingenuis nascuntur.

Leges et iura hoc differt, quod iura reperta sunt ab honesta consuetudine; (unde etiam ius et iustitia pari ratione dicuntur ab unius cuiusque iure) leges, quod electae sint vel ententias artius ligent seu alligent.

Legionem et dilectum] legio dicitur virorum electio forum vel certus militum numerus, id est V. DC; dilectos quos maxime diligimus, ut filios parentes cognatos vel fratres.

Ludibrium et ludicrum] ludibrium in alterius iniuriam; idicrum quo ipsi delectamur sine cuiusquam contumelia.

Mi et mihi hoc differt, mi pronomen est uocatiui casus t uenit a nominatiuo meus; mihi compositum pronomen daui casus; et mi aliquando ponitur pro aduerbio adfatiuo ut *ale mi frater carissime mihi*.

Miseratus et misertus] quod miserari calamitatis et for-

tunae alterius tantum affectum* ut *Me liceat casum miserrari insonis amici* et *Extincto miseratus* agrestis*; misereri autem opus ipsius hominis est, ut *Turne, in te supremam salutem, miserere tuorum!*

. Metum timorem et pavorem] metus frustra prospicit timor subita mentis consternatio; pavor animi motus, und etiam pavida iumenta dicuntur.

Monstrare et demonstrare] monstramus semel, demonstramus saepius.

Matronam et matrem familias] matrona filios ampliat mater familias quae patri familiae nupsit.

Moenia et aedificia] moenia publicorum sunt operum aedificia privatorum.

Meret et meretur] mereo meret quis mercedem vel potnam; mereor meretur autem qui ex alterius iudicio parei beneficiis gratiam expectat.

Mergi et mergae hoc differunt] mergi sunt aves marinae quae se in aquam mergunt; mergae sunt fustes deducibus metitur in aquis profundi quantitas.

Nullum et neminem] nullus ad universa potest referri nemo ad hominem, velut ne homo quidem.

Noctu et nocte] noctu sic dicimus quomodo interdium, significat aliquam partem noctis, diei; nocte autem totam noctem intellegimus.

Nescire et ignorare] qui nescit, omnium notitia caret qui ignorat, aliquid nescit.

Natum et gnatum] natus participialiter dicitur a verbo quod est nasci; gnatus a generatione filius dicitur.

Nefarium et nefandum] nefarius in verbis intellegitur nefandus in opere.

Nutrit et nutrit] nutrit mulier, nutrit masculus.

Nequiquam et nequaquam] nequiquam frustra, nequaquam nullo modo significat.

Oleam et olivam et olivum] olea fructus est, oliva arbor multitudo vero dicitur olivetum, ut querquetum prunetum unde olivum liquorem appellant. Verum sine discrimine oleam et olivam pro fructu saepe multi posuerunt, nec refert quomodo utrumque non utroque nomine dixerint.

Ovare et triumphare hoc differt, quod triumphans quarigis vehitur et coronatus laurea corona subsequitur pomam; qui autem ovat, aut super equum tripudiat aut mirteorona cinctus pompam praecedit.

Omnes cunctos et universos] omnes quorum mentio est; cuncti qui ubique sunt; universi tamquam in unum versi.

Orare et precari] orare dicitur quoniam oris ratio ducit, t qui orat etiam precatur ut *Exorat pacem*; at qui rogat non utique orat, sed deprecatur, quod etiam imperiti ad deprecandum descendunt.

Omne et totum] omne universitatem significat, totum soliditatem.

Ostentum monstrum et prodigium] ostentum sine colore solido nobis se ostendit et oculis et auribus obicitur, ut interdiu tenebrae, nocte lux; prodigium quod solidis coloribus conspicitur, ut in caelo cometes stella aut fax; monstrum quod [contra] naturam cognitam egreditur, ut serpens um pedibus, avis cum IIII. alis.

Properare et festinare] properat qui unum quodque mature transigit; festinat qui simul multa incipit nec perficit.

Polliceri et promittere] promittimus rogati, pollicemur litro.

Pecudes et pecora] pecudes oves tantum accipimus, pecora autem mixtura omnium animalium est.

Palam et coram] palam omnium praesentium nota, coram personam accipere desiderat.

Patrium et paternum] patrium a patria venit, paternum a patre.

Pomaria et pometa] pomaria vasa dicimus, sicut olearia; pometa sicut oliveta et ficeta, maleta.

Prior venit et ante venit] prior ad dignitatem, ante ad tempus refertur.

Primum et priorem] prior alterum praecedit, primus omnes.

Proprius et propius] proprius domini, propius est loci.

Paret et apparet] paret imperio, apparet videntibus.

Putat existimat opinatur arbitratur et suspicatur id differt] putat qui dubitat, existimat qui ea quae acta sunt per-

pendit, opinatur qui opinioni aut suae aut alterius credit, arbitratur qui dubiae rei *finem imponit*, *suspicitur qui latentis rei* prospicit formam.

Prohibere et inhibere] prohibere est porro habere, inhibere nautae in usu habent; et quod prohibemus iure, inhibemus imperio.

Plenitudinem et plenitatem] plenitudo corporum est, plenitas rerum; ita plenitudinem obesorum corporum, plenitatem quarumlibet dicimus rerum.

Precari et deprecari] precamur deum, deprecamur homines.

Regium et regalem] regius puer est regis, regalis rex qui regit regnum.

Relictum et desertum hoc differt, quod relinquimur sponte, deserimur inviti.

Reliquos et ceteros] reliquos dicimus relictos ex omnibus, ceteros quos excipimus.

Redibium per b et redivium per v litteram] redibium quod nascitur semel in anno, redivium quod saepe revivescit.

Rogum et pyram] pyra sacrificiis, roguis defunctis.

Sempiternum et perpetuum] Nigidius in libro quarto ait: *sempiternum immortalium rerum, perpetuum mortalium est; perpetuitas enim in nostra natura est, quae perpeti accidentia potest, sempiternitas infinita est, eo quod semper.*

Sedulum et serium] sedulus sine dolo est et strenuus, serius quasi severus et asper; serias etiam dictas res a barbaris qui Seres appellantur, asperrimi et austerrimi.

Sceleratum scelerosum et scelestum id differt] sceleratus est suo aliquo scelere contaminatus vel aliqua contagione pollutus et infamis; *scelestus* autem scelerum cogitator et commissor; scelerosus vero, quasi insidiosus periculosus, propter assiduitatem scelerum.

Silere et tacere] qui silet desinit loqui, tacet autem qui nondum coepit.

Consequi, asssequi, insequi] consequimur praecedentem

Simulare, dissimulare] simulamus quae nescimus, dissimulamus quae scimus.

Servitium et servitatem] servitus est necessitas serviendi, ervitium servientium numerus.

Sensum et intellectum] sensus naturalis est, intellectus in ebus obscuris.

Sanguinem cruorem et saniem hoc differt] sanguis dicitur cum intra corpus est, eo quod nos sanctat, id est conineat; cruor cum funditur, dictus ab eo quod nos corrumpere oegat; sanies cruor putridus.

Scelus et facinus] scelus crimen est, facinus etiam in aude ponitur.

Solum unicum solitarium et unum] solus a ceteris relictus, unus initium multorum, solitarius sine ceteris, unicus qui propter inopiam aliorum id ipsum est quod solus.

Soloecismum et barbarismum] soloecismus in sensu fit, barbarismus in voce.

Super et supra] super superior inferiore, supra quod ubstratum aliquid habet aut quod supra quid imminet.

Simul et simitu] simul una pariterque res declarat, ut imul legitimus vel scribimus; simitu loci recipit significationem, tamquam simul itu.

Saevum et crudelem] saevus circa verbera est, crudelis monstratur sanguine.

Sic et ita] sic qui dicit ostendit exemplum, ita ad rationem refertur.

Stillam et guttam] gutta imbrum est, stilla olei vel aceti.

Terminum et finem] terminus non nisi manu ponitur, finis ermonis vel voluptatis aut alicuius rei intellegi potest.

Terga et tergora] terga hominum, tergora animalium; t in numero singulari tergum hominis dicimus et tergus animalis.

Tum et tunc] tum ordinis *habet* significationem, tunc temporis.

Tenere et sumere et accipere] tenemus quae sunt in nostra potestate, sumimus posita, accipimus data vel ab alio ccepta; vel tenemus et sumimus a nobis, accipimus ab alio.

Tardum pigrum inertem et segnem] tardus dicitur qui

trahit tempus, iners sine arte et nullius officii capax, piger per omnia aegro similis, segnis semotus a calore [sciendi.]

Tuor et tueor] tuor video, tueor custodio.

Turpem et deformem] turpis vita, deformis specie intellegitur.

Vadem ac sponsozem et praedem] vas qui ipsum se aut aliud quodlibet pro alio tradit, sponzor qui alium sponzione sua suscipit, praes qui pro se alium praesens praesenti dicit id est dat.

Vestem et vestimenta] vestis proprie feminarum est, vestimentum virorum.

Uvidum humidum udum et madidum] uvidum penitus infectum est, madidum ex una parte, humidum quod ad medium usque pervenit, udum summum tactum tantum cuiusque rei.

Vetus et vetustum] vetus novo comparatur ex contrario, vetustum ad antiquitatem refertur.

Vim vires et virtutem] vis iniuriae est, vires corporis, virtus animi.

Ultorem et vindicem] ulciscimur nos accepta iniuria, vindicamus ne accipiamus.

Vereor et revereor] vereor ad metum refertur, revereor ad affectum.

Ulcus vulnus et plagam] ulcus per se exit aut fit intrinsecus ex se, vulnus ex ferro fit, plaga planus ictus est; et quod ulcus levitatis est, vulnus gravitatis, plagae etiam verbera vocantur.

Voluntatem et voluptatem] voluntas animi est, voluptas corporis.

Virum et masculum] vir specie intellegitur, masculus genere; et quod vir tribus modis accipitur, natura nuptiis virute; masculus etiam ab homine segregatur.

Vultum et faciem hoc differt, quod vultus animi indicium est, facies oris positio; et vultus interdum mutatur, facies manet; licet et una ab altera saepe commutetur in genere ab specie.

INDEX

NOMINUM PROPRIORUM

HISTORICUS, GEOGRAPHICUS, LITTERARIUS.

INDEX NOMINUM PROPRIORUM

HISTORICUS, GEOGRAPHICUS, LITTERARIUS.

Prior numerus paginam, posterior versum indicat. Inclinatis litteris
ea nomina scribuntur, quae litterariam rem spectant.

- Aborigines 215, 7.
L. Accius 295, 5. *Atreo* 183, 17.
 111, 1.
Accianus fundus 295, 8.
Cn. Acerronius Proculus 117, 4.
Achaei 276, 17.
Achaia 88, 23. 89, 5. 128, 8. 160,
 36. 168, 12. 177, 27. 179, 29.
 227, 35. 230, 13.
Achaica peregrinatio 177, 23. 196,
 29. 226, 25.
Achilles 115, 35. 277, 1.
C. Acilius miles 28, 24; 27.
Acilius Aviola 169, 18.
Acilius Glabrio 247, 9.
Acta 121, 35. 122, 21. 136, 6.
Acta publica 88, 34.
Acta senatus 39, 37. 55, 3. 116,
 35.
Acta diurna senatus et populi 9, 21.
Acte 182, 22. 196, 17.
Actium 44, 38. 45, 1; 34. 82, 6.
Actiacus a um. bellam 41, 21.
 300, 17. triumphus 47, 17. 89,
 16. victoria 45, 33. 129, 12.
 301, 21.
Actius comoedus 105, 24.
M. Actorius Naso 6, 12. 22, 30.
Adminius 139, 20.
Aegisthus 22, 14.
Aegyptus 6, 33. 16, 18. 22, 32.
 45, 11; 29. 67, 26. 78, 38.
 157, 29. 187, 35. 194, 20. 228,
 34. 229, 10. 243, 21. 296, 25;
 28.
Aegyptii 145, 20. 276, 18; 27.
Aegyptius a um. canis 306, 21.
 classis 18, 6. genus 188, 32.
 ritus 101, 36.
Aelius Lamia 242, 4. 247, 11.
L. Aelius Stilo 258, 4; 10.
Aelius Seianus 106, 5; 7. 109, 11.
 111, 14—22. 112, 23. 113, 20;
 37. 123, 25. 133, 18. 150, 32.
 162, 17; 18. 215, 32.
Aelia Paetina 161, 28; 29. 162,
 1; 13.
Aemilius Aelianus 62, 4; 8.
Mam. Aemilius 3, 19.
M. Lepidus triumviri pater 4, 12;
 13; 37.
L. Aemilius Paulus triumviri fra-
ter 13, 35.
M. Aemilius Lepidus triumvir 34,
 35. 36, 31. 41, 14. 42, 20; 30.
 44, 23. 49, 32. 52, 8. 63, 13.
 88, 32.
Lepidus triumviri f. 46, 2.
Paulus censor, Lucii f. 44, 21.
 155, 21.
L. Aemilius Paulus censoris f. 44,
 20. 46, 4. 66, 12.
Lepida Quirinii uxor 106, 16.
M. Aemilius Lepidus censoris ne-
pos, Drusillae maritus 130, 13.
 135, 29. 151, 27.
Aemilia Lepida censoris neptis
 161, 21.
Aemilius Macer 298, 37.
Aemilius Papus 38, 25.

- Aemiliana locus 156, 35.
 Aenaria 78, 28.
 Aeneas 190, 6.
 Aenobarbus v. Domitius.
 Aequiculi 215, 12.
 aesar 82, 23.
 Aesculapii signum 65, 1. insula 160, 27.
 Aeserninus Marcellus 58, 17.
 Aethiopes 145, 20.
 Aethiopia 22, 32.
 Aetna 301, 10.
 Aetnaeus vertex 142, 15.
 Aetolia 45, 6.
Afranius in Compitatibus 294, 22.
in Incendio 174, 35. 303, 3.
 L. Afranius 16, 5. 30, 16; 22. Africa 16, 28; 31. 26, 9, 29, 2. 43, 24. 60, 32. 100, 11. 184, 23. 202, 21; 34. 204, 32. 209, 18. 217, 9. 225, 34. 226, 16. 289, 26.
 Afer 292, 1. 294, 4. Afri 292, 9. pugiles 126, 33. Afrum genus 39, 27.
Africanum bellum 24, 22.
 Africanus v. Cornelius Scipio. triumphus 17, 5. 40, 38. Africancae 127, 6. 158, 15.
 Agamemnon 11, 32.
 L. Agerinus 186, 22.
 agger Romae 132, 8.
 agraria lex 9, 24.
 M. Agrippa 44, 8. 48, 28. 51, 31. 54, 21. 57, 17. 66, 2; 4; 11; 15. 67, 37. 68, 1. 81, 14. 82, 15. 89, 27. 91, 3. 121, 16. 129, 7. 264, 16.
 M. Agrippa (Postumus) iuvenis 46, 9. 62, 1. 66, 11; 23; 31; 33. 67, 12. 93, 34. 94, 3. 96, 34. 97, 34.
 Agrippina, Attici neptis 89, 27; 32; 34.
 Agrippina, Augusti neptis 66, 12; 13; 17. 71, 23. 108, 9—26. 121, 16; 30. 122, 6; 10; 16; 36. 124, 2. 125, 7. 129, 10.
 Agrippina, Neronis mater 121, 22. 162, 3; 11. 163, 17. 166, 35. 168, 26; 38. 169, 6. 172, 17—38. 174, 3. 182, 33; 36. 185, 38—186, 37. 187, 30. 190, 5; 28. 191, 9. 193, 27. 196, 34. 201, 22. 210, 15. 226, 13. 230, 30. 290, 10; 16; 24.
 Agrippinensis colonia 219, 27.
 Aliax 75, 34.
 Alani 242, 20.
 Alauda legio 11, 25.
 Albani 281, 7.
 Albanus a um. columnae 70, 38. mons 149, 23. secessus 252, 31. Albanum 181, 7. 244, 1. 292, 20.
 Albia Terentia 209, 30.
 Albis fluvius 46, 29.
C. Albucius Silus 271, 6.
 Albudignus fons 157, 18.
 Albulae aquae 184, 7. calidae 74, 33.
Alcaeus 277, 31.
 Alcmeon 190, 4.
 Magnus Alexander 5, 20; 22. 45, 26. 61, 29. 80, 3. 143, 1. 177, 32.
 Alexandria (Alexandrea) 16, 13; 21. 27, 1. 31, 23. 32, 23. 45, 11. 70, 5. 107, 38. 141, 16. 155, 38. 168, 20. 178, 18. 229, 10. 237, 26. 253, 1. 260, 8. 265, 20.
 Alexandria Neronis nutrix 196, 17.
 Alexandrinus 265, 19. 301, 34.
 Alexandrini 6, 34. 178, 17. 233, 25.
 Alexandrinus a um. *bellum* 24, 22. 88, 9. merces 83, 4. *navis* 82, 36. 193, 15. 204, 14. *peregrinatio* 177, 22; 23. pha-

- 157, 31. triumphus 17, 4.
 17. 57, 1.
 is dies 219, 33.
 ges 170, 28.
 1, 35. 25, 6. 72, 23. 128,
 12, 25. 177, 20. 213, 10.
 : gentes 90, 24.
 es 11, 2.
 icae securae peltaeque
 3.
 ruius vicus 121, 28.
 ii 6, 16.
 um 300, 15.
 eatrum 58, 3. 89, 24.
 37. 128, 3. 132, 21.
 5. 197, 15. 230, 31. 238,
 39, 38. 243, 9; 11. 249, 10.
 lii Tauri 51, 30. 126, 32.
 vius 31, 26.
 nus sinus 305, 7.
 on 282, 26.
 ius 301, 23.
 ia 39, 20.
 212, 36.
 296, 7.
 s 187, 16.
 3, 11. 305, 20. novus 157,
 A. et Anien 312, 6.
 nneus Lucanus 299, 10—
 6. 301, 33; 36. civili
 299, 14. famoso carmine
 31. Neronis laudibus 290,
 rae fatione quadam 299, 15.
 iaeus Melas 301, 36.
 iaeus Seneca 143, 10. 173,
 13. 187, 36. 196, 35. 301,
 32; 36.
 scribit (Marcus Lucii pa-
 ut videtur) 117, 9.
 (Clodii Licini?) 112, 13.
 Cimber 76, 13.
 ones 25, 5.
 a 133, 4.
 ius Carystius 287, 23.
 ius Commagenus 126, 9.
 ius quidam 215, 20.
- Antiochia 106, 25. 119, 16.
 antisophistae 91, 31. 261, 7.
 L. Antistius 11, 9.
 Antistius medicus 34, 30.
 Antistius Labeo 63, 12.
 Antium 64, 26. 102, 34. 121,
 35. 122, 22. 141, 15. 172,
 19. 174, 7. 181, 7.
 Antiatinae Fortunae 145, 6.
 Antonii 44, 36.
 C. Antonius, triumviri patruus
 39, 34.
 M. Antonius triumvir 22, 37. 32,
 20. 34, 34; 37. 35, 23. 41,
 13; 22; 34. 42, 15; 20; 30;
 32. 43, 5; 7. 44, 28. 45, 11;
 12; 23. 46, 18. 47, 9. 50,
 22. 61, 11. 65, 25. 69, 11.
 88, 22. 110, 29. 131, 8. 153,
 6; 11. 171, 22; 26. 268, 30.
 270, 22; 32; 34. 283, 2. scri-
 bit 76, 10. epistolae 40, 23.
 69, 20. ad senatum 22, 37.
 ad Augustum 69, 10. (de Au-
 gusto) 38, 29. 39, 26. 42, 8.
 44, 5. 50, 22. 66, 7. 68, 29.
 69, 2. (de Cn. Domitio) 171, 30.
 Antonius triumviri f. 45, 18. 66, 8.
 Iulius Antonius triumviri f. 148,
 20. 265, 9.
 Antonia maior triumviri f. 172, 3.
 Antonia minor triumviri f. Au-
 gusta 119, 5. 123, 1. 125,
 9. 129, 18; 38. 132, 36.
 148, 18. 149, 3; 38. 153, 1.
 226, 2.
 C. Antonius triumviri frater 16, 31.
 L. Antonius triumviri frater 41,
 23. 43, 12; 29. 68, 30. 88,
 17; 36. scribit 68, 30.
 Antonia Divi Claudii f. 153, 16.
 162, 13; 21. 163, 13. 187, 25.
 M. Antonius Gniphio 260, 7; 27.
 261, 34. de Latino sermons
 260, 21.
 M. Antonius Liberalis 272, 17.

- nus Gallus Pollionis f.* 290, Avelis 303, 27.
 298, 30. *epigrammate* 266, Aventinus 222, 22. mons 291, 22.
Ciceronis defensionem ad- Avernus lacus 43, 38. 184, 10;
Asinii Galli libros scri- 13.
Divus Claudius 168, 1. Aufidius Lurco 129, 17.
 Gallus, Pollionis nepos augustus 40, 32.
 1. Divus Augustus [C. Octavius 35,
 Marcellus, Pollionis pro- 5; 7. Thurinus 40, 16; 19; 24.
 s 169, 18. C. Caesar 40, 26. Caesar 62,
 adi 89, 18. 127, 32. 6. 69, 24; 30. 82, 23. 286,
 82, 30. 116, 21. 30—287, 1. 296, 38. 298, 11.
 equus 193, 32. Caesar Augustus 64, 30. Au-
 m ius 102, 21. gustus 40, 26; 30. Romulus
 a 104, 33. 40, 28. Quirinus 286, 30—287,
 95, 35. 1] 35, 5; 7. 36, 37. 38—85.
Capto 261, 25. 266, 12; 88, 25. 89, 16; 26. 90,
 7. 91, 8; 14; 38. 92, 12;
nus Philologus 261, 24. in 24; 36. 93, 34. 94, 24; 29.
olis ad Laelium Hermam 95, 29—36. 96, 34—38. 97,
 32. 262, 4. *tradit* 260, 9. 104, 4. 105, 15; 29. 106,
scripsit commentarios 262, 3; 29; 35. 109, 34. 110, 14.
tylen 262, 4. *breviarium* 111, 36. 115, 10; 37. 119, 9.
n Romanarum et praecepta 120, 20. 121, 19. 122, 3; 29.
tionem scribendi 262, 8; 10. 125, 33. 129, 10; 12. 130, 27.
 117, 37. 133, 33. 134, 29. 136, 34.
ae 105, 10. 132, 20. 190, 140, 31. 147, 6. 148, 7; 10;
 205, 19. 247, 25. 295, 15. 21. 149, 11. 150, 14; 30.
e 78, 34. 261, 24. 264, 152, 36. 157, 15. 158, 3; 4.
 289, 8. 299, 22. 161, 13; 23; 25. 171, 28; 33.
enses 277, 12. 172, 3. 181, 8. 199, 7. 200,
dorus 150, 4. 34. 215, 6; 24. 225, 13. 230,
 18, 3. 59, 13; 36. 175, 32. 235, 11. 243, 26. 264,
 191, 13. 19; 30. 265, 14; 18; 35. 268,
 294, 23. *Electra* 35, 22. 30. 270, 22. 280, 34. 286,
us Balbus 39, 21; 22. 29. 287, 2; 6; 13. 289, 19;
), 20; 21. 41, 11. 65, 20. 33. 296, 35; 38. 297, 1; 10;
 20; 28; 30; 33. 16; 17. 298, 31. 301, 21. 303,
us (Sempronius) 270, 9. 14.
 30. *scribendi genus* 75, 35. *edicta*
 Quintius. 50, 29. 52, 35. 62, 28. 63,
 257, 16. 22. *rationarium imperii* 50, 25.
 161, 14. 305, 25. 125, 33. 174, 10. *breviarium*
Ceres 78, 35. *totius imperii* 85, 31. *index*
 v. Caecilius. *rerum a se gestarum* 85, 29.
Vestinus 187, 9. *de funere suo* 85, 28. *litterae*
lasius 46, 4; 9. *autographae* 61, 31. 76, 22.

- ad Antonium* 76, 13. *ad Agrippinam neptem* 76, 18. 122, 10. *ad Horatium* 297, 24; 28. 298, 3; 14. *ad Iuliam Atram* 70, 30. *ad Liviam* 107, 13. 149, 13—150, 13. *ad Maecenatem* 297, 18. *ad Pompeium Macrum* 25, 22. *ad Tibertum* 56, 22. 62, 10 70, 14; 19. 72, 19—25. 78, 31. 96, 12—33. *ad L. Vicinum* 66, 21. *de vita sua libri XIII.* 75, 27. (ut videtur) 24, 11; 17. 38, 27. 40, 25. 50, 12. 57, 30; 37. 65, 32. 71, 32. 75, 37. 264, 18. 305, 14. *de Druso privigno* 148, 15. *Aiax tragoedia* 75, 33. *epigrammatum liber* 75, 30. *Sicilia* 75, 30. *hortationes ad philosophiam* 75, 26. *rescripta Bruto de Catone* 75, 24.
- Angusti forum 164, 13. *liberi* 91, 1. *simulacrum* 110, 9. *statua* 108, 17. 110, 5. 175, 27. 199, 18. *templum* 103, 14. 105, 20. 128, 1. 129, 3.
- Augustus mensis 52, 16. 84, 30.
- Augustus mons 106, 2.
- Augustum saeculum 84, 32.
- Augustus Nero 194, 2. *Vitellius* 218, 27.
- Augusta v. *Antonia minor*, *Claudia*, *Domitia Longina*, *Livia Drusilla*.
- Augustarum ornamenta 182, 30.
- Augustales sodales 150, 34. 209 36.
- Augustiani Neronis 181, 13.
- Augustinus currus 152, 37.
- Aurea domus 183, 33. 184, 212, 11.
- Aurelius Epicureus *quidam* 20, 34.
- Aurelius Opilius* 254 4. *Mu-*
rum libri 17. 96 1. *in*
 260, 6.
- Aurelia mater Caesaris 7, 13. 12, 9. 30, 5. 286, 17.
- Aurelius Cotta 3, 19.
- L. Cotta 32, 25. 298, 28.
- L. Cotta 257, 11.
- Aurelia via 208, 29.
- Aurunculeius 12, 8.
- L. Autronius 5, 37. 6, 3.
- Axius 6, 6.
- Bacchius 280, 33.
- Balbillus 188, 9.
- Baiae 43, 38. 66, 22. 89, 12. 127, 12. 184, 12. 186, 14.
- Baianus sinus 127, 31. 182, 15.
- Balearis insula 203, 36.
- basilica Gai et Luci 51, 23. *Iulia* 136, 14. 290, 14. *cuiusque oppidi* 84, 20. *basilicae* 6, 18. 138, 18.
- Basilides 229, 14.
- Batavi 139, 1.
- Bato 95, 22.
- M. *Bavius* 295, 33.
- Bauli 186, 17.
- Becco 223, 15.
- Beneventum 82, 25. 188, 14. 261, 20.
- Beneventanus 260, 34.
- Berenice 238, 16; 25.
- Berytinus 267, 6.
- Bessi 39, 12.
- Betriacum 213, 12.
- Betriacensis e. *acies* 228, 11. *Victoria* 219, 3. *copiae* 221, 34.
- Betriacus v. *Furius*.
- Biberius 103, 35.
- Bibliotheca novi templi 117, 16.
- Palatina 265, 23. *bibliothecae* 5, 23. 134, 37. 252, 37. *in Octaviae porticu* 265, 36. *publicae* 115, 29. *Graecae Latinaeque* 20, 4. 51, 16.
- Bibulus 9, 3—38. 10, 24. *in*
Antonia 3. 5. 23. 9, 30. 21, 24.

- Bithus** 280, 33.
Bithynia 4, 4; 6. 17, 29. 21, 36.
Bithynicus a um. fornix 21, 23.
 regina 21, 25.
Bogud 22, 28.
Bononia 81, 31.
Bononiensis 295, 15. Bononienses
 44, 35. 173, 24.
Boter 162, 19.
Bovillae 84, 10; 21.
Breuci 90, 24.
Britanni 12, 4. 139, 20.
Britannia 12, 6. 21, 2. 25, 33.
 127, 25. 156, 17. 158, 38.
 177, 17. 191, 1. 226, 6; 8.
 236, 33. 247, 20.
Britannicus a um. clades 189,
 33. expeditio 202, 21. 216, 7.
 triumphus 162, 31.
Britannicus Divi Claudii f. 162,
 14; 23. 168, 30. 173, 2; 16.
 185, 20; 24; 32. 236, 9—17.
Brixellum 213, 9.
Bructerus quidam 95, 16.
Brundisium 15, 38. 25. 36. 45,
 4; 10. 269, 30. 296, 13.
Brundisius 291, 32.
L. Brutus 33, 6; 8.
D. Brutus 33, 11. 34, 6. 35, 9.
 41, 38. 42, 7.
M. Brutus 21, 27. 22, 16. 33,
 11. 34, 27. 36, 4. 41, 22;
 27. 42, 34. 111, 33. 171, 19.
 200, 14. 213, 26. 263, 17.
 271, 31. 297, 7. *scripsit de*
 Catone 75, 24. *refert* 21, 27.
Burrus 188, 1.
Bursenus v. Valerius.
Byzantium 230, 13.
Caecilius Atticus 89, 27. 263, 31.
 264, 14.
Q. Caecilius Epirota 264, 14.
Metellorum factio 291, 16.
Q. Metelli oratio de prole augenda
 77, 26.
Metellus Numidicus 258, 9.
Q. Caecilius Metellus (Nepos) 8,
 3. 24, 11.
Caecilius Staius 291, 28; 38.
 292, 29; 33. 294, 23. *in Um-*
 bris 303, 2.
A. Caecinae liber de Caesare 30,
 35.
A. Caecina 238, 5.
Caelius mons 105, 33. 106, 2.
 230, 29.
Caenis 226, 2. 234, 7. 249, 2.
Caeruleus fons 157, 18.
Caesar v. Iulius.
Caesareae urbes 65, 9.
Caesarion 22, 35. 23, 3. 45, 21.
Caesetius Flavius 32, 13. 33, 4.
Caesonia 130, 31. 134, 23; 26.
 137, 11. 141, 38. 146, 12.
T. Caesonius Priscus 104, 12.
Calabri 296, 17.
Calabria 306, 12.
Calagurritanus 272, 24.
Calagurritani 61, 10.
Caldius 103, 35.
Caligula v. Iulius.
M. Callidius 289, 17; 20.
Callippides 103, 2.
Q. Calpenus 17, 28.
Piso 279, 20.
Cn. Piso 6, 13; 17.
L. Piso 10, 21. 34, 36.
Calpurnia 10, 21. 34, 1.
L. Piso 103, 37. 104, 1. 271, 27.
Cn. Piso 108, 2. 119, 21. 120,
 14. 215, 30.
C. Piso 130, 19; 24.
Pisoniana coniaratio 188, 13. 299,
 10; 32.
Piso Frugi Licinianus 206, 33.
 211, 6; 36.
Calvinorum familia 170, 5.
Calvus v. Licinius.
camelorum quadrigae 174, 3¹

- Campania 71, 9. 82, 32. 91, 13.
 103, 5; 13. 116, 21. 124, 22.
 130, 7. 136, 19. 150, 23. 222,
 23. 235, 15. 239, 22; 27.
 300, 37.
- Campanus a um. ager 10, 1. 39,
 25. pugiles 126, 34. via 80, 14.
- campus v. Martius.
- Canace 179, 7.
- Caninius Rebilus 31, 17. 176, 26.
- canis i. e. Cynicus 231, 38.
- Tib. Cannutius 270, 23.
- Cantabria 46, 25. 74, 12. 203, 8.
- Cantabricus a um. bellum 46, 18.
 75, 27. expeditio 51, 19. 90, 17.
- Canus chorales 205, 14.
- Capita bubula 39, 36.
- Capitolium 6, 19. 7, 35. 80, 18;
 34. 129, 4. 194, 1. 222, 6,
 230, 21. 233, 15. 241, 22. 244,
 15; 17. 249, 18. 250, 27. 253,
 38. Beneventi 261, 20. Capuae
 103, 13. 144, 38.
- Capitolinus a um. area 129, 5.
 134, 29. certamen 249, 11.
 ludi 279, 20. v. Iuppiter,
 Venus.
- Cappadocia 119, 14. 230, 16.
 295, 34.
- Cappadox 102, 30.
- Capreae 71, 16. 78, 25. 82, 33.
 83, 9; 13. 103, 15. 111, 3.
 112, 29. 116, 38. 117, 19.
 123, 2. 216, 34.
- Capreensis secessus 104, 13.
- Caprineum 104, 24.
- capricornus sidus 81, 21.
- Capua 33, 18; 23. 103, 13. 144, 38.
- Capys 33, 23; 24.
- Caranus 303, 28.
- carbasus ventus 305, 24.
- Carinae 93, 30. 264, 3.
- Carmeli dei oraculum 228, 1.
- Carnulus 112, 10; 11.
- Carthago 292, 2; 9. Nova 203, 21.
- Carthaginiensis 291²⁸
- Cascae duo 34, 19; 20.
- Casius Iuppiter 179, 37.
- Caspius a um. portae 177, 30.
 sinus 305, 6.
- Cassiope 179, 37.
- C. Cassius 33, 10. 36, 4. 41, 23;
 27. 111, 33. 171, 19. 188, 27.
 200, 13. 213, 26. 263, 18.
- L. Cassius 26, 36. fortasse idem
 ac superior.
- Cassius Scaeva 28, 23; 24.
- Cassius Parmensis quadam epistola*
 39, 29.
- Cassius Patavinus 61, 37. 62, 2.
- Cassius Severus* 63, 35. 125, 29.
 215, 17. 266, 7. 290, 29.
- Cassius Chaerea 144, 27. 145,
 8; 29; 33.
- Cassius quidam 144, 36. 145, 6.
- Cassius Longinus 130, 1. 145, 7.
- Cassius Longinus iuris consultus
 188, 26.
- Castoris aedes 6, 25. 95, 27. 128, 24
 ad Castoris 213, 11.
- Castricius 64, 6.
- Catilina 7, 18. 8, 17; 21; 22.
 39, 9. 79, 32.
- Cato (censorius) 264, 9. 291, 21.
origines 76, 15.
- M. Cato (Uticensis) 7, 28. 9, 9.
 10, 8. 14, 20. 23, 12. 43, 4.
 76, 26.
- Catthi 244, 23; 27.
- Cattha mulier 221, 19.
- Catullus v. Valerius.
- Q. Catulus Capitolinus 7, 35. 80,
 18; 27. 199, 22. 200, 20.
 258, 20.
- Catulina domus 264, 33.
- Cauchi 160, 15.
- Cauchius 160, 16.
- Celadus 68, 16.
- censores 55, 14.
- census 50, 19. 95, 30.
- centumviri 55, 8. 231, 6. 245,
 19. 271, 21. 290, 14.

- nii montes 45, 6.
 pithecus 183, 23.
 303, 9. *Atica* 78, 35.
 rmpiae 175, 32.
 us 234, 24; 29.
estius Pius 272, 4.
 laei 221, 16. 249, 34.
 306, 25.
 cles 116, 29.
 90, 8.
 iactus 278, 13—18.
 ules 280, 10; 22.
 tus 161, 6.
 tiani 177, 2.
 ogonus 289, 7.
 o v. *Tullius*.
 a 4, 10. 5, 32. 230, 14.
 i, 24. 306, 12.
 301, 25. *Cilices piratae* 306,
- i 7, 1. 142, 25.
 icum bellum 47, 27.
 ia 109, 19.
 inatus 135, 6.
 v. *Cornelius, Helvius*.
 i 44, 26. 116, 22.
 s ventus 156, 20. 305, 25.
 158, 11. 179, 26. 181, 14.
 ; 13. 244, 20. 279, 15.
 sis e. *pompa* 236, 18. *fa-*
 nes 245, 4.
 ses 17, 33. 89, 19. 127,
 173, 10. 243, 27. *plebei*
 20. *votivi* 58, 31.
 Cerealis 247, 8.
 iactus 278, 18; 19.
 ius Marcellus v. *Marcellus*.
 ius a um. aqua 157, 17.
 ilia 167, 2. *gens* 86, 5.
 ii 86, 20. 87, 18. 89, 6.
 audii tantum duo 86, 15.
 Claudius 86, 9.
 ius Regillianus decemvir 86,
- Claudius Caudex Caeci frater* 86,
 23.
Tiberius Nero Caeci f. 87, 30.
Appius Claudius Pulcher Caeci f.
 87, 3; 16; 30.
Claudia Caeci f. 87, 13.
Claudia Caeci neptis 87, 10.
Tiberius Nero 86, 24.
Claudia virgo Vestalis 87, 25.
Claudius Drusus 87, 1.
Appius et Pulcher Claudii fratres
 261, 36.
P. Clodius v. *Clodius*.
Claudia Clodii f. 65, 27.
Tiberius Nero, Liviae maritus 65,
 33. 88, 9—27. 89, 15.
Divus Claudius [Tiberius Claudius
Drusus 148, 22. *Caesar* 147, 5]
 125, 11. 128, 1. 129, 32. 141,
 21. 147—169. 472, 27; 30·
 35. 173, 12; 23; 29; 31. 174
 1. 185, 10. 190, 28. 202, 18.
 206, 2. 209, 11—28. 216, 5;
 14; 20. 217, 1. 226, 5; 9.
 235, 31. 236, 11. 243, 26.
 266, 23. *multa scripsit* 148,
 38. *historiae post caedem Cae-*
saris 158, 4. 167, 32. *historia*
a pace civitli 167, 34. *Graecae*
historiae 168, 19. *Tyrrhenicon*
XX 168, 20; 22. *Carchedonia-*
con VIII 168, 19; 22. *de vita*
sua 167, 38. *de ratione lit-*
terarum 168, 4. *Ciceronis de-*
fensio adversus Asinii Galli li-
bro 168, 1. *de aleaearte* 164,
 23. *libello quodam* 148, 32. *Divi*
Claudi templum 230, 29.
Claudia Divi Claudii filia 162,
 12; 18.
Claudia Augusta Neronis filia 187,
 22.
Clearchus 277, 38.
Clemens 97, 34. 98, 9.
Cleopatra 16, 18. 22, 30. 23, 3.
- s *Claudius Caecus* 86, 22.
 31. 160, 1; 3.

- 44, 31. 45, 12—23. 69, 11. 171, 27.
- clipeus aureus 126, 13.
- Clitumni nemus flumenque 138, 38.
- Clodia lex 246, 29.
- Clodianus 251, 33.
- Ser. Clodius* 258, 4; 9.
- P. Clodius 5, 14. 10, 13. 12, 11. 30, 2. 65, 27. 87, 18.
- S. Clodius* 270, 30.
- Clodius Licinus* 265, 25. 112, 13?
- P. Clodius Quirinalis* 272, 15.
- Clodius Macer 204, 32.
- Clodius Pollio 241, 18.
- Clunia 203, 28.
- Cluvius Rufus 178, 36.
- minor Codeta 18, 5.
- M. Coelius in oratione pro se de vi* 270, 8. 289, 30.
- collegia 19, 19. 53, 11.
- coloniae 60, 12.
- Colosseros 135, 14.
- colossus 183, 35. 233, 12. collossea statua 235, 6.
- Columbus 144, 3.
- Columbinum venenum 144, 4.
- comitium 6, 18. 58, 30. 246, 5.
- comitalis morbus 20, 19. 141, 34. 185, 34.
- Commagene 230, 14.
- Commagenus rex 126, 9.
- comœdia 280, 9.
- compitalicii ludi 52, 25.
- Concordia Vitellius 222, 15; 16.
- Concordiae aedes 95, 27. 222, 14.
- Confluentes 121, 59.
- congiaria 57, 8; 18; 23. 95, 26. 108, 31. 126, 25. 157, 33. 173, 21. 244, 6. 279, 29.
- Consus 279, 10—16.
- Consualia 279, 9; 11.
- Cordubensis 62, 5. 299, 10. 301, 32.
- Corfnium 15, 36. 171, 8.
- Corinthus 200, 21.
- Corinthia vasa 69, 32; 36. 101, 7.
- Corintharius 69, 35.
- Corneliorum genus 26, 11.
- Scipionum nomen 26, 10.
- Scipionis monumentum 291, 25.
- P. Scipio Africanus 292, 10; 17; 23. 293, 6; 16; 18; 29. 294, 17.
- Cn. Cornelius Dolabella 294, 9.
- Cornelius Dolabella 4, 16. 23, 34. *actiones* 21, 21.
- L. Cinna quater consul 3, 11.
- Cinnana tempora 146, 25.
- L. Cinna filius 4, 37.
- Cornelia Cinnae quater cos. f. 3, 11. 5, 3; 12.
- L. Cornelius Sulla Felix 3, 13; 20. 4, 11; 36. 5, 13. 7, 1. 20, 32. 29, 37. 30, 29. 31, 27. 110, 27. 263, 11. *de rebus suis* 263, 14.
- Sullanus a um. tempus 262, 18. tempora 263, 19.
- Cornelius a um. lex 53, 34. leges 7, 5.
- P. Sulla 5, 36. 6, 3.
- Sulla Faustus 12, 36. 30, 22. 263, 12.
- Cornelius Phagita 29, 36. 3, 17.
- Cornelius Epicadus* 263, 11. *de Sullae rebus* 263, 14.
- Cornelius Alexander Polyhistor* 265, 22.
- P. Scipio (Metellus) 16, 27. 17. 2. 26, 7. 88, 11.
- P. Dolabella 16, 32.
- Dolabella 263, 25.
- Cornelius Cinna 36, 6.
- Cornelius centurio 49, 8.
- Cornelius Nepos* 24, 1. 287, 36. 300, 14. *scribit* 72, 30. 270, 18. 292, 13. 293, 20. *libello quo distinguit litteratum ab erudito* 258, 30.
- Cornelius Balbus* 31, 36. 33, 28. 51, 30.
- C. Cornelius Gallus* 67, 26—30. 263, 4. 264, 17; 20. 296, 25

- ius Sabinus 145, 30; 32.
 mathematicus 145, 5.
 s Sulla 162, 22.
 olabella 205, 9.
 ius Laco 205, 28.
 ius Fuscus 244, 25.
 ia maxima virgo Vestalis
 , 3.
 ius Tacitus 287, 21.
 ius 295, 30.
 ia epigrammatis 295, 32.
 ius 51, 28.
 us v. Valerius.
 ia praedia 225, 14.
 ius 294, 7.
 s 68, 16.
 ia 3, 9.
 66, 8.
 v. Aurelius.
 s 102, 18. 177, 20.
 ia um. iactus 278, 13—16.
 us 233, 12.
 ius Pansa 264, 38.
 ius Zmyrnae 265,
 5.
 s v. Licinius.
 s 257, 15. 263, 10.
 na 229, 17. 295, 24. 296, 9.
 nensis 296, 12.
 ius Cordus 54. 24. 111,
 125, 29.
 225, 24.
 s 260, 28. 300, 22.
 o 121, 19. 208, 22.
 i lex 66, 32.
 ius pater et filius 22, 12.
 ius pater in oratione qua-
 s 23, 8. in orationibus 6,
 1; 12. in actionibus 21, 21.
 ius filius 13, 35. 16, 31.
 , 28. 289, 25.
 ius 8, 19; 21; 25.
 ius lacus 64, 12. 208, 16.
 s fons 157, 18.
 s Nicta 263, 21. de Lucilio
 , 37.
- Q. Curtius Rufus* 272, 9.
 Cutiliae 235, 16.
 Cybiosactes 233, 25.
 Cynaegirus 28, 29.
 Cynicus 231, 35.
 Cynobellinus 139, 20.
 Cyrenae 225, 25.
 Cyrus 36, 28.
 Cyziceni 102, 22. 60, 28.
 Daci 20, 9. 41, 6. 46, 26. 103,
 29. 244, 24; 27.
 Dalmatia v. Delmatia.
 Danubius 94, 15.
 Dareus Parthus 127, 20.
 Datus 190, 16.
 December mensis 52, 26. 70, 12.
 121, 12.
 decimae 131, 28. 206, 6.
 decuriae iudicum 53, 21. 126, 1.
 154, 24. 206, 1. scribarum
 147, 23.
 decuriones colonici 60, 16.
 Delmatia (Dalmatia) 46, 25. 154,
 5. 213, 20.
 Dalmatae 90, 24. 289, 34.
 Delmaticus a um. bellum 46, 17;
 18. triumphus 47, 17.
 Delphi 191, 3.
 Demetrius Cynicus 231, 35.
 Demochares 44, 15.
 Dertosa 204, 14.
 Dexter 287, 28.
 Dialis e. flaminium 52, 25. sa-
 cerdos 243, 37.
 Diana 262, 25; 28. aedes 51, 28.
 Dictynna 262, 29.
 Dido 184, 22.
 Didymeum 128, 7.
 Didymus Chalcenterus 281, 15; 16.
 Diodorus 233, 19.
 Diodorus Megaricus 277, 36.
 Diogenes grammaticus 100, 26.
 Diomedes 68, 18.
 Dionysius Scytobrachto 260, 9.

- Dionysius Arei f. 77, 15.
 Diocurides 61, 30.
 diribitorium 156, 35.
 Dis pater 212, 36.
 Dias Fidius 96, 22.
 doctores 19. 11. 57, 28. 258,
 24. 269, 3.
 Dolabella v. Cornelius.
 Domitianus [Caesar 241, 29. 242,
 35. 248, 32. Divus 253, 29]
 224, 4. 225, 38. 240, 21.
 241—254. *de cura capillorum*
 252. 22.
 Domitianus Flavii Clementis f.
 250, 22.
 Domitianus mensis 249, 28.
 Domitia gens 170, 5.
 Calvinorum et Aenobarborum fa-
 milia 170, 6.
 Domitiorum gentile monumentum
 196, 17. praenomina duo 170, 15.
 L. Domitius, qui primus Aeno-
 barbus dictus est 170, 7.
 Cn. Domitius Allobrogicus 170, 28.
 Cn. Domitius Aenobarbus censor
 170, 25. 171, 1. 268, 11.
 Cn. Domitius Calvinus 16, 33.
 L. Domitius Neronis abavus 11,
 4; 17; 20. 15, 35. 171, 4.
 Cn. Domitius Aenobarbus Neronis
 proavus 44, 34. 171, 17.
 L. Domitius Aenobarbus Neronis
 avus 171, 32.
 Cn. Domitius Aenobarbus Neronis
 pater 172, 4—18; 23; 31. 174,
 3. 182, 29. 201, 22; 37. 210,
 2. 215, 26.
 Domitia Lepida Neronis amita
 172, 15; 34. 173, 19.
 Domitia Neronis amita alia 186,
 37. 290, 16.
 Nero Aenobarbus 173, 17. 191, 23.
 Domitia Longina Domitiani uxor
 [Augusta 242, 38] 240, 38.
 241, 1. 242, 3; 36. 247, 12;
 27. 249, 8; 29 253, 23
 Domitilla v. Flavia.
 Domitius Marsus 261, 10. 264,
 Domitius Afer 290, 34.
 Dorice 109, 20.
 Doris dialectos 109, 19.
 Doryphorus 183, 5.
 Drausus 88, 2.
 Drusinae fossae 147, 4.
 Drusi Livii 87, 36.
 Drusus primus 88, 1.
 (M. Livius Drusus) 88, 6.
 Drusus Tiberii avus 89, 23.
 Drusus Tiberii frater [Deci-
 147, 5. Nero 88, 27. 147
 296, 36. Germanicus 148
 70, 21. 84, 4. 90, 3. 95,
 106, 27. 118, 6. 119, 5. 1
 5—148, 19. 153, 1; 8.
 24. 297, 37. Idemne
C. Drusus 80, 8.
 Drusus Caesar Tiberii f. 84,
 85, 13. 89, 29. 91, 11.
 29. 97, 8. 98, 15. 103,
 107, 27—35. 112, 21. 216,
 Drusus Germanici f. 108, 27—
 6. 113, 31. 121, 23. 123,
 151, 23. 209, 32.
 Drusilla Germanici f. 121,
 129, 36. 130, 10.
 Drusus Divi Claudii f. 162,
 15.
 Dryidae 161, 12.
 Dyrrachium 16, 35. 25, 36.
 15.
 Dyrrachina munitio 28, 10.
 Ecloge 196, 16.
 Efficus Calvinus 258, 21.
 M. Egoatius 46, 3.
 Electra 35, 22.
Elephantidis libri 104, 19.
 Eleusinia sacra 161, 14. 186,
Q. Elogi ad Q. Vitellium libi
 215, 6.
Annie Naevia 123, 28. 131,

- us 257, 6; 17. 291, 21
annales 40, 33. 96, 20.
 7. 260, 30.
*posterior, qui de litteris
 sque libros duos, item de
 et de augurandi disci-
 volumina scripsisse fertur*
 2.
ilitus 196, 5. 250, 16.
s quidam 259, 34.
 secta 260, 24.
ius 270, 21.
Marullus 32, 12. 33, 4.
Nucerinus 270, 26.
na 280, 37.
 79, 10.
mes Philologus 261, 38.
am 280, 16.
Venus 161, 15.
culus 135, 12.
 93, 30. 183, 32. 298, 33.
s campus 160, 36.
 5, 35. 209, 11. 279, 1; 2.
ligna 82, 23.
iscalonita 250, 3.
 1, 28.
n 115, 27. 276, 15.
s 124, 33.
in Phoenissis 525 sq.
 600 48, 34. *in Tele-*
 6, 34. 277, 3. *Euripi-*
mus 278, 10.
n circo 17, 34.
 103, 22; 24.
 agitator 144, 7.
 asinarius 82, 8.

ribules 56, 15.
s Labeo 293, 32.
nus 33, 1.
fricanus 148, 20.
us Quintilianus 272, 22.
usina 144, 5. *veneta* 217,
 1, 10. *quattuor* 245, 4.
us Strabo 268, 5.

Fannius Caepio 46, 3. 90, 10.
fasti 28, 11. 88, 13. 264, 37.
fatales libri 32, 26.
fatidici libri 52, 9.
Faunus 215, 7. 313, 1.
Favonius 43, 4.
Favor archimimus 233, 27.
Faustus v. Cornelius.
Felicitatis simulacrum 88, 30.
Felix 162, 32.
Fenestella 281, 4. 292, 5; 12
 300, 21.
Ferentium 209, 10. 225, 37.
Fidenae 103, 19. 133, 34.
Flaminia via 51, 38. 85, 2.
Flavia gens 224, 2. *Flaviae gen-*
tis templum 241, 15. 244, 18.
 250, 27. 252, 9.
Flavii generis origo 231, 18.
Flaviorum suburbanum 227, 12.
Flavialium collegium 243, 38.
Flaviani 222, 5.
T. Flavius Petro, Domitiani pro-
avus 224, 6. 225, 4.
Flavius Sabinus, Domitiani avus
 224, 10. 227, 18.
Flavius Sabinus, Domitiani pa-
truis 221, 35. 222, 5. 224, 17.
 225, 19. 226, 19. 241, 23.
Flavius Liberalis, Vespasiani so-
cer 225, 36.
Divus Vespasianus v. Vespasianus.
Flavia Domitilla, Domitiani ma-
ter 225, 33. 226, 1.
Divus Titus v. Titus.
Domitianus v. Domitianus.
Domitilla, Domitiani soror 225,
 38. 226, 1.
Flavius Sabinus, Domitiani pa-
truellis 247, 27. 249, 4.
Flavius Clemens, Domitiani pa-
truellis 250, 19.
Domitilla, Clementis uxor 251, 26.
Florales ludi 201, 34.
C. Fonteius Capito 121, 26.
Fontelus Capito 204, 32.

- Formiani 217, 37.
 Formianum 289, 11.
 Forouliensis 296, 25.
 Fortuna 66, 28. 201, 8; 11. 207,
 11; 14. 250, 32.
 forum 6, 18. 12, 19. 51, 2;
 5. 52, 34. 63, 28. 128, 24.
 181, 15.
 Fucinus lacus 20, 7. 157, 14;
 20. 159, 1. 164, 3.
 fugitivi 39, 9.
Fulvius 281, 5.
 M. *Fulvius Nobilior* 294, 10.
Fulvia 45, 19. 65, 27; 28. 270, 33.
Fundi 88, 28. 200, 31. 203, 2.
Fundana 88, 29. 217, 22.
Fundanus 129, 17.
Furiae 186, 32.
Camillus 88, 5. 161, 24.
Furius Philus 292, 18; 24. 294,
 17.
Furius Leptinus 17, 28.
 M. *Furius Bibaculus* 258, 36.
 261, 18. 262, 32. 295, 24.
ad Gallum 263, 3.
Camillus Arruntius 210, 1.
Furius Camillus Scribonianus 154,
 4. 165, 15. 209, 20.
Furnii pater et Alius 289, 28.
16. 305, 25. cisalpin
 14, 6. citerior 14, 9.
 comata 10, 33. 90, ;
 23. omnis 11, 35. }
 88, 3. togata 258, ;
 18. transalpina 14, 5.
Galliae 10, 30. 11, 30.
 22, 5; 6. 72, 21. 1
 106, 19. 140, 20. 1
 191, 9. 192, 23; 30.
 204, 34.
Gallus Insuber 291, 26
 191, 32. quidam 56,
Galli 31, 21. 32, 37; 3
 9. 161, 12. 190, 26.
 200, 6. 206, 27.
Gallicus a um. bellum
 24. bella 28, 31. 189,
 ercitus 171, 7. habitu
 provincia 160, 6. tr
 17, 4; 7. 22, 2; 25.
 lum 11, 25. 200, 6.
Gallicanus. homo 223, 1;
 nes 192, 21.
ad Gallinas 199, 11.
 Q. *Gallius* 50, 7.
 M. *Gallius* 89, 12; 14.
Gallograecia 133, 11.
gallus Matris deum 68,
Gallus v. Cornelius.
Gamala 237, 9.
Gebenna 11, 36.
Gelotiana 127, 9.
Gemoniae 108, 23. 112,
 26; 34. 223, 7.
Genius Augusti 65, 11.
 lae 132, 13.
Gergovia 12, 7.
Germania 25, 35. 47,
 3. 94, 5; 19; 31. 95,
 37. 119, 8. 120, 25.
 142, 23. 146, 1. 151, ;
 34. 204, 32. 226, ;
 33. 251, 15. inferi
 25. superior 206, 26.
 244, 30.
- A. *Gabinus* 22, 10.
Gabinus Secundus Cauchius 160,
 16.
Gadareus 109, 28.
Gades 5, 19.
Gaditanum fretum 305, 1.
Gaetuli 292, 7.
Gaetulicus v. Lentulus.
Galba v. Sulpicius.
Galeria Fundana 217, 22.
Gallia 11, 19. 12, 7. 15, 11. 22,
 27. 23, 23. 46, 30. 88, 3;
 12. 90, 26. 122, 5. 127, 33.
 137, 20. 200, 13. 202, 10.
 219, 4. 242, 7. 260, 7. 262,

- iae 242, 7.
 as 102, 30.
 i 12, 2; 8. 46, 28. 61, 11.
 l. 103, 29. 139, 26. 144,
 8, 4. 161, 7. 186, 4. 205,
 0, 35.
 icus a um. bellum 90, 23;
 47, 12. 171, 35. bella 46,
 xpeditio 139, 2. gens 160,
 egiones 229, 3. res 218,
 sermo 140, 21. victoria
 29.
 icianus exercitus 212, 19.
 25. Germaniciani 98, 1.
 12.
 icus Drusus 148, 1.
 icus Caesar Drusi f. 54,
 6, 13. 85, 14. 98, 2; 8.
 4. 107, 27; 35. 108, 6.
 5. 119, 5—121, 24. 122,
 15; 17; 35. 124, 10. 140,
 48, 19; 23; 34. 149, 19.
 13. 153, 3. 162, 3. 163,
 72, 17. 209, 32. 215, 30.
cetera reliquit et comoe-
Graecas 120, 7. 153, 4.
 ci liberi 54, 10. 85, 14.
 7. 109, 13. 111, 21. 121,
 llii 108, 29.
 cus Claudius 148, 23.
 ii filius v. Britannicus.
 ius 218, 27. 221, 17. Do-
 rus 249, 26.
 icus mensis 125, 9. 249, 27.
 ; oraculum 93, 16.
 um 156, 21.
 3, 8.
 n ossa 71, 17.
 87, 8.
 2, 17.
 88, 6.
 13, 12. 106, 19. 128, 23.
 30. 181, 5. 182, 31. 186,
 97, 10. 292, 22. 294, 7.
 12.
 28, 29. 133, 9. 179, 35.
 ONIUS.
 257, 8. 258, 34. 259, 2. 269,
 11. 276, 23. 293, 38. 294, 35.
 305, 4. *Graecorum historici*
 22, 36.
 Graeculus 155, 14. Graeculi 91,
 21. 109, 16.
 Graecus a um. bibliothecae 20,
 4. 25, 23. 51, 16. certamen
 59, 29. cliens 56, 21. comoe
 diae 120, 7. 153, 4. consue-
 tudo 259, 29. disciplinae 77,
 10. eloquentia 270, 30. epistula
 161, 3. exercitationes 270, 7.
 facundia 127, 34. grammaticus
 265, 21. habitus 83, 4. inscri-
 ptio 193, 19. Kalendae 76, 24.
 litterae 33, 24. 261, 33. 295,
 37. poemata 115, 27. prover-
 bium 103, 3. 178, 8. 185, 13
 pugiles 59, 33. rhetores 233,
 11. sermo 116, 2. 178, 16.
 studia 168, 8. versus 108, 10.
 vocabulum 302, 27.
 Graece 116, 10. 166, 30. 168,
 10. 173, 25. 190, 2. 236, 25.
 243, 32. 249, 22. 260, 12.
 268, 24. 269, 35. 303, 33.
 Graecanica toga 243, 35.
 Hadrianus 40, 22.
 Hadriaticum mare 94, 16. 304, 35.
 Hadrumetum 226, 17.
Halosis llii 189, 25.
 Halotus 169, 5. 206, 14; 16.
 Hannibal 86, 26. 247, 20. 286, 20.
 Harpocras 162, 34.
 Hasdrubal 86, 25.
Q. Haterius 98, 35. 99, 19.
 290, 7.
 Hecatebeletes 190, 9.
 Hector 107, 34. 179, 16.
 Hecuba 115, 35.
 Helius 180, 5.
 Hellespontus 26, 36. 127, 24.
 Helvetii 224, 15.

- Helvidius Priscus* 232, 14, 247, 22.
Helvidius Ailius scaenico exodio 247, 25.
 Helvia 289, 4.
 Helvius Cinna 23, 3, 36, 5.
Cinna 262, 28. *Zmyrna* 265, 3; 5.
 Hercules 25, 19, 179, 8, 197, 14, 231, 19, 302, 10. Gadibus 5, 20. Tiburi 71, 10, 121, 37. Musarum 51, 27. Sandon 302, 12.
 Herennius 289, 11.
 Hermæum 152, 6.
Hermas 261, 34. v. Laelius.
Hermippus peripateticus 287, 28.
Hermogenes Tarsensis 247, 1.
 Heroum arma 71, 18.
 Hiempsal 29, 10.
 Hierosolyma 79, 2, 190, 34, 237, 18.
 Hilarion 85, 8.
 Hipparchus 231, 34.
Hipponax 277, 17, 282, 18.
 A. Hirius 42, 7; 13; 19, 68, 31, 88, 35, 268, 25. *de bello Gallico* 24, 24. *praefatione* 24, 32.
 Hispania 6, 14, 16, 5; 29; 37, 23, 19, 24, 17, 68, 31, 86, 25, 103, 27, 200, 3; 10, 203, 31, 205, 27, 206, 30, 209, 1; 9, 305, 25. Tarraconensis 203, 2, ulterior 5, 18, 8, 30, 25, 9.
 Hispaniae 13, 12, 41, 1; 6, 106, 19, 192, 3, 204, 34.
 Hispanus 265, 18. Hispani 36, 18.
 Hispanicum fretum 220, 26. verbum 74, 34.
 Hispaniensis e. *bellum* 24, 23. exercitus 228, 24. triumphus 17, 6. victoria 17, 22.
 Histria 249, 3.
Homeri carmina 134, 34, 194, 11. *Iliados* 2, 204 sq. 128, 16, 249, 5, 3, 40, 67, 18, 5, 25, 208, 25, 7, 213, 234, 23, 11, 146 sq. 96, 24, 10, 196, 1, 21, 109, 252, 24, 5, 192, 2, 1, 24, 61, 85, 6.
 Homerici versus 168, 14.
 Homerii scyphi 194, 10.
Q. Horatius Flaccus 296, 4; 298, 34. *carminum libri quatuor* 296, 33—38, 298, 1, *culare carmen* 297, 36. *sermones* 298, 2. *satirarum* 2, 308, 298, 13. *epistolarum* 1, 15, 298, 13, 2, 1, *Isq.* 29, 2, 1, 70, 261, 9. *spuria* 24.
 Hortalus 105, 28.
 Q. Hortensius 105, 28.
 Hortensianae aedes 70, 37. collis Hortulorum 196, 19.
 Tullus Hostilius 279, 22.
Hybreas 272, 28.
 Hyginus v. Iulius.
 Hylas 60, 7.
 Ianiculum 215, 11, 291, 26;
 Ianus geminus 176, 8. Quirinus 47, 13. marmoreus 52, Iani 249, 20.
 Icarus 175, 15.
 Icelus Marcianus 196, 12, 29, 209, 1.
 L. Icius 58, 22.
 Idaea mater deum 87, 11.
 Ilerda 30, 15.
 Ilium 32, 23, 276, 16. *Iliades* 189, 25.
 Ilienses 107, 32, 161, 2; 5, 173.
 Ilibanus 303, 27.
 Illyricum 10, 32, 14, 6, 16, 32, 46, 26, 48, 19, 82, 93, 15, 94, 7; 14; 21, 95, 97, 37, 209, 20.
 Illyricus exercitus 46, 13.
 Inalpinæ gentes 46, 27.
 Incitatus equus 144, 8.
 Indii 47, 6.
 Indicus sinus 305, 6.
 Inferum mare 61, 9, 304, 33; Insuper Gallus 291, 29.

- Internum mare 304, 33.
 Invictus 94, 23.
 Iosepus 228, 4.
Isaeus 272, 31.
Isauria 281, 28.
Isauricus v. *Servilius*.
Isidis sacra 214, 24.
Isiacus 241, 25.
Isidorus Cynicus 190, 14.
Isthmus 20, 9. 128, 8. 177, 27.
 189, 4.
Isthmia 181, 3.
Italia 13, 11. 17, 20. 19, 7. 23,
 26. 30, 28. 32, 24. 33, 26.
 43, 8. 44, 37. 45, 4. 60, 9;
 12. 65, 5. 87, 2. 90, 13. 94,
 14. 102, 7. 126, 6. 155, 36.
 159, 29. 160, 30. 184, 16. 221,
 15. 229, 9. 237, 29. 245, 9.
 247, 24. 271, 29.
Italae res 298, 9.
Italici 230, 36. 292, 8. *tirones*
 177, 31.
Iuba 16, 28. 26, 7. 27, 19. 29, 11.
Iuba filius 131, 7.
Iudaea 79, 1. 162, 33. 209, 9.
 226, 32. 228, 1, 239, 9; 17.
Iudaeus 72, 22. *Iudaei* 36, 3.
 101, 38. 161, 6. 226, 34. 229,
 31. 287, 21.
Iudaicus a um. *exercitus* 221, 25.
 228, 35. *fiscus* 248, 32. *ritus*
 101, 38. *triumphus* 242, 14. *vita*
 248, 34.
Iugurtha 6, 38.
Iulii 5, 9.
Caesar quid? 286, 13.
Iulius Caesar primus 286, 21.
C. Iulius Caesar primus 146, 25.
C. Caesares omnes 146, 24.
Caesar Strabo 24, 5. *oratio pro*
Sardia 24, 7.
Iulia dictatoris amita 5, 3; 6.
Iulia dictatoris soror 30, 5. 39,
 21. 40, 36.
C. Iulius Caesar dictator 3—37.
C. Caesar 39, 21. 53, 1. 80,
 32. 88, 9. 171, 4. 294, 31.
 295, 20. *Caesar* 40, 37. 41, 6.
 42, 1; 34. 45, 21. 54, 18. 59,
 24. 68, 30; 31. 80, 37. 81,
 11. 88, 13. 188. 27. 265, 20.
 268, 28. 299, 15. *Iulius Caesar*
 200, 12. *Divus Caesar* 81,
 36. *Divus Iulius* 38, 16. 43,
 26. 45. 19. 52, 13. 81, 5. 84,
 34. 136, 33. 156, 18. 157, 16.
 218, 19. 228, 10. 260, 15.
epistulae 12, 29. *ad Ciceronem*
 25, 13. *ad familiares* 25, 14.
ad senatum 25, 10. *orationes*
 24, 9. *divinatio et actiones in*
Cornelium Dolabellam 4, 16. 23,
 34. 24, 8. *pro Bithynis* 21, 37.
pro Q. Metello 24, 11. *in C.*
Memmium 29, 26. *contiones apud*
milites 24, 17. 27, 20. *Antica-*
tones duo 25, 5; 8. *de ana-*
logia libri duo 25, 4; 6. *rerum*
suarum commentarii Gallici ci-
vilibusque belli Pompeiani 24, 21
 —25, 4. *Iter poema* 25, 6; 8.
epigramma 294, 31. *laudes Her-*
culis, tragoedia Oedipus, dicta
collectanea 25, 20.
Caesarianus a um. *nex* 171, 18.
partes 289, 18.
Iulius a um. *basilica* 136, 14.
 290, 14. *curia* 146, 20. *fami-*
lia 148, 23. *lex* 33, 19. 39,
 25. 185, 27. *mensis* 31, 9.
 286, 13. *portus* 43, 38.
Iuliani milites 30, 17.
Caesarion 22, 35. 23, 3. 45, 21.
Iulia dictatoris filia 3. 12. 10, 22.
 12, 10; 21. 22, 15. 35, 13.
 81, 24.
L. Caesar iuvenis 30, 22; 25.
Iulia Augusta 126, 4. v. *Livia*
Drusilla.
Iulia Augusti f. 46, 9. 65, 36;
 38. 66, 8—67, 11. 71, 23. 89.
 22*

- 30; 32; 38. 90, 35. 91, 11; 36. 106, 30. 121, 16. 129, 10.
- Julia Augusti neptis* 66, 12; 17; 28. 67, 12. 71, 11; 23.
- Juliae* 66, 28. 67, 16. (163, 12.)
- C. Caesar Augusti nepos* 49, 15. 51, 23. 58, 34. 63, 30. 66, 11—36. 68, 24. 79, 1. 92, 5; 18; 31; 38. 93, 1; 33. 97, 12. 172, 5. 264, 31.
- L. Caesar Augusti nepos* 49, 15. 51, 23. 58, 34. 63, 30. 66, 11—36. 92, 5. 93, 33. 97, 12. 115, 26. 264, 31.
- Caesares* 148, 14. *Caesarum* nemus 58, 7.
- Julia Tiberii neptis* 163, 12.
- C. Caesar* (Gaius, Caligula) 108, 28. 113, 1. 117, 6; 32. 118, 6. 119—146. 151, 6; 12; 23; 29. 152, 4; 32. 153, 11. 157, 13. 162, 2. 166, 24. 172, 26; 32. 173, 14. 183, 12. 202, 3; 11; 15; 17. 211, 20. 216, 11. 217, 1. 223, 6. 225, 28. 227, 22. 290, 19.
- Gaiana* nex 236, 6.
- Caligulae sorores* 121, 22. 125, 14; 16; 17. 129, 34. 130, 11. 133, 3. 135, 33. 137, 20. 146, 7. 290, 21. v. *Agrippina*, *Drusilla*.
- Julia Livilla*, *Caligulae soror* 121, 22. 163, 12.
- Julia Drusilla*, *Caligulae filia* 130, 38. 138, 28. 146, 13.
- Julia Titi filia* 237, 7; 19. 244, 4. 252, 10. 253, 22.
- Caesares* 152, 26. 199, 12. 204, 7. 238, 38.
- Caesarum aedes* 199, 17. *domus* 199, 20. *imagines* 124, 33. 129, 9. *memoriae* et *templa* 146. 22. *potestas* *Caesarum* *procuratorum* 199, 5.
- Caesar i. e. Augustus* 62, 6. 69. 24; 30. 82, 23. 286, 30; 33; 38. 287, 1. 296, 38. 298, 11. *Tiberius* 100, 12. 110, 23. 136, 26. 253, 4. 266, 13. *Caligula* 133, 2. 151, 23. *Claudius* 147, 5. *Nero* 215, 27. 268, 31. 290, 17. 299, 35. *Galba* 204, 28. 211, 10. *Vitellius* 218, 28. *Vespasianus* 227, 19. 231, 34.
- S. Iulius Gabinianus* 272, 20.
- C. Iulius Hyginus* 265, 18. 287, 36.
- Iulius Marathus* 73, 32. 79, 13.
- Iulius Modestus* 265, 27. 306, 24.
- Iulius Tiro* 272, 26.
- Iulius Vindex* 190, 26. 191, 18. 192, 1. 193, 24. 194, 2. 203, 23. 204, 24. 206, 27.
- Iulus* 33, 25.
- Iunilius* 304, 36.
- Iunius Gracchanus* 281, 5.
- D. Silanus* 7, 23.
- Iunius Novatus epistola* 61, 37. 62, 1.
- Iunius Saturninus* 49, 30.
- Iunius Gallio* 301, 30; 36.
- M. Silanus* 123, 21. 129, 24; 30.
- Iunia Claudilla*, *M. Silani* f. 123, 21; 27.
- Appius Silanus* 149, 29. 163, 11. 165, 36. 166, 1; 4.
- L. Silanus*, *Appii* f. 149, 29. 160, 9. 162, 23; 29. 163, 14; 16.
- Iunia Calvina*, *Appii* f. 235, 11.
- Iunius Rusticus* 247, 22. uno 243, 37.
- Juppiter* 34, 1. 69, 27. 80, 28; 35. 144, 38. 145, 10; 33. 199, 14. 203, 28. 204, 38. 243, 36. 250, 37. 303, 11. *Optimus* *Maximus* 32, 21. 47, 25. 80, 19. 222, 7. 228, 8. *Capitolinus* 35, 28. 49, 20. 52, 5. 78, 12. 80, 22. 108, 25. 128, 37. 166, 6. 243, 30. 244, 28. *Casius* 179, 37. *Cu-*

- stos 244, 17. Feretrius 279, 19.
 Latiaris 128, 27. Olympius 65,
 10. 128, 22. Tonans in Capi-
 tolio 51, 4; 18. 78, 11; 13.
 Tragoedus 64, 15. Iovis simu-
 lacrum 134, 20. 144, 33.
 Iovis villa 113, 38.
 Iuvenalis e. dies 126, 31. Iudi
 174, 27.
- D. Laberius* 17, 30. 295, 20.
T. Labienus 125, 29.
 Lacedaemonii 89, 5.
 Laches 234, 25; 27.
 C. Laelius 292, 11; 18; 24. 293,
 6; 15; 21; 29. 294, 17.
Laelius Archelaus 257, 28. 258, 1.
Laelius Hermas 261, 32. 262, 4.
 C. Laetorius 39, 38.
 Laetoria lex 305, 31.
Laevius Melissus 258, 19.
 Lamiani horti 146, 5.
 Lanuvium 71, 10.
 Lanuvinus 258, 4.
 Laodicensi 90, 8.
 Lar 312, 5.
 Lares 193, 35. 216, 19. 279, 16.
 compitales 52. 29. cubiculi 40,
 22. 251, 35. familiares 120, 32.
 Larissaeus 301, 23.
 Latium 215, 8.
 Latiaris v. Iuppiter.
 Latinitas 60, 30.
 Latinus iure 157, 10.
 Latinus mimus 251, 7.
 Latinus a um. bibliothecae 20,
 5. 51, 16. carmen 175, 25. co-
 loniae 5, 30. condicio 225, 35.
 eloquentia 270, 30. facundia
 127, 32. (feriae) 32, 9. 149,
 34. 173, 26. grammaticus 261,
 30. litterae 261, 33. oratio 115,
 22. pugiles 59, 32. rhetores
 233, 10. 268, 14. sermo 147,
 18. 155, 31. 260, 21. 266,
4. Siren 262, 22. via 252, 9.
 vocabulum 266, 12. 302, 27.
 vox 294, 27.
 Latine 77, 16. 116, 10. 168, 10.
 173, 24. 190, 2. 236, 25. 243,
 33. 257, 9. 260, 12. 264, 22.
 268, 24. 270, 3. 282, 34.
 Lavicanum 34, 38.
 Laureolus mimus 145, 16.
 legio Alauda 11, 25. tertia 228,
 28. sexta 28, 19. nona 28, 35.
 decima 28, 38. 48, 2. tertia
 decima 213, 23. legionum arae
 93, 14. signa 216, 5.
 Cn. Lentulus augur 106, 13.
 Cn. Lentulus 200, 29.
Cn. Lentulus Gaetulicus 121, 27;
 35. 151, 27. 202, 3; 7.
 Leontinus campus 271, 4.
 Lepida Galbae uxor 201, 20; 26.
 Lepidus v. Aemilius; Domitius.
 Leucadia 294, 9.
liber cui index erat $\mu\omega\rho\omega\tilde{\nu}\ \acute{\epsilon}\pi\alpha\nu\acute{\alpha}\text{-}$
στασις 166, 27.
 Liber pater 79, 37. 279, 7; 8.
 Liberalia 279, 6.
 Libertatis atrium 51, 29.
 libertini 160, 3. milites 48, 16.
 Libitina 189, 33.
 Libo v. Scribonius.
 liburnica 45, 7. 136. 15. 186
 15. 301, 1.
 Libya 303, 23.
Licinius comicus 294, 24.
 Licinius Crassus orator 171, 1.
 268, 11.
Licinius Macer 281, 3.
 M. Crassus 5, 36. 6, 1; 8. 9, 17.
 10, 26. 11, 19. 22, 11. 47, 9.
 90, 20. 296, 8.
C. Licinius Calvus 21, 17. 70,
 35. *epigrammata* 29, 28.
 Crassus Frugi 156, 31.
 Licinius Mucianus 229, 5. 231, 29.
 Licinus 68, 16.
 Liguria 156, 20.

- ngua utraque 77, 20. 115, 21. 119, 29. 168, 10. 257, 7. omnium linguarum histriones 17, 26. 58, 2.
 iviorum familia 87, 32. *Livi* nomen 200, 32. *Livius mensis* 98, 26.
ivius Salinator 87, 36. 291, 13.
Livius (Andronicus) 257, 6. 291, 12. *in Odysia* 302, 35; 36. 303, 7.
ivius Drusus primus 88, 1.
ivii Drusi 87, 36.
L. Livius Drusus 88, 6.
Drusus Tiberii avus 89, 23.
ivia Drusilla [*Livia Augusta* 201, 27. 209, 13. *Julia Augusta* 126, 4] 51, 23. 56, 23. 65, 33; 36. 69, 3; 13. 70, 10. 71, 22. 75, 16. 84, 5; 6. 85, 12. 88, 24. 89, 9; 26. 91, 7. 92, 10; 34. 93, 6. 96, 2; 29. 97, 1. 106, 35. 107, 2—26. 121, 19. 122, 38. 126, 4. 129, 14. 147, 6. 149, 5. 152, 36. 199, 7.
Livius Patavinus 134, 36. 135, 1. 167, 24. 289, 37. 300, 18. *ex T. Livio contiones regum ac ducum* 247, 19.
ivilla Drusi f. 84, 4. 112, 22. 148, 19. 149, 8.
ivia Livilla Germanici f. 121, 22. 163, 12.
ivia Orestilla 130, 19.
ivia Medullina Camilla 161, 23.
ivia Ocellina 200, 21; 31.
ocri 44, 17.
ollia 22, 10.
Lollius 92, 20; 37. *Lollian* clades 47, 19; 20.
ollia Paulina 130, 27. 169, 1.
uca 11, 19.
ucanus v. *Annaeus*.
Luccius 9, 2; 3.
Lucilius 295, 10. *Lucili* 29. *lib* 27. 305. 311. 320.
T. Lucretius 295, 26.
Lucretius Cinna 296, 13.
Lucrinus lacus 43, 38.
L. Lucullus 10, 10.
Lucullana villa 117, 3.
Luculleae lanceae 247, 21.
Lucusta 185, 23; 35. 194, 11.
ludus litterarius 129, 36. *ludi* castrenses 116, 23. *magni* 47, 25. *maximi* 174, 32. *miscelli* 127, 32. *nocturni* 126, 38. *pontificales* 59, 15. *quinquennales* 45, 35. 65, 7. *saenici* 126, 37. 131, 27. *victoriae Caesaris* 41, 30. (*Reliquos* v. *sub adiectivis*).
Lugudunum 126, 22. 127, 32. 148, 21. 289, 23.
Lunensis ara 196, 20.
lupercale sacrum 52, 25. *lupercalia* 32, 19. 52, 26. *luperci* 31, 8.
Luscio 241, 19.
Lusitania 210, 24.
Lusitani 23, 21. 200, 10.
lustrum 83, 12; 16.
Lutatius Daphnis 258, 19.
Lycia 66, 30. 230, 13.
Lycii 160, 38.
Lydia 262, 25; 27.
Lydi 278, 38. 279, 5. 302, 3; 7.
Macedonia 16, 10. 39, 9; 17. 93, 13. 94, 15. 160, 36. 260, 36.
Macedones 145, 15.
Macro 123, 28; 32. 129, 19. 131, 9.
Maccenas 67, 38. 68, 2. 71, 8. 265, 31. 297, 9. 298, 26; 33. *scribendi genus* 76, 6. *epigramma* 297, 11.
Maccenatiana turris 189, 24. *horti* 93, 30.
Maecius Rufus 243, 21. 253, 8! *Maecius* 27, 3.

- Maetius 253, 8.
 Magnesius 299, 3.
 Mago 247, 19.
 magus 301, 17; 23. magi 186, 33. 303, 29.
 Mallia 69, 23.
 Mallonia 105, 4.
 Mallotes 257, 15.
 ad Malum punicum 241, 14.
 Mamurra 29, 30.
 Mancinus 295, 6.
 Manes dii 117, 25. 120, 10. 186, 33. 212, 14.
 Mantua 296, 8; 17.
 M. Claudius Marcellus 13, 14; 24; 33.
 C. Marcellus 13, 33.
 C. Marcellus Octaviae maritus 12, 35.
 M. Marcellus Octaviae f. 65, 38. 68, 1. 89, 17. 91, 3. Marcelli theatrum 51, 24. 51, 33. Marcellianum theatrum 233, 17.
 Marcellae sorores duae 66, 3.
 Ancus Marcius 5, 7. 279, 22.
 Marcii Reges 5, 8.
 Marcius Philippus 41, 12. 51, 27.
 C. Marcius Censorius 293, 29.
 Marcianus v. Icelus.
 Marcia Furnilla 237, 6.
 de maritandis ordinibus lex 54, 5.
 C. Marius 6, 38. 110, 28.
 Marii multi 4, 2.
 Marobodus 102, 29.
 Mars 38, 8; 12. 45, 37. 227, 12. 229, 27. 279, 11; 16; 21. Ultor 46, 35. 51, 3; 7; 9. 130, 16. Martis aedes 139, 24. 153, 38. 164, 14. delubrum 218, 20. templum 19, 37. 82, 9. villa 294, 15.
 Marsi 157, 15.
 Marsicum bellum 47, 27.
 Martiales ludi 149, 14; 27.
 Martius campus 18, 4. 35, 12. 158, 37. 175, 5. 182, 13. 219, 36. campus Martius 58, 5. 134, 30. 147, 24. 196, 18. campus 33. 12. 35. 18. 84. 36.
 Masgabas 83, 15; 16; 24.
 Masintha 29, 10.
 Massilia 16, 8. 28, 27. 66, 31. 156, 21.
 Massilienses 171, 9.
 Mater deum 63, 36. 212, 37. Ilaea 87, 11.
 mathematici 102, 4. 190, 28. 216, 30. 221, 13; 15. 250, 38.
 C. Matius 22, 38.
 Matianum malum 253, 14.
 Mauri pueri 75, 5.
 Mauritania 143, 37.
 Maurusius 286, 23.
 Mausoleum 85, 1; 30. 125, 6. 193, 34. 219, 20. 235, 10.
 Maximus 251, 33. v. Fabius.
 Mazacum turba 183, 29.
 medici 19, 10. 57, 28.
 Mediolanium 46, 23. 271, 27. 296, 10.
 Mediolanensis 291. 30.
 megistanes 120. 38.
 Meleager 104, 33.
 Meleagrides 128, 34.
 C. *Melissus* 265, 29. *libelli in-eptharum (vel iocorum)* 265, 38. *trabeatae* 266, 3.
 C. Memmius 11, 4. 263, 21; 22. *in oratione pro se* 293, 13. *adversus Caesarem* 21, 30. 29, 25.
 C. Memmius 130, 27.
 Memphis 237, 26.
 Menander 234, 27. 294, 27; 31. *Adelphi* 293, 3. *fabulae CVIII.* 294, 8.
 Menas 71, 31.
 Mendes 79, 19.
 Menecrates 183, 21.
 Mercurius 277, 20.
 Nero 103, 35.
 Messala v. Valerius.

- Valeria Messalina 156, 20. 161, 31. 162, 13. 163, 24. 165, 24; 36. 166, 31. 173, 1. 216, 15.
 Messalina Statilia 187, 8. 213, 38.
 Messana 142, 15.
 Mestrius Florus 234, 15.
 Metellus v. Caecilius.
 metoposcopus 236, 10.
 Mettius Pompuianus 232, 0. 247, 16.
 Mevania 133, 38.
 Miletus 128, 7.
 miliarium aureum 211, 23.
 Milo 14, 23.
 mimi 280, 14. mimographi 265, 2. 295, 20; 22.
 Minerva 131. 2. 243, 37. 244, 2. 250, 35. *πολιοῦχος* 220, 23. *σικράς* 277, 13.
 Minos 115, 38. 199, 25.
 Misenum 61, 8. 116, 27. 117, 19; 36. 124, 11. 184, 10.
 Misenensis classis 300, 37.
 Mithridates Magnus (Mithradates) 4. 30. 9, 15. 16, 22. 180, 36.
 Mithridaticum bellum 102, 24.
 Mnester 135, 30. 143, 33. 145, 14.
 Moesia 103, 29. 213, 20. 228, 20.
 Moesiae 221, 24.
 Moesiacus exercitus 228, 17.
 monodium 280, 25.
 Morbovia 232, 5.
 Mucia 22, 11. 263, 22?
 Mucianus v. Licinius.
 mulio 226, 21.
 L. Mummius 200, 20; 25.
 Mummia Achaica 200, 19.
 L. Munatius Plancus 40, 27. 51, 29. 88, 32. 155, 21. 171, 36.
orator 271, 10; 12. 280, 22.
 L. Plancus 85, 5.
 Munda 81, 5.
 Mundense proelium 25, 8.
 murrinus calix 70, 6.
 Musae 277, 20. novem 260, 9
Musium alexandriae 169, 2
Musonius Rufus 301, 38.
 Mutina 41, 38. 72, 30.
 Mutinensis e. acies 42, 28. bellum 41, 20. 75, 9. 268, 30.
 Mylae 44, 2.
 myrmillo 134, 12. 141, 2. 183, 22. 247, 4.
 Mytilenae 4, 9. 68, 1. 91, 4.
Naevius 291, 15. 294, 23. *Punicum bellum* 257, 25. *in bello Poenico* 305, 8. *lib. II belli Punici* 303, 8.
 Narbo 88, 12.
 Narbonensis 290, 32. provincia 295, 35.
 Narcissus 162, 37. 165, 36. 216, 18. 226, 5; 14. 236, 11.
 Naulochus 44, 2.
 naumachia 18, 4. 19, 38. 116, 13. 159, 1. 175, 10. 182, 12. 233, 34. 244, 19.
 naumachiarii 159, 2.
 Nauplius 190, 15.
 Naupliades 276, 15.
 Neapolis 83, 27. 88, 19; 38. 178, 10; 18. 181, 5. 191, 9. 295, 11. 296, 14. 305, 15. 306, 7.
 Neapolitani 78, 27.
 Neapolitanum certamen 153, 5.
 Nechepsus 303, 29.
 Nemausensis 290, 34.
 Nemausenses 92, 29.
 Nemorensis rex 135, 20. villa 20, 36.
 Neoptolemus 145, 15.
 Nepos v. Cornelius.
 Neptunus 44, 11. 45, 37. 270, 9. Actii 82, 9.
 Nero, vocabulum Sabinum 86, 18.
 Nero v. Claudius, Domitius, Drusus, Tiberius.
serpens 88, 67.

- Nero Germanici f. 108, 27 — 109, 6. 121, 23. 151, 23.
 Nero [Aenobarbus 173, 17. 191, 23. Caesar 215, 27. 268, 31. 290, 17. 299, 35. Augustus 194, 2.] 162, 22; 28. 166, 38. 168, 26. 169, 21. 170 — 198. 199, 5; 15; 20. 201, 37. 202, 37. 203, 7; 19; 25; 34. 204, 19; 27. 205, 3. 206, 6; 14. 209, 2. 210, 8; 15; 19; 34. 211, 20. 212, 8. 217, 2. 219, 37. 226, 25. 227, 9; 36. 228, 7; 29. 230, 30; 232, 3. 235, 31. 250, 18. 290, 35. 299, 13; 22; 26. 300, 1. 301, 32; 37. *epistola ad Helium* 180, 6. *sermo quidam formatus* 194, 22. *poema in Clodium Pollionem quod inscribitur Luscio* 241, 19. *hemistichium* 299, 28. *carmen quoddam* 180, 36. *cantica* 220, 1. *carmina* 196, 37. *versus autographi* 197, 1. *epinicia* 192, 36. *Halosis Ilii?* 189, 25.
 Nero Otho 212, 5; 7. Titus 238, 19.
 Neroneus a um. *agon* 178, 26. *certamen* 217, 3. *mensis* 197, 24.
 Neronia 175, 21.
 Neroniana cantica 220, 1. Neronianus 208, 25.
 Neropolis 197, 25.
 Nerva 241, 21. 244, 18.
 Nerulonenis 39, 32.
 Nicanor Aerei f. 77, 25.
Nicetas 272, 28.
 Nicomedes 4, 5. 21, 15; 23; 30; 37. 22, 5; 7.
 Nicon 82, 8.
 Nicopolis 45, 34.
P. Nigidius Figulus 79, 34. 301, 17. *in libro quarto* 318, 21.
 Nilus 45, 31.
 Nioba 178, 35.
 Nola 83, 31. 84, 18. 103, 13.
 Nomentana via 194, 36.
 Nonius Asprenas Torquatus 58, 13. 63, 34. 135, 5.
 Norbanus Flaccus 216, 29.
 Noricum regnum 94, 17.
 Novaria 271, 33.
 Novarieusis 271, 6.
 November 52, 26.
 Novius Niger 8, 18; 28.
 Novum Commum 13, 25.
 Novocomensis 300, 27; 30.
 Nuceria 215, 15; 22.
 Nucerinus 270, 26.
 Numa Pompilius 279, 20; 27. 281, 25.
 Numida 303, 27. Numidae 292, 7.
 Numidicae 128, 33.
 Numidicus lapis 36, 9.
 nummi veteres regii 72. 7.
 Nursia 224, 18; 21.
 Nursini 42, 26.
 Nymphae 104, 23.
 Nymphidius Sabinus 204, 31. 206, 25.
 Nysa 21, 37.
 obeliscus 157, 29.
 Oceanus 140, 9; 12; 25. 156, 29. 304, 33; 34. septemtrionalis 147, 12.
 Ocella Galba 200, 32.
 Octavia gens 38, 5; 13.
 Octavium duplex familia 38, 19.
 Octavius vicus Velitris 38, 7.
 Octavius dux Veliternorum 38, 7.
 C. Octavius Rufus 38, 18.
 Octavii proavus et avus Augusti 38, 23; 25. 39, 1; 32.
 C. Octavius Lampadio 257, 24.
 Octavius Teucer 258, 25.
 Octavius quidam 21, 27.
 C. Octavius Divi Augusti pater 39, 4; 17. 40, 18; 35. 49, 30. 69, 35. 79, 30; 33; 36. 84, 15.
 Octavianus 286, 29. v. Augustus.

- nimus 280, 9. 301, 25.
 Venus 237, 15.
 Poppaea lex 157, 10. 159,
 174, 14.
 126, 17.
 Froianus 247, 26.
 iustrio 197, 20.
 antomimus 242, 38. 246, 37.
 ii tabula 104, 33.
 dium dies 37, 4.
 nius 115, 28.
 nius libertinus 251, 21; 33.
 rope 296, 18. 306, 6; 7.
 i 220, 26.
 20, 10. 32, 27. 41, 7. 47,
 8, 24. 90, 20. 94, 5. 103,
 106, 24. 114, 6. 121, 1.
 30. 127, 21. 161, 9. 194,
 198, 3; 8. 216, 3. 235,
 242, 19. 283, 2; 4.
 s 190, 8. 229, 6. 303, 27.
 ia gens 46, 6.
 is 265, 1.
 na 175, 14. 199, 25.
 nus *Crispus pater* 290, 9.
 nus *Crispus filius* 172, 37.
 10.
 im 93, 16. 300, 19.
 us 61, 37. 289, 37. 300, 18.
 i 18, 22. 38, 15; 17. 41,
 86, 5; 10. 209, 28. 215, 10.
 ius Neronianus 208, 25.
 v. Aemilius.
 lius 35, 6.
 lex 171, 19; 200, 14.
 i 281, 26.
 i 298, 38.
 i nomina 303, 28.
 unnes 45, 6.
 um deorum compluvium 78,
 simulacra 185, 9.
 s *Flaccus* 290, 5.
 a 43, 13; 23. 81, 38. 88, 18.
 nus a um. bellum 41, 21.
 us 43, 21.
 nius *Iaccus* 258, 26.
 M. Petreius 16, 4. 30, 16.
 Petronia 217, 17.
 Petronianus v. Vitellius.
 Phaethon 123, 19.
 Phalacrine 225, 11.
 Phaon 194, 35. 195, 11; 28
 Pharmacussa 4, 21.
 Pharnaces 16, 22.
 Pharsalicus a um. acies 14, 25
 26, 35. 30, 19. 171, 10. 224,
 7. proelium 16, 12.
 Pharus 140, 14. Alexandrinus 157,
 31. Phari turris 117, 19.
 phasianae 128, 34.
 Philemon servus 29, 38.
 Philippi 81, 35. 93, 14.
 Philippensis e. acies 78, 5. bel-
 lum 41, 21. 42, 30. 47, 16.
 51, 10. 88, 33. 297, 7.
 Philippus rex 145, 15.
 Philistion 299, 3.
 philosophi 247, 24.
 Phoebe 67, 2; 3.
 Phoebus 69, 24.
 phoenicopteri 128, 33. 145, 13.
 phonascus 75, 19.
 Phyllis 252, 8.
 Picenum 15, 35.
 L. Pinarius 35, 6.
 Pinarius 50, 1.
 Pisaurum 295, 8.
 Piso v. Calpurnius.
Pitholaus 30, 36.
 Pius 94, 23. 128, 12.
 Placentia 28, 35. 213, 11. 289, 19.
 Plancius 289, 10.
 Plancus v. Munatius.
Plato in Civitate III. g p. 398 A.
 134, 35. *in Legibus XII, 13*
p. 968 E. 276, 31. *in Phaedro*
59 p. 274 C. 276, 18. *Platonis*
commentatores 276, 22.
 Plautius Rufus 46, 3.
 Servius Plautius 301, 28.
 Plautia Urganilla 161, 28; 30.
 162, 12.

- Pompeius 160, 171, 224, 4
 Pompeius 157, 160
 Pompeius 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.
- Pomponius 52, 28, 128, 2, 153,
 16, 182, 31.
 Pompeii filii 264, 2. Iberi 16, 29,
 31, 3, 41, 2.
 Sextus Pompeius Ca. f. 41, 24,
 44, 1; 16; 23, 60, 33, 71, 32,
 88, 21, 89, 10. Augustus in
 senectute 28, 28.
 Pompeius Ca. f. 89, 10.
 Pompeius Lenaxus 255, 1, 264, 1.
senex et Solimanus 264, 6.
 Pompeius Macer 25, 22.
 Pompeius 24, 15.
 Pompeius quidam 109, 37.
 Pompeius Magnus 135, 6, 162,
 21; 24, 163, 13; 15.
M. Pompeius Anthonicus 260, 24.
amantem L. M. Cicero 260, 30.
 Pompeius 268, 6; 8.
Pompeius Bononiensis 295, 15.
 Pompeius Atticus v. Caecilius.
 Pompeius 24, 27, 264, 16.
M. Pompeius Marcellus 266, 4.
 Pompeius Flaccus 103, 37; 38.
 Pompeius paludes 20, 7.
 Pompeius 140, 1. Pannia 124,
 28.
 Pompeius Aquila 32, 4; 7.
 Pompeius Nigrinus 117, 5.
 Pompeius 25, 21; 33, 20, 9, 177, 18.
 Pompeius triumphus 17, 5; 10.
M. Pompeius 293, 32.
 Pompeius miles 289, 11; 13.
 Pompeius Sabirus 225, 12.
 Pompeius Sicilia 157, 6; 18; 25,
 21, 17.
 Pompeius 318, 23.
 Pompeius Licinus, 292, 14, 294,
 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

- praedictoria lex** 151, 38.
Praeneste 71, 10. 74, 28. 88, 19. 264, 35.
Praenestinus a um. *Fortuna* 250, 31. *sortes* 113, 9. *via* 295, 14.
Priamus 113, 3.
Priapus 144, 30. 262, 35.
Princeps quidam grammaticus 259, 18.
professi medicinam 19, 10. *professio grammatica* 260, 25. *professor grammaticus* 261, 22. *eloquentiae* 270, 31. *professores* 259, 24. 261, 6. 269, 3; 37.
Propontis 305, 24.
Proserpina 193, 37. 303, 9.
proverbium 48, 34; 36. 276, 29; 35. 277, 27. *Quintianum* 290, 29.
provinciae 60, 23. 67, 29. 95, 29. 160, 36.
psylli 45, 15.
Ptolemaeus(*Ptolemaeeum*?) 45, 28.
Ptolemaeus Auletes 23, 29. 155, 38.
Ptolemaeus Auletæ f. 16, 14.
Ptolemaeus rex *Mauritaniae* 131, 7. 135, 7. 143, 37.
Publius Syrus 295, 22.
Punicus a um. *secundum bellum* 38, 24. 286, 20. *secundum ac tertium* 257, 17. 292, 6. *bella* 94, 9. 189, 21. *lingua* 286, 26.
Puteoli 59, 1. 134, 4. 160, 32. 220, 6. 230, 9. 237, 29. 295, 21.
Puteolanus a um. *moles* 127, 12. *praedium* 289, 15. *sinus* 82, 35.
Puteolanum 293, 21.
Pylades 60, 8. 301, 25.
Pyralis 135, 34.
Pyrenaeus saltus 11, 35.
Pyrgi 172, 16.
pyrricha 17, 29. 175, 11; 13. 278, 34.
Pyrus 86, 22.
Pythagoricus 301, 17: 23.
- pythales 280, 10; 23.
Pythia corona 181, 11.
quadrigarii 177, 3.
quinquatria 244, 1.
quinquatrus 70, 20. 186, 14.
quintana 181, 34.
Quintilius Cremonensis 296, 11.
Quintilius Varus v. *Varus*.
T. Quintius Atta 295, 13 *in Toga* 305, 13.
Quintius 289, 7.
Quintianum proverbium 290, 29.
Quirinius 106, 16.
Quirinus Ianus 47, 13. *Augustus* 286, 30 — 287, 1.
Quirinalis flamen 279, 18.
Quirites 29, 4. 157, 10. 190, 10.
C. Rabirius 7, 5.
Rabirius Postumus 155, 38.
Raeti Vindelici 296, 37.
Raetia 46, 26.
Raeticum vinum 72, 32. *bellun.* 90, 22; 23. 147, 11.
Ravenna 14, 10. 46, 23. 61, 8. 95, 23.
Reate 225, 10.
Reatinus a um. *conditores* 231, 18. *municeps* 224, 6. *oppidum* 225, 7. *rura* 235, 16. 241, 4.
recensus populi 18, 35. 56, 10.
regia 72, 20.
Regilli 86, 6.
regio Marti campi 18, 4. *Palati* 39, 36. 257, 17. *sexta* 241, 13.
Regium 44, 17. 237, 29.
Q. Remmius Palaemon 266, 19. 272, 18. *poemata* 266, 27. *differentiae sermonum* 306, 35.
Rhaseypolis 102, 30.
Rhenus 11, 26. 12, 2. 46, 31. 48, 20. 90, 26. 94, 36. 95 ?

- 139, 27. 142, 17. 147, 13. 244, 32.
- Rhianus* 115, 27.
- Rhodanus* 11, 26.
- Rhodus* 4, 18; 31. 91, 16. 92, 10; 17; 32. 93, 20. 100, 26. 110, 22. 186, 2. 230, 13.
- Rhodi* 100, 23. 109, 21. 161, 1. 173, 24.
- Rhodia classis* 159, 9.
- Rhodiensis hospes* 112, 25.
- Robigo* 279, 21.
- Romae et Augusti templum* 62, 11.
- Romanus a um. civis* 203, 15. *dux* 292, 8. *forum* 70, 34. *gens* 161, 2. *imperator* 226, 33. *lingua* 303, 26. *rerum breviarium* 262, 8.
- Romulus* 40, 28. 81, 26. 86, 8. 110, 27. 130, 26. 279, 11; 19; 27.
- Roscius Amerinus* 289, 7.
- Rubico* 15, 11. 33, 30.
- Rubria* 182, 22.
- Rudia* 291, 26.
- Rufilla* 69, 15.
- Rufinus* 31, 24.
- Rufus Crispinus* 187, 32.
- Ruscus Caepio* 246, 22.
- Rutilius Rufus* 259, 36. *oratio de modo aedificiorum* 77, 27.
- sabbata* 72, 23. 100, 26.
- Scbini* 86, 6. 215, 9. 225, 5; 10. 240, 30. 300, 15.
- Sabina lingua* 86, 18. *Sabinae virgines* 279, 13.
- Sabinum* 298, 23.
- Sabratensis* 225, 34.
- Sacra via* 20, 34. 33, 14. *vi Sacra* 222, 37.
- Saeculares ludi* 52, 25; 27. 200. 2. 216, 20. 243, 25.
- Saepta* 58, 4; 29. 94, 98. 121. 33. 198. 7. 58. 96. 75. 96.
- Salaria via* 194, 36. 231, 19. *Salassi* 46, 27.
- saliorum prandium* 164, 14.
- C. Sallustius Crispus* 76, 15. 261, 27. 262, 7; 12; 14. 264, 5. 300, 15. 303, 23. *historia* 262. 7. *scribit* 264, 5.
- Sallustius Lucullus* 247, 20.
- Luculleae lanceae* 247, 21.
- Salvidienus Rufus* 67, 25; 27.
- Salvidienus Orfitus* 188, 24.
- Salvidienus Orfitus* 247, 8.
- Salvito* 26, 12.
- Salutis augurium* 52, 24.
- Salvia Titisenia* 69, 15.
- M. Salvius Otho imperatoris avus* 209, 11.
- L. Salvius Otho imperatoris pater* 201, 38. 209, 15. 210, 3; 6.
- L. Salvius Otho Titianus imperatoris frater* 209, 31. 213, 35.
- Salvia imperatoris soror* 209, 32. 213, 38.
- M. Salvius Otho imperator* 201, 38. 207, 1; 27; 38. 208, 19. 209—214. 218, 30. 219, 3; 7; 25. 227, 9. 228, 18; 38. 247, 15.
- Salvius Cocceianus Titiani f.* 247, 15.
- Salvius Liberalis* 231, 33.
- Samniticum bellum* 215, 13.
- Samus* 45, 1. 49, 23. 92, 19. 128, 6. 230, 13.
- Sandon Hercules* 302, 12.
- Santra* 263, 37. 293, 28. *de viris illustribus* 287, 35.
- Sardi* 24, 7.
- Sardinia* 60, 32. 259, 32.
- Sarmatae* 103, 29. 244, 23; 28.
- Sarnus flumen* 270, 28.
- Sarranae tibiae* 280, 21..
- Sarsinas* 291, 17.
- Saturius* 251, 34.
- Saturninus* 7, 7.
- Saturnus* 110, 23. *Saturni aedes* 11, 29. 211, 23. *aerarium* 60, 7.

- nalia 72, 5. 126, 31. 150, 21.
 3, 23. 310, 1.
cus de viris illustribus 287, 34.
 e anulariae 70, 35.
 inia lex 245, 36.
 ienses tribules 56, 15.
 rata castra 147, 21.
 i 280, 2.
 ae grammaticae 258, 17.
 o v. Cornelius.
 n ventus 305, 25.
 onia Libonis f. 65, 29; 36.
 , 6. 265, 14.
onius Aphrodisius 265, 13. *in*
erritium Flaccum 265, 16.
 onius mathematicus 93, 9.
 ribonius Libo 97, 35. 98, 10.
 rius quidam 64, 3.
 iae 47, 6.
 us v. Aelius.
 e 131, 8.
 cus rex 161, 4.
 cus Cybiosactes 233, 25.
 cus grammaticus 109, 22.
 cus mathematicus 210, 33.
 l, 21.
 ramis 11, 2.
 us 54, 16.
 a v. Annaeus.
 nes 88, 4. 142, 26.
 us Saturninus 296, 13.
 cius 286, 3.
 mius 297, 29.
 montiale sacrum 244, 7.
 zonium 236, 7.
 is 229, 11; 23.
 nus 295, 6.
 rius 4, 38.
 lius Isauricus 4, 10.
 lia 22, 16; 22.
 lius Caepio 10, 23.
 rrvilius Isauricus 65, 24. 88,
 . 270, 24; 25. 301, 19.
 lia Nais 171, 30.
 liani horti 194, 12.
 ostris 303, 30.
- Sestius Gallus 104, 3.
M. Seuius Nicanor 259, 26. *com-*
mentarii 259, 27. *satura* 259,
 28.
 Sextilis mensis 52, 16.
 Sextilia 216, 22; 32. 217, 35.
 221, 18.
Q. Sextius 265, 11.
Sibyllini libri 52, 12.
 Sicilia 38, 24. 44, 14. 48, 28.
 60, 33. 86, 24. 87, 3. 88, 20.
 89, 4; 10. 127, 32. 161, 15.
 270, 30. 301, 9; 11.
 Siciliensis e. bellum 69, 37. pere-
 grinatio 142, 14. pugna 82, 5.
 Siculi 277, 11.
 Siculus a um. bellum 41, 21. 43,
 32. 47, 16. classis 159, 9.
 fretum 86, 23. 304, 39. victoriae
 129, 12.
 Sigambri 46, 30.
 Sigillaria 150, 21. 156, 9. 182, 32.
 Silanus v. Iunius.
 C. Silius 70, 15. 85, 5.
 C. Silius 161, 34. 163, 24. 165, 26.
 sillographi 281, 18.
 Sinuessa 295, 3.
 Sinuessani 217, 37.
 Siren 262, 22. 306, 6. Sirenes
 115, 36.
 Smyrna 250, 37.
 Smyrnaeus 272, 4.
 Sol deus 197, 13.
Sophocles Ναυκλήω πρῶτασι 277,
 23. *Oedipo rege* 1063 282, 25.
Palamede 276, 11.
Sophron 277, 9; 29.
 C. Sosius 44, 34.
Sotio 301, 34.
 Spartacus 39, 9.
 Speluncae 103, 9.
 Sphinx 61, 28.
 Spiculus myrmillo 183, 22. 194,
 30.
 Spoletium 224, 21. 265, 31.
 sportellae 244, 9.

- spercula* 158, 24. 245, 1.
Sporus 182, 25; 30. 183. 6. 193.
 36. 195. 2; 35.
Spariana 33, 32. 34, 12.
Staberius Eros 263, 16.
stadium 18, 3. 244, 19.
Statilius Taurus 51. 30. 126. 32.
 187. 8.
Statilius Corvinus 154, 2.
Statilia Messalina 187, 8. 213. 33.
Statilius Capella 225, 33.
L. Staius Ursulus 272, 12.
Stellatis campus 10, 1.
Stephanio togatarius 60, 4.
Stephanus 251. 26. 252, 3.
Stesichorus iacius 278, 10.
Stoechades insulae 156, 21.
Strattis in Lemnameda 278, 15.
Stymphalus 292, 23. 294, 9.
Subura 20, 33.
Sucronensis ventus 305, 26.
Suebi 46, 29.
Suetonius Laetus 213, 23.
C. Suetonius Tranquillus 40, 22.
 127. 27. 198. 6. 213, 23. 248.
 35. 254, 8. 259, 16; 18. 275,
 6. 286, 2. 300, 5. 303, 15.
Sulla, Sullanus v. Cornelius.
Sulpiciorum genus 200, 1. stemma
 199, 23.
C. Sulpicius Gallus 293, 30.
Sulpicius Galba primus 200, 1.
Ser. Galba orator 200, 9.
Ser. Sulpicius Rufus 13, 32. 22,
 10. 301, 19.
Ser. Galba imperatoris proavus
 200, 12.
Galba imperatoris avus 200, 15;
 38. *historiam edidit* 200, 17.
Q. Sulpicius Camerinus 225, 11.
Galba imperatoris pater 200, 17.
Sulpicius Flavius 167, 24. 150, 4.
C. Galba imperatoris frater 200,
 25; 26.
Ser. Gallus 200, 12.
 17. 200, 12. 200, 12. 200, 12.
- 185, 9. 191, 5. 192. 3. 194,
 17. 195. 4. 196, 12. 199—
 209. 210, 31. 211, 5; 18;
 23; 36. 212, 14. 213. 27. 214,
 34. 217, 25; 28. 218, 26; 28.
 219, 8. 227, 9. 228, 10; 25.
 232, 25. 237, 12. 272, 23.
sumptuaria lex 19, 30. 54, 3
Superum mare 15, 38. 20, 8. 61,
 8. 304, 34; 36.
supra numerum 160, 20.
Surrentum 66, 34.
synodium 280, 26.
Syphax 286, 20.
Syracusae 117, 16. 127, 23. 128,
 5. 130, 7. Augusti 71, 6.
Syria 11, 1. 16, 21. 45, 10. 93,
 13. 103. 4; 27; 38. 106, 19.
 108, 2. 119, 22. 189, 36. 216,
 2; 12. 226, 35. 228, 29. 232,
 15. 283, 2. 305. 24.
Dea Syria 197, 26.
Syrus 260, 24. 295, 22. ventus
 305, 24.
Syri pueri 75, 5.
Syriacus a um. exercitus 229, 7.
 expeditio 122, 35. legiones
 106, 6.
Syriaticus exercitus 221, 26.

Talarium 122, 13.
Tanuscus Geminus in historia 6,
 4; 8.
Tarentum 291, 21; 34. 295, 7.
Tarentinus 264, 38.
Taricheae 237, 8.
Tarpeius a um. culmen 254, 3.
ludi 279, 20. mons 20, 1
 279, 19.
Tarquinius Priscus 38, 13.
Tarracina (Terracina) 103, 9. 200,
 50.
Tarraco 49, 23.
Tarconensis Hispania 203, 2.
Tarracinaenses 204, 38.

- T. Tadius** 86, 8.
Taurus v. **Statilius**.
Tedius Afer 50, 4.
Tegea 229, 28.
Telegenius 167, 20.
Telephus 46, 7; 10.
Telluris 264, 3.
Terentius Lucanus 292, 2.
P. Terentius Afer 291, 36. 292, 1.
Adelphi 293, 3. *prol. 15 sqq.*
 293, 7; 34. *Andria* 291, 38.
 292, 28. *Eunuchus* 292, 38.
Heautontimorumenos 4, 2, 1 293,
 25. *Hecyra* 292, 37.
M. Terentius Varro 16, 5. 20, 5.
 266, 28. 295, 17. *scribit* 280, 6.
 281, 5. 293, 3. 295, 17. *de viris*
illustribus 287, 35. *in satura*
quae inscribitur Ἄλλος οὖτος
Ἡρακλῆς 303, 9.
P. Terentius Varro Atacinus 295,
 35.
Terentia Maecenatis 68, 3. eademne
Terentilla 69, 14.
Terpnus 177, 38. 233, 19.
Terra mater 5, 29. 117, 25.
Terracina v. **Tarracina**.
Terrinius Gallus 63, 5.
Tertia M. Bruti soror 22, 21.
Tertulla M. Crassi 22, 10.
Tertulla 69, 14.
Tertulla Vespasiani avia 225, 13;
 17. 227, 19.
Tetrinius Iatro 133, 25; 26.
Teutoni 7, 1.
Thallus 68, 23.
Thasus 282, 27.
Thasius lapis 196, 21.
theatrum 20, 1. 153, 38. 279, 37.
Cornelii Balbi 51, 30. **Marcelli**
s. Marcellianum 51, 24. 58, 33.
 233, 17. **Pompei s. Pompeia-**
num 52, 38. 105, 20. 128, 2.
 153, 10. 157, 36. 193, 31. *thea-*
tra trina 60, 6.
theatralis poena 56, 8.
SUETONIUS.
- Theocritus* 6, 18 277, 34.
Theodorus Gadareus 109, 28. 272,
 28.
Theogenes mathematicus 81, 13;
 18.
thermae 175, 21. 238, 32. 239, 19.
M. Thermus 4, 3; 9.
Thessalus quidam 81. 35.
Thessali 90, 6. equites 158, 17.
Thoranius mango 69, 9.
Thrasyllus mathematicus 83, 21.
 93, 22. 112, 36. 127, 28.
Thracia 20, 9. 79, 36. 94, 15.
 225, 24. 230, 14.
Thrax 102, 30. **Thracēs** 39, 13.
Threx 135, 15. 143, 18. 247, 4.
Threces 144, 1. 239, 16.
Thracias ventus 305, 25.
Thurinus Augustus 40, 16; 19; 24.
Thurinus a um. ager 39, 10. pa-
 gus 39, 1. regio 40, 17.
Thyatireni 90, 8.
Tiberis 20, 8. 34, 33. 35, 10.
 51, 36. 55, 12. 58. 6. 85, 2.
 116, 14. 117, 24. 125, 4.
 166, 12. 132, 14. 194, 34.
 213, 2. 223, 9. 233, 31. 241,
 26. 243, 23.
Tiberinum vadum 87, 11.
Tiberius imperator [Claudius Nero
 103, 35. Caesar 100, 12. 110,
 23. 136, 26. 253, 4. 266, 13.
Pannonicus 94, 23] 56, 21. 62,
 10; 11. 66, 5; 32. 70, 14; 19.
 72, 22. 75, 25. 76, 8. 82, 17;
 25. 83, 21; 30; 32. 84, 34;
 35. 85, 11. 86—118. 119, 6; 9;
 21. 120, 22. 121, 7; 15; 24.
 123, 2; 8; 15; 32. 124, 3; 12;
 16; 31; 36. 125, 23. 126, 3;
 4. 127, 29. 128, 1. 132, 26.
 133, 20; 33. 136, 37. 149, 13.
 150, 19; 38. 153, 9. 159, 25.
 160, 37. 172, 15; 19. 183, 18.
 200, 27; 36. 201. 31. 209, 17.
 215, 27. 238, 37. 264, 35. 266.

- 11; 23. 290, 13; 28. 297, 37.
scribendi genus 76, 8. 115, 22.
sermo in senatu 99, 13. *commentarius de vita sua* 111, 18. *commentarii et acta* 253, 4. *epistulae* 114, 12—32. *conquestio de morte L. Cuesaris* 115, 26. *Graeca poemata* 115, 27.
- Tiberius mensis 98, 26.
 Tiberiana domus 222, 8. scorta 216, 35.
 Tiberius imperatoris nepos 108, 28. 109, 14. 113, 2. 118, 6. 124, 17. 125, 13. 127, 29. 129, 23; 28; 31. 132, 38.
 Tiberius i. e. Claudius 148, 22. 149, 14. 150, 3; 10.
 Tiberius Alexander 228, 33.
 Tibur 71, 10. 74, 28. 121, 27; 37. 122, 1. 164, 29.
 Tiburni luculus 298, 24.
 Tiburti regione 128, 3.
 Tiburtinum 298, 23.
Ticida 258, 37. 262, 25.
 Tigillinius 206, 14; 16.
 Tigranes 90, 18.
 tigris 58, 29.
 Tillius Cimber 34, 15.
Timaeus 279, 1.
 Tiridates 175, 34. 183, 19.
 Titianus v. Salvius.
 M. Titinnius 270, 1.
 Titii sodales 202, 36.
 Titurius 12, 8.
 Tituriana clades 27, 37.
 Divus Titus 225, 38. 227, 4. 235, 2. 236—241. 242, 9; 12; 16; 27. 245, 37. 247, 13. 249—253, 22; 25. 301, 38.
- Tolosa 223, 15.
 Tolosanus 272, 13.
 Tomi 299, 1.
 C. Toranius 49, 29.
 L. Torquatus 298, 98
 Torpatra Venius
- tragoedia* 111, 32.
 Tralliani 90, 6.
 Transalpini 11, 24.
 Transalpina Gallia 14, 5.
 transitoria domus 183, 32.
 transmarinae coloniae 19, 3. provinciae 142, 24.
 Transpadani 6, 16.
 Transpadana regio 225, 4.
 C. Trebatius 31, 38.
 Trebiani 100, 4.
 Treveri 121, 28.
 Triton 159, 10.
 triumphus 282, 33. 283, 4.
 triumphalis porta 84, 25.
 Troia ludus puerorum 17, 35. 58, 10. 89, 18. 127, 7. 158, 15. 173, 11. 278, 35.
 tropaea 6, 38.
Q. Tubero 35, 1.
Tucca 296, 4.
 Tullus Hostilius 279, 22.
 Ser. Tullius 38, 15.
 M. Tullius Cicero 8, 23. 10, 12. 39, 34. 80, 32. 87, 19. 260, 18. 261, 2. 263, 24. 268, 23. 270, 2. 289, 4—16; 22. *dicta* 21, 38. 22, 21. *scribit* 19, 22. 311, 7. *epistulae ad Caecilium Atticum* 89, 28. 264, 15. *ad Atticum* 12, 26, 263, 31. *in quadam epistula ad Axiium* 6, 6. *ad Cornelium Nepotem* 24, 1. *ad Dolabellam (ad familiares 9, 10, 1)* 263, 24. *ad Quintum fratrem* 1, 2, 7. 39, 14. *ad M. Titinnium* 270, 1. *in quibusdam epistulis* 21, 33. *pro Quintio* 289, 7. *pro Roscio Amerino* 289, 7. *in Philippicis* 2, 17, 42 sq. 270, 36. *ad Brutum* 75, 261 sq. 23, 36. 24, 25. *de Officiis* 3, 21, 82. 14, 32. *de Re publica* 281, 14; 18. *in Limone* 294, 24. *Ciceronis de-ensionem adversus Asinii Gallii* composuit Divus Clau-

- dus* 168, 1. *Caesaris epistulae ad Ciceronem* 25, 13.
O. Tullius Cicero 7, 27. 39, 14. 295, 28. Lucretii libros emendavit 295, 28.
M. Tullius Tiro 289, 14.
 Turnus 197, 19.
Turpilius 295, 3.
 Tuscus 187, 34.
 Tuscum mare 304, 37.
 Tusculum 201, 12. 207, 17. 264, 14.
 Tusculana Fortuna 207, 11. villa 262, 31. 289, 35.
 Tusulanum 263, 4.
 Tyrus 184, 23.
 Tyrius a um. classis 18, 6. color 184, 38.
 Tyrrhenum mare 304, 35.
 Tyrrhenus 279, 1.
M. Valerius Messala 268, 6.
 Valerius Bursenus quidam 262, 15.
P. Valerius Cato 258, 1; 37; 38. 262, 15. *grammatici libelli* 262, 24. *libellus cui est titulus Indignatio* 262, 16. *poemata* 262, 24. *Lydia* 262, 25; 27. *Diana* 262, 25; 28.
O. Valerius Catullus 29, 31. 296, 1. *carmen* 29 29, 29.
Valerius Messala Corvinus 64, 28; 34. 115, 22. 154, 2. 289, 37. 290, 3. 300, 18. *tradit* 71, 29. *in quadam epistula* 258, 35.
M. Valerius Messala 200, 29.
 Valerius Catullus 135, 31.
 Valerius Messala Barbatus 161, 32.
 Valeria Messalina Barbati f. v. Messalina.
M. Valerius Probus 267, 6. *silva observationum sermonis antiqui* 267, 22.
L. Valerius Primanus 272, 10.
Q. Vargunteius 257, 27.
Varius 206, 4.
 M. Varro v. Terentius.
 Varro Murena 46, 2. 64, 7. 68, 3. 90, 10. 261, 14; 16.
 Varronilla 245, 1.
 Quintilius Varus 47, 29. 94, 18.
 Variana clades 47, 20; 21. 61, 12. 94, 26; 32. 120, 10. 133, 33.
 Vaticanus 158, 10.
 Vatinia lex 10, 32. rogatio 13, 25.
 Vectis insula 226, 8.
 Veii 190, 10; 11.
 Veientanum 199, 7.
 Velabrum 17, 7. 181, 15.
 Velitrae 38, 5. 40, 7. 79, 7.
 Veliterni 79, 9.
 venationes 6, 20. 17, 36. 58, 4. 127, 6. 132, 18. 158, 11; 21. 172, 1. 243, 12. 244, 3.
 veneta factio 217, 27. 221, 10.
 Ventidius Bassus 283, 1.
 Venus 5, 8. 21, 36. 142, 37. 144, 30. Capitolina 121, 19. 207, 13. Coa 233, 12. Erycina 161, 15. Genetrix 26, 28. 31. 35. 35, 14. Paphia 237, 15. Venus iactus 70, 19.
 Venerius a um. loci 109, 21. rea 298, 20.
 Venusium 296, 31.
 Venusinus 297, 3.
Veranius Flaccus 76, 14.
Verginius Flavus 272, 11.
 Verona 296, 1.
 Veronensis 298, 37.
M. Verrius Flaccus 264, 26. 265 10; 15. *scribit* 306, 25. *fasti Praenestini* 264, 37. *de orthographia* 265, 16.
versus incertorum poetarum Latini tragici 111, 1. 133, 17. *e mimo* 62, 25. 68, 36. *in Valerium Catonem* 262, 22. *de Bibulo* 9, 36. *in Iulium Caesarem* 22, 5; 26. 32, 37. 33, 8. *in Augustum* 69, 22; 35. 70, 1. *in Tibertium* 99 6. 105, 9. 110

- 19—32. *in Germanicum* 121, 9. *in Catigulam* 121, 33. 122, 19. *in Neronem* 169, 6—11. *in Galbam* 202, 7. *in Othonem* 210, 27. *in Domitianum* 254, 3.
- versus incertorum poetarum Graeci* 83, 20; 24. 84, 1. 108, 10. 147, 10. 189, 9. 190, 4; 5. 194, 7. 212, 18. 250, 3.
- Vespasiae locus 225, 1.
- Vespasiorum monumenta 225, 2.
- Vespasius Pollio 224, 19.
- Vespasia Polla 224, 16; 18. 225, 21. 227, 13.
- Divus Vespasianus [Caesar 227, 19. 231, 34] 169, 22. 209, 8. 221, 26; 36. 222, 33. 224—235. 236, 4. 237, 24; 32; 34; 37. 238, 18. 241, 12. 242, 6; 12; 20; 24. 245, 37. 246, 13. 249, 7; 34. 250, 3.
- Vespasianus Flavii Clementis f. 250, 22.
- Vestae aedis 107, 7. 177, 25.
- Vestalis virgo maxima 35, l. 245, 3.
- Vestales virgines 3, 18. 52, 20. 59, 12. 85, 9. 118, 8. 175, 32. 182, 22. 222, 18. 245, 37. 279, 18?
- Vesvius mons 239, 22; 28. 300, 29; 38.
- Vettius Philocomus 257, 28. 258, 1.
- L. Vettius index 8, 18; 21; 25. 10, 15; 21.
- Vibius Crispus 242, 35.
- Vloetinus 266, 19.
- L. Vicinius 66, 20.
- Victoria 84, 25. 204, 13.
- Vidius 263, 27.
- Vienna 218, 37. 223, 19
- vigiles 51, 35.
- Vindelici 46, 26. 296, 34
- Vindelicus a um. bellum 24. victoria 297, 3'
- Vindex
- Vip
- Viniolana coniuratio 188.
- T. Vinius Philopoemen 49.
- T. Vinius 205, 27. 217, 24
- Virgilius Maro* 134, 36; 38. 23. 296, 4; 7. 299, 16. *neidos libri* 296, 5. *Cule*. 19. *Turnus* 197, 19. *Buc* 3, 50 sqq. 266, 30. 3, 91. 33. 4. 290, 28. *Georgii* 41. 316, 2. 1, 446. 316, 537. 246, 14. 4, 369. 3. *Aeneidos* 1, 1. 314, 30. 314, 31. 1, 111. 305, 4. 207. 140, 4. 1, 282. 56. 1, 448 sq. 308, 12. 3. 317, 8. 4, 1. 314, 32. 5. 316, 1. 5, 408. 309, 6. 314, 36. 11, 133. 315, 5. 646. 194, 16. 12, 653. 3
- Viriathinum bellum 200, 11
- Viselliensis 290, 11.
- Vitellia colonia 215, 12. de: 7. via 215, 11.
- Vitelliorum origo 215, 1; 7. 14.
- Q. Vitellius 215, 6. Idemne
- P. Vitellius imperatoris avus 22.
- A. Vitellius imperatoris pater 215, 25; 26.
- Q. Vitellius imperatoris pater 215, 26; 28.
- P. Vitellius imperatoris pater 215, 26; 30.
- L. Vitellius imperatoris pater 26. 216, 2; 28; 31; 37. 2
- A. Vitellius imperator [Caesar 18. Augustus 218, 27] 21. 23; 24. 213, 7. 215—223. 2. 228, 26. 229, 2; 17. 2. Vitelliani 230, 1.
- Vitellianum bellum 241, 22.
- Vitellius imperatoris frater 21. 221, 32. 223, 10.
- Vitellius Petronianus imperator

- Vitellius alius imperatoris f. 217, 23. 223, 10. *Votienus Montanus* 290, 32.
 Vitellia imperatoris f. 217, 23. Urganilla v. Plautia.
 232, 2. Utica 291, 16.
Vulcatius 292, 35. 294, 2; 23.
 Ulixes stolatus 129, 14.
 Umbria 15, 35. 225, 5. 291, 17.
 Volaterrae 290, 5.
 Volaterranus 290, 6. Xenon 109, 17.
 Vologaesus rex 198, 3. 229, 6. *Xenophon de Cyro* 8, 7, 25 36. 27.
 242, 19. Xerxes 127, 23.
 Volscorum regium genus 269, 5. xysti 71, 15.
L. Voltacilius Pilatus 270, 13. *de* xystici 60, 2. 206, 8.
rebus a Pompeio Strabone et
Magno Pompeio gestis 270, 17.
 Vonones rex 106, 24. 303, 27. *Zenodotus* 263, 10.
-

B. G. Teubners

Schulausgaben griechischer und lateinischer Klassiker mit deutschen erklärenden Anmerkungen.

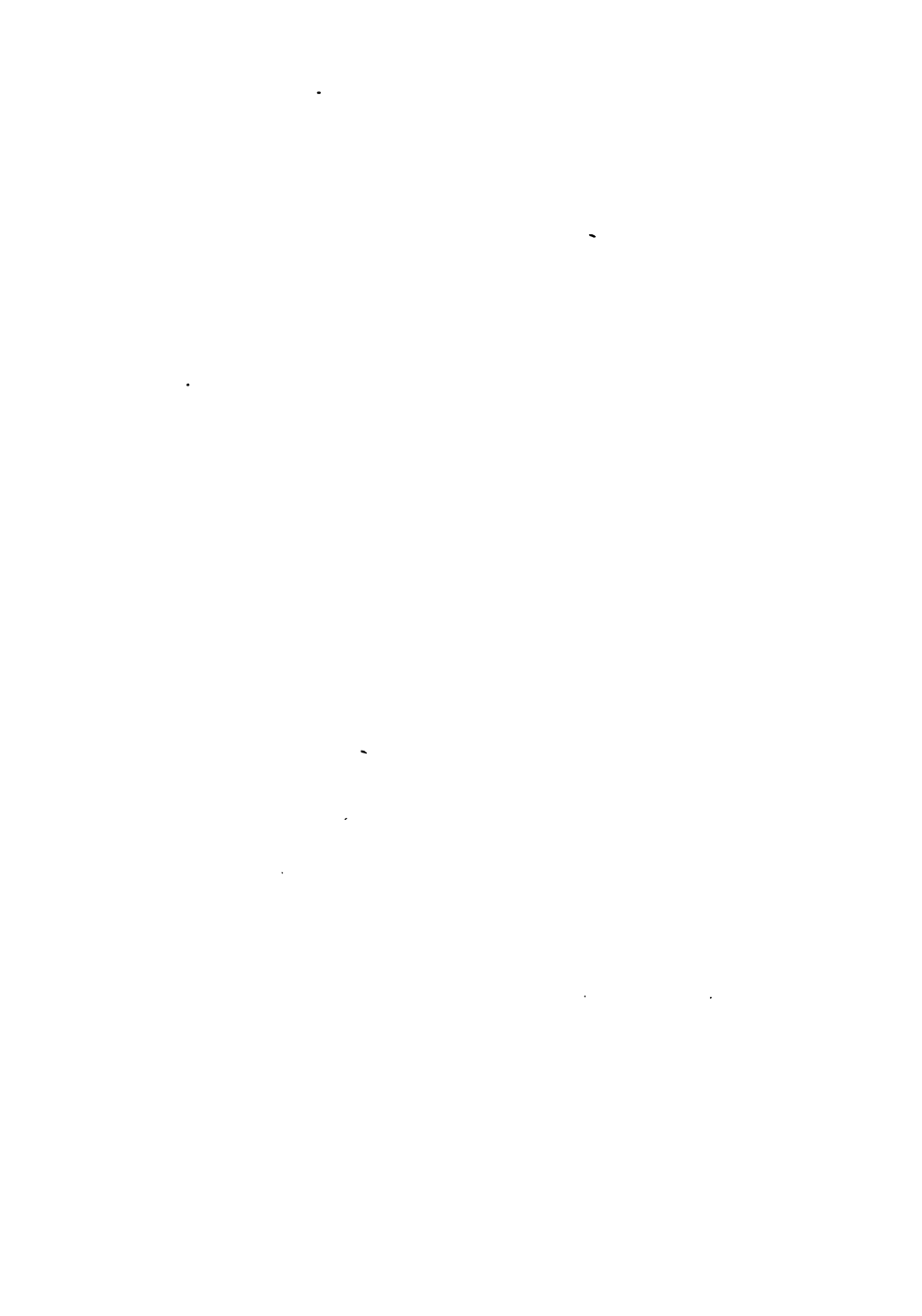
Die mit * bezeichneten Bände sind auch gebunden zu haben.

	M. 3		M. 3
eschylos'Agamem. v. Enger. 2. Aufl.	2.25	Cicero's partitiones oratoriae von	
— Perser von Truffel. 3. Aufl. v. Wecklein	1.20	Piderit	1.—
— Prometheus v. Wecklein. 2. Aufl. v. Schmidt	1.20	— Brutus von Piderit. 3. Aufl.	2.25
ristophanes, die Wolken v. Truffel. 2. Aufl. von Kachler	2.70	— Orator von Piderit. 2. Aufl.	2.—
rrian's Anabasis v. Abicht. I. Heft	1.80	— de legibus von Du Manil	3.90
II. Heft	2.25	— de natura deorum v. Goethe	2.40
uehke's Anthologie. I. 4. Aufl.	1.80	*Cornelius Nepos v. Siebelis. 11. Aufl.	1.20
II. 3. Aufl.	1.80	— von Ebeling	—,75
Caesar de bello Gallico von Doberens-Dinter. 9. Aufl. Heft 1	—,90	*— von Ordmann. 4. Aufl.	1.—
de bello civili von Doberens-Dinter. 5. Aufl.	2.40	*Curtius Rufus v. Vogel. I. Band.	
Herostomath. Cicero von Lüders. 2. Aufl.	2.70	3. Aufl.	2.10
Cicero de officiis von Müller	2.25	II. Band. 2. Aufl.	2.25
Cato maior von Lahmeyer. 4. Aufl. [Vergr.]	—,60	*Demosthenes v. Rehdantz u. Blas. I. Heft. 7. Aufl.	1.20
v. Meißner. 3. Aufl.	—,60	II. Heft. I. Abt. 5. Aufl.	1.50
und Sornium Scipionis von Meißner. [Vergr.]	2.70	II. Heft. II. Abt. 4. Aufl.	1.80
de finibus bonorum v. Holstein	—,45	Euripides v. Kinkel. I. Phoenissae von Wecklein. I. Medea. 2. Aufl.	—,75
Sornium Scipionis v. Meißner. 3. Aufl.	—,60	II. Iphigenia in Tauris. 2. Aufl.	1.50
Laelius v. Lahmeyer. 4. Aufl.	—,60	III. Bacchen	1.50
v. Meißner	—,60	IV. Hippolytos	1.50
pro Plancio v. Köpke. 3. Aufl. von Landgraf	1.20	*Herodot von Abicht. I. Bd. 1. Hft. Buch I. 4. Aufl.	1.80
Rede f. Sestius v. Koch. 2. Aufl.	1.—	*— I. Band. 2. Hft. Buch II. 3. Aufl.	1.50
für Roscius v. Richter. 3. Aufl. v. Fleckstein	—,90	*— II. Band. 1. Hft. Buch III. 3. Aufl.	1.50
für Milo v. Richter u. Eberhard	—,90	*— II. Band. 2. Hft. Buch IV. 3. Aufl.	1.50
für Murena von Koch-Landgraf	—,90	III. Band. Buch V und VI. 3. Aufl.	1.80
für Sulla v. Richter-Landgraf	—,75	IV. Band. Buch. VII. 3. Aufl.	1.80
Rede gegen Verres. IV. Buch von Richter. 3. Aufl. v. Eberhard	1.50	*— V. Band. Buch. VIII u. IX. 3. Aufl.	1.80
V. Buch. 2. Aufl. v. Eberhard	1.20	Homers Odyssee von Ameis-Hentze	
Catilinar. Beden von Richter. 5. Aufl. v. Eberhard	1.—	* I. Band. 1. Heft. (Ges. I—VI). 9. Aufl.	1.35
Rede für Marcellus etc., v. Richter, 3. Aufl. von Eberhard	—,90	* I. Band. 2. Heft. (VII—XII). 8. Aufl.	1.35
divinatio in Caecill. v. Richter, 2. Aufl. v. Eberhard	—,45	*II. Band. 1. Heft. (XIII—XVIII). 7. Aufl.	1.35
I. u. II. Philippische Rede v. Koch u. Eberhard. 2. Aufl.	—,90	*II. Band. 2. Heft. (XIX—XXIV). 7. Aufl.	1.35
für Archias v. Richter, 3. Aufl. v. Eberhard	—,45	Anhang. 1. Heft. 4. Aufl.	1.50
Rede über das Imperium v. Richter, 4. Aufl. v. Eberhard	—,60	— 2. — 3. Aufl.	1.20
Briefe von Frey. 4. Aufl.	2.25	— 3. — 2. Aufl.	1.20
Tusulanen v. Heine. 3. Aufl.	2.70	— 4. — 2. Aufl.	1.20
Heft I Buch I. II.	1.20	— Illas v. Ameis-Hentze.	
— II — III—V.	1.50	* I. Band. 1. Heft. 4. Aufl.	—,90
de oratore v. Piderit Kpl. 5. Aufl.	4.50	* I. — 2. — 3. Aufl.	—,90
Einzeln:		* I. — 3. — 3. Aufl.	1.20
6. Aufl. von Harnacker.		* I. — 4. — 3. Aufl.	1.20
1. Heft. Buch I.	1.80	*II. — 1. — 2. Aufl.	1.20
2. — Buch II	1.50	*II. — 2. — 2. Aufl.	1.20
— Buch III	1.50	*II. — 3. — 2. Aufl.	1.20
		*II. — 4. — 2. Aufl.	1.50
		Anhang. 1. Heft. 2. Aufl.	1.50
		— 2. — 2. Aufl.	1.50
		— 3. — 2. Aufl.	1.80
		— 4. — 2. Aufl.	1.20
		— 5. —	1.25
		— 6. —	1.5
		— 7. —	1.5
		— 8. —	2

M. A.		M. A.	
*Homers Illas von <i>La Roche</i> . 6 Teile.		*Platons Schriften. VI Bänd-	
*Teil I. Ges. 1—4. 3. Aufl.	1.50	chen: Phaedon von <i>Wohlrab</i> .	
* — II. — 5—8. 3. Aufl.	1.50	2. Aufl.	1
* — III. — 9—12. 2. Aufl.	1.50	*Plautus' Komöd. von <i>E. J. Bris</i> .	
* — IV. — 13—16. 2. Aufl.	1.50	I. Bchn. <i>Trinumm</i> . 4. Aufl.	1
* — V. — 17—20. 2. Aufl.	1.50	II. — <i>Captivi</i> . 4. Aufl.	1
* — VI. — 21—24. 2. Aufl.	1.50	III. — <i>Menaechni</i> . 3. Aufl.	1
*Horaz' Oden von <i>Nauck</i> . 13. Aufl.	2.25	IV. — <i>Miles glor</i> . 2. Aufl.	1
* — Satiren. Episteln v. <i>Krueger</i> .		Plutarch's Biographien. I. Philo-	
I. Satire. 12. Aufl.	1.50	poemen u. <i>Flamininus</i> v. <i>Siefert</i> .	
II. Episteln. 2. Aufl.	1.50	2. Aufl. von <i>Blafs</i>	—
Sermonen von <i>Fritzsche</i> . I.	2.40	— II. <i>Timoleon</i> und <i>Pyrrhos</i>	
— II.	2. —	2. Aufl. von <i>Blafs</i>	1
Jacoby, Anthologie I. u. II.	1.50	— III. <i>Themistokles</i> und	
— Beide Teile in 1 Band	1.80	<i>Perikles</i> von <i>Blafs</i> . 2. Aufl.	1
Isokrates v. <i>Schneider</i> . I. Bd. 3. Aufl.	1.20	— IV. <i>Aristides</i> und <i>Cato</i>	
— II. Bändchen. 3. Aufl.	1.80	von <i>Blafs</i>	—
Livius, Buch 1. Von <i>M. Müller</i> .		— V. <i>Agis</i> und <i>Kleomenes</i>	
2. Aufl.	1.50	von <i>Blafs</i>	—
— Buch 2 von <i>M. Müller</i>	1.50	— VI. <i>Tiberius</i> et <i>Gajus</i>	
— Buch 3 von <i>Luterbacher</i>	1.20	<i>Gracchus</i> von <i>Blafs</i>	—
— Buch 4 von <i>Luterbacher</i>	1.20	Quintilian. X. Buch. Von <i>G. T. A.</i>	
— Buch 5 von <i>Luterbacher</i>	1.20	<i>Krüger</i> . 3. Aufl.	1
— Buch 6 von <i>Luterbacher</i>	1.20	*Sophokles v. <i>Wolf</i> u. <i>Beilermann</i> .	
— Buch 7 von <i>Luterbacher</i>	1.20	I. <i>Ajax</i> . 4. Aufl.	1
— Buch 8 von <i>Luterbacher</i>	1.20	* — II. <i>Electra</i> . 3. Aufl.	1
— Buch 21 von <i>Wölflin</i> . 3. Aufl.	1.20	* — III. <i>Antigone</i> . 4. Aufl.	1
von <i>Luterbacher</i>	1.20	* — IV. <i>König Oidipus</i> . 3. Aufl.	1
* — Buch 22 von <i>Wölflin</i> . 2. Aufl.	1.20	* — V. <i>Oidipus auf Kolonos</i>	1
* — Buch 23 <i>Wölflin-Luterbacher</i>	1.20	Supplement. lect. graec. v. <i>Hoffmann</i>	1
* — Buch 24 von <i>H. J. Müller</i>	1.20	*Facius Histor. <i>Heraeus</i> . I. 4. Aufl.	1
— Buch 25 von <i>H. J. Müller</i>	1.20	* — II. 3. Aufl.	1
— Buch 26 von <i>Friedersdorf</i>	1.20	* — <i>Annalen</i> v. <i>Draeger</i> . I 5. Aufl.	2
— Buch 27 von <i>Friedersdorf</i>	1.20	* — II. 3. Aufl.	2
— Buch 28 von <i>Friedersdorf</i>	1.20	* — <i>Agricola</i> von <i>Draeger</i> . 4. Aufl.	—
Lucian v. <i>Jacobitz</i> . I. Bchn. 2. Aufl.	1.20	<i>dialogus</i> von <i>Andresen</i> . 2. Aufl.	—
II. Bändchen. 2. Aufl.	1.20	Terentius Hutton <i>Timorumenos</i>	
III. Bändchen	1.20	von <i>Wagner</i> . [Vergr.]	
Lj-ur s Redeg. Leokrat. v. <i>Rehdantz</i>	2.25	<i>Phormio</i> von <i>Dizdako</i> . 2. Aufl.	1
Lysias Reden v. <i>Frohberger</i> . I. Bd.		— <i>Adelphoe</i> von <i>Dizdako</i>	1
2. Aufl. v. <i>Gebauer</i>	4.50	Testamentum, novum, graece, von	
— II. Band	1.50	<i>Zelle</i> . I. <i>Matthäus</i>	1
— III. Band	1.50	Theokrit v. <i>Fritzsche</i> . 3. Aufl.	2
* — kleinere Ausgabe	3. —	*Thukydes v. <i>Böhme</i> u. <i>Widmann</i> .	
Auch in 2 Hften	1.50	I. Band. 1. Heft. 5. Aufl. v. <i>W.</i>	1
1. Heft. 2. Aufl. v. <i>Gebauer</i> .		* I. — 2. — 4. Aufl. v. <i>W.</i>	1
Orationes ex Sallusti, Livii, Curti		* II. — 1. — 4. Aufl. v. <i>W.</i>	1
Taciti libris selectae. Ed. <i>Vogel</i>	2.40	* II. — 2. — 3. Aufl.	1
*Ovids Metamorphosen v. <i>Siebelis</i>		*Vergills Aenolis von <i>Kappes</i> . I. Hft.	
u. <i>Polle</i> . I. Heft. 14. Aufl.	1.50	4. Aufl.	1
* — II. Heft. 12. Aufl.	1.50	* — — — — II. 3. Aufl.	1
Fasten von <i>Peter</i> . I. 3. Aufl.	2.70	* — — — — III. 2. Aufl.	1
II. 3. Aufl.	—90	* — — — — IV. 2. Aufl.	1
Phaedrus v. <i>Siebelis-Polle</i> . 6. Aufl.	—75	— <i>Bacolica</i> u. <i>Georgica</i> v. <i>Kappes</i>	1
*Plato' Schriften. I. Bchn.: Die		*Xenophons Anabasis v. <i>Follbrecht</i> .	
Verteidigungsrede d. Sokrates		1. Bchn. 8 ₁ Bchn. 7. Aufl.	1
u. <i>Kriton</i> von <i>Cron</i> . 9. Aufl.	1. —	* — <i>Memorabillen</i> von <i>R. Kühner</i> .	
* — — II. Bändchen: <i>Gorgias</i>		5. Aufl.	—
von <i>J. Deuschle</i> . 4. Aufl. <i>Cron</i>	2.10	* — <i>Cyropädie</i> von <i>Breitenbach</i> .	
* — — II. Bändchen. Anhang		1. Heft. 4. Aufl. v. <i>Büchsenhüt.</i>	1
v. <i>Deuschle</i>	—90	* — — — — 2. Heft. 3. Aufl.	
— III. Bändchen. 1. Heft:		* — <i>Griechische Geschichte</i> von	
<i>Laches</i> von <i>Cron</i> . 4. Aufl.	—75	<i>Büchsenhüt.</i> . I. Bändchen.	
* — — III. Bändchen. 2. Heft:		5. Aufl.	—
<i>Euthyphron</i> v. <i>ohrab.</i> 4. Aufl.	—45	* — — — — II. Bchn. 4. Aufl.	
* — — IV. Bändchen. <i>Protago-</i>		— <i>Agessilus</i> v. <i>Güstling</i>	
<i>goras</i> v. <i>J. Deuschle</i> . 4. Aufl. v. <i>Cron</i>	1.50		
* — — V. Bändchen: <i>Symposion</i>			
von <i>Fug.</i> 2. Aufl.	3. —		







**THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
GRADUATE LIBRARY**

DATE DUE

~~NOV 28 1978~~

~~NOV 28 1978~~

NOV 28 1978

UNIVERSITY OF MICHIGAN



3 9015 02763 0840

UNIVERSITY OF MICHIGAN

GRADUATE LIBRARY
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
ANN ARBOR, MICHIGAN

if this card is mutilated
or not returned
with the book.



26

set

pa

au

59 se

re

v

re

h

r

l

v

60